УНИВЕРЗИТЕТ

„КИРИЛ И МЕТОДИЈ“

ВО СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

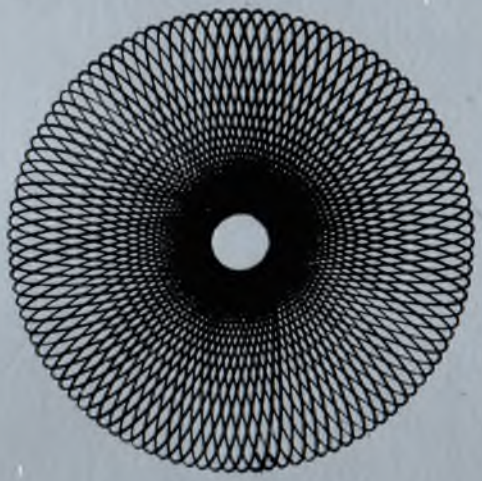

ЈУБИЛЕЕН ГОДИШЕН ЗБОРНИК

24-25

СКОПЈЕ

1972/73

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ — СКОПЈЕ
FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ DE SKOPJE

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

ANNUAIRE

КНИГА 24 — 25 TOME

СКОПЈЕ — SKOPJE
1973

Уредува Редакциски одбор

Comité de rédaction

1. *Даринка Арсова*
2. *Цветан Грозданов*
3. *Милан Ѓурчинов* (потпретседател)
4. *Ристо Ѓорѓевски*
5. *Петар Илиевски*
6. *Петро Јанура*
7. *Ристо Кантарџиев* (секретар)
8. *Љубен Лапе*
9. Божидар Настев
10. *Харалампие Поленаковиќ* (претседател)
11. *Александра Папазоглу*
12. *Методија Соколоски*
13. *Крум Тошев*

Адреса: Филозофски факултет, поштенски фах 55, Скопје
Adresse: Faculté de Philosophie, boite postale 55, Skopje, Yougoslavie

*

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје
Книга 24 — 25 (1972 — 1973)

*

Јазична редакција
Мане Маневски

*

Нацрт на корицата
Драгутин Аврамовски-Гуте, акад. сликар

*

Финансирано од Филозофскиот факултет и Републичкиот фонд за научно-истражувачка работа

*

Печатено во Графичкиот завод „Гоце Делчев" — Скопје
Тираж 1000 примероци

СОДРЖИНА

I. ФИЛОЗОФИЈА И ИСТОРИЈА

Уводен збор — — — — — — — — — — — — — — — 11

Загорка Мићић
Филозофски погледи Маркса и Енгелса. Приступ и студирање развоја њихових филозофских гледишта — — — — — — 13

Zagorka Mićić
Philosophische Ansichten von Marx und Engels, Zugang zu ihren philosophishen Ansichten in der Entwicklung und verschiedenen Phasen — — — — — — — — — — — — — — 33

Митко Илиевски
Видови дефиниции според предметот на дефинирањето — — 25

Mitko Ilievski
Kinds of Definitions According to the Subject of Definition — — 38

Ристо Ѓорѓески
Тестирање на разликата во критериумот на наставниците и учениците — — — — — — — — — — — — — — 41

Risto Đorđeski
Test of the Difference in the Criterion in Assessment Used by Teachers and Students — — — — — — — — — — — 50

Ристо Кантарџиев
Образованието и материјалната положба на учителите во Македонија во XIX век — — — — — — — — — — — 53

Ристо Кантарджиев
Уровень образования и материальное положение учителей в Македонии в XIX веке — — — — — — — — — — 64

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Hristo Andonov-Poljanski
Une lettre de Napoléon Bonaparte de 1798 et ses premières actions politiques dans les Balkans — — — — — — — — — — 65

Христо Андонов-Полјански

Едно писмо на Наполеон Бонапарта од 1798 година и неговите први политички потфати на Балканот — — — — — — — 73

Андрија Лаиновић

Југославика у Библиотеци за савремену међународну документацију у Паризу — — — — — — — — — — — — 75

Andrija Lainović

Yougoslavica dans la Bibliothêque de documentation internationale contemporaine à Paris — — — — — — — — — — 99

Љубен Лапе

Пере Тошев во спомените на своите современици. По повод 60 години од неговиот трагичен крај — — — — — — — 101

Ljuben Lape

Pere Tošev dans la mémoire de ses contemporains — — — — 109

Методија Соколоски

Преспанската нахија во текот на XVI век — — — — — 111

Metodija Sokoloski

Sur l'article — la „nahia" de Prespa au cours du XVIe siècle — 125

Александар Апостолов

Осврт врз ајдутството и арамиството во Злетовско — — — 127

Aleksandar Apostolov

Vue rétrosperctive sur le mouvement des „Hajduks" et sur le brigandage dans la région de Zletovo — — — — — — — — 135

Славка Фиданова

Албанската народност во Македонија во времето на Народноослободителната војна и Народната револуција — — — — 137

Славка Фиданова

Албанская народность в Македонии во время Народно-освободительной войны и Народной революции — — — — — — 155

Иван Микулчиќ

Една нова остава на тетрадрахми и преглед на монетните наоди од V — II век на ст. е. во Македонија — — — — — — 157

Ivan Mikulčić

Ein neuer Depotfund von Tetradrachmen und eine Übersicht der Münzfunde von V bis II Jh in Makedonien — — — — — — 170

Д. Димески

Јосифовата провала во 1902 година — — — — — — — 175

D. Dimeski

The Treason of Josif, 1902 — — — — — — — — — — 188

III. ЈАЗИК И КНИЖЕВНОСТ

Лидија Арсова-Николиќ

Сегашен перфект во англискиот јазик и неговите преводни еквиваленти во македонскиот — — — — — — — — — — 189

Lidija Arsova-Nikolić

The Present Perfect in English and Its Translation Equivalents in Macedonian — — — — — — — — — — — — — — 204

Петар Хр. Илиевски

Кон интерпретацијата на моделот на удвоениот објект во македонскиот јазик — — — — — — — — — — — — 205

Petar Hr. Ilievski

Towards the Interpretation of the Pattern of Double Object in Macedonian — — — — — — — — — — — — — — 220

Блаже Конески

За Јоаким Крчовски и неговите книги — — — — — — 221

Blaže Koneski

Au sujet de Joakim Krčovski et de ses livres — — — — — 227

Мито Миовски

Морфолошката адаптација на личните и географските имиња во Радомировото евангелие — — — — — — — — — 229

Mito Miovski

Die morphologische Adaptation von Personen — und geographischen Namen im Radomir-Evangelium — — — — — — — — 236

Olga Mišeska-Tomić

Possessive Modifiers and Definiteness, A Contrastive Study of English, Macedonian and Serbocroatian — — — — — — — 239

Олга Мишеска-Томиќ

Присвојните модификатори и определеноста. Контрастивна анализа на англискиот, македонскиот и српскохрватскиот јазик 253

Владимир Цветковски

За значењето на англиските заемки во македонскиот јазик 255

Vladimir Cvetkovski

On the Semantics of English Loan-Words in Macedonian — — 259

Вера Антиќ

Необјавен апокрифен текст од XIV век — — — — — — 261

Vera Antić

Eine unveröffentlichte Apokryphe aus dem 14. Jh — — — — 267

Вера Јачева-Стојановиќ

Описот во наративната структура на „Шега“ — — — — — 271

Vera Janeva-Stojanović

La description dans la structure narrative de „La Plaisanterie" — 280

Петро Јанура

Ликот на Марко Крале во албанското народно творештво — — 281

Petro Janura

Marko Krale in Albanian Folk Literature — — — — — — 288

Vincenzo T. Mancuso

Postilla al Canto VII dell' Inferno — — — — — — — — 289

Винченцо Т. Манкузо

Белешка кон VII песна на „Пеколот" од Данте — — — — 294

Божидар Настев

Ориентацијата на францускиот поет Кловис Иг кон Македонија 297

Božidar Nastev

Les orientations macédoniennes de Clovis Hugues — — — — 311

Цветанка Органџиева

Интересот за народното поетско творештво во Русија — во првата четвртина на XIX век — — — — — — — — — 313

Цветанка Органджиева

Интерес к народному поэтическому творчеству в России — в первой четверти XIX века — — — — — — — — — — 326

Мирко Павловски

Причини за недоволната култура на писмениот говор кај учениците од гимназиите — — — — — — — — — — — 329

Mirko Pavlovski

Резюме — — — — — — — — — — — — — — — 342

Aleksandra Papazoglu

Aussagen zum Leben der Jugoslawen im Zyklus „El Shatt" von Louis Fürnberg — — — — — — — — — — — — 345

Александра Папазоглу

Искажувања за животот на Југословените во циклусот „Ел Шат" од Луј Фирнберг — — — — — — — — — — 353

Душан Томовски

Фонологизацијата на некои алафони во германскиот јазик. (Дијахроничка анализа) — — — — — — — — — — 355

Dušan Tomovski

Phonology of Some Allophones in the German Language — — 362

Х. Поленаковиќ

Белешки за македонските студенти и нивните студии во XIX век 365

H. Polenaković

Remarques sur les étudiants macédoniens et leurs études au XIXe siècle — — — — — — — — — — — — — — — 377

Томе Саздов

Две нови варијанти на песната за Марко Крале и брат му Андријаш — — — — — — — — — — — — — — 379

Tome Sazdov

Two New Variants of the Song About Marko Krale (King Marko) and His Brother Andrijaš — — — — — — — — — — 385

Liljana Todorova

Un chapitre slave de la littérature française. A l'occasion du 80e anniversaire de la mort de Xavier Marmier — — — — — 387

Лилјана Тодорова

Едно словенско поглавје во француската литература. По повод 80-годишнината од смртта на Гзавие Мармие — — — — — 404

Ташко Белчев

Јужните Словени во кореспонденцијата, романите и мемоарите на Михал Чајковски — — — — — — — — — — — 405

Вера Јакева-Стојановиќ

Карел Чапек и експресионизмот. Резиме — — — — — — 413

Лилјана Тодорова

Гзавие Мармие и Јужните Словени (Докторска дисертација), Резиме — — — — — — — — — — — — — — 421

Liljana Todorova

Xavier Marmier et les Slaves du Sud — — — — — — — 426

Преглед на објавените трудови во Годишниот зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Книга I — XXIII (1948 — 1971) — — — — — — — — — — — 429

Библиографија на објавените трудови на наставниците и соработниците на Филозофскиот факултет во Скопје — — — — 453

Катедра за филозофија — — — — — — — — — — — — 455
Катедра за педагогија — — — — — — — — — — — — 475
Катедра за историја и историја на уметноста — — — — — — 489
Катедра за јужнословенски и балкански јазици — — — — — 549
Катедра за историја на книжевностите на народите на СФРЈ — — 575
Катедра за славистика — — — — — — — — — — — — 601
Катедра за француски јазик и литература — — — — — — — 623
Катедра за германски јазик и литература — — — — — — — 635
Катедра за англиски јазик и литература — — — — — — — 637
Катедра за класична филологија — — — — — — — — — 649

УВОДЕН ЗБОР

Набргу по основањето на Филозофскиот факултет во Скопје во учебната 1946/47 година, во следната година (1948) веќе беа отпечатени првите два тома од Годишниот зборник на нашиот Факултет — по еден за двата оддела: Природно-математичкиот и Историско-филозофскиот.

Од поделбата на нашиот Факултет на два факултета од насловниот лист на Годишниот зборник на Одделот историско-филозофски беше испуштена ознаката на одделот, бидејќи тој прерасна во факултет.

По повод прославата на 25-годишнината од основањето на Филозофскиот факултет се донесе решение за печатење јубилеен број на Годишниот зборник и тоа како двоброј 24—25, со кој се одбележува јубилејот на нашиот Факултет.

Во овој јубилеен Годишен зборник, покрај научни прилози, се печати и библиографијата на постојниот наставнички и помошно-наставнички персонал, како и содржината на досега печатените годишни зборници. Од овој дел на Годишниот зборник лесно ќе може да се согледа придонесот на колективот на нашиот Факултет на стручното и научното поле од дисциплините што се изучуваат на Факултетот.

Од Редакцијата на Годишниот зборник

Д-р Заїорка МИЋИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ПОГЛЕДИ МАРКСА И ЕНГЕЛСА

Приступ и студирање развоја њихових филозофских гледишта

Револуционарно грађанско демократско стремљење у Немачкој нашло је свој идејни израз у схватањима младохегеловаца. Њихове су критике и захтеви пробили пут ка повезивању филозофске мисли са стварном историјом, са проблемима човека и са политиком.

Маркс и Енгелс ће поћи од младохегеловства. Они ће припадати једно време њиховом покрету, али ће потпуно превазићи њихове циљеве и гледишта. Они ће своју пажњу усмерити на проучавање економског положаја и улоге радничке класе у капиталистичким развијеним земљама Западне Европе, затим на научно проучавање економског развоја уопште и на питање остварења комунизма као бескласног друштва.

Својим студиозним проучавањем друштвених проблема и прилика, својим упознавањем са економским појавама свога доба, нарочито конституисањем политичке економије као науке, Маркс и Енгелс ће доћи до материјалистичког схватања историје и повезаће свој научни и друштвени рад са интересима пролетаријата и његовом економском и политичком борбом.

Својом политичком економијом капитализма, Маркс ће открити и проучити „анатомију грађанског друштва". Тиме ће систематски и темељно показати положај радничке класе и експлоатисање радника од стране власника средстава за производњу.

Политичка економија ће бити основна наука за свестрано материјалистичко проучавање друштвеног развитка и потврда основних ставова оваквог проучавања историје.

Концепцијом научно заснованог социјализма (да би се оградили од утопијског) они откривају тенденције и могућности даљег развитка друштва у коме неће бити потребно међусобно експлоатисање људи, у коме би могао хуманизам у људским односима да постане збиља, стварност.

Д-р Заїорка МИЋИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ПОГЛЕДИ МАРКСА И ЕНГЕЛСА

Приступ и студирање развоја њихових филозофских гледишта

Револуционарно грађанско демократско стремљење у Немачкој нашло је свој идејни израз у схватањима младохегеловаца. Њихове су критике и захтеви пробили пут ка повезивању филозофске мисли са стварном историјом, са проблемима човека и са политиком.

Маркс и Енгелс ће поћи од младохегеловства. Они ће припадати једно време њиховом покрету, али ће потпуно превазићи њихове циљеве и гледишта. Они ће своју пажњу усмерити на проучавање економског положаја и улоге радничке класе у капиталистичким развијеним земљама Западне Европе, затим на научно проучавање економског развоја уопште и на питање остварења комунизма као бескласног друштва.

Својим студиозним проучавањем друштвених проблема и прилика, својим упознавањем са економским појавама свога доба, нарочито конституисањем политичке економије као науке, Маркс и Енгелс ће доћи до материјалистичког схватања историје и повезаће свој научни и друштвени рад са интересима пролетаријата и његовом економском и политичком борбом.

Својом политичком економијом капитализма, Маркс ће открити и проучити „анатомију грађанског друштва". Тиме ће систематски и темељно показати положај радничке класе и експлоатисање радника од стране власника средстава за производњу.

Политичка економија ће бити основна наука за свестрано материјалистичко проучавање друштвеног развитка и потврда основних ставова оваквог проучавања историје.

Концепцијом научно заснованог социјализма (да би се оградили од утопијског) они откривају тенденције и могућности даљег развитка друштва у коме неће бити потребно међусобно експлоатисање људи, у коме би могао хуманизам у људским односима да постане збиља, стварност.

Хегелова историјска мисао је била ангажована да нам објасни прошлост и садашњост као крајњи ступањ развитка. Међутим, младохегеловци ће концентрисати своју мисао на садашњост, они ће усмерити пажњу на човека и политику. Маркс и Енгелс ће поћи са позиција младохегеловаца и њихових проблема, али ће ићи даље од критике садашњости према сагледавању будућности и могућности активног учешћа човека у олакшању „порођајних мука" будућности.

Морамо имати у виду да своја учења о друштву Маркс заснива на систематском дугогодишњем научном, методском истраживању, а не на филозофским погледима или утопијским жељама о уређењу друштва. Његов хуманизам се према томе не заснива на неким сентименталним жељама,[1]) већ нам открива реалне могућности хуманизирања људских односа, тиме што ће се привреда тако развити и организовати да се може сарађивати у светским размерима и отклонити са успехом проблем економске беде и немаштине. На тој основи, сматрали су Маркс и Енгелс, могу се даље решавати многи други друштвени проблеми и мењати људски односи као и односи међу државама и народима.

Марксизам је веома јасно одредио и формулисао Лењин, као систем Марксових учења и схватања.[2]) Оно што је Маркс успео да најрадикалније и најуспешније теоријски обради, ипак представља несумњиво резултат многих предходних напора и делимичних успешних сагледавања и припремања од стране других мислилаца. Очигледно је да је његово дело могло настати у одређеним условима друштвеног и научног развитка.

Затим се сусрећемо са једним историјски ретким мисаоним подуг дарањем између Марксових открића и Енгелсових студија. То мисаоно сусретање и исти циљеви друштвене борбе довешће до једне тесне животне сарадње ове двојице теоретичара и бораца за право радничке класе. Њихова сарадња није потекла само из личног слагања, већ је та сарадња заснована и *цементирана јединством циљева којима су они посветили свој живот*. Осим тога, њихова сарадња била је условљена и самом потребом јединства у борби радничке класе за нове друштвене односе.

Ова учења су настала тада, када су тешкоће и проблеми капиталистичког друштва у Европи постали многима очигледни. Друго, Марксова теорија је била изграђена у доба када је развој научног сазнања и његове примене у људском животу водио *ка откривању открића законитости историје, друштвеног живота, и на основу тога ка откривању рационалног свесног* планског интервенисања у решавању друштвених тешкоћа и проблема.

---

[1]) Енгелс у једном писму истиче како Маркс није подносио сентименталност. Писма о историјском материјализму, стр. 51, „Култура", Београд 1957.

[2]) Види: Лењин, Три извора и три саставна дела марксизма.

Томе задатку је Маркс пришао са становишта које најоштрије осуђује међусобно експлоатисање људи, управо класну експлоатацију у капитализму. Доцније ће Љењин да нам покаже убедљиво историјски положај Марксове теорије и делатности тиме што је уствари нашао одговоре за низ питања која је човечанство, већ пре њега, поставило и покушавало да решава.[3])

Маркс је живео и школовао се у Немачкој у доба када се либерална буржоазија борила са заосталим политичким приликама у својој земљи. Он ће успети да у најразвијенијој Рајнској провинцији назре већ проблеме новог индустријског економском живота. Међутим, тек изгнанство ће омогућити Марксу да види ближе даљи развој капитализма, него што га је имао тада пред очима у Немачкој.

Сада је, на развијеном капитализму Енглеске, могао да посматра тешкоће и проблеме радничке класе у новом друштву, могао је да открије њену улогу у развитку људског друштва. Потребно је познавати и уживети се у ону историјску ситуацију када је Маркс формирао своја прва схватања и своју критику капиталистичког друштвеног уређења.

Марксова учења су никла из друштвених невоља и сукоба које је видео у развоју капитализма у Западној Европи. Он ће, поред тога, при својој анализи и критици политичке економије капитализма, развити и своје учење о научном социјализму у светским историјским размерима. Пошао је од немачких прилика, али у њима није могао тако добро проучити политичку економију капитализма, као у тада најразвијенијој капиталистичкој земљи — Енглеској. Бављење у Белгији, Француској и Енглеској открило му је све проблеме беде пролетаријата онога доба и тиме парадоксе новог друштвеног уређења. Сматрао је да ће исти проблеми и појаве наступити и у другим земљама које иду тим путем развитка.

Положај радничке класе половином XIX века у Западној Европи описали су Енгелс,[4]) затим веома сликовито Зола у Жерминалу, али и многи други критичари и писци. Тек када сликовито и живо представимо себи тај положај маса у младом индустријском друштву, можемо да разумемо критику и револт читавог низа мислилаца тога доба, можемо схватити сву Марксову оштрину у његовим списима, нарочито у оним који су посвећени практично организационим задацима радничке класе и полемикама (Манифест. Немачка идеологија итд.).

Ово истичем намерно, јер Маркс има низ полемичких публицистичких излагања чији се ставови несумњиво заснивају на његовим открићима и знањима, али задаци тих списа нису били директно научни, већ практични у припремању радничке класе за извршење својих историјских задатака.

---

[3]) Љењин: Три извора и три саставна дела марксизма.
[4]) Положај радничке класе у Енглеској.

Међутим, темељ теорије Карла Маркса чини његов строго научни дугогодишњи истраживачки рад који ће довести до политичке економије капитализма, до открића значаја производње у целокупном друштвеном животу, што ће постати и путоказ даљем материјалистичком проучавању историје. Овако сагледање друштвеног збивања садржаће основе његових филозофских схватања о свету и о човеку.

Истицање њихових различитих дела важно је за интерпретацију марксистичких филозофских погледа и марксистичке теорије у целини, као и за познавање самих идејних извора и пута формирања ових учења, начина како су настала, јер нису створена одједном, свакако!

При овоме излагању марксистичких филозофских погледа *који проистичу из принципијелних основа теорије марксизма и изражавају животни став и хуманизам нових друштвених односа*, морамо одиста водити рачуна о различитости списа и о њиховој различитој намени. Затим, при проучавању самих дела, треба такође имати у виду ступњеве развитка самих Марксових схватања и учења, до дефинитивног формирања његове теорије.

Познато је да је Љењин сматрао Маркса генијалним настављачем три главна правца XIX века у Западној Европи.[5]) Међутим, нама је потребно да имамо шири увид у изворе и мотиве његовог теоријског и друштвеног рада да бисмо схватили основни смисао филозофских погледа који прожимају његову теорију, и заснивају се на њеним резултатима. Резултати испитивања и циљеви друштвене акције такође посебно долазе до израза и формирају се и у ставовима о основним филозофским питањима.

Нема никакве сумње да Марксови филозофски погледи настају у једној тесној и присној повезаности са резултатима његовог научно теоријског рада и са циљевима његовог друштвеног опредељења и активности.

Били су то код њега углавном веома различити мотиви у одређеним излагањима о филозофским питањима. Међутим, дошло је до формирања основних филозофских погледа на основу тих исказа и Енгелсових излагања и полемика.

Маркс је најпре рашчишћавао своје односе према сопственом филозофском образовању и савременицима, да би изградио своје методске принципе за научно проучавање друштвеног збивања и проблема. Покушао је одлучно да научно истраживачки приступи друштвеном развитку, историји, и да на основу открића законитости тога збивања покаже могућности практично револуционарне делатности на измени друштвених односа. У тим напорима он је оштро одвајао ова испитивања од филозофских гледишта о истим проблемима.

---

[5]) Три извора и три саставна дела марксизма.

Упознавањем енглеске националне економије, француских историчара револуције и социјалиста, Маркс ће се усмерити на конституисање метода и научног испитивања у овој области. Он је енергично прекинуо са „филозофирањем" о друштвеним питањима, као што су то чинили немачки мислиоци, а нарочито младохегеловци,[6]) са којима је почео. Припадао је тзв. докторском клубу, али је лично идејно раскрстио са њим.

Револуционарни и прекретни значај ове теорије јесте баш у томе што је он успео да изврши и заврши оно што су низ његових предходника и савременика тражили и покушавали да учине и то што је његово доба изискивало да се решава. Ова завршеност у решавању извесних проблема и историјских задатака која се мора констатовати код Маркса, не сме се схватити *у апсолутном смислу*. У науци и људском сазнању уопште нема апсолутне завршености. То је несумњиво и став саме Марксове теорије, која је у духу модерне науке, а не у теолошком или догматско-метафизичком.

За конституисање филозофских схватања марксизма, резултати научних истраживања, као структура и обим саме теорије, представљају основно тле и њихов видик. Ови филозофски ставови налазе у њима своју теоријску заснованост и добијају своје унутрашње мотиве као и своје друштвене животне задатке.

Други елеменат који одлучујуће утиче на структуру *филозофских йоїледа марксизма*, јесте у томе, што се ова теорија повезује са друштвеном револуционарном праксом која иде за укидањем класног друштва и формирањем бескласног, као друштва хуманих односа међу људима.

При настанку и конституисању марксистичких филозофских учења, управо при студирању различитих излагања оснивача марксизма о филозофији и филозофским погледима, можемо констатовати четири етапе:

1. Најпре бих назвала *филозофски йредсшуйањ марксизма*, онај период који се огледа у утицају предходних филозофских учења и пробијању ка концепцији марксизма. То су углавном немачка класична филозофија са Хегелом и Фојербахом. Рани радови носе у многоме отисак тих утицаја, иако се Маркс већ у њима почиње да обрачунава са својим филозофским учитељима. У Немачкој идеологији тај обрачун са „филозофском савешћу" ће бити коначан.

2. Следећа фаза је она у којој ће Маркс почети са првим припремањем свога научног истраживачког рада у области политичке економије. Питања метода, нарочито дијалектичког, питања значаја научног сазнања, биће једини контакт са филозофском тематиком и са филозофским предходницима, односно углавном са Хегелом. Његов

[6]) Види: Комунистички манифест, Маркс — Енгес, Дела I, Београд, 1949. стр. 39,

дијалектички метод преноси он у своја политичко-економска истраживања, али при том он одређује и битну разлику између свога и Хегеловог схватања метода и сазнања. (Дела у којима се о томе говори јесу Беда филозофије, Ка критици политичке економије, Предговори Капиталу).

3. Резултат тих истраживања је Капитал који је несумњиво камен темељац теорије марксизма, његовог материјалистичког схватања историје, примене Марксових методских принципа и једне, иако сувопарним језиком и научним аргументима, *дубоко изражене хуманистичке критике класног друштва*. То је трећа етапа, у којој теорија марксизма добија свој пуни раст, лик и свој темељ. Она има и антифилозофске моменте, али противу предходне филозофије. Ипак су иманентно присутни нови филозофски погледи, који ће идејно припремати класу за њене историјске задатке. Сва испитивања и излагања су вршена не само методски свесно, већ и са одређеног и повезанијег филозофског становишта.

4. Моје је мишљење, да ће формирање филозофског погледа на свет бити постављено тек потребом идејне борбе за циљеве радничке класе. Ради тога требало је да се изложе и супротставе основни марксистички филозофски погледи и ставови у односу према другим главним филозофским правцима, како према идеализму, тако и према тадашњем материјализму, нарочито у њиховом тумачењу човека и његове историје. Ти марксистички ставови несумњиво се налазе у целокупној теорији марксизма, али је било потребно изложити их и оформити по извесним најосновнијим филозофским проблемима. То ће углавном учинити Енгелс у полемичким списима, великим делом са Марксовим знањем.

Осврнула сам се на друштвене и идејне изворе појаве марксизма, на настанак и ступњеве развоја теорије марксизма као и самих њених филозофских основа и погледа. Марксистичка филозофска схватања се не могу разумети без увида у ове изворе развоја и без општег познавања фундаменталних ставова теорије марксизма.

Заступам гледиште, да се прави смисао теорије марксизма и њених филозофских погледа *може схватити једино у захватању целовитости и повезаности свих марксистичких учења.*

За марксистичка филозофска схватања пресудни утицај ће имати резултати испитивања о политичкој економији капитализма, материјалистичко схватање историје и њеног развитка, примена ове теорије у друштвеној револуционарној пракси на мењању друштвених односа.

Било је неопходно да се на основу свег овога знања и циљева оформе основни јединствени погледи о битним питањима људског живота и света и тако је настао марксистички филозофски поглед на свет. Према томе, у овим гледиштима свесно се износи њихов практичан значај и функција, а не само чисто теоријски. Филозофско ми-

шљење сада свесно истиче свој значај у формирању погледа на свет и идејног васпитања људи, не само за револуционарно обарање старог, него и за припреме изграђивања нових друштвених односа, нових етичких ставова, нових међусобних односа људи.

Морам увек да подсетим колико је ова филозофска мисао у једној крутој бирократској осиромашеној интерпретацији изгубила сваку људску и етичку садржину испред моћне дијалектике и њених црта, с једне стране, а с друге стране, заборавила је на човека са фетишизирањем државе, класе и апсолутне материје.

Једино ако приђемо из разноврсних аспеката и свестрано размотримо изворе, мотиве, теоријске основе формирања марксистичких учења, ако размотримо њихове примене у борби за нове друштвене односе, тек тада можемо прецизније и тачније схватити различите исказе и излагања из области марксизма и његових филозофских погледа.

Међутим, ако покушамо обрнуто да тумачимо марксизам на основу његових филозофских погледа, како то чини један велики део тумача, према мом мишљењу, нећемо бити у стању да схватимо прави смисао ни његових филозофских ставова, а о разумевању других његових учења да и не говоримо.

Исто тако мислим, да се само филозофском критиком не може изићи на крај са теоријом марксизма, а још мање се том критиком обрачунати са разноврсном друштвеном применом ове теорије. Ово мишљење, да се треба најпре филозофски сусрести и супротставити марксизму, заступа Лудвиг Ландгребе и низ западних марксолога.[7])

Постоји једно мишљење које је изнето раније у совјетској филозофији и ставовима у доба Стаљина. Реч је о томе, да марксистичка филозофија представља у историји филозофије нешто сасвим ново, што је гледиште многих других марксиста, и да представља потпуни заокрет. Међутим, у историји филозофије нико није покушао убедљиво и потпуно да покаже шта је то ново што доноси марксистичка филозофија филозофској активности, како бисмо то јасно сагледали. Ни дијалектика, ни материјализам, нису нешто ново у историји филозофске мисли, сем што овде добијају специфичну форму и нов однос и садржину, нарочито материјалистичко схватање историје и друштва.

Сматрам да мисао о новом, о заокрету који треба да чини марксистичка филозофија у историји филозофије, може стимулативно да делује на један приказ о марксистичким филозофским схватањима у оквиру историје, али треба проверити оправданост тог става.

Многи младохегеловци су подвлачили тај преокрет, односно потребу за преокретом у филозофији. Значи, један приказ марксистичке филозофије у историји филозофије мора ићи, с једне стране, за изворима и предходним утицајима, мора извршити конфронтирање

[7]) Види: L. Landgrebe, Hegel — Marx, Marxismusstudien, 1953.

са другим правцима истога доба, али такође морамо покушати да видимо и покажемо, ако то тврдимо, *шта је то историјски ново и оригинално марксизам унео у филозофију*.

Нема сумње да марксистичка филозофска схватања представљају у својим учењима један друштвено одговорни, друштвено критички став, што је слично многим младохегеловцима и другим мислиоцима тога доба. Значи да друштвена одговорност, критика друштва, улога филозофије у мењању друштва, представљају нешто што је заједничко мислиоцима тога доба, а тога је било и раније у филозофији.

Нешто сасвим ново и потпуни заокрет у филозофији са марксистичким филозофским гледиштима није нико јасно и прецизно одредио ни приказао. Једино што бисмо могли учинити, а то је да покушамо са схватањем и истицањем битних ставова и уопште циљева формирања ових филозофских погледа. А како сâм марксизам, тако и његови филозофски ставови уклопљени су у ток развоја научне, филозофске и опште друштвене мисли тога доба и само се даље развијају, како у вези са општим збивањима тако и својим сопственим унутрашњим интенцијама.

Непосредна свесна повезаност са радничком класом и комунистима као организаторима те борбе, поред оних теоријских фундамената које смо пре тога навели, чини такође једну специфичност марксистичког филозофског мишљења. Мада није историја без сличних појава повезивања друштвене борбе са одређеним филозофским схватањима, ипак у марксистичким филозофским погледима види се једно повезивање позитивистичке и антрополошке тенденције филозофије XIX века. Битно ново у односу на ове филозофске правце је напуштање индивидуализма и свесно повезивање и изражавање класних интереса (радничке класе) и узимање функције формирања и неговања општих погледа у складу са овом борбом за обарање класног друштва, сматрајући то историјском истином и према томе и правим историјским задатком.

Досадашњи прикази ових филозофских схватања углавном нису ишли за њиховим приказивањем у оквиру историје филозофије. То су претежно била систематска теоријска излагања са задатком идеолошкога образовања и често апологетска.

У оквиру историје филозофије имамо сада код западних писаца често кратка излагања о марксизму и марксистичкој филозофији, који се на неки начин додају као споредни производ, али се морају укључити због друштвеног утицаја и значаја.

Указујем на ову ситуацију да би се схватило са каквим тешкоћама мора да се борим при овом покушају излагања марксистичких филозофских *погледа у оквиру историје филозофије* XIX *века*. Наравно, марксизам је настао у вези са филозофијом у њеним токовима и то олакшава да се марксистички филозофски погледи органски уклопе и у токове развоја филозофије.

Последње време имамо низ монографских студија о односу Хегелове и Марксове мисли које су врло студиозно обрађене и углавном ишле за тим да покажу *шта је Хегелово код* Маркса.[8])

Нас више интересује *оно што је специфично ново у Марксовим учењима* и то не само у филозофским схватањима. Биће потребно много више времена и теоријског рада да се тај приказ у области филозофског мишљења успешно оствари. Треба схватити и разлоге зашто су марксисти заостали у томе. Најбољи међу њима су морали све снаге да усмере и примене на револуционарне окршаје, а тада није било места ни времена за мирније историјске анализе ове теорије и њених учења.

У том бурном кретању и припремању радничке класе за њену историјску улогу било је стално унутрашњих идејних размимоилажења, било је сукоба око интерпретација, било је оштрих дискусија. Тога смо имали пре Маркса и за време Марксовог живота, а да не говоримо о Другој интернационали и њеним теоријским консеквенцијама које ће довести до покушаја спајања кантизма и марксистичке филозофије. Познато нам је да ће у самом Совјетском Савезу после револуције доћи до низа различитих гледишта у области марксистичке филозофије, а имали смо то и после револуције 1905.[9])

Савремена ситуација у интерпретацији теорије марксизма представља веома комплексно и тешко питање. У свим тим сукобима и различитим схватањима, у напорима ка ширењу марксистичких схватања, ка остварењу нових друштвених односа, у остварењу револуција и борби око изградње социјализма, теорија је некада предњачила и осветљавала пут, а некада је заостајала за друштвеном праксом.

Крајње је време данас да дубље продремо у историјски аутентичну теорију марксизма, да развијемо принципе њене интерпретације, да објаснимо и схватимо разлике и сукобе који су настајали у току развоја радничког покрета.

Потребно је да теоријска мисао савременог социјалистичког друштва дорасте савременој светској ситуацији и изграђивању социјализма и интерпретацији Маркса и марксизма. Морамо више него икад студиозно познавати и проучавати историјску Марксову мисао, како бисмо могли успешније развити своју савремену стваралачку марксистичку мисао, а не да бисмо остали код историјског Маркса и како бисмо схватили настале разлике и супротности интерпретације међу самим марксистима. Сазнање аутентичног смисла класичног, изворног марксизма омогућује нам успешнији самостални стваралачки развој ове теорије и њене практичне примене, омогућује разумевање сукоба, разлика и развоја саме марксистичке мисли.

---

[8]) Видети: J. Y. Calvèze, La pensée de Karl Marx; L. Landgrebe, Hegel — Marx и др.

[9]) Видети: Gustav Wetter, Der dialektische Materialimus.

Овде је мој задатак ограничен на излагање марксистичких филозофских погледа у историји филозофије и тај покушај ће носити несумњиво нешто и од савремених проблема и тешкоћа око интерпретације марксистичке филозофије, али то није овде задатак у првом плану.

Друго што треба имати у виду, јесте то, *да питање интерпретације марксистичке филозофије није само питање историје филозофије. већ је оно веома осетљиво политичко питање*, што нам више отежава приступ и приказ.

Треће, сама марксистичка историја филозофије није довољно разрађена, а историја филозофије 19. века, када се појављује марксизам, такође је у почетним обрадама. Карл Левит је са својим студијама од Хегела до Ничеа и о младохегеловцима дао веома интересантне прилоге о развоју културе и филозофије тога доба у Немачкој и обратно пажњу на мисао хегеловаца, левих и десних, што је било у засенку филозофске историографије.

Код класика имамо излагања о филозофским схватањима више у разним оштрим полемикама, него у директним излагањима о појединим филозофским питањима и проблемима. То је наметнула потреба значаја и улоге марксистичких филозофских погледа у припремању револуционарних схватања и свесне оријентације, као и дистанцирање од других филозофских праваца и гледишта, нарочито по питањима људске активности и друштва. Као формирање погледа на свет револуционара истицало се у приказима у прво време дијалектика и материјализам. Човек се некако изгубио. Не мислим да је одређивање марксистичког материјализма на основу схватања места и положаја човека у природи и тиме на основу начина производње везе његове сопствене историје и целокупног живота са природним темељима на којима је човек изградио друштвену димензију свога живота. Управо оно што је специфично за марксистички филозофски материјализам.

Јасно је да је марксизам дошао до тог схватања идући путевима којима је пошла филозофска и научна мисао XIX века, али ће отићи много даље. Познавање тих праваца кретања научне и филозофске мисли друге половине XIX века, може нам омогућити да шире и боље схватимо место ових учења у историји филозофије и тиме дубље сагледамо прави смисао основних схватања.

Dr Zagorka MIĆIĆ

PHILOSOPHISCHE ANSICHTEN VON MARX UND ENGELS

Zugang zu ihren philosophischen Ansichten in der Entwicklung und verschiedenen Phasen

Man vertritt die Meinung, dass man die philosophischen Ansichten von Marx und Engels am besten unmittelbar aus ihren eigenen Werken studieren sollte. Doch sind diese Ansichten weder auf einmal entstanden, noch sind sie von ihnen systematisch dargestellt worden. Die Situation in der Philosophie und Wissenschaft jener Zeit, wie auch Entwicklungsstand und Probleme der Gesellschaft sind in Betracht zu ziehen. Die philosophischen Ansichten kann man schwer verstehen, ohne die innere Einheit der Theorie des Marxismus und ihre Ziele und Möglichkeiten ihrer Anwendung in den sozialen Kämpfen für die klassenlose Gesellschaft zu kennen.

Die philosophischen Ansichten werden den Ausserungen zu verschiedenen philosophischen Fragen in ihren Werken in vier Hauptstufen dargestellt.

1) Zuerst sind die vormarxistischen philosophischen Ansichten zu nennen, die die philosophische Vorstufe des Marxismus darstellen. In dieser Phase zeigt sich der Einfluss der vorhergehenden Philosophen, besonders Hegels und Feuerbachs, auf die Entstehung des Marxismus und auf die philosophischen Ansichten von Marx und Engels (Frühschriften).

2) Die zweite Phase, die man in den Schriften und Äusserungen feststellen kann, ist die Zeit, da Marx die ersten Vorbereitungen für die wissenschaftlichen Untersuchungen zu politisch — ökonomischen Fragen trifft und die politische Ökonomie als Wissenschaft konstituieren will. Er spricht über die Methode, besonders über die dialektische, dann über die wissenschaftliche Erkenntnis überhaupt. (Die Schriften, in denen er diese Fragen behandelt, sind: „Zur Kritik der politischen Ökonomie", Vorwort und Einleitung, „Das Elend der Philosophie", Vorwort zum „Kapital").

3) „Das Kapital" ist das Resultat langjähriger Untersuchungen von Marx, bei denen seine methodischen Prizipien angewandt hat. Es ist ohne Zweifel das Hauptwerk des Marxismus. In dem Werk finden wir als philosophischen Inhalt eine wissenschaftlich begründete und scharfe *humanistische Kritik der Klassengesellschaft*. Die Kritik ist nicht philosophisch formuliert, aber der Humanismus ist überall anwesend. Diese humanistische Kritik ist ethisch gemeint, obwohl die Untersuchungen rein wissenschaftlich sind. (Für diese Ansichten ist auch das Werk von Engels „Über die Lage der Arbeiterklasse in England" in Betracht zu nehmen).

4) Die politische Ziele und Aktionen die Marx und Engels verfolgten und denen sie mit ihrer theoretischen und zum Teil praktischen Arbeit dienten, erforderten ein entschiedenes und klares Weltbild für die revolutionäre Arbeiterbewegung. So entstand das Bedürfnis nach einer philosophischen Weltanschauung, welche die Arbeiterklasse ideologisch bilden und für ihre historischen Aufgaben vorbereiten sollte. Man musste Stellung nehmen zu anderen philosophischen Ansichten und religiösen Anschauungen. Marx und Engels polemisierten gegen die verschiedensten philosophischen Richtungen des Idealismus wie des Materialismus, obwohl sie sich zu der materialistischen Richtung eigener Art bekannten. Meiner Meinung nach bezieht sich dieser Materialismus nicht nur auf die Stellung des Menschen zur Natur, sondern auch zur Produktion und Geschichte. Engels hat die Stellung des Marxismus an manchen philosophischen Hauptproblemen dargestellt, grösstenteils mit Wissen von Marx. Es handelt sich zumeist um polemische Schriften („Anti-Dühring", „L. Feuerbach ..." und andere).

Der echte Sinn der Theorie des Marxismus und seiner philosophischen Grundlagen und Ansichten ergibt sich erst dann wenn mann alle Lehren des Marxismus im Zusammenhang sieht und deren lebendige innere Beziehungen zu den marxistischen philosophischen Ansichten nicht aus dem Blick verliert.

Die philosophischen Ansichten von Marx und Engels haben ihre theoretische und praktische Funktion und Aufgaben. Daran muss man immer denken, wenn man sie verstehen und darstellen will. Die praktische Dimension dieser Ansichten hat besondere Schwierigkeiten für eine authentische Interpretation gemacht, aber das gehört zu der Eigenheit der Theorie des Marxismus und der philosophischen Ansichten von Marx und Engels.

Д-р Митко ИЛИЕВСКИ

ВИДОВИ ДЕФИНИЦИИ СПОРЕД ПРЕДМЕТОТ НА ДЕФИНИРАЊЕТО

И површниот увид во историјата на теоријата на дефиницијата ќе покаже дека логичарите разликувале повеќе видови дефиниции поаѓајќи од различни принципи на делбата. Меѓутоа, при повнимателната анализа на видовите дефиниции и на принципите на делбата ќе се види дека сепак бројот на принципите на делбата и на видовите дефиниции всушност не е толку голем колку што се чини на прв поглед. Мноштвеноста на дефинициите честопати е резултат на различното именување на едни и исти дефиниции или на замена и поместување на нивните значења.

Написов за свој предмет ја има анализата на принципите на делбата, видовите дефиниции (според предметот на дефинирањето) и нивниот меѓусебен однос.

I. ПРИНЦИПИ НА ДЕЛБАТА И ВИДОВИ ДЕФИНИЦИИ

При изборот на принципот на делбата на дефиницијата влијаеле повеќе фактори: природата на она што се дефинира, можностите и начините на неговото познание, потребите и барањата на науката и научното истражување, општофилозофската ориентација и субјективните афинитети на одделни логичари спрема одделни научни области.

Најчесто *предметот на дефинирањето* служел како основеи принцип на делбата на дефиницијата. Во овој однос историски гледано се оформиле три гледишта: за предмет на дефинирањето е земана или *стварта* (реална дефиниција) или *поимот* (концептуална дефиниција) или *зборот, симболот* (номинална дефиниција). Оние логичари кои признавале само еден предмет на дефиницијата (Лок, Паскал, Кондијак, Жергон, Рајхенбах и др.) не ја делеле дефиницијата на видови, што е сосема разбирливо. Оние пак кои ги признавале сите три горе-споменати предмети на дефиницијата (на пр. Фендер) говорат за три вида дефиниции (реална, концептуална и номинална).

Еве кратка историска информација за карактеристичните делби на дефиницијата според предметот на дефинирањето.

Веќе Аристотел разликува реална и номинална дефиниција. Првата се однесува на суштината на стварта, а втората на имињата, изразите. Меѓутоа, не е наполно јасно дали нив Аристотел ги разгледува како членови на делбата, зашто во некои текстови тој номиналната дефиниција не ја смета за вистинска дефиниција, туку за заменик на реалната (1,333,337).*)

Во средниот век веќе експлицитно се говори за два вида дефиниции: 1) реална (diffinitio quid rei) и 2) номинална (diffinitio quid nominis). Иако значењата на овие дефиниции се менувале, оваа делба продолжила да се одржува до нашите дни (Лајбниц, Кант, Каминski, Коен и Нејгел, Строгович, Петрониевиќ, Шешиќ и др.).

Дубислав разликува четири вида дефиниции според предметот на дефинирањето: 1) дефиниција на ствари (Sacherklärung), 2) дефиниција на поими (Begriffskonstruction, Begriffszergliederung), 3) дефиниција што го утврдува значењето што еден израз го има и 4) дефиниција што го установува значењето на новововеден термин (6, 2).

Лоскиј е против тоа да се говори за реална и номинална дефиниција, туку за хипотетичка и категоричка (14,125), поаѓајќи од тоа дали дефиницијата се однесува на даден предмет (категоричка) или на предмет како претпоставка (хипотетичка).

Мошне познатиот теоретичар на дефиницијата Робинсон според целта на дефинирањето разликува два основни вида дефиниции: номинална и реална. Реалната е ствар-ствар (thing-thing) дефиниција, а номиналната се јавува во два основни вида: збор-збор (word-word) и збор-ствар (word-thing) дефиниција (24,18).

Според семантичката структура Михаило Марковиќ разликува четири основни видови дефиниции: 1) номинална (симбол-симбол), 2) концептуална (симбол-диспозиција за едно психичко доживување), 3) реална (симбол-објект) и 4) операционална (симбол-ефект на некој собир од практични операции) (17,411—412).

Втор основен принцип на делбата е *методот на дефинирањето*. Него експлицитно го формулира Робинсон, а по него го прифаќаат и другите логичари. Не впуштајќи се во опстојното разгледување на делбите на дефиницијата според овој принцип, ќе ги спомнеме само следниве видови дефиниции: аналитичка, синтетичка, генетичка, релациона, денотативна, операционална.

Покрај спомнативе два основни принципа на делбата во теоријата на дефиницијата се познати и други, меѓу кои покарактеристични се следниве два: *дали дефинирањето се врши директно или индиректно* и *дали дефинирањето се врши со помош на зборови, симболи или пак на друг начин*.

*) Првата бројка го означува редниот број, а другите — страниците на делото од приложениот список „Цитирана литература".

На Жергон му припаѓа заслугата за делбата на дефиницијата на *експлицитна* (кога дефинирањето на зборот се врши директно) и *имплицитна* (кога дефинирањето се врши индиректно, во контекстот). Притоа Жергон се надоврзува на обидите за контекстовно дефинирање на зборовите кај неговите претходници Хобс, Лок и Лајбниц. Имплицитната дефиниција е прифатена од многу логичари, особено при изградбата на аксиоматските системи за дефинирање на примитивните поими. Така, таа е позната под различни имиња: контекстовна (Ајдукевиќ), индиректна (Камински), употребна (Расел, Рајхенбах и др.).

Позната е и делбата на дефиницијата на *вербална* (со помош на зборови) и *невербална* (со покажување, гестови). Последнава почесто е наречувана *остенсивна* (ostensive) или *демонстративна*.

Бидејќи нас овде нè интересираат видовите дефиниции според предметот на дефинирањето, ќе се апстрахираме од другите принципи на делбата и од видовите дефиниции добиени според нив.

Ако ги разгледаме приведените делби на дефиницијата според предметот на дефинирањето, лесно можеме да утврдиме дека главно се работи за три основни видови дефиниции: реална, концептуална и номинална. Делбата на дефиницијата на реална и номинална ја среќаваме кај Аристотел, во средниот век, кај Лајбниц, Кант, Каминский, Коен и Нејгел, Петрониевиќ, кај марксистите: Строгович, Шешиќ и др. Кај Фендер, Дубислав и М. Марковиќ ја среќаваме делбата на дефиницијата на реална, концептуална и номинална. Кај Дубислава всушност дефинициите под 3 и 4 се видови на номиналната, а кај Марковиќ дефиницијата под 4 всушност е вид на дефиниција според методот на дефинирање.

Основа за ваквата делба на дефиницијата е релацијата *ствар-поим-збор* или поинаку *ствар — замисла на ствари — јазичен израз на замислата на ствари*. Секој одделен член од оваа релација историски различно се сфаќал, па главно оттаде и произлегуваат разликите во сфаќањето на дефиницијата и на нејзината делба. Стварта е сфаќана како нешто неразвојно (метафизички материјализам) или како идеален ентитет (објективен идеализам) или како метафизичка супстанција (позитивизам). Поимот пак е третиран како објективно постоен ентитет (објективизам), како априорна субјективна форма (критицизам), како претстава (психологизам), како слика, копија (вулгарен материјализам) или е сведуван на зборот (номинализам). Не помалку различно е сфаќано значењето на зборот во синтактичката, функционалистичката, бихевиуристичката, прагматистичката, концептуалистичката и реалистичките теории.

Се чини дека од марксистички позиции членовите на релацијата предмет-поим-збор треба да се разгледуваат од аспектот на нивното единство. Во дефиницијата едновремено се определува и предметот и поимот за предметот и зборот, симболот како јазичен израз на поимот. Оттаде и не може да се говори за некакви наполно самостојни и неза-

висни еден од друг предмети на дефиницијата, следствено, ни за наполно изделени, независни видови дефиниции според предметот на дефинирањето. Со други зборови, може да се говори само за релативно самостојни видови дефиниции.

Според предметот на дефинирањето дефиницијата би можеле да ја поделиме на реална и номинална, како што впрочем таа и досега е делена. Но овде се потребни извесни дообјаснувања и прецизирања. Предмет на реалната дефиниција, според нашето мислење, би биле поимите како замисли на предметите, а не самите предмети, ствари. Всушност ние секогаш ги дефинираме нашите знаења за предметите, кои знаења можат да бидат повеќе или помалку адекватни на самите предмети. Овде, значи, поимите не ги сфаќаме како празни, несодржински мисловни форми (Кант) туку како мисли (замисли за предметите. Изразот „реална" (дефиниција) е задржан за да се укаже на предметната интенционалност на поимите.

Предмет на номиналната дефиниција се зборовите, симболите, или поточно, значењата на зборовите (симболите). Во теоријата на значењето последново се разгледува како повеќедимензионално (ментална, предметна, јазична, практична, експресивна и др. димензија).

Поопстојно за овие два вида дефиниции и за нивниот меѓусебен однос ќе стане збор понатаму.

II. РЕАЛНА ДЕФИНИЦИЈА

Терминот „реална дефиниција" во историскиот развој на теоријата на дефиницијата добивал повеќе значења. Некои од нив се блиски, додека други се прилично оддалечени.

1. Реалната дефиниција е *„дефиниција на ствари"* или поточно *„дефиниција на суштината на ствари"*, *„природата на ствари"*. Ова гледиште потекнува од Аристотела и се задржало до нашите дни со помали или поголеми измени. Претпоставка за ваквото сфаќање е постоењето на објективни ентитети (кои различно се сфаќаат), кои можат да се зафатат со дефиницијата. Значи, дефиницијата е одговор на прашањето: „Што е дадена ствар?" („Што е *x*?"), вели Робинсон (24,16).

2. Реалната дефиниција *се однесува на поимот*. Така ја сфаќа реалната дефиниција Кант, за кого поимите не се замисли на предметите, туку празни, несодржински априорни форми. За Петрониевиќ реалната дефиниција „се однесува на самиот поим" како замисла на некој предмет (22,135), а за Б. Марковиќ таа е вистинска дефиниција, зашто „поблиску ја определува самата содржина" на поимот (16,66). Слично мислат и мнозина марксистички логичари (Асмус, Горскиј, Шешиќ, Г. Петровиќ и др.) било да го сфаќаат поимот како одраз или замисла на предметот.

3. Реалната дефиниција *се однесува на релацијата „симбол-објект“* (Михаило Марковиќ). Според М. Марковиќ дефиниендумот кај реалната дефиниција не е ни стварта ни поимот, туку симболот, а дефиниенсот е „собир од зборови што опишуваат еден објект“, а не неопределените категории „суштина“, „природа“ и др. (17,412). Ова гледиште е слично на Робинсоновото сфаќање на номиналната збор-ствар (word-thing) дефиниција (24,20—34).

4. Реалната дефиниција е *дефиниција на зборот* (*симболот*) во предметна стилизација. Ако значењето на зборот се сфати во предметна стилизација, т.е. дека се однесува на објективно постојни предмети, тогаш во суштина се работи за реална дефиниција. Иако и Хобс и Мил ја отфрлаат реалната дефиниција во корист на номиналната, последнава тие ја сфаќаат во предметна стилизација. Слично е и гледиштето на Жергон кога тој под дефиниции на стварите (definitions des choses) подразбира дефиниции што ја толкуваат смислата на зборот во неговата секојдневна употреба (11,46).

5. За реалната дефиниција е карактеристично што го *тврди постоењето на десигнатот на дефиниендумот*, смета Сакери (11,43; 5,75).

6) Реалната дефиниција ја *искажува целата природа на стварта* смета В. Окам. Неегзистентното (химерите) како и некои зборови (глаголи, предлози, сврзници) не можат да имаат реални, туку само номинални дефиниции.

7. Според Лајбниц за реалната дефиниција е карактеристично *инволвирањето можноста на она што се дефинира* (обична реална) за разлика од реалната причинска кај која се работи за *предмет што може да се конструира* (11,43).

8. Реалните дефиниции се *аксиоми или примитивни пропозиции во кои предметот се дефинира имплицитно*. Така се определуваат реалните дефиниции во аксиоматските системи. Според Коен и Нејгел „во техниката на модерната математика сите реални дефиниции се имплицитни“ (3,232). За Артур Пап тоа е употребна дефиниција (20,486), а според Сушко реалните дефиниции се псевдодефиниции или дефиниции преку постулати што треба да го задоволат само условот на непротивречност (29,55).

Спомнатите значења придавани на реалната дефиниција не наполно се согласуваат со нашето сфаќање. Првото значење е зафатено од нашето сфаќање во една модифицирана форма. Имено, стварта, суштината на стварта е предмет на дефиницијата не непосредно, туку со посредувањето на поимите како замисли на предметите. Второто значење на реалната дефиниција е прифатливо до колку поимите се интерпретираат како замисли на предметите. Третото значење не е прифатливо, зашто дефиниендумот се определува како симбол, а не поим. Ако значењето на зборот, според четвртото значење, се сфаќа

како замисла на предметот (поим), тогаш не постои суштинска разлика меѓу така сфатената номинална дефиниција и нашето сфаќање на реалната дефиниција. Петтото значење е вклучено во нашето значење на реалната дефиниција. Гледиштето на В. Окам не е наполно прифатливо, зашто ни една дефиниција не може да ја искаже целата природа на стварта. Седмото значење е вклучено во нашето значење на реалната дефиниција. Сфаќањето на реалните дефиниции како аксиоми во аксиоматските системи не е наполно прифатливо, зашто не можат сите реални дефиниции да се третираат како аксиоми.

Следствено, реалната дефиниција може да се определи како *суд во кој се објаснува еден поим како замисла на некој предмет со помошта на други познати поими.*

Делба на реалната дефиниција

Прва делба на реалната дефиниција на *суштинска* и *дескриптивна* среќаваме кај средновековните логичари. Суштинската (essentialis или quidditativa) дефиниција ја изразува суштината на стварта, а таа суштина е или метафизичка или физичка. Суштинската се смета од нив за вистинска дефиниција. Описната (descriptiva) дефиниција ја презентира стварта преку нејзините ознаки. А тоа се или сопствени својства или акцидентални или преку резултатите. За разлика од суштинската описната дефиниција е дефиниција во широка смисла (11,42). Во средните векови се среќава и делбата на реалната дефиниција на *формална* и *материјална* во зависност од тоа дали дефиницијата се однесува на формалната (суштинската) причина или пак на некоја друга надворешна причина. Блиска на овие делби е и онаа на Викторин на *супстанцијална* (def. secundum substantiam) и *акцидентална* (def. secundum accidens, que deckriptio nominatur) (11,42).

Во логиката на Порт-Ројал реалната дефиниција се дели на *точна* (ја објаснува природата на стварта со наведување на суштински ознаки) и *помалку точна* или *дескрипција* (ги зафаќа акциденталните својства на стварта) (11,48).

Делба на реалната дефиниција на *експликативна* и *дескриптивна* среќаваме кај нашите логичари Петрониевиќ и Шешиќ. Според Петрониевиќ „*Експликативната* дефиниција води сметка за рангот на ознаките и заради тоа претставува вистинска дефиниција“ (22,135), а „*дескриптивната* дефиниција се состои во простото набројување на ознаките на еден поим без обзир на нивниот ранг“ (22,135). Како што се гледа, Петрониевиќ го употребува изразот „експликативна“ во значење на „суштинска“.

Шешиќ им се спротивставува на гледиштата што остро ги разграничуваат овие два вида дефиниции, повикувајќи се на ставот дека „разликата меѓу суштината и појавата не е апсолутна“. „Дефиницијата стварно може да биде помалку или повеќе дескриптивна, односно

повеќе или помалку суштинска" . . . „до колку со дефиницијата се определуваат битните, суштинските одредби на предметот, таа е суштинска, а до колку предметите се дефинираат врз основа на нивните појавни моменти дефинициите се појавни. Дефиницијата во основата е појавна до колку со неа се набројуваат само надворешните особини на предметот" (30,130). Според него „суштинска дефиниција е секоја сестрана дијалектичка дефиниција" (30,130).

Погоре веќе ја спомнавме Лајбницовата делба на реалната дефиниција на *обична реална* (за можен предмет) и *реална причинска* (ако предметот може да се конструира). Во таа смисла Каминski говори за *аналитичка* (за даден предмет) и *синтетичка* (за предмет што допрва ќе биде конструиран) (11,52).

Да резимираме. Оние логичари што сметаат дека определивоста на предметот е можна било преку укажувањето на неговите суштествени својства или преку несуштествените својства говорат за *суштинска* (супстанцијална, формална, експликативна), односно за *дескриптивна* (акцидентална, појавна, материјална) дефиниција. Оние логичари пак кои на предметот му приоѓаат од аспектот на неговата даденост или можност за конструирање, говорат за *аналитичка* (обична реална, дефиниција на даден предмет), односно за *синтетичка* (реална причинска, дефиниција на конструирлив предмет) дефиниција.

Бидејќи втората делба на реалната дефиниција се однесува повеќе на методот на дефинирањето, ние овде ќе се апстрахираме од неа. Делбата на реалната дефиниција на суштинска и дескриптивна за нас е прифатлива од аспектот дали преку поимите се зафаќаат суштествените или помалку суштествените својства на предметот, дали се зафаќа самиот предмет или пак неговите релации со други предмети итн.

Суштинската дефиниција настојува преку поимот да ја зафати суштината на предметот, т. е. релативно константната внатрешна структуираност на предметот. Секој предмет е единство на општото, посебното и единичното, основата на кое е општата, посебната и единичната структурираност на предметот. Така, суштината се јавува како нешто релативно константно, непроменливо за разлика од појавата која е флуидна променлива, нестабилна. Бидејќи предметите се поликвалитетни, постои рангирање и меѓу нив. Оттаде и не може строго да се одделува суштината од појавата, општото од единичното, нужното од случајното итн.

Зафаќањето суштината на предметот (преку поимот) е основна задача на дефиницијата. Таа ја извршува оваа задача повеќе или помалку успешно во зависност од тоа колку науката успеала да го запознае предметот. А од тоа како ја извршува оваа задача зависи и нејзината познавателна вредност.

Научниците постојано се обидуваат да дадат суштински дефиниции за предметите што ги проучуваат, да одговорат на прашањето

од типот: „Што е *x*?“. Во таа смисла економистот се обидува да одговори на прашањето — што е стоката, физичарот — што е масата, хемичарот — што е хемискиот елемент, биологот — што е клетката итн.

Дескриптивната дефиниција повеќе ја зафаќа надворешната, појавната страна на предметот. До колку појавата поадекватно ја изразува суштината, до толку дескриптивната дефиниција преминува во суштинска. Всушност, во секоја дескриптивна дефиниција има елементи на суштинската, зашто секоја појава во помала или поголема мерка, на овој или оној начин, ја изразува суштината.

Научниците обично прибегнуваат кон дескриптивни дефиниции кога не успеале доволно да ја познаат (разберат) суштината на проучуваните предмети. Во тие случаи тие се служат со дескрипции на надворешните, индивидуалните својства на предметот, на неговите релации со другите предмети итн.

Од овој аспект не се прифатливи гледиштата дека не треба да се говори за дескриптивни дефиниции. Иако сите дескрипции не се дефиниции (оние што не го задоволуваат условот — предметот да може доволно да се познае и разграничи од нему сродните предмети), иако дескриптивните дефиниции имаат помала познавателна вредност од суштинските, тоа не е доволна причина тие да се отфрлат.

III. НОМИНАЛНА ДЕФИНИЦИЈА

И терминот „номинална дефиниција“ се употребува во повеќе значења. Да ги наведеме основните негови значења.

1. Номиналната дефиниција е *етимолошка определба на зборот*. Морин во „Речникот на филозофијата и на теологијата схоластичка“ ја определува номиналната дефиниција како „oratio quae originem, seu interpretationem et etymologiam nominis explicat“ (13,1258). И авторите на Логиката на Порт-Ројал сметале дека понекогаш номиналната дефиниција ја дава етимологијата на зборот (13,1259). Ова гледиште го прифаќаат унгарскиот логичар Фогараши (7, 207) и нашите логичари Петрониевиќ (22,135) и Шешиќ, за кого „единствено етимолошката дефиниција на зборот е номинална“ (30,130).

2. Номиналната дефиниција е *определување на еден збор со други зборови*. Нејзина структура е *збор-збор* (симбол-симбол). „Збор-збор дефиницијата“, според Робинсон, „кажува дека еден збор значи исто што и друг збор“ (24,16). И понатаму: „Ако некој, на пример, ви каже дека германскиот збор „rot“ значи исто што и францускиот збор „rouge“, а вие не знаете на што се однесува ниеден од нив, тоа е збор-збор дефиниција“ (24,17). За М. Марковиќ номиналната дефиниција е „симбол-симбол“ дефиниција, каде и дефиниендумот и дефиниенсот се симболи, а меѓу нив постои однос на еквивалентност (17,412). На пример: „Црвено“ е „rouge“. Терминот „е“ ја изразува релацијата на синонимност, односно преведливост (ако се работи за изрази од различни јазици) (17,411).

3. Номиналната дефиниција е *збор-ствар дефиниција*. Ова гледиште го застапува Робинсон, а по него Кларк и Велш (2,174). Робинсон: „Збор-ствар дефиницијата го доведува зборот во корелација со стварта, како значење на таа ствар" (24,17). Кај збор-збор дефиницијата не се знае значењето на двата термина („гот", „rouge"), додека кај збор-ствар дефиницијата не се знае значењето на дефиниендумот. Всушност овде се работи за третирање на номиналната дефиниција во предметна стилизација.

4. Номиналната дефиниција е *арбитрарно воведување во јазикот на нов израз како заменител или краткенка на поголожен израз*. Ваквото сфаќање на номиналната дефиниција особено е раширено во математиката и симболичката логика. Инаку зачетоци на ова сфаќање среќаваме во Логиката на Порт-Ројал и кај Жергон. Уајтхед и Расел во Principia Mathematica на следниов начин ја определуваат дефиницијата: „Дефиницијата е изјава дека извесен новововеден симбол или комбинација од симболи има да значи исто што и извесна друга комбинација од симболи чие значење е веќе познато" (31,11). Таквите дефиниции за Рајхенбах се метајазични (23,20), за Сушко — дефиниции во вистинска смисла на зборот (29,31), за Ч'рч — синтактични или номинални (5,74), за С. Стебинг — симболички конвенции (27,280), за Артур Пап — арбитрарни стипулации (21,33). Горскиј донекаде поинаку ја дефинира номиналната дефиниција кога вели дека со неа се *„воведува нов термин наместо опис на кој и да е предмет"* (8,72). Шешиќ нив ги наречува „типично номинални дефиниции" (30,130).

5. Покрај овие раширени значења на номиналната дефиниција во литературата далеку поретко се среќаваат и поинакви. Така, за Зигварт номиналната дефиниција се однесува на поими (26,385). Такво е гледиштето и на Килпе (12,206). Според Лајбниц пак номиналните дефиниции само дозволуваат еден објект да се дистингвира од другите (13,1259).

Ако тргнеме од стојалиштето дека некои дефиниции првенствено се однесуваат на зборовите, симболите, на нивната јазична функција, и ако нив ги наречеме номинални дефиниции, тогаш некои од наведените значења би можеле да се прифатат како значење на номиналната дефиниција. Овде првенствено мислиме на значењата под „2" и „4". Во првиот случај се работи за таканаречена речничка (лексичка), а во вториот за стипулативна (нормативна, легислативна) дефиниција. Етимолошката дефиниција влегува во речничката, како нејзин посебен случај. Сфаќањето на номиналната дефиниција како збор-ствар дефиниција е неприфатливо заради а) обидот реалната дефиниција да се измести со номиналната и б) затоа што ова гледиште во основата е позитивистичко, номиналистичко, зашто ги негира поимите непосредно корелирајќи ги зборовите со стварите.

Делба на номиналната дефиниција

Хоба, сфаќајќи ја номиналната дефиниција во предметна стилизација, разликува номинална дефиниција што ја дава *самата природа на предметот* и номинална дефиниција што ја *објаснува причината на предметот*, начинот на неговото настанување (11,43).

Жергон номиналната дефиниција ја дели на *комплетна* (полна) и *некомплетна* (неполна). Комплетната ја дава полната конститутивна содржина на дефиниендумот, додека некомплетната не ја дава содржината на дефиниендумот, но затоа укажува на десигнатите на изразот што овозможува разграничување на предметите што потпаѓаат под тој израз од оние што не потпаѓаат (11,47—48). Слично гледиште застапува и Мил.

Во современата логичка литература мошне раширена е делбата на номиналната дефиниција на *речничка* (лексичка) и *стипулативна* (легислативна, нормативна).

Робинсон најнапред ја дели номиналната дефиниција на *збор-збор дефиниција* и *збор-ствар дефиниција*, а потоа последнава ја дели на *лексичка* и *стипулативна*. Според него лексичката дефиниција известува „за вообичаеното или речничкото значење на зборот" додека стипулативната установува или прогласува или избира едно сопствено значење на зборот (24,19). Неговите следбеници Кларк и Велш директно ја делат номиналната дефиниција на лексичка и стипулативна (2,175). Копи, покрај лексичката и стипулативната, говори и за прецизирачка (precising) и теоретска дефиниција (4, 93—100). Кај нас М. Марковиќ, исто така, разликува лексичка (дескриптивна) и нормативна (постулатска, убедувачка, стипулативна) дефиниција со оглед на односот на дефинициите спрема постојната јазична практика (17,412—413). Дефиницијата на изрази Каминski ја дели на аналитичка (sprawozdawcza) и синтетичка (projektujaca). Првата го установува значењето што еден израз го има (и одговара на лексичката дефиниција), а втората го установува значењето на новововеден термин (и одговара на стипулативната дефиниција) (11,52).

Како што се гледа, номиналната дефиниција главно се дели врз основа на три принципи на делбата: 1) дали дефиницијата се однесува на значењето што еден израз го има или пак на установувањето на значењето на новововеден термин, 2) дали дефиницијата се однесува на конотацијата на изразот или на неговата денотација и 3) дали дефиницијата се однесува на самата природа на дефинираниот предмет (на суштинските ознаки) или на неговите акцидентални ознаки. Бидејќи вториот и третиот принцип на делбата се повеќе карактеристични и соодветни за реалната дефиниција, овде ќе ја разгледаме само делбата на номиналната дефиниција според првиот принцип.

Врз основа на делбата според првиот принцип се добиени *речничката* и *стипулативната* дефиниција. Речничката дефиниција се

именува уште како лексичка, дескриптивна и аналитичка, а стипулативната — легислативна, нормативна, убедувачка („persuasive"), постулатска и синтетичка.

Речничка дефиниција. Со неа се дефинираат изразите кои веќе имаат свое значење усвоено од определена јазична заедница (групи луѓе, слоеви, класи).

По својата структура речничката дефиниција е збор-збор (симбол-симбол) дефиниција, што значи дека и дефиниендумот и дефиниенсот се зборови (симболи). Односот меѓу нив изразен со дефиницискиот сврзник („е", „значи" итн.) е однос на еквивалентност. Кај изразите во рамките на еден јазик тоа е синонимност, а кај изразите на два или повеќе јазици — преведливост.

Овие дефиниции најмногу се среќаваат во речниците (еднојазични или повеќејазични). Составувачите на речниците до нив доаѓаат анализирајќи ја актуелната употреба на зборовите, а потоа по пат на селекција одбираат извесни значења на кои им даваат приоритет. Притоа обично се претпочитаат оние значења што се среќаваат кај извесни писатели, научници или посебни општествени слоеви. Тие се фиксираат во речниците и се настојува да се усвојат како основни значења при изградбата на литературниот јазик. Така речниците не се јавуваат само како историја на сите употреби на еден збор, туку донекаде добиваат и карактер на нормативни дефиниции.

Но не само во речниците, тие се среќаваат и во другите области од човековиот живот — во научните дискусии, во обичниот живот, во наставата итн.

Стипулативна дефиниција. Со неа се установува какво значење ќе има извесен јазичен израз (симбол). Стипулативната дефиниција е предлог, решение, молба, барање, наредба како да се употребува во иднина еден симбол, односно какво значење ќе има тој во идната употреба.

Стипулативната дефиниција се употребува во повеќе случаи: 1) за воведување нов симбол со ново значење, 2) за избор на едно значење од повеќето значења на еден јазичен израз, 3) за придавање на ново значење на стар, познат симбол, 4) за воведување на симбол како кратенка или заменител на посложен симбол итн.

Поради нејзиното значење за ефективната комуникација меѓу луѓето таа се квалифицира како творечка дефиниција за разлика од речничката која просто ја дескрибира актуелната јазичка употреба на симболите.

IV. ОДНОСОТ МЕЃУ РЕАЛНАТА И НОМИНАЛНАТА ДЕФИНИЦИЈА

При определувањето на односот меѓу реалната и номиналната дефиниција се среќаваат две екстремни гледишта. Додека некои привржаници на реалната дефиниција ја негираат или потценуваат номиналната дефиниција, од друга страна пак некои привржаници на номиналната дефиниција имаат таков однос спрема реалната дефиниција.

Аристотел и неговите следбеници од средниот век многу не ја ценеле номиналната дефиниција, зашто со неа не може да се определи суштината на стварта.

И мнозина понови логичари не ја ценат многу номиналната дефиниција. Според Хефлер номиналната дефиниција е „дефиниција во посредна смисла“ (10,45). Строгович неа ја сместува во „логичките форми слични на дефиницијата“ (28,117), а Фогараши смета дека „номиналната дефиниција, право говорејќи, нема никаков научен карактер“ (7,207).

Да ги спомнеме ставовите и на некои привржаници на номиналната дефиниција. Мил отворено се обидува да докаже дека не постојат реални дефиниции. Реалната дефиниција, вели тој, е извор на опскурност (18,102), зашто ниедна дефиниција нема за цел да ја открие природата на стварта, а и нема критериум со чија помош би се разграничила реалната дефиниција од другите пропозиции за стварите (18,103).

Сличен однос се среќава и кај мнозина современи логичари. За Огден и Ричардс дефиницијата е супституција на симболи, а со стварите таква супституција е неможна (19,110). Робинсон на повеќе од 40 страници, во својата монографија за дефиницијата, ја побива реалната дефиниција (24,149—192), а неговите следбеници Кларк и Велш го делат неговото мислење, изјавувајќи: „Грешка е да се говори за дефинирање на ствари“, зашто „прашањето во формата — „што е x?“, бидејќи е нејасно, допушта мноштво можни одговори“ (2,173). И Хосперс мисли дека не постојат реални дефиниции, зашто она што се дефинира секогаш е зборот или фразата — симболот (9,54).

Но за нас се далеку поинтересни гледиштата кои укажуваат на поврзаноста, единството меѓу реалната и номиналната дефиниција. Херман Лоце му се спротивставува на острото разграничување на овие два вида дефиниции. Подвлекувајќи ја нивната поврзаност тој дури укажува дека тие понекогаш означуваат исто (15,202). Така тој истакнува дека „за една геометриска дефиниција не постои никаква реална дефиниција што би се разликувала од номиналната; секоја внстинска дефиниција што ја даваме ја изразува едновремено и целата природа на она што овде е ствар и целото значење на името“ (15,202). Лоскиј подвлекува дека едната од овие дефиниции ја имплицира другата, дека дефинирањето на поимот имплицира дефинирање на името и обратно (14,125). Коен и Нејгел сметаат дека „практично дистинкцијата (меѓу вербалната и реалната дефиниција — М. И.) никогаш

не е така остра и дури во дефинициите кои изгледаат наполно вербални постои општо повикување на анализата на она што зборот го заменува" (3,232).

Од логичарите-марксисти на оваа поврзаност укажуваат Горскиј и Шешиќ. Како аргумент за поврзаноста меѓу овие два вида дефиниции Горскиј ја истакнува претворливоста на едната во другата. Номиналната дефиниција: „Колебањата чијашто амплитуда (и соодветно енергија) се намалува со текот на времето ние ќе ги *наречуваме* гаснечки колебања", што може да се преобрази во реална дефиниција: „Гаснечки колебања *се* колебања чијашто амплитуда (и соодветно енергија) се намалува со текот на времето" (8,73). Шешиќ неразделната поврзаност меѓу реалната и номиналната дефиниција ја гледа во тоа што при дефинирањето на стварта се дефинира и поимот и зборот, како што при дефинирањето на зборот се дефинира и стварта и поимот (30,130).

Колку е тешко да се одречува поврзаноста меѓу реалната и номиналната дефиниција, покрај другото, покажува тешкотијата во која попаднаа противниците на реалната дефиниција Мил и Робинсон. Мил, од една страна, тврди дека ниедна дефиниција немала намера „да ја објасни и открие природата на стварта" (18,103), од друга страна, признава дека има изрази кои се „дефиниција и нешто повеќе", а тоа повеќе, според него, е тоа што тие тврдат постоење на еден факт (18,103—104). И Мил, консеквентен на својата позиција, го решава прашањето на тој начин што тврди дека тој дел од исказот не е дефиниција. Робинсон се најде побуден да го поправа Мил, пишувајќи: „Тој не забележал дека практично е невозможно да се направи или добие збор-ствар дефиниција без да се има мислење за егзистенцијата на *објектот придодаден на зборот со дефиницијата*" (24,64). Логично е што Робинсон од позициите на збор-ствар дефиницијата го поправа Мила. Меѓутоа, ни тој не отиде многу подалеку од Мила, зашто му пречеше одречувањето на реалната дефиниција.

За поврзаност меѓу реалната и номиналната дефиниција, односно за релативна самостојност на едната или другата, може да се говори само ако постои поврзаност, односно релативна самостојност на нивните предмети. Негативно речено, спротивставувањето на овие два вида дефиниции логички е оправдано ако се работи за нивни наполно различни предмети.

Како што веќе рековме, предмет на реалната дефиниција е поимот како замисла на предметот, а на номиналната — зборот, значењето на зборот (симболот). Значи, се работи за релацијата поим-збор, замисла на предметот — значење на зборот. Поимот не е некаква празна, несодржинска мисловна форма, туку секогаш замисла на некој предмет. Во случајов е ирелевантно дали поимот е адекватна замисла на предметот, дали го исцрпува предметот итн. Но мислата, свеста воопшто, не може да постои без својата материјална облека, без јазикот или да се изразиме со Марксовите зборови: „Духот" од почетокот го носи на себе проклетството да биде „опфатен" со материја" — јазикот

кој" и е практична, стварна свест"... (32,297). Накратко, нема поим без свој јазичен израз како што нема ни збор, симбол без значење. А значењето, покрај другите свои димензии, има и ментална и предметна димензија. Токму таа поврзаност на предметите ја овозможува поврзаноста и претворливоста на овие два вида дефиниции.

Но поврзаноста говори како против апсолутното спротивставување така и против апсолутното идентифицирање на реалната и номиналната дефиниција. Не би имало никаква смисла да се говори за два вида дефиниции ако не би се признала релативната самостојност на нивните предмети. Таа релативна самостојност доаѓа до израз во задачите на дефиницијата — дали првенствено се работи за познавателни (реална дефиниција) или јазични (номинална дефиниција) задачи. Секако не се исти задачите, на пример, на овие две дефиниции, кои навидум изгледаат исти: „Со зборот „подморница" означувам брод што може да плива под вода" и „Подморница е брод што може да плива под вода". Во првата на преден план се јазичните, а во втората познавателните задачи на дефиницијата.

Mitko ILIEVSKI

KINDS OF DEFINITIONS ACCORDING TO THE SUBJECT OF DEFINITION

(S u m m a r y)

This article analyses the kinds of definitions according to the subject of definition and their relations.

After the analysis of a number of so far formulated principles in the division of definitions and according to that of the differentiating of definitions, this article presents the standpoint that the basinc principles of the division of the definition are: 1) the subject of definition, and 2) the method od definition.

Critisizing the points of view which maintain that the subject of definition is either the thing (real definition) or the notion (conceptual definition) or the word (nominal definition), the author defends the thesis that thing, notion and word are bound together and is resolutely opposed to the three above stated separate definitions. From that viewpoint, as relatively independant kinds of definitions according to the subject of definition the real and the nominal definition are analyzed.

The analysis of the multiple meanings in which the term „real definition" has been used goes on to show that it would be most appro-

priate to understand the real definition as a judgement defining a notion (a conception of a given subject) with the help of other familiar notions.

According to this, the multiple meanings in which the term „nominal definition" has been used shows that the most acceptable are: 1). the explanation of the meaning of a given simbol used by a definite language community (lexical definition), and 2). the introducing of a new meaning (stipulative definition).

In the conclusion a particular attention is paid to the relation of the real and nominal definitions. In opposition to the statements which place them one against the other, overrate or underrate them, the author defends the opinion that they are dialectically connected and transmutative on the basis of the unity of their subjects.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Aristotel, *Organon*, Beograd 1965.
2. Clark Romane and Welsh Paul, *Introduction to Logic*, New York 1958.
3. Cohen Morris and Nagel Ernest, *An Introduction to Logic and scientific Method*, New York 1934.
4. Copi Irving, *Introduction to Logic*, New York 1958.
5. *Dictionary of Philosophy*, Edited by Runes, Iowa 1958.
6. Dubislaw Walter, *Die Definition*, Leipzig 1931.
7. Фогараши Бела, *Логика*, Москва 1959
8. Горский Д. П., *Логика*, Москва 1958
9. Hospers John, *An Introduction to philosophical Analysis*, 6 print. Englewood Cliffs, 1958.
10. Höfler D-r Alois, *Grundleheren der Logik*, 6 Auflage, Leipzig 1919.
11. Kaminski Stanislaw, *Georgonne'a teoria definicji*, Lublin 1958.
12. Külpe Oswald, *Vorlesungen über Logik*, Leipzig 1923.
13. Lalande, *Vocabulair technique et critique de la Philosophie*, 17 ed., Paris 1956.
14. Лоскиј Н. О., *Логика* I, Београд 1927
15. Lotze Herman, *Die Formen der Definition*, Leipzig.
16. Марковић д-р Благоје, *Логика*, Београд 1939
17. Marković Mihailo, *Dijalektička teorija značenja*, Beograd 1961.
18. *John Stuart Mill's Philosophy of scientific Method*, New York 1950.
19. Ogden C. K. and Richards J. A., *The Meaning of Meaning*, London 1956.

20. Pap Arthur, *Elements of Analytic Philosophy*, New York 1949.

21. Pap Arthur, *Semantics and Necessary Truth*, Baltimore 1958.

22. Петронијевић д-р Бранислав, *Основи логике*, Београд 1932

23. Reichenbach Hans, *Elements of Symbolic Logic*, New York 1956.

24. Robinson Richard, *Definition*, Oxford 1954.

25. Sesmat Augustain, Logique I, Paris 1950.

26. Sigwart d-r Christoph, *Logik*, I Bd., Tübingen 1911.

27. Stebing Susan, *A Modern Introduction to Logic*, London 1953.

28. Строгович М. С., *Логика*, Москва, 1949

29. Suszko Roman, *Z teorii definicji*, Poznan 1949.

30. Šešić d-r Bogdan, *Logika II*, Beograd 1959.

31. Whitehead A. N. and Russel B., *Principia Mathematica*, vol. I, second edition, Cambridge 1957.

32. Karl Marx i Friedrih Engels, *Rani radovi*, Zagreb 1953.

Ристо ЃОРЃЕСКИ

ТЕСТИРАЊЕ НА РАЗЛИКАТА ВО КРИТЕРИУМОТ НА НАСТАВНИЦИТЕ И УЧЕНИЦИТЕ

Улогата на наставникот како испитувач и оценувач на знаењата на учениците е мошне деликатна и одговорна. Пред сè, од него се бара објективност во критериумот на оценувањето, односно оценката да претставува реален одраз на знаењата на ученикот. До колку ова не се остварува и се допушта поголемо учество на субјективните фактори, обично настануваат прилично негативни, а понекогаш дури и многу тешки последици. Во вакви случаи, било да се преценети или потценети покажаните знаења, не само кај ученикот на кој се однесува оценката, туку и кај другите ученици во класот се формира мислење за необјективноста на наставникот. Особено ако оценката е негативна, може да предизвика кај учениците сомневање во искрените намери на наставникот, да го поткопа неговиот авторитет и да создаде неповолна психолошка клима за нормално остварување на наставно-воспитниот процес.

Со повторувања на вакви грешки во оценувањето уште повеќе се зголемуваат и реакциите на учениците што не ретко доведуваат и до аверзија спрема наставниот предмет што наставникот го предава, па дури и до аверзија спрема училиштето и воопшто спрема учењето. Кај такви ученици, поради овие причини, доаѓа често и до промена на личните особини, а особено до губење доверба во себе, до чувство на инфериорност и малодушност, се формира фобија од испити како и многу други ментални аберации. Емоционално поосетливите, пак, ваквиот неочекуван неуспех можат да го доживеат како лично понижување, па понекогаш и како голема лична трагедија.

Ваквите негативни последици можат успешно да се избегнуваат до колку е објективно оценувањето. Во такви случаи учениците повеќе се мотивирани за учење, се развива и зајакнува нивната љубов кон наставниот предмет, доаѓа до поголема мобилизација и поголемо ангажирање на нивните ментални функции. Со објективно оценување се зголемува авторитетот на наставникот и се создава погодна работна атмосфера во класот. Сето тоа придонесува работата во класниот колектив да биде пријатна и да се постигнува максимално можен успех.

Свесни за можноста да погрешат и за последиците што од тоа можат да произлезат, а понекогаш и од желба кај учениците да разбудат поголем интерес за предметот што го предаваат, некои наставници при испитувањето на еден ученик, за оценката ги консултираат другите ученици во класот. Нивното мислење има извесно влијание врз донесувањето на конечната оценка. За жал, до сега не се извршени попрецизни истражувања за вредноста на ваквиот начин на оценување.

Во училишната практика се сретнуваат и такви наставници кои при испитувањето бараат од ученикот претходно самиот да предложи оценка што смета дека ја заслужува според покажаните знаења. Дури потоа, земајќи ја во обзир неговата изјава, наставникот ја утврдува оценката. Овој начин, исто така, не е доволно испитан иако заслужува внимание.

Од аспектот на мотивацијата на учениците и одржувањето на добри односи на релацијата наставник — ученик, секако дека има најголема вредност онаа оценка со која се согласни наставникот и ученикот. Друго е прашањето колку при сегашниов начин на испитување и оценување е можно тоа и во практиката да се постигнува. До сега повеќепати било укажувано на тешкотиите во формирањето на објективен критериум кај наставниците. Можеме да претположиме дека се тие уште поголеми кога треба учениците сами да ги оценуваат одговорите на некој ученик, или, што е уште поделикатно, кога ученикот треба лично да ги оценува сопствените знаења што ги покажал на испитот. Учениците, како и возрасните, обично ги преценуваат своите знаења и способности кога за нив зборуваат пред други луѓе поради желбата да се покажат посупериорни над другите луѓе од својата средина. Од друга, пак, страна, има и такви ученици при кои веќе се формирало чувство на инфериорност, со што дошло и до забележително потценување на сопствените знаења и способности. Ваквата хиперкритичност, исто така, доведува до необјективно оценување.

Ваквите согледувања ја прават прилично реална хипотезата за постоење значајна разлика во критериумот на наставниците и учениците во училишното испитување и оценување. Може да се претположи дека е таа дури и поголема отколку разликата што се појавува во оценките на повеќе наставници кога оценуваат исти знаења.

Иако е оваа хипотеза реална и произлегува од практиката на нашите училишта, до денес не е научно верифицирана. Меѓутоа, познавањето на евентуалната разлика, а уште повеќе познавањето на нејзината големина има не само теоретско, туку и практично значење. Со помош на такво познавање наставниците можат да добијат поголем увид во прифаќањето на нивните оценки од учениците на кои тие се однесуваат. Тоа пак може корисно да послужи, до колку е разликата поголема, наставниците да бидат повеќе претпазливи при оценувањето и на учениците да им даваат поподробни образложенија за секоја оценка и со тоа да ги уверат во објективноста на наставникот при оценувањето на нивните знаења. Тогаш оценката може да има вистинско значење, може да ги

поттикнува повеќе во учењето, да создава услови за поголема заемна доверба и заемна соработка меѓу наставникот и ученикот, нужни за успешна работа во училиштата.

Од овие причини сметавме за потребно да испитаме: *дали постои разлика во критериумот на оценувањето меѓу наставниците и учениците.*

Бидејќи училиштата обично имаат две категориии ученици — машки и женски, кои обично се однесуваат различно спрема учењето, сметавме за потребно да испитаме: *дали некоја од овие категории се согласува повеќе со оценките на своите наставници.*

Некои истражувања покажуваат дека за извесни предмети не постои толку голема разлика во оценките на повеќе наставници, како што постои во другите предмети. Во ова истражување сакавме да провериме *дали постои слична појава и при компарирањето на оценките на наставниците и учениците.*

На крајот, сметавме за корисно да испитаме *дали постојат посебни категории ученици кои покажуваат различни тенденции по однос на оценките на наставниците.*

МЕТОДИКА И РЕЗУЛТАТИ

Од студентите на прва година студии беше прво побарано да ги наведат оценките што ги добиле во завршниот клас на средните училишта и тоа од следниве предмети: мајчин јазик, странски јазик, историја, географија, биологија, хемија, физика и математика. Потоа од нив беше побарано до оценката од секој предмет да стават уште една оценка, која според нивното длабоко уверување ја заслужиле и требало да ја добијат. Така беа собрани 1488 оценки што ги дале наставниците и исто толку оценки со кои учениците сами ги оцениле своите знаења, или вкупно 2976 оценки.

Овие податоци беа внесени во скатер дијаграми за да се прикаже биваријалната дистрибуција на фреквенциите на категориите оценки на наставниците и учениците. Од средените податоци беше тестирана разликата меѓу едната и другата група оценувачи со x^2-тестот. Притоа секогаш се тргнуваше од нулта хипотеза според која не постојат статистички значајни разлики во критериумот на оценувањето меѓу овие две групи.

Степенот на согласувањето во оценките меѓу двете групи беше определуван и со пресметување на коефициентите на контингенцијата како и со пропорциите на бројот на оценките каде е постигната или не е постигната согласност меѓу оценувачите.

Врз основа на ваквата статистичка обработка на податоците беа добиени следниве резултати:

а) Биваријална дистрибуција на фреквенциите и коефициентот на контингенцијата за оценките од сите наставници и ученици

Оценките на наставниците и учениците се прикажани на скатер дијаграмот претставен на слика 1.

		НАСТАВНИЦИ				
		одлични	многу добри	добри	доволни	Вкупно
Ученици	одлични	162	98	13	7	280
	мн. добри	19	265	181	36	501
	добри	4	28	271	168	471
	доволни	—	3	38	195	236
	Вкупно	185	394	503	406	1488

Сл. 1. — Биваријална дистрибуција на фреквенциите и коефициентот за оценките од сите наставници и ученици

Како што се гледа од дијаграмот, наполно согласување во оценките е постигнато во 893 случаи, додека во другите 595 не е постигнато. Како што се очекуваше, учениците покажаа поголема тенденција кон наголемување на оценките. Така, во 447 случаи учениците сметале дека добиле една оценка пониска од онаа што ја заслужувале, во 49 случаи сметале дека биле оштетени за две, додека во седум дури и за три оценки, односно добиле оценка „доволен“ иако одлично владееле со материјалот. Според тоа, од 595 случаи, 503 покажуваат дека, според мислењето на учениците, наставниците на испитите ги потцениле нивните знаења.

Сепак, во групата ученици што не се согласиле со оценките на наставниците имало и такви што покажувале поголема критичност не кон наставниците, туку кон себе. Така, во 92 случаи тие дале изјава дека добиле повисока оценка отколку што заслужувале според покажаните знаења.

До колку бројот на случаите во кои учениците се согласуваат со наставниците и бројот на случаите во кои не се согласуваат ги претвориме во проценти од вкупниот број, тогаш ја добиваме следнава пропорција:

$$p = 0{,}60 \qquad q = 0{,}40$$

Овде со „p" е означен процентот на случаите во кои е постигната согласност, а со „q" во кои таква согласност не била постигната. Стандардната грешка на оваа пропорција изнесува 0,013.

Разликата во дисперсијата на оценките од двете групи оценувачи може да се согледа и од сликата 2.

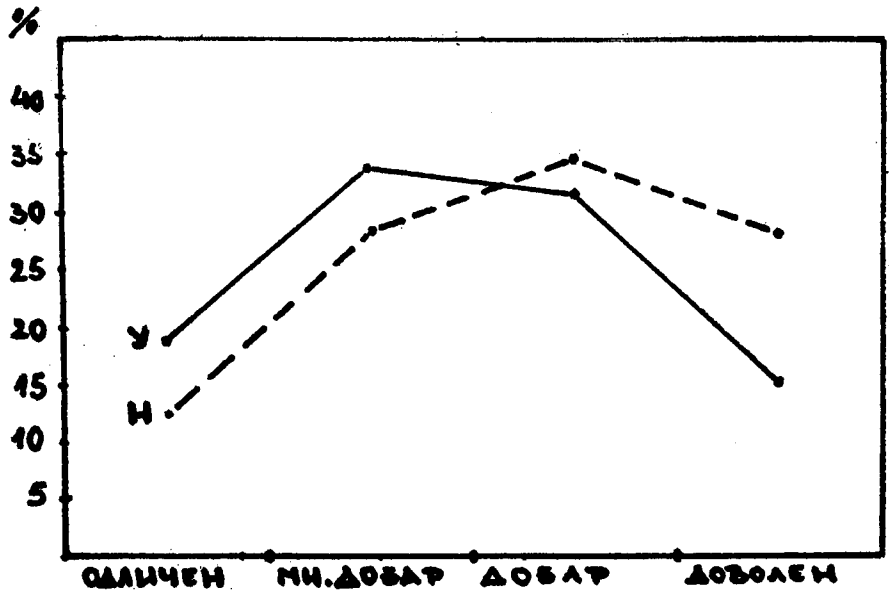

Сл. 2. — Дисперсија на оценките на наставниците и учениците изразена по категории и цроценти (Nu=1488, Nn=1488)

Процентот на одличните и многу добрите оценки е поголем кај учениците, додека процентот на добрите и доволните оценки е поголем кај наставниците. Особено е забележлива разликата во екстремните категории, односно во „одличните" и „доволните". Овие податоци уште еднаш покажуваат дека учениците се покажале како поблаги оценувачи.

Иако разликите во оценките меѓу овие две групи се доста чести, тие не се многу големи. Како што се гледа, во 96% случаи постои полна согласност или, пак, разликата изнесува само една оценка. Според тоа, ученик што добил оценка „доволен" или би ја задржал истата или би инсистирал најмногу на оценка „добар" и слично.

Оваа констатација се потврдува и со величината на коефициентот на контингенцијата, како и величината на кореспондентниот x^2. При нивните пресметувања се добиени следниве вредности:

$$x^2 = 1383 \qquad \text{d.f. } 9 \qquad C = 0{,}69$$

Овој коефициент е позитивен и статистички значаен.

б) Разлика во односите на учениците и ученичките спрема оценките на наставниците

Колку учениците се согласиле со оценките што ги добиле од своите наставници се гледа и од биваријалната дистрибуција на фреквенциите на слика 3.

		НАСТАВНИЦИ				
		одлични	многу добри	добри	доволни	Вкупно
Ученици	одлични	31	20	2	1	54
	мн. добри	5	52	53	15	125
	добри	2	14	78	61	155
	доволни	—	—	12	86	98
Вкупно		38	86	145	163	432

Сл. 3. — Биваријална дистрибуција на оценките на наставниците и учениците

За одличните оценки што ги добиваат на испитите во најголем број случаи учениците сметале дека се сосема заслужени. Само во 5 случаи сметале дека нивните знаења биле преценети за една и во два случаја за две оценки.

Поинаков е нивниот однос кон доволните оценки. Во оваа категорија тие се согласиле само со приближно половината оценки, додека за останатите сметале дека се пониски од оние што ги заслужиле.

Ученичките изгледа полесно ги прифаќаат оценките на своите наставници. На ова укажуваат податоците во скатер дијаграмот на слика 4.

		НАСТАВНИЦИ				
		одлични	многу добри	добри	доволни	Вкупно
Ученици	одлични	131	78	11	6	226
	мн. добри	14	213	128	21	376
	добри	2	14	193	107	316
	доволои	—	3	26	109	138
	Вкупно	147	308	358	243	1056

Сл. 4. — Биваријална дистрибуција на оценките на наставниците и ученичките

Од 1056 парови оценки на ученичките и нивните наставници постигната е согласност во 646 или 61% од вкупниот број случаи. Во останатите случаи, како што се гледа од сликата, разликата изнесува најчесто само една оценка. Таа е поголема од една оценка само во 4% од случаите. Ученичките, исто како и учениците, најмногу ги одобрувале одличните и многу добрите оценки, додека повеќе од половината од доволните оценки ги коригирале и префрлиле во погорните категории.

Разликата меѓу учениците и ученичките во прифаќањето на оценките од своите наставници може да се согледа и од разликите во пропорциите на овие две групи. Тие се прикажани во табелата I.

	P	q	SE prop.	dif.	SE dif. prop.	T
ученици	0,57	0,43	0,024	0,048	0,028	1,43
ученички	0,61	0,39	0,015			

Таб. I. — Пропорции на прифатените и неприфатените оценки од учениците и ученичките

Ученичките, како што забележуваме, покажуваат за 4% поголемо согласување со оценките на наставниците отколку учениците. Меѓутоа, оваа разлика не е голема и затоа не е статистички значајна што се гледа и од величината на „Т“-вредноста.

Слични разлики се добиени и во пресметувањето на x^2 како и коефициентите на контингенцијата посебно за групата ученици и за групата ученички. Притоа се добиени следниве вредности:

Ученици: $x^2 = 373{,}72$ d. f. 9 $C = 0{,}68$ $P < 0{,}01$
Ученички: $x^2 = 1067{,}55$ d. f. 9 $C = 0\,71$ $P < 0{,}01$

Двата коефициента на корелацијата се статистички значајни бидејќи се значајни и кореспондентните вредноси на x^2, врз основа на кои тие беа изведени. Сепак, нивната разлика е мала и статистички не е значајна.

в) Значајност на разликите во оценките на наставниците и учениците за поодделните наставни предмети

Во ова истражување се земени оценки од сите поважни предмети што се предаваат во средните училишта. Разликите помеѓу оценките на наставниците и учениците за секој предмет одделно се проверувани со помош на x^2-тестот. Притоа во секој случај се поаѓаше од нулта хипотеза, т.е. од претпоставка дека не постои разлика во критериумот на овие две категории оценувачи. Добиените вредности се прикажани во табелата II.

Предмети	x^2	P
Математика	1,474	не е значаен
Странски јазик	5,716	не е значаен
Хемија	10,170	0,05
Физика	13,276	0,01
Мајчин јазик	17,962	0,01
Биологија	19,080	0,01
Историја	19,170	0,01
Географија	20,678	0,01

Таб. II. — Величините на x^2 и P за одделните предмети

Овие резултати ја потврдуваат хипотезата според која согласувањето меѓу оценувачите, покрај другото, зависи, прилично, и од предметот на кој се однесуваат оценките.

г) Категории ученици според нивните тенденции за прифаќање на оценките од наставниците

Според она како ги прифаќаат оценките од своите наставници учениците би можеле да ги поделиме во четири категории:

хиперкритични кои обично сметаат дека добиле пониска оценка од онаа што навистина ја заслужиле;

хиперкритични кои сметаат дека добиваат најчесто оценки што не ги заслужиле, односно што сметаат дека наставниците се благи оценувачи;

реални или оние што се согласуваат со добиените оценки. Доколку, пак, не се согласуваат, оценките не ги менуваат само во една насока, туку во двете насоки — некогаш со покачување, а некогаш со намалување вредноста на оценката;

некритични односно ученици што секогаш се согласуваат со оценката од наставникот без оглед дали е таа висока или ниска.

Овие четири категории ученици имаат различно поведение кога се ставени во ситуација да го изнесат своето мислење за оценката што ја добиле, а со тоа и за критериумот на наставникот.

Овие категории се разликуваат и според нивната застапеност меѓу учениците. Тоа се гледа и од табелата III, во која е прикажан бројот на учениците и ученичките што учествувале во ова истражување.

	хипо-критички	хипер-критични	реални	некритични	Вкупно
ученици	26	0	27	0	53
ученички	90	5	34	2	131
Вкупно	116	5	61	2	184

Таб. III. — Категории ученици според нивната тенденција да ги менуваат оценките од наставниците

Категоријата на хипокритичните ученици, како што покажуваат податоците, е најголема во споредба со другите три категории. Таа е застапена со 63% од учениците. На второ место е категоријата „реални" со 33%, на трето место се хиперкритичните со 2,7% и на последно место некритичните со околу 1% од вкупниот број на испитаниците. Нив ги сретнуваме само кај ученичките.

ЗАКЛУЧОЦИ И ДИСКУСИЈА

Резултатите од ова истражување упатуваат на следниве заклучоци:

1. Критериумот на учениците често се разликува од критериумот на наставниците. Учениците кога ги оценуваат своите знаења обично се поблаги отколку наставниците. Ова особено се однесува на учениците што покажуваат послаб успех, додека солидните ученици почесто се согласуваат со критериумот на наставниците.

2. Разликата во критериумот меѓу овие две групи оценувачи иако е доста честа, сепак не е многу голема. Обично таа изнесува само една оценка. Така, во 96% од случаите оценките на учениците се или идентични или различни само за една оценка од оценките на нивните наставници.

3. И покрај пројавените разлики, сепак постои прилично висока корелација меѓу оценките на овие две категоири оценувачи. Коефициентот на контингенцијата изнесува 0,69. Тоа укажува дури и на поголема солидарност на наставниците и учениците отколку меѓу самите наставници.

4. Хипотезата дека учениците имаат поинаков однос спрема оценките на своите наставници отколку ученичките, со ова истражување не е доволно докажана. Иако ученичките покажуваат поголемо согласување со своите наставници отколку нивните другари, сепак разликата во тој однос не е статистички значајна.

5. Потврдена е хипотезата дека разликите во оценките меѓу оценувачите, исто така, се зависни и од наставниот предмет, дури и тогаш кога оценувачите се ученици. Математиката и странскиот јазик се предмети при кои постојат помали несогласувања меѓу оценувачите отколку што е тоа случај со другите предмети.

Резултатите од ова истражување, како и резултатите од други слични истражувања, укажуваат на тешкотиите во објективното оценување, а со тоа и на потребата, работата врз усовршувањето на критериумот да биде перманентна задача на секој наставник. Особено е важно да се настојува ученикот да ја прифати оценката на наставникот како објективна мерка на неговите знаења. Таквите оценки повеќе ги мотивираат учениците во учењето, го подигнуваат авторитетот на наставникот и создаваат услови за меѓусебно разбирање и создавање хармонични односи во класот, од што зависи прилично успехот во воспитно-образовната работа.

Risto ĐORĐESKI

TEST OF THE DIFFERENCE IN THE CRITERION IN ASSESSMENT USED BY TEACHERS AND STUDENTS

Summary

Some studies indicate that there are significant differences between teachers in the criteria they use in assessment. On the other hand little attention is given to the eventual diffrences in the criteria used by teachers and students. The need of such studies stems from the students' statements

that the mark given to them is not objective. For these reasons we thought that it will be interesting to investigate whether the students accept the marks given to them by their teachers as an objective measure of their knowledge.

Regarding this we have asked high school graduates to indicate the marks they think they have deserved for their knowledge on the examinations, beside the marks given to them by their teachers. In that way we got 1488 pairs of marks from the two groups of assessors, the total of 2976 marks. The bivarial distribution of these marks is presented in Figure 1.

The difference between the marks of the teachers and the students were tested by the Chi square test, where the null hypothesis was applied, i. e. that there are not statistically significant differences between them. The value of the Chi square is = and $P < 0,01$. The contingency correlation coefficient is 0.69.

The hypothesis that the male students and female students differ in their attitude toward the marks given by the teachers was not proved because the T is only 1,43.

On the other hand the hypothesis that these differences depend upon the subject was proved. The smallest differences were found in the assessment of the knowledge of mathematics.

Depending on the attitude of the students toward the marks they got we can divide them in four categories: hypercritical, who most often think that the teachers are very stern assessors; less critical, that they are meek assessors; realistic, that they are fairly objective; and noncritical, who accept the marks they have gotten from the teachers.

On the basis of these results it might be concluded that there is a need for more objectivity in assessment on the teachers' part, and also the attention should be directed toward the acceptence of the marks by the students, because the accepted marks will imrpove the atmosphere in the relationships between the students and the teachers, will increase the motivation for learning, and in that way will secure better success in learning.

Ристо КАНТАРЏИЕВ

ОБРАЗОВАНИЕТО И МАТЕРИЈАЛНАТА ПОЛОЖБА НА УЧИТЕЛИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА ВО XIX ВЕК

До средината на XIX век — до она пределно време кога во Македонија се создаваат неопходни општествени и материјални услови за развитокот на школството, учителствувањето како професија, како специјално и единствено занимање на луѓето било сосема ретко. Професионални учители воопшто немало. Во ќелијните училишта — какви што имало само во Македонија до 30-те и 40-те години на минатиот век, учители најчесто биле свештеници и калуѓери[1]), а понекаде и световни лица. Тогаш не постоеле специјализирани установи за подготовка на учители. Позначајни просветно-културни центри биле манастирите. Тие ја играле улогата на елементарни училишта на црковната просвета и образование и во нив доаѓале да учат сите оние што сакале да станат калуѓери, свештеници, учители, или само да ја научат црковно-словенската писменост. Во она време ретко можел да се најде писмен човек кој не поминал неколку години на учење во некој манастир. Своето прво образование го добиле во манастирите голем број наши луѓе кои подоцна станале многу извесни духовни и световни лица. Во кичевскиот манастир Пречиста, на пример, извесно време учеле нашите први народни учители—будители, Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ.[2]) Во ќелијното училиште на манастирот Св. Јован Бигорски пак учеле Анатолија од Лазарополе (кој подоцна станал воспитач на руското царски двор), архимандритот Иларион од Лазарополе, Павле Х. Василев Аџиевски од Галичник, Партенија Зографски и др.[3]) Училишни средишта претставувале и други манастири во Македонија — Св. Архангел Гаврил Лесновски, Св. Прохор Пчински, Св. Јоаким Осоговски, Св. Јован Ветерски, Трескавец, Слепче, Св. Атанасие Лешочки, кои во текот на XVIII и XIX век, а некои од нив и порано, непрекинато подготвувале свештеници и учители за својот крај.

---

[1]) Д-р Ј. Х. Васиљевић, Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX в., Београд, 1928 г., стр. 5.

[2]) Апостол Апостолов, Училишниот живот во горните села на Мала Река во XIX и почетокот на XX век, „Просветно дело", 1951 г., бр. 9—10, стр. 39.

[3]) Истото, стр. 40.

Учителствувањето не било главно и постојано занимање ни на приватните и општинските ќелијни учители, зашто тоа тогаш не обезбедувало сигурна егзистенција. Со учителствувањето тие се занимале по неопходност и тоа само како со второстепена и случајна професија, која ја вршеле покрај својата главна и редовна работа. А главната работа на приватниот ќелиен учител како световно лице му бил занаетот (шивачки, чевларски, ќурчиски, подврзување на книги и др.). Додека работел на занаетот, учениците го учеле својот урок и повремено тој ја прекинувал работата за да ги провери учениците дали го научиле зададениот урок или да им даде нов урок. Подобра донекаде била положбата на општинските ќелијни учители, зашто за својата работа примале плата од општината. Меѓутоа, и тие биле принудени да бараат дополнителна заработувачка работејќи на некој занает. Воопшто до 30-те години на минатиот век ретки биле луѓето на кои учителствувањето им било единствено и главно занимање. Образованието на ќелијните учители било многу ограничено. Сите тие биле воспитаници на ќелијните училишта — манастирските и градските, во кои одвај можеле да се здобијат со елементарна писменост. Нивните знаења биле мошне скудни и не излегувале надвор од кориците на часословот и псалтирот, или светчето и апостолот. Такви исти знаења тие пренесувале и кај своите ученици.

Како специјално и постојано занимање, учителствувањето кај нас се установува со појавата на световните училишта. Потребата за такви учители, на кои работата во училиштето ќе им биде единствено занимање, се наложувала од самиот карактер на овие училишта. Зашто, за разлика од ќелијните, во световните училишта се учеле нови, световни науки и во нив учеле многу поголем број ученици. Освен тоа, содржината, организацијата и методиката на наставната работа во световните училишта биле многу посложени одошто во ќелијните училишта. Сето тоа изискувало со наставата во овие училишта да раководат лица специјално подготвени за тоа. Од друга страна, световните училишта биле општонародни — за нивната работа бил заинтересиран целиот народ. Световниот учител бил платено лице — примал редовна месечна или годишна плата од училишната општина, на која ѝ бил непосредно одговорен за својата работа во училиштето и, освен учителствувањето, тој не смеел да има и друго занимање. А платата, макар што била скромна, сепак ги задоволувала неговите потреби, па не се наложувало тој да бара и други извори за своето издржување, како што тоа било неопходно за ќелијниот учител. На тој начин, со појавата на световните училишта кај нас се појавува и учителствувањето како професија, како специјално и единствено занимање на одделни луѓе. Тоа било од големо значење за натамошниот развиток на нашето школство.

По своето образование првите световни учители во Македонија многу не се разликувале од ќелијните учители. Голем број од нив биле ќелијни воспитаници, кои по силата на околностите станале световни учители. Во најдобар случај тоа биле лица што ги завршиле

класните училишта, но и тие освен најосновните знаења од науките што ги учеле во овие училишта, друго и немале што да им предадат на своите ученици. Во 40-те, 50-те и 60-те години на минатиот век некои од нашите поразвиени градови, како Скопје, Велес, Прилеп, Штип и др., што појавувале стремеж да ги унапредат своите училишта, доведувале поподготвени учители од соседните словенски земји. Така, по покана на велешките трговци, од 1843 до 1861 г. во Велес учителствувале четири српски учители и една српска учителка — Спиридон Јовановиќ (1843—1845), Саво Радојчиќ (1845—1847),[4]) Јован Нешковиќ и неговата сопруга (1857—1859)[5]) и Ѓорѓи Милетиќ (1859—1861).[6]) Од нив најповеќе придонесол за унапредувањето на школството во овој град учителот Јован Нешковиќ. Тој бил мошне способен, учител со факултетско образование, кој во почетокот на учебната 1857/58 година во источниот дел на Велес („Прцорек") ги поставил основите на првото класно училиште, познато под името „Трговска школа", а неговата жена ги удрила основите на првото женско световно училиште во Македонија. Кон крајот на 1857 г. или во првата половина на 1858 г., во западниот дел на Велес класно училиште отворил и бугарскиот учител Ѓорѓи Икономов.[7]) Тој, исто така, бил образован и способен учител, познат и како автор на неколку учебници и книги. Во 1861 г. класно училиште отворил во Штип српскиот учител Ѓорѓи Милетиќ,[8]) а во 1866 г. такво училиште основал во Прилеп бугарскиот учител Никола Ганчев Еничерев.[9]) Меѓутоа, овие учители биле само одделни појави и макар што многу придонесле за осовременувањето на училишната настава во местата каде што учителствувале, сепак не можеле посуштествено да влијаат врз изменувањето на општата состојба во која се наоѓало нашето школство тогаш. Мнозинството основни учители, особено по селата, биле неподготвени за учителскиот позив. Во една своја дописка во „Цариградски весник" од 1859 г., Ј. Х. Константинов-Цинот соопштува дека од тројца учители што таа година учителствувале во прцоречкото училиште во Велес, едниот бил полузналец, а другите два прости учители.[10]) К. Шапкарев, пак, во својата автобиографија за еден од своите колеги вели дека одвај можел и името да си го потпише.[11]) Такви појави не биле ретки меѓу нашето учителство во тоа време. Посолидна подготовка имале само оние учители што завршиле средни или виши училишта во странство. А такви учители имало малку кај нас тогаш.

---

[4]) Д-р Ј. Х. Васиљевиќ, цит. дело, стр. 88—90.

[5]) Ристо Кантарциев, Класните училишта во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 1971 г., кн. 23, стр. 89—92.

[6]) Истото, стр. 94—95.

[7]) Истото, 92—94.

[8]) Истото, стр. 95—96.

[9]) Истото, стр. 96—97.

[10]) „Цариградски вестник", бр. 420 од 28.II.1859 г.

[11]) Блаже Конески, Кон македонската преродба, Македонските учебници од XIX век, Скопје, 1959 г., стр. 18.

Од оној мал број поиздигнати просветни и културни работници што оставија трага во културната историја на нашиот народ, ние ги споменуваме: Јордан Хаџи Константинов-Џинот, Димитрија Миладинов, Рајко Жинзифов, Партенија Зографски, Константин Миладинов, Григор Прличев, Кузман Шапкарев и Димитар Македонски. Како народни просветители и општествени дејци во еден период толку значаен во животот на нашиот народ, тие многу придонесле за неговиот напредок.

Јордан Х. Константинов-Џинот е еден од ретките наши преродбенски учители, кој со самообразование и самопрегорна работа успеал да се издигне над нивото на образованието на тогашните учители и да се здобие со завидна култура на времето. Но тој извесно време поминал на учење во Самоков и Солун, престојувал на грчките острови Хиос и Патмос — тогаш прочуени центри на новогрчката просвета, а исто така и во Србија и Романија, каде што се запознал со напредните училишни реформи и новата образованост. Престојувањето во овие земји имало несомнено големо влијание на неговата натамошна просветителска дејност.

Меѓутоа, Димитрија Миладинов и другите напред споменати просветни и културни работници од средината на XIX век се школувале во поинакви услови. Тие биле грчки воспитаници и токму поради тоа имале и добро образование. Зашто грчките училишта во Македонија тогаш биле најуредени и имале најдобар наставнички кадар. Тоа особено се однесува за Охрид, Струга и Битола, кои во тоа време биле сестрано повлијаени од грцизмот. Колку било силно грчкото духовно влијание во овие наши градови се гледа и од фактот што во првата половина на минатиот век во нив постоеле само грчки училишта. Во Охрид, на пример, елинското класно училиште било основано во 1802 г., а заемното училиште во 1841 г. Но покрај овие, во него работеле и неколку келијни грчки училишта.[12]) Во овие училишта во Охрид го добиле своето прво образование Д. Миладинов, П. Зографски, К. Миладинов, Г. Прличев и К. Шапкарев. Д. Миладинов го продолжил образованието и во Јанина, а К. Миладинов и Г. Прличев и во Атина, зашто „. . . тогаш само името на Атина и Јанино звучеше у нас“.[13]) Во својата Автобиографија Г. Прличев со голема горчина наспоменува што тогаш не се нашол ниеден да го посоветува наместо во Атина да оди да учи во Русија.[14]) Воспитани во грчките училишта во духот на елинизмот, тие како грчки учители ќе бидат фанатични спроводници на грчкиот јазик, грчката образованост и култура кај нас. Д. Миладинов бил еден од најподготвените учители во тоа време и многу придонесол за ширењето на грчката просвета и воопшто за издигањето на грчките училишта во некои наши градови, особено во Охрид.

---

[12]) Ристо Кантарциев, Неколку документи за отворањето на првите славјански училишта во Охрид во XIX век, „Просветно дело“, 1957 г., бр. 7—8, стр. 388.

[13]) Григор Прличев, Автобиографија, Скопје, 1953 г., стр. 24.

[14]) Истото, стр. 24.

„Меѓу десетте учители што се изменија во време на моето ученикување во Охрид — пишува Г. Прличев, — ниеден не им беше толку полезен на учениците колку Миладинов. Тој во секоја постапка имаше нешто привлечно. Речта му течеше од устата како мед. Свештен оган му гореше во очите . . .“[15]) Истото тоа за него го вели во својата автобиографија и К. Шапкарев: „. . . сполучи да добие почтеното и желаемо име „добър учител“ какъв не беше дошъл пред него в Охридското училище (можит да се речит че и тога до сега не е дошъл друг како него) . . .“[16]) И, ете, овие длабоко елинистички настроени наши луѓе тогаш, во времето кога ќе се поведе борба против грцизмот, постепено и сè поопределено ќе ја доживеат својата преориентација кон словенизмот и ќе станат свесни будители на својот народ, идејни носители на неговите напредни стремежи. Се разбира, секој од нив оваа метаморфоза, својот генетички прелом ќе го доживее во овие или оние околности и на свој особен начин. Меѓутоа, потребно е да се наспомене дека оваа нивна преориентација е тесно поврзана со промените во економскиот и општествениот живот што настанаа кај нас кон средината на минатиот век. Тоа е време кога нашиот народ ја започнува борбата против Цариградската патријаршија, во која и нашето учителство како речиси единствен претставник на тогашната наша интелигенција мораше да се определува.[17]) Но освен оваа основна и општа причина, на нивното преродување дејствувале и други — надворешни причини и поттици. За Д. Миладинов таков поттик можела да биде неговата средба со рускиот научник Виктор Григорович во 1845 г.,[18]) дописките на Ј. Х. Константинов-Џинот во „Цариградски весник“,[19]) а исто така и неговите врски со Рачински.[20]) Сепак, тој својот дефинитивен пресврт ќе го доживее подоцна — во 1855/56 г., за време на своето престојување во Херцеговина, Босна, Војводина и Србија.[21]) Странствувањето во овие југословенски земји наполно ќе го преброди Миладинова и по враќањето во татковината тој ќе стане вистински народен будител, свесен и пламенен борец против фанариотското духовно ропство. Овој пресврт, толку карактеристичен за Д. Миладинов, најубаво го опишува неговиот ученик и следбеник К. Шапкарев: „. . . нека кажиме че до некое време, а именно дури не беше учителствувал в Магарово, или може малу нещо и понапред, беше страшен Елинист фанатик за Грьцизъмът може многу да іе повредил Българската народност. Но от тога, незнам по коя причина, възбудило се іе било малку чувство народности, а кога беше в Битоля, беше доволно славянист и на пъти дури и фанатик. След Битоля направи едно обхо-

[15]) Истото, стр. 20.

[16]) Ив. Снегаров, Принос към историята на просветното дело в Македония, Една автобиография на Кузман Шапкарев от 1864 г., — Македонски преглед, год. III, кн. 2, София, 1927 г., стр. 59.

[17]) Бл. Конески, цит. дело, стр. 20.

[18]) Х. Поленаковиќ, Страници од македонската книжевност, Скопје, 1952 г., стр. 166.

[19]) Истото, стр. 166.

[20]) Бл. Конески, цит. дело, стр. 20.

[21]) Х. Поленаковиќ, цит. дело, стр. 166—167.

ждение по Ерцеговина и Босна и Сърбия чрез Мостарскийт Владика, а кога се врати от тамо на 1856—1857 се погоди в Прилеп за Елински учител . . . От тогава се преправил беше от Савел на Павел, беше се възродило у него едно ненаситимо родолюбие, до толкова що-то дури до фанатизъм допираше. Но как да іе това негово родолюбие многу спомогна на заспалийт ни до тога народ, който ни гри не знаеше, нито нещо чувствуваше за народност.“[22])

Периодот од животот на Д. Миладинов по 1855/56 г. е инспириран со сестрана народна дејност. Тој неуморно работи на просветувањето и националното буденье на својот народ. Длабоко народен човек, кој живо ги чувствува народните болки и страданја под фанариотското ропство, тој е на чело на движењето против тоа ропство. Но не само против грчкото духовенство, тој е исто така немилосрден и во борбата против гркоманството. Во едно свое писмо до Јанаки Стрезов од 1859 г., во кое ја осудува тогашната гркоманска дејност на Г. Прличев, сите оние што биле во служба на грцизмот тој ги наречува „апостоли отстапници на својата народност, отечество и родители“, што се „со тврда решеност и убеденост да ја изродат словенската храбра крв и да создадат грчки пеперуги со тифусен дух . . .“[23]) Со ваквата своја дејност на вистински народен трудбеник Д. Миладинов на директен или индиректен начин ќе влијае на многубројни свои ученици и ќе разбуди кај нив интерес за народното дело. Неговото влијание за некои од нив, како за Р. Жинзифов, К. Миладинов, Г. Прличев, К. Шапкарев и др., ќе биде решавачко за нивниот натамошен живот. По неговиот совет брат му Константин, неговиот соработник Р. Жинзифов и многу други ќе одат да учат во Москва. Под директниот впечаток од смртта на браќата Миладиновци во цариградските зандани, Г. Прличев — оној ист Прличев, којшто во 1859 г. беше толку остро критикуван од Д. Миладинов поради гркоманството, ќе ја доживее својата метаморфоза и ќе се врати дома од Атина „со тврдо решение да гине или да одмазди за Миладиновци.“ Повлијаен од Д. Миладинов, во 1857 г. К. Шапкарев го вовел македонскиот јазик во грчкото заемно училиште во Струга. Потоа, како народен учител, тој наполно се посветува на ширењето на просветата на мајчин јазик, за што издал и неколку учебници.

Некои од нашите преродбенски учители во својата дејност појавувале колебливост и недоследност. Но тоа е сосем разбирливо ако се имаат предвид условите во кои работеле тие наши народни просветители. Постојано во борба за одржување на својата егзистенција, прогонувани од грчките владици и денунцирани од нив кај турската власт, поради што често биле затворани, во времето кога кај нас почнуваат да дејствуваат различни пропаганди — сето тоа многу влијаело на ваквото нивно држење. Но и покрај оваа нивна црта на приспосо-

[22]) Ив. Снегаров, цит. дело, стр. 60.

[23]) „Илюстрация Свѣтлина“, 1898 г., цит. според Бл. Конески, Македонските учебници од XIX век, стр. 21.

бување — карактеристична и за нашиот граѓанин во тоа време,[24]) значењето на нивната улога во преродбата на нашиот народ ни малку не се намалува. „Тие ја носат — верно — сета ограниченост на нивното време и на нивната средина, но доста им е на скромните даскали таа историска заслуга, што ја возродија словенската просвета во Македонија, во земјата каде што некогаш таа просвета и се беше зародила.“[25])

Заслугата на овие наши истакнати преродбенски учители за развитокот на македонската просвета е навистина голема и тоа дотолку повеќе што во времето кога тие делувале бројот на световните учители во Македонија бил многу мал. Не само за селата, туку и за градовите тогаш бил проблем да дојдат до образовани и способни учители. Од многубројни дописки и писма објавени во тогашните весници дознаваме дека токму поради тоа што немало учители во некои наши градови училиштата работеле нередовно и имале непостојан карактер. Освен тоа, поголемиот број од основните учители не биле подготвени за функцијата што ја вршеле. Нивните општи и стручни знаења биле мошне скудни — не ги надминувале знаењата што ги добивале во класните училишта, а педагошко-методската подготовка речиси била никаква. Уште послабо подготвени од нив биле учителките. Неподготвеноста на учителите за наставна работа била всушност основната причина за неуспехот што го покажувале учениците во училиштата.

Пообразовани учители се забележуваат во македонските училишта во 60-те и 70-те години на минатиот век. Во ова време значителен број македонски учители образованието го добиле во училиштата во соседните словенски земји и Русија, како и во педагошките училишта што ги основал во Штип (1869) и Прилеп (1874) нашиот истакнат педагог Јосиф А. Ковачев.

Во 50-те и 60-те години на минатиот век, како стипендисти на српската влада, во училиштата во Србија учеле и македонски деца и младинци. Тие во Србија се школувале по препорака на црковно-училишните општини на одделни македонски градови или истакнати граѓани. Бројот на учениците од Македонија во училиштата во Србија значително се зголемил кон крајот на 60-те и во 70-те години. Тогаш српската влада вложува усилби за да го прошири и зацврсти своето просветно и национално влијание во Македонија и за остварувањето на ваквата цел настојува преку новоформираниот Просветен одбор (1868) да привлече на школување во Србија што поголем број македонски деца и младинци. При редовната богословија во Белград во 1873 г. било основано II одделение со специјална наставна програма за забрзано школување на младинците од „неослободените области“. Ова одделение било повеќе познато под името „Странска богословија“[26]) За пет години, од септември 1873 г. до 16.VIII. 1878 г., II од-

[24]) Бл. Конески, цит. дело, стр. 20.

[25]) Истото, стр. 20.

[26]) Д-р Ј. Х. Васиљевиќ, цит. дело, стр. 382.

деление на белградската богословија завршиле 81 ученик од Македонија.[27]) Покрај општообразовните и богословските предмети, тие во него учеле педагогија и методика. По свршувањето на ова училиште голем број од нив се враќале во Македонија како учители и во своите родни места отворале световни училишта, со настава на српски јазик.

Но, потребно е да истакнеме дека во ова време освен во училиштата во Србија, извесен број македонски учители образованието го добиле и во училиштата во Бугарија. Некои од нив го завршиле пловдивското класно училиште, кое тогаш било едно од најуредените класни училишта во Бугарија. По враќањето во Македонија тие отворале основни и класни училишта според образецот на реформираните бугарски училишта и во нив го применувале новоздобиеното наставно искуство.

Во 70-те години на минатиот век неколку генерации на способни, модерни учители, излегле од педагошките училишта на Ј. Ковачев во Штип и Прилеп. Тоа биле првите од ваков вид училишта во Македонија. Во нив учениците добивале теориска и практична педагошка подготовка за професионална учителска работа. Особено внимание Ковачев обрнувал на практичната методска обука на своите ученици — идни учители. За првпат во училиштата во овие градови тој ја вовел новата, гласовната аналитичко-синтетичка метода што ја пренел од Русија и одделенско-часовниот систем на настава. Во Штип тој организирал и специјални педагошко-методски курсеви за учителите што сакале да ја усвојат новата наставна метода. Подготвувајќи во своите училишта модерни учители — новатори, способни да ги применуваат во училиштата новите наставни принципи и методи, Ковачев дал голем придонес за развитокот на методиката и организацијата на основното образование во Македонија.

Бројот на учителите со соодветна педагошко-методска подготовка во Македонија во третата четвртина на XIX век бил значително поголем во однос на учителите што работеле во македонските училишта во втората четвртина на истиот век. Меѓутоа и во ова време сè уште се чувствувала голема потреба од образовани учители, па поради нивниот недостиг во некои наши градови напоредно со световните работеле и ќелијни училишта. Во 1855 г. во Кратово, на пример, уште учеле „часословци и псалтирци".[28]) Во 1866 г. во Прилеп покрај световно имало и две приватни ќелијни училишта.[29]) А во Берово низ целиот XIX век имало само ќелијни училишта.[30])

---

[27]) Д-р Климент Џамбазовски, Културно-општествените врски на Мекедонците со Србија во текот на XIX век, Скопје, 1960 г., стр. 109—110.

[28]) „Цариградски вестник", 1855 г., бр. 208.

[29]) Н. Г. Ничерев, Възпоминания и бележки, София, 1906 г., с. 84.

[30]) Световно училиште било отворено во 1892 г. — Григорије Дракаловић, Старе школе у Малешу, Јужни преглед, Скопље, 1928 г., бр. 9, стр. 413.

* * *

За својата работа учителите биле слабо наградувани. Нивните плати не само што биле многу мали, туку биле и непостојани. Најниски плати имале ќелијните учители. Во првата половина на минатиот век тие се движеле од 70—100 и до 500—600 гроша, а сосема ретко ја достигнувале сумата од 1000 гроша годишно. Во Кратово, на пример, ќелијните учители примале обично по 300, 400 и 600 гроша годишна плата.[31]) Во толкав износ примале плати ќелијните учители и во другите наши градови. Повисоки плати имале само попрочуените учители. Првиот општински учител во Велес, даскал Митре, имал во 1832 г. 1000 гроша годишна плата, а неговите помошници по 500 гроша.[32]) Значително помали биле платите на селските учители. Тие не изнесувале повеќе од 100, 200 и 300 гроша годишно, но затоа добивале од селаните стан, храна и огрев. Некои од нив својата работа ја наплатувале само во натура: во жито, пченка, грав и др. Ќелијниот учител го плаќал оној којшто го издржувал училиштето — манастирот, селото, црковно-училишната општина или родителите на децата ако тој бил приватен учител и држел свое училиште. Условите и времето на плаќањето се определувале по спогодба. Најчесто тие се исплатувале на крајот на годината, а во некои места и седмично, месечно или за времето од еден до друг празник. Во Велес, на пример, учениците им плаќале на своите приватни учители на крајот на седмицата, обично во сабота и затоа плаќањето се викало „саботница“.[33]) Во Кратово, пак, роковите за исплатување на учителите биле поголемите христијански празници: Ѓурѓовден, Петровден, Крстовден, Митровден, Божиќ[34]) и др.

Покрај платите, ќелијните учители добивале повремено од родителите на учениците и различни подароци. Вообичаено било кога детето за првпат се поведе на училиште да му се однесе на учителот некаков подарок — кошула, гаќи, рало чорапи, марамче, јадење и пијалак.[35]) Кога Г. Прличев научил слободно да чита, дедо му го одвел на училиште и, според обичајот, му однел на учителот — Апотоле, еден салтар локуми и една шарена крпа.[36]) Учителот го дарувале кога детето би научило да чита, а исто така, кога тоа би го изучило часословот, псалтирот, светчето и другите книги.[37]) Таков обичај постоел речиси во сите наши училишта во тоа време. Ќелијниот учител добивал подароци во пари и натура и во други околности. Кога, на пример, му

---

[31]) Ст. Симиќ, Наша старовремска школа, ракопис откупен од Советот за просвета на НРМ, 1956 г., стр. 47—49.

[32]) Хр. Чочков, Град Велес, Учебното дело до революционните борби, София, 1929 г., стр. 11.

[33]) Сегашно и недавно минало на град Велес. — Кратък очерк от К.(аранфилович), Период. списание, год. VIII, кн. XL, Средец, 1892 г., стр. 557.

[34]) Ст. Симиќ, цит. дело, стр. 48.

[35]) Истото, стр. 50.

[36]) Г. Прличев, цит. дело, стр. 5.

[37]) Ст. Симиќ, цит. дело, стр. 51.

помагал на свештеникот во богослужбата во црквата и надвор од неа, исто така со нешто го дарувале. Во Кратово при крштевањето на децата му давале на даскалот 1—2 гроша, на венчавање 3—4 гроша, а за маслосвет, парастос и слично 3—5 гроша.[38]) Тој добивал подароци и од своите поранешни ученици, кога тие, на пример, би отвориле свој дуќан, занаетчиска работилница, кога би се оженеле или ракоположиле за свештеници.[39])

Сепак, платите и наградите што ги добивале ќелијните учители биле многу скромни и недоволни за нивниот опстанок. Затоа тие биле принудени да работат и на некој занает. Работите од својот занает тие ги вршеле во училницата за време на наставата, додека учениците ги учеле своите уроци. За време на наставата во училиштето доаѓале одвреме навреме и муштерии за да купат или да порачаат нешто да им изработи даскалот. Поради ваквиот карактер училиштата на приватните ќелијни учители повеќе личеле на занаетчиски работилници, одошто на вистински училишта.[40])

Меѓутоа, ни на световните учители материјалната положба не била многу завидна. Навистина тие примале значително поголеми плати од ќелијните учители, но сепак не им биле доволни за нивните потреби. Во особено тешка положба биле селските учители, кои примале многу помали плати од градските учители. Додека просечната плата на селскиот основен учител била околу 500—600 гроша годишно, на градскиот основен учител таа изнесувала 2.000—3.000 гроша годишно. Исто така и платите на градските учители биле многу различии. Основните учители имале помали плати од класните учители, учителките биле послабо платени од учителите, а странските учители биле подобро платени од учителите домородци. Висината на учителските плати зависела, главно, од подготовката на учителите, а и од материјалната состојба на училишните општини. Поподготвените и поспособните учители биле поскапо платени. Затоа такви учители можеле да доведат само побогатите училишни општини. Таков бил, на пример, случајот со Велес, Скопје и Прилеп, во кои напредокот на учебното дело кон средината на минатиот век се должи токму на тоа, што тие можеле да плаќаат подобри учители од другите наши градови. Ова општо мислење за учителските плати ќе го поткрепиме со неколку податоци.

Од една сметка на Прцоречката училишна општина во Велес за 1853 и 1854 г. се гледа дека во 1853 г. учителот Ѓорѓија Даскалот за две години примил 5.301 грош, а учителката Мица Козароска за истото тоа време примила 510 гроша; во 1854 г. Митре Даскалот примил

[38]) Истото, стр. 51.

[39]) Истото, стр. 52.

[40]) Ст. Симиќ, цит. дело, стр. 53; К. Църнушанов, Келийните училища и учители в Прилеп, Сто години ново българско училище в гр. Прилеп, 1943 г., стр. 35.

1.060 гроша, а две учителки заедно 500 гроша, на бугарскиот учител Дамаскин Даскалот за 6 месеци во 1855 г. општината му платила 2.540 гроша.[41]) Во 1848 г. Ј. Х. Константинов-Џинот се погодил за учител во Скопје за 5.000 гроша годишна плата.[42]) Во 1856 г. за главен учител во прцоречкото училиште во Велес дошол српскиот учител Јован Нешковиќ. Тој заедно со жена си, која била учителка во женското училиште, земал 10.000 гроша годишна плата.[43]) Од 1857 до 1862 г. во училиштето на западната страна во Велес учителствувал бугарскиот учител Ѓорѓи Икономов за 10.000 гроша годишно.[44]) Како главен учител во Прилеп бугарскиот учител Никола Г. Еничерев имал 8—9.000 гроша годишна плата.[45]) Од 1870 до 1873 г. главен учител на училиштата на двете општини во Велес бил Васил Попович од Болгород (Бесарабија) со годишна плата од 12.000 гроша.[46]) Како учител и директор на сите училишта во Прилеп од 1874—1877 г. Јосиф Ковачев имал 120 турски лири годишна плата и „кукя наем с църковна плата".[47])

Еве како бил наградуван за време на своето учителствување во различни градови на Македонија К. Шапкарев. Како учител во Охрид во 1854 г. имал 800, а во 1855—1856 г. 2.000 гроша годишна плата; во Струга три години по 3.000—3.500 гроша; во Охрид две години (1859—1861) по 45 турски лири; во Прилеп четири години по 4.000—5.000 гроша; во Кукуш седум години по 65—72 турски лири; во Прилеп и Битола (1872—1874) по 72 турски лири; во Солун, Кукуш и Цариград по 120—160 турски лири.[48])

Положбата на тогашните учители била тешка не само поради малите плати, туку и поради условите во кои тие работеле, кои за нив често биле неподносливи. Тие биле изложени на самоволијата и каприцитe како на грчките владици, така и на месните чорбации. Последните се мешале во работата на училишните настојатели и си ја наложувале волјата при назначувањето или отпуштањето на учителите. Поради каприцитe и подбуцнувањата на велешките чорбации кај грчките владици Џинот морал неколку пати да го напушта својот роден град. И како учител во Скопје, поради истите причини, тој бил принуден неколку пати да го напушта и овој град. Во својата автобиографија К. Шапкарев расправа како тогаш и учителите се главувале како говедари и како тоа зависело од волјата на чорбациите. Кога тој поради

[41]) К.(аранфилович), цит. статија, стр. 567—568.
[42]) Васил Кънчов, Град Скопие, Периодическо списание, год. XI, кн. 55—56, Средец, 1898 г., стр. 117.
[43]) Хр. Чочков, цит. дело, стр. 24.
[44]) Истото, стр. 26.
[45]) Н. Г. Еничерев, цит. дело, стр. 81.
[46]) Хр. Чочков, цит. дело, стр. 29.
[47]) Хр. Шалдев, Град Прилеп за своите училища, Македон. преглед, год. I, кн. 1, стр. 54.
[48]) К. Шапкарев, Автобиография от 1883—1884—1895, ракопис, с. 24, (Фотокопија, Семинар за југословенска книжевност при Филозофскиот факултет во Скопје, инв. бр. 100).

неразбирањето на градските првенци бил принуден да го напушти Охрид, очекувајќи во Битола (1856 г.) да се назначи за учител во Велес или Струга, „охридянци, а особито Георше Гърдан гледаецем ме без работа, ми велеха „шетай сега без работа како говедар".[49]) Воопшто, сменувањето и отпуштањето на учителите не биле ретки појави, а и самите учители често ги напуштале училиштата и барале други за поголема плата. Тоа, пак, многу лошо се одразувало врз работата на училиштата.

Ристо КАНТАРДЖИЕВ

УРОВЕНЬ ОБРАЗОВАНИЯ И МАТЕРИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ УЧИТЕЛЕЙ В МАКЕДОНИИ В XIX ВЕКЕ

Р е з ю м е

До середины XIX века учительство как профессия, как специальное и единственное занятие в Македонии было очень редким. Уровень образования учителей был весьма невысоким. Они не были подготовлены для той функции, которую выполняли. Учительством они занимались по необходимости и то лишь как побочным и случайным делом.

Учительство, как специальное и постоянное занятие в Македонии становится возможным с образованием гражданских училищ — с половины прошлого века. С этого времени в школах Македонии работают более образованные учителя, получившие своё образование в училищах в соседних славянских странах и в России. Несколько поколений способных и образованных учителей вышли из стен педагогических училищ, основанных в Штипе (1869) и Прилепе (1874) выдающимся македонским педагогом Йосифом А. Ковачевым. Применяемые им в этих училищах новые учебно-методические принципы весьма способствовали приближению македонской школы к требованиям времени и её модернизации.

Материальное положение учителей в Македонии в XIX веке было незавидным. Их труд плохо оплачивался. Заплата учителей зависела главным образом от уровня их подготовки, а также от материального состояния общины, к которой принадлежала школа. Учителям начальных школ полагалась меньшая заплата, чем учителям предметникам, труд учительницы оплачивался ниже чем учителя, а труд иностранных учителей оплачивался лучше чем своих. Они, ратотая в очень трудных, часто невыносимых условиях, сыграли большую роль в развитии македонского просвещения.

---

[49]) Ив. Снегаров, цит. дел стр. 49.

Hristo ANDONOV — POLJANSKI

UNE LETTRE DE NAPOLÉON BONAPARTE DE 1798 ET SES PREMIÈRES ACTIONS POLITIQUES DANS LES BALKANS

Fouillant dans le Public Record Office de Londre les documents diplomatiques relatifs à l'histoire de la Macédoine — dont, nous avons publié un volume se rapportant à la période allant de 1797 à 1839[1]) — nous avons trouvé une lettre de Napoléon datée du 15 juin 1798. Signée de la main d'un personnage aussi illustre, cette lettre nous a paru d'un intérêt d'autant plus grand qu'elle se recommandait à notre attention tant pour son contenu que pour l'époque où elle avait été rédigée. Tout d'abord, nous avons voulu savoir si elle a été déjà publiée soit dans la *Correspondance* de Napoléon soit dans ses *Mémoires* et si elle a été utilisée dans les écrits qui lui ont été consacrés où dans ceux qui ont trait à l'histoire de la France sous le Directoire, à la question d'Orient et aux autres problèmes de l'histoire française de cette époque. Nous avons consulté d'abord le premier recueil plus complet de la correspondance napoléonienne, dont la publication, sur l'ordre de Napoléon III, avait commencé en 1858.[2]) Dans le volume IV de ce recueil, publié en 1860, comprenant la période allant de 5 mars au 21 septembre 1798, est insérée, sous le numéro 2662, la lettre portant le titre de: „Aux Commissaires du Gouvernement à Corcyre, Ithaque et près le Département de la Mer Egée. Quartier Général. Malte. 27 prairial an VI (le 15 juin 1798)"[3]). Il en ressort que la lettre fut adressée aux trois commissaires: de Corfou, d'Ithaque et au Département de la Mer Egée. La lettre est publiée dans ce recueil sous sa forme unique. Selon toute apparence, Napoléon avait écrit plusieurs lettres ayant le même contenu. Néanmoins le texte de la lettre insérée dans ce volume n'est pas suivi des variantes des lettres envoyées aux commissaires respectifs. Ainsi, de la variante de cette lettre, que nous publions ici, il apparaît avec évidence

---

[1]) Voir: Британски документи за историјата на македонскиот народ. I (1797—1839) (British Documents on the History of Macedonian People. Vol. I (1797—1839). Edited by Hristo Andonov-Poljanski). Skopje, the Archives of Macedonia 1968, pp. 319 (En macédonien est anglais).

[2]) Correspondance de Napoléon Ier. Publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III. Paris 1858 —.

[3]) Ibidem. Tome Quatrième. Paris 1860, № 2662 (Collection Napoléon), pp. 152—153.

qu'elle fût écrite comme une lettre unique. Cette variante est adressée au „Commissaire de Gouvernement près le Département de la Mer Egée."[4])

Si l'on compare la lettre publiée dans le recueil de 1860 avec cette variante, on pourra constater certaines différences dans la tournure, le style et aussi dans la modification de certaines mesures concrètes que l'on devait prendre dans la région mentionnée. Bien que dans le fond le contenu soit identique, on peut constater les différences existant dans l'un et dans l'autre texte (cf. Supplément I, Supplément II).

Il faut dire que dans les autres recueils de la correspondance napoléonienne, surtout dans les éditions datant de 1808,[5]) 1870,[6]) 1897,[7]) 1898,[8]) 1903,[9]) 1909,[10]) et 1912[11]) nous n'avons pas pu retrouver cette lettre de Napoléon Bonaparte, qui date du 15 juin 1798.

Dans les *Mémoires* de Napoléon[12]) non plus on n'en fait pas mention. Nous avons consulté aussi la volumineuse littérature se trouvant à notre portée, consacrée à Napoléon[13]), à la révolution française et à l'Empire[14]), à Tallerand et à sa politique étrangère à l'époque du Directoire[15]) aux réactions de l'Europe face à la Révolution française[16]) et à la position de Na-

[4]) Francis Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company. Salonica, the 3rd August 1798. (Public Record Office (London) State Papers 105/126. Levant Company. Letters Received 1797—1798).

[5]) Collection Générale et Complete de Letters, Proclamations, Discours, Messages, etc. de Napoléon le Grand. Publ. Chr. Aug. Fischer. A Leipzig 1808, pp. 59—71.

[6]) Ausgewählte Correspondenz Napoleon I. Zweiter Band. Publ. H. Kurz. Hildburghausen 1870, p. 20.

[7]) Lettres Inédites. Publ. Léon Lecestre. Paris 1897 (Seulement pour: 1810—1815).

[8]) Lettres Inédites de Napoléon Ier. Par Léonce de Brotonne. Paris 1898 (Seulement pour: 1793—1815).

[9]) Dernières Lettres Inédites de Napoléon Ier. Par Léonce de Brotonne. Paris 1903, I—II.

[10]) Briefe Napoleons des Ersten. Erster Band. Stuttgart 1909, SS. 148—149, 149—153, 153—171.

[11]) Napoléon Ier. Correspondance Inédites. Publ. E. Piccard et Z. Tuetey. Paris 1912, Vols. I—IV (Seulement pour: 1804—1811).

[12]) Voir: Napoleon. Die Memorien Seines Lebens. Band 4. Wien—Hamburg—Zürich (In Neuer Bearbeitung Herausgegeben von Friedrich Wencker—Widberg). (Einnahme von Malta, S. 293—312). Cf. Mémoires pour servir a l'Histoire de France, sous Napoléon, écrits a Saint—Héléne. Paris 1823, 166—198, 338.

[13]) Voir: J. Bainville, Napoléon. Paris 1931 (Bibliographie, pp. 585—590); L. Villat, La Révolution et l'Empire (1789—1815). II. Napoléon (1799—1815). Paris 1947, pp. LIII—LXV etc.; E. B. Тарле, Наполеон. (Сочинения. T. VII. Москва 1959, 62—87 (En russe).

[14]) Voir: L. Villat, La Révolution et l'Empire (1789—1815). I. Les Assemblées Révolutionnaires. Paris 1947, pp. 391—399; A. Fugier, La Révolution Française et l'Empire Napoléonien. (Histoire des relations Internationalles). T. IV. Paris 1954, pp. 114—115.

[15]) Voir: G. Lacour—Gayet, Talleyrand et l'xpédition d'Égypte. Paris 1917; H. Dehérain, La Vie de Pierre Ruffin. T. I. Paris 1929, 126—127; G. Lacour—Gayet, Talleyrand (1754—1838). T. I. Paris 1947 (Ch. XVII. L'Expedition d'Égypte, pp. 302—326). Benoist—Méchin, Bonaparte, en Égypte, Paris 1969.

[16]) Voir: A. Sorel, L'Europe et la Révolution Française. Cinquieme partie. Bonaparte et le Directoire. Paris 1948, 162—163, 222—224; A. G. Grant—H. Temperley, Europe in the Nineteenth Centuries (1789—1950). London 1959 (Ch. IV. The Rise of Napoleon to Power, pp. 67—68).

poléon touchant la question d'Orient[17]) et, plus particulièrement, l'Albanie.[18]) Dans toute cette littérature nous n'avons trouvé aucune allusion à la lettre dont nous nous occupons ici.

Voulant attirer l'attention sur ce problème, nous analysons dans la présente contribution le contenu de la lettre de Napoléon du 15 juin 1798 et ses premières activités politiques dans les Balkans. Dans l'Appendice nous reproduisons la lettre du 15 juin 1798 publiée dans l'Edition de 1860 et sa variante retrouvée dans „Public Record Office" avec son fac-similé.

1.

Nous avons trouvé la lettre de Napoléon du 15 juin 1798 dans le fonds de la Levant Conmpany du Public Record Office de Londre. Francis Charnaud, le consul de la Levant Company à Salonique avait reçu cette lettre, qu'il joignit à son rapport du 3 août 1798. Dans ce rapport il expliquait comment il était entré en possession de la lettre. D'après ce qu'il dit, c'était le consul britanique à Zante, Spiridion Foresti, à ce moment prisonnier à Corfou, qui s'en était emparé. Francis Charnaud précisait que c'était la copie d'une lettre de Bonaparte, que celui-ci avait adressée à son commissaire résidant à Corfou[19]). En outre, Francis Charnaud écrivait que Spiridion Foresti avait mis au courant lord Grenville, le secrétaire au Foreign Office[20]), de tous les incidents relatifs à cette lettre.

Francis Charnaud laissait savoir que la lettre en question était envoyée du „Quartier Général de Malthe" et signée „Buonaparte Membre de l'Institut National, Général en chef" à la date du „27 Prairial an 6me de la République une et indivisible", comme on le lit, d'ailleurs, dans la lettre. Elle fut adressée „Au Commissaire du Gouvernement près le département de la Mer Egée".[21])

On voit de là que Bonaparte avait écrit la lettre aussitôt après son départ de Malte. Si, comme le dit A. Sorel, la prise de Malte date du 13 juin 1798[22]), on peut supposer que cette lettre était une des premières que

[17]) Voir: E. Driault, La Question d'Orient. Paris 1900 (Ch. III. Le Grand Dessein de Napoléon, pp. 69—81); J. A. R. Marriott, The Eastern Question. Oxford 1958, (7. Napoleon and the Near Eastern Problem, pp. 164—169).

[18]) A. Boppe, L'Albanie et Napoléon (1797—1814). Paris 1914 (I. Premières Négociations, pp. 1—19).

[19]) „A Copy of the Republican General Buonaparte's Letter, addressed to a Commissary of Corfu." (Francis Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company. Salonica, the 3rd August 1798/PRO-State Papers 105/126. Levant Company. Letters Received, 1797—1798/).

[20]) Francis Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company. Salonica, the 3rd August 1798 (PRO-SP 105/126).

[21]) Ibidem.

[22]) A. Sorel, Op. cit., p. 254. Cf. Oeuvres de Napoléon Bonaparte. Paris 1821, T. I p. 24.

Napoléon eût envoyées à l'Orient. Cette constatation est, d'ailleurs, confirmée par la lettre qu'il a adressée à Ali Pacha de Janina, datée du 17 juin.[23])

L'engagement qu'avait pris Napoléon de suivre de Malte la réalisation d'une politique méditerranéenne définie depuis longtemps n'était guère une chose dûe au hasard. En fait, la réalisation de cette politique avait commencé par la prise de Malte qui, selon Talleyrand, était considérée comme „. . . la clé du Levant . . . C'est un autre Gibraltar . . . Celui que possède Malte est le maître de la Méditerranée."[24]) C'est de là qu'il s'était emparé des points clés de la Méditérranée, estimés comme „stations naturelles sur la route du Levant."[25])

L'établissement des rapports avec le „Commissaire du Gouvernement près le département de la Mer Egée" était donc une conséquence naturelle de la politique napoléonienne concernant la Méditerranée et l'Orient. C'est grâce à la paix de Campo Formio (le 17 octobre 1797) que la France était entrée en possession des Iles ioniennes où fut instauré le pouvoir républicain français.[26]) De cette manière, la vieille aspiration de Napoléon fut réalisée de mettre le pied sur ces points importants de la Méditerranée devant servir de tremplin pour les conquêtes futures et pour atteindre la gloire d'Alexandre le Grand. On sait, d'ailleurs, les intérêts économiques que la France avait dans cette région et les projets de Bonaparte de s'emparer du Levant pour y menacer les intérêts britaniques. Les projets de Bonaparte relatifs à la politique française d'Orient étaient connus avant la paix de Campo Formio. Ainsi, Bonaparte écrivait le 16 août 1797 au Directoire: „Les îles de Corfou, de Zante et de Céphalonie sont plus intéressantes pour nous que toute l'Italie ensemble."[27]) Cette tendance s'était manifestée avec plus de netteté après la conclusion de la paix. Aussi avait-il présenté à cette fin des projets déterminés au Directoire, non sans être encouragé par Talleyrand qui, de son côté, avait présenté un Mémoire sur la politique française étrangère.[28])

Grâce à la prise des Iles ioniennes, Corfou était devenu la base principale de la politique méditerranéenne française et de la pénétration dans la Péninsule balkanique. Ainsi, d'après le rapport de Talleyrand du 13 août 1797, le Directoire avait défini avec précision la politique française touchant le Levant: „Rien n'est plus important que de nous mettre sur un bon pied dans l'Albanie, en Grèce, en Macédoine, et autres provinces de l'empire turc d'Europe, et même toutes celles que baigne la Méditerranée, comme notamment l'Egypte qui peut nous devenir un jour d'une

[23]) Correspondance № 2684 (A. Boppe, Op. cit., p. 14).

[24]) A. Sorel, Op. cit., p. 223. Cf. Hardman W., A. History of Malta, 1798—1815. 1909; H. Luke, Malta. London 1960²; G. Lumbroso, Napoleone e la Mediterranea. Genova 1934; R. Borricand, Malte. Paris 1969.

[25]) E. Driault, La Question d'Orient, p. 72.

[26]) A. Boppe, Op. cit., p. 1.

[27]) E. Driault, Op. cit., p. 72.

[28]) Cf. G. Lacour—Gayet, Talleyrand., p. 306—307, 319; E. B. Тарле, Op. cit., 64.; J. A. R. Marriott, Op. cit., 166.

grande utilité."[29]) Conformément à cette politique bien définie, Bonaparte avait reçu, dès le 19 août 1797, des instructions précises pour mettre à l'oeuvre l'action projetée[30]), qui prit, avant et surtout après la prise de Malte, des proportions déterminées. L'agent principal de cette politique dans les Iles ioniennes était le général Gentili, chargé d'une mission spéciale dans tout le bassin méditerranéen et dans les Balkans. Cette politique fut poursuivie aussi par les successeurs de Gentili,[31]) et c'est précisément de ce côté-là qu'il faut chercher le destinataire de la lettre que Bonaparte envoya le 15 juin 1798 de Malte.

2.

L'intention principale de Bonaparte en envoyant sa lettre du 15 juin 1798 (voir Supplément I) était d'informer le „Commissaire du Gouvernement près le département de la Mer Egée" que les Français s'étaient rendus maîtres de Malte et que la population du département de la Mer Egée, plus particulièrement les Grecs de la Morée et des autres contrées, devait être mise au courant de cet événement. En même temps, il mettait l'accent sur l'affirmation que la population en question allait tirer „tout l'avantage"[32]) de cette nouvelle conquête française.

Le leit-motif de la letre de Bonaparte est évident. C'est la tendance à réaliser les buts de la politique française méditerranéenne, notamment l'extension de l'influence française dans les Balkans. En réalité, par la prise des Iles ioniennes Bonaparte mettait en oeuvre les projets d'infiltration dans ces régions. Pour commencer, il allait établir des relations avec Ali Pacha de Janina, Pazvant-Oglu, et, ensuite, procéder à la propagation des idées nouvelles parmi les Grecs de la Morée et les autres populations. La base principale pour la diffusion de l'influence française et des idées révolutionnaires était Corfou. C'est de là, comme on le voit d'aileurs par la lettre du 15 juin 1798, que Bonaparte essayait de réaliser, conformément aux intérêts français dans le Levant, l'idée d'élargir la zone d'influence française. Il y fut même très actif. Ainsi, A. Bopp affirme que Bonaparte envoyait dans ces régions d'autres émissaires aussi, qui exécutaient la politique projetée. Parmi ces émissaires, il y avait Dimo et Nicolo Stephanoli et leur aide de camp, Levalette[33]), qui se distinguaient particulièrement par leur activité.

---

[29]) A. Sorel, Op. cit., pp. 162—163. Pour Égypte cf.: A. de La Jonquière, L'expédition d'Égypte. 1900—1907; Fr. Charles—Roux, Les origines de l'Expédition d'Égypte. Paris 1910; Boulay de la Meurthe, Le Directoire et l'Expédition d'Égypte. Paris 1883.

[30]) A. Sorel, Op. cit. p. 163.

[31]) Cf. A. Boppe, Op. cit., p. 9; J. A. R. Marriott, Op. cit., p. 167; Rodocanachi, Bonaparte et les iles Joniennes (1797—1816). Paris 1899.

[32]) PRO-SP 105/126, 1798.

[33]) Voyage de Dimo et Nicolo Stephanoli en Grèce pendant les années 1797 et 1798. London 1800. (A. Boppe, Op. cit., p. 13—14); Cf. E. Driault, La politique orientale de Napoléon. Paris 1904; C. Rados, Napoléon Ier et la Grèce. Athènes 1921.

Il est intéressant de mentionner aussi quelques nouvelles données relatives aux répercussion qu'eut la politique napoléonienne en Turquie. Outre les appréhensions que manifestait la Porte au sujet des mesures aggressives de Bonaparte après la prise de Malte et de ses projets futurs[34]), d'autres faits sont à notre disposition grâce, surtout, aux rapports diplomatiques britanniques. Ainsi, les diplomates britanniques résidant en Turquie suivaient avec beaucoup d'attention les campagnes de Bonaparte en Italie d'abord, et puis à Malte et ailleurs. Il est à mentionner à titre d'illustration le rapport du consul britannique à Salonique, Francis Charnaud, datant du 18 juillet 1798, où celui-ci parle de la prise de Malte effectuée par les Français, dont il reçut la nouvelle par une dépêche du consul britannique à Patras, Strane. Il y dit également que le bruit courait à Salonique relativement à cet événement et qu'on y suivait attentivement les activités françaises à Malte.[35]) Dans un autre rapport, datant du 3 août 1798, le même consul faisait savoir que la Porte avait ordonné à tous les gouverneurs de cette partie de l'Empire d'organiser la défence de leurs provinces contre l'éventuelle agression française.[36]) D'autre part, A. Fugier fournit des renseignements intéressants, selon lesquels les fonctionnaires turcs du Péloponèse s'attendaient à un débarquement de l'armée française, ce qui attisait l'élan révolutionnaire de la population locale.[37])

De ce qu'on vient de dire, on peut conclure que la lettre de Bonaparte du 15 juin 1798 est là pour compléter nos connaissances des desseins et des dimensions de la politique française méditerranéenne et, plus particulièrement, de la politique française relative aux Balkans. Elle constitue ainsi un détail intéressant de la biographie de Napoléon Bonaparte.

APPENDICE

SUPPLÉMENT Ier

2662. Aux Commissaires du Gouvernement à Corcyre, Ithaque et près le Départment de la Mer Égée

Quartier général. Malte.
27 prairial an VI (15 *juin* 1798)

Je vous préviens, Citoyens, que le pavillon de la République flotte sur tous les forts de Malthe et que l'Ordre de Saint — Jean de — Jérusalem est détruit.

Je vous instruirai incessament de la direction que prendra l'armée.

---

34) Voir: G. Lacour—Gayet, Op. cit., p. 318.

35) Francis Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company Salonica, the 18th July 1798 (PRO-SP 105/126, 1798).

36) Fr. Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company. Salonica the 3rd August 1798. (PRO-SP 105/126. 1798).

37) A. Fugier, Op. cit., p. 115.

Apprenez aux habitants de département ce que nous faisons dans ce moment — ci; ils en tireront tout l'avantage.

N'oubliez aucun moyen de le faire aussi connaître à tous les Grecs da la Morée et des autres pays.

Bonaparte

Collection Napoléon.

(Correspondance de Napoléon Ier. Publ. par ordre de l'Empereur Napoléon III. Tome Quatrième. Paris 1860, pp. 152 — 153)

SUPPLEMENT IIer

„Au Quartier Général de Malthe le 27 Prairial an 6me de la Republique une et indivisible.

Buonaparte Membre de L'Institut National, Général en Chef

Au Commissaire du Gouvernement près le département de la Mer Egée.

„Je vous préviens, Citoyen, que le Pavillon de la République Flotte sur tous les Forts de Malthe, et que l'ordre de St Jean de Jérusalem, est détruit.

Je vous instruirai incessament de la Marche que prendra l'armée.

Faites connaitre aux habitants de votre département ce que nous faisons dans ce moment-ci; ils en tireront tout l'avantage.

N'oubliez aussi aucun des moyens de la faire connaitre a tous les Grecs de la Morée, et des autres pays.

(Signée)

Buonaparte

(Francis Charnaud to the Governor and to the Members of the Levant Company. Salonica the 3rd August 1798 (PRO-SP 105/126.1798)

SUPLÉMENT IIIme

FAC-SIMILÉ

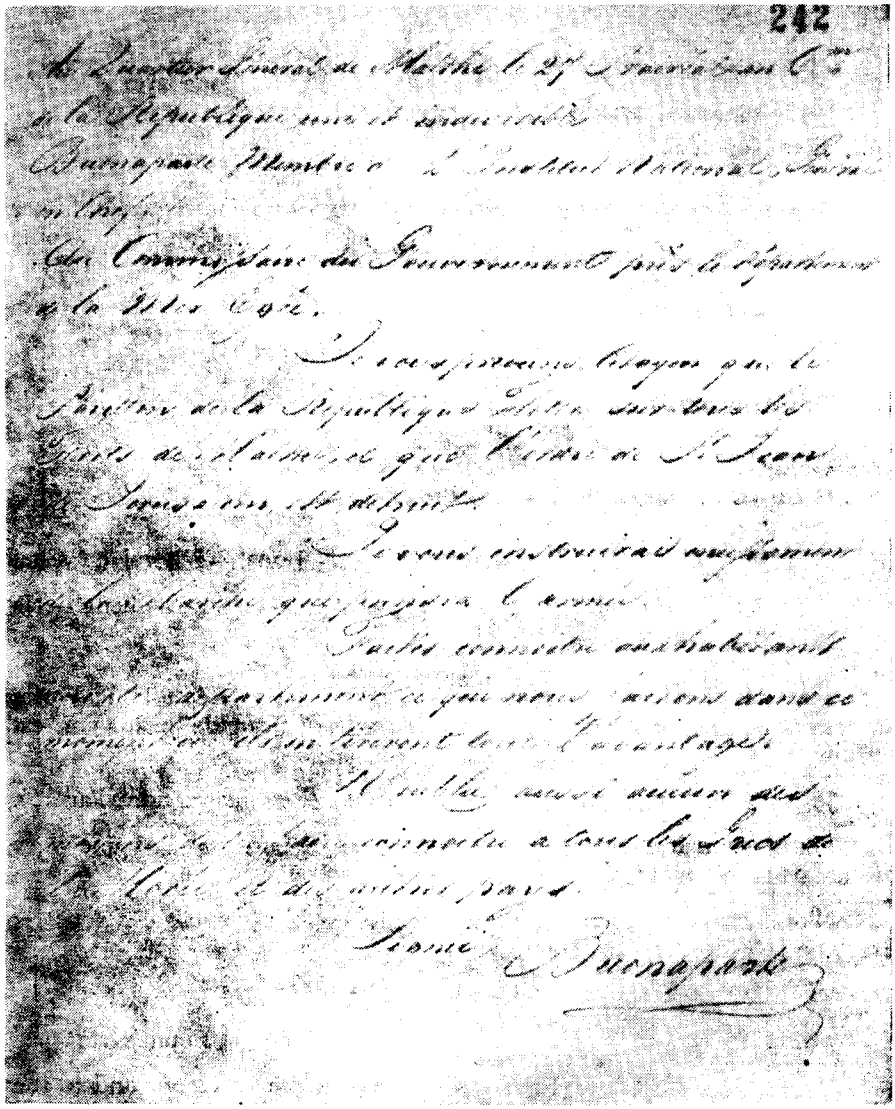

(PRO — SP 105/126.1798)

Христо АНДОНОВ — ПОЉАНСКИ

ЕДНО ПИСМО НА НАПОЛЕОН БОНАПАРТА ОД 1798 ГОДИНА И НЕГОВИТЕ ПРВИ ПОЛИТИЧКИ ПОТФАТИ НА БАЛКАНОТ

Резиме

Авторот на овој прилог го анализира писмото на Наполеон Бонапарта од 15 јуни 1798 година и поврзано со тоа ги третира неговите први политички потфати на Балканот. Најпрвин се прави осврт на досега објавената кореспонденција на Наполеон Бонапарта од 1798 година и на постојната архивска документација од овој период. Во анализата наспоменатото писмо авторот прави споредба на ова писмо објавено во: „Correspondance de Napoléon Ier." (Publ. par ordre de l'Empereur Napoléon III. T. IV. Paris 1860, 152 — 153) и најдената од истиот варијанта на тоа исто писмо во фондовите на Public Record Office во Лондон (State Papers 105/126. Levant Company. Letters Received 1797 — 1798). Авторот ги констатира разликите што постојат во варијантите на писмото, во нивниот стил, извесното изменување на конкретните задачи. За да го документира изложеното авторот ги објавува варијантите во прилог, како и факсимил на истото писмо.

Во освртот на првите потфати на Наполеон Бонапарта на Балканот авторот документирано ја изложува основната и главната поента на француската политика на ова подрачје.

Д-р Андрија ЛАИНОВИЋ

ЈУГОСЛАВИКА У БИБЛИОТЕЦИ ЗА САВРЕМЕНУ МЕЂУНАРОДНУ ДОКУМЕНТАЦИЈУ У ПАРИЗУ

I. *Кратак опис.* — У једној тихој париској улици, која носи име француског књижевника Огиста Вакерија (Auguste Vacquerie (1819 — 1895) налази се недалеко од трга Етоала, заклоњена од саобраћајне буке суседних булевара, богата и научно сређена Библиотека за савремену међународну документацију (Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine). Зграда у којој се налази је сасвим скромна. Такве су и њене унутрашње просторије али су зато пуне онога што је потребно научном раднику: пуне научних и стручних публикација из историје и пуне срдачног пријема и услуге њеног персонала.

II. *Фонд Библиотеке.* — Библиотека садржи богат материјал који се стално допуњава прикупљањем историјских публикација на свим језицима које третирају догађаје и међународне односе од 1914. године па даље. Она је, дакле, специјална библиотека са временски одређеном тематиком. За време Другог светског рата и окупације, Библиотека је страдала као и многе друге људске тековине. То се види по фишама у њеној картотеци, на којима се често сусреће дописана реч: BRÛLÉ. Њих руководство Библиотеке чува као трагичан спомен, али у сачуваном и приновљеном фонду читалац и научни истраживач може пронаћи, преко научно сређене картотеке и других библиографских података, врло корисна, а често и ретка издања која третирају проблеме и догађаје у Европи од почетка Првог светског рата. Њих има и на нашим језицима, неједнаке вредности, јер Библиотека чува све. Тако је добавила и сачувала и овај наш куриозитет: збирку песама од 17 страница малог формата које је испевао по угледу на народну поезију, али без њене лепоте, један аустроугарски војник нашег порекла 1914. године.[1]) Али супротно овоме у Библиотеци се

[1]) „Пјесма из рата Аустро-Угарске са Црном Гором 1914. године, спевао Новаков Лазар из Бавaништа (Угарска). Мостар, тисак и наклада „Бисер" 1914". — Аутор опева борбе против Црногораца у Грбљу и на планини Лисцу где га је ранила једна стена коју је, бежећи, одвалио неки црногорски војник. То је песнику омогућило да „лепо" оде кући на лечење и одмор и да у стиховима укаже на величину Аустро-Угарске и слабост и маленкост Србије и Црне Горе.

налазе неке наше данас ретке публикације и дневна штампа, као например: Битољске новине (Битољ 1915); Будућност (Ниш 1915); Cahiers d'Orient (Ancienne Revue Franco-macédonienne); Le Courier des Balkans (Ниш 1915); Црвени смех (Београд 1920); La Fédération des Etats Unis yougoslaves et la Confédération balkaniques. — Journal républicaine (Paris 1919); Глас слободе. Орган Комунистичке Југославије (Сарајево 1920); Хрват (Загреб 1919); L'Indépendance macédonienne (Lausanne, 16 octobre — 15 novembre 1919, Nos 1 — 3), La Jeune Macédoine, revue bimensuelle de l'union des Associations d'étudiants macédoniens à l'étranger (Paris, 15 javnier 1931); La Macédoine. Organe du Comité Exécutif de sociétés macédoniennes (Sofia); La Macédoine. Journal politique hebdomadaire (Genève, 13 juin 1917); La Macédoine libre. Organe de l'émigration macédonienne (Sofia 1920); Makedonia (Salonique, 1917 — 1919); Македонско слово. Орган на македонската емиграција (Софиа 1934); Народ (Солун 1917); Nouvelles macédoniennes. Bulletin de l'Organisation intérieure révolutionnaire de Macédoine (s. l., 15 décembre 1923); Нова година. Додатак „Српских новина" (Крф 1917); Одјек (Ниш 1915); Револуционарни лист. Периодическо издание на ВМРО (с. л., 1932); Родина (Скопје 1916); La Serbie (Paris 1916 — 1919); Слободна реч (Београд 1919); Социјалистичка зора (Скопје 1949); Srp i čekić, organ KPH (Zagreb, 1926, 1934 — 1937); Српски гласник (Солун 1916 — 1917); Српски југ Скопље 1914 — 1915); Слобода или смрт, В.М.Р.О. Революционень листь; Tribuna. Journal de Belgrade. Nich — Salonique 1914 — 1915; Велика Србија. Salonique 1916 — 1918; Војни преглед стране штампе. Крф 1916 — 1917. Краљевско-српски пресбиро Министарства војног.

Потребно је затим да се укаже да у картотеци Библиотеке постоји сређен списак чланака који су објављени о нашим народима у разним европским часописима. Навешћемо оне који говоре о Македонији:

1. Ancel Jacques: La conquête de la Macédoine par le médecin yougoslave. (Europe Centrale, 27, avril 1929, p.p. 601 — 603).

2. Ancel Jacques: La Macédoine en paix („Esprit internationale" octobre 1931, p.p. 614 — 636)

3. Ancel Jacque: La Macédoine et l'évolution balkanique („L' Europe du sud — Est", août 1931, p.p. 88 — 92)

4. B.T., La Question macédonienne dans sa phase actuelle (Revue „Hongrie", 15 janvier 1928, p.p. 21—42)

5. Balcanicus: La Polveria de l'Europa („Vita italiana", 15 décembre 1924, pp. 344—353)

6. Desbons Georges: Sur la question maćedonienne. Réflexion d' un Francais moyen („La Jeune Macédoine", mars-avril 1931, pp. 1—4)

7. Dimitriu-Bothezat: La Question macédonienne („Informations et documentations", 2 avril 1949, pp. 3—8)

8. Difour de la Tuillerie: Races et groupements ethniques en Macédoine („Revue maritime", avril 1921, pp. 518—525)

9. Evtimoff Simeon: Une page des délibérations de Versailles: Les discussions autour du projet d'autonomie de la Macédoine („Revue du droit international des sciences diplomatiques et politiques", janvier-mars 1933, pp. 22—34)

10. Fajans Ramon: L'Eternelle Macédoine („Carrefour", 5 septembre 1946, p. 4)

11. Gheorgov I.: La Question macédonienne et le droit international („Revue bulgare" (janvier—février 1930, pp. 11 — 20)

12. Gheorgov I.: La Question macédonienne et le droit international („Revue bulgare", août, 1928, pp. 3—32)

13. Grigos K., La Population paysanne de la Macédoine et de la Thrace sous la domination grecque („La Fédération balkanique" août 1931, pp. 31—33)

14. Guerrazzi Gian Francesco: Popoli oppressi: i Macedoni („Vita italiana", 15 juin 1922, pp. 475—482)

15. Hateau Georges: Les luttes macédoniennes et l'Etat bulgare („L'Europe centrale", 8 juillet 1933, pp. 427—428)

16. Haumant Emile: Choses vues en Macédoine („Revue de Paris" 15 février 1920, pp. 813—834, octobre 1919)

17. Incursions de bandes dans la zone frontière des états limitrophes de la Bulgarie („Journal de la Société des Nations," août 1922, pp. 764—765; octobre 1922, pp. 1110—1113; décembre 1922, pp. 1500—1501)

18. Jonova Violette: La Macédoine calomniée („Evolution", juillet 1932, pp. 502—510)

19. Kolissevski Lazar: A propos du problème de la Bulgarie de Saint-Stephano („Nouvelles yougoslaves", № 223, 30 mai 1959, pp. 40—42)

20. Krainikowski Assen Iv., La Question de Macédoine („Voix des peuples", novembre 1938, pp. 545—548)

21. Lazaroff Gheorghie: La Macédonia ed i tratti di pace („Antieuropa" décembre 1931, pp. 2261—2263)

22. Lamouche Léon: Les Macédoniens et la Bulgarie („La Jeune Macédoine, 15 février 1931, pp. 6—7)

23. Lamouche Léon: Quelques mots sur l'histoire de la Macédoine („La Jeune Macédoine" 15 janvier 1931, pp. 1—5)

24. Lettre du professeur Chahovitch. Réponse de Th. Buyssen. („Minorités nationales" juillet—septembre 1930, pp. 42—47)

25. Kolaroff N., La Macédoine son évolution contemporaine par J. Ancel („La Jeune Macédoine" octobre-novembre 1931, pp. 17—20, kritika na Anselovo gledište)

26. Lantaine Albert: Le problème macédonien („Jeune Macédoine" décembre 1931, pp. 8—12)

27. M.B.T., La Question macédonienne dans sa phase actuelle (revue „Hongrie" 15 janvier 1928, pp. 21—42)

28. La Macedonia fra Tito e Dimitrov („Relazioni internazionali" 9 octobre 1948, pp. 667—668)

29. Mileff N., La Macédoine inquiétée („La revue contemporaine" 1 juin 1923, pp. 178—187)

30. Mileff N., La Macédoine inquiétée („La revue contemporaine" 1 juillet 1923, pp. 298—303)

31. Le minoranze etniche macedoni („Relazioni internazionali" 6 décembre 1958, pp. 1552—1553)

32. Pinon René: L'Indépendance de la Macédoine („Res Publica", mars 1947, pp. 25—36)

33. Le Problème nacédonien („Cehiers du droit de l'homme", № 24 du 25—30 novembre 1927, pp. 560—564)

34. Principio di guerra civile in Macedonia („Relazioni internazionali", 19 mars 1949, pp. 191—192)

35. Pundev V., I processi politici in Macedonia sotto il dominio serbo („Revue bulgare"), août 1928, pp. 49—60)

36. Ruyssen Th., Une polémique greco-bulgare („Minorités nationales", octobre—novembre 1931, pp. 77—79. — Има ли у Македонији бугарске мањине? Полемика између „Messager d'Athènes" и „La Bulgarie" из Софије.

37. Sabattier Serge: La Question macédonienne („Politica", Paris, décembre 1933, pp. 500—513)

38. Sabattier Serge: La Question macédonienne („Politica", Paris, javnier 1934, pp. 25—30)

39. Stephanoff Konstantin: La Question macédonienne d'aujourd'hui („Jeune Macédoine", mai 1931, pp. 4—5)

40. Tachauer Boleslaw: A propos de la question macédonienne („Jeune Macédoine", mai 1931, pp. 8—11, juin, pp. 3—9)

41. Tcherneff: L'ORIM (unifiée) et l'ORIM fasciste. Histoire. Caracteres („Fédération balkanique", mai 1931, pp. 8—12)

42. Tocheff A., La minorité bulgare en Macédoine (Les Minorités nationales", mars—avril 1932, pp. 33—34)

43. V. C., Ancora la Macedonia („Relazioni internazionali" 10 mars 1949, p. 178)

44. Влахов Димитар: Македонија и младотурска револуција („Историјски гласник", Београд, 1949, 3, стр. 35 — 52)

45. Blanchard Raoul: Front balkanique („Revue de Paris", 15 janvier 1917, pp. 424—448)

46. Jessen F. de: Les troupes françaises en Macédoine („Hebdomadaire", 6 novembre 1915, pp. 119—126. — Les Comitadzies)

47. Khorat Pierre: Propos d'un combattant. La guerre en Macédoine („Revue des deux Mondes", 1 mai 1917, pp. 55—97)

48. Lebedev, lieutenant V., Sous le soleil de Macédoine („Revue hebdomadaire", 30 juin 1917, pp. 669—677)

49. Villari Luigi: La campagna di Macedonia ed il corpo di spedizione italiano („Vita italiana", 1 août 1919, pp. 291 — 312)

50. Nurigianoff Giorgio: I Bulgari e la Macedonia („Vita italiana" 15 septembre 1915, pp. 260—265)

51. Stoyanovitch Kosta: La Question macédonienne („Nuova antologia", 1 juillet 1915, pp. 109 — 120).

Постоји такође сређена картотека о посебним књигама које говоре о нашим народима и другим балканским земљама. Следеће говоре о Македонији:

1. Gaucher Roland: Les Terroristes (Paris, 1965. На страни 361—366 говори се о Македонској револуционерној организацији).

2. Karadzitch C., Le Banditisme et ses agissements contre la paix balkanique. Les révélations d'ancien adhérant (S.l. 1930, p. 35).

3. L'ORIM — Unifié — Les Traîtres à la cause macédonienne. Préface de Gotsé. Paris 1929, p. XIX + 276)

4. Todoroff Kosta: La vérité sur l'organisation révolutionaire intérieure macédonienne (Paris, édition du „Drapeau paysan", 1917, p. 16)

5. Miséricorde. Appel à Sa Saintété le Pape et au Haut Conseil fédéral Suisse en faveur des peuples opprimés en Turquie et en Macédoine (Genève, auteur, 1918, p. 155)

6. Kitintcheff Spiro: Quelques mots de réponses aux calomniateurs des Macédonins (Lausanne 1919, p. 24)

7. Vélianoff B., Un peuple calomnié. Réponse à „Miséricorde". Appel adressé à Sa Saintété le Pape en faveur des peuples oprimés en Turquie et en Macédoinne (Lausanne 1919, p. 40)

8. Mémoire sur la situation de la minorité bulgare en Macédoine serbe et grecque, présenté à l'assemblée de l'Union intérnationale des associations pour la Société des Nations (Sofia 1925, p. 14.)

9. Македоно-одрinска работническа социјал-демократическа група (София 1908, стр. 8)

10. Jaranoff Dimitri A., La Macédoine économique (1929, p. 21)

11. Frappa Jean — José: Makedonia. Souvenir d'un officier de liaisons en Orient (Paris, s.d., p. 283)

12. Larcher, commandant, M., La Grande guerre dans les Balkan (Paris 1929)

13. Arène Julien: En Macédoine. Carnet de route d'un sérgent de l'Armée d'Orient (Paris 1916, p. 157)

14. Maridort, dr Pierre: En Macédoine 1915—1917). (Paris 1918, p. 173)

15. Saison Jean: D'Alsace à la Cerna. Notes et impressions d'un officier de l'Armée d'Orient. Octobre 1915—août 1916 (Paris 1917, p. 325)

16. Guenard Albert: Sur les routes d'exil. Heures de Macédoine, Paris 1919, p. IX+152)

17. Gascoin Eugène: L'Aube de la revanche. Les victoires serbes de 1916 (Paris 1919, p. 152)

18. Malleterre Gabriel: La Bataille de Macédoine 1918. Conférence (Dans: La Grèce devant le Congrès, pp. 7—52)

19. Villebonne Henri — Amour de: Episode de la retraite du Vardar (Paris 1919, p. VIII+216)

20. Feyler, colonel F., La Campagne de Macédoine 1916—1917 (Genève 1920, p. 120)

21. Helsey Edouard: Les Aventures de l'Armée d'Orient (Paris 1920, p. 249)

22. Photiadès Constantin: La Victoire des Alliées en Orient (15 septembre — 13 novembre 1918). — Paris 1920, p. VI+248)

23. Sarrail, général: Mon commandement en Orient 1916 — 1918 (Paris, p. 424)

24. Bernadotte: Les chemineaux de l'Orient (Paris 1921 — 1931, 3 volumes in 16)

25. Burnet Etienne: La Tour blanche, Armée d'Orient, 1916 — 1917 (Paris 1921, p. 248)

26. Reiss R. A., Lettres au front macédono-serbe 1916 — 1918 (Genève 1921, p. 178)

27. Villari Luigi: La Campagna di Macedonia (Bologna 1922, p. 242)

28. Nédeff, (lieutenant colonel), de l'état major de l'armée bulgare: Les opérations en Macédoine. L'épopée de Doïran 1915 — 1918 (Sofia 1927, p. VIII+298)

29. Revol, général J., La Victoire de Macédoine (Paris 1931, p. 135)

30. Deygas, capitaine F.J., L'Armée d'Orient dans la guerre mondiale 1915— 1918 (Paris 1932)

О савременој Македонији библиографски листићи сакупљени су у кутији број 18 и овако подељени по тематици:

1) République fédérale; 2) Ouvrages de références, 3) Périodique et collections, 4) Généralités, 5) Histoire, 6) Esprit public, presse, 7) Documents, périodiques et collections, 8) Etudes, 9) Comitadzi, 10) ORIM-Orgaisation Révolutionaire Intérieure Macédonienne 11) Politique intérieure, 12) Atrocités, 13) Antifašističko sobranije 14) Constitution et droit, 15) Macédoniens à l'étranger, 16) Périodiques et études, 17) Nationalités, 18) Opposition, 19) Front, 20) Socialisme, 21) Vie économique, 22) Vie sociale et intellectuelle, 23) Vie locale.

Овако сређене картотеке постоје и за друге наше народе и за све стране државе, посебно за Први светски рат, Конференцију мира у Паризу, Друштво народа, Версајски уговор, за догађаје између два светска рата, за почетак и развој Другог светског рата, за Октобарску и нашу Народну револуцију. Уз то, у читаоници Библиотеке на дохват су руке сваком посетиоцу разни речници, енциклопедије, библиографске збирке и други приручници.

III. *Архивски фонд.* — Поред књишког фонда, који је приказан у кратким потезима, у Библиотеци се налази и значајан архивски материјал. Ту су сачувани, у препису и оригиналу, документи са Конференције мира у Паризу 1919. године. Они сачињавају посебан фонд под називом Dossier Klotz, назван тако по Лују Клоцу (Louis Klotz), члану француске делегације на поменутој конференцији и тада француском министру финансија. Он је те документе прикупљао за своју употребу па их је доцније Библиотека добила. Документи су тематски сређени по фасциклама, изузев једног сасвим малог броја. Фасцикле су нумерисане од 1 до 32. Прве две приказују општи садржај, а остале садрже документе о питањима, државама и народима о којима се расправљало и решавало на Конференцији. Означене су према природи докумената и иду овим редом: 3. Notes générales sur le règlément de la Paix, 4) Propositions, réponses des ministères, 5) Société des Nations, 6) Frontières françaises, 7. Belgique, 8) Italie, 9) Yougoslavie, 10) Romanie, 11) Le Banat, 12) Status des peuples balkaniques, 12 bis) Status des peuples balkaniques, 13) Asie Mineure, 14) Pologne, 15) République Tchécoslovaque, 16) Provinces baltiques, 17) Problèmes russes, 18) Allemagne, 19) Autriche — Allemagne, 20) Hongrie, 21) Colonies, 22) Neutres, 23) Divers, 24) Procès — verbaux. Règlément de la Conférence. Réunion des Ministères des Affaires étrangeres, 25) Comité central des questions territoriales, 26) Commission des Affaires belges et danois, 27) Commission de Maroc, 28) Commission des Affaires Helléniques, 29) Commission des Affaires Roumaines, 30) Commission des Affaires Polonaises, 30 bis) Commission des Affaires Polonaises (suite), 31) Commission des frontières orientales de l'Allemagne, 32) Commission des Affaires Tchécoslovaques.

IV. *Списак документа у фасциклама.* — Корисно би било да се наброје и опишу сви документи који се налазе у горе набројеним фасциклама али нас простор приморава да се ограничимо само на Југославију.

Dossier 9 Yougoslavie подељен је у три групе A, B и C и садржи ове документе:

1. Les frontières de la Yougoslavie. Berne, t. I, 1919

2. Protestation des Yougoslaves contre annexion de territoires à l'Italie, 5 p. dact.[2])

3. Arrivée d'officiers italiens à Maribor. Troubles de Spalato, 3 avril 1919, 3 p. dact.

4. Manquement 21.VII.1949 (констатовано да фали)

5. Plébiscite yougo-slave. Lettre de notables yougo-slaves, 5 p. dact.

6. Plébiscite en Dalmatie, 3 avril 1919

7. Lettre de M. Pachitch demandant que les territoires enlevés à l'Autriche ne soient pas considérés comme pays ennemis, 31 mai 1919, 6 p. dact.

8. Manquement (констатовано да фали)

9. Lettre du Ministre de la Marine précédant celle du contre amiral Ratyr, et les propositions des 3 amiraux, français, anglais, américain au sujet des mesures à prendre à Spalato, 7+4 p.d. et 1+6 p.d.

10. Note relative aux mesures restrictives au commerce de l'Italie par le Gouvernement Yougoslave, 2 p. dact.

11. Réponse de M. Vesnitch, 22 avril 1919, 4 p. dact.

12. Télégramme du Général Franchet d'Espèrey sur les relations italo-serbes, 9 avril 1919, 1 p. dact.

13. Lettre du Général Pechitch au Général Alby sur les opérations militaires en Carnithia, 6 mai 1919, 2 p. dact.

14. Copie d'un télégramme du 6 mai 1919 du Général Franchet d'Espèrey sur la situation en Styrie, 1 p.d.

15. Protestation du Gouvernement Italien contre action militaire yougoslave en Carinthanie, 3 p.d.

---

[2]) У документу се говори исаду италијанских војника и официра у Сплиту 9. марта 1919. године. Делегација СХС на Конференцији мира у Паризу упутила је 21.III. против тога Конференцији протест грађана Мостара који су потписали: Српско-православна општина, државни чиновници, Пјевачко друштво „Гусле", Хрватско-српски „Соко", Српска банка, Хрватска банка, Херцеговачка банка, Удружење муслиманских занатлија, Удружење српских занатлија, Хрватски клуб, Удружење учитеља, Комитет Прогреса, Хрватско друштво, Савез српских жена „Побратимство", Музика, Организација Југославија, Клуб муслимана, Спортски клуб Југославија. — Скраћеница: p. d. значи: page dactylocopiée.

16. Lettre du chef de la mission militaire près la délégation serbe rejettant sur les troupes autrichiennes la responsabilité de la violation de l'armistice sur le front de Carnithanie, 8 mai 1919, 3 p.d.

17. Débarquement de nouvelles troupes italiennes à Zara et Sebenico, 1 p. dact.

18. Lettre de Pachitch sur les agissements des Autrichiens en Carinthanie, 9 mai 1919, 2 p.d.

19. Rapport du Général Haller sur la situation en Caranthanie. — Vienne, 5 mai 1919, 3 p. dact.

Information de la Délégation serbe sur le même sujet, 7+4 p. dact.

20. Copie d'une dépêche du Général Franchet d'Espèrey du 5 mai 1919 sur les menées italiennes en Croatie, 3 p. dact.

21. Un incident de Spalato. — Suspension des hostilites en Carinthanie, 25 mai 1919, 2 p.d.

22. Résolution de l'Assemblée de Malesie — l'annexion à la Yougoslavie, 17 mai 1919, 2 p.d.

23. Lettre de Andreo Ossoinack à Clemenceau sur la Question de Fiume. Les plébiscites ne sont pas en faveur l'Italie, 2 juin 1919, 4 p.dact.

24. Incidents de Klegn, 1 er juillet 1919, 1 p.d.

25. Mémoire sur la Question Dalmate, 13 bonnes feuilles, précédé de son analyse de 2 p.dact.

26. L'Istrie, 13 bonnes feuilles, précédé de l'analyse du mémoire d'une feuille dact.

27. Les Relations serbo-bulgares et la question de la rectification de la frontière, 17 bonnes f. 1. carte.

28. Mémoire présenté à la Conférence de la Paix, à Paris, concernant la revendication du Royaume des Serbes, des Croates et Slovènes, 13 bonnes feuilles, 1 carte h.t. précédée d'une analyse, 2 p.d.

29. Frontières du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes et le Royaume d'Italie. 5 bonnes feuilles, carte h.t. 2 pages analyse.

30. Les pays de Goritza et de Gradisca et la ville de Goritza. 10 bonnes feuilles, précédées d'une analyse de 2 pages dact. 1. carte h.t.

31. La ville de Trieste. 10 bonne feuilles précédées de l' analyse du mémoire de 2 pages d (и на енглеском).

32. La ville de Ryeka (Fiume) précédé de l'analyse du mémoire de la délégation serbe, 14 mars 1919, 13 bonnes feuilles + 3 p.d.

33. Differend entre Yougo-Slaves et Italiens. Voeux des Yougoslaves ex-patriés, texte anglais avec traduction française, 3 pages roneo + 6 p.d.

34. Doubles de la traduction française des voeux des Yogoslaves expatriés.

35. Voeux d'associations de Yougoslaves adressés au Président de la Conférence de la Paix.

36. Télégramme de la colonie française et des habitants de Montebello en faveur de l'amitié franco-italien, 2 p.d.

37. Copie du télégramme du Général Segre pour la suspension d'armes en Carinthanie, 3 mai 1919, 1 p.d.

38. Rapport de Fontenay, Ministre Plénipotentiaire, sur les mesures de précautions du coté bulgare, 9 mai 1919, 3 p.d.

39. Réclamations Yougo-Slaves de 15 et 16 mai 1919, 3 p.d.

40. Réclamations Yougo-Slaves, section économique de la Délégation des Serbes, Croates et Slovènes, 6 p.d.

41. Copie d'une lettre d'A. Ossoinack, du 8 juillet 1919. — Protestation au sujet de Fiume. Les rapports fournis ne seraient pas exactes, 6 p.d.

42. Lettre de Pachitch du 25 mai 1919 sur les Ciés de Fiume, 1 p.d.

43. Copie d'un mémoire des Serbes de l'arrondissement de Torck Kanjizsa. 5 juillet 1919, 4 p.d.

44. Lettre de la Délégation Yougoslave sur la situation des prisonniers de l'ancien Empire d'Autriche, 19 juillet 1919, 2 p.d.

45. Lettre de la Délégation Yougoslave du 29 juillet 1919 sur la situation politique au Monténégro. 9 pages dact.

46. The Yugo-Slav revieu sur Fiume. Cartes 15 h.t. 1919.

47. Franchet d'Espérey sur l'armistice avec la Hongrie. — 13.IX.1919. Répressions des Slovènes en Caranthanie par la milice autrichienne „Volksweher". L' Armée yougoslave, appelée par les Slovènes, desire vennir en aide surtout „Sveta Legia" (Legion Sacrée) à Laybach.

48. Note 1093 de la Délégation autrichienne sur la situation à Laibach, 22 août, 2. p.d.

49. Lettre de Pachitch au Président de la Conference du 10 juin sur la frontière albanaise et sur le rattachement de Scutari à la Yougoslavie, 3 p.d.

50. Les Communes de Spalato protestent, le 7. avril 1919, contre le rattachement à l'Italie.

51. Le Comité yougoslave de San Francisco sous présidence de Cal John Tadich proteste contre les visées italiennes sur la côte adriatique yougoslave.

52. Délimitation entre les Serbes et le Roumains dans le Banat, 16 bonnes feuilles, 1 carte.

53. Texte dactylographié avec analyse du Mémoire de la Délégation serbe et cartes différentes.

54. Notes sur la délimitation entre les Etats Balkaniques (Serbie, Bulgarie, Grèce) et les disposition accessoires qu'elle comporte, 10 p.d.

55. Lettre d'envoi relative à une note d'Essade pacha. Note d'Essade pacha. Note de Pachitch au sujet des conditions à imposer à la Bulgarie, 7 pages.

Указали смо на материјал који се односи само на Југославију изостављајући, због ограниченог простора, материјал о другим земљама које су биле у спору са новоствореном југословенском државом. Исто смо урадили и са метеријалом о неким посебним питањима (Скадар, Ријека, Северни Епир, Струга, Куцо-Власи, Банат, Радићев телеграм Сонину, црногорско питање) као и са неколико веома важним документима о мађарској револуцији из 1919. године које су у виду извештаја слали са терена француски генерали: Franchet d'Espérey, Vix, Berthelot, Haller, Chrétien. Све ће то бити предмет новог рада. Ипак било је потребно да се у овом садашњем раду објави неколико карактеристичних докумената о македонском питању на Конференцији мира у Паризу 1919. године који до сада нису били познати, а доприносе да се то питање јасније сагледа. Навешћемо их овде у целини у верном препису изостављајући сваки коментар.

В. Документарни прилози

1.

14.III.1919 Пол Христов моли Генерални секретаријат Конференције мира у Паризу да буде признат за делегата Македонске револуционарне организације.

A Monsieur le Secrétaire Général de la Conférence de la Paix

Paris

Monsieur le Secrétaire Général,

J'ai l'honneur de solliciter, au nom des représentants des anciennes Organisations Révolutionaire Macédoniennes, dont je suis le mandataire, la faveur d'être entendu par le Bureau de la Haute Conférence de la Paix, afin de présenter les demandes des Macédoniens touchant le sort futur de leur patrie.

Dans l'espérence que vous voudriez bien transmettre mon humble requète à qui de droit et me communiquer les ordres de la Haute Conférence à ce sujet, je vous prie d'agréer, Monsieur le Secrétaire Général

Expression de ma respectueuse considération.

L'Archimandrite
Paul Christoff.[3])

14 Mars 1919
Paris, XVIe, rue Vital 7.

[3]) Други неки подаци о акцији П. Христова за Македонију објављени су у савременој македонској историографији.

2.

24.III. Секретаријат Конференције доставља Клоцу копију молбе Пол Христова.

CONFERENCE DE LA PAIX

Secrétariat Général

Quai d'Orsay
Paris, le 24 *Mars* 1919

Le Secrétariat Général de la Conférence de la Paix a l'honneur de faire tenir ci-joint à Monsieur KLOTZ, copie d'une lettre qui lui a été adressée par l'Archimandrite Paul CHISTOFF.

Monsieur KLOTZ, Ministre des Finances

3.

10.IV. Пол Христов доставља Клемансо-у протест, у својству делегата македонских комитета на Конференцији мира, против самозваног Егзекутивног комитета македонских друштава из Софије и његове активности.

Son Excellence Monsieur Clemenceau Président du Conseil

Paris

Excellence,

C'est un devoir de loyauté pour moi, comme Délégué des Comités macédoniens, auprès de la Haute Conférence de la Paix, de protester contre les maneuvres de certaines personnages suspects qui prétendent parler au nom de la Macédoine et représenter un soi-disant „Comité exécutif des Sociétés macédoniennes."

Qu'il me suffise d'indiquer respecueusement à Votre Excellence que l'émigration macédonienne en Bulgarie a produit depuis trante ans une classe assez peu nombreuse de macédoniens bulgarisés au point de sacrifier complètement les intérêts de leur pays natal à ceux de la Bulgarie. Les gens qui ont deux patries sont généralement suspcts; que diront nous alors

de ceux-ci qui n'hésitent pas à proposer comme délégués auprès de la Conférence deux personnalités comme Theodore Alexandroff et Protogeroff, âmes damnées du Kaiser et de Ferdinand et organisateurs des massacres de Nich?

Certes, on ne pourrait mieux s'y prendre pour compromettre à jamais la cause de la „Macédoine autonome" devant l'aéropage des vainqueurs!

J'ai donc l'honneur de rappler que les seules Sociétés macédoniennes libres de toute influence politique bulgare ou autre et représentant loyalement la Macédoine entière, sans distinction de langues ou de religion, sont les Comités Macédoniens dont l'ensemble formait, depuis 1893, „l'Organisation Révolutionnaire intérieure macédonienne".

C'est en son nom que l'ex-Comité Révolutionnaire bulgare Macédonien de Serres a publié son manifeste: „Vers l'autonomie de la Macédoine", ainsi que ses récents appels aux Macédoniens du 9 et du 15 mars signés par les vingt premiers chefs ou Voivodes des Comités macédoniens.

C'est en son nom aussi, et nullement au nom de la Bulgarie ou des Bulgares, que j'ai déjà eu l'honneur de demander, et que je demande de nouveau à Votre Excellence la faveur d'une audience pour lui présenter les *desiderata* du peuple macédonien.

Je prie cependant Votre Excellence de vouloir bien agréer l'assurance de mon profond respect et de mon dévouement.

l'Archimandrite Paul CHRISTOFF
Vicaire Général de Thrace
Délégué des Comités Macédoniens.

Paris, 7, rue Vital
10 Avril 1919.

4.

Пол Христов подноси Конференцији мира меморандум о Македонији.

Mémorandum sur la Macédoine

La Macédoine fut la pomme de discorde à l'origine du conflit actuel. L'Autriche prétendait la posséder seule; la Serbie, la Grèce et la Bulgarie se liguèrent d'abord la lui enlever, pouis se battirent entre elles pour la partager en trois. Enfin, après l'effroyable mêlée qui a engagé bien d'autres secteurs et d'autres enjeux, on voudrait la partager en deux.

Le meilleur moyen de mettre fin aux conflits ne serait-il pas, ici comme dans bien des cas, de n'attribuer l'objet en litige à personne?

Qu'on laisse la Macédoine aux Macédoines!

Les Macédoniens, d'ailleurs, ne demandent que cela. Ils s'étonnent même qu'après avoir trouvé des raisons valables pour octroyer l'autonomie et la liberté à tous les peuples balkaniques successivement affranchis du joug turc, au cours du dix-neuvième siècle, on n'ait pas continué à faire de même pour eux.

Leurs titres historiques sont pourtant aussi anciens que ceux de la Grèce, et beaucoup plus que ceux de la Serbie, de la Bulgarie et de la Roumanie.

L'unité de langue, quoique non indisponible, est suffisante, puisque les Macédoniens ont pu vivre ensamble et se comprendre pendant les cinq siècles d'occupation Ottomane.

L'unité géographique et économique est bien mieux définie par des frontières naturelles que celle des Etats voisins: Bassin hydrographique de trois fleuves convergents à leurs embouchures (Strouma, Vardar et Bistritza), entouré de hautes montagnes de trois côtés, et ouvert sur la mer autour de Salonique, port naturel et capitale de tout cet hinterland.

Quant à l'unité de race et de religion, dans quel pays existe-t-elle en réalité?

Partager la Macédoine serait légitimer les convoitises, et surtout la *théorie du partage*, cause de tous les conflits.

Voudrait-on punir les Macédoniens d'avoir défendu la cause bulgare? . . . En réalité, ils ont combattu dans tous les camps, et l'on ne saurait pas plus leur en faire un crime qux Alsaciens ou Polonais. Egalement suspects des trois côtés, les paysans macédoniens ne se seraient battus spontanément et de bon coeur que pour *leur pays*, et tous entendent par là, non pas la Bulgarie, la Grèce ou la Serbie (comme on le leur fait dire) mais leur chère Macédoine.

Une Macédoine *autonome et neutre*, avec Salonique comme capitale et *port franc*, auraient les avantages suivants:

1. Servir de débouché commun aux Etats balkaniques voisins.

2. Jouer le rôle d'Etat-tampon entre Grecs et Bulgares, ennemis irréconsiliables depuis six siècles.

3. Barrer le chemin de Constantinople et prévenir toute tentative de retour vers l'Empire Byzantin.

4. Assurer l'internationalisation de l'Athos, qui a été commun jusqu'ici à tous les orthodoxes.

5. Conserver les foyers importants d'influence française qui existent en Macédoine, et que le partage fera certainement disparaître.

6. Sauvgarder les intérêts de la nombreuse et antique Colonie Ispréalite de Salonique (50.000 âmes).

7. Servir peut-être d'exemple et d'amorce à une future Confédération des Etats Balkaniques.

L'étincelle qui a allumé la guerre a jailli de ces régions: elle jaillira de nouveau, si l'on met en contact le caillou bulgare et le briquet grac. Je faut interposer un corps neutre: La MACEDOINE AUTONOME.

Archimandrite Paul CHRISTOFF
Vicaire Général de Thrace
Délégué des Comités Macédoniens

7, rue Vital — Paris.

5.

23.IV. из Лозане „Македонија, друштво за одбрану права Македоније" подноси Конференцији мира мемоар против поделе Македоније, а за стварање једне аутономне македонске државе под протекторатом великих савезничких сила са уређењем по примеру швајцарских кантона. Аутономију Македоније предвиђа Унутрашња револуционарна македонска организација, а предвиђале су је Бугарска, Грчка и Србија у ултиматуму који су послале Турској 1912. године.

Macédonia
Société pour la défense
des droits des Macédoniens
Lausanne.

Lausanne, 23 avril 1919.

A la Délégation française de la Conférence de la Paix

Paris

Résumé du Mémoire-protestation

Protestation contre le partage actuel de la Macédoine entre les voisins parce que les Grecs n'y sont qu'une minorité et les Serbes n'y existent presque pas. La majorité écrasante de la population

(les 90%) désire la création d'un Etat autonome sous la protection des Grandes puissances alliées et administré selon l'exemple des Cantons de la Suisse. L'autonomie de la Macédoine a été popularisée par l'Organisation révolutionnaire intérieure et admise par la Bulgarie, la Grèce et la Serbie lors de leurs ultimatume adressé à la Turquie en 1912.

Jusqu'à présent les émigrés macédoniens ont maintes fois humblement prié la Conférence de la Paix de vouloir bien appliquer aussi à la Macédoine le principe de la „libre disposition des peuples" dont on fait profiter tant des collectivités. La plupart de ces dernières n'avient pas manifesté jusqu'ici leur volonté et ne s'étaient en tout cas imposés aucun sacrifice à cet effet. Plus encore, quelques uns parmi les nouveaux groupements ethniques étaient fermement dévoués à leurs enciens Gouvernements et luttèrent de toutes leurs forces contre leurs libérateurs actuels.

La population macédonienne, qui depuis plus d'un demi siècle lutte pour sa libération, les armes à la main, supportant les plus cruelles souffrances attend à bon droit qu'à Paris la Conférence de le Paix n'agirait pas envers elle, comme au Congrès de Berlin où les considérations politiques l'emportèrent sur l'idéal de justice, de liberté et d'humanité.

Le résultat de ce néfaste congrès fut que la Macédoine resta vouée à l'esclavage, fait qui fut considéré comme un grand succès diplomatique pour lord Beaconsfield, Bismark et le comte Andrassy.

Nous ne pouvons pas admettre un seul instant que la Conférence de la Paix voudra légitimer le crime commis à Berlin en 1878, et, réédité à Bucarest en 1913 où les populations furent traitées comme des troupeux, les convenances territoriales étant seules prises en considération. Nous sommes persuadés que la Conférence de la Paix envisagera avec équité et objectivité la cause de la malheureuse Macédoine, cette vieille terre de martyrs, qui mérite à plus d'un titre la bienveillance et le concours effectif des Puissances auxquelles dévolu en ce moment le règlement des destinées du monde. — Dans la conflagration universelle pendant les dernières 4 années *la Macédoine ne pouvait être partie combattant, par la simple raison qu'elle n'était pas maîtresse d'elle-même. Elle a donc le droit de ne pas être traitée injustement et avec un esprit de vindicte; n'ayant pas été une ennemie, elle ne peut pas servir à l'assouvissement des appetits impérialistes et insatiables de ses voisins.*

D'après les assertions des journaux il paraîtrait qu'à Paris où l'on brise toutes les chaines des peuples asservis, on serait en train de forger pour la Macédoine des boulets plus lourds encore que ceux qui furent fabriqués à Berlin et à Bucarest, et toujours d' après les considérations politiques qui au congrès de Berlin étaient les fils conducteurs. — A Berlin le principe de l'autodisposition n'avait pas le droit de cité; à Paris il a été proclamé comme le principe des principes.

Les Commissions de la Conférence ont entendu jusqu'aujourd'hui une multitude de délégations; quant à nous, on nous dénie le droit d'être entendu même sur le règlement de notre propre sort! De même nous sommes privés de droit de selft-détermination par voie de plébiscite. Le resultat connu d'avance ne serait que pour l'autonomie de la Macédoine.

Si une partie de la Macédoine restait sous l'administration grecque, celle-ci sarait traitée comme esclave car d'après la devise grecque: „qui n'est pas hellène est barbare", devise qui a été appliquée après le traité de Bucarest de 1913. L'autre partie du pays où il n'y a pas un seul Serbe, si la Confèrence de la Paix imitant celle de Bucarest, décidait de la laisser esclave de la Serbie, cela équivaudrait au fait de nous livrer à la merci de la „main noire" serbe. Si des Croates et des Monténégrins se plaignent déjà du chauvinisme exagéré des Serbes on peut s'imaginer de ce qui nous attend nous autres Macédoniens. Si jusqu'à présent les Macédoniens ont supplié de faire admettre le principe de l'autodisposition par voie de plébiscite, s'était pour convaincre les incrédules, qu'en Macédoine il n'y a pas de Serbes et que les Grecs ne forment qu'une insignifiante minorité; par conséquent le partage de la Macédoine entre les Grecs et les Serbes constitue un crime envers le principe de la liberté des peuples à disposer d' eux-mêmes. Ceci se prouve par la circonstance mêmê que les Serbes ont déclaré devant la Conférence de la Paix qu'ils acceptent le principe de libre disposition des peuples pour toute la Youg-slavie; quant la Macédoine ils taisent sachant que la Serbie est indésirable dans ce pays et que la population veut être maîtresse d'elle-même. La population bulgare, Koutzo—Valaque, Juive et Turque constituent la presque totalité puisqu'elles atteignent plus de 90%; ces populations laissées libres de disposer d'elles-mêmes, ne se pronnonceraient qu'en faveur *d'un self — gouvernement sous la protection des Grandes Puissances Alliées.*

Dans les conditions existantes en Macédoine à défaut d' autres systèmes on devrait introduire dans cette province une administration cantonale à l'exemple de la Suisse florissante *ou les populations différentes viveront dans la paix et le bonheur. Un tel Etat-tempon serait aussi la grande garantie pour la paix dans les Balkans.* Cette idée est populaire en Macédoine car elle formait la devise de l'organisation révolutionnaire intérieure: „la Macédoine aux Macédoniens". Du reste elle a été admise par la Bulgarie, la Grèce et la Serbie lors de leurs ultimatums adressés à la Turquie en 1912.

Si la question macédonienne n'est pas résolue dans la forme indiquée ci-dessus, il n'y aura pas de paix dans les Balkans, l'injustice étant l'ennemie de la paix. Si pour la Macédoine on confirme la situation actuelle d'esclavage que deviendrait-il avec les centaines de milliers de Macédoniens émigrés en Amérique et en Bulgarie (deux pays qui ont toujours donné de l'hospitalité à ces malheureux)? La Conférence de la Paix peut-elle avec une conscience tranquille condamner ces pauvres exilés à une séparation éternelle de leurs parentes et leurs enfants? Ce serait très atroce et inhumain.

Si la Conférence n'avait pas proclamé le principe de la Justice et de la libre disposition des peuples, nous ne nous serions pas adressés à elle; mais une fois ce principe proclamé nous demandons avec la plus grande persistance de le faire appliquer en Macédoine parce que la Macédoine avec ses luttes incessantes pour la liberté, a mérité ces droits humanitaires beaucoup plus que n'importe quel autre pays.

Persuadés que l'injustice commise à Berlin et à Bucarest ne se renouvellera pas à Paris, nous vous prions de bien vouloir agréer l'expression de notre haute considération.

Le Président: G. Nicoloff
Le Secrétaire: Sp. Kitintchef.

6.

13.V. француски посланик шаље из Цириха извештај свом министру у Париз о раду македонских интелектуалаца и њихових организација у Швајцарској и о настојавању италијанске дипломатије да се придобију за Италију.

MINISTERE DES AFFAIRÉS ETRANGERES
Direction des Affaires Politiques
et Commerciales

COPIE

Les Italiens et la Question Macédonienne

Zurich, le 13 Mai 1919

Au moment où les Italiens, de retour à Paris, sembent prêts à faire preuve de moins d'intransigeance dans la question Dalmate, il n'est pas sans intérêt de rechercher comment leur Gouvernement compte se dédommager des concessions faites dans ce domaine. L'attitude qu' observent, en Suisse, vis-à-vis des Macédoniens, ses représentants officieux et officiels, est à ce sujet tout à fait caractéristique.

Les Macédoniens réfugiés en Suisse, tous intellectuels professeurs dans les facultés ou élèves, au nombre de 350 d'origine bulgare, grecque, serbe, se sont, depuis l'occupation germano-bulgare et ses atrocités, groupés en diverses sociétés politiques poursuivant toutes le même but: *réaliser l'Indépendance de la Macédoine sous l'égide d'une grande puissance.*

Grecs, Serbes, Bulgares, se disputent la Macédoine. Toute délimitation qu'elle que soit, les mécontentera. Aussi les Macédoniens voient-ils dans l'indépendance, l'unique solution à cette épineuse question.

Ils sont en complète unité de vues avec la Société „Bratstvo Macédonia" (Fraternité Macédonienne) qui, en Bulgarie, groupe à Sofia, sous la présidence du Docteur TATARTCHEFF, les 300.000 Macédoniens qui s'y sont réfugiés. Leurs sociétés avaient en Suisse leurs sièges à Genève (société académique et société politique), à Lausanne, à Zurich. Indépendantes au début, elles avaient depuis l'armistice élu un comité central avec siège à Lausanne, chargé de coordonner l'action des diverces sociétés. A la tête de ce comité se trouvait un Dr. TILCOFF, ancien sénateur ottoman, qui avait su s'imposer en faisant valoir son influence en Bulgarie et en Turquie, influence qui permettait d'espérer un détachement plus facile de ces deux pays.

C'est ici que commence à se faire sentir l'action italienne. Dès que le Gouvernement italien apprend que des Macédoniens ont fondé en Suisse des sociétés à tendance politique, il envoie au siège du comité à Lausanne, le consul GUISI qui avait été en résidence 12 ans à Salonique, parlant parfaitement le bulgare et ayant de nombreux amis dans le monde des commerçants macédoniens. Dès son arrivée à Lausanne, voilà un an environ, le consul GUISI se mit en relation avec le comité central macédonien et ne perdit aucune occasion de lui manifester sa sympathie.

En janvier 1919 il reçoit le président TILCOFF et après lui avoir demandé de l'orienter exactement sur les désideratas macédoniens, lui dit: *„Je puis, au nom de mon gouvernement, vous promettre tout l'appui moral et matériel dont vous aurez besoin."*

A la suite de ces déclarations, une réunion plénière du comité central eut lieu en février, à Lausanne, au cours de laquelle le Président TILCOFF rapporta les propos du consul d'Italie et recommanda d'accepter l'appui de cette puissance. Mais la société de Genève et celle de Zurich se montrèrent hostiles à cette solution. Le Président de la société de Zurich Monsieur BOJADIEFF, déclara: „Il s'agit ici avant tout d'une maneuvre de l'Italie. Elle voit avec inquiétude les avantages faits par l'Entente à la Serbie et à la Grèce. Sous couleur de servir notre indépendance, elle veut s'immiscer dans notre situation intérieure et faire de nous un contre-poids à l'influence greco-serbe. Elle saura même jouer de la menace bulgare pour nous tenir fidèlement dans son sillage. Je propose de nous adresser aux représentants de la France qui nous écouteront et nous trouveront l'appui nécessaires".

Cette proposition fut combattue à son tour par les représentants de l'Académie de Genève, tous sous l'influence du professeur HERRON de Genève, ami personnel de WILSON. Sur leur initiative il fut décidé de confier au Président, Dr TILCOFF, le soin d'entrer en relation avec la Légation des Etats—Unis à Berne, d'exposer les désideratas des ma-

cédoniens et d'obtenir l'envoi à la colonie macédonienne des Etats — Unis d'un cablogramme pour lui demander de se rallier au programme des Macédoniens de Suisse.

Cette colonie, forte de 60.000 macédoniens est surtout ouvrière. Les quelques rares intellectuels qu'elle compte séjournent à Washington et ont été amenés par le Ministre de Bulgarie en cette ville, PANARETOFF, à lancer un appel à la Conférence de la Paix, *demandant: le rattachement à la Bulgarie comme solution préférée ou bien l'autonomie.*

Ils ont écrit à l'un de leurs, le Professeur STEFANOFF, actuellement à Berne, Professeur à l'Université de Sofia, membre de la société Géographique de Washington, pour lui demander de les représenter à Paris. Le Professeur, qui est en même temps membre de la société macédonienne de Zurich leur a répondu en déclarant qu'il ne croyait pas devoir accepter, leur programme ne correspondant pas à ses aspirations actuelles qui, comme celle de tous les compatriotes en Suisse, vont à l'indépendance de la Macédoine sous la protection d'une grande puissance de l'Entente.

Les Italiens ne se laisserent point décourager par ce premier insuccès et, en mars, firent officieusement sonder Monsieur Nedcoff, Ministre de Bulgarie à Berne. Ils lui firent comprendre que la Macédoine était perdue pour eux à l'heure actuelle et qu'au lieu de la laisser en partage aux grecs et serbes, il était préférable d'encourager sa formation en état indépendant sous la tutelle italienne. Ils lui firent représenter également les avantages d'une telle politique; l'Italie devant être amenée fatalement à s'appuyer sur eux, Bulgares, pour contre-balancer l'influence gréco-serbe.

On ne sait le résultat de ces conversations, mais il est un fait: Le Président des groupements macédoniens Monsieur TILCOFF, approché indirectement par des agents de la Légation Bulgare, se laissera circonvenir par eux et négligea d'accomplir le mandat qui lui avait été confié. Il n'entra pas en relations avec la Légation des Etats — Unis. A toutes les questions posées, il repondait en excipant des difficultés; considérables à surmonter. La suspiscion commença à naître parmi ses mandants qui le surveillèrent. Ayant acquis la preuve de ses relations vec la Légation bulgare, ils convoquèrent une assamblée générale qui se tint à Lausanne le 2 Mai. En face du danger, il fut décidé que toutes les sociétés macédoniennes de Suisse: les deux de Genève, celle de Saint-Maurice, celle de Lausanne, celle de Zurich, se fonderaient en une seule avec siège à Lausanne.

Le President TILCOFF, démasqué, essaya de plaider sa cause en défendant la tutelle italienne plutot que l'appui americain. Il dit même textuellement: „J'ai vu dernièrement Monsieur GUISI, Consul d'Italie à Lausanne. Il rentrait de Paris où il avait vu le Marquis Raggi. Celui-ci lui

rapporta un incident qui se serait produit à la Conférence de la Paix. Le Marquis aurait dit à Monsieur PICHON, au cours de l'étude de la situation dans les Balkans: Et maintenant voyons la question macédonienne. — La question Macédonienne?, — aurait répliqué Monsieur PICHON avec surprise. Mais il n'existe pas de question macédonienne. Si, Monsieur le Ministre, il en existe une et si vous le voulez bien, nous en reparlerons en son temps."

Monsieur GUISI se serait étendu avec complaisance sur l'intérêt que l'Italie attachait à la question de la Macédoine et aurait montré au contraire la France s'en désintéressant totalement tout au désir de satisfaire Grecs et Italiens.

Malgré cette diversion habile, TILCOFF fut non seulement forcé de donner sa démission, mais *encore exclu de la Société.* Le Docteur Kotzaroff, privat-docent à l'Université de Genève, a été élu à sa place avec Monsieur BOJADIEFF de Zurich comme Secrétaire général.

Afin d'éviter dorénavant toute immiscion italienne, la société a voté un ordre du jour ainsi conçu: „Les Macédoniens vivant en Suisse, réunis à Lausanne le 2 Mai 1919, déclarent vouloir faire tout ce qui sera en leur pouvoir pour obtenir l'indépendance de leur pays *sous l'égide d'une puissance de l'Entente désintéressée* et par là il faut entendre toute puissance qui n'ait pas d'intérêt immediat dans les Balkans.

L'influence américaine étant très fort, c'est vers les Etats—Unis que les Macédoniens ont l'intention de se tourner, c'est à eux qu'ils se disposent à demander secours.

Leurs sympathies vont à la France, tous parlent français, leurs délibérations d'assemblée se font en français, dans l'administration cantonale qu'ils rêvent d'établir en Macedoine, la connaissance du français serait obligatoire pour les fonctionnaires. Mais ils craignent que la France, engagée avec la Grèce et la Serbie, n'ait point les mains libres et ne puisse les soutenir, le voulut-elle.

Il semble toutefois que cette question mérite de retenir l'attention, et qu'il soit possible, en encourageant le mouvement d'indépendance macédonienne, de concilier à la fois les engagements pris vis-à-vis de la Grèce et de la Serbie avec l'intérêt supérieur qu'aurait la France à être protectrice d'une Macédoine libérée.

7.

Француски отправник послова шаље из Берна 20.V.1919. свом министру у Париз горњи извештај који му је доставио конзул из Цириха 13. маја.

MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES
Direction des affaires politiques
et commerciales

COPIE

M. Clinchant, Chargé d'Affaires de la République Française à Berne
à M. Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

Berne, le 20 Mai 1919.

Notre Consul à Zurich me fait parvenir une note sur les organisations macédoniennes en Suisse.

J'ai l'honneur de tramsmettre ci-joint, ce document à Votre Excellence comme suite à ma lettre du 1r Mars dernier sur le Coneil Général des Sociétés Macédoniennes en Suisse.

(Копија без потписа)

8.

31.V. француски посланик Ch. Henry пише из Софије свом министру о погледима бугарског министра спољних послова Тодорова и о претензијама Бугарске на Македонију које квалификује као илузије.

COPIE

Sophia, le 31 Mai 1919.

M. CH. Henry, Délégué du Ministre des Affaires Etrangères à SOPHIA,
à M. Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

J'ai l'honneur d'envoyer sous ce pli, à toutes fins utiles, à Votre Excellence une lettre par laquelle le Président du Conseil suggère à la Conference de la Paix de régler les diférends territoriaux des Balkans par une vaste consultation des peuples intéressés.

Le seul intérêt que présente ce document est de faire apparître que les illusions des Bulgares ne se sont pas abandonnés car c'est très sérieusement que M. Théodorof fait sa proposition dont l'argumentation lui paraît convaincante. C'est sincèrement qu'il croit avoir des droits sur les provinces qu'il revendique et c'est sincèrement qu'il affirme à ses compatriotes que les Puissances ne pourront pas méconnaître dans leur ensemble des droits aussi évidents et aussi sacrés.

Le Général Chrétien et moi avons beau nous efforcer souvent de modérer son optimisme, il a une foi tenace dans les destinées de son pays. Lorsqu'un télégramme de presse lance quelque nouvelle particulièrement fâcheuse pour la Bulgarie, M. Théodoroff s'affole et parle d'abandonner aussitôt le pouvoir, mais au bout de trois ou quatre jours ses frayeurs sont apaisées et il repart de plus belle pour ses illusions favorites. Il n'y a pas huit jours que sur la nouvelle que Stroumitza serait donnée à la Serbie, il parlait de se retirer et voici que déjà il nous remet une note réclamant de la Conférence un plébiscite en Macédoine.

9.

29.V. из Софије Тодоров подноси генералу Кретјену представку о ситуацији у Македонији и тражи да се у њој обави плебисцит.

COPIE

Sofia, le 29 Mai 1919.

M. Théodoroff, Ministre des Affaires Etrangères,

à M. le Général Chrétien, Commandant les Armées Alliées en Bulgarie à Sofia

Aucun communiqué officiel n'ayant été publié sur les travaux préparatoires de la Conférence de la Paix concernant les questions balkaniques, le Gouvernement bulgare n'est point informé des solutions qui y sont envisagées. Les idées annoncées par l'Entente sur le droit des peuples de disposer d'eux-mêmes et les messages de M. le Président des Etats — Unis d'Amérique donnent toutefois à la Bulgarie la ferme conviction que le principe dont s'inspirent aujourd'hui les Grandes Puissances Alliées et Associées ne peut être que celui des nationalités.

Dans leur haute sagesse ces grandes Puissances trouveront elles-mêmes les voies et moyens les plus propres à établir les droits qui découlent pour chaque Etat balkanique, du principe des nationalités et à assurer la ré-

alisation et la garantie de ces droits. Dans l'accomplissement de cette oeuvre de justice, la Conférence peut-être assurée qu'elle ne rencontrera aucune résistance de la part de la Bulgarie, qui ne revendique rien au delà des droits légitimes de sa race. Dans cet ordre d'idées le Gouvernement bulgare, croyant fermement de ne point s'écarter de l'esprit qui guide la Conférence de la Paix, prend la respectueuse liberté d'exprimer l'opinion que le principe des nationalités recevrait, dans les Balkans, son application la plus juste et la plus complète si les populations des régions formant l'objet des compétitions actuelles étaient, sous le contrôle efficace de la Socilété des Nations, appelées de manifester leur volonté par le moyen d'un plébiscite. En demandant une consultation populaire dans les provinces actuellement sous la domination serbe, grecque et roumaine et que la Bulgarie revendique, le Gouvernement bulgare admet cette consultation également pour les régions actuellement sous le souveraineté bulgare et que pourraient réclamer la Serbie, la Grèce ou la Roumanie.

Le plébiscite ne pouvant se heurter à aucune opposition de principe de la part des Etats qui adhèrent au programme de l'Entente et son application ne devant, dans les circonstances actuelles, présenter aucune difficulté pratique, le Gouvernement bulgare a l'espoir qu'il sera ordonné par la Conférence de la Paix comme une mesure qui ne peut qu'aider au succès de sa mission.

En vous priant de vouloir bien porter ce qui précède au Gouvernement de la République Française et à sa délégation à la Conférence de la Paix, j'ai l'honneur . . .

*
* *

VI. *Закључак*. — Основна документација са Конференције мира у Паризу 1919. године већ је објављена у страној историјској литератури па и у неким нашим научним радовима. Ипак, претежни део материјала, који указује на све детаље о многобројним и разноврсним питањима која су третирана на том међународном скупу, остао је неприступачан за научну обраду због неких законских ограничења из архивистичке службе. То, међутим, није био случај са материјалом који је сачуван у Библиотеци чији је приказ овде укратко изложен. Но, и поред тога, он није био коришћен код нас, чак ни у неким најновијим научним радовима у којима се третирају ова питања.

Andrija LAINOVIĆ

YOUGOSLAVICA DANS LA BIBLIOTHÈQUE DE DOCUMENTATION INTERNATIONALE CONTEMPORAINE À PARIS

Résumé

La Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine est plein d'une quantité consdérable de livres et de publications de toute espèce qui traitent de la situation politique, économique et sociale en Europe depuis le commencement de la première guerre mondiale en 1914.

A côté des imprimés, la Bibliothèque possède un dépôt de manuscrits sous le nom de **Dossier Klotz.** Ces sont des documents, en copie ou en original, provenant de la Conférence de la Paix à Paris de 1919 et soumis par le Secrétariat Général de la Conférence à Louis Klotz, membre de la Délégation française et ministre des finances. Les documents traitent de diverses questions soulevées au cours de la Conférence et ils sont classés en liasses par des Etats respectifs.

Le riche fonds de la Bibliothèque est, à grand regret, presque inconnu et très peu utilisé par l'historiographie Yougoslave. Même les publications les plus récentes parues en Yougoslavie sur la Conférence de la Paix à Paris, n'en font point mention. Pour combler cette lecune nous avons cru utile d'exposer dans un article les publications et la documentation concernant la Yougoslavie. Outre cette énumération nous avons reproduit in extenso quelques documents caractéristiques relatifs surtout à la question macédonienne et faisant partie du **Dossier Klotz.**

Љубен ЛАПЕ

ПЕРЕ ТОШЕВ ВО СПОМЕНИТЕ НА СВОИТЕ СОВРЕМЕНИЦИ

По повод 60 години од неговиот трагичен крај

Од сите крупни фигури на македонското национално-револуционерно движење, само Пере Тошев не оставил тукуречи никаква писмена трага за својот животен пат и учество во борбите на македонскиот народ од крајот на XIX и почетокот на XX век. Оваа неповолна околност историчарот и биографот на Пере Тошев мора да ја надвие со критичката употреба на изворите од втора и трета степен, т.е. со користењето на податоците од спомените на неговите современици или усни раскажувачи. За среќа приличен број Перови соборци во своите спомени од неговото време изнесоа одделни периоди и настани од неговиот живот и на тој начин само донекаде ја пополнија големата празнина во нашите познанија за Пере Тошев како организатор, револуционер, идејник и карактер, како и за неговото место и улога во македонското национално-револуционерно движење.

Прв и најсигурен раскажувач за Пере Тошев е неговиот другар од детството и соборец во Тајната македоно-одринска револуционерна организација — Ѓорче Петров. Како сокласник во неполните гимназии во Прилеп и Битола, потоа во полните гимназии во Солун, и Пловдив, Ѓорче Петров единствено од сите мемоаристи ни остави во своите објавени Спомени[1]) драгоцени податоци за првите години на школувањето на Пере, за неговото учество во ученичките бунтови во Солун и неговото продолжување во Пловдив по исклучувањето од Солунската егзархистичка гимназија, за првите невешти зачекорувања на Пере Тошев во политичкиот живот на Македонија уште како ученик на Солунската гимназија преку создавањето на првите контакти со прилепските комити од 80-те години на XIX век и доста податоци за неговата зрела активност како организатор и пропагатор на идеите на Тајната македоно-одринска револуционерна организација

---

[1]) Спомени на Гьорчо Петров, Съобщава Л. Милетич. София 1927. Преводот на Спомените на Ѓорче Петров на македонски јазик излезе во Скопје 1950 год. Цитираните места овде се според македонското издание на Ѓорчевите спомени.

и еден од нејзините основоположници и врвни раководители во текот на прилично долго време. Ненадоместливи се податоците од Спомените на Ѓорче Петров за Пере Тошев по прашањето за неговата основоположничка улога во создавањето на првото револуционерно јадро на Организацијата во Битола и методите на нејзиното ширење во Битолскиот санџак. Перевите напори и погледи за остварување единство во редовите на Организацијата и неговите рано пројавени тенденции за воведување поголема демократичност и самостојност на окружните комитети најдоа, исто така, видно место во Ѓорчевите спомени. Макар и периферно спомнати во Спомените на Ѓорче Петров се изнесени и односите на Пере Тошев кон своите другари во затворот Подрум Кале и по излегувањето од затворот. Ѓорче Петров ни ги изнесува интимните ставови на Пере Тошев по прашањето на решението на Смилевскиот конгрес за кревање на Илинденското востание, неговото учество во самото востание, во четата на прилепскиот војвода Петре Ацев, и неговата извонредно важна и активна улога на Прилепскиот конгрес од 1904 година по прашањето за реорганизација на Организацијата во новонастанатите услови, во насока на нејзината демократизација и строга примена на изборното начело во сите организациски тела — од селските комитети надолу до Централниот комитет нагоре.

Доследен во изнесувањето на позитивните страни од Перевата активност како ран застапник на идејата за организирано работење во полза на ослободувањето на Македонија од турската власт уште пред да се формира Тајната македоно-одринска револуционерна организација во Солун, Пере Тошев се оцртува, во Спомените на Ѓорче Петров, како извонреден конспиратор и патриот нсцело предаден на ослободителното дело, како цврст карактер во реализирањето на своите планови. Доследен во изнесувањето на вистинските квалитети на Пере Тошев, Ѓорче Петров не се откажал во своите Спомени да ги изнесе и своите несогласувања со Пере Тошев на Прилепскиот конгрес, приговарајќи му во дадениот момент за неговата тесногрдост.

Од едно објавено писмо на Ѓорче Петров се гледа[2]) дека Ѓорче се готвел да напише поопширен оглед или биографија[3]) за својот неразделен другар, како што тоа го стори за Гоце Делчев, но по сè личи дека прераната смрт го спречила Ѓорчета да го исполни овој свој морален долг.

Податоците на Ѓорче Петров во неговите Спомени и воопшто неговите искажувања за Пере Тошев носат наполно објективен карактер и споредени, некои од нив, со други такви, кај други автори, ја потврдуваат нивната веродостојност. Сосем прав е Димитар Митрев кога тврди дека: „Ѓорче Петров пишува за Пере Тошев со реален

[2]) Љ. Лапе, Непознати писма и телеграми на Ѓорче Петров. Гласник на Институтот за национална историја (натаму ГИНИ) XV, 2 (1971), стр. 271.

[3]) П. Ацев, Раняването на Д. Груев в с. Слатино през 1904 г. Илюстрация „Илинден“ (натаму, Ил. Ил.) бр. 83, стр. 6.

пиетет и со реални означувања за неговите револуционерни достоинства, не вршејќи омаловажувачки компарации заради истакнување на сопствените достоинства"[4]).

Во своите сеќавања за првите чекори на политичката активност на Пере Тошев, учителот и неговиот колега во Прилепската неполна гимназија Илија Иванов пишува дека паднал под силно влијание на Перета. „Пере ми ја стави на располагање целата своја библиотека дома и јас бев во нередки контакти со него. Со чиста совест исповедувам, продолжува Иванов, дека Пере не еднаш ми зборуваше како е дојдено времето да се работи за слободата на Македонија и дека со таа задача треба да се ангажира младото учителство . . . Пере сакаше учителот „да апостолствува" надвор од четирите ѕидишта на училиштето и да го подготвува народот за самостоен слободен живот"[5]).

Од првите денови по доаѓањето на Пере Тошев за наставник во Битолската неполна гимназија, во м. октомври 1894 г., па до напуштањето на Битола, во август 1898 г. и подоцна, Пере Тошев работел со Анастас Лозанчев, член на Окружниот комитет во Битола основан од Пере. Од Спомените на Анастас Лозанчев се гледа[6]) дека Пере Тошев уште од првиот ден на својата активност во Битола се покажал како човек со оформени идеи за организациската работа, како човек што имал јасна претстава како да се работи, како да се агитира и сл. Оние што ќе заработеле со Пере се соживувале и сраснувале со самата Организација и останувале докрај верни. Лозанчев наведува редица видни револуционери што излегле од школата на Пере Тошев и кои на дело ја докажале својата приврзаност кон идеалите на Организацијата.

Движејќи се непрекинато со Перета, Лозанчев ни остави необично ласкави епитети за Пере Тошев како човек, карактер и револуционер. Единствено Лозанчев во своите Спомени направи споредба помеѓу личноста на Пере Тошев и Даме Груев, истакнувајќи ги предностите на Перета пред Дамета. Споредбата на Анастас Лозанчев макар колку и да има доза на субјективност, својствена речиси на сите мемоаристи, сепак поради својата рељефност и разновидност заслужува да биде изнесена во сета нејзина целост. Според Лозанчев: „Пере беше тврд како карпа — Даме со еластичен карактер; Пере беше молчалив како сфинкс — Даме цела воденица; Пере револуционер и конспиратор par excellence — Даме беше конспиратор, но никаков револуционер; Пере беше готов сам да му ја скрши главата на својот непријател — Даме беше поскоро готов да го наклевети, да го оцрни,

---

[4]) Д. Митрев, Мислителот Ѓорче Петров. Свечен собир посветен на Ѓорче Петров. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1971, стр. 18.

[5]) Ил. Ив., Нужно е повече светлина. Сб. Илинден 1903—1924, София 1924, стр. 37.

[6]) Постојат две верзии од Спомените на Анастас Лозанчев. Скратената верзија ја објави Б. Мирчев во списанието „Известия на Института по българска история. Том VI (1956)". Поширокатa верзија на Спомените, лично пишувани од самиот Лозанчев сè уште е во ракопис во ИНИ Скопје, документација, Сл. IV 88.

но никогаш немаше кураж сам да го уништи; Пере беше смел човек, смелоста на Дамета беше посредна; Пере влнјаеше на тесен круг луѓе — Даме беше генијален организатор и тоа, според мене, е најголемото негово достоинство за Организацијата.

Пере бараше елити и на тие елити им вдахнуваше душа — Даме им ја вадеше душата на тие луѓе; Пере беше аскет во полна смисла на зборот — Даме беше на другиот пол од тоа качество; и двајцата беа трезни луѓе. Пере беше искрена, чесна душа, многу голема реткост кај прилепчаните — за Дамета не постоеше зборот искреност; Пере беше со праволинеен карактер и ги презираше оние што сакаа да ласкаат — Даме беше језуит и сакаше да се вртка околу него ласкавци; Пере беше прекалено скромен човек — Даме повеќе горд од гордите; Пере имаше амбиција да се работи, да се твори — кај Дамета имаше друга болна амбиција којашто не му даваше мир — да не биде засенет од други; Пере бараше луѓе работливи и со тврда волја — никогаш околу Дамета не пркнуваше таков.“ И на други места и по друг повод Лозанчев во своите Спомени се однесува со голем пиетет кон Перета, не откажувајќи се, исто така, како и Ѓорче, да ги изнесе и Перевите слабости во неговиот карактер: претераната молчаливост, моменталната избувливост, слабите Перови говорнички способности и др.[7])

Своите сеќавања за Пере Тошев како строг и нервозен, но правичен педагог и воспитач во Битола, ги изнесе во своите Спомени неговиот ученик Никола Киров-Мајски.[8]) Според Никола Киров, Пере пред да ги прими учениците во конспиративниот кружок, основан од него во Битолската гимназија, темелно ја испитувал нивната издржливост во поднесувањето на физички притисоци, а преку систематското воведување во револуционерната литература од гимназиската библиотека, претходно го револуционизирал нивниот дух. Пере ја имал таа можност уште повеќе зашто бил истовремено и библиотекар на гимназиската библиотека.

Во неколку посебни статии и учителот револуционер Тодор Станков ги изнесе своите сеќавања за Пере Тошев, во кои специјално ја подвлекува Перевата предвидливост и такт во својство на раководител на Битолскиот револуционерен округ и член на Централниот комитет во Солун. Станков ја илустрира оваа предвидливост на Перета во два случаја од неговиот личен живот, кога Пере со своите совети и предупредувања, а ползувајќи ги слабостите на турската администрација, успеал да го спаси Станкова од сигурни хапсења.[9])

Најубава претстава за физичкиот и духовниот лик на Пере Тошев остави во своите сеќавања просветниот работник и револуционер од Воден, Велко Думев. „Со поднаведнато нежно тело и свивајќи се

---

[7]) Спомени од Анастас Лозанчев, бивш член от Главния щаб на Илинденското въстание. ИНИ, Скопје, документација. Сл. IV 88, стр. 9, 51.

[8]) Никола Киров — Мајски, Из спомените ми за Пере Тошев. Ил. Ил. 51—52. стр. 6—8.

[9]) Т. Ст., Пере Тошев, Спомени за него и преживелици. Ил. Ил. 25, стр. 1—3,

одвреме навреме од стомачна болка, тој (Пере — б.м.) чекореше бавно, тукуречи тешко, сред летната горештина по оние улици во Солун што водеа кон станот на некои од неговите другари — Д-р Татарчев, Хаџи Николов, Антон Карата, Батанциев или поп Стамат, каде што се правеа состаноците, поточно советувањата на ЦК ВМОРО со повиканите или по своја иницијатива дојдени во летната ваканција раководители на провинциските комитети. Штом влезеше во стајата, оставаше на масата полно книжно кесе со овоштие, го одвиткуваше долгиот бел појас, ја вадеше својата испотена јака и го испружуваше своето изморено тело на креветот или миндерот. Општиот болеснички вид му придаваше на неговото убаво долгманесто лице тукуречи детска нежност, која предизвикуваше топло сочувство кај сите што беа блиску до него. Пере излачуваше исклучителна привлечна сила со целото свое суштество: со своите големи тажни очи, обвиени од неговите густи смуртени веѓи; со мазното широко чело, со бушавата коса што ја покриваше неговата интелигентна глава и со лесниот збор при што и образот му добиваше особено мил, скоро весел вид. Но Пере ги привлекуваше луѓето неодложно со својата душа — душа надарена со високи умствени квалитети и добродетели. Образованието и главно љубопитството беа ги развиле неговите умствени способности до мудрост, редок квалитет кај револуционерите, а неговото воспитание и средина беа закалиле во него човек со највисоки добродетели: скромност, преданост, упорност и трпеливост. Пере ја вршеше работата за Македонија со љубов, предвидливост и мудрост.

Туѓ за слабостите на честољубивите и славољубивите, тој не отстапуваше од своите убедувања, но секогаш беше помирлив кога ја чувствуваше таа потреба, или кога другарите покажуваа расположение кон помирување на спротивностите. Пере не бараше внимание, уште помалку почитување од другите, но секогаш со своите сериозни доводи и заклучоци го предизвикуваше вниманието и признанието на своите другари. Ни еднаш тој не појави склоност да се истакне себеси како водач, иако ги имаше квалитетите, коишто бездруго му го определуваа првородното место меѓу првите сили на Организацијата. А како раководител во Битола и Прилеп и на Централниот комитет во Солун покажа исклучителна организациона дарба, и, ако неговото име не се пронесе со громката слава од на многу помалку што го заслужиле народното признание, тоа се должи само на неговата молчалива, бесшумна, но секогаш свесна, предвидлива и тактична работа.

Врв на сите овие квалитети кај Перета држеше неговата грижлива и свесна потчинетост на организацискатa дисциплина, за неа тој беше готов на секакви жртви[10]).“ Думев наведува неколку конкретни примери за да ги аргументира своите гореприведени тврдења.

---

[10]) Велко Думев, Пере Тошев. Ил. Илинден, бр. 76 (1936), стр. 2—3.

Често цитираната карактеристика на Симеон Радев за Пере Тошев, макар колку да занесува со своите убави стилски достоинства, сепак страда од извесна неполност и едностранчивост. Во сеќавањата на Симеон Радев за Пере е речено дека: „Кај никој од неговите соборци внатрешниот живот не бил така чист, така сосредоточен и изобилен со духовно богатство како Перевиот живот. На него укажала силно влијание руската литература[11]), и во основата тој ги имаше сите својства на една словенска душа: добрината, нежноста и склоноста кон контемплативен живот", што е сосема точно но, според Радева, „истовремено со тоа и како вистински Славјанин и една нијанса на безволие, коешто го кочеше неговото дело и го ограничи неговото влијание само во духовната средина на македонското движење",[12]) што е неточно, бидејќи Радев не ги познавал доволно неговите организаторски способности и неговиот голем придонес во ширењето на мрежата на Организацијата.

Покрај веќе спомнатите искажувања во Споменине на Ѓорче Петров и Анастас Лозанчев за неговите организаторски и конспираторски особини, уште неколку современици се искажуваат во своите сеќавања за организаторските способности на Пере и за неговите теренски патувања. Во таа смисла неговиот современик и соработник Кирил Прличев, во своите сеќавања, тврди дека Пере Тошев ја одбрал учителската професија како маска на својата поткопувачка дејност против турската власт во Македонија. Кирил Прличев го среќавал сам лично Перета во 90-те години од XIX век во Воден и околните села во улога на училиштен инспектор, како ги ревизира училиштата, а всушност како ја проверува активноста на околиските и селските комитети на Организацијата.[13]) За истата ревизија и со уште поголеми детали за посетените места и организаторско-ревизионата работа на Пере Тошев, во својство на член на Централниот комитет, говори, во своите Спомени, раководителот на Гевгелискиот околиски комитет на Организацијата и гевгелиски војвода Аргир Манасиев. За првпат, се сеќава Манасиев, член на Централниот комитет во лицето на Пере Тошев вршел ревизија и организирал сè уште неорганизирани села во Гевгелиска и Енице-вардарска околија[14]).

Како човек со голема упорност, без да води сметка за какви и да било пречки во постигнувањето на своите планови и намери, Перета ни го претставува во своите Спомени прилепскиот војвода Петре

[11]) При едно среќавање во Солун 1895 г. Симеон Радев добил како подарок од Пере Тошев два тома литературни огледи од рускиот напреден критичар и есеист Скабичевски со препорака да ги учи и руските критичари (Симеон Радев, Рани спомени, София 1967, стр. 258).

[12]) Хр. Силянов, Освободителни борби на Македония, Т. II, София, 1943, стр. 64.

[13]) K. Parlitchef, Pere Toscheff. Pro Macedonia № 3, Viene 1925, стр. 38—40.

[14]) Б. Мирчев, Спомени на Аргир Наков Манасиев за участието му в македонското освоб. движение. Известия на Института по бълг. история, Т. 7. (1957), стр. 354.

Ацев. Пред сè упорноста на Перета Ацев ја изнесува со доста детали во врска со неговиот неуспешен обид, по цена на својот живот да го спаси од ропството на поречкиот војвода Мицко својот другар Даме Груев, кога заминува сосема сам во логорот на четата на големосрпската пропаганда водена од неговиот стар познаник од Небрегово — Глигор Ламев[15]). Потоа Ацев Перевата упорност ја илустрира уште во еден друг случај од своите спомени. Имено, настојувајќи да го отстрани основниот недостаток во немањето на оружје во Прилепска околија, Пере Тошев со голем такт, како што расправа Петре Ацев, го убедил овега да ја напушти Прилепска околија во зимските месеци, декември 1904 и јануари и февруари 1905 година, тргнувајќи пеш од Битола, преку Прилепско, Велешко, Овчеполието, Кочанско, низ снежните виулици и соспи, за да ја пречекори турската граница нелегално кај Саса, со Петре Ацев заедно, и да пристапи кон купување оружје[16]).

Како и Ѓорче Петров, но Ацев со уште поголеми детали, во своите Спомени ни ја изнесува Перевата неотстапливост и упорност на Прилепскиот конгрес во врска со настојувањата да се примат сите точки на Правилникот на Организацијата, составен од самиот него, во кој доминира демократизмот и изборното начело од најниските до највисоките тела на Организацијата. На сите приговори, што му биле правени, според сеќавањата на Петре Ацев, „Пере остана непопустлив и не отстапи во ниеден пункт. Тој не сакаше да се вслуша ни во едно од мислењата на целата конференција, заклучно ни во Ѓорчевото мислење . . . Ни една запирка Пере не се согласуваше да измени“[17])

И покрај толку цитираните мислења од сеќавањата на современиците на Пере Тошев, далеку сме од мислата дека сме ја запознале целосно личноста на Пере Тошев како човек и деец, барем не во сите периоди од неговата активност. Речиси никој од неговите современици не се осврнал на неговата значајна улога на Општиот конгрес на Организацијата во Рилскиот манастир, при крајот на 1905 година, или на неговата лева ориентација по неговиот повторен избор за член на ЦК во 1905 г. и неговото работење во пиринскиот дел на Македонија. Исто така никој од неговите современици не се осврнал, колку што досега сме имале можност да ја проследиме мемоарската литература, на видот на неговата активност по време на хуриетските денови во Солун како училиштен инспектор и соработник на прогресивните весници на серчани, за што овде-онде инцидентно се споменува во литературата. Освен податокот од Спомените на прилепскиот војвода Крсте Гермов-Шакир, дека Пере Тошев му ги дал да ги пренесе Проект-програмата и Правилникот на федеративното движење од

---

15) Хр. Силянов, цитираното дело, стр. 299—302.

16) Петар Ацев, С Пере Тошев от Битоля до София след сражението в Крушевица. Ил. Ил. бр. 94—97 (1938).

17) Извадоци од Спомените на Петар Ацев. ИНИ Скопје, документација Сл. IV 115, стр. 14.

Солун во Прилеп, за да му ги предаде на Наум Тошев, други податоци немаме.[18]) Располагаме уште само со едно сеќавање на еден од неговите современици од тоа време. Тоа е доста ласкавиот одзив на еден од идеолозите на федерализмот во Турската Империја, Павел Делирадев: „По Хуриетот, пишува Делирадев, Пере дојде од Прилеп во Солун и помина доста време во нашата средина. Значи имав можност одблизу да го запознаам.

Романтичар во најчистата смисла на зборот. Без наместеност, без пози. Народната слобода беше за него култ. И на секоја придобивка тој се радуваше како детето на своите играчки. И колку повеќе го запознавав, толку повеќе се убедував дека Пере е апсолутно туѓ на општопризнатата македонска животна практичност, дека никогаш не барал за себе удобно место во животот, дека народното чувство господари над неговиот духовен мир.

Луѓе како Пере, како Гоце, како Јане, се претечи на утрешното, на идното, на саможртвата за општи идеали. Но едните тоа го вршат со внатрешно, макар и спотаено самозадоволство, дека се повикани да прават жртва, да ги трасираат патиштата кон иднината. Тие ја сознаваат и својата духовна сила; ја чувствуваат својата општествена вредност. И тие даваат сè за борбата, сè свое жртвуваат без страв и без вознемиреност, но го испитуваат и радосното чувство на жреците.

А луѓе како Пере, како Чернопеев[19]), како Бугаријата[20]) и илјада други борци слушаат во својата душа само единствен глас: — гласот на посветеноста.

Нивниот внатрешен мир е исполнет, главно, со чувство на саможртвата. А туѓи се на не помалку активните самосознанија за цената, за високата цена на личната жртва.

Затоа меѓу борците има свесни херои. Но има скромни светци, кои не бараат надворешна пофалба, потцртување на нивните дела, таков беше и Пере.

Подли убијци ги прекинаа дните на еден беззаветно предан живот на својот народ. Живот голем и по своите идеали и по својата неземна скромност.

Со таков голем морален капитал се продолжува борбата за доградба на македонската слобода, за којашто се дадени толку знајни и незнајни жртви,“[21]) ги завршува своите сеќавања за Пере Тошев, Павел Делирадев.

---

[18]) Спомени на Крсте Гермов-Шакир. ИНИ, Скопје, документација, Сл. IV 167, стр. 74—75.

[19]) Христо Чернопеев (1868—1915), раководител на Струмичкиот округ и струмички војвода.

[20]) Крсте Бугаријата, кочански војвода, загинал во II-та балканска војна.

[21]) П. Делирадев, Перето. Възпоминателен лист на трима големи македонски революционери. София, 30.VI.1945, стр. 2.

Големиот македонски револуционер демократ и еден од основоположниците на Тајната македоно-одринска револуционерна организација, Пере Тошев, остави длабоки траги во спомените на своите современици како извонредно скромен човек, исцело предаден речиси цели 25 години во служба на македонскиот народ за кој и маченички загина на 4 мај 1912 година во Дреновската Клисура, на патот меѓу Градско и Прилеп. Во недостиг на автентични материјали лично пишувани од самиот него, цитираниве места од спомените на неговите современици го осветлуваат донекаде ликот на Пере Тошев како карактер, идејник, револуционер и раководител.

Ljuben LAPE

PERE TOŠEV DANS LA MÉMOIRE DE SES CONTEMPORAINS

R é s u m é

Dans cet article l'auteur constate que le grand révolutionnaire macédonien, démocrate et un des fondateurs de l'Organisation révolutionnaire macédono-odrinienne secrète Pere Tošev (né à Prilep en 1865 et tué à Drenovska Klisura le 4 mai 1912) n'a laissé presqu'aucune trace écrite sur sa vie et sur sa participation dans la lutte du peuple macédonien contre l'esclavage turc à la fin du XIXième siècle et pendant la première dizaine d'années du XXième siècle. Cette lacune fâcheuse, l'historien et biographe de Pere Tošev doit la combler en utilisant avec beaucoup de sens critique les données que contiennent les nombreux mémoires de ses contemporains. Ces mémoires reparent le défaut d' une documentation archivique solide.

Le premier et le plus sûr narrateur de Pere Tošev est son ami d'enfance et compagnon de lutte Đorče Petrov. Petrov nous donne beaucoup de détails et de données importantes dans ses mémoires publiés. Il nous parle de l'enfance et de l'activité politique de Tošev comme fondateur du comité révolutionnaire de Bitola de 1894 à 1898 et membre du Comité central à Salonique de 1898 à 1901 quand il fut arrêté; de sa participation à l'insurrection d'Ilinden en 1903 et de son activité au Congrès illégal de Prilep en 1904. Les informations que donnent les mémoires des autres contemporains de Tošev comme celles d' Anastas Lozančev, Nikola Kirov, Todor Stankov, Velko Dumev, Kiril Prličev, Petre Acev et Pavel Deliradev confirment les données de Petrov et remplissent par de nouvelles données le vide dans ses mémoires de 1904 à 1912 quand

Pere Tošev fut tué. Les nouvelles informations contiennent la description de l'activité de Tošev comme membre réélu du Comité central de l'Organisation de 1905 à 1907, comme inspecteur des écoles à Salonique après la Révolution jeune-turque, sa retraite pour recouvrer la santé perdue dans les prisons turques. Aucun de ses contemporains ne fournit de renseignements sur l'assassinat perfide de Pere Tošev en route pour Prilep, à Drenovska Klisura, victime d'une embuscade bien organisée par le pouvoir turc.

En somme, Pere Tošev a laissé des traces profondes comme révolutionnaire-démocrate, comme un des fondateurs et dirigents de l'Organisation révolutionnaire macédo-odrinienne secrète pour la libération du peuple macédonien de l'ésclavage turc. Aux yeux de ses contemporains et dans leurs mémoires publiés, il est reste fidelle jusqu'à la fin aux idéaux de l'Organisation.

Методија СОКОЛОСКИ

ПРЕСПАНСКАТА НАХИЈА ВО ТЕКОТ НА XVI ВЕК

Во текот на XVI век Преспанската нахија, заедно со Охридската нахија и нахијата Дебарца, спаѓала во Охридската каза. Охридската каза, заедно со Дебарската каза, потоа казите — Старова, Мат, Акче Хисар и Ишим, во кои биле опфатени вкупно 19 нахии, меѓу кои — Горни Дебар, Долни Дебар, Жупа, Река, Мокра, Гора и други на територијата на Албанија, биле вклучени во Охридскиот санџак. Податоци за овој прилог ползуваме од два пописни дефтери (Tahrir defterleri). Едниот е од 1519, а другиот од 1583 година.[1])

Првиот дефтер, кој е сумарен, се чува во архивот на Претседателството на Владата на Република Турција (Başbakanlik Arşivi) во Истамбул. Овој дефтер не е целосно зачуван. Од него нема податоци за хасовите на падишахот, потоа податоци за хасовите на охридскиот санџак-бег, како и за 7 села од еден зеамет. Податоците од овој сумарен (icmal) дефтер се многу општи. Во него се регистрирани имињата и презимињата на притежателите на феудалните лена било да се тоа хасови, зеамети или тимари. Понатаму во рамките на секое феудално лено се регистрирани оние населени места (градови и села), како и мезри, што биле вклучени во феудалното лено, со цифрени показатели за бројот на семејствата (hane) и неженетите, а работоспособни (mücerred). На крајот се дава годишниот приход на феудалниот господар изразен во пари (акчиња), од натуралната и паричната рента, што било должно да му ја даде населението.

Вториот пописен дефтер е опширен (mufassal) и во него се внесени имињата и презимињата на сите старешини на семејствата, како и на неженетите во сите населени места, распределени по нахии

---

[1]) Tapu Defter, № 81 од 1519 година. Овој дефтер е сумарен (icmal) во кој е опфатен пописот на целиот Охридски санџак. Преспанската нахија е опфатена од 24—31 пагинирана страница, но има некои села што се наоѓаат и понапред, каков што е случајот со селото Влашци (Лахци), кое се наоѓа на стр. 8, а селото Гопеш на страница 9.

Tapu Defter № 25 — Defter-i mufassal Liva-i Ohri, — Cild el-evvel (Опширен пописен дефтер за Охридскиот санџак — свеска I), од 21 јули 1583 година, кој се чува во Главната катастарска управа (Tapu ve Kadastro umum Müdürlüğü) во Анкара. Преспанската нахија е опфатена од 51—64 пагиниран лист.

како основни административно-територијални единици. По пописот на имињата и презимињата следуваат разни видови давачки од односното население. За земјоделските производи, како што се зрнестите култури (пченица, јачмен, 'рж, овес, просо, наут, леќа и сл.) се дава количеството изразено во товари, а во исто време пресметано во акчиња. Тоа количество жито претставувало ушур (десеток). Исто така десеток се земал од лозја, односно шира, потоа од улишта и друго, додека данокот за воденици, свињи, бостан, овошје, пасишта, за продажба на вино и друго се пресметувал само во паричен износ. На крајот се сумираат сите давачки и се дава годишниот приход што му следувал на феудалниот господар во чиешто лено спаѓала населбата.

Пописот е извршен за целиот Охридски санџак, односно за сите нахии што биле вклучени во него. На насловната страница од дефтерот стои „Defter-i müfassal Liva-i Ohri — Cild el-evvel" (Опширен пописен дефтер за Охридскиот санџак — свеска I). Во самиот почеток од дефтерот се наоѓа Канунамето за овој санџак,[2]) во кое се даваат податоци за тоа дека на територијата на Охридскиот санџак како основна мерка за жита се применувало „стамболското киле" (Istambul kilesi). Од други извори знаеме дека ова киле тежело 20 оки. Шест стамболски киле сочинувале еден товар, а три сочинувале една друга мерка за жито, наречена „денк". Според тоа еден денк е половина товар, или 3 киле, односно 60 оки, а еден товар претставува тежина од 120 оки. Во самото Канунаме точно се утврдени цените на житата што важеле за целиот санџак, што значи и за Преспанската нахија. Така, на пример, еден товар пченица, наут, леќа и бакла се пресметувал по 54 акчиња; 1 товар 'рж, јачмен, просо и граор по 30 акчиња; 1 товар овес или каплуџа (еден вид пченица) по 18 акчиња. Што се однесува до мерката за вино (шира), таа се викала „medre" и се пресметувала по 6 акчиња.

Во целиот санџак, според Канунамето, се наплатувало само од женетите, т.е. старешините на семејствата по 2 акчиња на име данок за бостан (Resm-i bostan).

Во некои нахии на име „данок за слама" се наплатувало од секој женет по 2 акчиња годишно. Во оние нахии каде што имало повеќе пасишта, како што била, на пример, Дебарца, се наплатувал и „ушур од треварина". Исто така ушур се земал од производство на кромид, лук и зелки. По време на собирањето на ушурот од лозја, во Канунамето стои дека од секој христијанин што имал лозја се наплатувало уште од старо време по 2 акчиња данок наречен „Resm-i tekne" и дека тоа нешто било уште во сила итн. Се задржавме само на некои

---

[2]) Канунамето се наоѓа на пагинираните листови под број 11 и 12 во пописниот дефтер број 25. Ова Канунаме го има објавено во латинска транскрипција O. L. Barkan — „XV ve XVI-inci asirlarda Osmanli Imperatorluğunda ziraï ekonominin hukukï ve malï esaslari — Kanunlar, Истанбул 1943, стр. 292—296. Превод на ова канунаме има објавено Душанка Шопова во ГЛАСНИК на Институтот за национална историја, Год. III, бр. 1, Скопје 1959.

одредби од Законот (Kanunnameto) за да биде што поразбирливо нашето излагање кога ќе говориме за натуралната и паричната рента, што било должно населението во Преспанската нахија да им ги дава во текот на годината на непосредните феудални господари, независно дали се тоа притежатели на зеамети или тимари. Другите одредби во врска со обврските и привилегиите на дервенциското население, како и за соколарите, ќе најдат место во натамошното наше излагање.

Во пописот од 1519 година во Преспанската нахија се опфатени и регистрирани вкупно 43 населени места (села), додека во 1583 година се опфатени 34. Основната причина за смалувањето бројот на селата во оваа нахија околу 1583 година лежи во тоа што некои села во тоа време се префрлени во соседните нахии, на пример во Битолската и Охридската нахија, а има и случаи, населението на одделни села целосно да ги напуштило своите огништа и така тие села се претворувале во мезри (ненаселени места). Така, на пример, селата Меловишта, Лера, Доленци, Српци и Ѓавата подоцна се приклучени кон Битолската нахија, а селото Завој во 1583 година — кон Охридската, додека селото Цапари станало мезра (ненаселено место, бидејќи населението се разбегало). Има и обратни случаи, некои села, на пример од Битолската нахија, во 1583 година да се приклучени кон Преспанската, каков што е случајот со селото Дупени, како и новосоздадени населби во интервалот меѓу 1519 и 1583 година, како што е со селото Галичица.

Сите населени места, како и мезрите во Преспанската нахија во текот на XVI век, впрочем како и во цела Македонија, па и на целиот Балкан, се вклучени во одделни феудални владенија (зеамети и тимари). Во ова време во Преспанската нахија се регистрирани вкупно 32 тимари. Од нив 15 се доделени на поединци, 13 ги уживаат или притежаваат по двајца; 2 се на по тројца и 2 на по четворица. Според тоа, 17 се доделени на заедничко користење. По имињата и презимињата на овие спахии-тимариоти во дефтерот стои дека „учествуваат во воени походи". Само во еден случај, поради неполнолетноста на двајца од притежателите на заедничкиот тимар, во војна учествува секоја година третиот полнолетен брат. Секојпат кога еден тимар ќе го наследел син од татка си, доколку синот сè уште не бил полнолетен и способен за учество во воени походи, тој бил должен од сопствените годишни приходи да ангажира и наполно да опреми друго лице кое ќе го замени како „џебелија" (вооружен коњаник).

Бројот на регистрираните семејства (hane) во сите села во 1519 година изнесува 1900, од кои муслимани само 4 семејства, додека сите други се христијани. Потоа се регистрирани 99 христијански вдовици, како и 182 неженети христијани и 2 неженети муслимани. Ако вдовиците ги сметаме исто така за семејства и ако претпоставиме дека секое семејство броело по 5 члена, во тој случај вкупниот број на населението во целата Преспанска нахија би изнесувал 9995 жители, од кои само 20 души биле муслимани. Единствено село каде што во дефтерот се регистрирани 4 муслимански семеј-

ства и 2 неженети тоа е селото Дрмени. Во другите 42 села нема ниеден муслиман, исклучувајќи ги муслиманите што се притежатели на тимари, чијшто број изнесува 55. Ако кон селското население ги приклучиме и спахиските семејства, множејќи ги со 5, во тој случај вкупно населението во сите 43 села би изнесувало 10.270, од кои 295 муслимани. Според бројот на семејствата во ова време најголеми се селата: Стење со 157 семејства; Царевдвор со 112; Влашци (Лахци) со 102; Сопотско со 96; Перово со 96 и Ѓавата со 97 семејства. Вкупниот годишен приход на сите спахии тимариоти од натуралната и паричната рента, што било должно да им ја даде населението од оваа нахија, изнесува 193.982. Според тоа во просек на едно семејство се паѓа годишно да му даде на спахијата 96 акчиња. Во пописот од 1519 година на територијата на Преспанска нахија се регистрирани како дервенциски следниве села: Буково, Ѓавата, Завој, Исток, Металец и Петрино. Меѓутоа, бидејќи, во самиот попис од овој дефтер нема никакви податоци за должностите и правата или бенефициите што ги уживале дервенциите, а такви има во опширниот пописен дефтер од 1583 година, за дервенциите повторно ќе се навратиме во продолжението кога ќе говориме за општествено-економската положба во Преспанската нахија во 1583 година.

СОСТОЈБАТА ВО НАХИЈАТА ОКОЛУ 1583 ГОДИНА

За разлика од претходниот пописен дефтер, во пописот од 1583 година не се регистрирани имињата и презимињата на притежателите на зеамети и тимари, така што не сме во состојба да констатираме колку феудални владенија имало во ова време и колку од нив се уживани од поединци или пак како заеднички, ползувани од двајца, тројца или повеќе души. Што се однесува до бројот на населените места — селата, сега ги има 34 на број. Најнапред е даден попис на оние села што спаѓале во зеамети. Тоа се селата: Дупени, Перово, Стење и Волкодери. Сите други села се приклучени кон тимари.

Она што особено паѓа в очи како во пописот од 1519, така и во овој од 1583 година, тоа е што никаде не го среќаваме Ресен, било како село или како гратче или пазарно место. Се поставува прашање, дали Ресен дотогаш воопшто не постоел како населба или пак бил приклучен евентуално кон некој вакаф, што е малку веројатно. Натамошните проучувања и испитувања на понови пописни дефтери можеби ќе ни ја откријат оваа загатка. Од она што го знаеме досега од изворните турски материјали произлегува дека Ресен до 1583 година не постоел како населба.

Составот на населението е следниов: муслимански семејства вкупно 90, од кои во дефтерот се регистрирани како старешини на семејства 29, како притежатели на чифлици 27 и 34 лица како притежатели на баштини. Од вкупниот број регистрирани муслимани за 7 души констатиравме дека се исламизирани христијани. Најголем број муслимани среќаваме во следниве села: Дрмени 17 семејства;

Царевдвор 12; Во Бела Црква Долна и Бела Црква Горна се регистрирани по 11 души, а во селото Козјак 8. Во другите села каде што се среќаваат муслимани, а тоа се селата: Белица, Боховино, Влашци, Волкодери, Доброво, Дупени, Крани, Кривени, Подмочани, Покрвеник и Сопотско, бројот на регистрираните муслимани се движи од 1—6. Исламизираните христијани ги среќаваме во селата Бела Црква Долна и Козјак по двајца, а во Доброво, Дрмени и Отешево по еден. Меѓу муслиманите ние нагласивме дека има 34 души како притежатели на баштини. Веднаш ќе нагласиме дека земјишниот имот наречен баштина им припаѓал само на христијани. Појавата, сопственици на баштини да бидат муслимани за првпат ја среќаваме во пописните дефтери во Скопско, Тетовско, Велешко, Прилепско, Битолско и Кичевско, од 1528 година,[3]) што значи уште пред 55 години. При преминувањето на една баштина од рацете на христијанин во рацете на муслиманин во време на пописот прво се става името и презимето на христијанинот, а потоа следува: „а сега во рацете на тој и тој муслиман". Оваа појава ја имаме во доста случаи и во пописниот дефтер од 1583 година за Преспанската нахија. Според тоа, сите 34 баштини во Преспа во свое време биле во рацете на христијани. Новите сопственици-муслимани, најчесто се исламизирани христијани, но не е исклучено баштините и да се купени од разни спахиски синови, јаничари и сл., па дури може со апсолутна сигурност да се претпостави дека добар дел од тие баштини го промениле својот сопственик поради неможноста да ги платат разни давачки, било на самите спахии или на државата. Ако се има предвид фактот дека од втората половина на XVI век државните даноци се неколкукратно зголемени, поради тешката финансиска криза во која попаднала Отоманската Империја, особено по многубројните порази на бојните полиња, почнувајќи некаде од 1529 година натаму, како и побуните на јаничарите во втората половина од XVI век и најпосле масовното дезертирање и одбивање од страна на спахиите-тимариоти да се покоруваат на султанските наредби во врска со мобилизирањето за воени походи, најгрубите злоупотреби од страна на собирачите на даноци, кои наплатувале многу поголеми износи од оние што биле утврдени, сето тоа во втората половина на XVI век довело до масовен пасивен и активен отпор од страна на рајата. Не можејќи да ги плаќа давачките, селската раја била принудена да ги напушта своите родни места и да се преселува во други околии или пак да се придружува кон ајдучките чети и со тоа да ја отпочне борбата против феудалните господари, тиранијата и злоупотребите што ги вршеле највисоките државни и други функционери. Во една таква економска положба на државата, самите муслимани што се наоѓале на теренот, било да се спахии и нивни синови или пак разни јаничари, чувари на тврдини, на многу лесен начин можеле да дојдат до земјишни поседи што ги пречекорувале рамките на законските прописи за тоа колку земјиштен имот може да притежава едно семејство.

[3]) Tapu Defter № 149 од 1528 година. Опширен пописен дефтер за Скопската, Кичевската, Велешката, Прилепската и Битолската нахија.

Веќе во 1583 година во Преспанска нахија среќаваме одделни муслимани, особено од редот на јаничарите, како сопственици на две баштини или два чифлика. Познато е инаку дека во текот на XV и првите децении од XVI век спахиите не смееле да притежаваат земјиштен имот, со исклучок на таканаречениот „хасса имот", т.е. сопствен имот кој се состоел, главно, од овошни градини, ливади, воденици, а многу ретко и од некоја нива. Меѓутоа, со губењето на тимарот се губел и тој „хасса имот". Ова нешто е изрично пропишано во одделни законски одредби или султански наредби. Но, во втората половина на XVI век ние гледаме дека сите тие одредби не се во сила.

Сега да видиме кои се сопственици на баштини и чифлици во голем број случаи на територијата на Преспанска нахија околу 1583 година. Така, на пример, во селото Дупени две баштини, чиишто сопственици порано биле Стојко син на Милош и Стојан син на Радослав, во време на пописот попишувачот регистрирал во дефтерот дека „сега се во рацете на Мехмед јаничар" и тоа за двете баштини. Во селото Боховино три христијански баштини, кои уште од порано ги присвоил на некаков начин јаничарот Мустафа, во дефтерот стои дека во време на пописот „биле во рацете на Мехмед, син на јаничарот Мустафа". Во селото Дрмени сопственик на една баштина е некојси Алија, син на јаничарот Мустафа, а на друга во истото село сопственик е Сулејман, син на спахијата Хасан, значи спахиски син. Во селото Царевдвор една баштина држи јаничарот Мустафа. Во селата Подмочани, Долна Бела Црква и Доброво по една баштина држат или јаничари или нивни синови. Што се однесува до сопствениците на чифлици и тие се главно од редот на јаничарите или спахиите. Така, на пример, во селото Волкодери како притежател на чифлик се јавува јаничарот Сулејман. Во селото Сопотско сопственик на чифлик прво бил јаничарот Мустафа, кого во 1583 година го наследиле неговите синови Бали и Мехмед. Во селото Крвеник сопственик на чифлик е јаничарот Мустафа. Во селото Крушје еден чифлик е во рацете на пензионерот спахија по име Хусеин. Исто така во рацете на спахија се наоѓа еден чифлик во селото Дрмени. Спахијата се викал Коркут Худаверди. Во селото Царевдвор два чифлика држат спахиите Хусрев и Бајазит; еден чифлик од истото село му припаѓал на некојси Мехмед, јаничар, а еден на Сулејман, син на Ахмед, јаничар. Во селото Подмочани два чифлика се во рацете на јаничари и еден на некојси Хизир Војвода. Во селото Долна Бела Црква еден чифлик му припаѓа на некојси Хусеин, кој бил чауш во султанскиот двор. Во селото Горна Бела Црква еден чифлик е во рацете на спахиски син по име Хизир, син на спахијата Кочи, а во селото Покрвеник еден чифлик е во рацете на јаничарот Сулејман, а на еден друг чифлик сопственик е исламизиран христијанин по име Џафер, син на Абдулах. Сите презимиња на „син на Абдулах" означуваат исламизиран христијанин.

Од сите горенаведени примери гледаме дека сопствениците на баштини или чифлици биле главно од привилегираниот воен слој наречен „аскер". Но, што се однесува до давањето ушур и саларие,

кај секој сопственик на чифлик е изрично нагласено дека натурална рента му дава на непосредниот феудален господар. Сопствениците на баштини, покрај ушурот, давале и испенце во износ од 25 акчиња.

Вкупниот број регистрирани христијани во 1583 година во сите села на Преспанската нахија изнесува 1724, од кои 1275 старешини на семејства и 449 неженети. Ако едно сејмејство броело пет члена, во тој случај вкупниот број на сето христијанско население би бил околу 6375, а заедно со муслиманското население тој број би изнесувал 6825 жители. Секако како интересен податок што треба да го одбележиме е дека селото Белица, кое во 1519 година имало вкупно 35 регистрирани жители, од кои 29 старешини на семејства, 3 вдовици и 3 неженети, во пописниот дефтер од 1583 година, под реден број 6, е регистрирано како мезра, а потоа доаѓа текст во кој се говори дека во „стариот дефтер" стоело дека ова село било населено. Меѓутоа, рајата се разбегала и селото опустело, поради што било регистрирано како мезра. Во мезрата се регистрирани само три баштини, двете им припаѓале на муслимани и тоа едната на некојси Хусеин, а другата на Али. Третата регистрирана баштина ја притежавал христијанинот Михаил Петко. Заслужуваат внимание и податоците за селото Цапари, кое во 1519 година имало вкупно 42 регистрирани жители, а во 1583 е заведено само како мезра без ниеден жител. Веројатно и ова село ја имало судбината на претходното и тоа поради оние причини што ги изнесовме порано во нашето излагање.

На територијата на Преспанска нахија има и други мезри во 1583 година, но за нив не би можеле да тврдиме дека се раселени села, бидејќи и во 1519 година тие мезри не биле населени. Еве некои од нив: Горица Горна кај селото Подмочани; Горица Долна кај селото Долна Бела Црква; мезрата Ливада кај селото Златари, мезрата Сопот кај селото Свиништа и др. Што се однесува до дервенциското село Галичица, кое во 1519 година не постоело, може да се претпостави дека е новосоздадена населба и тоа со точно определена цел, жителите од ова село да бидат дервенции. Ова село денес не постои. Според бројот на населението од 1583 година најголеми села се: Лева Река со 130 семејства; Стење со 95; Влашци со 94; Бохоња со 88 и Царевдвор со 80 семејства. Во интервалот меѓу 1519 и 1583 година, според бројот на зголемувањето на населението, на преден план доаѓаат Лева Река и Бохоња, додека кај селата Стење, Влашци и Царевдвор, кои во 1519 година биле меѓу првите по бројот на населението, во 1583 година забележуваме еден осетен пад во споредба со 1519 година, иако сè уште се едни од најголемите. Движењето на населението во другите села ќе може да се проследи во табеларниот преглед што го даваме на крајот од оваа статија.

ДЕРВЕНЦИИ И СОКОЛАРИ ВО ПРЕСПАНСКА НАХИЈА

Во 1583 година во пописот на Преспанска нахија се регистрирани пет села како дервенциски. Тоа се селата: Лева Река, Петрино, Исток, Галичица и Буково.

Во врска со дервенциите и нивните обврски во Кануннамето за Охрдискиот санџак стои дека сите регистрирани жители, било да се тоа женети или неженети, на име испенџе плаќале на непосредниот феудален господар по 10 акчиња годишно. Само женетите, покрај испенџето, биле должни годишно да даваат уште по 1,1/2 стамболско киле пченица и по 1,1/2 киле јачмен или мешано. Покрај овие давачки дервенциите, доколку притежавале лозја, на спахијата му давале ушур. Од она вино што се внесувало во дервенциските села однадвор, т.е. за продавање, се наплатувало по 2 акчиња од товар како такса наречена „баџи хамр" (Bac-i hamr). Дали и во кои дервенциски села законските одредби доследно биле применувани, најарно ќе видиме од самите податоци што ги среќаваме во пописот кај дервенциските села. Споредувајќи ги давачките што се внесени во пописниот дефтер кај дервенциските села, со одредбите во самото Кануннаме можевме да констатираме дека давачките се поклопуваат со законските одредби во дервенциските села: Лева Река, Петрино, Исток и Галичица. Кај сите овие четири села испенџето и ушурот се пресметани точно според бројот на регистрираните жители, при што за секој женет и неженет се пресметани 10 акчиња за испенџе, а само за женетите по 1 денк жито, едната половина пченица, а другата мешано. Бидејќи еден денк претставувал три стамболски киле, произлегува дека женетите давале по 1,1/2 стамболско киле пченица и по 1,1/2 киле мешано. Покрај тоа меѓу давачките кај овие села се среќаваат уште и следните даноци или такси: за вино, за пасишта, нијабет, свадбарина, падарина и такса за тапија на земјата. Кај петтото дервенциско село во Преспанска нахија, наречено Буково, имало отстапување од одредбите во Кануннамето. Еве што стои во самиот дефтер кај ова село:

> „Во стариот дефтер е заведено дека селото Буково е дервенциско, кое спаѓа кон Преспа. Споменатото село уште од старо време е дервенциско. Бидејќи нивната (дервенциска) служба е лесна (hizmetleri hafif olup), секое лице годишно дава по 15 акчиња (на име) испенџе, а женетите (уште) по 1 товар жито — едната половина пченица, другата мешано.
>
> Тие ја чуваат и одржуваат месноста наречена „Куру јол" што се наоѓа на патот што води од Валона, преку Елбасан за Битола. Како компензација за нивната служба тие се ослободени од редовни и вонредни државни даноци.[4]) Како и порано и во новиот царски дефтер (селото) пак е регистрирано како дервенциско (derbend)".

[4]) Поопстојна студија за редовните и вонредните државни даноци, наречени Avâriz-i divaniye ve tekâlif-i örfiye има објавено Бистра Цветкова под наслов „Извънредни данъци и държавни повинности в българските земи под турска власт", София 1958.

Во оваа смисла заслужува внимание и трудот на Авдо Суќеска под наслов „Влијанието на одаточувањето на рајата со наметите avâriz-i divaniye, tekâlif-i örfiye (i) tekâtif-i şakka, врз развојот на процесот на чифличењето во Македонија во XVII век," објавен во ГЛАСНИК НА ИНИ, Год. XIV, 1970, бр. 1, стр. 71—86.

Од цитираниот текст гледаме отстапување од она што било пропишано во Кануннамето како по однос на висината на испенцето исто така и по однос на количеството на житото што било должно населението од ова село да му го дава во текот на годината на непосредниот спахија-тимариот. Испенцето е поголемо за 5 акчиња, а житото двојно повеќе од она што било пропишано во законот. Основна причина за давањето поголем износ од предвиденото за дервенциите е таа што „нивната служба била лесна". Попишувачот, во новиот пописен дефтер од 1583 година го внесол оној ист текст за обврските и конпензациите што бил во претходниот (стариот) пописен дефтер. Раководејќи се од тие обврски, тој точно пресметал дека 63-те регистрирани жители требало да дадат 945 акчиња на име испенце, а само женетите, кои биле 40 на број, се задолжени со 20 товари пченица и 20 товари мешано, така што на секој женет се паѓа по 1 товар жито — едната половина пченица, другата јачмен.

Што се однесува до задолженијата на првите четири дервенциски села, ги имаме следниве податоци: Населението од дервенциското село Река било должно да ја чува и одржува месноста Г-н-д-р-н-и-к(?) што се наоѓала на патот што водел од Охрид за Прилеп. Населението од селото Петрино ја чувало месноста Вражино, која се наоѓала на патот што водел од Скопје и Битола за Валона. Дервенциското село Исток се наоѓало на патот што водел од Охрид за Преспа. Населението од ова село било задолжено да ја чува месноста Суха Гора. Населението на петтото дервенциско село во Преспанска нахија, наречено Галичица, било должно да ја чува месноста Галичица, која се наоѓала на патот што водел од Битола кон Грк-Каја. За сите дервенциски села во Преспа е одбележано во дефтерот дека и порано биле дервенциски.[5])

По однос на соколарите податоците се извонредно скудни. Во самото Кануннаме за Охридскиот санџак се говори дека соколарска служба порано не постоела, но бидејќи некои лица веќе добиле царски наредби за вршење соколарска служба, на попишувачот му се става во задача кај секое лице што притежавало царска наредба покрај името и презимето да стави уште „соколар со царска наредба" (Doganci ba berat-i humayun). Такви соколари со царски берати се следниве: од село Волкодери лицето Дамјан Стојко; од село Влашци такви соколари се жителите — Стојко Петко, Јован Петко и Дојчин Петко. Очигледно е дека овие тројца се браќа. Во селото Прељубие се регистрирани двајца соколари, кои исто така се браќа, а тоа се Круме Петко

[5]) Поопстојно за дервенциските села и дервенциската служба во трудот на М. Соколоски — „Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина од XVI век." ГОДИШЕН ЗБОРНИК на Филозофскиот факултет, Кн. 19 од 1967, стр. 169—202.

и Неделко Петко. Последниот соколар е Спасе Димитри од село Царевдвор. Според тоа вкупниот број на соколарите во Преспанска нахија изнесува седум души.[6])

ОБВРСКИТЕ НА СЕЛСКОТО НАСЕЛЕНИЕ КОН НЕПОСРЕДНИОТ ФЕУДАЛЕН ГОСПОДАР

Како што веќе порано нагласивме, во 1583 година во Преспанската нахија биле вклучени вкупно 34 села. Како натурална и парична рента што им следувала на спахиите-тимариоти се среќаваат следните давачки: ушур и саларие од сите видови жита што се произведувале од селското население во Преспанска нахија (пченица, јачмен, 'рж, овес, граор, леќа и просо), потоа ушур од лозја (односно шира), од улишта, овошје и од треварина каде што имало побогати пасишта. Парична рента во вид на фиксирани суми или како такси или даноци се среќава во следниве видови: испенце, данок за воденици, данок за свињи, данок за земјарина (Resm-i çift) и за лозја (Resm-i dönün) што се исплатувал само од муслиманите; за продадени риби и продададено вино; данок за кожурци; данок за бостан; за лен и коноп; за свадбарина; нијабет; падарина и за тапија на земја; одделен данок за лозја наречен „Resm-i tekne"; за користење на пасишта и данок од градинарски култури.[7]) Единствено село каде што среќаваме приход од риболов во даљани во износ од 1500 акчиња годишно е селото Стење, кое припаѓало во зеамет. Инаку по однос на ловиштата на риби наречени „даљани", речиси сите тие, на пример, на Охридското Езеро се вклучени во хасовите на падишахот. Во истово село е заведена одделно и такса за риболов (Bac-i mahi) во износ од 1600 акчиња годишно.

Во зависност од тоа кои и какви култури се произведувале во синорот на секое село, таков вид давачки се регистрирани во самиот попис кај селата. Во продолжение ние ќе се задржиме само на некои покарактеристични видови натурална и парична рента.

Најнапред да одбележиме дека вкупниот годишен приход од сите видови давачки што им следувал на сите притежатели на зеамети и тимари во Преспанската нахија во 1583 година изнесувал 193 892 акчиња. Во просек на едно семејство се паѓало да му даде на непосредниот спахија 140 акчиња годишно. Тој просек во 1519

---

[6]) Поопстојно за организацијата на соколарската служба види кај М. Соколоски — „Градско и селско население со специјални задолженија во дел од Охридскиот санџак во втората половина од XVI век", — ГЛАСНИК на ИНИ, Год. 10, број 2—3, Скопје 1966, стр. 181—200. Потоа кај Глиша Елезовиќ — „Соколари и соколарство", Скопје 1923 год.

[7]) Поопстојни информации за ушурот од разни земјоделски и други производи, како и за разни други видови даноци што им следувале на непосредните феудални господари во Отоманската Империја, во трудот на М. Соколоски — „Прилог кон проучувањето на турско-османскиот феудален систем со посебен осврт на Македонија во XV и XVI век." — ГЛАСНИК на ИНИ, Год. И, бр. 1, Скопје 1958, стр. 157—227.

година изнесувал 96 акчиња по семјство. На сето население годишно доаѓало, според податоците од дефтерот, да му даде на феудалниот господар вкупно 2406 товари жито, од кои 798,1 /2 товари пченица, 477,1 /2 товари јачмен, 791 товар 'рж, 222 товари овес, 76,1 /2 товари граор, 16,1 /2 товари леќа и 24 товари просо. Проценето во пари сето жито изнесува 89.076 акчиња. Цените на житото ги прикажавме порано врз основа на податоците извлечени од самото Кануннаме. Тие цени насекаде се применувани, при што еден товар пченица или леќа се пресметувал 54 акчиња; еден товар јачмен, 'рж, граор или просо се пресметувал 30 акчиња, а еден товар овес 18 акчиња. Вкупниот приход од ушурот за лозја изнесувал 2565 медри вино или проценето во пари 15.390 акчиња, бидејќи една медра се пресметувала по 6 акчиња. Според тоа ако ги сумираме само давачките од жито и лозја, кои изнесуваат 104.466 акчиња, ќе видиме дека претставуваат над 50% од сите видови давачки во Преспанската нахија.

Важна ставка меѓу приходите е и износот на испенцето. Веќе и порано нагласивме дека овој данок го давале само христијаните, т.е. секој од регистрираните старешини на семејствата, како и регистрираните неженети давале по 25 акчиња годишно на име испенце. За дервенциите веќе знаеме дека најголемиот дел давале по 10 акчиња, а само населението од село Буково давало по 15 акчиња испенце. Вкупната сума од целото население плаќана како испенце изнесува — 37.665 акчиња.

Од другите давачки ќе ги прикажеме уште следниве: од улиштa, вкупен годишен приход од сите оние села каде што се одгледувале пчели, сума во износ од 1192 акчиња; данок за свињи во износ од 1063 акчиња; данок за бостан 1872 акчиња; од кожурци (свилена буба) 925 акчиња; данок за 51 воденица, колку што се регистрирани во дефтерот, во износ од 905 акчиња; приход од производството на лен и коноп во износ од 2265 акчиња; од овошје 989 акчиња итн.

На крајот да ги одбележиме оние населени места во Преспанската нахија во коишто одделни земјоделски или други производи биле најзастапени, при што како мерило ќе ни служат обврските или задолженијата кон непосредните феудални господари.

Според производството на жито на прво место доаѓа селото Влашци, кое било задолжено да му дава годишно на спахијата вкупно 255 товари, од кои 100 товари 'рж; 70 товари пченица; 50 товари јачмен; 20 товари овес и 15 товари граор. На второ место доаѓа селото Царевдвор кое било задолжено со 217 товари, од кои 100 товари пченица; 50 товари 'рж; 40 товари јачмен; 20 товари овес; 5 товари граор и 2 товара леќа. На трето место доаѓа селото Бохоња задолжено со вкупно 180 товари жито, од кои 80 товари 'рж; 40 товари пченица; 20 товари јачмен; 20 товари овес; 10 товари граор и 10 товари просо.

Лозарството било најмногу застапено во селото Стење, кое било должно да му дава на спахијата 1600 медри вино, потоа доаѓа селото

Влашци задолжено со 550 медри, па селото Царевдвор задолжено со 400 медри итн. Лозарството било застапено во 17 села од вкупно 34, колку што ги имало во Преспанската нахија. Пчеларството било најмногу застапено во селото Волкодери. Населението од ова село во 1583 година било задолжено со 150 акчиња годишно. Потоа доаѓа селото Влашци, кое е задолжено со 114 акчиња и на трето место доаѓа селото Сопотско задолжено со 112 акчиња.

Одгледувањето на свињи било најзастапено во селото Сопотско, кое било задолжено со данок за свињи во износ од 150 акчиња годишно. По него било селото Стење со 125 акчиња, а на трето место се селата Горна Бела Црква и Перово задолжени со по 73 акчиња годишно. По производството на лен и коноп прво место зазема селото Влашци задолжено со 260 акчиња, потоа селото Волкодери со 212 и селото Сопотско задолжено со 212 акчиња. Лен и коноп се произведувал во 27 села на Преспанската нахија. Со производство на кожурци, односно со одгледување на свилена буба, според податоците од дефтерот, се занимале 9 села. Оваа гранка на производство била најразвиена во селото Влашци, кое било задолжено со 300 акчиња на име „данок за кожурци", потоа селото Стење задолжено со 200 акчиња, а на трето место доаѓа селото Покрвеник, кое било задолжено со 140 акчиња годишно.

Во заклучокот би требало да ги констатираме следниве работи.

1. Населението во Преспанската нахија некаде во средината на XVI век било речиси исклучиво христијанско, односно македонско, со исклучок на селото Дрмени, каде што се регистрирани, во 1519 година, 6 муслимани. Инфилтрацијата на муслиманскиот елемент, и тоа во прв ред на исламизирани христијани, најверојатно почнува во интервалот меѓу 1528 и 1545 година, бидејќи токму во тој период инфилтрацијата на муслиманскиот елемент е карактеристична за повеќе нахии во Западна Македонија, зашто тогаш исламизацијата почнува да зема поширок замав. Фактот што на територијата на Преспанска нахија нема ниедно населено место исклучиво со муслимани, недвосмислено говори дека на тој терен немало колонизирано никакви чисти муслимани по потекло Турци. Според тоа, најголем дел од муслиманите што се регистрирани во 1583 година се, главно, исламизирани христијани, исклучувајќи ги спахиите или нивните синови, кои се јавуваат било како сопственици на баштини или чифлици, зашто сопствениците јаничари кои имаат баштини или чифлици фактички се исламизирани немуслимани, само што за нив не би можеле да тврдиме дека некогаш биле синови на родители христијани од Преспанска нахија, кои биле одземени од родителите и испратени во Цариград за нивната образовна и војничка подготовка за да станат султанска гарда или чувари на тврдини во разни области на Отоманската Империја.

2. Фактот што во 1583 година се среќаваат одделни лица како сопственици на повеќе баштини или чифлици недвосмислено говори

дека темелите на класичниот воен тимарско-спахиски систем се веќе поткопани и дека започнал процесот на создавање на понов феудален систем, каде ќе доминираат чифлигарството и чифчиските односи во аграрното производство. Може со сигурност да се тврди дека притежателите на баштини и чифлици од редот на спахиите и јаничарите, како и нивните наследници, не ја обработувале сами земјата, туку им ја давале на пауперизирани христијани под определени услови што ги диктирале самите чифликсајбии.

3. Следејќи го движењето на населението во оние села во Преспанска нахија што се регистрирани во 1519 и 1583 година, можевме да констатираме дека само во 4 села бројот на семејствата е зголемен во тој временски период од 64 години, и тоа: во селото Исток бројот на семејствата од 20 во 1519 година е зголемен на 44 во 1583 година, во селото Лева Река од 75 на 130; во Завој од 57 на 69 и во селото Боговени, во кое бројот на семејствата е зголемен од 56 на 88. Во 4 села има, главно, стагнација, а тоа се селата: Ела, Козјак, Петрино и Новиград, а во 19 села бројот на семејствата е во опаѓање. Така, на пример, во селото Перово од 96 семејства во 1519 година по 64 години, т.е. во 1583 година тој број изнесува само 51; во селото Сопотско бројот на семејствата од 96 се намалува на 56; во селото Стење од 157 на 95; во Царевдвор од 112 на 80; во село Јанковец од 77 се сведува на 44 семејства итн.

Каква е состојбата во другите населби најјарно ќе се види од приложениот табеларен преглед.

ТАБЕЛАРЕН ПРЕГЛЕД

за состојбата на регистрираното христијанско и муслиманско население во Преспанска нахија во 1519 и 1583 година

Ред. број	НАЗИВ НА СЕЛОТО	Во 1519 година				Во 1583 година				
		ХРИСТИЈАНИ			Муслимани	Христијани		Муслимани		
		Семејства	Вдовици	Нежанети		Семејства	Нежанети	Семејства	Притежатели на: Баштини	Чифлици
1	Бела Црква — Долна	63	5	7	—	21	11	3	6	2
2	Бела Црква — Горна	Во 1519 г. не е регистрир.				35	1	4	2	5
3	Белица	29	3	3	—	1	—	—	2	—
4	Бохоња	55	1	5	—	85	2	—	3	—
5	Буково	44	2	4	—	40	23	—	—	—
6	Влашци (Лахци)	98	4	10	—	93	36	—	1	—
7	Волкодери	35	—	3	—	27	15	—	—	1
8	Галичица	Во 1519 г. не е регистрир.				16	1	—	—	—
9	Гопеш	16	3	1	—	15	4	—	—	—
10	Дервен (?)	26	—	2		Во 1583 г. не е регистрирано				
11	Доброво	Во 1519 не е регистрирано				19	1	2	2	—

Ред. број	НАЗИВ НА СЕЛОТО	Во 1519 година				Во 1583 година				
		ХРИСТИЈАНИ			Муслимани	Христијани		Муслимани		
		Семејства	Вдовици	Нежени		Семејства	Нежени	Семејства	Притежатели на: Баштини	Чифлици
12	Доленци	44	1	4	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
13	Дрмени	49	2	5	6	33	2	7	7	3
14	Дупени	Во 1519 г. не е регистрирано				50	7	1	2	—
15	Ѓавато	85	2	9	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
16	Ела	27	1	2	—	27	7	—	—	—
17	Завој	57	—	6	—	69	14	—	—	—
18	Златари	33	1	4	—	20	20	—	—	—
19	Илинци	34	1	3	—	21	10	—	—	—
20	Избишта	36	2	3	—	30	2	—	—	—
21	Исток	20	—	2	—	44	4	—	—	—
22	Јанковец	72	5	5	—	44	3	—	—	—
23	Козјак	17	1	2	—	10	4	7	1	—
24	Крани	18	3	2	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
25	Крвени	36	1	3	—	32	3	—	—	1
26	Крушје	32	3	3	—	28	14	—	—	1
27	Лева Река	73	2	8	—	130	57	—	—	—
28	Лера	33	—	3	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
29	Маловишта	10	1	1	—	Во 1853 г. не е регистрирано				
30	Манастирче	19	3	2	—	Во 1853 г. не е регистрирано				
31	Металец	11	—	—	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
32	Новиград	16	2	2	—	21	2	—	—	—
33	Острово	15	1	1	—	13	7	—	—	—
34	Перово	85	11	5	—	51	17	—	—	—
35	Петрино	19	2	2	—	20	35	—	—	—
36	Подмочани	68	5	7	—	56	18	—	1	4
37	Покрвеник	39	3	4	—	23	15	3	—	3
38	Прељубие	48	3	5	—	25	5	—	—	—
39	Равне	44	3	4	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
40	Свиништа	21	—	2	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
41	Српци	21	1	2	—	Во 1583 г. не е регистрирано				
42	Сопотско	93	3	10	—	53	13	—	1	2
43	Стење	149	8	15	—	95	49	—	—	—
44	Стипоне	18	—	2	—	8	1	—	—	—
45	Хотешево (Отешево)	33	1	3	—	21	2	—	—	—
46	Царевдвор	107	5	11	—	68	58	2	5	5
47	Цапари	35	3	4	—	Во 1538 г. не е регистрирано				

Metodija SOKOLOSKI, professeur

SUR L'ARTICLE — LA „NAHIA" DE PRESPA AU COURS DU XVIe SIÈCLE

Résumé

Sur la base de deux régistres de recencement dont l'un récapitulatif (icmal) de 1519 et le second, registre détaillé (defter-i mufassal) de 1583, l'auteur de l'article examine les conditions sociales et économiques de la „nahia" de Prespa au cours du XVIe siècle. Cette „nahia" était inclue en même temps que la „nahia" de Debartsa dans la „Kaza" d'Ohrid. L'auteur parle d'abord des différentes sortes et du nombre des seigneureries féodales sur le territoire de la „nahia ' de Prespa. Plus loin l'auteur s'attarde plus en détail sur la composition de la population des villages de la „nahia" de Prespa; à ce sujet il constate qu'en 1519, sur un total de 43 localités peuplées (des villages) il n'y a enregistrés dans un seul village que 6 habitants musulmans, tandis que dans tous les autres villages la population est strictement macédonienne et chrétienne. Se basant sur le recencement de 1583, l'auteur constate que sur le territoire de la „nahia" de Prespa des musulmans sont enregistrés dans 16 villages et leur nombre total est de 90, dont 29 sont des chefs de familles (hane), 27 sont des régisseurs de propriétés rurales et 34 personnes sont des propriétaires de vergers. Le nombre de chretiens enrégistrés en 1583 dans tous les villages de la „nahia", s'élève à 1724, dont 1275 chefs de famille et 449 celibataires.

L'auteur fait une description particulière des villages gardiens de defilés de la „nahia" de Prespa, il s'arrête à ce sujet sur chaque village gardien de défilé, exposant des données, sur la base du registre détaillé de recencement de 1583, au sujet des devoirs et des droits ou des privilèges dont jouissaient les habitants de tous les villages gardiens de défilé.

Faisant une comparaison entre les règlements concernant les habitants de ces villages qui sont rapportés dans le Kanunname pour le „sandjak" d'Ohrid de 1583 et les données exposées dans le registre même de recensement, l'auteur constate que les règlements légaux n'ont pas été tout-à-fait appliqués dans tous les villages démontrant ainsi que, si l'on sert uniquement des données du Kanunname, celles-ci peuvent mener à certaines erreurs et à des constatations fausses.

L'auteur examine aussi les obligations du „raya" envers les féodaux seigneurs-propriétaires des „zeamet" et „timars"*, au sujet desquels il donne des indications concernant la quantité de blé et de vin

estimés en argent, puis sur les différentes autres sortes d'impôts et de taxes, comme sont d'impôt sur la chandelle, le lin, les moulins, les peaux et d'autres.

A la fin l'auteur fait des coinclusions sur la structure de la population au cours du XVIe siècle, sur l'apparition de la propriété rurale, ou bien, la pose des fondements du système des „tchifliks" et de l'accroissement, de la diminution et de la stagnation de la population dans certains villages de la „nahia" de Prespa.

Д-р Александар АПОСТОЛОВ

ОСВРТ ВРЗ АЈДУТСТВОТО И АРАМИСТВОТО ВО ЗЛЕТОВСКО

Првата и најпродолжителна форма на отпор на христијанското население против турските зулуми беше ајдутството. Тоа се јавува во сите земји каде што владеела Турција. Ајдутството станувало масовно особено во времето кога Турција била зафатена во војна и кога внатрешната безбедност била сосема слаба. Но и во време на мир ајдутството не престанувало да биде излив на незадоволство, што преминувало во бунт и вооружен отпор против неправдите што одделни лица или турскиот феудален систем ѝ ги нанесувале на рајата.

Поводите за да се одметнат одделни лица од власта, да ја фатат гората и со оружје в рака да им се одмаздуваат на народните душмани, биле најразлични. Најчесто тоа било убиство што Турците го извршиле на близок роднина на одметникот, насилно потурчување на сестра, посегнување врз честа на домашните и блиски роднини, навредување на личното достоинство на побудните и побујни поединци, кои не сакале да се помират со таквата своја положба, па се одметнувале и станувале ајдути.

Во пишаните историски извори, во народните преданија и во песните, ајдутите се спомнуваат пред сè како закрилници, заштитници на народот, бранители на својот крај од турските зулуми и страв и трепет за турските зулумции.

Ајдутите оделе во дружини од по десетина и повеќе луѓе, но кога анархијата во Турција се зголемувала имало ајдучки дружини составени и од неколку стотини души.[1])

На чело на ајдучката дружина стоел арамбаша или војвода. Нему му биле апсолутно потчинети луѓето од дружината, бидејќи дисциплината била главен услов за одржување на четата и за нејзиното успешно дејствување. Не се ретки случаите, особено во историјата на македонското ајдутство, на чело на четата да стои жена како војвода.

---

[1]) Историја на македонскиот народ — книга I, Скопје, 1969, стр. 270.

Во Источна Македонија, особено во Осоговскиот крај, природните услови за дејствување на ајдутите биле мошне погодни. Обраснати со густи и непреодни гори, беспатните Осоговски Планини биле идеални засолништа и бази од каде ајдутите тргнувале во походи по долината на Крива Река и сливот на Брегалница. Можеби заради овие погодности тука најнапред се јавило ајдутството во Македонија, барем според најстариот засега познат извор што потекнува од 1502 година. Во една султанска заповед од оваа година се спомнува дека штипскиот кадија фатил 6 души ајдути и ги казнил со смрт.[2])

Дека ајдутството се засилувало и омасовувало низ идниот век и дека тоа било прифатено од потиснатата раја од овој крај, преку кое таа вршела одмазда врз омразените ,,јанкесеции" Турци, ни потврдува уште еден податок од 1618 година. Овој документ — пак во вид на султанова заповед — се однесува на калуѓерите од Лесновскиот манастир и некои други манастири, кои не само што укривале и лекувале ајдути, туку заедно со нив оделе во акција. Документов гласи:

,,До кадијата на Кратово . . .

Свештениците (калугери) од манастирите *Лесново* (подвлекол — А. А.), Крива Река и Трново . . . се соколари.[3]) Бидејќи санџакбеговите, војводите, субашиите и кадиите[4]) не се мешаат (во нивните работи) некои од нив, свештеници — ајдути и арамии не само што се здружиле со арамиите кои се наоѓаат во нивната околина, па слегуваат по патиштата и теснеците, и освен што ги убиваат патниците, како и другите минувачи, (туку) им ги лекуваат и раните на ранетите арамии, ги чуваат арамиите и ги снабдуваат со храна. Никогаш нема крај на ваквите нивни злосторства и разбојништва.

Поради тоа сум заповедал спомнатите манастирски свештеници кои прават престапи и злосторства да се фатат, да се доведат и сходно со Шеријатот (турски верски законски пропис — А. А.) да се извидат нивните постапки, како и да се *изврши* правдата . . .

И ти, спомнатиот Хасан (се однесува на кратовскиот кадија — А. А.), нека ти потрае честа, спомнатите манастирски свештеници кои

---

[2]) Исто.

[3]) Во првите векови од владеењето на Турците, некои христијански села, а во овој случај и манастири, биле задолжени да вршат специјални служби. Селата што биле покрај клисурите (дервени), биле задолжени да го обезбедуваат преминувањето на патниците и војската, а некои села биле задолжени да одгледуваат соколи (догани, на турски јазик) и да ги обучуваат за лов на птици, со што се занимавале крупните турски феудалци (спахии) и султанот со својата придружба. Па и калуѓерите од Лесновскиот манастир биле ,,доганции", како што може да се види од овој документ. Граничното село со Злетовската област Соколарци секако го носи ова име поради тоа што е сврзано со ваквата служба на неговите селани уште од преттурскиот период кога и тогашните феудалци, христијани, оделе на лов со соколи. Дервенциите, доганциите и други имале извесни привилегии во однос на другата раја.

[4]) Титули и називи за турски воени, административни и судски функционери.

се здружиле со арамиите и вршат злосторства, приведи ги кон чесниот Шеријат. Ако побегнат, заповедај да ги пронајдат гарантите, кои сходно со Шеријатот, треба да ги најдат . . . Ако се утврдат и констатираат нивните разбојништва и злосторства: дека по изложениот начин биле здружени со арамиите, ги лекувале раните на ранетите арамии и ги снабдувале со храна, и ако треба за нив да поднесат извештај, затворете ги строго и соопштете. Ако не е потребно, извршете таква казна, каква што заслужуваат сходно Шеријатот . . .“ (24 февруари 1618 година).[5])

Ајдутите и разбојниците во овој крај станале пречка и проблем за безбедното движење по најкусиот пат Скопје—Софија и обратно за трговијата и за турската војска. „Порано горната криворечка клисура била дива и непреодна; столетните гори правеле засолништа на ајдути и разбојници. Патот минувал по страните на Лисец, од левата страна на Крива Река.“

Како последица од ајдучката дејност селското производство опаднало, а рудниците околу Крива Паланка престанале да работат. За обезбедувањето на овој пат Турците биле принудени да изградат тврдина до самата река. Први податоци за новопостроената тврдина во таа клисура ни дава познатиот турски патеписец од XVII век — Евлија Челебија. „Тврдината (Хисар) Егри-дере, Бајрам-паша е изградена во 1636 година од везирот на султанот Мурат-хан IV, Бајрам-паша.

Тука е страшна непроодна клисура — непроодна од ајдуци.“[6])

Овој крај не само што изобилствувал со природни погодности за антифеудалната дејност на тамошното население, туку не му недостигале и луѓе одметници и бунтовници. Притиснати од феудалните спахиски давачки и од присилната и тешка работа во рудниците што се експлоатирале од турската држава, калуѓерите од Лесновскиот манастир и населението од околината се оддавале на ваква разурнувачка дејност за царството. Ваквата дејност преминала во масовно движење кон крајот на XVII век, кога на чело на ова движење се ставил легендарниот Карпош, кој, користејќи ја Турско-австриската војна, кренал востание против Турците во 1689 година.[7])

Ајдутството ја продолжило својата активност во Македонија дури до крајот на XIX век, претворајќи се повремено и во арамиство, кога борбата на поединци и групи е подведена и осмислена од Тајната македоно-одринска револуционерна организација, чии темели се удрија во Солун 1893 година.

---

[5]) Душанка Шопова, Македонија во XVI и XVII век, Документи од цариградските архиви, (1557—1645), Скопје 1955, стр. 91—92.

[6]) Историја на македонскиот народ, книга I, стр. 274.

[7]) За ова види опширно, Душанка Бојаниќ — Лукач, Карпошев покрет, (доктор. дис. во ракопис во Библиотеката на Катедрата за историски науки при Филозофскиот факултет во Скопје).

За ајдучкото движење во Осоговијата, односно во Злетовската област, имаме бројни пишани и уште повеќе усни податоци (во чија сигурност нема никакво сомневање), од периодот пред, во времето и по Руско-турската војна (1877/78 година), кога народите од Балканот, кои сè уште се наоѓале под турско ропство, сметаа дека е дојден часот за нивното конечно ослободување.

Поновото, а особено најновото ајдутство, имаше и изразити елементи на арамиство, бидејќи бројните борци, припадници на повеќе дружини, немаа единствен идеен раководен центар, па секоја дружина имаше и свој метод на дејство, во зависност од својот водач и составот на луѓето во неа.

И додека Иљо Марков (дедо Иљо) војвода малешевски[8]) имаше контакт со ослободителните движења на Србија и Бугарија, и земаше активно учество во нив, Румена Војвода[9]) и другите што се движеа во овој крај ќе дејствуваат или само на својот терен или, (ако се арамии), своите походи ќе ги пренесат и во подалечни реони од Злетовската област.

---

[8]) Најстар и најпрославен водач на македонските ајдуци од поново време бил Илија Марков или по популарното име познат во народот дедо Иљо Малешевски. Роден во Берово во почетокот на XIX век, Иљо станал ајдук откога Турците му го убиле брат му Станко во 1848 година. Тој собрал чета што по едно време се зголемила на 300 души. Со четата, главно, дејствувал во Осоговските Планини. По 1855 година дошол во Ќустендил и се легализирал, а потоа пак станал ајдутин. Во времето на Руско-турската војна Иљо со својата чета се биел против Турците. Заради учеството во бунтот на Србите 1862 година кога се наоѓал во Белград, добивал пензија од Србија, а заради учеството во борбата за ослободување на Бугарија и од неа добивал пензија. Потоа се настанил во Ќустендил каде умрел во 1898 година на 93-годишна возраст.

[9]) Румена Војвода со својата дружина одела по Осоговијата меѓу 1856—1860 година. Таа била родум од Ѓуешево. Стрелала одлично со пушка: удирала со куршум во јајце, јаболко симнувала од глава на човек. По надворешен изглед повеќе личела на машко. На Турците многу им се допаднала, па дури паланечкиот кајмакам ја грабнал и сакал да ја потурчи, но бил принуден да ја ослободи заради бунтот на селаните. Таа била омажена во Ќустендил. Имала врска со ајдуците. Кога една турска чета војници пристигнала дури од Ниш во потера по Иљо Малешевски, ја фатиле Румена и ја тепале среде село за да ги предаде ајдутите. Додека ја тепале молчела. Кога станала, гордо се исправила и рекла: „Има да видите . . .“ На Румена особено подејствувала една случка пред самата нејзина куќа. Дошла чета на Иљо Малешевски од 170 души, предводена од бајрактарот Стоимен, ја запалила девебаирската кула, убила 3 Арнаути што ги фатила во Ќустендил и се вратила со песни накај „Калин Камен“.

Повод Румена да стане ајдутка било убиството на некое Турче, кое се скарало со Румена за сено, Румена го остава четиригодишниот син Андон и исчезнува. Другар на Румена станал ковачот од с. Крсла. Се побратимиле и заедно ајдукувале. Дружината на Румена се состоела од 15—16 момчиња, главно собрани од Ќустендилскиот и Паланечкиот крај. За нејзиното гонење доаѓал аскер дури од Битола. Безмилосно ги сечела агаларите и се судрувала со булукбашите. Дружината ја викала „планинска царица“. — Ефрем Каранов, Румена Војвода, стр. 19. Цитирано според Јордан Иванов, Северна Македония, София 1906, стр. 305—306.

Дека Иљо Малешевски дејствувал и во Кратовско-паланечкиот крај, се зборува и во народната песна: „Ајде ред се редат, мамо, кочанските сејмени . . .“, каде што се спомнува дека сејмените го бараат Иљо, арамија покрај Крива Река, а тој се наоѓал во Солуна града.

Румена Војвода главно дејствувала во Ќустендилско-кривопаланечкиот планински крај, но вршела повремени походи со својата дружина и во Кратовско-злетовската област.

Така, според Ефрем Каранов, еден ќустендилски трговец бил опколен од дружината на Румена на Печеници.[10])

Во Јамишката Планина таа ги фатила кај местото „Ненива воденица“ Анастаса (Абазов) и Јосифа, деца на имотните селани Крсто и Анастас, од Зелени Град. За да ги откупат децата овие дале 7 ќесиња пари (едно ќесе 1.000 турски гроша).[11])

Меѓу најстарите ајдуци што народот ги запомнал и во песна ги опеал од Злетовската област се Милос од Злетово и Наца Петкова Гуцева, од с. Древено.

Пред ослободувањето на Бугарија, Милос Петров од Злетово се одметнал од турската власт. Повод за неговото одметнување бил што некое Турче од Злетово убило некое христијанче од истото село, а Милос го убил Турчето. Милос одел сам или пак со Гуно од Луково, со Пешо од Злетово, како ајдутин по „Валуек“, „Мелиште“ по Лесновскиот и Луковскиот синар.

За Турците од Злетово Милос бил страв и трепет, па не смееле дури да му напакостат на семејството. Интересно е што и Тасе, еден од синовите на Милоса, станува ајдутин. Тој, по ослободувањето на Бугарија, нелегално го преведува својот син Јован, кој неколку години учел во Бугарија, а нотоа, откога зел „чесен збор“ од злетовските Турци дека ако го врати Јована од Бугарија нема ништо лошо да му сторат, го вратил детето, но Турците го тепале Јована. Тогаш Тасе им пратил порака на Турците дека ќе го изгоре Злетово, но тоа не го сторил благодарејќи на христијаните што го одвратиле од таа намера.

[10]) Месност близу до Кратово, во непосредна близина до Злетовската област. Еве што вели фатениот трговец за Румена. „Кога шетавме на Печеници се слушна свиркање и „фрп“ . . . Истргање на ножови од лево и од десно; се најдовме опколени од 15—16 души. На сред патот застана еден млад со гола сабја . . . Косите му беа расплетени и му висеа на градите од двете страни на главата; главата му беше забрадена со црвена шамија по женски, беневреците му беа од бел шајак со црвени гајтани; чепкен до појасот од бел шајак со црвени ширити, разотворени ракави; на левото му рамо — црна ресичка; силавот надвиснал над појасот. Тоската му беше куса и кирјосана. Ние се сетивме дека е Румена . . . Побара тутун, ја разврза шамијата од главата, ја наполни со нашите тутунски кесиња, ги однесе и ги раздаде на дружината. Потоа се еврти кон нас и ни рече: „Одете си!“ и ние тргнавме.“ Јордан Иванов, цит. дело. Потоа Румена била убиена од своите другари кога наста-пиле караници во дружината.

[11]) Според кажувањето на Димитар Гичев, налбатин од Злетово. Анастас Абазов потоа се преселил во Злетово и бил најимотен христијанин во Злетово и член на ВМРО уште пред Илинденското востание. Син му Славко бил пунктов началник на ВМРО и кратовски војвода пред балканските војни.

Во една борба со Турците Тасе бил ранет и предаден од некој Луковец, па Турците го убиле.[12])

„Кога започнала Српско-црногорско-турската војна 1876—78 и потоа Руско-турската 1877/78 . . . во Кратовската област . . . започнаа да се собираат и договараат за едно општо народно движење. Веднаш потоа започнаа да се приготвуваат секири, да се точат ножови и да се чистат стари пушки. На чело на ова движење се истакнуваат во планинските села два човека — Марко и Никола Сакулички. Обајцата организираат ајдучки и востанички чети, кои започнаа да напаѓаат и убиваат одделни Турци. Овие чети толку се засилија што доаѓаа во лозјата, палеа огнови, печеа овци, пукаа пушки и се веселеа, а Турците беа бессилни да им се спротивстават на комитите.“[13])

Бројот на ајдутите и арамиите во Злетовската област се намножил толку, што нивните подвизи станале општо извесни и народот ги опеал во песни. Таква една песна на авторот на овој труд, во 1971 година, му ја испеа Маца Манева Зафирова, на 102 години возраст, родена во с. Лесново, а живее во с. Марчино. Еве како гласи песната:

„Зелена горо, блажена,
Зиме си пуна и лете.
Зиме си пуна ловции,
Лете си пуна ајдуци,
Ајдуци та па кумити.
Најнапред беше, минеше Коле Капетан,
По него беше Марко војвода.[14])
По него беше Дивит Стубоуски (од фамилијата Петковци).
По него Јане Гајранче
По него Ило Беровче,
По него Јован Јамишки,
Милос Злетовски,
Тимчо Древенски,
Тасе Лесновче
Југрин (Гуно) Луковски,
Тоне Кавpачки,
Наун Кнежевски;
Сите се гора собраа
До свака бука и јунак.
На свака дуња и гуња.
На свака крушка и пушка.
На свака шумка крушумка.“

„Оваа песна сум ја чула и пеела уште како дете“, вели баба Маца.

[12]) Според кажувањето на злетовци: Васил Лазов, Димитар Гичев, пок. Стојан Јосифов, од Горни Стубол и внукот на Тасета, Миле Милосов, од Злетово.

[13]) Стеван Симиќ, Историја Кратовске области, . . . стр. 173.

[14]) Ова се однесува за браќата Марко и Коле Сакулички. Марко е познат во историјата на македонскиот народ како пунктов началник на ВМРО во Кустендил, преку кого Гоце Делчев испраќал оружје, литература, писма и луѓе од Бугарија за Македонија. Види, од Љубен Лапе, Писмата на Гоце Делчев . . .

Спомнатите ајдути и арамии биле современици на Иљо војвода „Беровче", како што се наречува во песната. Според тоа секако некои од спомнатите ајдути од Злетовската област биле негови современици, а можеби и придружници, кога тој поминувал низ овој крај, пред, во време и по Руско-турската војна.

За сите спомнати комити старите луѓе од овој крај знаат да раскажат по нешто од нивната активност, што чуле од своите постари.

Така, на пример, за Наунчета од Барбарево и за арамиите се раскажува следново:

Наунче имал многу убава сестра. Неа ја грабнал некој Турчин од с. Стрисовци и со неа имал дете. Наунче, не можејќи да го поднесе овој срам на времето, отишол на нивата каде жнеел Турчинот и сестра му, со секира го убил и зетот и детето (внукот), ја зел сестра си и ја одвел во Куманово кај архиерејскиот намесник, а овој ја омажил за христијанин. Потоа Наунче отишол во „Црни Врв" и се придружил кон дружината на Марко и Коле Сакулички.

Ајдутите арамии од оваа дружина носеле пушки кременлии и сабји. Собирале од беговските кули жито и го складирале во с. Петршино во два амбара. Еднаш се собрале во Петршино околу 150 души арамии. Според имотната состојба им наложиле на петршани да дадат пари. Собрале наводно два товара пари. Имало и турски златни лири. Зеле и еден товар облека. Го фатиле некој Василко (можеби на Илија Василев татко му) и од татка му Ѓорѓија барале да донесе откуп на соборот на „Мала Богородица" во Лесновскиот манастир.

Некој Али Чауш, со турска војска, се борел со арамиите кај Зелени Град и во таа борба загинал. Тоа место и денеска го носи називот „Али Чауш". Во таа борба „киднапираниот" Василко избегал.[15])

Познати арамии биле уште Мицо од Глобица, Велко од Лепопелци[16]). За не многу славни потфати на арамиите народот од овој крај запомнал и повеќе поединости, каква што е следнава:

Марко Сакулички дошол со својата дружина, во која се наоѓал и некој јамиштанец, во с. Добрево. Сестра му на овој јамиштанец, која била мажена во Добрево, го ословила овега со „брате." Тој рекол: „Не сум ти брат." Дружината дошла од с. Немањинци. Таму „печеле" некој поп. Зеле 300 рала чорапи и друга облека. Ги носеле на коњи. „Дошле кај баба ми, раскажува Сенто Златков, од с. Добрево, за која дознале дека има пари. Го врзале татко ми Ангел и го терале до Којково. Домашните морале да продадат добиток, собрале 300 гроша пари и го откупиле. Откога се вратил, дошле Турци во селото и го прашале каде го терале арамиите. Тој кажал дека му ги врзале очите и не знаел

[15]) На авторот ова му го раскажа Гаврилов Саздо, од. с. Неокази.

[16]) Податоци од Тасе Тод. Спасов, од Ратавица, роден 1868 г.

каде го терале. Баба ми ја печеле по мевот со вжештен вршник од што умрела. Умрела и првата жена на татко ми од страв.“[17])

Арамиите воделе борба со турскиот аскер во „Оџин Камен“.[18])

Од подоцнежните арамии се спомнуваат уште Аралампи и Анастас од с. Јамишта. Тие заедно со Марко и Коле Сакулички го убиле бегот од Туралево и му зеле пари.

Еднаш, околу 20 арамии отишле во Петршино и го мачеле населението, барајќи да им даде еден шиник пари. Зеле од куковскиот бег 20 коњи.[19])

Меѓу ајдутите и арамиите од овој крај била мошне позната ајдутката Наца Гуцева.

Според раскажувањето на некои стари луѓе, Наца била принудена да стане ајдутка заради насилништвото на некој бег. Таа 10—12 години одела со дружина.[20]) Наца со својата дружина одела дури во Драмско и Кавалско, каде вршеле обири. Во Стара Планина ги разбила турска војска и таа се префрлила во Скопје. Се главила кај некој Турчин да му биде сеиз. Била облечена во пантолони — Турчинот ја викал Наце (машко име). Еден селанец од Древено, кој однел да продава водеиички камења во Скопје, кога сакал да ги напои воловите на една чешма, Наца му удрила шлаканица велејќи: „А бре, древенски шлакутар.“ Кога селанецот се вратил во Древено, расправал дека некој Турчин го удрил, „ама ми се чини дека е наша Наца.“ Потоа Наца решила да се врати во селото и да се омажи. Кога дошла во Древено кај татка си, го прашала: „Имаш ли настрана твој човек.“ — „Имав ќерка, но одамна забегна“, одговорил татко ѝ. Тогаш се препознале. Никој не сакал да ја земе за жена, не смеел. Потоа се омажила за Нако од Калништа. Купила имот. Имале два сина, едниот ѝ го убиле.[21])

За ајдути од овој крај, кои по Руско-турската војна се изметнале во арамии, цитираниот веќе Стеван Симиќ, го вели ова: „Но за кратко време овие чети се изметнаа во обични, ограбувачки банди, кои започнаа да напаѓаат и на Турци и на христијани. Од тоа време останаа многу лоши спомени во народот . . . Народот не беше во состојба сам да се брани од ваквите востаници, а на турската власт ѝ беа врзани рацете бидејќи тогаш воопшто немаше војска во градот и околијата.“[22])

За потврда на горното нека ја приведеме и оваа констатација:

---

[17]) Ова на авторот му го раскажа во 1971 година Сенто Ангелов Златков, од с. Доброво, роден 1883 година.

[18]) За ова раскажува Стојанов Д. Стојче од с. Горни Стубол.

[19]) Раскажува Сене Тиров Димишков, од с. Пробиштип.

[20]) Раскажува Наун Божинов Трајчов, од с. Древено.

[21]) За ова на авторот му раскажа Сене Нанев Мијалков, роден 1900 година, од Калништа. Тој во 1916 година бил овчарче кај Наца во Калништа, кога таа имала 80 години. Од неа разбрал за раскажаното.

[22]) Стеван Симић, Историја Кратовске области, стр. 173.

„Засилувањето на арамиството во 80-те години од XIX век ги опфати и краиштата на Источна Македонија, особено оние што биле поблизу до турско-бугарската граница (каква што е Злетовската област — А. А.), биле изложени на напади од страна на разбојници од македонска народност, кои се криеле во Бугарија и оттаму слегувале да ограбуваат, во Македонија. Вистина, тие ги напаѓале главно богатите турски селани, но турските потери и воените одреди по селата на Источна Македонија редовно ги обвинувале мирните македонски села дека наводно стојат во врска со разбојничките банди, па повеќе ги гонеле мирните селани отколку разбојниците, често уценувајќи и затворајќи ги . . .“[23])

Тајната македоно-одринска револуционерна организација ѝ стави крај на активноста на арамиските дружини, а некои нејзини членови станаа одлични револуционери.

D-r Aleksandar Apostolov

VUE RÉTROSPECTIVE SUR LE MOUVEMENT DES „HAJDUKS“ ET SUR LE BRIGANDAGE DANS LA RÉGION DE ZLETOVO

Résumé

Dans ce bref supplément, se basant sur des données orginales publiées ou non, se basant aussi sur les témoignages de contemporains et sur les chants parlant des „Hajduks“ et des brigands de cette région l'auteur a essayé de donner une vue rétrospective sur cette forme de résistance passive et active au joug turc.

Dans ce supplément l'auteur commente l'activité du célèbre combattant pour la liberté nationale de la Macédoine de l'est, Iljo Markov — voïvode de Maleševo, et l'auteur parle aussi du Voïvode Rumena du village de Gouechevo, région de Kustendil. Ceux-ci, d'après des données originales écrites, d'après les chants qui maintenant encore sont chantés par le peuple et d'aprés les témoignages de personnes âgées de cette région, ont agi, avec leurs compagnies armées, même dans le région de Kratovo et Zletovo.

Ce qui est tout à fait nouveau et inconnu jusqu' á maintenant dans notre littérature historique, c'est l'activité de la „Hajduk“ Nada Goutseva, du village de Dreveno près de Zletovo, qui pendant dix ans a été membre de la compagnie de „Hajduks et Arami“ qui parcourait toute la Macédoine de l'est, pour ensuite, en tant que déjà célèbre Sirma Voïvoda, se consacrer à une vie tranquille et paisible.

[23]) Историја на македонскиот народ, II, Скопје 1969, стр. 111—112.

De plus, l'auteur constate dans son exposé, sur la base des témoignages oraux de personnes, aussi bien que se basant sur des sources non publiées, qu'au mouvement „Arami" (brigandage) dans la région de Zletovo ont pris part un grand nombre de personnes, mécontents du joug turc.

Par une telle forme de résistance active ces groupes de brigands „Arami" ou certains particuliers se vengeaient des oppresseurs turcs connus, les assassinant ou leur volant leurs biens.

Par la formation de l'Organisation Macédonienne secrète, le mouvement des „Arami" a été interrompu, mais certains de ces „Arami" se sont mis à la disposition de cette organisation et l'ont servie fidèlement, utilisant leur expérience du combat leur pratique de la conspiration, leurs relations avec des recéleurs et leur audace; mais etant alors des patriotes et des membres d'une Organisation qui avait sa constitution, son idéologie et sa force guerrière, telle qu'était V.M.R.O.

Дац. Славка ФИДАНОВА

АЛБАНСКАТА НАРОДНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕТО НА НАРОДНО-ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И НАРОДНАТА РЕВОЛУЦИЈА

Албанското население во Македонија имаше иста судбина како и македонскиот народ за сето време на стара Југославија. Национално угнетувано, како и македонскиот народ, тоа се наоѓаше во потешка положба и поради постојаниот притисок од големосрпскиот режим, кој имаше за цел да го исели и да му ја одземе земјата. Покрај постојните мерки што се спроведуваа врз основа на Законот за аграрните односи и врз основа на Законот за населување, постоеја и други дискриминаторски методи, во кои националистите од четничкото здружение имаа главен збор.[1]) Во последните години пред војната проблемот на иселувањето стана акутен затоа што југословенската влада потпиша со турската влада Конвенција за иселување.[2])

Албанското население, незадоволно со својата положба, потпадна под влијание на сепаратистичките струења, чии носители беа албанските националистички сили — аги и бегови и дел од албанската интелигенција, на кои притоа не им пречеше истовремено да бидат и народни пратеници и сенатори на листата на владеачките партии во старата југословенска држава.[3]) Последните години пред априлската војна сепара-

---

[1]) Архив на Југославија (АЈ), Фонд Милан Стојадиновиќ (МС), к. 35, Претставка на Димитрија Анастасијевиќ—Ташула, од 21. август 1936, тогашен адвокат во Скопје, во која е изнесен план за иселување на Арнаутите од некои околии.

[2]) Види во статијата: Sl. Fidanova, KPJ u Makedoniji u borbi za mase 1941—1942, JIČ, 1968, 1—2, стр. 78.

[3]) Во еден извештај на Кралската банска управа во Скопје, како носител на овие струења меѓу албанските маси на југословенската територија се споменуваат албанските политички личности: Ферат-бег Драга, бивш народен пратеник за Скопје, бивш претседател на политичката странка за Јужна Србија—Џемијет, претседател на Улема меџлис; Асим Љуш, бивш народен пратеник од Ѓаковица за Метохија; Кадри Сали, бивш народен пратеник од Гостивар за Полог и Кичевскиот крај; Илјаз Агушевиќ, бивш народен пратеник од Приштина за Косово и др. Понатаму во извештајот се вели дека оваа акција ја помагале и албанскиот католички клер, како и еден поголем дел од државните имами. (А VII, п. 17, к. 61, ф. II/1, микрофилм во АМ). Во еден друг документ во врска со активноста на наведените албански првенци се вели: „Сите напред наведени се познати како големи приврза-

тистичкото движење кај Албанците беше сè позабележително, под влијание на италијанската пропаганда и италијанската известителна служба, која својата активност ја подзасили особено по окупацијата на Албанија во пролетта 1939 година.

Фашистичка Италија, заинтересирана да ги прошири своите интересни сфери на Балканот, откако ги освои мошне рано позициите во Албанија, го искористи незадоволството на Албанците на Косово и во Македонија поради одземањето на земјата и нивното иселување, ги подгрејуваше сепаратистичките стремежи кај нив и работеше врз разбивањето на Југославија. Тоа таа успешно го спроведуваше преку албанските и италијанските дипломатски претставништва, односно италијанските,[4]) преку воено-известителната служба — СИМ офи-

ници на Албанија без оглед на тоа што е Албанија заземена од страна на Италијанците и тие се духовни водачи на сите акции кај арнаутското население". (А VII, п. 17, к. 61, ф. 14/1. За албанските првенци види и во документите во А VII, к. 61, ф. 2/1; к. 26, ф. 53/2 и ф. 51/7.).

[4]) Непобитен е фактот дека италијанските и албанските дипломатски претставништва во Белград, Скопје и Битола со помош на албанските првенци имале голема улога во водењето на акцијата меѓу албанското население за разбивање на Југославија, односно за присоединување на деловите населени со Албанци кон Албанија. Дописникот на Централниот пресбиро од Тирана во еден свој извештај од 1936 година соопштува: „Во последно време во Албанија интензивно се работи за формирање на Косовскиот комитет и се подготвува позасилена пропаганда во Јужна Србија преку Албанскиот и Италијанскиот конзулат во Битола и Скопје". (А VII, п. 17, к. 27, ф. 41/3). По италијанската окупација на Албанија дојде до фузионирање на италијанските и албанските претставништва, така што извесен број службеници од албанските претставништва преминаа на работа во италијанските дипломатски претставништва, каде што продолжија со својата дотогашна работа во корист на Италија. (А VII, фонд бугарска непријателска архива, к. 1, ф. 4/2). Таков бил случајот со албанскиот пратеник во Белград д-р Тахир Штила, кој и пред окупацијата на Албанија одржувал тесни врски со албанските првенци, а по окупацијата вршел курирска должност, пренесувајќи пари за изведување на споменатата акција. (AVII, п. 17, к. 61, ф. 2/1). Продолжувањето на дотогашната италијанско-албанска пропаганда и нивното дејствување во Македонија се потврдува и во еден друг документ од 1939 година, во кој се вели: „Според извесни сигурни сознавања фузионираните италијанско-албански претставништва во нашата земја (посланството во Белград и конзулатите во Скопје и Битола) ќе продолжат по насоките на бившите албански претставништва во нашата земја" (AVII, п. 17, к. 26, ф. 35/2). Инаку италијанската пропаганда преку италијанските дипломатски претставништва непосредно пред априлската војна земаше сè поголем замав, што се потврдува и со следниов извештај на Кралската банска управа во Скопје од 10 мај 1940 година, во кој се вели дека италијанскиот пратеник во Белград, Мамели, со писмо го известил италијанскиот конзул во Скопје: „Готов сум од своја страна со сите сили да ја потпомогнам секоја акција на албанското малцинство во југословенска Македонија којашто би им користела на италијанските воени, политички и економски интереси на Балканот, специјално во Југославија . . . . .". За финансирање на оваа акција тој изразува готовност „на Кралскиот конзулат секој месец да му испраќа по 120.000 динари, со тоа парите да бидат употребени само за таа акција". Притоа тој сметал и на извесен број од албанските првенци кои би се прифатиле за таа работа, па затоа во писмото понатаму се вели: „Се надевам дека во југословенска Македонија сепак ќе се најдат чесни и свесни албански првенци кои ќе можат со извесна постојана парична награда да ги пропагираат меѓу своите истомисленици италијанските интереси . . . .". (AVII, п. 17, к. 61, ф. 13/1).

церите, кои беа поврзани со албанските националистички сили,[5]) како и преку илегалното Студентско друштво БЕСА.[6]) Друштвото БЕСА формирано е 1935 година во Белград на иницијатива на некои личности од италијанското, односно албанското дипломатско претставништво. Организатори и членови на Друштвото беа неколку студенти — Албанци од Косово и Македонија, кои беа привржаници на фашистичката идеологија и работеа во корист на фашистичка Италија. Својата активност тие ја пренесуваа во внатрешноста, каде што се поврзуваа со реакционерните албански националистички сили. Под форма на културно-просветна работа, тие ја шираа фашистичката идеологија, ја проповедаа големоалбанската идеја меѓу албанските широки народни маси, сеејќи истовремено верска омраза меѓу Албанците и Македонците.[7])

Многубројните извештаи на југословенските воени власти од тој период со загриженост соопштуваа за засилената италијанска пропаганда во краиштата населени со Албанци, за дејствувањето на италијанската известителна служба, за движењето на албанските политички првенци, истовремено изнесувајќи ги причините што довеле албанското население да бара излез во италијанската окупација, макар што мнозинството на албанското население во Албанија не ја прифатило италијанската окупација.[8]) Но, и покрај тоа, владеачкиот режим на стара Југославија не презеде никакви мерки за да ја подобри нивната положба.

---

[5]) Според искажувањата на еден од агентите на германската известителна служба (АБВЕР), италијанската известителна служба (СИМ), чиј центар се наоѓал во Тирана, на чело со генералот Паријани, во Македонија дејствувала од три правци: од Елбасан и делумно од Кукс и Корча. Главен пункт за Македонија бил Елбасан од каде што службата дејствувала во правецот Дебар—Скопје—Куманово—Кр. Паланка, со горниот дел на Повардарието и во правецот Струга—Охрид—Битола—Прилеп—Штип, со средниот дел на Повардарието. СИМ службата за спроведување на својата пропаганда предвид ги имала пределите населени со Албанци, но притоа како главна цел ѝ бил градот Скопје „каде што се наоѓал Италијанскиот конзулат, исто така камуфлиран орган на СИМ". (Елаборат за италијанската известителна служба). За сега не располагаме со документи што би се однесувале за конкретната акција на овој пункт во Елбасан, освен за дејствувањето на СИМ-офицерот во Кукс, Анѓело Антика, кој имал создадено широка мрежа на повереници на територијата Косово и неговата работа во таа смисла била прилично обемна. (За ова види во наведениот елаборат; AVII, п. 17, к. 26, ф. 42/2 и к. 26, ф. 52/2). Работата на Анѓело Антика се проширила и на територијата на Македонија, посебно во Скопје, бидејќи луѓето во италијанската известителна служба, како Ферат-бег Драга и Мухамед Шабан Емин Паша, живееле и работеле во Скопје. Според некои податоци улогата на Мухамед Шабан Емин Паша во служба на италијанската известителна служба во правецот на Скопје особено била запазена во времено на окупацијата на Македонија. — Види во наведениот елаборат во АМ; AVII, п. 17, к. 61, ф. 1/4 и 1/7; Ali Kadri, Okupacioni sistem na Kosovu i Metohiji 1941—1944, JIČ, 1965, бр. 2, стр. 51.

[6]) Елаборат за организацијата „Беса".

[7]) Елаборат за организацијата „Беса" во Тетово.

[8]) AVII, п. 17, к. 26, ф. 37/2 и 56/2.

КПЈ, уочувајќи ги навреме сите последици од ваквата политика на империјалистичките земји, посебно на фашистичка Германија и Италија и на нивните агенти во земјата, редовно во своите документи укажуваше на опасноста што доаѓа од нив за независноста на народите и народностите во Југославија. Поради акутноста на тоа прашање, со оглед на започнатата империјалистичка војна и зајакнатата активност на империјалистичките држави, национално угнетените народи да ги искористат за своите освојувачки цели, КПЈ на тој проблем му даде посебно место на V-та земска конференција. Затоа во Резолуцијата, донесена на оваа Конференција, напоредно со задачата партиските организации да се борат за национална рамноправност и слобода на албанските маси, беше речено дека ќе треба да се борат и „против италијанските агенти, кои во тие краишта настојуваат со разни ветувања да ги измамат угнетените Арнаути и да предизвикаат воен судир во тој дел од Југославија".[9])

По окупацијата на Македонија и нејзината поделба, албанското население, како и македонскиот народ, потпадна под двата окупатори: италијанскиот и бугарскиот. Најголем дел од албанското население се најде во окупираниот дел на Македонија под Италијанците, што тие го приклучија кон Албанија, создавајќи „голема Албанија", воспоставувајќи квислиншка цивилна албанска власт на чело со реакционерни националистички сили. Воспоставувањето на албанската квислиншка власт во служба на италијанскиот окупатор, особено со отворањето школи на албански јазик, како и поради нивното огорчување со хегемонистичката политика на големосрпската буржоазија, придонесоа кај добар дел од Албанците да се јави илузија за ослободителната улога на италијанскиот окупатор.[10])

За разлика од положбата на Албанците во окупираниот дел на Македонија од Италија, во кој беа фаворизирани и поттикнувани против Македонците, Албанците во окупираниот дел на Македонија од Бугарите не само што се третирани како граѓани од втор ред, бидејќи не беа од „бугарско потекло", туку дури беа изложени и на полициска тортура. Изложени на полициски притисок од бугарскиот окупатор, Албанците од селата покрај демаркационата линија емигрираа на територијата под италијанска окупација, каде што, наоѓајќи се без земја и без занает, се оддаваа на разбојништво и на ограбување, а од 1943 година ја претставуваа основната сила на платените балистички единици за борба против НОД и НОВ на Македонија.[11])

Италијанскиот окупатор вешто ги користеше илузиите на едните и незадоволството на другите, за да ја зацврсти власта во веќе оку-

---

[9]) Proleter 1929—1942, Beograd, 1968, стр. 770—771.

[10]) Исто така во точ. 2., стр. 77, 78; Сл. Фиданова, Некои особености во развојот на народната власт во Западна Македонија, Зборник „Развитокот на државноста на македонскиот народ", Скопје, 1968, стр. 299, 300, 301, 302; АИНИ, Скопје, Изјава на Џафер Кодра.

[11]) Славка Фиданова, Подготовките за формирање на Тетовскиот партизански одред, Историја, 1966, год. II, бр. 1—2, стр. 6 и 7.

пираните краишта, но и за да ги прошири претензиите на територите што му припаднаа на бугарскиот окупатор, особено на градовите Скопје, Куманово и др. Во таа смисла окупаторот разви пропагандна активност во корист на „голема Албанија", особено на територијата што ја окупираа Бугарите, работејќи на тоа за да ја придобие и турската народност за проалбанска акција.[12]) Како последица на тоа во текот на мај 1941 година, на иницијатива на некои личности од организацијата БЕСА, во Скопје беа приредени манифестации под парола градовите — Скопје и Куманово — да се присоединат кон Албанија, а потоа групата со исти барања приреди манифестации и во Тетово.[13]) Така еден дел од албанската народност, поради разните околности, во прв ред поради културната и верската заостанатост, под влијание на италијанската пропаганда и разните албански реакционерни сили, го прифати италијанскиот окупатор, а подоцна и германскиот, наспроти општите интереси на албанскиот народ.

Платформата на Комунистичката партија на Југославија која, повикувајќи ги народите на Југославија во борба против окупаторот, ја поврзуваше борбата со националното ослободување на сите народи и народности во Југославија, отвораше перспектива и пред албанските народни маси за остварување на нивните национални права. Сета смисла на националната политика на Комунистичката партија во текот на Народноослободителната борба најјасно беше изразена во зборовите на водачот на востанието во Југославија Јосип Броз-Тито: „Зборот народноослободителна борба би бил само една фраза, па дури и измама, кога освен општојугословенска смисла не би имал и национална смисла за секој народ посебно, т.е. значи, кога освен ослободувањето на Југославија во исто време тоа не би значело и ослободување на Хрватите, Словенците, Србите, Македонците, Албанците, Муслиманите итн., кога народноослободителната борба би ја немала таа содржина навистина да им носи слобода, рамноправност и братство на сите народи на Југославија . . . ."[14]) Сите подоцнежни акти на раководството на КПЈ по националното прашање на народите и народностите на Југославија беа потврда на доследноста на нејзината политика по тоа прашање, борејќи се непрекинато и денес за нивното остварување. КПЈ за Македонија исто така во сите свои прогласи, обрнувајќи се до македонскиот народ со повик за борба против окупаторот за остварување на својата национална слобода, истовремено се обрнуваше и до другите народности во Македонија, вклучувајќи ја и албанската народност, во заедничка борба со македонскиот народ и тие да ги извојуваат своите национални права.

Меѓутоа, при практичната реализација на партиската политика за нивното вклучување во народноослободителните партизански

---

[12]) AVII, фонд бугарска непријателска окупација (БО), к. 1, ф. 4/2, микрофилм во АМ; АИНИ, Скопје, Исказ на еден бугарски окупаторски воен злосторник, нерегистриран материјал.

[13]) Исто; Види во споменатата статија на Сл. Фиданова во точ. 2, стр. 5.

[14]) Josip Broz — Tito, Govori i članci, knj. I, Zagreb, 1959, стр. 119.

одреди и НОВ на Македонија, пристапот кон албанските маси беше различен со оглед на нивниот став и расположението во однос на окупаторот. Во окупираниот дел на Македонија од бугарскиот окупатор, каде што огорчувањето на албанското население спрема окупаторот беше големо, требаше само да се канализира незадоволството, запознавајќи ги Албанците со целите и карактерот на НОБ. Поради тоа албанското население во овој дел на Македонија многу порано се определи за НОВ. Има многу примери на поединци, групи, па и на цели села што се вклучија во НОВ и зедоа активно учество во неа. Во тој однос посебно внимание заслужуваат првите народноослободителни партизански одреди од 1941 година — Скопскиот, Кумановскиот, во чии редови, покрај Македонци, имаше и други народности, па и борци од албанската народност, што во однос на вкупниот број на партизаните во тие одреди, нивното учество, иако малуброjно, претставуваше големо постигнување.[15]) Познат е случајот на селото Никуштане во Скопска околија од 1941 година, кое при повлекувањето на Скопскиот партизански одред пред потерата на бугарската полиција го поддржуваше одредот, собирајќи поголемо количество храна за одредот.[16]) Голема улога во Скопска околија во текот на 1942 година при формирањето на Вториот скопски партизански одред и неговото дејствување на тој терен, исто така, одигра албанското село Танушевци, кое за ова време претставуваше едно од упориштата на народноослободителното движење во овој крај на Македонија и на еден дел од Косово.[17]) Со своето учество во народноослободителното движење и привrзаноста кон движењето многу беше карактеристичен случајот на албанските села во Велешка околија: Горно и Долно Јаболчиште, Согле и др., кои во 1942 година претставуваа база за исфрлање на првите партизански чети на планината Лисец.[18]) За целото време на 1942 година и во почетокот на 1943 година, додека на тој терен дејствуваше партизанскиот одред „Пере Тошев", подоцна партизанскиот одред „Димитар Влахов", овие села, како и областа околу нив, претставува речиси полуслободна територија. Одредот „Димитар Влахов" наиде на добар прием и во албанските села во Скопска околија: Горно Количани, Алдинци и др. Акцијата што ја изведе одредот во Горно Количани есента 1942 година предизвика големо одушевување меѓу албанското население, така што за време

[15]) АИНИ, Скопје, Стенографски белешки за Скопскиот и Кумановскиот партизански одред; Методи Петровски и Петар Трајковски, Куманово, 1969, стр. 66; Кемал Мусли, Првата ноќ со партизаните, Јубиларен весник „13. ноември", Скопје, 1970, бр. 9; Кемал Сејфула, Во Првиот скопски партизански одред, Јуб. вес. „13. ноември", Скопје, 1964, бр. 3.

[16]) АИНИ, Скопје, Стенографски белешки за Скопската партиска организација и Скопскиот партизански одред; Кемал Сејфула, споменатата статија.

[17]) Кемал Сејфула, Дваесет и пет години од формирањето на Вториот скопски партизански одред, јуб. вес. „13 ноември", Скопје, 1967, бр. 6; Изјава на Лазо Стефановски, АИНИ, Скопје, Стенографски белешки за Скопскиот партизански одред, стр. 49, 50.

[18]) Јордан Леов, Велешката партиска организација во 1942 година, Зборник, Велес и Велешко во НОВ 1942, Т. Велес, 1969, стр. 57, 63; Сл. Фиданова, споменатата статија во точ. 2, стр. 245.

на одржувањето на митингот беше приредена вистинска веселба.[19]) Многу документи, како и сеќавањата на учесниците во тие одреди, ги забележаа примерите на поединци што беа готови да им помогнат на партизанските борци како нивни курири, како доставувачи на храна и сл.[20]) Применетите репресалии од страна на бугарскиот окупатор по разбивањето на одредот „Димитар Влахов", особено врз албанското население во споменатите села од Велешка околија, направените зверства врз припадниците на НОД на очиглед на сите присутни селани, не го поколебаа албанското население. Тие, заедно со македонскиот народ, стоички ги поднесоа сите маки и неволји.[21])

Со создавањето на нова плима во почетокот на 1944 година, албанските села од овој крај многу активно го помагаат партизанското движење, одигрувајќи значајна улога во познатиот Богумилски поход на Првата македонско-косовска бригада, како и при конечното ослободување на земјата.[22])

Меѓутоа, и на територијата под бугарска окупација, меѓу албанското население се најдоа луѓе, разни декласирани елементи, од чии редови окупаторот формира контрачети за борба против партизанските одреди и НОВ на Македонија, особено по капитулацијата на Бугарија.[23])

---

[19]) Извори за ослободителната војна и револуција во Македонија 1941—1945 (Извори), Том I, кн. I, 1968, стр. 360; Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа (Зборник), том VII, књ. I, стр. 138, Саопштење Главног штаба народноослободилачких партизанских одреда Македоније о борбама од 2 августа до 7 актомбра 1942 год., во кое во врска со споменатиот настан се вели: „Во почетокот на октомври четата број еден од одредот Димитар Влахов извршн успешен напад на општината во селото Количани, во Скопска околија, ја запали архивата и заплени: 20 пушки, 2.000 фишеци, 2 машини за пишување, преса и др.".

[20]) Како пример наведуваме една изјава на еден од учесниците во партизанскиот одред Димитар Влахов: „Тоа беше пред крајот од месецот октомври 1942 год. Стигнавме пред селото Еловец и тука се засолнивме во една плевна каде што помина еден Арнаутин. Нему му објаснивме дека сме партизани и му побаравме да ни донесе леб. Тој ни донесе 4 погачи, 20 кгр. компири и јаболка. Како надоместок, во вид на бакшиш, ние му дадовме една пита кашкавал и 200 лева. Тој нас нè допрати до патот за селото Држилово, од каде продолживме и стигнавме до селото Горно Нерезе". — АИНИ, Скопје, Воен полев суд, 1943 година.

[21]) Сл. Фиданова, споменатата статија во точ. 2, стр. 247; Никола Кирков, И мртва, Битула не го испушти детето . . . ., Запис од едно крваво октомвриско утро во 1942 год. во селото Д. Јаболчиште, види Народен билтен, Т. Велес, 9 ноември 1961, бр. 10; Никола Кирков и Јордан Леов, Велес во НОБ, стр. 130—132.

[22]) Бранислав Шикиќ, Поречкиот партизански одред и Скопската дополнителна бригада, Јуб. вес. 13 ноември, Скопје, 1967, бр. 6; Илија Нешовски, Бригадата меѓу народот, Јуб. вес. 13 ноември, Скопје, 1964, бр. 3; Ристо Чубриловски, Борбениот животопис на XII скопска ударна бригада, Јуб- вес. 13 ноември, Скопје, 1963, бр. 2; Киро Цветковски, За борбениот пат на Скопскиот одред . . . . Извадоци од партизански дневник, Исто.

[23]) АИНИ, Скопје, фонд БО, к. 3, нерегистриран материјал; Исто, Според еден документ, Скопската обласна полициска управа со наредба бр. 33 за контрачетници назначила една група Албанци на чело со Фета Османов за борба против „противдржавните елементи" кои се појавиле во Скопска околија; Исто, Изјава на бугарски окупаторски воен злосторник, нерегистриран материјал.

За разлика од територијата под бугарска окупација, каде што мнозинството од албанското население пристапуваше кон НОБ, процесот на опфаќањето на албанското население во редовите на НОД во Македонија под италијанска окупација беше многу побавен и потежок, и тоа како поради наведените илузии, така и поради политиката на окупаторот и неговите слуги што сееја верска и национална омраза меѓу Албанците и Македонците. Поради овие објективни околности бројот на опфатените Албанци во редовите на НОД во 1941 година беше речиси незнатен. Нешто поголем пробив меѓу албанските маси беше направен во текот на 1942 година, за што многу придонесоа и службениците од Албанија, главно просветните работници, што беа антифашистички расположени. Во текот на 1942 се формираа и посебни партиски ќелии и скоевски групи од редовите на Албанци, најчесто заедно со Македонците.[24]) Посебни албански партиски ќелии и скоевски групи имаше во Тетово, Гостивар и Дебар. Во овие градови имаше Албанци-комунисти и во месното партиско раководство.[25]) Благодарејќи на нивната политичка активност беа постигнати и првите резултати во опфаќањето на албанските маси во редовите на НОД, така што се забележани и првите заеднички акции насочени против окупаторите и нивните слуги.[26])

Сепак, албанските маси помасовно му пристапуваат на НОД во текот на 1943 година, со исклучок на Дебар, каде што од 1942 год. беше опфатен поголем дел од младината.[27]) За овој пресврт кај албанските маси беа значајни преземените мерки од военото и политичкото раководство на Македонија, кое во врска со натамошниот развој на востанието во Западна Македонија, како најважна политичка задача пред партиските организации ја постави политичката работа меѓу албанските маси, за нивното вклучување во редовите на НОД и НОВ на Македонија и за создавање на братство и единство меѓу македонскиот и албанскиот народ. Имено, партиските организации, според заклучоците на седницата на ЦК КПМ од 4 и 5 мај 1943 година, со својата засилена политичка работа меѓу албанските маси, требаше да го разобличат окупаторот и неговите слуги, да им објаснат на албанските маси дека своите национални права можат да ги остварат само во заедничка борба со македонскиот народ против окупаторот и дека во нивни интерес е да се вклучат во редовите на НОВ на Македонија, под команда на Главниот штаб на Македонија, кој еднакво се бори како против бугарскиот окупатор во Македонија, така и против сите окупатори, а за ослободување на македонскиот народ и албанската народност, за да можат слободно да решаваат за својата судбина.[28]) Со оглед на специфичните услови, раководството на НОД на Маке-

[24]) Сл. Фиданова, споменатата статија во точ. 10, стр. 308.
[25]) Исто.
[26]) Исто.
[27]) АИНИ, Скопје, Стенографски белешки за Дебарската партиска организација; Исто, Изјава на Џафер Кодра.
[28]) ИА КПЈ, том. VII, стр. 220.

донија го застапуваше гледиштето да се формираат посебни албански партизански одреди под команда на Главниот штаб на Македонија и на него потчинетите воени раководства, кои низ заедничките акции би се братимиле со македонските партизански единици, а потоа би дошло и до создавање на заеднички македонско-албански народноослободителни единици.[29]) Поради оваа специфичност се застапуваше гледиштето во градовите и селата каде што заеднички живеат Македонци и Албанци, да се формираат и посебни народноослободителни комитети до созревањето на условите за создавање на заеднички народноослободителни комитети во кои би биле застапени и едните и другите.[30]) За успехот на оваа политичка акција требаше да придонесе и договорот постигнат во јуни 1943 година помеѓу Главниот штаб на Македонија и Главниот штаб на Албанија за заедничка политичка и воена соработка, според кој Главниот штаб на Албанија требаше што поскоро да испрати една чета на територијата на I-та оперативна зона, односно во Западна Македонија под италијанска окупација, која под военото и политичко раководство на Македонија требаше политички да дејствува во духот на веќе прокламираната линија[31]). Меѓутоа, и покрај тоа што военото и политичко раководство во Западна Македонија воспостави врска со албанскиот партизански одред на Хаџи Леш, со албанскиот баталјон „Мокра", сè до капитулацијата на Италија, не беше остварена поголема соработка со нив затоа што тие дотогаш не преминаа на југословенска територија.[32]) Исклучок во тоа претставуваше присуството на четворица испратени албански борци, кои беа растурени по единиците на НОВ на Македонија и како такви многу придонесоа за политичката работа меѓу албанските маси.[33])

Военото и политичко раководство на НОД во Македонија, меѓу другото, го имаше предвид и влијанието што го имаа врз албанските маси албанските националистички сили, разни бајрактари и на нив слични, кои во тој момент беа непријателски расположени спрема Италијанците, па поради тоа со цел да ги обединат сите родољубиви и патриотски сили за борба против окупаторот, работеа да постигнат договор за заедничка акција против окупаторот и со овие националистички сили. Еден таков договор за формирање заеднички воен штаб за водење заедничка акција против окупаторот со националистичките сили, кои имаа свои вооружени единици, секако ќе имаше воjнички и политички ефект кај албанските маси. Летото 1943 година еден таков договор постигнат е помеѓу II-та оперативна зона и националистичките сили од територијата на Струшка околија[34]), додека на 6 септември 1943

[29]) Исто.

[30]) АИНИ, Скопје, арх. 436, 656, 462, 387; Сл. Фиданова, споменатата статија во точ. 10, стр. 316.

[31]) ИА КПЈ, том VII, стр. 228—229, 240.

[32]) Зборник, том VII, кн. I, стр. 244, 263, 331, 354—355.

[33]) Исто, стр. 355.

[34]) Исто, стр. 317, 319, 355; Исто, кн. II, стр. 76; Струга и Струшко, Струга, 1970, стр. 99; Велимир Брезовски, Ослободителната војна во Македонија 1943 на територијата на СРМ, 1971, стр. 188 и 189.

година ист таков договор беше постигнат помеѓу Главниот штаб на Македоннја и I-та оперативна зона, од една страна, и Главниот штаб на Албанија и националистичките албански сили, од друга страна.[35]) Договорот предвидуваше создавање на заеднички воен штаб и водење заеднички акции на територијата на Западна Македонија. Меѓутоа, овој договор никогаш не влезе во сила, поради настаните од 8 септември, кои наполно ја изменнја ситуацијата во однос на политичките сили во Албанија, па според тоа и на територијата на Западна Македонија.

Напорите на партиското и воено раководство, вложени за успешно извршување на таа најважна политичка задача, за политизација на албанските маси на платформата за борба против окупаторот, наскоро беа крунисани со успех. Албанските маси, сфаќајќи ја политиката на окупаторите и на нивните слуги, сè повеќе се определуваа за народноослободителното движење. Значајни резултати во тој однос беа постигнати во Дебар и во Гостиварска околија, каде што идејата на братството и единството особено доаѓаше до израз. Покрај широкото опфаќање на албанските маси во НОД, родољубите—Албанци од Дебар во јули 1943 година изведоа и акција на телефонските врски на патот Дебар—Гостивар и Дебар—Кичево.[36]) Во почетокот на јули 1943 година, на територијата на Гостиварска околија е формирана и посебна албанска чета, во која имаше 9 борци.[37]) За неполни 10 дена, изведувајќи акции по селата во Гостиварска околија и дејствувајќи политички преку одржување митинзи, бројот на борците-Албанци брзо се зголеми во четата. Четата наскоро прерасна во народноослободителен партизански одред, а подоцна, како израз на создаденото единство и братство меѓу Македонците и Албанците во вооружената борба против окупаторот и неговите слуги, се формира заеднички Македонско-албански народноослободителен партизански одред.[38]) Братството и единството меѓу Македонците и Албанците особено се манифестираше во гостиварското село Равен, каде што Албанците, носејќи ги на раце партизаните-Албанци и Македонци, ги извикуваа паролите: „Да живее братството на Албанците и Македонците".[39]) Според некои податоци, во формирање бил и албански одред во Струга.[40]) Покрај тоа што во ова време се формира посебен албански одред, кој подоцна се помеша со македонскиот, односно со Мавровскиот и Кичевскиот партизански одред, Албанци-борци имаше и во партизанските одреди „Славеј" и „Дримкол".[41]) Извесен број Албанци од Дебар и Струга се најдоа и во албанските одреди — на Хаџи Леш и во „Мокра" — на територијата на Албанија.[42])

[35]) АИНИ, Скопје, арх. бр. 275.

[36]) Исто, арх. бр. 717.

[37]) Зборник, том VII, кн. I, стр. 313.

[38]) АИНИ, Скопје, арх. бр. 717; ИА КПЈ, том VII, стр. 255; Зборник, том. VII, кн. I, стр. 371, 389.

[39]) Исто, стр. 389.

[40]) Струга и Струшко, Струга, 1970, стр. 99; Велимир Брезовски, споменатото дело, стр. 188 и 189.

[41]) Зборник, том VII, кн. I, стр. 389; Исто, кн. II, стр. 8, 79.

[42]) Зборник, том VII, кн. I, стр. 396; АИНИ, Скопје, арх. бр. 360; Исто, Стенографски белешки за Дебарската партиска организација, стр. 103—105.

Напоредно со овие, во одделни места во Западна Македонија, каде што заедно живеат Македонци и Албанци, се формираа и посебни албански народноослободителни комитети. Такви посебни комитети постоеја во Кичево, Гостивар, Дебар и Тетово.[43]) Овие посебни албански народноослободителни одбори одиграа улога од првостепено значење при мобилизацијата на масите на линија на народноослободителното движење за развивање на братството и единството меѓу македонскиот и албанскиот народ, во раскринкувањето на окупаторот кој ја подгрејуваше верската и шовинистичка омраза меѓу Македонците и Албанците и сл. Освен политичката функција што ја имаа, сите народноослободителни одбори како органи на народноослободителната борба одиграа значајна улога и при собирањето на материјални и парични средства за потребите на партизанските одреди и единиците на НОВ на Македонија. Подоцна, во текот на 1944 година, ќе се формираат заеднички народноослободителни одбори, во кои се застапени и Македонци и Албанци. Извесен број Албанци заземаа раководни места и во високите партиски и воени раководства, како членови на областен комитет, инструктори, команданти на оперативна зона, член на Главниот штаб на Македонија и др.

Под влијанието на постигнатите успеси на партизанските одреди во Западна Македонија во разбивањето на окупаторската власт, како и под влијанието на настаните во Италија, со паѓањето на фашизмот, квислиншката албанска власт постепено почнува да се распаѓа.[44]) Одделни личности од квислиншката албанска власт почнаа да ги напуштаат своите места и да пристапуваат кон НОД и НОВ на Македонија. Познат е примерот со командирот на милицијата во Кичево — Хамди Дема, кој со група свои луѓе (60 лица) пристапи кон НОВ на Македонија и зазеде функција командант на I-ва оперативна зона и член на Главниот штаб на Македонија.[45])

Напоредно со процесот на сè поголемо определување на албанските маси за НОД, италијанскиот окупатор успеа од редовите на Албанците, главно од дотогашните пљачкашки банди, да формира тн. волонтерски вооружени формации на чело со Џемо Хасани и Мефаил Шеху, за борба против партизанските единици.[46])

Со тоа започнатата поларизација на албанските маси уште повеќе се продлабочи, за да добие набргу по капитулацијата на Италија поголеми размери.

---

[43]) Сл. Фиданова, споменатата статија во точ. 10, стр. 316.

[44]) Зборник, том VII, кн. I, стр. 189. — По извршениот напад на две карабинерски станици во близината на Гостивар, на 24 август 1943 година, четири албански карабинери преминаа на страната на Првиот народноослободителен партизански одред.

[45]) Исто, стр. 313, 325, 356, 374.

[46]) АИНИ, Скопје, арх. бр. 4954; Зборник, том VII, кн. II, стр. 21.

По капитулацијата на Италија партизанските сили во Западна Македонија успеаја да разоружаат поголем број италијански гарнизони, создавајќи прилично голема слободна територија, со градовите Кичево и Дебар. Постигнатите успеси на партизанските сили пред и по капитулацијата на Италија, го подигнаа угледот и авторитетот на НОД во очите на албанските маси. Тоа предизвика брз прилив на борци од редовите на албанските маси. Само за неколку дена на територијата на Гостиварска, Дебарска и Кичевска околија беа формирани поголем број одреди, во кои, покрај Македонци, имаше и Албанци, како и неколку посебни албански чети.[47]) Со реорганизацијата на партизанските сили, во текот на октомври 1943 година беше формиран и посебен албански баталјон.[48]) додека во Дебарскиот баталјон, покрај Македонци имаше и Албанци, како израз на братството и единството меѓу Македонците и Албанците.[49]) Кон партизанските сили во тоа време се придружија и некои бајрактари со своите вооружени чети, ставајќи се под нивна команда.[50]) Во разоружувањето на италијанскиот гарнизон во Дебар зедоа учество и бајрактарите од Мал Дебар, кои во Дебар влегоа истовремено кога и партизанските сили.[51]) Соочени со фактичката положба, поради многубројната народоослободителна војска, која претставуваше воена сила, а нешто и од страв од проширување на бугарската окупација на територијата на Западна Македонија, на располагање на Главниот штаб се стави и дотогашниот платеник на Италијанците Мефаил Шеху.[52]) Веднаш потоа тој со 500 свои воору-

---

[47]) Исто, стр. 23—24 — Извештај на Штабот на I-та оперативна зона од 15 септември 1943 година.

[48]) Исто, стр. 85, 86, 87, 88, 91; Поповски Елисие, Создавањето на Првиот шиптарски баталјон во составот на Народноослободителната војска на Македонија, Братство, стр. 69—73.

[49]) Поради настанатата ситуација во Дебар по капитулацијата на Италија, во врска со големоалбанските националистички сили, кои ја узурпирале власта во Дебар, според упатствата на Светозар Вукмановиќ—Темпо требало да се формира еден баталјон од младинци — Албанци и Македонци од Дебар. Овој Дебарски баталјон, кој во некои документи се среќава и како младински, требало да покаже дека партизаните се единствени заштитници на македонскиот и албанскиот народ, и борци за полна рамноправност на двата народа, покрај улогата што ја вршеше како гарнизон во самиот Дебар. Дебарскиот баталјон е формиран на 5 октомври 1943 година и како таков влегол во составот на Првата ударна група баталјони, која требало да послужи како база за формирање на I-та ударна бригада. — Зборник, том VII, кн. 2, стр. 79, 91.

[50]) Еден од овие бајрактари бил и Уке Цани — од секторот Жупа, Дебарско. Подоцна се покажало дека тој, пристапувајќи кон НОВ на Македонија, немал искрени намери заедно со македонските единици да се бори против окупаторот. — Исто, стр. 23.

[51]) Исто, стр. 20—21, 31—32, 35, 56—57.

[52]) Добривое Радосављевиќ, инструктор на ЦК КПЈ во Македонија, во писмото од 12 септември 1943 година во врска со таквите случаи го издаде следното упатство: „Мефаил за сега примете го под наша команда и испратете го на граница со детални упатства. Всушност, штом му даваш задача, ти со тоа го примаш под команда . . . . Со Цемо примете, ако имаме сили, борба, а ако немаме, тогаш и преговори за да се влезе во градот (Гостивар — н. з.). — Исто, стр. 14.

жени луѓе беше испратен како граничен одбранбен баталјон на дотогашната бугарско-италијанска граница.[53]) Слична готовност тогаш изрази и Цемо Хасани, но согласност за заедничка акција со партизанските сили не беше постигната поради неговото издајство во текот на подготовките за заземање на Гостивар.[54])

Истовремено со поларизацијата во редовите на албанските маси, настапи и диференцијација кај албанските општествено-политички сили. Националистичките албански сили кои дотогаш се изјаснуваа против италијанскиот окупатор, од страв за своите класни интереси пред растечкото народноослободително движење и единиците на НОВ во Македонија и Албанија, на чие чело се наоѓаа КП на Македонија и КП на Албанија, притоа оптоварени и со големоалбански шовинизам, некои поврзани и со реакционерната псевдонационална организација „Баликомбтар" во Албанија, претставуваа сериозна опасност за НОД во Македонија и во Албанија. Нивниот реакционерен став дојде до израз уште во времето на воспоставувањето на народната власт во Дебар, околу поделбата на воениот плен со единиците на Народноослободителната војска на Македонија, околу истакнувањето на македонското знаме, околу учеството на Македонците во Народноослободителниот комитет во Дебар и сл.[55]) Под притисок на народноослободителните сили во Дебар, овие националистички сили наскоро беа приморани да го напуштат Дебар и веднаш потоа во Пишкопеа се судрија со ослободителните сили од Албанија.[56]) Наскоро по реокупацијата на Албанија и западниот дел на Македонија од страна на Германците и прогласувањето на „Независна Албанија" со квислиншката прогермански влада, албанските националистички сили од територијата на Македонија, вклучувајќи ги и бајрактарите, се поврзаа со германскиот окупатор. На територијата на Струшка околија со германскиот окупатор веднаш се поврза Риза Дрини, како и некој Тефик од Велешта.[57]) На ист начин им пристапија и бајрактарите од околината на Дебар.[58]) Со потпир на нив, германскиот окупатор во Западна

[53]) Исто, стр. 55.

[54]) Исто, стр. 24.

[55]) Во оваа група бајрактари припаѓале главно бајрактарите од територијата меѓу Дебар и Пишкопеја (Мал Дебар на албанска територија — н. з.). Пред капитулацијата на Италија мнозинството од нив се согласиле на спогодба со партизанските одреди и единиците на НОВ на Македонија и единиците на НОВ на Албанија за борба против италијанскиот окупатор, па во таа смисла бил заклучен и овој договор. Узурпирајќи ја власта во Дебар, овие реакционерни големоалбански националистички сили се носеле со мисла на еден конгрес во Дебар да прогласат Голема Албанија, во која македонскиот народ би бил потчинет. За остварување на целта тие се поврзале со реакцијата во Албанија од „Баликомбтар", настојувале да воспостават врска со Германците, макар што истовремено биле и во врска и со претставниците на Англиската воена мисија, а сакале да ги искористат и партизанските сили. Тогаш излегле на видело и сите знаци дека бајрактарите се поврзале и со Цемо. — Исто, стр. 20—21, 30—31, 35, 56, 78—80.

[56]) Исто, стр. 184—185.

[57]) Исто, стр. 76.

[58]) Исто, стр. 35 и 163.

Македонија започна да формира балистички вооружени единици за борба против НОВ. Меѓу првите во служба на Германците, како нивни платеници, стапија дотогашните платеници на Италијанците Џемо и Мефаил. Под влијание на големоалбанската пропаганда на реакционерните националистички сили, како и од страв од балистичките тајфи дојде до проретчување на Албанците во редовите на партизанските одреди и единиците на НОВ на Македонија. Но и покрај ваквата појава, многу видни личности-Албанци и понатаму беа со НОД, што беше од крупно политичко значење за влијанието меѓу албанските маси.

По формирањето на балистичките единици, германскиот окупатор со своите вооружени сили и со тие на балистичките формации на 1 октомври 1943 година изврши напад на слободната територија во Западна Македонија.[59])

Народноослободителните сили — македонските и косовските единици, заедно со албанскиот баталјон или како што се викаше—Томин баталјон и четата на Хаџи Леш водеа двомесечни огорчени борби со балистите и Германците за одбрана на слободната територија и за враќање на загубената. Нанесувајќи им големи порази на сите сектори — народноослободителните сили успеаја да го повратат Кичево и другите загубени територии. Во изглед беше понатамошно напредување. Водејќи вооружени акции, раководството на НОД во Западна Македонија не ја испушти од предвид и политичката работа меѓу албанските маси. Така, поради вестите дека се врши голема концентрација на балистичките сили од страна на Германците за повторен напад на слободната територија, еден од раководителите-Албанци, со својата група луѓе беше испратен во Кичево со задача политички да дејствува меѓу албанските маси во Кичево и селата.[60]) Една помала група Албанци, исто така, беше испратена во Зајас политички да им ја објасни на Албанците целта на Народноослободителната борба.[61]) Оваа акција имаше значајни резултати, така што одделни групи и поединци вклучени во балистички формации беа убедени и принудени да го предадат оружјето.[62]) Ваква беше положбата сè до моментот на повлекувањето на народноослободителните единици, кои пред многу посилните непријателски сили, давајќи отпор, беа приморани да се повлечат, а во декември 1943 година главнината на партизанските сили и да ја напушти територијата во Западна Македонија. По ова во редовите на единиците на НОВ, формирани во времето на капитулацијата на Италија, дојде до поголемо оретчување на Албанците во нив.

По реокупацијата на слободната територија во Западна Македонија, балистите, под заштита на Германците, пред крајот на 1943

---

[59]) Исто, стр. 163—165, 127—128, 208—211, 228—230; Извори, том I, кн. II, стр. 402.

[60]) Исто, стр. 180—184, 190—195, 232—235, 239—243.

[61]) Исто, стр. 191.

[62]) Исто, стр. 208.

и почетокот на 1944 година го пљачкосуваа и тероризираа македонското население од тие краишта.[63]) Во отсуство на поголеми судири со партизанските сили во Западна Македонија, германскиот окупатор балистичките сили од Западна Македонија ги искористи за борба против единиците на Народноослободителната војска во Албанија.[64])

Со враќањето на Првата македонско-косовска бригада во пролетта 1944 година на територијата на Западна Македонија, германскиот окупатор повторно ќе ги употреби балистичките сили против народноослободителните единици на територијата на Западна Македонија. Пред нараснатото народноослободително движење во текот на 1944 година, германскиот окупатор ќе настојува да добие што повеќе во редовите на албанските маси. Користејќи се со сите средства, во прв ред со верската заостанатост на албанските маси, плашејќи ги со комунизмот или со враќање на старото, германскиот окупатор сепак успеа да создаде раздор и да мобилизира дел од албанските маси за своите цели, формирајќи балистички единици. Покрај тоа, на територијата на Западна Македонија под германска окупација во текот на 1944 година имаше и доброволечка војска, која беше организирана на иницијатива на Втората призренска лига, а од средината на 1944 многумина Албанци од Западна Македонија влегоа во составот на формираната СС дивизија „Скендер-бег".[65]) Германците и балистите вршеа и насилна мобилизација на албанските маси. Во оваа акција, покрај Џемо и Мефаил, беше ангажирана и албанската реакција од Дебарска и Струшка околија, како што беа бајрактарите: Уке Цани, Али Маликѝ, Мифтар Кальоши и др.[66]) Меѓутоа, балистичките единици собрани на овој начин, по првата борба со ослободителните сили набргу се распаднаа. Според еден извештај од 14 јуни 1944 година, по една таква борба во Локов, која се одигра за време на германско-балистичка офанзива на слободната територија, кога Германците и балистите беа присилени да ги напуштат своите позиции, поголем број Албанци, што се наоѓаа во редовите на балистите, избегале од нивните редови и почнале да се кријат по шумите за да не бидат повторно мобилизирани.[67]) Германскиот окупатор, за да ги спречи таквите појави, сурово се пресметуваше со нив, свртувајќи го во текот на самата борба своето оружје против нив. Таков беше случајот со една група насилно мобилизирани Албанци, која, не сакајќи залудно да изгине за интересите на Германците, се обиде да избега и да се врати по своите куќи, при што Германците убија повеќе од 30 луѓе; или случајот со друга група Албанци, кога беше убиен и еден од командантите на балистичките сили.[68]) Репресалиите што ги применуваше германскиот

[63]) Зборник, том VII, кн. 3, стр. 173—174.

[64]) Исто, стр. 174.

[65]) Исто, стр. 174—175; Gligor Todorovski, Okupacija Zapadne Makedonije, VIG, 1964, br. 2, стр. 36, 37 и 38.

[66]) Зборник, том VII, кн. 3, стр. 217, 218, 231.

[67]) АИНИ, Скопје, арх. бр. 3103.

[68]) Зборник, том VII, кн. 3, стр. 217, 218,

окупатор врз македонското население, поради постојаните загуби што му ги нанесуваа ослободителните сили, не ги одминаа ни албанските села. При една таква акција Германците го запалија селото Радолиште — Струшка околија и во него убија 100 Албанци, меѓу кои имаше доста жени и деца.[69])

Раководството на НОВ на Македонија, кое дејствуваше на тој терен, за да укаже на смислата на политиката на германскиот окупатор и на балистичките водачи, за да ја спречи братоубиствената војна, упати повеќе прогласи до албанскиот народ на територијата на Западна Македонија. Штабот на Првата македонско-косовска бригада, во својот проглас од јуни 1944 година,[70]) откривајќи ги пред албанскиот народ вистинските намери на германскиот окупатор, во врска со тоа пишуваше:

„Овие слуги го искористија доаѓањето на нашата бригада за да се обидат уште еднаш да ве измамат и нашето доаѓање да го претстават како да дошла таква војска која сака да го врати старото, па на тој начин повторно да ве мобилизираат за вооружена борба против нас. Повеќе од кога и да е вие можете да се уверите дека нашите пушки пукаат на Германците, на оние што ве поробуваат вас и вашите браќа во Албанија, Македонците и другите народи на Југославија, дека пукаат на германските платеници — балистите, кои ја срамотат честа на албанскиот народ, на оние што ги убиваат вашите браќа во Албанија, што ги палат и пљачкаат нивните куќи, на истите оние што го прават тоа и со мирното македонско население. Против вас, против албанскиот народ, нашата бригада, целата наша војска, нема ништо. Таа се бори за слобода на сите народи, што значи и за ваша слобода. Во слободна Македонија, во слободна и федеративна Југославија — која во сè се разликува од стара Југославија и вие ќе добиете слобода, подобар и посреќен живот".

А, веднаш потоа ги повикуваше во борба против окупаторот и неговите слуги заедно со народноослободителните сили да се борат против заедничкиот непријател — германскиот фашизам, против В. Михаиловите, Цемовите и други банди, „против оние кои досега ви нанесоа толку срам, кои се непријатели на вашите браќа во Албанија".

И во прогласот на Првата македонска ударна бригада, упатен до албанскиот народ од истата територија се укажува на намерите на окупаторот, „дека тие сакаат несвесните Албанци да ги употребат како пушчено и топовско месо против своите албански и македонски браќа" и дека „немилосрдно го ликвидираат секој Албанец кој не сака да ги извршува нивните наредби", истовремено повикувајќи ги „дека не е

[69]) Зборник, том VII, кн. 4, стр. 240—241. — Извештај на Штабот на II-от корпус на НОВ на Македонија.

[70]) Зборник, том VII, кн. 3, стр. 203.

доцна да си подадеме рака и братски да удриме на оние што сакаат да нè скараат. Да удриме по германските окупатори и нивните слуги — предавниците на албанскиот и македонскиот народ".[71])

Со цел да се постигне поголем политички ефект меѓу албанските маси, во летото 1944 година Главниот штаб на НОВ и ПО во Македонија стапи во контакт со Главниот штаб на НОВ на Албанија, со кој се договори Главниот штаб на Албанија да испрати две бригади во Западна Македонија, кои заедно со македонските единици би дејствувале за разбивање на албанската реакција во Западна Македонија и нивната изолација од Германците, за да се создадат сите услови за формирање на слободна зона во Западна Македонија.[72]) Макар што во текот на вооружената борба против заедничкиот непријател повремено доаѓало до контакт помеѓу единиците на НОВ на Македонија и единиците на НОВ на Албанија, случај на секторот кај Струга,[73]) а раководството на НОВ на Македонија постојано беше во исчекување на единиците на НОВ од Албанија, тие, поради зафатеноста со вооружени борби против реакцијата и окупаторот на својата територија не успеаја да се префрлат на територијата на Западна Македонија сè до нејзиното конечно ослободување.[74]) До заедничка акција на единиците на НОВ на Македонија и единиците на НОВ на Албанија единствено дојде при еден од нападите на Дебар во почетокот на септември 1944 година.[75])

Во меѓувреме многу албански села, под влијание на успесите на ослободителните сили постигнати во борбата против Германците и балистите, самите на своја иницијатива почнаа да ја помагаат Народноослободителната војска.[76]) Сепак балистичките банди пред крајот на 1944 година на некои сектори во Кумановска и Скопска околија и во дел од Западна Македонија, помогнати од Германците и реакционерните албански сили, од членовите на II-та призренска лига, чиј центар

---

[71]) Исто, стр. 217—219. — Проглас на Македонската ударна бригада од јуни 1944 година „Свим поштеним Албанцима и Албанкама".

[72]) Исто, стр. 164—165. — Извештај на Мита Миљковиќ; Исто, стр. 190. — Извештај на Цветко Узуновски од 24 мај 1944 година.

[73]) Зборник, том VII, кн. 4, стр. 205; Саве Костоски, Една заедничка акција со албанските партизани, Млад војник, весник на I-та македонска народноослободителна ударна бригада, 1944 година, год. I, бр. 5.

[74]) Од извештајот на Штабот на XV корпус од 10 ноември 1944 година и извештајот на Штабот на 48 дивизија од 13 ноември 1944 година се гледа дека на единиците на НОВ во Западна Македонија им била ставена на располагање една дивизија на НОВ од Албанија, која заедно со нив требало да учествува во заедничките операции на тој терен во чистењето од албански банди. Но, и покрај тоа што при изведувањето на операциите на НОВ на Македонија во тој правец се сметало на нејзиното учество, посебно при нападот на Кичево и Гостивар, таа не успеала да премине на територијата на Западна Македонија. — Исто, стр. 299, 314.

[75]) Од телеграмата на Видоја Смилевски од 4 септември 1944 година се гледа дека албанските партизани влегле во Дебар во почетокот на септември 1944 година заедно со албанскиот партизански одред од територијата на Западна Македонија, кој бил формиран при крајот на август 1944 година на планината Стогово — Дебарско. — Исто, стр. 63.

[76]) АИНИ, Скопје, арх. бр. 3103.

за Западна Македонија се наоѓаше во Тетово и во Гостивар, претставуваа најголема реакција[77]). Тие не само што се сновеа и пљачкаа по македонските села, туку постојано ги напаѓаа единиците на НОВ, ги ангажираа во тие борби, овозможувајќи му на тој начин на германскиот окупатор поуспешно повлекување.[78]) Поради таквата ситуација Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија на 6 октомври 1944 година издаде наредба до Штабот на Првата оперативна зона за „чистење на албанските банди на просторот Скопје—Тетово—Качаник—Скопска Црна Гора, со цел да се дојде до комуникациите со кои се користат Германците и да им се олесни дејствувањето на единиците од IV-та оперативна зона на просторот Кичево и Полог".[79]) Донесувајќи ја оваа наредба, Главниот штаб даде објаснување дека бил приморан тоа да го стори затоа што сите дотогашни напори на народноослободителните сили да ги убедат наметнатите платени водачи на Албанците во Македонија да прекинат со вооружената борба и да престанат да ја пролеваат крвта на својот народ за интересите на германските фашисти, се покажале бесплодни.[80]) И покрај тоа, единиците на НОВ во времето на спроведувањето на наредбата настојувале да се изврши диференцијација во редовите на албанските маси, одделувајќи ги компромитираните балистички водачи од другите Албанци. Така Штабот на Кумановската дивизија им издаде наредба на своите единици да настојуваат да воспостават контакт со чесните Албанци, да постигнат со нив соработка, да ги вклучат во НОВ или да се договорат за меѓусебно ненапаѓање[81]). Постигнатите договори на таа основа дадоа резултати во Скопска околија, иако имаше случаи на прекршување на тие договори.[82]) Бидејќи тоа не можеше да се постигне на сите сектори, а во интерес на конечното ослободување на Македонија, Главниот штаб на 10 ноември 1944 година му издаде наредба на XV корпус, во чиј состав се бореше и IV-та албанска бригада што се формира 1944 година, да го исчисти од балистичките банди реонот на Кичево, Гостивар и Тетово, со тоа да воспостави во нив народноослободителна воено-заднинска власт.[83]) Извршувајќи го планот на Главниот штаб, единиците на НОВ на Македонија успеаја да ги совладаат и тие последни упоришта на албанската реакција. Албанските маси, за време на ослободувањето на Македонија, вклучувајќи се во редовите на НОВ, учествуваа во конечното ослободување на земјата од окупаторот. Формираната народна власт на ослободената територија на Македонија ѝ даде можност на албанската народност да дојде до полн израз, преку претставници во сите органи на народната власт, од локалните до највисоките претставнички тела.

---

[77]) Зборник, том VII, кн. 4, стр. 156, 158—159, 273.
[78]) Исто, стр. 132—134, 135, 155.
[79]) Исто, стр. 133.
[80]) Исто.
[81]) Исто, стр. 258.
[82]) Исто, стр. 188.
[83]) Исто, стр. 301 и 302.

Славка ФИДАНОВА

АЛБАНСКАЯ НАРОДНОСТЬ В МАКЕДОНИИ ВО ВРЕМЯ НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ И НАРОДНОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Резюме

Албанская народность в Македонии в период между двумя Мировыми войнами, как и македонский народ, была подвержена национальному угнетению и лишена всяких прав, что вызывало в её среде большое недовольство. Это обстоятельство использовали албанские националистические силы, проникнутые духом сепаратизма, которые вступая в связь с империалистическими странами, развивали деятельност, направленную против единства Югославии.

После оккупации Македонии и её раздела между итальянским и болгарским захватчиками, албанская народность оказалась под двумя оккупантами. Албанское население на территории Македонии, оказавшееся под болгарской оккупацией, преследовалось как „неблагонадёжное" в отличие от населения той части Македонии, которая оказалась под итальянской оккупацией и почувствовала себя после провозглашения „Великой Албании' привилегированной, что в свою очередь оказывало влияние на значительную его часть, создавая в этом населении иллюзии национального освобождения. Поэтому и отношение населения двух частей Македонии к НОД различно. В то время как присоединие к НОД албанских народных масс в Македонии под болгарской оккупацией шло быстрее и непрерывно, албанские народные массы в Западной Македонии включались в него медленнее, вследствие чего руководство освободительного движения направило свою политическую деятельность на албанские шарокие массы, с тем чтобы познакомить их с платформой Народно-освободительной борьбы. Для достижения большего политического успеха в привлечении албанского населения к НОД и НОВ предвиделось формирование особых албанских отрядов и особых албанских НОК как и сотрудничество с албанскими партизанскими отрядами из Албании на территории Западной Македонии, велись даже переговоры и с албанскими националистическими силами — байрактарами (знаменосцами) о совместной борьбе против оккупанта.

Благодаря предпринятым мерам, в 1942 году чувствуются первые более крупные результаты, а в 1943 году формируется и албанский партизанский отряд, бойцы которого позднее вошли в состав Кичевского и Мавровского партизанских отрядов, а албанцы-бойцы были и в Западной Македонии и в п. отрядах: „Дримкол" и „Славей". Более массовое вступление в ряды партизанских отрядов и подразделений НОВ почувствовалось после капитуляции Италии, когда формируется и специальный албанский батальон и другие меньшие албанские партизанские отряды.

С вторичной оккупацией западной части Македонии немецким оккупантом и с установлением им связи с националистическими баллистскими силами, оккупантам удалось найти приверженцев и сформировать баллистское вооружённые части для борьбы против НОВ.

Запугивания оккупантов и отступление основных партизанских сил привело к сокращению рядов албанских партизанских отрядов и частей НОД. С появлением больших партизанских сил на этой территории в 1944 году они снова войдут в эти ряды и тогда происходит большая поляризация в рядах албанских масс. В 1944 году формируется четвёртая албанская бригада, которая вместе с македонскими частями вела борьбу за освобождение Западной части Македонии, а затем албанское население включилось в борьбу за окончательное освобождение Югославии.

Иван МИКУЛЧИЌ

ЕДНА НОВА ОСТАВА НА ТЕТРАДРАХМИ И ПРЕГЛЕД НА МОНЕТНИТЕ НАОДИ ОД V — II ВЕК НА СТ. Е. ВО МАКЕДОНИЈА

Јужниот дел на Пелагонија, античката Линкестида, е еден од ретките наши краишта чијашто културна и политичка историја можат да се следат уште од мугрите на антиката кај нас. Најзначајно линкестиско наоѓалиште од предримскиот период лежи во средиштето на Линк, кај селото Букри, 15 km југоисточно од Битола[1]).

Кон наодите од Букри, што се познати од порано, се приклучува и една мала остава на македонски сребрени пари, која е откриена уште во 1962 година, на околу 2 km северно од споменатата античка населба, а јужно од селото Д. Егри. Парите беа скриени во мало глинено сатче, слободно вкопано в земја. Во ораницата од каде наодот беше исфрлен со плуг, не можев да констатирам никакви други археолошки траги.

Садот има форма на топчесто лонче со една рачка, грубо моделиран и сиво печен (висок 64 mm). Во него можеле да се сместат дваесетина тетрадрахми. Според искажувањата на селаните кои го нашле ова депо, толку пари и имало.

За збирката на Битолскиот музеј успеав тогаш да соберам само 10 тетрадрахми и 2 драхми[2]). Парите од овој наод им припаѓале на следните владетели и градови:

---

[1]) И. Микулчиќ, Пелагонија у светлости археолошких налаза, I — од Егејских миграција до времена Августа, (ed. Dissertationes iugosl., III), Београд 1966, 27 и н.. Во последните двеипол децении изменет е изгледот на овој крај: Блатото е исушено, Букри раселено; големиот лак на Црна што ги подриваше падините на античкиот локалитет, со прокопувањето на новото корито е претворен во езерце — рибарник.

[2]) Нар. музеј Битола, в. к. 5738—5750. Од музејската витрина подоцна беа украдени три парчиња тука прикажани под ред. бр. 5, 8 и 9, за кои не располагам со сите податоци.

Александар III (336—323)

1. AR ↓ 16,8 gr., 27 mm. Av: глава на Херакле со наметната лавовска кожа. Rs: Зевс аетофорос на престол, држи скиптар во левата и орел во испруженатa десна рака. Лево во полето Атина Промахос. Околу во круг: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

   Ковница Амфиполис, околу 326 г. ст. е. Sylloge[3]), Pl. 16,680; — Прилепец, Т. I, 4.

2. AR ↙ 16,5 gr., 27 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето фригиска капа. Околу во круг: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Амфиполис, околу 324—323 г. Sylloge, Pl. 16,683; — Прилепец, Т. I, 6.

3. AR← 16,5 gr., 26 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето алпустра. Под престолот монограм. Д. исправен: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Амфи полис, околу 318—308 г. Sylloge, Pl, 16,689; — Прилепец, Т., I, 10—12.

4. AR ↖ 17 gr., 26 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето усправен факел зад легнатиот штит, над нив буквата λ. Под престолот осумкрака ѕвезда; д. исправено: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Уранополис, околу 300 г. и подоцна. Sylloge, Pl. 17,698; — Прилепец, Т. 2, 17, 18.

5. AR ↖ 29 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето монограм во венецот; под престолот буквите ΜΙ. Долу и д.: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Вавилон, околу 317 и подоцна. Sylloge, Pl. 22,833; — Прилепец, Т. 4 и 5, 46—50.

6. AR ↗ 3,8 gr., 18 x 16 mm. Av: ист; — Rs: ист; во полето лево монограм. Д. исправено: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Драхма. Непозната ковница. Н. Мушмов. Ант. монети на Балкан. Полуостров, Софија 1912, бр. 7140.

Филип III Аридѐј (323—316)

7. AR ↖ 4 gr., 18 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето исправена гламја зад положениот штит. Д. исправено: ΦΙΛΙΠΠΟΥ. Драхма. Мушмов, бр. 7259, Т. LVIII, 4.

Лизимах (323—281)

8. AR ↓ 16,9 gr., 29 mm. Av: глава на Александар на д., со Амонов рог. Rs: Атина Никефорос седи, со л. лакт потпрена на штит, во испруженатa д. рака ја држи Ника. Л. во полето монограм. Исправено л. и д.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ.

[3]) За аналогии го наведувам познатиот каталог Sylloge numorum graecorum, Macedonia, The royal coll. of coins and medals, D. N. M., Copenhagen 1943 (скратено: Sylloge), како и каталог на големиот наод од Прилепец — в. Д. Вучковиќ—Тодоровиќ, Остава грчког новца из с. Прилепец код Прилепа, Гласник МКД на НРМ, бр. 12, Скопје 1958 (скратено: Прилепец).

9. AR ↖ 29 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето исправен факел. Ист натпис. Тетрадрахма (украдена).

10. AR ↑ 28 mm. Av: ист. — Rs: ист; л. во полето монограм во венецот. Ист натпис. Тетрадрахма (украдена).

Селеук I Никатор (312—280)

11. AR ↑ 17 gr., 27 mm. Av: глава на Херакле на д., со наметната лавовска кожа. — Rs: Зевс аетофорос на престол. Л. во полето монограм, под престолот монограм во кругот. Д. исправено: ΣΕΛΕΥΚΟΥ. P. Gardner, BMC, The Seleucid Kings of Syria, London 1936, 5.

Атина (времето на Александар III и неговите наследници).

12. AR ↙ 16,8 gr., 24 x 21 mm. Av: глава на Атина на д. — Rs: ΑΘΕ. Кукумјавка (сова) на гранка, зад неа сегмент од месечината и маслинова гранка. Svoronos, Trésor des monnaies d'Athènes, München 1926, Pl. 20; — Прилепец, Т. 16—17, 189—201.

Во големата остава на тетрадрахми, откриена кај Прилепец во 1950 година, беа застапени истите владетели (137 пари од Александар III, 10 на Филип III, 15 на Деметри I, 19 на Лизимах, 6 на Селеук I, 1 на Аудолеонт и 20 атички). Горната временска граница е 280 г. ст. е. Тоа е случајот и со нашата, а и третата остава од територијата на СР Македонија — од Богданци кај Гевгелија[4]). Сите тие биле закопани во исто време, најверојатно за големата галска провала во 280/279 г. ст. е. Тешките години по оваа катастрофа — постојани дардански провали во Пелагонија и Пеонија, речиси целосно замирање на стопанството во овие краишта и општата несигурност, се карактеристики на следните децении од III век[5]). Тогаш не е тешко да се најдат причините за загубување на овие скриени богатства.

*
* *

На овие наоди се надоврзува уште едно прашање: бројноста на наодите на пари од предримско време на нашето тло и распоредот на тие наоди на теренот. Значи, картирање на наодите.

Нема потреба посебно да ги истакнувам можностите што произлегуваат од едно вакво картирање — согледување на почетоците на паричниот систем во економиката на едно подрачје, степенот на развиток (културен, економски, политички) на односниот регион и него-

[4]) Оваа остава од 24 парчиња (тетрадрахми и драхми: Александар III, Филип III, Лизимах, Деметриј I, Атина) собрана за Н. музеј во Т. Велес од страна на досегашниот директор Т. Груев, на кого му благодарам за сите овие податоци.

[5]) И. Микулчиќ, op. cit., 74, 85.

виот стопански потенцијал, трговските патишта и економските врски, политичките настани и сл. Македонија во класичниот и ранохеленистичкиот период имала посебно место во снабдувањето со пари на нејзините северни соседи и пресудна улога во изградувањето на сопствените парични економики кај северните соседи; овој нов потенцијал се ширел на север преку среднобалканските пространства до Средното Подунавје и се одржал таму до времето на нивното вклопување во римскиот паричен систем.

Тоа се одамна изнесени констатации, често повторувани во светот на нумизматиката. Поради тоа ќе биде значајно да се споредат очекуваните фиктивни претстави за нумизматичкото богатство на ова подрачје со една конкретна нумизматичка карта што денес може да се состави.

Досега имало неколку обиди да се почне со евидентирањето на наодите на антички монети од ова подрачје. Во Археолошката карта на Југославија започната пред II светска војна, во листовите Прилеп—Битола и Кавадарци,[6]) Н. Вулиќ регистрирал и повеќе десетици наоди на пари; всушност сè она што успеал да дознае. Од предримскиот период наведува 11 наоѓалишта со идентификувани монети и уште толку со неопределена сигнатура „грчки пари". П. Лисичар, кој се обидел во еден збиен приказ да ја опфати раната антика во СР Македонија[7]), не пропуштил да ги потенцира и сите позначајни повоени археолошки наоди и сите нови наоди на грчки и македонски пари (до 1954 г.); регистрирани се 8 наоѓалишта.

Во поново време В. Соколовска опфатила група монети од македонски-грчки ковници од V век на ст. е. до I век на н. е., што се собрани во скопскиот Археолошки музеј[8]). Оваа институција, макар што е централна по карактерот на збирките и со аспирации да го покрива и контролира теренот на целата Република, според содржината на монети од овој период не е на завидно ниво. Главнината во него се парите од оставата во Прилепец, а остатокот — единечни наоди (собрани претежно пред војната) кои се изложени во приказот на Соколовска, ја претставуваат во најголем дел состојбата на наодите до 1966 година. За жал, од 106 монети што се опфатени во тој приказ, авторот навел наоѓалишта само за 14 парчиња. Остатокот е неупотреблив за картата и може да послужи само како увид во општиот состав на кововите од тој период во рамките на СР Македонија.

Во историјата на античка Пелагонија, одразена во светлина на археолошките наоди, се обидов да го прикажам и движењето на моне-

---

[6]) N. Vulić, Archäol. Karte Jugoslawiens, Blatt Prilep—Bitolj, Beograd 1937; Blatt Kavadarci, Bgd. 1938.

[7]) П. Лисичар, Нашата македонска антика, Разгледи, год. IV, бр. 7—8, Скопје, 1954, 583—612.

[8]) В. Соколовска, Од нумизм. збирка на Археол. музеј во Скопје, Зборник на А. м. кн. IV—V, Скопје 1966, 23—32, Т. I—VI.

тите во тој регион до доцноархајскиот до римскиот период[9]). Фондот на пари во Битолскиот музеј е најобемен по збирката во скопскиот Археол. музеј, а според комплетноста на податоците за овие наоди е дури и пред скопскиот. Преку овие наоди и богатиот фонд во Прилепскиот музеј[10]), Пелагонија е најцелосно претставена, далеку пред другите области во Републиката. Од друга страна, широките пространства источно од Вардар (Источна Пеонија и соседните тракиски области) дале досега сосем мал број наоди; ова го потврдуваат и збирките на регионалните музеи во Штип, Струмица, Куманово. Истото важи и за речиси цела Илирида, со исклучок на потесниот регион околу Охрид, античкиот Лихнид.

Временскиот распон од појавата на првите монети во нашите краеви, па до навлегувањето на римските републикански денари, значи времето од околу 500 до 148 г. ст. е., може да се подели на три изразити етапи. Тоа би биле:

1. — Малубројни единечни наоди, речиси исклучиво од сребро, до масовната употреба на македонските пари од времето на Филип И.

2. — Монети на македонски династи кои, почнувајќи од Филип II, стануваат редовно платежно средство во Пелагонија, Амфакситис и деловите од Пеонија и Дасаретија. Ова се однесува особено на бронзените пари, значи ситни вредности што циркулирале во секојдневниот живот. За разлика од овие, среброто се појавува сè уште во групни наоди и во тогашните најбогати населби и претставува мртви резерви, гаранција на богатството на врвните аристократски семејства.

3. — Парите од времето на Филип V до претворањето на Македонија во римска провинција претставуваат веќе една нова етапа која по својата содржина и новите моменти треба да се разгледува издвоено.

Ф. Папазоглу, зборувајќи неодамна за појавата и движењето на сребрените пари во Дарданија (а тука е опфатен и Скопско-кумановскиот басен), разликува, исто така, три етапи, само временски поместени наназад во однос на нашето подрачје. Според неа, во текот на IV век таму се во употреба парите од групата Дамастион; среброто на македонските и пеонските династи (од IV век) се користи во III век; како трета етапа, во II век, ја истакнува хегемонијата на тасоското сребро, проследено со кововите на I македонска мерида и пробивот па парите од Аполонија и Дирахион[11]).

Во врска со ова треба да го истакнам следното: првите две етапи на Ф. Папазоглу би можеле временски да се стопат во една. За нивното рашчленување мислам дека немаме оправдување. Да потсетам

[9]) И. Микулчиќ, op. cit., 44, 64—65, 81—83.

[10]) За податоците на наоди, собрани во Н. музеј во Прилеп, му благодарам на Б. Бабиќ, директор на оваа институција.

[11]) Ф. Папазоглу, Средњебалканска племена у предримско доба, Сарајево 1969, 356.

дека бронзите на Касандар, откриени кај Кршевица во долината на Ј. Морава, пристигнале толку далеку на север набргу по нивното емитување; оваа остава била скриена под земја не по пробивот на Галите[12]). Верувам дека е неоправдано тогаш среброто, кое пробивало на север секако порано од бронзата, да се датира со задоцнување од повеќе децении или со еден цел век. Покрај тоа, македонското и пеонското сребро е во Дарданија речиси непознато; за кои наоди всушност би се работело? Дали не се мисли дека групата Дамастион-Пелагити токму него го заменувала на територијата на Дарданците? Да се потсетиме на уште нешто: временски најрана би била секако познатата остава од Кутина кај Лесковац. Во неа е најзастапена дамастинската група VI според Мај (365—340 г.), макар што содржи и подоцнежни групи[13]). Меѓутоа, ова сребро како и оние неколку примероци на Александар III и Филип III во музејот во Лесковац — дали не им припаѓале на Трибалите? Освојувањето на долината на Ј. Морава од страна на Дарданците сепак не би паѓало пред почетокот на III век[14]). А горното би се однесувало и за монетните наоди во Скопско-кумановскиот басен до крајот на IV век или макар до смртта на Александар.

Освен ова, во дарданските наоди покрај Дамастион речиси редовно се појавуваат и пелагитските ковови. I и II класа на овие се ковани во периодот од околу 325/320 до 300 г. ст. е.; III пелагитска класа, која е и најчеста, емитувана е приближно од 300 до 280 г. ст. е.[15]). Ова доволно зборува за датирањето на спомнатите наоди.

*

* *

Хронолошкиот преглед на наодите на подрачјето на СР Македонија го разделив во рамките на трите спомнати етапи.

I етапа. Доцноархајски бран на трако-македонската група, емитуван од голем број градови во халкидичкиот регион и соседните трако-пеонски племиња, регистриран е на неколку наши наоѓалишта. Раните златници на Лајаи[16]) и една помала остава на фамозни

---

[12]) И. Микулчиќ—М. Јовановиќ, Хеленистички oppidum у Кршевици код Врања, Гласник књ. IV, Врање 1968, 356, Т. I, сл. 4. Истакнувам уште еднаш за целосното отсуствување на хеленистичкиот материјал во населбата и гробовите; животот тука изгаснал уште во раниот III век.

[13]) J. May, The coinage of Damastion and the lesser coinages of the illyro-paeonian region, Oxford—London 1939, praeface IX.

[14]) уп. нап. 13; континуитетот на животот на овој богат опидум со тракиско-трибалски обележја и хегемонијата негова во потегот на Ј. Морава до во раниот III век се многу маркантни, за разлика од подоцнежните дардански упоришта што избиваат во прв план истовремено кога првиот опидум бил уништен; уп. и н. д., 371.

[15]) J. May, op. cit., 179.

[16]) G. Svoronos, L'Hellénisme primitif de la Macédoine, — според P. Lisičar, op. cit., 590.

октодрахми на Дероните (500—480)[17]), ископани се во почетокот на овој век во околината на Штип. Во Караорман кај Штип, во еден доцно-архајски гроб е најден (во 1959 г.) триобол на градот Акант (510—480)[18]). Еден таков примерок е откриен дури на Косово[19]). Архајска тетрадрахма од Тасос (550—480) најдена е во околината на Берово[20]).

Во Пелагонија, во регионот на Прилепец—Прилеп, регистрирана е една драхма на Неапол[21]), тетрадрахми на Атина-архајскиот стил и Келендерис од далечната Киликија (Микулчиќ, Пелагонија, 64; збирка на Ѓ. Мирчевски и во А.М. — Скопје).

Во текот на V и IV век Пелагонија добива изразит примат. Од југоисток наставува истиот бран: тетрадрахма на Менде (450—424) е најдена во околината на Прилеп (Прилепец? А.м. Скопје, в. к. 1153). Бројни бронзени примероци на Амфиполис (424—358) во Бучин (античка Алкомена), Чепигово (ант. Стибера), Мојно[22]), околината на Охрид[23]); на некрополата во Просек—Демир Капија (повеќе наоди)[24]) и во светилиштето, 3 km северно од оваа (20-ина парчиња)[25]); уште 8 примероци од непознати локалитети (Соколовска, Т. III—IV, бр. 57—64). Еден тетраобол на Родос најден е неодамна во Куманово[26]). Една бронза на Филипи (с. 375 г.) во Чепигово (Вучковиќ, Стибера, 89); еден Скирос во Граиште—античкиот Брианион (Пелагонија, 64).

Од вториот правец, од грчкото копно, парите доаѓаат поретко. Статерите на Коринт (414—382) се евидентирани во Граиште и Драгарино (Музеј Битола, 3951, 4777) и на еден непознат локалитет околу Битола. Тесалската Лариса (395—344) е потврдена во Граиште, Беранци, Бистрица, Чепигово (Пелагонија, 64) и околината на Охрид (Лисичар, 591 и нап. 19; Музеј Охрид).

Сè уште е загонетно присуството на далечната Сиракуза: по една тетрадрахма потекнува од Чепигово (Вулиќ, Blatt, 10) и околината

---

[17]) H. Gäbler, Fälschungen makedonischer Münzen, III. Sitzung der Preuss. Akademie der Wissenschaften, Berlin 1936, 426 ff; — S. Noe, A Bibliography of Greek Coins Hoards, N. N. M. № 78, New York 1937, № 495; — C. M. Kraay, Hoards, small change and the origin of coinage, JHS vol. LXXXIV, Athens 1964, 82.

[18]) И. Микулчиќ, Илирско-архајски гробови из ок. Штипа, Старинар XIII—XIV, Београд 1963, 201, сл. 14.

[19]) И. Микулчиќ, Пелагонија, 44.

[20]) Н. Мушмов, бр. 5643; Во поч. на 1969 г. понуден на скопскиот Археол. музеј (заедно со тетрадрахма на Архелај).

[21]) Н. Мушмов, бр. 6398; Музеј Прилеп.

[22]) За сите наоди: Микулчиќ, Пелагонија, 64, и Д. Вучковиќ, Styberra, Archeologia iugoslavica IV, Београд 1963, 89 (Чепигово).

[23]) П. Лисичар, op. cit., 591, нап. 91; стара аквизиција на Охридскиот музеј.

[24]) Ископувања 1950—52 и 1954 г.; наодите во А. м. Скопје, необјавени.

[25]) Група од 181 бронза од IV—I век ст. е., собрана во светилиштето на Артемис—Хеката 3 km северно од Просек. Случајно откриено и уништено во 1961 г., наодите во А. м. Скопје; уп. Микулчиќ, Непознат ант. град кај Мојно, Год. зборник на Фил. фак. кн. 22, Скопје 1970, 331.

[26]) Ископан во бавчите на источната периферија на Куманово, понуден на А. м. Скопје во 1967 г.; прив. збирка.

на Струга (Лисичар, 588; стара аквизиција на Охрид. музеј). Во Битолскиот музеј постои еден фалсификат (вк. 3442), покрај сличните квалитетни современи имитации — тетрадрахми на Олинт (420—348) и Амфиполис (424—358; в. к. 3975, 3974).

Сега се појавуваат и првите примероци на македонски владетели: од околината на Берово доаѓа тетрадрахма на Архелај (413—399; в. нап. 20); тетрадрахми на Амintас III (389—383 г., првиот период) се откриени во Бонче (Вулиќ, 21), околината на Битола (М. Битола, 3972, 3976 — купени во чаршијата, можеби фалсификати) и едно непознато наоѓалиште (А.м. Скопје, 3506). Пердикас III (365/4—359 г.) е застапен со две ситни вредности — во Српци—Беранци и Бистрица (Пелагонија, 64, 65; М. Битола, 5766).

II етапа. Прво ќе дадам преглед на сребрените (и неколку златни) наоди, според владетелите.

— *Филиј* II (359—336). Дасаретија: тетрадрахма од ок. на Струга (Лисичар, 588). Пелагонија: тетрадрахми од Волково (Вулиќ, 50), Прилепец (А.м. Скопје, 2176 и во М. Прилеп), две од М. Варош—Прилеп (А.м. Скопје 1277), две парчиња од непознато место во А.м. Скопје (Соколовска, Т. II, 39, 40; 1213 е можеби спомнатиот предвоен наод од Волково?), една од Мојно (М. Битола, 5695). Златни статери потекнуваат од Селце (Вулиќ, 41) и Загорани (М. Прилеп).

— *Александар* III. Дасаретија: ок. на Охрид (Лисичар, 591, нап, 19). Пелагонија: златен статер од Суводол (Вулиќ, 43; гробен наод?) и од непознат лок. (Соколовска, Т. III, 46; 1393 е можеби идентичен со овој?). Тетрадрахми се најдени во Бонче, Марул, Селце (Вулиќ, 21, 30, 41) и повеќе парчиња во Прилепец (стара збирка на Ѓ. Мирчевски и во М. Прилеп); драхма од Прилепец (Соколовска, Т. III, 56), и 2 од Чепигово (Вучковиќ, Стибера, 89). Трите тетрадрахми и трите драхми од непознато потекло во А.м. Скопје (Соколовска, Т. III, 46, 48, 50, 52, 53, 55) се можеби идентични со спомнатите наоди од Бонче, Марул, Чепигово, Волково или од Дреново. Од ок. на Битола откупени се за Битолскиот музеј 5 тетрадрахми (1067, 1248, 1250, 3973, 3995) и неодамна една од Мегитлија. Една драхма од Г. Илино во Демир Хисар (понудена на А.м. Скопје во 1967 г.). Пеонија: златен статер од ок. на Гевгелија (Соколовска, Т. III, 45); сребрени наоди од Демир Капија, Дреново (Вулиќ, 8, 10), Кавадарци (Соколовска, Т. III, 47). Наоди во северните краеви: златен статер од Скупи кај Скопје[27]), 1 драхма од Таор кај Скопје (А.м. Скопје 1297) и по 2 од и ок. на Куманово (приватни збирки, Куманово, 1968—70 г.) Кратово (Соколовска, Т. III, 51, 54).

— *Филиј* III *Аридеј*. Златен статер од Д. Нерези—Скопје (А.м. Скопје 4197; гробен наод?) и еден таков од непознат лок. (Сококоловска, Т. IV, 68).

---

[27]) За податоците ѝ благодарам на Б. Јосифовска од Филоз. фак., Скопје, наод од пред две децении; приватен посед.

— *Лизимах*. По една тетрадрахма од ок. на Струга (Лисичар, 588), Прилеп (А.м. Скопје, 1155; кај Соколовска бр. 91, без наоѓалиштето) и ок. на Куманово. Во Прилепскиот музеј се наоѓа примерок, покрај повеќе парчиња на Александар III, како дел од големата остава во Прилепец.

— *Селеук* I. Две тетрадрахми од ок. на Струга (Музеј Струга и една во приватен посед во Струга, 1968/9 г.); ок. на Охрид (Лисичар, 591, нап. 19 — Музеј Охрид).

Од останатите сребрени наоди, регистрирани се следните:

— Хефестија на Лемнос (околу 300 г.) од непознат лок. (Соколовска, Т. V, 87).

— Пеонски династи: тетрадрахма на Ликпеј (359—340) од непознат лок. (Соколовска, Т. IV, 83); исти вредности на Патрај (340—315) од Голозинци и Г. Чичево кај Т. Велес[28]), и една драхма од Демир Капија (во А.м. Скопје). Аудолеонт (315—286) е подобро застапен: по една тетрадрахма од ок. на Штип (Музеј Штип, 1952—55) и Куманово[29]), од Овчеполе (Скопска чаршија, 1969—70), Кратово (Соколовска, Т. V, 84), Бонче во Пелагонија (Вулиќ, 21), Голозинци кај Т. Велес (Музеј Т. Велес); по една драхма од Скупи—Скопје (Соколовска, Т. V, 85) и ок. на Охрид (стара аквизиција, Музеј Охрид).

Од дамастионската група регистрирани се само 3 наоди: тетрадрахма на Дамастион (с. 360—340) од ок. на Прилеп (Музеј Прилеп), драхма на Сарноати (325—320) од ок. на Скопје[30]), драхма на Пелагити (I класа, с. 320—300) од ок. на Скопје[31]).

Бронзените пари од ова време се многу почести. Следува преглед по области.

— Дасаретија: Дабовјани (Александар III — 20 парчиња); Делагожде (Александар III); Требенишко Кале (Александар III и Касандар; гробни наоди; за сè — Лисичар, 587, 588); Охрид („Горна Порта—Кале" — Деметриј I); ок. на Охрид (Александар III, Антигон Гонат; Лисичар, 590, 591).

— Пелагонија: потврдени се на 34 локалитети. Ќе се движиме од југ кон север: Живојно (лок. „Градиште": Филип II, Александар II, Касандар, Ант. Гонат; лок. „Река": Филип II; лок. „Трапо": Александар III); Ѓермиан (Филип II, Касандар); Граешница (Филип II, Касандар); Чебрен (Ант. Гонат); Рапеш (Александар IV); Полог (Деметри I, Кипсела); Градешница (Филип II); Мојно (Касандар); Дра-

[28]) Н. музеј, Т. Велес, стара аквизиција. За сите наоди, собрани во овој музеј, му благодарам на Т. Груев, раководител на музејот и теренски истражувач.

[29]) За податоците му благодарам на В. Санев, директор на Н. музеј во Штип каде се чува овој наод.

[30]) J. May, op. cit., 178, 180, Pl. X, 9.

[31]) Ibid., 169, Pl. IX, E.

гарино (Деметри II); Лопатица (Филип II); Беранци („Градиште": Филип II, Александар III, Филип III, Касандар, Ант. Гонат, Деметри II; во гробовите на „Црквиште": Филип II, Ал. III, Ант. Гонат); Г. Српци (Александар III, Касандар, Ант. Гонат, Деметри II); Граиште (Филип II, Ал. III, Филип III, Касандар, Александар IV, Деметри I, Ант. Гонат, Гиртонија, Лариса); Г. Илино (Касандар); Бучин (Филип II, Ал. III, Деметри II); Чепигово (Филип II, Ал. III, Касандар, Ант. Гонат, Деметри II; за сите овие наоди уп.: Пелагонија, 64, 65; околу 150 парчиња од IV—III век се собрани во збирките на А.м. Скопје и Музејот Битола). — Бонче (Александар III, Касандар); Прилепец (Филип II, Ал. III, Касандар и др.); Волково (Филип II, Александар IV, Ант. Гонат; во збирката на Г. Мирчевски, А. м. Скопје и М. Прилеп); Маркова Варош—Прилеп (Филип И; А. м. Ск. 1226); гробови на „Заград" (Александар III; Б. Китаноски, Арх. преглед 11/1969, 72); неидентификувани монети од IV—II век од повеќе локалитети околу Прилеп (Бела Црква, Бело Поле, Фариш, Чумово, Марул, Никодим, Ореовец, Подмол, Попадија, Штавица; предвоените наоди евидентирани од Вулиќ, поновите во М. Прилеп). Наспомнувам дека од подрачјето на Пелагонија потекнуваат околу 350 бронзи од IV—II век ст. е., собрани во музеите во Битола, Прилеп и Скопје. Сите тие не успеав целосно да ги категоризирам. Покрај тоа, меѓу горните наоди, што ги приведов, често зад еден владетел стојат повеќе примероци. На ова место ќе го изоставам бројниот преглед на бронзите; истакнати се само кововите заради согледувањето на внатрешниот репертоар во дадената епоха и почетоците на нивното користење.

Во Пеонија бронзите од ова време се неспоредливо поретки: Марвинци (Александар III, Касандар; делумно во А. м. Скопје); Демир Капија (Филип II, Ал. III, Касандар, Деметриј II, Ант. Гонат; А.м. Ск. — уп. нап. 24); Стоби (Филип II); Банско кај Струмица (над 20 бронзи на Филип II, Ал. III, Касандар, Ант. Гонат)[32]); Мрзен—Ореовец (Филип II, Касандар; А.м. Скопје); ок. на Т. Велес (Касандар; Музеј Т. Велес, 1439, 2044). И во Градскиот музеј во Скопје од порано се прибрани 2 парчиња на Филип II, од околината на Скопје. Во А.м. Скопје се чуваат повеќе стари аквизиции без местата на наодот (Соколовска, бр. 43, 44, 57—64, 69—77).

III етапа. По галската провала не е евидентиран ниту еден сребрен наод во временскиот интервал од цел еден век. Дури во текот на првата половина од II век среброто повторно кружи во овие краеви. Овој нов бран е маркантен поради својот интензитет, но сепак заостанува далеку зад претходниот. II составот е сега поинаков: македонските владетели се речиси непознати, а доминира Атина, Дирахион.

[32]) Во 1966/67 година кога е каптиран големиот термален извор, беа исфрлени со калта и различни дарови, фрлани во антика во изворот: накит, една вотивна плоча на Артемис и над 500 парчиња бронзени пари (со исклучок од 2 сребрени); тие опфаќаат временски распон од времето на Филип II непрекинато до Константин I. 120 парчиња се откупени за А. м. Скопје, остатокот во Н. музеј, Струмица и прив. збирка.

Тасоските тетрадрахми со кои буквално е преплавена соседната Тракија, на северномакедонското подрачје одвај се пробиле. Истото важи и за убавите ковови на I македонска мерида.

Од македонските владетели Филип V е застапен само со една тетрадрахма од непознат локалитет (Соколовска, Т. IV, 78) и Персеј со една таква пара од околината на Куманово. Персеј во Битолскиот музеј (3971) е груб фалсификат.

Маркантните атички тетрадрахми од новиот стил (186—86) се почести. Во Пелагонија се евидентирани во Прилепец повеќе парчиња (збирка на Г. Мирчевски), по една од Бучин и Чепигово, 4 од Дебреште (Пелагонија, 79; Б. Бабиќ, Археол. преглед 7/1965, 63); една од Прилеп (лок. „Дабнички завој", Музеј Прилеп); две од Витолиште (А.м. Скопје, 1519, 3840).

Пеонски наоди: по една во Стоби[33]), Кавадарци (Соколовска, Т. V, 106) и Амзабегово во Овчеполе[34]). Илирида: по еден примерок од околината на Охрид (А.м. Скопје, 3490) и Гостивар[35]).

Доцните драхми на Дирахион (229—100) незабележително, но сепак зачестено, кружат во овие краеви. Евидентирани се во околината на Охрид (Музеј Охрид, стара аквизиција); 6 примероци заедно со Аполонија, според Р. Пашиќ, тогашен кустос во тој музеј), во Охрид (лок. „Горна Порта" — Лисичар, 590); во ок. на Битола (Музеј Битола, 1295, 1296; повеќе парчиња се појавувале и во битолската чаршија во последната деценија); по еден примерок од Чепигово (Вучковиќ, 89), Кичево и Скупи-Скопје (А.м. Скопје, 1525, 2050); ок. на Штип (стара аквизиција, Музеј Штип); Т. Велес и околината (Чашка? — 2 примероци. Музеј Т. Велес, 149). Во А.м. Скопје се чуваат и пет парчиња од непознати локалитети (Соколовска, Т. V, 93—97) покрај една Аполонија (200—80 г. ст. е.; Т. V, 92).

Тетрадрахмите на I македонска мерида (158—149) се сосем ретки во нашите наоѓалишта. Најдени се (по еден примерок) во Палчиште кај Тетово (А.м. Скопје, 1523), ок. на Гостивар (в. нап. 35), ок. на Охрид (приватна збирка, Скопје, 1969), Галиште во Мариово (Музеј Т. Велес) и уште три парчиња од непознати места (А.м. Скопје, 1151, 1364, 3513).

---

[33]) Депо од 500 републикански денари и една тетрадрахма (Атина), ископан во 1971 г. под објектот Синагога—Базилика, во доцнохеленистичкиот пласт. — За истото: J. Wiseman—Dj. Mano—Zisi, Excavations at Stobi, 1971, A. J. A. vol. 76, 1972, 410, Pl. 86, 8,9.

[34]) Ископувањата на В. Санев од Штипскиот музеј, на кого му благодарам за податокот.

[35]) Евидентиран во гостиварската чаршија во 1966 и 1967 г., заедно со тетрадрахма на I мак. мерида.

Тетрадрахми од Тасос се исто ретки. По еден примерок доаѓа од Струга (А.м. Скопје, 2202), ок. на Битола (прив. збирка, Битола); Голозинци (Музеј Т. Велес); две парчиња од непознати места (Соколовска, Т. V, 88, 89). Пред I светска војна, во подрачјето на Скопје е ископана една мала остава (Тасос и варварски имитации, најмалку 7 парчиња)[36]).

Од еубејската Хистиеја (169—146), околу 200 тетраоболи беа собрани во една остава, закопана во Град кај Делчево (во А.м. Скопје се откупени само 4 примероци, в. к. 4105). Два други примероци, од непознати локалитети, се чуваат во истиот музеј (Соколовска, Т. V, 98, 99; Преспа?).

На ова сребро, во текот на втората половина од II век се надоврзуваат во значителен број римски денари што сега сосем ги заменуваат грчките ковови. Тогаш се закопани и големите остави во Стоби (в. нап. 33) и Витолиште[37]).

Единечните наоди не се точно евидентирани, меѓутоа се чини дека не се толку ретки (Охрид, Струга, Кичево, Битола, Рапеш, Подмол, Мојно, Мрзен—Ореовец, Дубјани, Водоврати, Банско, Скопје и др.). Уште еднаш, во еден обид, кој останал сосем ограничен и временски и по обемот на емитувањето, се појавиле сребрените тетрадрахми во стилот на старите македонски ковови. Две убави парчиња на квесторот Ае. Силас потекнуваат од Струмица (Музеј Струмица). Инаку до крајот на антиката римското сребро ќе остане како единствениот тип во овие области.

Ситните вредности, бронзите, течат наизглед во континуитетот со претходните векови. Сепак тие се среќаваат на значително поограничен број локалитети и во помало количество. Владетелите Филип V и Персеј се доста ретки, а најчести се автономните емисии — на македонскиот коинон, областите и градовите. Со неколку парчиња застапени се и соседните области Тесалија и Илирида, остатокот се македонски ковови. По бројноста доминира Тесалоника со своите бројни емисии, по неа доаѓаат Амфиполис, Пела, Ботиеја. Меѓутоа овие бронзи се емитуваат претежно низ целиот II и поголем дел од I век ст. е., а едно прецизно распределување на емисиите до средината на II век и во периодот по ова засега е тешко да се изведе.

Следува преглед по областите:

— Дасаретија: Охрид (Персеј, Лихнидос); ок. на Охрид (макед. автон., Лихнидос; — уп. Лисичар, 590, 591).

---

[36]) S. Noe, op. cit., N. N. M. Nr 78, New York 1937, 302, Nr 1151.

[37]) Околу 100 денари беа исколани кај Витолиште уште пред четврт век, од кои во почеток на 1972 г. за А. м. Скопје се откупени 82 парчиња. За економиката на овој рудоносен базен во антиката в. И. Микулчиќ, Старо рударство кај Витолиште, Стремеж бр. 7, г. XIII, Прилеп 1967, 46—54.

— Пелагонија: Живојно (2 лок.: Филип V, Персеј, макед. автон., Ботиеја, Пела, Тесалоника, Амфиполис; макед. автон., Ботиеја); Гермиан (Филип V, Амфиполис); Сливица (Пела); Совик (3 лок.: Персеј, Тесалоника; Персеј, макед. автон., Тес.); Градешница (Персеј, макед. автон., Амфиполис, Пела, Тес.); Рапеш (2 лок.: Ботиеја, Пела, Тес.; Филип V, макед. автон.); Зовик (3 лок.: Филип V; Тес.; макед. авт.); Чебрен (Филип V, Персеј, Амфиполис, Тес.); Чаништа (Ботиеја, Пела); Крушејца (макед. автон., Тес., Пела); Граешница (Филип V, Персеј, Тес.); Црнобуки (Персеј, Ботиеја, макед. автон., Пела, Тес.); Лисолај (Тес.); Драгарино (Пароreја, Тес.); Беранци (3 лок.: Персеј, Амфакситис, Пела, Тес., Ботиеја, Гиртонија, Лариса; Филип V, макед. автон.); Г. Српци (Персеј, Амфакситис, макед. автон., Тес.); Лопатица (Тес.); Граиште (Филип V, Персеј, Ботиеја, Пароreја, макед. автон., Амфиполис, Пела, Тес.); Чепигово (Филип V, Персеј, макед. автон., Пела, Тес., Филипи); Мојно (Филип V, Персеј, Пела, Тес., Амфиполис); Прилепец (2 лок.: Амфиполис, Пела, Тес. и др.); Волково (макед. IV мерис, Пела, Тес.); М. Варош (макед. автон.; за сè ова в. Пелагонија, 64, 65, 81, 83). Кон ова се приклучуваат и наоѓалиштата со неидентификувани монети од предримско време околу Прилеп (Бело Поле, Марул, Никодим, Ореовец, Подмол, Попадија, Фариш, Чумово, Штавица).

— Пеонија: Баратли (макед. автон.); Валандово (Тес., повеќе неидентификувани); Н. Дојран (Тес. и др.); Кованец (макед. автон.); Банско (Персеј, Филип V, макед. автон., Пароreја, Пела, Тес., Филипи, тракиски); Демир Капија (3 лок.: макед. автон., Пела, Тес., Амфиполис); Тремник (макед. автон.); Д. Дисан (макед. автон., Амфиполис, Пела, Тес.); Кавадарци (Филип V, Тес., Пела); Ресава (2 лок.: макед. автон., Тес.); Мрзен—Ореовец (макед. автон., Амфиполис, Пела, Тес.); Дреново (Тес., Лариса и др.); Стоби (Тес., Пела, Амфиполис); Галиште (Филип V, макед. автон., Амфиполис); Манастирец (макед. автон.); Скачинци (Тес.); Двориште (Птоломеј IV); Стари Град (Амфиполис, Пела); Чашка (Амфиполис, Тес.); Т. Велес (Персеј, макед. автон., Пела, Амфиполис); неидентификувани бронзи од Д. Чичево, Виничани, Водоврати, Згрополци (за сè: А.м. Скопје — в. к. 1243, 2206, 3683—3692, 3706—3716, 3752, 3759, 3783, 3788, 3778, 3942, 4156 и незаведени; Музеј Т. Велес — в. к. 218, 1724, 1362, 1363, 1810, 1830, 2019, 2031, 2135 и незаведени; помал број наоди во прив. збирки).

И, да го завршиме овој предглед со најсеверните наоди: Кратово (макед. автон., Тес.; А.м. Ск., 1542, 1543); Скопје (повеќе лок.: макед. автон., Пела, Амфиполис; Лариса, Тес.; А. м. Ск., 1649, 3504 и Градски музеј, незаведени).

*
* *

Можностите за извлекување на одделни податоци, забележувања или заклучоци се бројни. Тоа го истакнавме во уводниот дел на овој преглед. Меѓутоа, поради ограниченият обем на овој текст тука нема да навлегувам ни во најосновните проблеми. И уште нешто: на ова место не се опфатени некои најнови наоди. Надополнувањата со новите и испуштени стари наоди, логично, ќе бидат пожелни.

Dr Ivan Mikulčić

EIN NEUER DEPOTFUND VON TETRADRACHMEN UND EINE ÜBERSICHT DER MÜNZFUNDE VON V BIS II JH IN MAKEDONIEN

Im Bereich der Sozialistischen Republik Makedonien war bisher nur ein Hortfund von Tetradrachmen aus der Zeit Alexanders des Großen und seiner Nachfolger, bekannt und zwar von Prilepec bei Prilep[3]). Im vorstehenden Beitrag wird auf einen kleinen Hortfund hingewiesen, der bereits 1962 bei Bukri in der Nähe von Bitola entdeckt wurde. Der dritte Depotfund von Münzen der gleichen Herrscher stammt aus Bogdanci bei Gevgelija, dieser ist noch unveröffentlicht.[4])

Alle diese Münzen waren eingegraben worden vor dem großen Zug der Kelten im Jahre 280 vor u. Z.

Im folgenden wird eine zusammenfassende Übersicht über die Münzfunde aus der vorrömischen Zeit in Makedonien gegeben. Man unterscheidet drei Prägeperioden:

I — Von ca. 550 — 359: Seltene Funde von Silber von verschiedenem Wert. (Derrones, Akanthos, Thassos, Neapolis, Athen, Kelenderis, Mendae, Amphipolis, Philippi, Skyros, Korinthos, Larissa, Syracusa; Archelaos, Amyntas III, Perdikas III).

II — 359 — 220: Reiches Vorkommen von Münzen, hauptsächlich von makedonischen Herrschern. Registriert sind 8 einzelne Funde von Goldmünzen und 50 Funde von Silbermünzen. (Philippos II und Alexander III, Lysimachos, Seleukos I).

Selten sind die Münzen päonischer Herrscher sowie der damastinischen Gruppe (Damastion, Pelagia, Sarnoatai).

Bronzemünzen zirkulierten jetzt im täglichen Gebrauch in Pelagonien und Teilen von Päonien und Dassaretien. Nach der Anzahl der Fundorte (über 40) wie auch nach der Menge der Münzen (Bronze und Silber) steht Pelagonien weit vor den anderen Gebieten.

III — 220 — 148: Nach dem großen Zug der Gallier trat eine Stagnation ein. Noch einmal zirkulierte das Silber im 2. Jahrhundert: Die Tetradrachmen aus Athen — Neuer Stil (17 Funde), Stateri aus Dyrrachion (ca. 15 Orte), Tetradrachmen aus Thassos (5 Funde und ein kleiner Hortfund bei Skopje) und die erste makedonische Meris (7 Funde), ein Hortfund von Tetraoboli aus Histieia. Je eine Münze von Philipp V und von Perseius.

Die Bronzenmünzen sind weiter sehr zahlreich, obwohl nicht so sehr wie in der vorhergehenden Periode. Am häufigsten sind die autonomen makedonischen Prägungen der Gebieten und Städten Thessalonica, Amphipolis und Pella.

1.
3.
6.
2.
4.
7.

5.

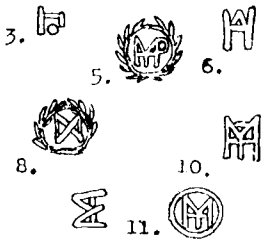

8

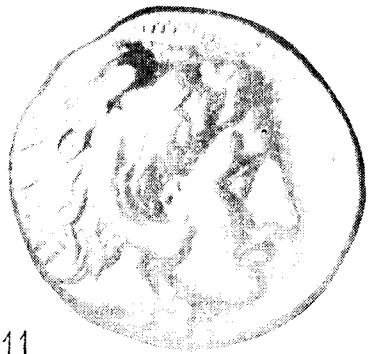

11.

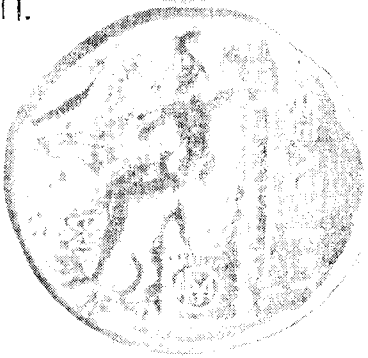

12.

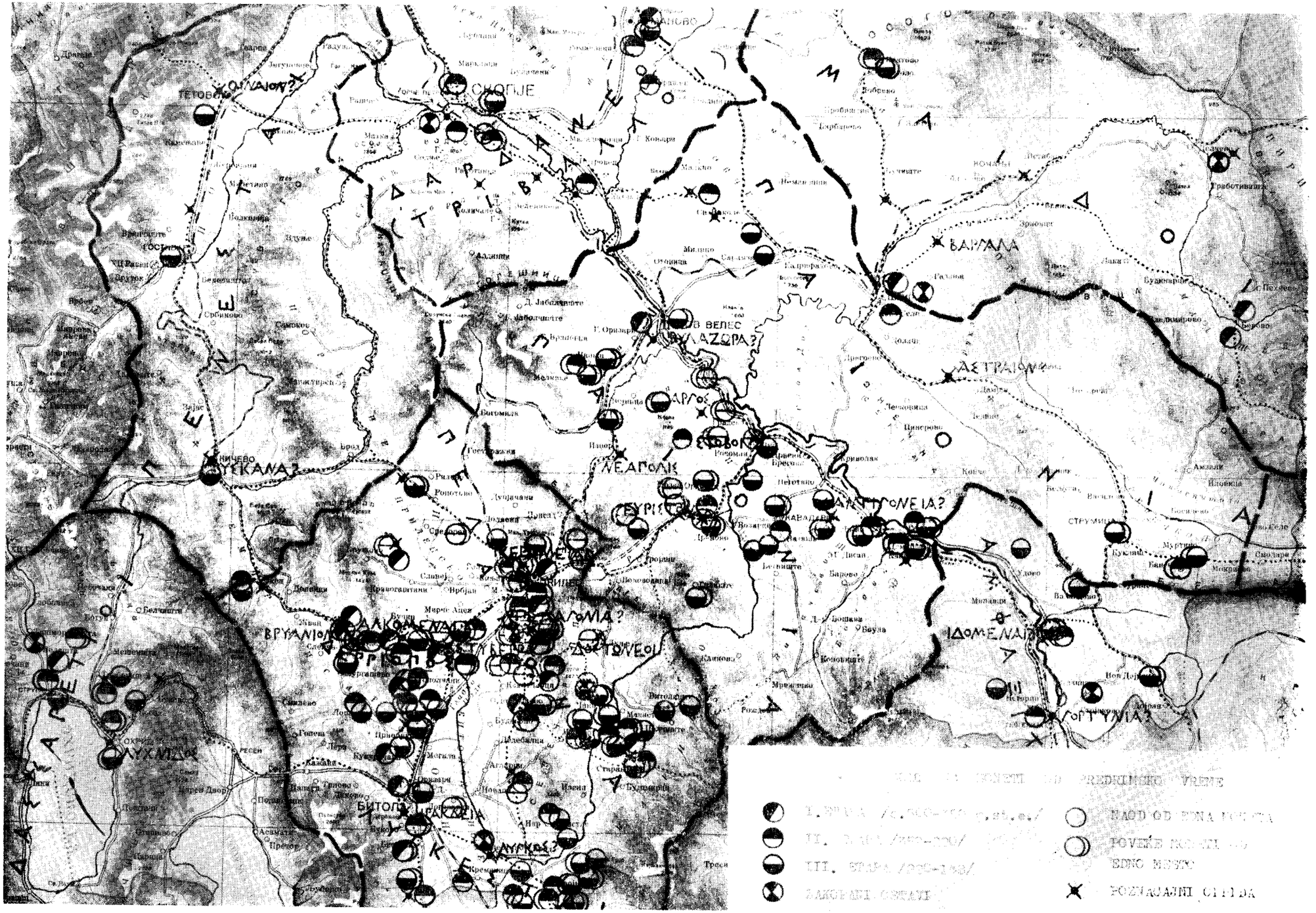
СКОПЈЕ
ТЕТОВО
ВАРЛАЛА
ВЕЛЕС
ВУЛАZОРА?
ЛЕАГОЛІЄ
ЕТОВО
ЛУЄКАЛА?
ВРУАЛІОЛ
ЛУХЛІДОЕ
БИТОЛА
ЛУСКОЕ?
ІДОМЕЛАІ
СТРУМИЦА
ЛАКОРАНІ ОСТАЧІ
NAOD OD EDNA MONETA
POVEĆE MONETI
EDNO MESTO
POZNACAJNI OPPIDA

Д. ДИМЕСКИ

ЈОСИФОВАТА ПРОВАЛА ВО 1902 ГОДИНА

Метаморфозата на Битолскиот револуционерен округ во крепост на Тајната македоно-одринска револуционерна организација (натаму скратено ТМОРО) не е случајна.

Во деновите кога врховистите засилено атакувале на ТМОРО на надворешен и внатрешен план, во деновите на инфилтрацијата на врховистичките елементи во ЦК на ТМОРО по познатата Солунска провала 1901 година, Битолскиот револуционерен округ останал релативно чист.[1])

Приматот што го добил Вториот револуционерен округ над другите окрузи на ТМОРО во почетокот на 1902 година, покрај низа фактори, според Силјанова, најмногу се должел на Делчевиот престој и „воспитната улога" на Марковата чета.[2])

Несомнено дека Делчевиот престој придонесол за стабилизацијата на организационите редови и дал импулс за натамошен растеж на револуционерното движење во Битолскиот округ.[3]) Воедно Делчев ги разбил дилемите на раководниот кадар истакнувајќи ја на прво место максимата дека „востанието е средство, а не цел".[4])

Без сомнение, четата на Марко Леринѕки била своевиден расадник на раководни кадри кои придонесле за подемот на четничкиот институт на Организацијата во Округот.

---

[1]) „Ние, најоддалечените од Софија, знаевме дека се води борба меѓу централисти и врховисти, но до пристигањето на Делчев не бевме добро запознати со таа борба . . .

. . . Ние во Битола ја следевме борбата со голем интерес, но не се вовлековме во неа, а продолживме да се готвиме против вековниот непријател, (Революционната борба в Битолския окръг. — Спомени от Георги п. Христов, София, 1953, 37).

[2]) Христо Силяновъ, Освободителнитѣ борби на Македония, София, 1933, т. I, 131.

[3]) Сп. Спомени на Анастас Лозанчев, ракопис, ИНИ, Скопје, сл. IV/84, 11.

[4]) Революционната борба в Битолския окръг, . . ., 38.

Меѓутоа, не треба да се изгуби од предвид улогата на Даме Груев, кој како затвореник неполни две години во свои раце ги држел нишките на Организацијата во Округот.[5])

Меѓутоа, при ова не смее да се запостави улогата и дејноста на Окружниот комитет во Битола.

Поволната клима во Битолскиот револуционерен округ, создадена по Делчевиот престој, наскоро била нарушена.

Во м. февруари 1902 година пламнала т.н. Јосифова провала[6]), прва од серијата провали што во 1902 година ја затресле мрежата на ТМОРО во Битолскиот вилает.

Иако Јосифовата провала настанала сосем случајно, нејзе ѝ кумувала Битолската организациона чета предводена од Стојан Донски.[7])

Спомнатата чета не се ни обидувала својата организационо-агитаторска дејност по полските села да ја завие под превезот на конспирацијата. Оттаму не е чудно што за неа наскоро дознала официјалната турска власт. Веднаш била испратена потера во потрага по четата. Меѓутоа, Стојан Донски навреме ја засолнал четата на Пелистер без да го извести пред тоа Окружниот комитет на ТМОРО во Битола за таа своја намера.[8])

[5]) Хр. Силяновъ, op. cit., 111; Историја на македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1969, т. II, 196. Меѓутоа, при ова не смее да се запостави улогата и дејноста на Окружниот комитет во Битола.

[6]) Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония (Кичевско, битолско, леринско, преспанско, дебърско). По спомени на Лука Джеровъ, *Георги йойъ Христовъ*, Ангелъ Андреевъ, Георги Папанчевъ и Лазаръ Димитровъ. — Съобщава Л. Милетичъ, МНИ, София, 1926, кн. IV, стр. 36—37; Революционната борба в Битолския окръг . . ., 40—43; Хр. Силяновъ, op. cit., 141; Спомени на А. Лозанчев, ракопис . . ., 11.

Во Мемоарот на Внатрешната организација е именувана како „Битолска афера" (Македония и Одринско, Мемоаръ на Вѫтрѣшната организация, 1904, 63); Сл. Арсов ја спомнува како „афера во Егрите". (Въстаническото движение въ Югозападна Македония (до 1904 г.), По спомени на Сл. Арсовъ. — Съобщава Л. Милетичъ, МНИ, София, 1925, кн. I, 28).

[7]) Во летото 1901 година, Стојан Донски од с. Битуша (Битолско), којшто неодамна се вратил од Србија, на инсистирање од Д. Груев бил придобиен за делото од страна на Ѓ. П. Христов.

При немање на попогодна личност за војвода, есента 1901 година Стојан Донски бил назначен за привремен војвода на новоформираната Битолска чета на Организацијата.

По разгорувањето на Јосифовата провала, Стојан Донски со четата, преку Пелистер, се префрлил во Ресенско. Меѓутоа, кратко време потоа ја напуштил четата и со двајца другари се префрлил во Кичевско. Но и таму не останал долго. Откако убил 2—3 Турци, пребегал во Србија.

Сп. Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония . . ., 36; Революционната борба в Битолския окръг . . ., 35—36, 41; Въстаническото движение . . ., 28, 37—38, 41.

[8]) Революционната борба в Битолския окръг . . ., 40—41.

Тие денови, конкретно на 3/16 февруари 1902 година[9]) изгорела плевна во с. Долно Егри.[10]) Наоѓајќи се во конфликтни односи со брата сѝ, сопственикот на плевната Петар посомневал дека плевната ја потпалил брат му.[11]) За одмазда Петар, кој не бил член на Организацијата, го наклеветил на турскиот ќаја во селото сопствениот брат дека одржува врски со комити.[12])

Случајно во селото се затекнала турска потера од 13—14 души, која тргнала во потрага на четата на Донски.[13]) Според меѓу браќата му послужил на турскиот чауш како одличен повод да започне истрага и по пат на пресија да дознае нешто повеќе за „комитите". Меѓутоа, брат му на Петар се покажал достоен на заклетвата на Организацијата. Бил цврст и ништо не признал. Тогаш ќајата и чаушот го обвиниле Петрета дека лажно го наклеветил брата сѝ. Заплашен, Петар[14]) го посочил најдобриот пријател на брат му Насте дека сѐ знаел. Насте[15]) се покажал слаб. Признал дека во селото доаѓале комити. По сѐ изгледа, како нивни водичи ги посочил Тодора Лозанов и Петко Велков од соседното село Букри. Истиот ден потерата, откако со себе го повела Атанаса Милев, отишла во с. Букри и ги подложила на тортура спомнатите двајца селани од Букри. Се чини дека едниот од нив признал дека со четата доаѓал во нивното село Јосиф Петков од с. Жабјани, Битолско.[16])

---

[9]) Овој датум го утврдивме по индиректен пат. Имено, тој ден бил уапсен Атанас Милев од с. Д. Егри. Сп. Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници въ Битолския затворъ, в. Право, II/29 (37), София, 6.IX.1902, 2.

[10]) Cf. фусн. 9.

Г. П. Христов го спомнува само името на селото Егри, без да нагласи конкретно за кое се работи: Горно или Долно Егри. Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония . . ., 36; Революционната борба . . ., 41; Хр. Силяновъ, op. cit., 141.

[11]) Во Мемоарот на Внатрешната организација погрешно се истакнува дека избил спор меѓу двајца браќа во с. Букри. Сп. Македония и Одринско (1893—1903), Мемоаръ на Вѫтрѣшната организация, 1904, 63. Не успеавме да го откриеме презимето на браќата.

[12]) Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония . . ., 36; Революционната борба в Битолския окръг . . ., 41.

[13]) Къмъ борбитѣ . . ., 36.

Меѓутоа, подоцна Ѓ. П. Христов говори дека потерата броела околу 15 луѓе. (Революционната борба . . ., 41).

[14]) Къмъ борбитѣ . . . ., 37.

Подоцна, Ѓ. П. Христов се коригира и тврди дека и Петар добил „ќотек". Сп. Революционната борба . . ., 41.

[15]) Ѓ. П. Христов го спомнува само неговото име Насте. Сп. Революционната борба в Битолския окръг . . ., 41. Тоа секако бил Атанас Милев. Cf. фусн. 9.

[16]) Ѓ. П. Христов категорично тврди дека Насте го предал Јосифа Петков. (Къмъ борбитѣ . . ., 37). Ова гледиште го прифатил и Силјанов. Сп. Хр. Силяновъ, op. cit., 141.

Меѓутоа, многу е пореална претпоставката дека Милев ги предал само двајцата селани од Букри, а оние пак го предале Јосифа Петков. Само така може да се протолкува фактот што Ј. Петков бил одведен на соочување во с. Букри, а не во с. Д. Егри.

Веројатно оттаму резултира погрешниот податок во Мемоарот на Внатрешната организација за местожителството на двајцата браќа. Cf. фусн. 11.

Нивните искази биле достатни за нивното апсење и спроведување во битолскиот затвор. Така, на 3/16 февруари 1902 година биле уапсени:

1. Атанас Милев од с. Д. Егри, 28-годишен;

2. Тодор Лозанов од с. Букри, 25-годишен; и

3. Петко Велков од с. Букри, 55-годишен.[17])

Помеѓу 3/16 и 6/19 февруари бил фатен и уапсен (4.) Јосиф Петков од с. Жабјани, којшто бил преселен во Битола.[18])

Јосиф Петков бил сметан за еден од најдобрите и најверните работници на Организацијата. Своевремено делувал во терористичката група на Нечо Егренец. Меѓутоа, станал познат како курир на Организацијата. Меѓу другото, кон крајот на 1901 година му бил курир на Делчев на релацијата Битола—Леринско.[19])

Поаѓајќи од неговите дотогашни заслуги за Организацијата, ретко кој можел да се посомнева во неговата истрајност и преданост на делото. Меѓутоа, Јосиф не ги поседувал квалитетите на Доне Штипјанчето.

Во с. Букри, каде што бил одведен на соочување, бил подложен на жестока тортура. Меѓу другото, бил поливан со врело масло, под мишките му биле ставани врели јајца и сл. Притоа бил „советуван да посочи извесни лица—учители и граѓани за комити". Воедно биле затворени син му и брат му.[20])

Не можејќи повеќе да издржи, Јосиф започнал да предава.[21]) Многу тајни на Организацијата ѝ станале достапни на турската полиција, која и самата била изненадена од таквиот пресврт на настаните.

Меѓутоа, турската полиција применила луцидна тактика. Извесно време молчела за дознаените тајни. Се добивал впечаток дека Јосиф ништо не предал.[22])

---

[17]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници в Битолския затворъ, в. Право, II/29 (37), София, 6.IX.1902, 2.

[18]) Во Мемоарот погрешно е даден датумот на апсењето и предавството на Јосифа (12/25.II.). Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63.

Точниот датум на апсењето на Јосифа не е познат. Јосиф е уапсен и почнал да предава во времето помеѓу првото апсење на 16 февруари и следното апсење на селаните од Барешани.

[19]) Революционната борба в Битолския окръг . . ., 31, 41.

[20]) Чашата на търпѣнето се прѣпълва, — в. Дело, I/бр. 8, София, 28 февруарий 1902, 3.

Г. П. Христов го застапува мислењето дека Јосиф бил одведен в. с. Егри на соочување со Настета. (Революционната борба . . ., 41) Cf. фусн. 16.

[21]) Не е точно изнесеното гледиште во Мемоарот дека Јосиф не бил мачен. Сп. Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63.

Тврдењето на Ангел Динев дека Јосиф бил поткупен од власта е далеку од вистината. Сп. Ангел Динев, Илинденска епопея, София, 1946, т. I, 191.

[22]) Революционната борба в Битолския окръг . . ., 41.

Започнале апсења, но дискретно, по селата.

Така, на 6/19 февруари 1902 година во с. Барешани биле уапсени:

5. Никола Котев од с. Барешани, 22-годишен;

6. Петре Георгиев од с. Барешани, 37-годишен;

7. Ристе Каранфилов од с. Барешани, 71-годишен.[23])

Неколку дена подоцна, на 9/22 февруари 1902 година била извршена рација во с. Жабјани и притоа биле фатени и одведени во битолскиот затвор следниве лица:

8. Цветан Јованчев од с. Жабјани, 45-годишен;

9. Стефо Бошев од с. Жабјани, 30-годишен;

10. Дине Котев од с. Жабјани, 55-годишен;

11. Јован Наумчев од с. Жабјани, 45-годишен;

12. Петре Талев од с. Жабјани, 45-годишен;

13. Петре Димев од с. Жабјани, 30-годишен;

14. Гроздан Наумчев од с. Жабјани, 35-годишен. [24])

Дошло и до предавање на пушките.[25])

Нешто подоцна, селото Барешани одново било подложено на терор. Познатите разбојници Адем и Љуман, коишто биле осудени на заточение поради нивните злодела, „денеска не само што не се заточени туку уште го тиранизираат населението. Пред неколку дена отишле во реченото село, ти тепале селаните, а особено учителот Васил П. Стефанов со уште двајца други. Селаните се поплакале во Битола кај валијата, но и тоа не помогнало. Не стигнува само тепањето, но уште учителот и други двајца се затворени.“[26])

Ова речито говори дека турската полиција не била единствената што го тероризирала населението во врска со Јосифовата провала. Дури и нешто повеќе: таа ги финализирала злоделата на разбојничките банди.

Веројатно, разните разбојнички банди сестрано го искористиле даденият повод за отворена уцена и пљачка на населението. Меѓутоа, за тоа не располагаме со конкретни податоци.

---

[23]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници . . ., в. Право, II/29 (37), 2.

[24]) Ibidem.

[25]) Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония . . ., 37; Хр. Силяновъ, op. cit., 141.

[26]) Двама ненаказани разбойници, — в. Дело, I/9, София, 8 мартъ 1902, 4.

Јосиф Петков бил запознат со каналот за пренесување на оружје од Грција. Тој контактирал со куририте и пренесувачите на оружје, како и со некои раководители на Организацијата во Округот. Затоа, со своето предавство ѝ задал тежок удар на Организацијата.[27])

Меѓу другото, тој ги предал леринските курири Тане, Соле и Димитар од с. Пополжани, Леринско[28]), како и крушевскиот курир и доставувач на оружје Никола (Кола) Михајлов.[29])

Секако, последните двајца курири од Леринско биле уапсени пред 18 февруари ст. ст. /3 март н. ст. 1902 година — кога била извршена рација во с. Пополжани.[30])

Изгледа дека со истрагата раководел препредениот турски полицаец Саид-ефенди.[31])

Вешто маневрирајќи, по првите апсења во битолските села, турската полиција ја свртила острицата на мечот спрема леринските села.

Така, на 13/26. II. 1902 год. бил затворен:

15. Панде Јованов од с. Лесковец, Леринско, 35-годишен.[32])

Неколку дена подоцна, на 17. II. ст. ст. /2 март н. ст. 1902 год. бил затворен:

16. Петко Трпчев од с. Асаново, Леринско, 25-годишен.[33])

---

[27]) Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63; Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 41.

[28]) Революционната борба . . ., 42.

Во првите публикувани спомени Ѓ. П. Христов говори само за еден леринско курир — Косе Соле. Сп. Къмъ борбитѣ . . ., 37; Силяновъ, op. cit., 141.

За затворање на некојси Тане, како и на двајца Турци говори и Н. К. Мајски, Според него, тројцата ништо не признале. Сп. Никола Кировъ — Майски, Крушово и борбитѣ му за свобода, София, 1935, 25.

[29]) Н. Кировъ — Майски, op. cit., 25.

Ѓ. П. Христов го споменува само името и народноста: Кола Влашето од Крушево. (Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония, 37).

Според Силјанова, Кола бил предаден од Косе Соле, а не од Јосифа. Сп. Хр. Силяновъ, op. cit., 141.

[30]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затвореници въ Битолския затворъ, — в. Право, II/30 (38), София, 13.IX.1902, 2.

Ѓ. П. Христов смета дека сите тројца курири од Пополжани биле затворени на 19.II. ст. ст. /4 март н. ст. 1902 г. (Революционната борба въ Битолския окръг..., 42)

[31]) Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 42.

Саид-ефенди подоцна влегол во составот на крушевската Анкетна комисија. Сп. Д. Димески, Ракитничката провала, 1902 г., — сп. Историја, VI/2, Скопје, 1970, 142.

[32]) Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), 2.

Во Мемоарот погрешно е дадено името на селото. Фигурира како Лесново (Македония и Одринско, Момоаръ . . ., 63). Треба да стои Лесковец. Сп. Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), 2; Хр. Андонов — Полјански, Еден непознат статистички преглед за населението во Битолскиот вилает од 1897, Год. зборник на Филозофскиот фак. на Универз. во Скопје, кн. 21 (1969), стр. 101.

[33]) Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), София, 6.IX.1902, 2.

По затворањето и предавството на спомнатите двајца курири од Пополжани, (17,18) било извршено масовно апсење во с. Пополжани, Леринско.

Притоа, на 18 февруари ст. ст. /3 март н. ст. 1902 год. биле уапсени:

19. Поп Стефан Илиев од с. Пополжани, 38-годишен;
20. Петре Илиев од с. Пополжани, 26-годишен;
21. Ристе Стојанов од с. Пополжани, 50-годишен;
22. Ване Мицев од с. Пополжани, 52-годишен;
23. Стефо Танасов од с. Пополжани, 30-годишен;
24. Коце Ванев од с. Пополжани, 28-годишен;
25. Ване Георгиев од с. Пополжани, 48-годишен.[34])

Со други зборови речено, во прелудиумот на главниот удар на турската полиција биле уапсени, според познатите податоци, 25 работници на Организацијата од селата, имајќи го притоа предвид и Јосиф Петков Жабјанецот.

Со тоа ја губи својата основа презентираната констатација во Мемоарот дека апсењата биле извршени едновремено.[35])

Веднаш по затворањето на Јосиф Петков, Организацијата презела мерки за неутрализација на турската акција при евентуална провала.

За тоа била наполно свесна турската полиција и поради тоа применила мудра тактика. Турската полиција во следните две недели, освен апсењата по селата, не презела ништо што би навело на помислата дека нешто дознала од Јосифа. Се добил впечаток дека Јосиф штом дотогаш ништо не провалил, нема ни натаму да провали. Понесени од илузијата за цврстината на Јосифа, раководителите на Организацијата во Битола, како и познаниците на Јосифа, почнале да излегуваат од своите засолништа. Токму тој момент на непретпазливост на главните актери на Организацијата и припадниците на терористичките групи, долго време го очекувала турската полиција за да им нанесе целосен удар.

---

[34]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници . . ., в. Право, II/30 (38), 2.
[35]) Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63.

Во тоа делумно успеала.

Главната акција на турската полиција почнала на 19 февруари ст. ст. /4 март н. ст. 1902 година со блокада на школите и кафеаните во Битола.[36])

Потоа биле затворени:

26. Ѓорѓи Поп Христов.[37])

27. Никола Стојков од Битола, 24-годишен;

28. Кочо Најдов од Битола, 20-годишен;

29. Михаил Наумов од Битола, 22-годишен;[38])

30. Кочо Песнациев;[39])

31. Николаки Робев;

32. Петар Робев, Николов син.[40])

Само благодарение на фактот што турската полиција лично не ги познавала, некои провалени лица успеале да ги избегнат нејзините канџи и преминале во илегалност. Меѓу нив бил Ѓорѓи Сугарев[41]),

---

[36]) Револуционната борба въ Битолския окръг . . ., 42; Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), 2..

Според Мемоарот, акцијата била спроведена нешто порано, т.е. на 12/25 февруари 1902 г. (Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63). Сп. ф. 35.

Дотогаш, во еден напис на в. Дело (Арести въ Битоля . . ., 3), настанот е датиран подоцна, т.е. на 24.II/9 март 1902 год. Сп. Арести въ Битоля, — в. Дело, I/10—11, София, 18 мартъ 1902, 3.

[37]) „Бев успеал да се извлечам од Централното училиште кое беше блокирано Тргнав во Ени-маало. По патот бев посочен од еден шпион, кој бил скриен во аптеката на д-р Налев од Ени-маало. Полицијата не ме знаела кој сум и каков сум, само по име не знаела. Ме фатија и веднаш ме однесоа в участокот на испитување" — си спомнува Ѓ. П. Христов. (Революционната борба . . ., 42).

[38]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници въ Битолския затворъ, — в. Право, II/29 (37), София, 6.IX.1902, 2.

[39]) Потребно е да се наспомне дека на 31 стр. од Спомените, Ѓ. П. Христов говори за Песнациев, додека на 43 стр. го спомнува под презимето Пенациев. (Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 31, 43).

Ѓ. Димовски — Цолев го прифаќа презимето Песнација. (Г. Димовски — Цолев, Ѓорѓи Сугарев, Битола, 1968, 21).

Меѓутоа, вистинското презиме, при недостиг на документација, тешко може да се утврди.

[40]) Арести въ Битоля, (гр. Битоля, 6 мартъ), — в. Дело, I/10—11, София, 18 мартъ 1902, 4.

[41]) Революционната борба . . ., 42; Спомени на А. Лозанчев, ракопис . . ., 11.

Ѓ. Димовски — Цолев поаѓајќи од исказот на сестрата на Сугарев — Василка, ја изнесува верзијата дека Сугарев за да не падне во турски раце убил неколкумина полицајци (Ѓ. Димовски — Цолев, op. cit., 25—26). (Прашање е колку има вистина во сето ова.)

како и терористите: Јованче Кафецијата[42]), Нечо Егренец, Боше од с. Трап, Аце Коларчето, Ристе од Будаково и Тодор Фурнацијата од с. Лажец.[43])

Освен во Битола, рација била спроведена и во некои села од Битолската и Леринската каза, како и во градовите Крушево и Лерин.

Тогаш во Лерин биле затворени:

33. М. Николов;

34. Андреја Кожуваров, раководител на Леринската организација.[44])

Тогаш бил уапсен и крушевскиот пренесувач на оружје:

35. Кола Михаилов.[45])

Во битолскиот затвор на жестока тортура биле подложени Кочо Песнациев и Михаил Наумов „за да кажат каде е оружјето што го купувале од трговците-Албанци".[46])

Нивната цврстина не била својствена за Кола Михаилов, којшто од своја страна придонесол за продлабочување на провалата. „Откако го изведоа пред мене на соочување кажуваше сè што знаеше, па дури и кој му ја дал клетвата. Расправаше како сум му дал пари да купува и да носи пушки од Грција заедно со Тего Туџаров од Крушево и дека парите сум му ги броел во анот на Скаеви на Ат-пазар; дека сме му купиле специјален коњ за пренесување на оружје и сл."[47])

Меѓу другото, по заслуга на Кола Михаилов биле затворени браќата:

36. Јане Скаев;

37. Никола Скаев; и

---

[42]) Арести въ Битоля. (Битоля, 26 февруарий), — в. Дело, I/10—11, София, 18 мартъ 1902, 3.

Според овој извор, во кафеаната на Јованче биле потпратени сомнителни личности со прозокативна цел.

Тогаш Јованче бил фатен од полицијата и подложен на тепање. Меѓутоа, успеал да се извлече. Неговото бегство било проследено со истрели. Штом се оддалечил и самиот почнал да стрела врз турската полиција. Со тоа неговата легалност била запечатена. (Cf. фусн. 36).

[43]) Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 43; Ѓ. Димовски — Цолев, op. cit., 26.

[44]) Арести въ Битоля . . ., 4.

Революционната борба . . ., 42.

[45]) Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 42.

Мајски погрешно го датира затворањето на Михаилова. Сп. Н. Кировъ — Майски, op. cit., 25.

[46]) Революционната борба . . ., 43.

[47]) Ibidem. (Ѓ. П. Христов).

Подоцна, Кола Михаилов ја открил скривницата за оружје во Крушево. Сп. Д. Димески, Ibidem, 153.

38. Јоше Скаев.[48])

На 25. II ст. ст. (10 март н. ст. 1902. бил затворен:

39. Тане Димев од с. Пополжани.[49])

Барем засега останува непознат датумот на затворањето на:

40. Ване Христов од с. Ајтос, Леринско, 35-годишен[50]);

41. Филип Терзиев од с. Градешница[51]), како и на браќата Настеви од с. Арменор, Леринско.[52])

Јосифовата провала засегнала 3 града и 14 села во Битолската и Леринската каза. Биле зафатени градовите: Битола, Лерин и Крушево, како и селата: Долно Егри, Букри, Барешани, Жабјани, Градешница, Журче, Бела Црква, Пополжани, Асаново, Лесковец, Росен, Арменор, Секулово и Борешница.[53])

Притоа биле затворени околу 70 лица.[54])

---

[48]) Револуционната борба . . ., 43.

[49]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници въ Битолския затворъ, — в. Право, II/31 (39), София, 22.IX.1902, 3.
Иако Ѓ. П. Христов смета дека и Тане бил предавник, фактот што Тане толку долго бил задржан в затвор, а не како останатите предавници ослободен, говори за спротивното. За цврстината на Тане говори и Н. Киров — Мајски. Cf. фусн. 28 и 30.

[50]) Точенъ списъкъ . . ., — в. Право, II/29 (37), София, 6.IX.1902, 2.

[51]) Револуционната борба . . ., 43.

[52]) Арести въ Битоля, — в. Дело, I/10—11, 4.
Всушност, во написот фигурира с. Арменохор. Правилното име на селото е Арменор. Сп. Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63; Христо Андонов — Полјански, Ibidem, 85.

[53]) Во Мемоарот на Внатрешната организација погрешно се констатира дека провалата засегнала 9 села во Битолската и 8 во Леринската каза, зашто во селата се вброени и градовите. Сликата сосем би се изменила доколку наместо села фигурира називот населени места. (Македония и Одринско . . ., 63).
Истата погрешка ја прави и Силјанов. Сп. Христо Силяновъ, op. cit., 141.

[54]) Според Мемоарот, биле затворени 68 лица. (Македония и Одринско..., 63).

Притоа е приложена следнава табела:

I. *Битолска каза*

населби	затворени	мачени	
1. с. Егри	5	5	
2. с. Букри	2	2	
3. с. Жабјани	9	9	
4. с. Барешани	5	5	
5. с. Градешница	1	—	
6. гр. Битола	9	4	Осудени: 23
7. гр. Крушево	6	—	
8. с. Журче	1	1	
9. с. Бела Црква	3	3	
ВКУПНО:	41	29	

Од нив, 46 биле осудени на казни од 3 г., 5 г., 101 година и смрт.[55])

На смрт биле осудени:

1. Ѓорѓи Поп Христов
2. Ристе Каранфилов[56])
3. Филип Терзиев
4. Јане Скаев
5. Никола Скаев
6. Ѓорѓи Пешков.[57])

II. *Леринска каза*

1. с. Пополжани	12	12	
2. с. Асаново	6	6	Осудени: 23
3. с. Лесковец	1	1	
4. гр. Лерин	2	—	Вкупниот број на настраданите во 2 кази е:
5. с. Росен	1	—	
6. с. Арменор	3	3	а) затворени 68
7. с. Секулево	1	—	б) мачени 52
8. с. Борешница	1	1	в) осудени 46
ВКУПНО:	27	23	

Сепак, овој список на затворените не е целосен. Така, на пр., ние само во Битола спомнавме 10 души, а во табелата на Мемоарот фигурираат 9.

Според написот — Арести въ Битоля, — в. Дело, I/10—11, 3, во с. Кожани биле затворени 10—15 души, во с. Борешница 10—15. Затворени имало и во Асаново. Настрадало и с. Шестеово. Интересно е што овде фигурираат селата Кожани и Шестеово, што не се спомнати во Мемоарот. Но за тоа не располагаме со конкретни податоци.

Според Хр. Силјанов биле затворени над 70 лица. (Хр. Силяновъ, op. cit., 141); Ан. Динев, op. cit., 191.

Ги спомнавме иминьата на четириесетина затвореници. За иминьата на останатите не располагаме со податоци.

[55]) Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63; А. Динев, op. cit., 191.

Според Силјанова, биле осудени околу 40 лица (Хр. Силяновъ, op. cit., 141).

Според Ѓ. П. Христов, покрај него биле осудени 35 лица. Сп. Къмъ борбитѣ въ Югозападна Македония . . ., 37.

[56]) Точенъ списъкъ на политическитѣ затворници . . ., в. Право, II/29 (37), 2.

Што се однесува до бројноста на осудените на смрт, според Ѓ. П. Христов биле — 5. Сп. Къмъ борбитѣ . . ., 37; Хр. Силяновъ, op. cit., 141.

Меѓутоа, според Мемоарот на смрт биле осудени 8 души. (Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63).

[57]) Погрешна е констатацијата на Ѓ. Димовски — Цолев дека Ѓ. Пешков и Ѓ. П. Христов биле затворени едновремено во врска со Јосифовата провала. (Сп. Ѓ. Димовски — Цолев, op. cit., 25).

Ѓ. Пешков бил затворен пред Јосифовата провала поради придружувањето на Делчева. (Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 38).

Меѓутоа, дури Јосифовата провала го открила вистинскиот негов лик пред очите на турската власт. Оттаму резултира смртната казна. (Ibid., 43).

На казна: 101 година робија биле осудени:

1. Никола Стојков од Битола[58])
2. Петко Трпчев од Асаново, Леринско
3. Кочо Најдов од Битола
4. Михаил Наумов од Битола
5. Цветан Јованчев од с. Жабјани[59])
6. Коста Песнациев[60]).

Останатите биле осудени на помали казни. Меѓу другите, на казна од 3 години затвор биле осудени:

1. Никола Котев од с. Варешани
2. Петре Георгиев од с. Барешани
3. Стефо Бошев од с. Жабјани
4. Дине Котев од с. Жабјани
5. Јован Наумчев од с. Жабјани
6. Петре Талев од с. Жабјани
7. Петре Димев од с. Жабјани
8. Гроздан Наумчев од с. Жабјани
9. Атанас Милев од с. Д. Егри
10. Тодор Лозанов од с. Букри
11. Петко Велков од с. Букри.[61])

Последиците од Јосифовата провала биле доста тешки.

Самата провала, гледана низ призмата на територијата што ја опфатила, бројот на затворените и осудените лица, тежината на казните, зголемениот број нелегални, запленувањето на извесно количество оружје, разоткриениот канал за пренесување на оружје, стагнацијата во прекупувањето и пренесувањето на оружје, стагнацијата во наоружувањето на населението, како и привременото опаѓање на неговиот морал, ѝ задала сериозен удар на Организацијата на овој терен.

---

[58]) Ѓ. П. Христов спомнува за Никола Кусото. (Революционната борба . . ., 43). Изгледа, се работи за иста личност.

[59]) Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), 2.

[60]) Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 43.

[61]) Точенъ списъкъ . . ., в. Право, II/29 (37), 2.
Ги спомнавме имињата на 23 осуденици. Енигмата на точниот број на осудените можат да ја разрешат единствено судските протоколи.
Што се однесува до Јосифа Петков, нему му пресудила Организацијата. Според Мемоарот (Македония и Одринско, Мемоаръ . . ., 63), Јосиф Петков наскоро бил ликвидиран.

Навистина, дел од последиците на оваа провала, барем што се однесува до осудените лица, бил ублажен со општата амнестија на политичките затвореници што настапила во почетокот на 1903 година по донесувањето на т.н. „Падарски реформи", една година по самата провала.[62])

Меѓутоа, најтешкиот удар, на прв поглед тешко видлив, со ништо не можел да биде надоместен.

Станува збор за затворањето на членовите на Окружниот комитет на ТМОРО Ѓ. П. Христов и Ѓ. Пешков[63]), како и преминувањето во илегалност на секретарот на Окружниот к-т Ѓ. Сугарев.

Слегувањето од сцената на Организацијата на половината гарнитура од неодамна реорганизираниот Окружен к-т[64]), како и доаѓањето на Лозанчев на кормилото на Организацијата во Вториот револуционерен округ, го свртило курсот на Организацијата во Округот кон драматичен расплет.

Токму тоа ја потенцира историската тежина на Јосифовата провала.

Токму тоа, во извесна смисла, асоцира на познатата промена што настанала во ЦК на ТМОРО по Солунската провала 1901 година.

Конечно, по спроведувањето на Д. Груев за Подрум Кале на 22 мај ст. ст. /4 јуни н. ст. 1902 година[65]), патот за самоволни амбициозни постапки на Лозанчева бил наполно чист.

Потсвесната Лозанчева лозинка — „Округот — тоа сум јас" дошла до полн израз на Солунскиот конгрес на ТМОРО во јануари 1903 година при донесувањето судбоносно решение за иднината на револуционерната борба.[66])

---

[62]) Г. П. Христов и неговите другари биле ослободени на 22.II. ст. ст. /7 март н. ст. 1903 година, по едногодишен затворенички живот. Сп. Къмъ борбитѣ . . ., 39; Революционната борба . . ., 44.

[63]) Навистина, Ѓ. Пешков бил затворен порано, но имало изгледи да биде ослободен. Меѓутоа, Јосифовата провала ја запечатила неговата судбина. (Cf. фусн. 57).

[64]) Според Ѓ. П. Христов, за време на Делчевата посета на Битола есента 1901 година бил реорганизиран Окружниот к-т.

Во неговиот состав влегле: Ѓ. П. Христов (претседател), Ѓ. Сугарев (секретар), А. Дорев (касиер), (советници): — Ат. Лозанчев, Ѓ. Пешков и Н. Дамчев. Сп. Революционната борба въ Битолския окръг . . ., 37; Ѓ. Димовски — Цолев, op cit., 23—24.

Меѓутоа, според Лозанчева, Делчев нему му доверил да го определи составот на Окружниот к-т. Сп. Спомени на Ат. Лозанчев, ракопис . . ., 10.

[65]) Дамянъ Груевъ заточенъ, — в. Право, органъ на македоно-одринскитѣ интереси, бр. 15 (33), София, 31 май 1902, 2.

[66]) „Есента Гарванов внимателно зема решение за востание, внимателно советувајќи се со луѓе, за коишто бил сигурен дека ќе клонат така што после да го изнесе како решение на округот. Ги сондирал Лозанчева во Битола и Дамета, изгледа." (Спомени на Ѓ. Петров, Скопје, 1950, 123).

Колку вистина има во оваа претпоставка за Дамета тешко може да се каже при недостиг на основна документација.

Битолскиот револуционерен округ го понесол главниот товар на македонската илинденска голгота. Фактот што за тоа, од своја страна парцијално придонесла Јосифовата провала — ја детерминира нејзината важност.

D. DIMESKI

THE TREASON OF JOSIF, 1902

(S u m m a r y)

The treason of Josif is first in a series of treasons which in 1902 shattered the Secret Macedonian — Odrinian Revolutionary Organization (TMORO) in the district of Bitola.

It included three cities and fourteen villages in the environments of Bitola and Lerin. The treason of Josif viewed from the point of the territory it comprised, the number of imprisoned and sentenced persons, the severity of the sentences, the amount of confiscated weapons, and the finding out of the channel through weapons were provided, the stagnation in the trade with arms, and the falling off in the revolutionary morale — was a serious blow to the Organization in the district of Bitola.

The heaviest blow of all was the moving off of half the revolutionary staff of the District Committee of the TMORO.

The importance of the treason of Josif can be further emphasised with the fact that it was one of the main events that brought about the Ilinden Uprising.

М-р Лидија АРСОВА—НИКОЛИЌ

СЕГАШЕН ПЕРФЕКТ ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВИТЕ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ

1.1. Во овој прилог ги соопштуваме резултатите од нашата анализа на начините на кои англискиот сегашен перфект може да се преведе на македонски, кои се неговите преводни еквиваленти и што го условува изборот на секој од нив, односно кои критериуми одлучуваат при употребата на соодветна глаголска форма.

Проучувањата се правени врз основа на два вида критериуми: семантички и формални. Иако на семантичките критериуми им е дадено потребното значење, голем дел од вниманието им е посветен на формалните критериуми, особено во оние случаи во кои со семантичките критериуми не може да се објасни употребата на извесни глаголски форми во македонскиот јазик.

1. 1. 2. Начините на кои англискиот сег. перфект се преведува на македонски ги проучуваме на јазичен корпус што се состои од романите: F. S. Fitzgerald, The Great Gatsby, Charles Scribner's Sons, New York, 1953, Charles Dickens, The Great Expectations, Oxford University Press, London, 1959 и од преводите на овие романи на македонски јазик: Ф. С. Фицџералд, Големиот Гетзби, Кочо Рацин, Скопје 1965, Чарлс Дикенс, *Големи исчекувања*, Кочо Рацин, Скопје, 1963.

По анализата на корпус од 237.654 зборови најдовме 516 форми на сегашен перфект, од кои 445 во „The Great Expectations" (корпус од 189.060 зборови) и 72 во „The Great Gatsby" (корпус од 48.594 зборови).

Анализирајќи го посебно секој од овие случаи на употреба на сегашниот перфект во англискиот јазик и неговите преводни еквиваленти во македонскиот дојдовме до следните резултати:

Сегашниот перфект може да се преведе на македонски на повеќе начини. Следните глаголски форми се јавуваат како преводни еквива-

---

[1]) Оваа статија е дел од магистарската дисертација „Преведување на англискиот сегашен перфект и плусквамперфект на македонски јазик" одбранета на 1.VII.1970 год. на Филолошкиот факултет во Белград.

ленти на сегашниот перфект: сум+л—партицип, аорист, имперфект, презент, има +н/т-партицип.

Освен овие глаголскк форми, најдовме и случаи во кои сегашниот перфект е даден во слободен превод, т. е. кога ни една од споменатите форми не се јавува како еквивалент на сегашниот перфект. Најдовме и случаи во кои сегашниот перфект воопшто не е преведен, како и на неадекватен превод.

1.1.3. За да ја утврдиме застапеноста во македонскиот превод на секој преведен еквивалент на сегашниот перфект направивме статистичка анализа. Следниот табеларен преглед ги илустрира резултатите на оваа анализа:

	Големиот Гетзби	Големи исчекувања	Вкупно
корпус	48.594	189.060	237.654
сег. перфект	72	445	517
сум + л — партицип	26	171	197
аорист	15	136	151
имперфект	14	70	84
презент	9	45	54
има + н/т — партицип	—	14	14
слободен превод	3	—	3
непреведен сег. перфект	—	8	8
неадекватен превод	6	—	6

1.2. **Критериуми при преведувањето на сегашниот перфект**

Како што веќе истакнавме, повеќе форми се јавуваат како преводни екиваленти на англискиот сег. перфект. Која од овие форми ќе се употреби зависи од два вида критериуми: општи и посебни.

1.2.1. *Општите критериуми* одлучуваат во голем број случаи на употреба на сег. перфект и затоа ќе ги разгледаме прво нив.

Првиот општ критериум е глаголскиот вид. Англискиот сегашен перфект не е морфолошки обележен за вид, т.е. тој е неутрален во однос на оваа глаголска категорија. Една иста форма на сегашен перфект може да изрази имперфективен или перфективен вид во зависност од контекстот. Оттука при преведувањето на македонски можат да се употребат форми што го изразуваат едниот или другиот вид, според карактерот на дејството што го изразува сегашниот перфект.

Во контекст во кој дејството што го изразува сегашниот перфект е предадено во неговото одвивање, како процес, сегашниот перфект се преведува со несвршени глаголски форми (имперфект, презент, сум + л — партицип од несвршен глагол, има+н/т—партицип од несвршен глагол). Сегашниот перфект се преведува со имперфективни глаголски форми ако изразува дејство што е извршувано во цела низа моменти, т.е. во периодично повторување.

Во оние случаи кога сегашниот перфект означува дејство што се разбира како целосно извршено, т.е. дејство кое не е претставено како процес, како дејство во одвивање, сегашниот перфект се преведува со свршени глаголски форми (аорист, сум+л—партицип на свршен глагол, има+н/т—партицип од свршен глагол).

Тесно поврзана со овој критериум, односно со карактерот на дејството, е употребата на прилози. Прилозите имаат големо значење при преведувањето на англискиот сегашен перфект особено поради тоа што во некои случаи тешко може да се определи карактерот на дејството што го изразува сегашниот перфект. Меѓутоа, кога покрај сегашниот перфект, или во иста клауза, се наоѓаат одделни прилози, се отфрла секое сомнение во тоа дали дејството е завршено или не. Па пример, прилогот just секогаш се колоцира со сегашниот перфект, кој изразува дејство завршено во блиско минато. За видовите прилози што одлучуваат при преведувањето ќе се зборува повеќе при разгледувањето на секој преводен еквивалент посебно.

Втор општ критериум, кој е исто така важен како и првиот, е осведоченоста на дејството. Под овој критериум се подразбира дали оној што го соопштува дејството сам го видел тоа дејство или учествувал во него, или за дејството дознал од некој друг. Ако оној што го соопштува дејството не учествувал во него, или не го видел, туку некое друго лице му кажало за тоа дејство, тогаш сегашниот перфект кој изразува такво дејство се преведува со формата сум+л—партицип. Во случаите кога дејството е посведочено, т.е. кога го предава очевидец, сегашниот перфект се преведува со една од другите глаголски форми.

Првиот и вториот критериум заемно се преплетуваат, т.е. обата се земаат во обзир во сите случаи на преведување, бидејќи непосведочено дејство може да биде свршено или несвршено, како што и осведочено дејство може да биде свршено или несвршено.

На овие критериуми ќе се задржиме подетално во понатамошното изложување.

1.2.2. **Посебни критериуми**. — За разлика од општите критериуми, кои се важни кај сите преводни еквиваленти на сегашниот перфект, посебните критериуми се однесуваат на ограничен број упо-

треби на сегашниот перфект. Нив ќе ги разгледаме подетално кога ќе ги анализираме оние случаи на преведување кај кои критериумите се релевантни. Посебните критериуми се следниве:

а). Поврзаност на дејството со сегашноста.

б). Временска неопределеност на дејството (колокација со прилози што означуваат неопределено време).

в). Траење на дејството во сегашноста.

г). Претпоставувани дејства.

д). Изразување на восхитување и чудење.

1.3. Сегашен перфект во англиски: сум + л — партицип во македонски

Како што може да се види од табеларниот преглед што е даден на стр. 190, најголем број форми на сегашниот перфект се преведуваат на македонски со формата сум+л—партицип. Еве неколку од многубројните примери што ги сретнавме во текот на анализата на корпусот:

„We are so harmonious, and you *have been* a blacksmithwould you mind it?“ D. 168

„Ние сме толку усогласени, а вие *сте биле* ковач, па ќе се противите ли?“ D. 204

„I have never forgotten your wrongs and their causes, I *have* never *been* unfaithful to you or your schooling. I *have* never *shown* any weakness that I can charge myself with.“ D. 291

„Никогаш *не сум* ги *заборавила* злата што ви се нанесени и нивните причини. Никогаш *не сум била* неверна било вам било на вашето учење. Никогаш *не сум покажала* некоја слабост за која можам нешто да си префрлам.“ D. 352

„I *have been drunk* just twice in my life, and the second was that afternoon.“ F. 29

„Само двапати во животот *сум бил* пијан, а вториот пат тоа беше тоа попладне.“ F. 29

„I *haven't made* use of it all summer.“ F. 82

„Цело лето *не сум* го *употребил*.“ F. 56

„We *haven't met* for many years“ — said Daisy.. F. 88

„Веќе со години *не сме се виделе*“ — рече Дејзи.. F. 60

„Do you mean *you've been* to a medium?“, inquired Jordan humorously. F. 122

„Сакате да кажете дека *сте биле* некој пророк"?", праша Џордан со смеа. F. 83

Големата застапеност на формата сум+1—партицип како еквивалент на сегашниот перфект сметаме дека е резултат на сличноста што постои помеѓу овие две форми во англискиот и македонскиот јазик. Оваа сличност има семантички и формален карактер.

Прво, двете форми се сложени, се состојат од помошниот глагол во сегашно време и партицип. На пример, I *have worked* има компоненти: сегашно време од „have" и партицип „worked"; во македонскиот *сум работел* се состои од сегашно време на глаголот „сум" и партиципот „работел".

Но, сличноста во употребата се разбира е многу поважна. Според Ф. Палмер[2]) и В. Туодел[3]) основното значење на сегашниот перфект е да изрази „current relevance", т.е. „in some way or other..the action is relevant to something observable at the present." Токму во оваа своја особина да изрази дејство релевантно за сегашноста, англискиот сегашен перфект се приближува до значењето на сум—1—партицип во македонскиот. Оваа форма во македонскиот јазик, исто така, поврзува дејство што се случило во минатото со сегашниот момент. Според Конески „..ние го предаваме својот сегашен впечаток за нешто што станало порано, но резултатот од кое е виден и во сегашноста, па затоа можеме директно да го констатираме."[4])

Следниот пример убаво ја илустрира употребата на сегашниот перфект, којашто тукушто ја објаснивме:

„You're morbid, George," said his friend. „This has been a strain to you and you don't know what you're saying." F, 159. Во овој пример се гледа дека дејството што го изразува сегашниот перфект has been е важно за сегашниот момент, што се потврдува и со самото продолжение на реченицата, во кое се употребени презентските форми „. . . and you don't know what you're saying." Ситуацијата изразена со презентските форми тесно е поврзана со сегашниот перфект has been, таа ситуација всушност е резултат на ова дејство. Во македонскиот текст оваа поврзаност со сегашноста е предадена со формата сум + 1 — партицип:

„Ти си болен од тоа Џорџ", рече неговиот пријател. „Тоа толку силно те *поїодило* да не знаеш што зборуваш." F, 107.

Еве уште еден пример во кој јасно се гледа дека дејството што го изразува сегашниот перфект е поврзано со сегашниот момент:

---

[2]) F. R. Palmer, 1965. A Linguistic Study of the English Verb. London: Longmans. str. 74.

[3]) W. F. Twaddell, 1965. The English Verb Auxiliaries. Providence: Brown University Press. str. 8.

[3]) Б. Конески, 1966. Граматика на македонскиот литературен јазик. Скопје: Просветно дело. стр. 297.

„Everybody thinks so-the most advanced people. And I know.

I've been everywhere and *seen* everything and *done* everything.“ F, 18.

Дејствата што се изразени со формите I've been . . . seen . . . done се случиле во минатото, но сите имаат влијание на сегашноста, што се потврдува и со зборовите I know. Во македонскиот превод ова значење е пренесено пак со формата сум + 1 — партицип:

„Секој така мисли — и најнапредните луѓе. Додека јас тоа го знам.

Сегде *сум била*, сѐ *сум видела* и сѐ *сум правела*.“ F, 16.

Во следните примери го среќаваме сегашниот перфект со истото значење — поврзаност на дејството со сегашниот момент, односно релевантност на дејството за сегашноста. Во клаузите пред или по онаа во која е употребен сегашниот перфект наоѓаме презент, што е и потврда за ова значење на сегашниот перфект. На македонски овие форми на сегашниот перфект се преведени со сум + 1 — партицип:

„Which you *have* that *growed*“, said Joe, and that swelled and *gentle-folked*; . . . as to be sure you are a honour to your king and country.“ D, 208.

„Толку *си пораснал*,“ рече Џоу, „и *си се изгиздил* и *си се погосподинил*; што несомнено си чест за својот крал и земја.“ D, 252.

„Now I ask you“ . . . said my guardian.. „once more and for the last time, what the man you *have brought* here *is prepared* to swear?“ D, 159

„Сега те прашам.. „рече мојот старател..“ уште еднаш и за последен пат, во што *е* готов да се заколне човекот што *сте* го *довеле* овде?“ D, 193.

„We *are* so harmonious, and you *have been* a blacksmith-would you mind it?“ D, 168

„Ние *сме* толку усогласени, а вие *сте биле* ковач, па ќе се противете ли?“ D, 204.

„I *am* glad you've growed up a game one! But don't catch hold of me.“ D, 300

„Мило ми *е* што *сте израснале* и што сте претпазливи! Но немојте да ме чепнете.“ D, 364

„I *am* glad to believe you *have repented* and *recovered* yourself. I *am* glad to tell you so. „D, 301

„Со радост *верувам* дека *сте се покајале* и *сте се вратиле* на правиот пат. Мило ми е да ви го речам тоа.“ D, 365

„I *seem* to have gone a twelvemonth! Why, so I must have been, for you *have grown* quite thin and pale!" D, 320

„*Изгледа* како да ме немало дванаесет месеци! Па и мора толку да ме немало, зашто ти *си станал* сосема слаб и блед." D, 390

1.3.1. Сегашниот перфект во англискиот и формата сум + 1 — партицип во македонскиот ја имаат и таа заедничка особина што можат да означуваат дејства што се случиле во минатото, но кои не се поврзани со определен момент во минатото. Според Керм „The present perfect is much used of past time provided the time is indefinite and general, but cannot be used at all if a definite date is mentioned which is now wholly past."[5])

Формата сум + 1 — партицип во македонскиот исто така може да се употреби за дејства што се случуваат во неопределено време во минатото. Конески, анализирајќи ја употребата на оваа форма, констатира: „Значењето му се карактеризира со тоа што со него се соопштува за дејство извршено воопшто во минатото, без да се побудува при тоа претстава за одреден момент кога се одвивало, како што е случајот при минатите определени времиња."[6])

Заради ова свое значење сегашниот перфект, а обично и сум+ 1 — партицип, не се употребуваат со прилози за определено време.

Анализирајќи го корпусот сретнавме многу случаи на употреба на сегашниот перфект во ова значење. Во тие примери сегашниот перфект е употребен без прилози за време, а се преведува со формата сум+ 1 — партицип. Ќе наведеме неколку примери:

„This fellow *has worked up* the whole thing." F, 13

„Овој човек наполно ја *разработил* оваа мисла." F, 13

„I *have been drunk* just twice in my life." F, 29

„Само двапати во животот *сум бил* пијан." F, 23

„..but I *have heard* father mention that he was a showy man.. D, 171

„... но *сум* го *слушнал* татко ми да спомене дека тој бил гиздав човек.." D, 207

[5]) Curme, 1947, English Grammar. New York: Barnes and Noble. str. 254.
[6]) Конески, 1966, 291.

„I *have had* occasions to notice many hands.“ D, 203

„*Сум имал* случај да забележам многу раце.“ D, 246

„..and years *have rolled away*, and whos to gain by it?“ D, 314

„..*поминале* многу години и кому би му користело тоа? D, 382

„Nothing *has been* in my thoughts so distinctly as his putting himself in the way of being taken.“ D, 324

„Ништо во мислите не ми *било* појасно од неговото поставување на пат да биде фатен.“ D, 394

„*Have* you quite *forgotten* her?“ D, 457

„*Си* ја *заборавил ли* сосема? D, 556

„Dear Joe, *have* you *heard* what becomes of her property?“ D, 441

„Драги Џоу, *си слушнал* ли што станува со нејзиниот имот?“ D, 537

„*Have you thought* of your future?—“ No, for I *have been* afraid to think of any future.“ D, 519

„*Си размислувал* ли за својата иднина?“ — „Не зашто *сум се плашел* да мислам за каква и да е иднина.“ D, 426

„I *have seen* your pleasant home, and your old father.“ D, 390

„*Сум* го *видел* вашиот пријатен дом и вашиот стар татко.“ D, 474

„I *have not heard* the particulars of my sister's death, Biddy.“ D, 268

„Не *сум слушнал* никакви поединости за смртта на сестра ми, Биди.“ D, 326

„*Have you read*“ The Rise of the Coloured Empires „by this man Goddard?“ F, 13

„*Дали си ја прочитал книгата* „Јакнење на обоените царства“ од Годард?“ F, 13

1.3.2. *Колокација со прилози за неопределено време.* Сегашниот перфект во англискиот често е колоциран со прилози за неопределено

време. Анализирајќи го корпусот, најчесто ги сретнуавме следните прилози што се употребени со сегашниот перфект: never, never since, never once, ever, for ever, yet, already.

Формата сум + 1 — партицип исто така често се употребува со соодветните прилози, па оттаде и се јавува како преводен еквивалент на сегашниот перфект кога е колоциран со споменатите прилози. Ќе наведеме неколку примери:

never

„I am afraid he is a sad old rascal," said Herbert, smiling, „but I *have never seen* him." D, 355

„За жал, тој е жалостен стар простак," рече Херберт, насмевнувајќи се, „но *никогаш не сум го видел*." D, 431

„He does not make it, "said I„, and *has never made* it, and has no knowledge or belief that his daughter is in existence." D, 389

„Тој не го тврди," реков, „и *никогаш не* го *тврдел* и не знае ниту пак верува дека ќерка му е жива." D, 473

„I *have never seen* two men look more oddly at one another than Mr. Jaggers and Wemick did.." D, 390

„*Никогаш не сум видел* двајца мажи да се загледуваат почудно еден во друг отколку што го направија тоа г. Џагерс и Вемик.. D, 474

never since

Прилогот never се јавува со прилогот since, веднаш по него или во истата клауза:

„... and she *has never since looked upon* the light of day." D, 172

„.. и *оттогаш* повеќе *не* ја *видела* светлината на денот." D, 208

„... and my father *has never seen* her *since*." D, 171

„... and I *have never seen* any one since." D, 167

„... и *оштоиаш не сум видел* никого." D, 203

„I *have never been* here *since*." D, 459

„*Оштоиаш никоиаш не сум дошла*." D, 558

never once

„... that there was such a thing as the daylight by which she *has never once seen* your face.." D, 291

„... дека постои таква работа како дневната светлина при која таа *никеднаш не* ви го *видела* лицето.." D, 353

ever (во прашални и негативно-прашални реченици)

„*Have* you *ever seen* a messenger you once sent to me?" D, 302

„*Сиште* го *виделе ли некоиаш* оној човек со пораката кого еднаш ми го испративте?" D, 367

„*Haven't you ever seen* her?" F, 10

„*Нели си ја видел некоиаш*?" F, 11

„*Have* you *ever heard* of any tutor whom you would prefer to another?" D, 132

„*Сиште слушнале ли некоиаш* за некој учител кого што би го сакале повеќе од друг?" D, 161

ever (во потврдни реченици)

„.. I am one of the few honest people that I *have ever known.*" F, 60

.. дека сум еден од оние ретки чесни луѓе кои воошто *некоіаш сум ги йознавал.* F, 42

„.. in every line I *have ever read,* since I first came here.." D, 345

„.. во секој ред што *сум* го *чишал коіа и да било,* откако првпат дојдов овде.." D, 419

„Miss Skiffins composure while she did this was one of the most remarkable sights I *have ever seen..* D, 283

„Прибраноста на г-цата Скифинс додека таа го правеше тоа беше една од највпечатливите глетки што *сум* ги *видел* кога и да било.." D, 343

.. sat the strangest lady I *have ever seen,* or shall ever see. D, 52

.. седеше најчудната дама што *коіа и да било сум ја видел,* или кога и да било ќе ја видам. D, 66

for ever

„.. then mention this boy.. — which I solemnly declare I was not doing — „that I *have for ever been* a willing slave to?" D, 47

„.. тогаш да го спомене ова момче.. — што свечено изјавувам дека не го правев — „чија доброволна робинка јас *сум била* секогаш." D, 60

yet

„I *haven't begun* insuring yet." he replied. D, 173

„*Уштё не сум йочнал* да осигурувам." одговори тој D, 211

„*Have you dined* with Mr. Jaggers *yet*? D, 190

„*Сте ручале ли веќе* кај g. Џагерс" D, 231

„*Have* you *seen* anything of London, *yet*?" D, 210

„*Сте виделе ли веќе* нешто од Лондон?" D, 255

„So you *haven't dined* with Mr. Jaggers *yet*?" D, 194

„Значи, вие *се уште не сте ручале* со г. Џагерс?" D, 235

already

„This *you've seen already*." D, 189

„Ова *веќе сте* го *виделе*." D, 229

„.. Little Alick in a frock *has already made* arrangements.." D, 237

„.. Малиот Алик во фустанчето *веќе* ги *најправил* своите планови.." D,289

„.. with some faint hope of one day repaying what you *have already had*." D, 324

„.. со извесна надеж еден ден да го вратиш тоа што *веќе си* го *примил*.?" D, 393

1.3.3. Со ова се исцрпуваат случаите во кои постои сличност во употребата и значењето помеѓу сегашниот перфект во англискиот јазик и формата сум + 1 — партицип во македонскиот. Но овие случаи не ги опфаќаат сите ситуации во кои сегашниот перфект се преведува со сум + 1 — партицип, а што ги сретнавме во текот на анализата на корпусот.

Анализирајќи го корпусот можевме да утврдиме дека еден голем број случаи на употреба на сегашниот перфект се преведени со сум + 1— партицип, без да постои семантичка сличност помеѓу овие две форми. Имено, тоа е во оние случаи во кои сегашниот перфект изразува дејство кое оној што зборува не го видел, туку за него дознал од некој друг. Овде не се работи повеќе за сличност во употребата и значењето

на двете форми, туку, напротив, за една категорија која постои само во македонскиот јазик и која во него е обележена со формата сум + 1 — партицип.

Формата сум + 1 — партицип, освен досега споменатите употреби, во кои се совпаѓа со англискиот сегашен перфект, има уште една употреба, многу важна и истовремено многу карактеристична за македонскиот јазик, а тоа е да изрази дејство кое оној што зборува не го видел, или не учествувал во него, туку за тоа дејство дознал од некој друг. Вакво дејство во македонската граматика е познато како „прекажано дејство",[7]) а овој термин на англиски е преведен со „non-witnessed action".[8])

Во сите случаи кога од контекстот се гледа дека сегашниот перфект изразува „прекажано дејство" се преведува со сум + 1 — партицип. Понекогаш во самата реченица постојат зборови кои укажуваат на тоа дека сегашниот перфект изразува вакво дејство. На пример:

„I have been informed by Wemmick, „pursued Mr. Jaggers, still looking hard at me, " that he *has received* a letter.." D, 318

„Ми беше соопштено од Вемик", продолжи Г. Џагерс, сè уште гледајќи во мене строго, „дека *добил* писмо." D, 386

Во оваа реченица сегашниот перфект has received изразува дејство кое оној што зборува (Џагерс) не го видел, туку за него бил информиран од друг (од Вемик), па заради тоа во македонскиот превод е употребен сум + 1 — партицип. Во следниот пример, исто така, се работи за „прекажано дејство":

„We don't know what you *have done*, but we wouldn't have you starved to death for it, poor miserable fellow-creature." D, 36

„Не знаеме што *сте сториле*, но не би сакале да умрете од глад без неа, кутриот беден човече." D, 47

Сегашниот перфект have done изразува дејство што не се случило во присуство на оној што зборува, што се потврдува и со зборовите „we don't know". Заради тоа и оваа форма е преведена со сум + 1 — партицип.

Но честопати во реченицата не постојат зборови кои укажуваат на тоа дека дејството е прекажано. Во такви случаи од речениците што претходат или следуваат може да се заклучи дека се работи за прекажано дејство. Ќе наведеме неколку примери:

---

[7]) Б. Конески, 1966, 292.

[8]) H. Lunt, 1952, Grammar of the Macedonian Literary Language. Скопје Државно книгоиздателство на Н. Р. Македонија, стр. 91.

„Do you mean *you've been* to a medium?", inquired Jordan humorously. F, 122

„Сакате да кажете дека *сте биле* кај некој пророк?", праша Џордан со смеа. F, 83

„Where *have you been*, you young monkey?

„Каде *си бил*, ти млад мајмуне?", праша г-ѓата Џоу.. D, 12

„Do you feel that you *have lost* her?" D, 109

„Чувствуваш ли дека *си* ја *изгубил*?" D, 134

„I am glad of one thing, „said Biddy, „and that is that you *have felt* you could give me your confidence, Pip." D, 122

„Ме радува една работа, „рече Биди", а тоа е дека *си почувствувал* оти можеш да ми се довериш." D, 149

„*Have you thought* about when you'll show yourself to Mr. Gargery, and your sister and me?" D, 157

„*Си мислел ли* за тоа кога ќе ни се покажеш на г. Гацери, сестра ми и мене?" D, 167

1.3.4. Формата сум + 1 — партицип во македонскиот може да се употреби и кога претпоставуваме дека некое дејство можело да се случи. Според тоа, кога и сегашниот перфект исто така изразува дејство за кое се претпоставува дека можело да се случи, се преведува со сум + 1 — партицип. Меѓутоа, во англискиот и други форми можат да изразуваат вакви дејства, додека во македонскиот изразувањето на претпоставувани дејства е едно од значењата на формата сум + 1 — партицип.

Формите на сегашниот перфект кои изразуваат претпоставувани дејства, а што ги сретнавме во корпусот, обично се во споредната клауза, а во главната се употребени глаголите seem suppose или прилогот probably. Како што истакнавме, изразувањето на дејства за кои се претпоставува дека можеле да се случат не претставува едно од значењата на сегашниот перфект, па употребата на споменатите глаголи и прилози придонесува таквото значење да се изрази. Еве неколку примери што ги сретнавме во текот на анализата на корпусот:

„Why, I *suppose* you *have not done* such a thing these twelve months.“ D, 429

„Па *претпоставувам* дека *не сте сториле* таква работа во последниве дванаесет месеци.“ D, 522

„*Seems* you *have been out* after such?“ asked the stranger.“

„*Изгледа* како да *сте трагале* по некого?„праша тугинецот.“ D, 71

„*Probably* it is through Paris that you have received the explanation.“ D, 318

„*Веројатно* преку Париз *сте* го *добиле* објаснението.“ D, 387

Во корпусот го сретнавме и партиципот assuming во партицип-иалната клауза што се наоѓа пред онаа во која е употребен сегашниот перфект:

„... you may have accounted for them, *assuming* for the sake of argument that you have not invented them.“ D, 373

„... сте можеле да ни ги објасните, *претпоставувајќи*, заради аргументот дека не сте ги измислиле.“ D, 454

1.3.5. Формата сум + 1 — партицип може да изразува изненадување или чудење и се појавува како преводен еквивалент на сегашниот перфект кога тој исто така изразува чудење или изненадување. На пример:

„And, dear boy, how good-looking you *have growed*!“ D, 305

„И драго момче, колку убаво си *пораснало*!“ D, 370

„Oh,!“ said he, „You have heard of the name! But the question is what do you say of it?“ D, 132

„Ох!“ рече тој „*Сте слушнале* за името! Но прашањето е е што велите за него?“ D, 161

1.3.6. На крајот, сумирајќи ги резултатите на оваа анализа можеме да заклучиме дека сегашниот перфект се преведува на македонски во најголем број случаи со формата сум + 1 — партицип. Во овој прилог детално е анализирана токму оваа појава. Притоа може да се констатира дека сите анализирани примери можат да се поделат во две групи:

Во првата група спаѓаат оние примери на употреба на сегашниот перфект во кои меѓу сегашниот перфект и неговиот преведен еквивалент постои семантичка сличност. Тоа е кога и двете форми се употребени да изразат: а) дејство кое е релевантно за сегашноста, односно дејство што се случило во минатото, а на некој начин е поврзано со сегашноста и б) дејство што се случило во неопределено време во минатото. Во вториот случај сегашниот перфект се јавува сам, без прилози, или е колоциран со прилози за неопределено време.

Во втората група примери во кои сегашниот перфект се преведува со формата сум + l — партицип меѓу овие две форми не постои семантичка сличност. Тоа е во следните случаи: а) кога сегашниот перфект изразува „прекажано" дејство, б) кога англискиот сегашен перфект изразува претпоставувано дејство и в) кога изразува восхитување или чудење.

Во анализираниот корпус од 237.654 зборови од 516 форми на сегашен перфект 197 се преведени со формата сум + l — партицип што најубаво ја илустрира зачестеноста на овој преведен еквивалент.

M-r Lidija ARSOVA—NIKOLIĆ

THE PRESENT PERFECT IN ENGLISH AND ITS TRANSLATION EQUIVALENTS IN MACEDONIAN

Summary

After the analysis of a corpus of 237.654 words in which we found 516 forms of the present perfect we came to the conclusion that this verbal form has the following translation equivalents in Macedonian: sum+l—participle, aorist, imperfect, present, ima+n/t—participle.

The choice of an adequate equivalent depends on general and specific criteria. Among the general criteria are the verbal aspect and the distancing of the action, whereas specific criteria are the relevance of the action to the present time, the duration of the action in the present, supposed actions, expressing of admiration and wonder etc.

In the determining of the character of the action expressed by the present perfect the adverbs play an important part, because it is not always possible to conclude from the form itself whether it expresses the perfective or imperfective aspect.

We found out that in all cases when it can be seen from the context that the present perfect denotes a non-witnessed action it is translated by sum+l—participle, and in the cases when the action is witnessed by another verbal form. This category of „distancing" is found only in Macedonian.

The major part of this study deals in details with those situations when the present perfect is translated by the form sum+l—participle.

Д-р Пет̄ар ХР. ИЛИЕВСКИ

КОН ИНТЕРПРЕТАЦИЈАТА НА МОДЕЛОТ НА УДВОЕНИОТ ОБЈЕКТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Една од битните одлики на македонскиот, како и на другите балкански јазици, е синтактичката особеност на удвоен објект. Конструкцијата се состои во тоа што покрај именката или заменката, употребени како директен (O_1) или индиректен (O_2) објект, при глаголот се додава во иста функција, како проклитика или енклитика, и кратката заменска форма од соодветната лична заменка, на пр. *Мене ме викна, Ти вет̄и т̄ебе, Го срет̄на дет̄ет̄о, Му ї̄о п̄окажа п̄ат̄от̄ на ст̄арецот̄* и др., алб. *Ai më njeh mua, S'e ka ditur këtë, Njeriu e bën këtë, E pyeti motren*; аром. *Mine me alàș, Z dedu kaplu a tsie, Kôrts a ṅia sô ṅ pitrets*; грч. Ὡσὰν μὲ βλέπετε ἐμένα, Καὶ ἐμένα ἔτσι μὲ εἶπεν, Ὅλα ταῦτα τὰ γνωρίζω, Αὐτοὺς θέλω νὰ (τοὺς) ἰδῶ, буг. *Тебе т̄е п̄оздравиха, Познавам го него, Получих (го) п̄исмот̄о, Кажи му на Иван* (не на Стоян) и др.; ром. *Pe tine te lasasem, Eu ție spun îți, Ca lui Nina nu-i e draga*, etc. Во ограничена мера, само со заменки, оваа конструкција се среќава и во некои периферни српски и хрватски говори, сп. *Мене ме боли ї̄лава, Теби т̄и е казао* и сл.

Оваа особеност претставува составен дел од морфо-синтактичката структура на балканските јазици, кои образуваат еден јазиков сојуз и со право се смета за балканизам. Затоа таа не може да се иследува изолирано само во еден од овие јазици без да се води сметка за неа и во другите балкански јазици. Но при тоа секогаш треба да се има предвид и фактот дека покрај заедничките црти, оваа конструкција во одделните балкански јазици има и некои специфични особености, како во начинот на употребата, така и по однос на нејзината задолжителност.

Така, во западното македонско наречје и во литературниот македонски јазик удвојувањето на објектот е задолжително. Во сите случаи, кога како објект се употребува полна заменска форма, лично и роднинско име, или определен предмет, неопходно е да се додаде и соодветната кратка заменска форма. При евентуалното отсуство на заменската клитика, не само што се чувствува празнина во изразот, ами понекогаш се јавува и семантичка декомпозиција и звуково

реченицата може да добие противна смисла: *Неїо їо видов*, **Неїо видов*, *Не їо видов*; *Нему му ветив*, **Нему ветив*, *Не му ветив*. Во албанскиот (говорен јазик) и ароманскиот удвојувањето е исто така задолжително, а во новогрчкиот, бугарскиот и романскиот се употребува во народниот говор (но не секогаш редовно), додека во литературниот јазик се избегнува како плеоназам. Се водат опширни дискусии кога и зошто не е задолжително удвојувањето на објектот во овие јазици.

Оваа интересна појава го привлекувала и продолжува да го привлекува вниманието на мнозина балканолози и слависти. Во последно време се објавени бројни студии, посветени исцело или делумно на оваа конструкција.[1]) Со нив, а особено со типолошките анализи и историски иследувања на Голомб, Будагов, Цихун, Минчева, Бухолц и др., се фрла нова светлина врз проблемите што искрснуваат во врска со суштината, функцијата, потеклото, хронологијата и историскиот развој на оваа комплицирана јазична појава. Но остануваат уште нерешени прашања, особено во врска со нејзината генеза и историскиот развој, кои не можат лесно да се следат поради недостиг на примери од постари писмени споменици во сите балкански јазици. Посебни тешкотии задава проблемот за моделот врз кој е изграден механизмот

---

[1]) Z. Goląb, *Funkcja syntaktyczna proklityki zaimkowej w gwarach macedońskich*, Lingua Posnaniensis IV, 1953, str. 275—291. Св. Иванчев, *Наблюдения върху члена в българския език*, списание Български език VII, 1957, 6, стр. 508—514; Р. А. Будагов, *Этюды по синтаксису румынского языка*, Москва 1958, стр. 64—104; P. Novák, *K zdvojování předmětu v albánštině*, Sborník slavistických prací věnovaných IV mezinárodnímu sjezdu slavstů v Moskvě, Univ. Karlova, Praha 1958, str. 27—32; З. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско)*, Македонски јазик XI—XII, 1960—61, стр. 115—133; П. Хр. Илиевски, *Прилог кон хронологијата на еден балканизам во македонскиот јазик*, Македонски јазик XIII—XIV, 1962—63, стр. 67—85; К. Попов, *Стилно-граматична употреба на удвоеното допълнение в българския книжовен език*, ИИБЕ (Известия на Института за български език) кн. VIII, 1962, стр. 459—470; Г. А. Цыхун, *Синтаксис местоименных клитик в болгарском и македонском литературных языках*, Ленинград 1966; Oda Buchholz, *Zur Frage der Verdoppelung der Objekte im Albanischen*, Actes du Premier Congrès international des Études balkaniques et Sud-Est Européennes, VI, Sofia 1968, str. 711—724; H. Walter, *Zum Problem der sog. verdoppelten Objekte in den Balkansprachen*, Résumés des communications. Linguistique, I Congrès international des Études balkaniques . . ., str. 225—229; K. Popov, *Wortfolge- und Intonationsbesonderheiten des doppelten Objekts im Bulgarischen*, Die Welt der Slaven XII, 1967, str. 199—205; Ангелина Минчева, *За някои аспекти на репризата на личните местоимения в българския език*, *ИИБЕ* кн. XVI, 1968, стр. 371—379; — *Опит за интерпретация на модела на удвоените допълнения в българския език*, ИИБЕ кн. XVII, 1969, стр. 3—50; Г. А. Цыхун, *Синтаксис местоименных клитик в южнославянских языках*, (Балканославянская модель), Минск 1969; Ив. Кънчев, *Някои наблюдения върху употребата на удвоеното допълнение в испанския и българския език*, Език и литература XXVII, 1972, 1, стр. 52—58.

Од постарата литература треба да се одбележи особено: A. Thumb, *Handbuch der neugrieschihen Volkssprache*, Strassburg, 1910, 81—82; А. М. Селищев, *Очерки по македонской диалектологии*, т. I, Казань 1918, стр. 246—259; A. Mazon — A. Vaillant, L'Évangéliaire de Kulakia, un parler slave du Bas—Vardar, Paris 1938, 177—179; I. Seidel—Slotty, *„Hypertrophie" der Pronomnia im Rumänischen*, Bulletin Linguistique, VIII, 1940, 142—153. и др.

на оваа синтактичка конструкција во балканските јазици. Треба да се забележи дека при неговата интерпретација се искажани различни, а на места и противположни мислења. Едни автори, понесени од своите концепции, превидоа извесни факти во одделни балкански јазици, други се обидоа да го расветлат проблемот врз основа само на еден од овие јазици, а трети ја претставуваат оваа јазична појава во многу упростен вид, без да водат сметка дека е таа резултат на повеќе различни внатрешни и надворешни фактори што дејствувале со векови на Балканот.

Со овој напис имаме за цел да изнесеме неколку забелешки кон последната интерпретација на проблемот и да укажеме на некои факти од современата употреба и историскиот развој на оваа конструкција, главно, во македонскиот јазик. Бидејќи македонскиот, како централен балкански јазик, е со најразвиена балканска структура, а неговата историја може да се следи врз писмени споменици од постаро време отколку на некои други балкански јазици, сметаме дека тие податоци ќе бидат од интерес за целата балканистика и ќе фрлат извесна светлина и на поставениот проблем за моделот на удвоениот објект.

2. Како битен услов за удвојувањето на објектот во сите балкански (дури и небалкански) јазици се истакнува определеноста на објектот и се исклучува можноста за ваква појава при случаите кога е објектот неопределен.[2]) Но треба да се забележи дека во некои балкански јазици тој услов не може наполно да биде применет. На пр. во македонскиот, навистина, задолжително е удвојувањето на директниот објект кога е определен (сп. *Видов човек, Го видов човекот, — оној човек* и др.). Меѓутоа, индиректниот објект се удвојува независно од тоа дали е определен или не[3]: *Му дадов нему, Му реков на Трајана, Му помоѓна на (еден) сиромав.* Овде нема ограничувања како во случаите со директниот објект. Удвојување се јавува не само кога индиректниот објект е изразен со предлогот *на*, ами и со предлозите *до, кај, пред* и др. кои се семантички блиски до *на*, сп. *До Дирекцијата на поштите ѝ беше упатено барање да постави телефон.* Во извесни случаи се среќава удвојување и на директниот објект кога е само делумно определен (со *еден, некој*), на пр. *Еден бран го истрѓна еден морнар* (В. Назор, прев. од хрватски).[4]) Овој факт неоспорно покажува, како што установи Цихун,[5]) дека во македонскиот јазик конструкцијата со удвоен објект станува универзално формално средство за сигнализација на O_1 и O_2 во реченицата. Голомб (*о. с.*) правилно

---

[2]) Ангелина Минчева, *Опит за интерпретация на модела на удвоените допълнения в българския език*, ИИБЕ XVII, стр. 3: „Удвояват се само (потцртаното наше, П. Хр. И.) членувани съществителни или съществителни, определени по някакъв начин, най-често с показателно местоимение". Пак таму, стр. 5: „нечленувани съществителни не се удвояват — членуваните съществителни получават реприза" е съществено за всички (подвлеченото наше, П. Хр. И.) балкански езици.

[3]) Сп. Бл. Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје 1965, стр. 99.

[4]) Сп. Г. А. Цыхун, *Синтаксис местоименных клитик* (в. бел. 1), стр. 114 s.

забележува дека репризата на индиректниот објект во македонскиот е второстепено, дополнително средство на сигнализација, зашто предлогот *на*, што задолжително стои крај именката, доста јасно ја означува оваа функција. Но тоа сепак зборува дека конструкцијата со удвоен објект во македонскиот станала задолжителен систем и механизам за искажување на објектните синтактички односи.

3. Местото на кратките форми од личните заменки во современиот македонски јазик, како и во албанскиот, ароманскиот, и грчкиот е точно определено. Тие стојат непосредно пред глаголот како проклитики, освен при императив, глаголски прилог и извичник, сп.: *Викни го Трајана, Намигнувајќи им на другите, му одговори на човекот*: *Еве го јунакот*. Сп. алб. Mue më pëlqen, Një shoku i lindi djalë. Во извесни случаи дури и при императив во албанскиот кратката заменска форма стои како проклитика, сп.: Ja deftoni tregun nuses (Покажете ѝ го пазарот на невестата). Во албанскиот понекогаш клитиките можат да се вметнат помеѓу глаголската основа и личната наставка, сп. Trego-ja-ni pazarin mikut (Покажете му го пазарот на пријателот), каде што *ja* < *i* (pazarin) и *a* (mikut) всушност е еден инфикс. Во ароманскиот, исто така, кога е императивот негиран, кратките заменски форми се употребуваат проклитично.[6]) Додека во северните грчки говори има проклитичка употреба на кратките заменски форми, освен при императив, сп. δῶσε μου καὶ ἐμένα (енклитично), на островите: Крит, Кипар, Род, Хиј и др., потоа во Мала Азија, Понт и Кападокија, тие се употребуваат енклитично.[7]) Во бугарскиот кратките заменски форми заземаат поинакво место отколку во другите балкански јазици. Обично тие стојат како енклитики кон глаголот, но можат да се употребат и проклитично, дури и при императив. Така, покрај: *Иван го видях*, може да се каже и *Видях го Иван*, наспроти *Ивана го видов*, *Го видов Ивана*, во македонскиот. Или: *На Иван му кажи*, покрај *Кажи му на Иван*, во бугарскиот, наспроти само *Кажи му на Иван(а)*, во македонскиот. Вакви и други слични примери му дадоа повод на Цихун да заклучи дека во бугарскиот заменските клитики не се до таква степен граматикализирани и делексикализирани,[8]) ами тие, во поголем број случаи, сè уште го пазат второто место во реченицата, според законот на Вакернагел[9]).

---

[5]) Idem, *o. c.* стр. 112—114. За задолжителноста на удвојувањето во алб. в. кај Oda Buchholz, *o. c.* p. 717 s.

[6]) Селищев, *o. c.* стр. 257.

[7]) A. Thumb, *l. c.*

[8]) Цыхун, *o. c.*, стр. 115 s.

[9]) I. Wackernagel, *Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung*, Indogermanische Forschungen I, 1892, cf. Iv. Gâlâbov, *Zur Frage der bulgarischen Enklitika*, Zeitschrift für slawische Philologie XX, 1950, стр. 417—438. Посебно прашање претставува обусловеноста на изборот на проклиза или енклиза во балканските словенски јазици. Поради ограничениот простор овде немаме можност да се запираме и на него.

4. Различни мислења се искажани во врска со прашањето: Што всушност претставува конструкцијата со удвоен објек и каква функција исполнуваат кратките заменски форми.

Фактот што заменските клитики во оваа конструкција се тесно поврзани со глаголот, на некои балканолози им даде повод да мислат дека тие придобиле белези на „морфеми". Тргнувајќи од тезата на некои автори, кои наоѓаат граматикализирање на кратките заменски форми во оваа конструкција, Х. Валтер[10]) отиде чекор понатаму. Тој е склон да види овде објектно конјугирање на глаголот како во унгарскиот јазик. Тешко може човек да се согласи со мислењето на Валтер дека заменските клитики во вакви случаи претставуваат афикси кон глаголот, зашто во некои балкански јазици (на пр. бугарскиот) конструкцијата на удвоен објект е факултативна појава и не може да се каже дека таму има субјектно-објектно конјугирање на глаголот. Поскоро овде има тенденција кон граматикализирање на заменските клитики, но треба да се забележи дека во ниеден од балканските јазици тие не се наполно граматикализирани.[11])

Будагов (*о. с.*), испитувајќи ја оваа конструкција врз база на романскиот, наоѓа дека удвојувањето е посебна детерминирана форма на името, еден вид член од втора рака, сп. Portofelul il vitase, Banii ii luase cu sine. Тргнувајќи од фактот дека во романскиот се удвојуваат само членувани именки, Будагов смета дека при удвојувањето на објектот има посебна, двојна детерминација, која е карактеристична за романскиот и во други случаи.[12]) Според него избледнувањето на показното значење на членот налага тоа да биде потсилено одново со лична заменка која се граматикализира во второстепен член.[13]) Констатацијата на Будагов, како што ќе видиме долу, не е неоснована.

Пред десет години ние (в. б. 1) изнесовме мислење дека заменските клитики во оваа конструкција ги појаснуваат синтактичките односи меѓу глаголот и објектот на дејството. Во неколку свои написи и З. Голомб, исто така, стои на становиште дека заменските клитики како грамеми се показатели на синтактичките односи меѓу глаголот и објектот, во што тој открива концентрична структура, при која субјектот е апозиција кон личната наставка на глаголот, а објектот кон заменските проклитики.[14]) Многу е показателен неговиот пример: *Јáкуф ја закóйа жéнайа*. Ако се замени проклитиката *ја* со *їо*, при слободниот ред на зборови во реченицата, се променува наполно

[10]) H. Walter. *о. с.*, cf. и Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität, Leipzig XV, 1966, Geselschafts- und Sprachwissenschaftliche Reiche, H. 3, p. 553.

[11]) Критички осврт на идеите од Валтер даде Цихун во Actes du I Congr. intern. des Études Balkaniques et Sud-Est Europ. VI, str. 725—726; сп. и Й. Пенчев, Бълг. език XV, 1965, кн. 3, стр. 249; Ангелина Минчева, ИИБЕ XVII, стр. 9 s.

[12]) Будагов, *о.с.* (бел. 1), стр. 75.

[13]) Пак таму, стр. 82 s.

[14]) Z. Gołąb, Funkcja syntaktycna . . . 285 s.

нејзината смисла: *Јáкуф їо закóйа жéнаїа*. Одовде јасно се гледа колку важна функција исполнуваат проклитиките. Додека сите други зборови (освен глаголот) остануваат непроменети, клитиката единствено покажува извесна флексија (*їо, му, ме, ми*) и со тоа го определува објектот.

Г. А. Цихун исто така смета[15]) дека во македонскиот литературен јазик заменската клитика е основен формален показател којшто ја означува функцијата на директен и индиректен објект, што зборува за нејзината напредната граматикализација. Во бугарскиот литературен јазик, според него, приглаголната заменска клитика обично се јавува како дополнителен, во поголема или помала мера, факултативен, формален показател на спомнатите синтактички функции.

Ова гледиште беше неодамна подложено на критика од Ангелина Минчева во двете спомнати (бел. 1), инаку, сериозни студии. Таа го критикува становиштето дека со удвојувањето на објектот се отстранувала опасноста од смешување на субјектно-објектните односи на дејството, што би можело да настапи во јазик лишен од падежни форми и заклучува дека удвојувањето на објектот не е никаква неопходност, туку плеоназам.[16]) Во почетокот, кога се зародувала оваа конструкција, а знаеме синтетичката деклинација тогаш уште не била разрушена, навистина удвојувањето можело да се чувствува за плеоназам, но по исчезнувањето на именската флексија, по неопходност се бара ново средство за искажување на синтактичките односи. И јазикот го нашол токму во конструкцијата со удвоен објект. Тоа не значи дека губењето на деклинацијата е единствена причина за појавата на оваа конструкција. Ние укажавме[17]) дека примери со удвоен објект се среќаваат уште пред да се изгуби флексијата. Но отпосле, аналитичката система на јазикот бара друго средство за појаснување на објектот (утврден ред на зборови, или удвојување на објектот при слободниот ред). И Иванчев доаѓа до истиот заклучок по однос на бугарскиот јазик. Реченицата: *Крушаїа рисува (едно) деїе(їо)* е неприемлива во овој вид. За да се избегне двосмислицата во говорниот јазик се вели: *Крушаїа ја рисува (едно) деїе(їо)* и во тој случај сè е јасно и ненасилено.[18])

Минчева смета дека заменската клитика не ја појаснува именката-објектот, ами — глаголот. Контактната позиција на именката со повторената заменка, според неа, е вторична.[19]) Но се прашуваме: ако клитиката не се однесуваше на именката или полната заменска форма, тогаш за какво удвојување може овде да станува збор? Држејќи се до формалната положба на енклитиката, не би требало да се запоставува еден основен факт. Додека полните форми на лич-

[15]) Цыхун, *о.с.*, стр. 117.
[16]) Ангелина Минчева, ИИБЕ XVI, стр. 375, ИИБЕ XVII, стр. 6.
[17]) Сп. Македонски јазик XIII—XIV, 1962—3, стр. 80.
[18]) Св. Иванчев, *о.с.* (бел. 1), стр. 509.
[19]) Ангелина Минчева, ИИБЕ XVII, стр. 11.

ните заменки во балканските јазици можат да заземат кое било место во реченицата, кратките заменски форми, како проклитики или енклитики, се прикрепуваат кон одделни групи зборови (во македонскиот: како енклитики при именки, а како проклитики при глаголот со исклучок на гореспомнатите случаи). Поради тоа што немаат свој акцент, кратките заменски форми се прикрепуваат кон други нагласени зборови, а не како да имаат помала изразна вредност. Бидејќи во случајов глаголот е тој што го означува објектот, нормално е клитиката да стои до него, а не до именката. Сврзувањето на клитиката со именката означува сосема друга работа.

Минчева се обиде да ја критикува и тезата за граматикализацијата на клитиките во балканските јазици.[20]) Но по извршената анализа не можеше да ја одрече таа теза, а само го замени терминот „граматикализација" со „формализација на енклитичниот заменски елемент".[21])

Сосема оправдано Минчева забележува дека појавата на оваа конструкција треба да се бара во „актуалното делење на реченицата", онака како што е објаснето од Прашкиот лингвистички кружок, и во усната реч, која дава богати возможности за обособување на разни синтагматично-интонациони единства. И таа тргнува од поставката дека само членувани именки се удвојуваат. Придружувањето на именката со показна заменка, член, или некое друго појаснување што детерминира, прави постојана позиција во процесот на говорот. Глаголот, пак, кој треба да ја развие понатаму мислата, го повторува објектот преку анафорична, лична заменка во својата непосредна близина заради полнотата на изразот. Истото се постига и кога именката-обејкт со показна заменка се повторува зад глаголот. Така, таа наоѓа дека реченицата со удвоен објект има два центра: именски со член и глаголски со заменска клитика. Тие можат слободно да се одделат.[22]) При тоа цитира примери, приведени од Цв. Младенов[23]): *Иван, видях го*. Конструкцијата со удвоен објек се развила, понатаму излага, „при стегање на глаголната група и при зближувањето на нејзините најглавни елементи — глаголот и неговите објекти. Сегментацијата на усниот говор давала поволни услови за тоа, зашто сама по себеси предрасположагала кон поголема конструктивна самостојност на именката и глаголот. Бидејќи објектите на глаголот се оформени како именски групи и се совпаѓаат со основата на исказот, а имаат друго место во реченицата, различно од установениот словоред, тие добиваат задолжителен заменски заменик при глаголот".[24]) На крајот заклучува дека е удвојувањето на објектот во бугарскиот јазик балканизам, но во тоа не гледа неопходно позајмен модел од некој бал-

[20]) Пак таму, стр. 8 s.
[21]) Пак таму, стр. 12.
[22]) Пак таму, стр. 23.
[23]) Цв. Младенов, *Балканизам ли е удвояването на обекта в български?*, ИИБЕ XVI, 1968, стр. 151—157.
[24]) Ангелина Минчева, *о.с.* стр. 48.

кански јазик или супстрат. Причините за создавање на таков модел се општобалкански, потекнуваат од заедничката структура на балканските јазици. Таа не го исклучува и факторот „влијание", зашто во системот на заменките признава дека има извесни услови за пренесување на схеми. Но во претходната студија (ИИБЕ XVI, стр. 371 — 379), каде што го третира прашањето за удвоениот објект со заменки, не најде никаква схема. Обратно, ја подложи на критика претпоставката дека плеонастичните форми од повратната заменка: *себе си, себѣ си* послужиле за база да се развијат слични форми и од другите лични заменки: *мене ме, тебе ти* и др.

5. Не одрекувајќи го внатрешниот развој на оваа конструкција по таков начин во усниот говор, сепак има основа да се смета дека врската меѓу заменската клитика и објектот, особено кога е искажан со полна заменска форма, била потесна и во самиот почеток кога се зародувала оваа конструкција. Освен тоа, треба да се забележи дека пред да се испитаат добро балканските јазици кои можеле да укажат влијание врз балканскиот словенски со некој свој веќе изграден модел, не може така лесно да се отфрла оваа возможност.

Пред да го разгледаме прашањето каков модел од несловенските балкански јазици можел да послужи за база, сметаме за потребно прво да фрлиме еден, макар и бегол поглед на примерите со оваа конструкција од нашите најстари писмени споменици. Испитувањата на оваа конструкција во последните неколку години постигнаа значаен напредок по прашањето за нејзината хронологија. Јужнословенските писмени споменици во тој поглед се од најголемо значење, зашто се со неколку века постари од оние на албански и романски. Средновековните грчки и латински споменици, пак, малу можат да помогнат, зашто се пишувани на архаичен грчки и латински јазик.

Доскоро беше општопримено дека удвојувањето на објектот во балканските јазици е појава од понов датум. Најстари примери со удвоен објект се цитираа од влашките грамоти (XV век): *Тебе ти се слоучи та ходиш отъ рооуке до рооуке, Сираком господства ми криво да им не боудетъ* и др. На V интернационален славистички конгрес во Софија (1963) Ј. Русек укажа на вакви примери и од Хлудовиот триод[25]), македонски споменик од XIII век и приведе 4 примера (два со удвоена заменка и два со именка). Особено е интересен примерот со удвоена заменка: ѥлико ти глаголахъ тебѣ, кој формално не се разликува од современите обрасци.

На истиот конгрес ние изнесовме мислење[26]) дека уште во старословенскиот имало база врз која да се појави оваа конструкција и, покрај примерите од XVI век наваму, приведов и еден пример од

---

[25]) Ј. Русек, *По въпроса за хронологията на удвояване на допълненията в българския език*, Български език XIII, 1963, стр. 2, 141—143.

[26]) *Славянска филология* VII, Материяли от V международен конгрес на славистите, София 1965, стр. 296.

Мариинското евангелие, Мат. 21, 41: злы злѣ погѵбит ѩ. Фразата е, вистина, буквален превод на грчкото: κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, каде што интензивот αὐτούς во извесна смисла го заменува членот којшто е изоставен пред κακούς, сепак овој пример покажува дека дуплирањето на објектот не му противречело на словенското јазично чувство.

Подоцна Ј. Русек изнесе и други примери од средновековни споменици (од XIII и XII век)[27]: и сказа ен аг(ге)л в(огородиц)и, (Шафариков триод, XII век, л. 91). Од истиот ракопис можат да се спомнат и следниве примери: Да и азь wславение приимѫ неаиже тѧ поглътихъ въ мьнѣ во пищи ежже сѧ .ты мьнѣ противиши ми сѧ (л. 113); — Во Орбелскиот триод на тоа место нема удвојување:... въ мнѣ пища ежже сьпротивиши ми сѧ (л. 160); Погодинов: Вь мнѣ пища еже ми сѧ сьпротивиши (л. 156); Шафариков: Ꙗко прѣмилостивы да ѿпоущение сьгрѣшеин подаси въсегда выпиѭщимь ти кь тебѣ (л. 130); и мене кажща сѧ прими мѧ ꙗко блѫднаго сн҃а ги (л. 66); и мнѣ ѿвръзи ми дв҃ри прѣславнаго ти цр҃ьствиа (л. 85), за бл҃гаꙗ ꙗже имъ створи х҃е родоу евреискомоу пропѧти тѧ осѫдишѧ (л. 128), Орб.: за благаа ꙗже створи х҃е родоу евреискомоу (л. 187), Хлудов: за бл҃гѫѧ же створихь х҃е родоу евреискомоу (На колегата Русек му изразувам искрена благодарност што ми обрна внимание на овие многу интересни примери).

Потоа К. Мирчев[28] приведе повеќе примери од стари споменици, меѓу кои еден и од Зографското евангелие: wбаче врагы моꙗ ты нехотѣвъшѧѩ мьнѣ да цр҃ь бимъ выиъ над ними приведѣте ѩ сѣмо Лк 19,27, без соодветно удвојување во грчкиот текст: — πλὴν τοὺς ἐχθρούς μου τούτους τοὺς μὴ θελήσαντας με βασιλεῦσαι ἐπ'αὐτοὺς ἀγάγετε ὧδε. Од другите примери заслужува да се споменат уште: сиѧ ова на ӏ посла ѧ ис҃ь, Мат. 10,5 (од Рилското еванг. XIII век) — τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ 'Ιησοῦς, никтоже свѣтилника въжегъ покрываеть его подъ спѫдомь, Лк. 11, 33 (Рилско ев.) — οὐδεὶς λύχνον ἅψας εἰς κρύπτην τίθησιν, блажении раби ти иxже г҃ь пришедыи wрѧщеть их' бдѧщѧ, Лк. 12, 37 (Ќустендилско еванг.), — εὑρήσει γρηγοροῦντας, да аще которы ѫ обрѧще (sic!) на пѫти: мѫжѫ и жены: съвѧзаны приведеть ѫ въ ер҃лмъ, Дела ап. 11, 2 (Слепченски ап.) — δεδεσμένους ἀγάγῃ εἰς 'Ιερουσαλήμ, приѧть же ѫ страхь всѧ, Лк. 7, 16 (Макед. ев. на пот Јована), и др.

---

[27]) J. Rusek, *Przyczynki do historii języków bulgarskiego i macedońskiego*, Odbitka ze Sprawozdań z posiedzeń komisji oddziału PAN w Krakowie, styczeń-czerwiec 1965, p. 133. Меѓу особеностите на Орбелскиот триод, сп. *Triod Orbelski*, Posiedzenie 19 maja 1970, PAN, Krakow, стр. 114, Ј. Русек открил и контаминирани форми од анафоричната заменка во акуз. плурал, на пр.: и роби ѫ ихь створи (л. 191), не оуповаѫще бѫдѫть на обидѣвше ѫ ихь (л. 73). Всушност и овие форми би можеле да се објаснат како случаи на удвоен објект со заменка.

[28]) К. Мирчев, *За хронологията на основните балканизми в български език*, Български език XVI, 1966, кн. 4, стр. 284—286.

Кои овие примери, Ангелина Минчева во спомнатите студии[29]) додаде и други: и еже выхъ азъ слоужитель: по смотренноу бжиоу: даноу ми мнѣ къ васъ, Кол. 1,25 (Слепченски ап., л. 59) ἧς ἐγενόμην ἐγὼ... τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, wтпоущамть ти сѧ тебѣ грѣси твои, Марк. 2,5 (Рилско Б. еванг. од XIII век л. 31) — ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι (var, ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου), сѫщааго несъдрава трѫдомь водъныимь цѣли и, (Син. тр. л. 31б, 2), и мѫжѧ тыѧ еже насочиншѧ... иждеже ѧ пламень, (Григ. пар. Втз. 3,22), всѧ кости ѧ въ темницѫ (Супрс. 104,25) и др.

Повеќе типични примери со удвоен објект се документирани во преводот на Дамаскиновиот зборник Θησαυρός од еп. Григориј.[30]) Иако се тие од поново време (XVI век), значајни се поради фактот што претставуваат превод од новогрчки текст и преку нив може да се види до колкава степен била развиена оваа конструкција во двата јазика. Во македонскиот превод на Дамаскинот конструкцијата се употребува сосема слободно, како со заменки, така и со именки, на пр. якоже ме видите менѣ, мене ме нищше вѣрненша, тако им глаголаше оученикwм, помозы ми и менѣ рабоу твоемоу, где его погребосте Лазара, гаи во се ои женѣ и др.

Од споредбите со грчкиот текст (*о. с.* стр. 154 — 155) се гледа дека само во една третина од овие примери има удвојување и во грчкиот оригинал. Значи, преводачот, кој инаку стриктно се придржувал за оригиналот, не ја копирал оваа конструкција од грчкиот јазик, ами ја употребувал таму каде што чувствувал дека таа треба да дојде.

Забележително е, исто така, што во едни преписи на овој превод се среќаваат повеќе вакви конструкции отколку во други од истото време (втора половина на XVI век). Така во ркп. 318 од бившата БНБ (според цитат од П. Лавров) во словото за Св. Никола имало: глагола им нафтем, — λέγει εἰς τοὺς ναύτας, а во Крнинскиот ркп. на тоа место читаме само: глагола нафтем (л. 268'). Овие варијанти во ракописи од истиот превод и од истото време, укажуваат дека кај писарите имало развиен усет за употребата на оваа конструкција. Многу е веројатно дека тој усет во Македонија бил развиен и порано.

Показателно е што на примерите со удвоен објект во македонскиот превод на Дамаскинот не им одговараат такви конструкции во ракописите од т.н. „Средногорски круг", кои се приближно од истото време.[31]) И Русек[25]) забележа дека на примерите со удвоен објект во Хлудовиот триод не им одговараат такви конструкции во триодите од Бугарија, што му даде повод да заклучи дека оваа конструкција

[29]) Ангелина Минчева, ИИБЕ XVI, стр. 371 s., ИИБЕ XVII, стр. 26 s.

[30]) П. Хр. Илиевски, *Крнински Дамаскин*, Стари текстови на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков" III, Скопје 1972, стр. 153—160.

[31]) В. примери во *Крнински дамаскин*, стр. 156.

се зародила во Македонија порано отколку во Бугарија.[32]) Поради тоа не е чудно што заменските клитики во механизмот на оваа конструкција се повеќе граматикализирани во македонскиот, како што установи Цихун, отколку во бугарскиот. Но сепак, со една претпоставка на Цихун не би можеле наполно да се согласиме. Тој смета (*о. с.*, стр. 132) за возможно да се допушти дека максималната структурна близост на балканските јазици веќе се јавува како надмината етапа и последните во својот развој сè повеќе се раздалечуваат. Врз основа на компаративниот материјал не само од современата употреба, ами и од постарите примери на оваа конструкција изгледа поверојатно дека извесни црти во едни балкански јазици можеле да имаат побрз развој отколку во друг и додека во едни јазици тие се развиле до максимум, во други јазици, поради разни причини, останале недоразвиени.

6. Тргнувајќи од современата состојба на оваа конструкција, повеќето интерпретатори заклучуваат дека најбитен услов за појава на удвоен објект е определеноста, т.е. членот и аналитичката структура на јазикот. Во последно време се фрла голем акцент на самостојниот развој на оваа особеност и често се цитираат зборовите на Милетич дека „таму каде што има членска форма и аналитизам, се среќава и удвоен објект“[33]). Тезата на Милетич за самостојниот развој на удвојувањето на објектот сега се толкува со актуалното делење на реченицата и сегментирањето на објектот, при што се јавуваат разни „моделирани преобразувања“.[34])

Од горе приведените примери се гледа дека спорадични случаи со удвоен објект се јавуваат уште во старословенскиот кога немало ни член, ни аналитичка флексија. Следователно, удвојувањето на објектот можело да се појави уште додека синтетичката флексија била во сила. Може дури да се допушти, како што сметал и Скок[35]), дека оваа конструкција повлијаела поскоро да се загуби флексијата. Но сепак, таа не можела да добие олку широка распространетост додека не се создале објективни причини за неопходноста од нејзината употреба. А тие се кријат токму во расколебаноста на флексијата. Морфолошките причини не смеат да се потценуваат. Поради едначењето на повеќе падежи во една форма (акуз. ном.), додека редот на зборовите во реченицата останувал слободен, се дошло до положба, како што укажавме горе (т. 4) да не се разликува подметот од објектот. Ти-

---

[32]) Во Супрасалскиот зборник, кој потекнува од североисточна Бугарија, вистина се среќаваат примери на удвоен објект со *вьсь*, но тие не се многу типични, зашто и во грчкиот обично се удвојува πᾶς кога е објект или субјект во реченицата, сп. E. Blass — A. Debrunner, *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*, transl. by R. W. Funk, Cambridge 1961, §§ 278, 297. cf. Πάντα γὰρ ὃν πέμπει, I Ефес, 6, 1.

[33]) Л. Милетич, *Удвояването на обекта в българския език не е „балканизъм“*, Списание на БАН, кн. 56, София 1937, стр. 4.

[34]) Сп. Цв. Младенов, *о.с.* (бел. 24), Ив. Кънчев, *о.с.* (бел. 1).

[35]) P. Skok, *O bugarskom jeziku u svjetlosti balkanistike*, Južnoslovenski filolog XII, str. 132.

пичен пример за тоа приведовме од македонскиот превод на Дамаскинот: Ѳома ... Пречистаа от толе прочее не ю видѣ (л. 167).

Внатрешен развој на оваа конструкција, неоспорно, имало. Со структурната анализа што ја изврши Минчева, навистина може да се објасни појавата на удвоениот објект кога е изразен со именка. Но прашање е дали само сегментирањето на одделни делови од реченицата во комуникативниот говор можело да доведе до „систем" на удвојување на објектот. Вакви удвојувања се среќаваат и во други јазици.[36]) Ретки примери со удвоен објект има и во грчкиот уште од елинистичката епоха[37]), но удвојувањето таму не станало систем. Оваа особеност не се среќава ни во сите современи грчки дијалекти, туку само во северните, каде што контактите со романското, албанското и словенското население биле потесни.

Појавата на оваа конструкција е многу сложена и за нејзиното зараѓање не може да се бара објаснение во дејството само на еден фактор. Досега многу е сторено во раскривањето на заемните врски меѓу појавите во внатрешниот структурален развој на конструкцијата. Мнозина интерпретатори допуштаат и туѓо „влијание", но во што се состои конкретно тоа влијание, не се кажува. За едно полно објаснение на секоја јазична појава, меѓутоа, треба да се има предвид збирот на сите фактори.

Фактот што во сите романски јазици се среќава вакво удвојување, јасно покажува дека е тоа кај нив наследено од вулгарнолатинскиот. Забележително е дека употребата на оваа конструкција во шпанскиот е, речиси, идентична со употребата во македонскиот. Тоа не мора да значи дека тука едниот јазик влијаел на другиот, но можеле двата јазика да имаат иста подлога. Во што се состои таа? Нема ли случајно тука некој заеднички модел?

Досега се цитираа латински примери на удвоен објект со именки од споменици што датираат од првите векови на нашата ера, на пр. Omnem terram quam tu aspicis tibi dabo illam (Victorin Poetoviensis. 304 г.). Повеќе примери за тоа види кај Leumann — Hofmann — Szantyr, *Lateinische Grammatik* II B. *Syntax und Stilistik*, München 1965, стр. 413. Сите тие се објаснети како форми на усната, разговорната реч. Но многу покарактеристични се примерите со удвоена заменка како објект. Сметаме дека овие форми придонесле многу повеќе за создавање на системот за удвојување на објектот.

Се претполага дека и во балканските словенски јазици оваа конструкција се зародила прво кај заменките. Прво такво удвојување се јавило кај рефлексивната заменка: **себе си** (ак.) и **себѣ си** (дат.),

[36]) Литература в. кај Цыхун, *о.с.*, стр. 127.

[37]) Blass—Debrunner, в. б. 32; H. Ljungvik, *Beiträge zur Syntax der spätgr. Volkssprache*, Upsala 1932, str. 6—8; A. Debrunner, *Geschichte der griech. Sprache*, II, Sammlung Göschen, 114, Berlin 1954, str. 96.

примери од која наоѓаме во старословенски текстови (Супрасалски зборник, XI в.) ак.: себе си акы чловѣка положивъ старешина паствинѣ (328, 25 — 26), дат.-лок.: и страны къ себѣ си съвъкоупи (341, 27), носѧште на себѣ си таина написана (344,5), себѣ си одеждѫ сѫтвори (347, 30) и др. Искажано е мислење дека оваа форма послужила за основа и на удвојувањето на личните заменки: *мене ме, тебе те* и др. (сп. Вајан, *о. с.*). Мирчев во гореспомнатата студија (бел. 28), стр. 283 изјавува: „Неоправдано е старобългарските съчетания *себѣ си* — *себе си* да не се смятат еднакви по характер с удвояване на обективните лични местоимения *мене ме, мене ми* (подвлеченото наше, П. Хр. И.).[38]) Но пред извесно време Минчева[39]) одби ваква врска. Како аргумент за тоа ѝ служи фактот што аналогни форми на *себе си* во современиот бугарски јазик биле: *мене си, тебе си, него си* и што формата *себе си* е апсолутно неподвижна, додека *мене ме, тебе ти* и др. можат да се разделат и меѓу составните делови да се вметнуваат и други зборови. Всушност формите *мене си, тебе си* и др. се новообразувања и методски е неоправдано со нив да се објаснуваат постари форми. Треба да се види како се настанати овие удвоени, плеонастични форми.

Формата *себе си* се смета за балканизам, но досега никој не се зафатил да го објасни нејзиното потекло.[40]) К. Мирчев (*о. с.* стр. 282) само установи дека овие форми немаат паралели во грчкиот текст. Изгледа дека врската меѓу латинското *se sibi* и балк. слов. *себе си* не може да се одрече. И формално и семантички тие наполно одговараат една на друга. Во латинскиот, не само во простонародниот и фамилијарниот јазик, ами и во епската поезија и комедиите се среќаваат примери од плеонастичките форми на повратната заменка уште од архајската епоха, сп. Pomp. Mela I, 53: (Nilus) ubi *se sibi* reddidit, Terent. Heaut. 116: Putavit me et aetate et benevolentia plus scire et providere quam *se* ipsum *sibi*. Епитаф на Alia Potestas: nil illi placuit nisi quod per *se sibi* fecerat ipsa, Vitr. IX, praef. 10: in *se* sumeret *sibi*. Фразата *per se sibi* е честа кај Лукрециј, а во епиграфскиот материјал: *de se sibi* meritus. Во христијанската епоха уште почеста е употребата на *se sibi*, cf. Vulg. Math. 16, 24: si quis vult post me venire, abneget *se sibi*.[41]) Забележително е дека првите примери со *себе си* се јавуваат во ракопис (како што е Супрасалскиот зборник) којшто потекнува од област (Североисточна Бугарија) која била во поголема мера романизирана уште од претсловенско време. Многу е веројатно дека овде уште во претписмениот период можеле да се образуваат калки од типот *себе си* и *сеој си*, наспроти лат. se sibi i suus sibi.

---

[38]) Истото мислење го имаме искажано и ние, сп. МЈ XII—XIII, стр. 78.

[39]) ИИБЕ XVI, стр. 372—373.

[40]) Еден обид за објаснување на овој балканизам в. од потписаниот во Жива Антика XXI, 2, стр. 370, под наслов: *Balkan Slav svoj si, sebe si and Laints uus sibi, se sibi.*

[41]) Повеќе примери в. кај Eric Dahlén, *Études syntaxiques sur les pronoms réfléchis pléonastiques en latin*, Göteborg 1964, p. 178—201.

По образец на *se sibi* во лат. е образувано и *te tibi* cf. Paneg. 6, II, 4: per *te tibi* steterit, а ова дава основ да се допушти и **me mihi*, како што има удвоени форми и од присвојните заменки: *suus sibi*, *meus mihi*, *tuus tibi*. На ист начин можеле да се јават и во балканските словенски јазици удвоени форми и од личните заменки: *мене ми*, *тебе ти* и др. по аналогија од рефлексивната заменка *себе си*. Ваквите обрасци можеле лесно да се пренесуваат од латинскиот во словенските јазици, каде што има нагласени и ненагласени заменски форми. Тоа се гледа од фактот што во некои српскохрватски говори што граничат со романски јазици, како на пр. во Далмација, Истра, Банат, потоа Косово, Тимочкиот крај, се среќава конструкцијата на удвоен објект со заменка: *Мене ми е име Милена*, *Тебе ти није жао* и сл., а во призренскиот говор има и удвојување на објектот со именка, при сè што некои падежи уште се пазат: *Ја'на ја којна и отиде*, *Дај му којну траву* и др.

Интересно е што удвојување на објектот со заменки се среќава и во ракописи од старополскиот и старочешкиот. Така на пр. во Флоријанскиот псалтир, старополски ракопис од XIV век, се цитираат примери: Moc moja i chwala moja Pan; uczynił mi sie mnie w zbawienie — fortitudo mea et laus mea Dominus et factum est michi in salutatem, или Spowiadać ci sie będę tobie na wieki — Confitebor tibi in seculum. Исто така во Евангелијарот Оломуцки, старочешки ракопис од XV век, има вакви примери: čso pravis o ňem, jenž t'otevžel oči tobě.[42]) Овие примери, како и случаите на удвоен објект со заменки во српскохрватските говори можат да се објаснат како копирање на туѓи, романски, обрасци. Удвојувањето на објектот овде не станало систем, зашто во овие јазици не се развила аналитичка структура како во македонскиот и бугарскиот.

7. Подражавање на вакви обрасци можело да има уште во претписмениот период и кај Словените од Балканскиот Полуостров. Но конструкцијата, по секоја веројатност, започнала да се затврдува во XII и XIII век, паралелно со појавата на аналитизмот. Во Македонија најрано е адаптирана во западните и јужните говори, каде што нашето население имало потесен контакт со романизираните староседелци.

Има основа да се допушти дека удвојувањето прво се јавило кај заменките во индиректниот објект. За тоа спомогнала употребата на dativus commodi кој често се употребувал во народниот и фамилијарниот јазик со голем број глаголи.[43]) Формата *себе си*, која послужила како медиум за создавање средства за удвојување и од личните заменки, исто така првобитно била еден dativus commodi. Судејќи според првите документирани примери на удвоен објект со именка, изгледа дека директниот објект кај именките започнал да се

[42]) Примерите се земени од Ангелина Минчева, ИИБЕ XVI, стр. 377.

[43]) До сличен заклучок дојде и Ангелина Минчева, сп. ИИБЕ XVII, стр. 19.

удвојува пред индиректниот. Но фактот што во македонскиот индиректниот објект се удвојува и кога не е определен, може да укажува на неговата поголема старост.

8. Во заклучок може да се каже дека база за појава на удвоен објект неоспорно имало во структурата на балканските јазици, изградена преку „устно общение", како што се изразува Т. В. Цивьян.[44]) Но истовремено на овој терен, во балканскиот латински имало и готов модел за удвојување. Тој модел станал систем прво кај заменките, кои во латинскиот имаат својство да се удвојуваат во случаи кога треба повеќе да се нагласат. Покрај посебните партикули, сп. *ego-met*, *mihi-pte*, *se-pse*, *his-ce* и др. во латинскиот се искажува емфатичност и со удвојување на заменките. Така се удвојува рефлексивната заменка *sese*, а можеби и *te-te* е на ист начин удвоена. Спомнатите форми од посвојните и рефлексивната заменка *suus sibi* и *se sibi* исто така имаат интензивно значење.

Следователно, суштината на конструкцијата со удвоен објект не може да биде поинаква од суштината и функцијата на другите видови удвојувања (редупликации) било граматички или синтактичностилистички. Познато е дека удвојувањето е јазично средство, главно, со интензивна и итеративна функција. Во конструкцијата со удвоен објект е видлива интензивноста (емфатичноста) и сега, а многу повеќе во постарите примери. Првите документирани примери на удвоен објект со именка во старословенскиот се образувани со форми од *иже*. А првобитната употреба на *иже*, како што покажа Ј. Курц,[45]) била емфатична. Врз основа на богат материјал од старословенскиот речник (18.000 примери) Благова[46]) покажа дека во извесни случаи *иже* служи како „усилительная частица". К. Мирчев во една студија за повратната заменка во старословенскиот[47]) констатира дека она *си* од *себе си* првобитно имало емфатична функција. Со текот на времето удвоените форми на заменските клитики сè повеќе се механизирале и граматикализирале. Но емфатичноста сè уште се чувствува, особено во романскиот јазик. Не е случајно што Будагов откри вторичен член во заменските клитики во служба на објектна реприза.

---

[44]) Т. В. Цивьян, *Имя существительное в балканских языках*, Москва 1965, стр. 168; сп. и *К проблеме построения грамм. модели языка-посредника в системе балк. яз. союза*, Actes du Ier Congr. d. Ét. Bankaniques, стр. 805—822.

[45]) J. Kurz, *K otazce nominativu zajmena 3. os. v slovanštině*, Acta Univ. Carolinae, Slavica Pragensia II, 1960, p. 43—57.

[46]) Э. Благова, *К значению и употреблению местоимения* jь *въ старосл. языке*, Вопроси славянского языкознания 1963, 7, стр. 40—41.

[47]) К. Мирчев, *Употребата на възвратното притежателно местоимение свои* . . . Годишник на Соф. у-т, Истор.-филол. ф-т XI—XII, 1945—46, стр. 50.

P. Hr. ILIEVSKI

TOWARDS THE INTERPRETATION OF THE PATTERN OF DOUBLE OBJECT IN MACEDONIAN

Summary

During the last several years the construction of double object in the Balkan languages, e.g. Mac. *Me poznava mene*, Alb. *Më thirri mua*, Bulg. *Polučih* (*go*) *pismoto*, Gr. Αὐτοὺς θέλω νὰ (τοὺς) ἰδῶ, Rum. *Eu ţie spun îţi*, etc., has been a subject of profound studies. Reviewing the most important of them, the author makes remarks concerning its substance, function, origin, chronology and historical development on the basis of synchronic and diachronic material, mainly from the Macedonian language.

A special attention is paid to the recent interpretation of the pattern of this construction. He agrees with some interpreters that the doubling of the object is a common feature of the vernacular, oral speech, where a segmentation of different parts of sentence often appears. But he also finds a foreign influence. The fact that all the Roman languages possess a similar doubling of the object points out that this construction is inherited from the Vulgar Latin, which exerted a strong influence on the Balkan languages as well. He supports the idea, denied recently, that the double object of the personal pronouns, which consist of both full and short form (*mene me*, *tebe ti*), have developed after the pleonastic forms of *sebě/e si* which appear even in the Old Slav mss. According to him they were formed in the same way as Lat. *te tibi*, after *se sibi*.

The original function of this construction cannot be different from that of the other kinds of reduplications, especially those with a syntactic character, i.e. intensive, emphatic. The first documented examples of this construction with nouns in the Old Slav mss were formed with the pronoun *jь*, the original function of which was emphatic. In the course of centuries the double forms of pronoun clitics were mechanized and grammaticalized; thus, in contemporary Macedonian this construction has become an universal means for signalizing O_1 and O_2 in the sentence.

Блаже КОНЕСКИ

ЗА ЈОАКИМ КРЧОВСКИ И НЕГОВИТЕ КНИГИ

Приготвувајќи едно издание на текстовите на Јоаким Крчовски, можев да изделам повеќе моменти во врска со неговиот живот и неговите дела, на кои досега не се обрнало внимание. Ми се чинеше корисно да ги изнесам овде наедно своите забелешки, кои инаку ќе бидат интерпретирани и во предговорот кон споменатото издание.

I. За времето и луѓето

За животот на Јоаким Крчовски располагаме со сосем скудни податоци што ги извлекуваме од насловните страници на неговите пет книги и што, од друга страна, ни ги предлага народната традиција во Кратовско и Кривопаланечко. Иако од неговата смрт нè делат не повеќе од стоипедесет години, ние за него знаеме толку малку колку што за некои личности од Средниот век. Поради тоа секој дополнителен факт во врска со неговиот живот и дејност побудува интерес.

1. Преданието тврди дека Крчовски потекнува од Кичевско. За прв и единствен пат ни се дава презимето на писателот на насловната страница од „Митарства“ (1817), каде што е забележано дека книшката била преведена „трудом благоговејнаго в монасех пречестнејшаго Г. Јоакима Даскала Крчóвскаго“. Тоа презиме дава извесна поткрепа за веста дека тој потекнувал од Кичево, односно Кичевско (с. Осломеи), бидејќи тоа може да се изведува од турската варијанта на името на Кичево (Крчова). Да забележиме во врска со ова дека таа варијанта е употребена во запис од 1846 година во псалтир што му припаѓал на Шишевскиот манастир кај Скопје: „писал Аврам от Крчово, село Доленце Аголско“[1]). Како што се гледа од овој запис, името на гратчето му претходи на попрецизното определување на потеклото на еден човек од кичевските села. Дека варијантата „Крчово“ била обична и меѓу Македонците во минатиот век, се гледа од тоа што Миладиновци ја употребиле во белешката при песната бр. 339 од својот зборник: „От Крчово, кун Дебарските места“. Можеби не треба да

[1]) Й. Иванов, Български старини из Македония, София 1931, стр. 128.

се испушти од предвид ни тоа како овој писател го акцентира своето презиме на насловната страница на „Митарства", каде што тој пишува „Крчóвскаго". Самото поставување на акцентот врз третиот слог од крајот како да го поткрепува преданието за неговото западномакедонско потекло. Познато е дека во полза на тоа предание говорат и западномакедонските елементи во јазикот на Крчовски. Нив ги забележа веќе А. М. Селишчев во својата студија за Хаџи Јоакима и за јазикот на неговите книги.[2]) Меѓутоа тој ги објаснуваше тргајќи од претпоставката дека тие особености им биле порано својствени и на североисточните говори и дека „во 19 век на североистокот од Македонија тие црти од говорите на Централна и Западна Македонија излегле од употреба". Во своите предавања јас одамна сум истакнувал дека не е веројатно тие особености, кои се среќаваат спорадично насекаде во текстовите на Крчовски, да се загубиле во североисточните говори за последниве стотина години. Тоа го кажувам и во својот предговор кон изборот на текстови од Крчовски и Пејчиновиќ,[3]) каде што како најприродно го сметам објаснението дека тие елементи се влезени кај Крчовски од неговиот роден западномакедонски говор, којшто во неговото детство можел да остави извесни трајни траги во неговиот личен исказ преку дејството на јазикот на неговата фамилија.

2. Според Ј. Иванов кај внуците на Крчовски во Крива Паланка се чувала сингелија за ракополагањето негово за свештеник, пишувана на црковнословенски, издадена во 1787 година од скопскиот митрополит Захариј (Ј. Иванов, меѓутоа, немал можност и лично да го види тој документ)[4]). Во врска со ова ќе укажам на следната подробност што може да ја поткрепи донекаде веста дека таква сингелија била издадена во споменатото време: Захариј бил навистина митрополит скопски во тие години. Тој се споменува во запис од 1792 година, во Торжественик што му припаѓал на Марковиот манастир: „Знано буди вам, о читателие: сија книга обретаетсја у Скопска нахиа во манастир Марков свјатаго Димитриа. Да не дерзнет некој злиј человек да ја украднет јакоже неции сотвориша во сеј манастир: кој книга узе, кој мошти узе, и оста манастир едино здание. Во време митрополита Захарија то бист".[5]) Податокот е интересен посебно со оглед на востановувањето на полниот список на скопските митрополити во овој период, како и во врска со нивната надлежност.

3. Се поставува прашањето за контактите на Крчовски со другите истакнати личности во македонската средина во почетокот на минатиот век. Списокот на претплатниците за „Различна поучителна наставленија" содржи во овој поглед убав податок, на кој не се обрнало внимание. Во него се забележани имињата на Петре Теледур и Марко Теледур од с. Гари. Се работи заправо за славните резбари

[2]) А. М. Селищев, Хаджи Йоаким и язык его книг. Македонски преглед IX, 3—4, стр. 133—155; X, 1—2, стр. 118—142.
[3]) Крчовски—Пејчиновиќ, Избрани текстови, Скопје 1963, стр. 9—10.
[4]) Ѝ. Иванов, op. cit., стр. 142.
[5]) А. М. Селищев, Полог и его болгарское население, София 1929, стр. 143.

што ги изработиле иконостасите во Св. Јован Бигорски, Св. Спас во Скопје и во Лесновскиот манастир. Можеме да бидеме сигурни дека Јоаким се запознал и лично со нив во времето кога го работеле иконостасот во Лесново (1811 — 1814 година).

Не сме во можност со таква сигурност да тврдиме дека имало личен контакт меѓу Крчовски и неговиот помлад современик Кирил Пејчиновиќ. Меѓу претплатниците на „Чудеса пресвјатија Богородици" и „Различна поучителна наставленија" среќаваме неколцина од Скопје и еден од Гостивар. Но Пејчиновиќ не се наоѓа меѓу нив. Сепак е забележано во списокот кон „Различна поучителна наставленија", меѓу „спомоштествователите" од Скопје, името на еден човек од средината на Пејчиновиќ — „Монах Михаил Пезовец", којшто приложил десет гроша. Михаил е споменат двапати од Пејчиновиќ. Тој го придружувал Кирила при неговата посета на Старо Нагоричино, како што се дознава од натписот на еден од десните пиластри на црквата Св. Георги: „Да се знае: дојдох аз недостојни игумен Маркоманастирски Кирил јеромонах и Михаил монах родом од Пезова, јун 1813".[6]) Вториот пат Пејчиновиќ го споменува Михаила во запис од 1814 година: „Да се знает когај киниса Михаил от Марков монастира у Тетово да просит. Ноќеа овде, зеде 2 книги харачински, една за него а друга за Ристота. Од рож. 1814".[7])

Ако не можеме да знаеме дали нашите први писатели во новата литература имале и некаков личен контакт, нема причина да не претпоставиме дека тие знаеле еден за друг барем преку книгите што ги објавиле. Пред сè, не е исклучено дека книшките на Крчовски, издадени две години пред „Огледало", му го посочиле и на Пејчиновиќ патот до Универзитетската печатница во Будим.

Интересно е прашањето до колку Крчовски и Пејчиновиќ можеле да се угледаат еден на друг. Тоа прашање го постави, се чини со право, проф. Х. Поленаковиќ во врска со влијанието на текстот на насловната страница од „Огледало" (1816) врз насловот на „Митарства" од Крчовски (1817)[8]. Потешко е да се каже дали текстовите на Крчовски оставиле трага врз содржината на „Огледало" и „Утешение грешним". Во „Слово заради страшен суд божиј и второе

[6]) А. М. Селищев, Полог . . ., стр. 145. На истото место (белешка 2) е споменато дека Михаил бил претплатник на „Различни поучителни наставленија" и се соопштува дека тогаш или подоцна бил монах (јеромонах) во манастирот Св. Архангел во Кучевишта и потоа даскал во Куманово (1823). Селото Пезово се наоѓа во југоисточниот дел на Кумановско. Не е исклучено, меѓутоа, дека кон 1813—1814 година Михаил бил монах во Марковиот манастир, откаде што — како што соопштува следниот запис на Пејчиновиќ — земал и „книги харачински" за собирање милостиња.

[7]) Х. Поленаковиќ, Прилози за запознавањето на Кирила Пејчиновиќа. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот — Скопје, V, 1952, № 5, стр. 8.

[8]) Х. Поленаковиќ, Страници од македонската книжевност, Скопје 1969, стр. 99.

пришествие Христово“ (Повест, 1814) на Крчовски се говори, на пример, против крвната жртва (курбанот) и пеењето на „песни дјаволски“, а тоа е еден предмет на кој се задржува и Пејчиновиќ во главната беседа во „Огледало“. Меѓутоа, текстуални совпаѓања не можат да се установат. Кај Крчовски е споменатиот предмет засегнат кратко и со општи формулации, додека Пејчиновиќ го обработува поопширно и со конкретни податоци од секојдневниот живот. Во вакви случаи секогаш може да се работи за некој друг заеднички извор, зашто се тоа теми што ја интересирале постојано христијанската религиозно-поучна литература. Еден таков извор се проповедите на Јоан Златоуст (сп. во „Различна поучителна наставленија“, неговото слово „Зошто Христиани не држат чиста вера и истинаја“, во кое се осудуваат оние што празнуваат „како еретици сос игри и сос песни дјаволски“). Во „Различна поучителна наставленија“ наоѓаме одломка на словото за Богородица од Илија Минијат, кое е адаптирано во целост од страна на Пејчиновиќ во „Утешение грешним“. Меѓутоа, споредувањето покажува дека се работи за две верзии и дека Пејчиновиќ не ја користел во својот превод одломката од „Различна поучителна наставленија“. Расказот за воинот Таксиот во „Утешение грешним“ ги опишува ѓаволските баждарници, што е предмет на „Митарства“, но тој расказ е земен од Прологот, како што кажува и самиот Пејчиновиќ. Така, во сите овие случаи не може да станува збор за директни позајмици.

4. Еден од главните спомагачи на Крчовски, кратовскиот трговец Димитрија Филиповић, го има оставено следниот интересен запис: „Знати сја кога идох аз Димишко у Пешта от Кратово 1817 маја 23 ден сос Нешоте Марков и Димитрија от Сечишта. Тога беше кол-агаси Мортеза бег Алибегово син. Тогаја се штампоса Богородици слово грешником спасение, 1817 мај 23 ден“.[9]) Нашите хроничари од почетокот на минатиот век не го определувале времето со името на султанот и патријархот, ами со имињата на локалните владетели и на владиците. И Пејчиновиќ во своите записи го споменува Али-бега (покрај митрополитот скопски): „Писах сие во лето 1807 декемврија 27 ден при митрополита кир Антима во игоменство Али-бегово време“ (Запис во Иловичката кормчија). Во запис од 1809 Пејчиновиќ го наречува Али-бега „мељун“ (проклетник).[10])

II. За „Чудеса пресвјатија Богородици“ и „Различна поучителна наставленија“

Понатаму ќе изнесам извесен број забелешки во врска, пред сè, со структурата на двете најобемни книги на Крчовски: „Чудеса пресвјатија Богородици“ (Будим, 1817) и „Различна поучителна наставленија“ (Будим, 1819).

[9]) Й. Иванов, op. cit., стр. 652.

[10]) Сп. за овие записи: Х. Поленаковиќ, Прилози за запознавањето . . ., стр. 7; Й. Иванов, op. cit., стр. 125.

1. Првата од нив била особено популарна. Обично се посочува дека таа, како и „Митарства", доживеала повеќе изданија во XIX век. Нажалост, немав можност да ги видам тие различни изданија на двете книги, така што останува да се направи допрва споредување со првобитниот текст на Крчовски. Изданието на „Чудеса" во Русе (1867), што го погледав, покажува друг јазичен облик. Веројатно и во другите случаи се работи за адаптација, а не за препечатување.

За „Чудеса" е посочен и изворот: тоа е превод на третиот дел од книгата „Арматолон сотириа" од светогорскиот монах Агапиј Ландос Критски, излезена првпат во Венеција во 1641 година. Кај Крчовски е изоставен предговорот на Агапиј и не е споменато неговото име. Во тој предговор се соопштува дека Агапиј ништо не измислувал, „ами како што најдов печатено во разни книги грчки и италијански така и препишував". Дека некои од овие сказни се заправо многу стари, можев да установам на примерот на Чудо 12. Мотивот за тоа како девојка сама си го вади окото, зашто нејзините очи станале причина да се разгори спрема неа страста на заводникот, го среќаваме во песната на будистичката испосница, Субха (366 — 399) во зборникот Тхеригатха[11]). Како што покажа проф. Х. Поленаковиќ[12]) Крчовски се служел заправо со српскиот превод на Агапиевата книга, направен од Викентие Ракиќ (Венеција, 1808). Книгата содржи раскази за чудата на Богородица, со посебен наслов и реден број за секој расказ. Меѓутоа, иако последниот таков број на Крчовски е 66, бројот на расказите во неговата книга е само 61 (наспрема 69 во книгата на В. Ракиќ). Крчовски ги испуштил текстовите под бр. 22, 39, 40, 50, 55, 67, 68, 69. Расказите „О Јоанне Кукузеле" (Чудо 20 кај Ракиќ) и „Чудо пресвјатија Богородици бившее в горе Атонској в монастире нарицаемом Лавра" (бр. 21) тој ги пренесол на крајот на својата книга, без да ги нумерира. Иако ги извршил овие испуштања и поместувања, Крчовски не спровел доследно своја нумерација, ами кај него по 19 следува веднаш 23 чудо, по 48 следува 52, а исто така е изоставен и бројот 65. Изоставањето на текстовите не станало без посебна причина, ами е резултат на една цензорска интервенција на Крчовски. Тој не ги допуштил во својот превод оние текстови за кои сметал дека може да му се приговори од страна на турската власт, како и оние што не му биле по вкус поради нивната премногу скокотлива фабула. Меѓу првите посебно изразит пример е расказот бр. 22 (О свјатеј обители Ивиров и о свјатеј иконе дверници) којшто, во верзијата на Ракиќ, завршува со овие зборови: „Премда плаќају (монасите од Атос) многе и тешке дани Турком, но сасвим никога празна не пропуштају, и манастири и скитови равнеже. Вседблагиј Бог да смилује се молитвами Богоматере, да опровергне агарјанское насилие и преда Христољубивом царју, да престану гонениј и тиранства, амин". Во расказот бр. 21, во кој се расправа за создавањето на Великата Лавра атонска,

[11]) Сп. Vesna Krmpotić, Hiljadu lotosa, Beograd 1971, стр. 237—239.

[12]) Х. Поленаковиќ, За првиот превод од српската книжевност на македонски јазик. Македонски јазик XVIII 1967, стр. 47—68.

се евоцирани настани од византиската историја од X век и меѓу другото како Никифор војувал против варварите „и божиею помоштију завладао Критом", така што „освободи се свјата Гора страха варварског". Крчовски го скратил многу текстот, елиминирајќи ги ваквите места. Очевидно тој не се осмелувал да ги вклучи во својата книга, како што ги избегнал и расказите во кои се кажува за случки од Крит од времето кога островот бил под венецијанска власт (бр. 67 и 68). Чувството на срам и мерка кај Крчовски го повредувале овие текстови: О кровосмешивој и чадоубијце, јуже Богомати осуждениja освободи (39), О преданом бесу еште во утроби матернеј (40), О мужу и жени, сохраншим девство в супружестве (50), О соблудившем клирике и утопившемсја в реце и от мертвих воскресшем (55). Најпосле расказот бр. 69 (Видение дивное јако Бог умолим бивает, молитвами Богоматере преклоњаем) можеби не му одговарал поради тоа што во него и не се кажува за некое чудо станато на овој свет, ами само за тоа што му се призрело „во изступлении" на еден побожен духовник. Секако дека овој цензорски зафат претставува интересен момент во оцртувањето на профилот на овој наш книжевник, за животот и работата на кого располагаме со толку малку податоци. Останува отворено прашањето дали во случајов се работи за строга самоцензура или Крчовски можел да добие и отстрана сугестија за испуштањето на споменатите текстови, особено од епископот Кустендилски Авксентиј, покровител на изданието, којшто природно би требало да биде заинтересиран за тоа на каква книга му се става името. Освен споменатите текстови, Крчовски го испуштил и предговорот на Агапиј Критски. За тоа не постоеле причини од онаков карактер како за испуштањето на расказите. Но штом еднаш се решил да не го споменува авторот, Крчовски морал да биде доследен. Во чудо 53 тој ја испушта затоа последната реченица (кај Ракиќ: Ово сам нашао рукописно у Светој гори и тако преписао како сам нашао). Во чудо 9, меѓутоа, тој го испушта вториот, поголем, дел на текстот, во кој Агапиј Критски се повикува и на својот предговор. Скратувањето во овој случај не излегло многу срекно, бидејќи е направено на местото каде што се ветува да се раскаже едно чудо на св. Григориј, а самиот тој расказ е испуштен заедно со останатиот текст.

2. „Различна поучителна наставленија" е последната и најобемна книга на Крчовски. Основата на нејзината содржина ја сочинуваат толкувања на места од Евангелието, Апостолот, Псалтирот, како и на некои молитви и симболот на верата. Еден доста долг текст, пишуван во форма на прашања и одговори, му е посветен на храмот, на свештените посуди и одежди. Покрај тоа имаме, вклучени на различни места во книгата, повеќе проповеди од црковните отци, особено од Јован Златоуст, како и одделни поуки, изреки, па дури и објаснувања на нејасни зборови и имиња. Книгата е составена непрегледно, понекогаш не е сосем лесно да се издели еден текст од друг. На Јоаким Крчовски, веројатно веќе човек во напредната возраст, понекаде му попуштило вниманието, така што има случаи на повторувања.

Повторени се на различни места не само некои изреки и глоси, ами и поголеми текстови. Така, словото на Јоан Златоуст за ползата од читањето и слушањето на светото писание се среќава во две парафрази (сп. стр. 59 — 61 и 170 — 173). Две верзии на еден текст претставуваат: Слово ради кој терпи беди и неволи . . . (стр. 7 — 10) и Слово свјатого Јоанна Златоустаго (стр. 308 — 309). Ист е случајот и со текстот што следува по нив (пак од Златоуст) за тоа што значи да претстои ѓаволот пред Бога (от книги Маргарит, стр. 10 — 11 и Зри што е дар и служба чиста Богу, стр. 310). Едно од изразитите повторувања е направено и со толкувањето на евангелискиот стих „Аз же глаголу вам љубите враги ваша" (Матеј, глава 5; сп. стр. 175 — 176 и 283). На две места (стр. 76 и 161) се зборува и за прстенот како симбол на брачната верност. Во сите овие и други случаи не се работи за буквално повторување, ами за варијанти на дадениот текст.

Blaže KONESKI

AU SUJET DE JOAKIM KRČOVSKI ET DE SES LIVRES

Résumé

Dans la première partie de cette étude, l'auteur attire l'attention sur quelques données non utilisées jusqu'à présent concernant la biographie de Joakim Krčovski, écrivain macédonien du début du siècle dernier.

Dans la deuxième partie de l'étude, l'auteur examine la structure des livres de Krčovski „Miracle de la Très Sainte Vierge" (1817) et „Divers indications instructives" (1819).

L'auteur attire surtout l'attention sur le fait de l'autocensure, vu les conditions crées par le gouvernement turc, et aussi sur les variantes des mêmes motifs (dans le deuxième livre).

Митко МИОВСКИ

МОРФОЛОШКАТА АДАПТАЦИЈА НА ЛИЧНИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ИМИЊА ВО РАДОМИРОВОТО ЕВАНГЕЛИЕ

Јазичната адаптација, свесно или несвесно, ја следи јазичната активност било да се работи за литературна, односно писмена, или за дијалектна форма. Во сегашно време сме сведоци на сè поголемото учество на интернационалната лексика во лексичкиот фонд на соодветните национални јазици. Потребата од вклопувањето на оваа лексика во системите на односните јазици го зголемува интересот за проблематиката на јазичната адаптација.

За присутноста на проблематиката на јазичната адаптација во нашата практична и теоретска јазична сегашност во поширока смисла зборува и фактот дека една од рамковните теми на VII лингвистички конгрес на југословенските слависти е и темата „Проблеми на фонолошката и формолошката адаптација на странските зборови во словенските јазици.“ Оваа рамковна тема, секако, не се исцрпува само со истражувањето на проблематиката во современите јазици, ами дава можност и за истражувања од дијахронски карактер. Од оваа гледна точка прашањето го поставува и И. Грицкат, подвлекувајќи го притоа значењето на антропонимите и топонимите[1]).

Директната адаптација, на којашто ѝ претходи транскрипцијата, предвидува добро познавање на обата јазика: на изворниот од кој се примаат соодветните јазични елементи и на оној во кој овие елементи треба да се транскрибираат и адаптираат. Но познато е дека јазичната практика знае и за индиректни контакти, кога јазичната дејност се врши со посредување, т. е. кога доаѓа до преземање на еднаш веќе транскрибирани јазични единици во друга, иако сродна, јазична средина, чијашто адаптација не мора да е во духот на јазикот во кој таа треба да се „импортира“. Во такви случаи, кога не се обрнува внимание на нејзиното потекло, може да се изврши,

[1]) Д-р Ирена Грицкат, Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима, Београд, 1972, стр. 44.

односно да се прими погрешна фонетска транскриција, погрешен препис или толкување, а во определени културни околности оваа транскрипција сепак да биде општо примена и адаптирана (шема, шизофренија, Дон Жуан...).

За илустрација ќе укажеме и на еден случај во евангелски текст каде можноста за да дојде до грешка, поради религиозноста на содржината, е минимална. Се работи за „камилата" и „корабното јаже": κάμιλος значи корабно јаже, а κάμηλος камила. По грешка во препишувањето и по изедначувањето на изговорот на ι и η наполно се изедначила и фонетската слика на обата збора — и од корабното јаже станала камила.[2]) Оваа ситуација е фиксирана и во Радомировото евангеліе: оудобѣз во чьсть не\вжадоу;[*]) л 18,25.

Нашата сегашна културна средина и околностите не можат да се споредуваат со ситуацијата во 12, 13 или 14 век. А сепак, оваа секако поповолна ситуација, не нѐ поштедила од тешкотиите со кои сѐ судрува нашата јазична практика со слични случаи како што е адаптацијата на зборови од типот *интервју*, *ниво*, *клише* и нивното вклопување во системот на нашиот јазик.

Во оваа работа, поради однапред ограничениот простор, ќе се обидиме да дадеме преглед само на морфолошката адаптација на личните и географските имиња во споменатово евангелие.

Радомировото евангелие се датира во XIII—XIV век. Воскресенски го датира во XIV век, Цонев во XIII век. Владимир Мошин, врз основа на определени палеографски податоци и тератолошкиот стил на орнаментиката, го датира во средината на XIII век.[3]) Се претпоставува овој ракопис да ѝ припаѓа на македонската варијанта на северномакедонската група текстови.

Ракописов е зачуван во 182 пергаментни листа во големина 18,5 × 26 см, пишуван најмалку од две лица со убав, правилен и читлив устав во две колони по 25 реда (со ретки отклонувања), без почеток и без крај. Почнува во среда по воскрснувањето, од втора недела: же во ѡнь творить сн и сн҃ь такожде да творить Ј 5,19 и завршува на страницата 284 со следниот текст: сльнцоу ѡмрькьше и катапетазма цр҃ь Л 23,45. Во средината отсуствува барем по еден лист зад фолиите 52, 98, 142.[4]) Но и зад фолијата 136, бидејќи текстот од фолијата 136c-d: и поѭть пе Мр 14,33 не продолжува и не се надоврзува на фолијата 137a-b: ...телстна да оубиѭть и не ѡбрѣтахѫ Мр 14,55, а исто така и зад 152c-d: етери же ѿ нихь рѣшѧ не можеаше ли ѿврьзи ѡчи и слѣпомоу стко... Ј 11, 37, а на 153a-b продолжува со

---

[2]) А. Милев, Гръцките съществителни имена в български език, Български език, V, кн. 2, София, 1955, стр. 130—131.

[*]) Мт — Матеј, Мр — Марко, Л — Лука, Ј — Јован.

[3]) Vladimir Mosin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1955, стр. 121.

[4]) Vladimir Mošin, ibid.

следниов текст: и ѡставль ѫ и изиде вьнь из гра̂ вь видаѫ и вьдвори сѧ тоү... (?) — очигледно е дека меѓу обата текста не постои логичка поврзаност.

Ракописов го носи името на едниот од препишувачите што го препишал, изгледа, поголемиот дел и за кого ни сведочи приписката на фолијата 169а-b, десно: помени мѧ х҃е. аꙁь грѣшни радомирь писахь велика ми бѣ тѧга на ср҃ци...

Се смета дека Радомировото евангелие не е директен превод од грчки јазик, туку претставува препис на постар кирилски споменик кој хронолошки не е многу оддалечен од периодот на Радомир. Дали препишувачот го познавал или не го познавал грчкиот јазик — за тоа тешко би можело да се даде еднозначен одговор; предвид доаѓа само претпоставка.

Разгледувањето на ономастичкиот материјал од Радомировото евангелие од гледна точка на неговата морфолошка адаптација дава можност да се споредат соодветните грчки паралели фиксирани во споменатово евангелие со оглед на нивните граматички категории во изворниот текст и нивната соодветна словенска адаптирана форма. Во врска со морфолошката адаптација ќе бидат разгледани нивните граматички категории — род, падеж, број, морфемите за образување множина и за образување облици за изразување посесивност или припадност. Исто така ќе биде засегнато и прашањето на продуктивноста на адаптираните единици. На тој начин ќе биде опфатена адаптацијата на грчките именски основи во системот на старословенските основи, а исто така и во падежниот систем. Илустративниот адаптиран материјал, во извесна мера, ќе дава и претстава за фонетската, односно фонолошката адаптација — од приведениот материјал ќе може да се види целосната слика на соодветната паралела.

Издадениот Новиот завет[5]) на современ македонски јазик ни дава можност за споредување. Паралелите од Новиот завет нема да бидат опфатени во обработката; тие ќе служат само за илустрација, т. е. еден вид контрастивна слика на адаптација во Радомировото евангелие и во Новиот завет.

Од наведениве граматички категори најмалку се засегнати со поместувања, како што би и очекувале со оглед на карактерот на разгледуваниот материјал, категоријата на родот и бројот. Грчките географски имиња Ἱεριχώ, Ἱερουσαλήμ, Καφαρναούμ, Σιδών и Τύρος се од женски род, а во старословенскиот јазик,[6]) односно во текстот на Радомировото евангелие, истапуваат во машки род: ѿ ерихона, од

[5]) Новиот завет, Британско и иностранo библиско друштво, Скопје, 1967.

[6]) L. Sadnik und R. Aitzetmüller, Handwörterbuch zu den altkirchen-slavischen Texten, Heidelberg, 1955.

Ерихон Мр 10, 46; приде ... вь юроусалимь, во Ерусалим Мр 11, 17; и ти капернаоуме, и ти Капернауме Л 10, 15; тѵроу и сидоноу ѿрадьнѣе вѫть, на Тир и на Сидон ќе им биде полесно Л 10, 14.

Географските имиња Γομόρρα, Ἱεροσόλυμα и Σόδομα, кои во грчкиот јазик имаат множинска форма во среден род, во нормативната старословенска форма го задржаа овој облик,[7]) освен Ἱεροσόλυμα, а во разгледуваниот текст се расколебани: ѿраднѣю вѫдеть содомоу и гомороу, полесно ќе им биде на Содом и Гомор Мр 6, 11; изиде ... ѿ содома, Л 17, 29; вь содомѣхь вышѧ Мт 11, 23.

Старословенскиот и старогрчкиот јазик се јазици со развиен систем на конјугација и деклинација, па така, односот на зборот (именката) во реченицата, односно во синтагмантата, спрема другите зборови обата јазика го изразуваат со подежна форма. Во споредба со грчкиот јазик, кој има пет падежи,[8]) старословенскиот имал потенцијално повеќе можности за комбинирање во оваа граматичка категорија. Би можело да се претпостави дека и оваа околност на старословенскиот јазик му овозможила органски во својот падежен систем да вклопи не само доволен број именки (имиња) од типот Ἀβραάμ, Δαυίδ, Ἰσραήλ и други, кои по правило се од еврејско потекло и кои во грчкиот јазик се неменливи, ами тие да бидат — во рамките на нивниот карактер — и продуктивни и од нив да се изведуваат други видови зборови. Приведениве примери ќе ја илустрираат наведенава констатација: Ἀβραὰμ ἀπέθανεν, аврамь оумрѣ, Аврам умре J 8,52; ὁρᾶ Ἀβραάμ, оѵзрѣ аврама Л 16, 23; τοῦ Ἀβραάμ, аврамовь, Аврамов Л 3,34; ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, вг҃ь аврамль, Мт 22,32; ἐποίησεν Δαυὶδ, створи давыдь, направи Давид Мт 12,3; πατρὸς ἡμῶν Δαυὶδ, ѡц҃а нашего давд҃а Мр 11,10; υἱὸς Δαυὶδ, сн҃оу давыдовь, сине Давидов Мт 9,27; ἐφάνη ... ἐν τῷ Ἰσκραήθ, ѣви сѧ ... вь изд҃раили, станало во Израилот Мт 9,33; ἀκούε Ἰσραήλ, слыши, изл҃ю Мр 12,29; θεὸν Ἰσραήλ, ва҃ Издраилева, Бога Израилев Мт. 15,31.

Како што е познато, именките во грчкиот и во старословенскиот јазик се менуваат според нивните основи, а не според родот. Системот на именските основи во грчкиот јазик е, по сè, покомплициран во споредба со системот во старословенскиот јазик. Мусиќ-Мајнариќ именските основи ги делат на две поголеми групи.[9]) Не навлегувајќи во грчкиот систем на именските основи, ќе се обидеме да дадеме преглед на адаптацијата на личните и географските имиња на грчките паралели во текстот на Радомировото евангелие.

Грчките форми од машки род на -ας од типот Βαραββᾶς, Ἰούδας, Καϊαφᾶς се адаптирани според старословенската -а основа и се менуваат како именките од машки род од типот слоуга: Ἰούδας ... ἦλδεν,

---

[7]) L. Sadnik und R. Aitzetmüller, ibid.
[8]) Musić—Majnarić, Gramatika grčkog jezika, Zagreb, 1961, str. 18—43.
[9]) Musić—Majnarić, ibid.

июда... приде, Јуда дојде Мт 26, 47; εἰσῆλθεν... εἰς Ἰούδαν, вниде... вь июдѫ Л 22,3; λέγει αὐτῷ ϩωμᾶς, гл҃а емоу ϩома, Тома му рече Ј 14,5; καὶ ϩωμᾶν, и ϩомѫ Мр 3,18; Καϊαφᾶς... εἶπεν, каиꙗфа... рече Кајафа... рече Ј 11,49; ἄγουσιν... ἀπὸ τὸν Καϊαφᾶ, ведошѧ... ѿ каиѣфи Ј 18,28; а соодветните грчки паралели од машки род на -ας од типот Ἡλίας имаат облици според -ја основата, бидејќи на α му претходи ι, па се добива вокална група ια: ἔρχεται Ἡλίας, придеть илиꙗ, ќе дојде Илија Мт 27,49; Ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν, илии подоваеть прити Мр 9,11; Ἡλίαν φωνεῖ, илиѫ зоветь Мр 15,35.

Кај грчките паралели од машки род на -ας од типот Ἀνδρέας се јавува колебање. Во нивната адаптирана падежна парадигма се јавуваат облици според -ја основата и според -јо основата, а во дативот и според -ѝ основата: λέγει αὐτω... Ἀνδέας, гл҃а юмоу андреи, Андреја... му рече Ј 6,8; и пакы аньдреа Ј 12,22; андрѣ"ѭ Мр 3,18; аньдреѡви Ј 12,22.

Личните и географските имиња од машки род на -ης од типот Ἰωάννης, Ἰορδάνης и од типот Σαμαρίτης, Ἰσραηλίτης што означуваат жител или припадник на определени групации или движења, и единствениот пример од машки род на -ους, Ἰησοῦς, се адаптирани според -о основата, со колебање во датив каде се јавуваат и облици според -ѝ основата: ἦλθεν γὰρ Ἰωάννης, приде во и́ѡа́нь, дојде Јован Мт 11,18; ἀπεγγείλατε Ἰωάννη, вьзвѣстите иѡа́ноу Мт 11,4; πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ѡного полоу и́ѡрдана, оттаде Јордан Мр 3,8; εἰς τὸν Ἴορδάνην, вь ѡрданѣ Мр, 1,9; Σαμαρίτης εἶ, самарѣнинь еси, си ти самарјанин Ј 8,48; ἦλθον... οἱ Σαμαρῖται, придошѧ самарѣне, дојдоа пак Самарјаните Ј 4,40; ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, вь истинѫ изр҃аильтѣнинь. прав Израилец Ј 1,47; οὗτος ἐστιν Ἰησοῦς, сь есть і҃с, овој е Исус Мт 27,37; προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ, кь и҃соуви Мт 15,1.

Во падежната парадигма на грчката форма Μωϋσῆς се јавуваат облици според -јо и -ѝ основите: ἐπέτρεψεν Μωϋσῆς, повелѣ Моиси, Мојсеј позволи Мр 10,4; вѣровали моисеѡви Ј 5,46.

Адаптацијата на грчките паралели од машки род на -ος од типот Πέτρος во Радомировото евангелие се адаптирани според -о основата со отклонувања во дативот каде се јавуваат и облици според -ѝ основата: εἶπεν ὁ Πέτρος, рч҃е Петрь, рече Петар 18,45; сѫщоу Петроу Мр 14,66; запрѣти Петрови Мр 8,33. Топонимот Τύρος, кој во грчкиот јазик е од женски род, а во старословенскиот, односно во Радомировото евангелие, е адаптиран во машки род (в. погоре), се менува според -о основата: тѵ҃роу... ѿрꙗднею боудеть Мт 11,22; иже бѣа́хѫ ѡ тоурѣ Мр 3,8.

Личните имиња од машки род на -ος од типот Βαρθολομαῖος се адаптирани според -јо основата: και Βαρθολομαιος и тр҃тломѣи, и Вартоломеј Мт 10,3; Μαθαῖος ὁ τελώνης, матѳеи мытарь, Матеја митар Мт 10,3.

Грчките облици од машки род на -ος, што означуваат припадници на определени групации, движења или жители од типот Ἰου δαῖος, се адаптирани според -јо основата. Во адаптираната парадигна на обликот Γαλιλαῖος, покрај формите според -јо основата, се јавуваат и облици според -о основа, најверојатно по аналогија на формите од типот Σαμαρίτης кои се адаптирани според -о основата (в. погоре): ἔλεγον οὖ οἱ Ἰουδαῖοι, глаша же июдеи, Евреите рекоа Ј 11,36; περὶ τῶν Γαλιλαίων, ѡ галилѣи, за Галилејците Л 13,1; οἱ Γαλιλαῖοι, Галілеане Л 13,2.

Како што погоре спомнавме, старословенскиот јазик во својот морфолошки систем ги вклопил и ги адаптирал и оние лични и географски имиња кои останувааат надвор од грчкиот падежен систем. Личните и географските имиња од типот Δαυίδ, Ἰωσήφ, Ἰεριχώ се адаптирани според -о основата: ἐποίησεν Δαυὶδ створи Давыдь, направи Давид Мт 12,3; нашего Давда Мр 11,10; ἐλθὼν Ἰωσὴφα, придѣ Иωсифь, дојде Јосиф Мр 15,43; дасть Иωсифоу Ј 4,5; εἰσελθὼν τὴν Ἰεριχὼ, вьнидѣ... въ ерихонь, влезе во Ерихон 119,1; исходѧщоу... ѿ ерихона Мр 10,46.

Паралелите од типот Ἰσραήλ, кај кои во резултат на претходно извршена фонетска транскрипција се добил палатален краен консонант, се адаптирани според -јо основата: ἐφάνη οὕτω ἐν τῷ Ἰσραήλ, ꙗви сѧ сицѣ въ издрании, станало во Израилот Мт 9,33; ни въ изли Л 7,9; сышн нзйю Мр 12,29.

Грчките лични и географски имиња од женски род на -α од типот Βηθσαϊδά, Μάρθα се адаптирани според -а основата: πόλιν καλουμένην Βηθσαϊδά, гра нарицаемаго Витьсаида, се викаше Витсаида Л 9,10; придѣ... въ виѳсаидж, Мр 8,22; εἶπεν οὖ ἡ Μάρθα, рече же Марѳ"а, Марта му рече Ј 11,21; любѣше... Марѳж Ј 11,5.

Паралелите од женски род на -α од типот Ἀριμαθεία, Βηθανία Γαλιλαία, Μαρία се адаптирани според -ја основата: ἀπὸ Ἀριμαθαίας, ѿ арχимафеѧ, од Ариматеја Л 23,51; ἦν δὲ Βηθανία ἐρμὺς, вѣ же Виѳанига близь, Витанија беше близу Ј 11,18; ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ѿ Галилеѧ, од Галилеја Мт 19,1; придѣ... въ галилѣѣж Ј 4,47; Μαρία... ἔπεσεν, Марига... падѣ, Марија... падна Ј 11,32; пришли къ... Марии Ј 11,19.

Грчките лични и географски имиња од женски род на -η, -ι од типот Σαλώμη, Γεθσημανί во текстот на Радомировото евангелие се адаптирани според -ја основата: Σαλώμη, Соломии, Саломија Мр 16,1; ἦν Μαρία ἡ Μαλδαληνή, вѣ марига Магдалинѣ, Марија Магдалина Мт 27,56; χωρίον οὗ τὸ ὄνομα Γεθσημανί, вьс... вижѳ имѧ гетьсиманиѣ, село по име Гетсиманија Мр 14,32.

Адаптацијата на соодветните грчки форми за изразување посесивност и припадност е извршена во духот на старословенскиот јазик. Генитивните конструкции од грчкиот текст во еднина или во

множина, изразени со именска конструкција, во нашиов текст се адаптирани во придавска форма. За вакви случаи се користат суфиксите -ov, -ev, -j, -n и -sk. При адаптацијата на соодветните грчки паралели доаѓа до израз продуктивноста на словенските суфикси. Така, во Радомировото евангелие една иста грчка конструкција може да биде адаптирана во повеќе варијанти: τοῦ 'Αβραὰμ, аврамовь, Аврамов Л 3,34; ἔργα τοῦ 'Αβραὰμ, дѣла аврамлѣ J 8,39; ἐδόξασαν τὸν θεὸν 'Ισραήλ, прославлѣхѫ ва издраилева, го прославуваше Бога Израилев Мт 15,31; τοῦ 'Ιούδα, июдовь, Јудов 13,30; τοῦ 'Ιούδα, июдинь Л 3,26; ὁ βασιλεὺς τῶν 'Ιουδαίων, цр҃оу июдеискь, царе Јудески J 19,3; ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας, сн҃ь мариинь, синот на Марија Мр 6,3; πέραν... τοῦ Κεδρών, ил онь поль потока кедрьска, преку потокот Кедрон J 18,1; χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, вь старинѫ гадариньскѫ, во страната Гадаринска Мр 5,1.

Грчките форми од типот 'Ιουδαῖοι, Σαμαρῖται, кои во грчкиот текст имаат множински форми, во Радомировото евангелие се адаптирани со наставките за образување множина во старословенскиот јазик -и, -е (-ие, -не, -ове), според соодветната именска основа во која е адаптирана односната грчка форма: ἔλεγον οὖν οἱ 'Ιουδαῖοι, гл҃ашѧ же июдеи, Евреите рекоа J 11,36; июдеие же искахѫ его J 7,11; рекошѧ же емоу июдеие J 8,52; ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρῖται, придошѧ самарѣне, дојдоа пак Самарјаните J 4,40; οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοί Галілеане си грѣшнеішѧ, Галилејците беа најгрешни Л 13,2; εἶπαν οὖν 'Ιουδαῖοι, рекошѧ жидове, Евреите му рекоа J 8,57.

Придавската форма на адаптацијата на посесивниот генитив на грчките облици овозможува образување нови видови зборови. За ова ние спомнавме погоре, но би сакале во врска со ова уште да укажеме и на случаи кога се работи не само за морфолошки варијанти на адаптираните грчки предлошки, ами и за лексички варијанти, за адаптација извршена со преведување на грчката форма: κώμης τῆς Γαλιλαίας, вси галилеискь село на Галилеја Л 5,17; ἀτὸ Βηθσαϊδά ἐκ τῆς πόλεως, ѿ висандьска гр҃да, од Ватсаида J 1,44; — ὁ βασιλεὺς τῶν 'Ιουδαίων, ц҃роу июдеискь, царе Јудејски J 19,3; ὁ βασιλεὺς τῶν 'Ιουδαίων ц҃рь жидовискы Мр 15,2; — εἶπον τοῖς 'Ιουδαῖοις, рекохь игюдеѡмь, им реков на Евреите J 13,3; εἶπεν τοῖς 'Ιουδαῖοις, повѣда жидовомь J 5,15; — θομᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμον, θομα нарицаеми вьлизнец, Тома наречен Близнак J 11,16.

Радомировото евангелие содржи и извесен број лични и географски имиња составени од два дела. Во претходнава обработка се опфатени нивните составни делови; затоа по азбучен ред ќе ги приведиме овие ономастички состави, почнувајќи со личните имиња од машки род, потоа женски, а на крајот ќе дојдат географските имиња: 'Ιάκωβος ὁ τοῦ 'Αλφαίου, їаковь алфеѡвь, Јаков Алфеев Мт 10,3; 'Ιάκωβ ὁ τοῦ Ζεβεοδαῖου, иꙗковь зеведеѡвь, Јаков Зеведеев Мт 10,2; μετὰ 'Ιησοῦ τοῦ Γαλιλαῖου, сь ісоусом галилеискымь, со Исуса Галилеецот Мт 26,69; 'Ιησοῦν τόν Ναζαραῖον, іс҃уса Назарѳа, Исуса од

Назарет J 18,5; іса назареиска J 18,7; Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός. іс҃ь назарѣнинь, Исус Назареец Мр 10,47; Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, июдоу искариωтьскааго, Јуда Искариот Л 6,16; Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, июда искариωтьскыи Мт 10,4; Ἰούδαν Ἰακώβου, июдоу иꙗковлѣ, Јуда Јаковов Л 6,16; Ἰούδας Σίμων ὁ Ἰσκαριώτις, июда скариотьскы (!), Јуда Симонов Искариот J 12,4; Ἰωάννην ὁ βαπτιστής, іωань кр҃ститель, Јован Крстител Л 7,33; Λευὶν τὸν τοῦ Ἀλφαίου, леѵгиѫ альфеωва, Левија Алфеев Мр 2,14; Μαθθαῖς ὁ τελώνης, матθеи мытарь, Матеја Митар Мт 10,3 Ναιμὰν ὁ Σύρος, неюмань... сѵриюскыи, сириецот Нееман Л 4,27; Ποντιῶ Πιλάτῳ, Поньскомоу Пилатоу, Понтие Пилат Мт 27,2; Σίμων Ἰωνα, Симоне иѡнинь, Симоне Јонин J 21,17; Σίμων ὁ Καναναῖος, Симонь Кананеи, Симон Кананит Мт 10,4; Симона Кананита Мр 3,18; Σίμωνα... Κυρηναῖον, Симона киринѣиска, Симон Киринеец Л 23,26; симоноу кѵ[?]нею Мр 15,21; Σίμων Πέτρου, Симонь Петрь, Симон Петар J 6,68; Σίμωνας τοῦ λεπροῦ, Симона прокаженааго, Симона Прокажениот Мт 26,6; — Μαρία ἡ [τοῦ] Ἰακώβου, Мариꙗ иꙗковлѣ, Марија Јаковова Мр 16,1; Μαριά ἡ Ἰωσῆτος [Ἰωσῆ], Мариꙗ иωсифова, Марија Јосиева Мр 15,47; Μαριά ἡ Μαρδαληνή, Мариꙗ Магдалини, Марија Магдалина Мт 27,56; Βηθσαϊδά τῆς Γασιλαίας, ѿ вифс҃ь саиди Галилеискыѧ, од Витсаида Галилејска J 12,21; Καισαρείας τῆς Φιλίππου, Гесариюи Филлипови, Кесарија Филипова Мр 8,27; Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, Назареθ'а Галилескаа'го, Назарет Галилејски Мр 1,9; Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας сарефоу Сидоньскѫѫ, Сарепта Сидонска Л 4,26.

Зачуваниот дел на Радомировото евангелие содржи повеќе од 200 лични и географски имиња. Обемноста на материјалот не дозволи да биде илустрирана секоја единица. Оваа работа, која има фактолошки карактер, е само обид во изучувањето на морфолошката адаптација во нашите постари споменици. Општо може да се констатира дека адаптацијата на грчките лични и географски имиња во Радомировото евангелие е извршена во духот на старословенскиот морфолошки систем.

Mito MIOVSKI

DIE MORPHOLOGISCHE ADAPTATION VON PERSONEN — UND GEOGRAPHISCHEN NAMEN IM RADOMIR-EVANGELIUM

Zusammenfassung

Das Radomir—Evangelium ist ein umfassendes kiryllisches Denkmal der makedonischen Variante der nordmakedonischen Textgruppe. Es wird angenommen, daß diese Handschrift aus der mitte des 13. Jhs. stammt. Der erhaltene Teil dieses Denkmals enthält mehr als 200 Personen —

und geographische Namen bzw. Zusammensetzungen, die aus ihnen gebildet sind. Das vorgeschlagene Studium müßte von faktologischem Charakter sein und sollte ein Versuch zur Erforschung der Problematik der morphologischen Adaptation des onomatischen Materials in unseren älteren Texten darstellen.

In dieser Arbeit werden die grammatischen Kategorien der griechischen Parallelen und ihrer Adaptation ins morphologische System des Radomir — Evangeliums betrachtet. Zur Illustration werden auch entsprechende Parallelen der zeitgenossischen makedonischen Sprache des Neuen Testaments gegeben.

Als allgemeine Festestellung könnte man anführen, daß die Adaptation der Personen — und geográphischen Namen im Radomir — Evangelium in Übereinstimmung mit dem morphologischen System der altslawischen Sprache durchgeführt wurde.

Olga MIŠESKA TOMIĆ

POSSESSIVE MODIFIERS AND DEFINITENESS

— A Constrastive Study of English, Macedonian and Serbocroatian —

1. The analyses that follow are to be looked at as particular segments of complete grammars of English, Macedonian and Serbo-Croatian; such as have been provided by generative grammars of English[1]).

1.1 While traditional grammars consist of descriptive statements that merely present the inventory of elements that appear in structural descriptions and their contextual variants, generative grammars specify the indefinite set of well-formed sentences and assign to each of them one or more structural descriptions. All generative grammars are based on the distinction between underlying and surface structure.

1.11 According to Chomsky[2]), the underlying structure is devided into two parts: the categorial component and the lexicon. The categorial component consists solely of branching rules and defines implicitly the basic grammatical relations that function in the underlying structure of language. The lexicon consists of inherent subcategorization features and contextual selectional features. It is a complex symbol, a matrix of features which togather with the phonological features yields the final lexical items in the surface structure.

1.12 Fillmore[3]) proposes a different underlying structure: he defines as primitives from which surface structures are derived a number of categorial relationships which he calls cases. By interpreting the subject and object of a sentence as aspects of the surface structure and by viewing the specific phonetic chapes of nouns in actual utterances as determinable by

---

[1]) The term has been defined by Chomsky in „Current Issues in Linguistic Theory", *The Structure of Language*, J. A. Fodor and J. J. Katz eds., Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1964.

[2]) N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, M. I. T. Press, Cambridge, Mass., 1965.

[3]) Ch. J. Fillmore, „The Case for Case", *Proceedings of the Texas Symposium on Language Universals*, Rineheart and Winston, 1969.

many factors, vastly variable in space and time, he makes provisions for the non-compatibility of the surface structure and the underlying structure 'case' systems.

1.13 McCawley[4]) identifies underlying structure with semantic representation and suggests that a grammar should consist of a 'formation rule' component which specifies the membership of a class of well-formed semantic representations, and a 'transformational component' which consists of rules correlating semantic representations with surface syntactic representations in much the same fashion in which Chomsky's transformational component correlates underlying structure with surface structure representations.

1.2 In the present paper, the surface structure of the sentence is conceived as developing from a set of universal notions that relate to each other much like Fillmore's primitives[5]). There is only one action-like notion, which we shall call the verb phrase (VP), but there are more actor or object-like notions to which we shall refer as noun phrases (NP)[6]). The latter dominate a *noun* and three markers: the *number marker* (NuM), the *case marker* (CaM) and the *reference marker* (RM).

1.21. The reference marker brings information from outside the boundary of the sentence. This information might be contained in a single

---

[4]) J. D. Mc Cawley „The Role of Semantics in a Grammar", a mimeographed paper; also alsewhere in his papers.

[5]) Fillmore, *op. cit.* It should be pointed out that Fillmore's rules projecting underlying 'cases' into surface structures are based on English, and one encounters difficulties when trying to apply them to other languages. For example, his rules for choosing the subject select the agent of the underlying structure, provided there is one. If the latter is missing, another 'case' is selected. So, Fillmore claims, the subject of

a. The car broke, the window with its fender.

is the 'possessor' of the 'possessed noun' of the instrument of the underlying structure (the car's fender). The choice of the 'possessor' is conditioned by leaving a 'trace' of the latter in the instrument phrase, in the form of the appropriate possessive pronoun ('its fender'). But it is precisely this 'trace' which makes the Serbo-Croatian sentence

b. *Kola su probila izlog svojim branikom.

ungrammatical since inanimate nouns in Serbo-Croatian do not permit reflexive possesive modifiers. The general rule, does not appear to be so general, after all.

[6]) Our categories sometimes, but not always, correspond to the traditional ones. „It is continuous and exclusive reference to the total system that prevents the analysis of segments isolated on a more or less notional basis from being merely the more or less rigorous description of categories from traditional grammar. On the other hand, if the grammar itself contains distinctions analogous to those categories, then the existence of such analogs is at least one measure of how interesting and revealing the analysis is . . . . We shall be interested in what is said, even quite impressionistically, about language and especially in bits of insights into structural relationships between linguistic elements. In the scholarly work on English grammars of the past century, there is no lack of sophisticated expression of this sort of insight into the structure of the language. Certainly, one way of evaluating the rules and conventions of a formal generative grammar is to compare the resultant analysis with carefully formulated observations made on the basis of just such sharpened linguistic insight. E. S". Klima, „Negation in English", *The Structure of Language*, J. A. Fodor and J. J. Katz eds., Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1964, p. 249.

lexical item or in a single noun phrase but it may be a number of sentences away. Very often it comes from some idea which has taken several sentences to describe thus defying any precise structural description. Whether we are concerned with discourses or single lexical items, there is no way of giving an account of the antecedent of the reference marker that is both comprehensive and general, with transformations that instruct the reader to find it. Therefore, in order to make context part of the formal structure of the noun phrase we shall try to fit all information carried by the reference marker into a couple of oppositions.

The first opposition is the opposition [+m definite]/[—m definite], where m = marked. The charge of the RM is [—m definite] when the speaker has no knowledge of the scope of the situation in which he is speaking. In this case the RM refers to an unspecified set of objects and generates [—m definite] determiners. When the speaker has some ideas, views, knowledge about the scope of the situation under consideration, the RM no longer refers to an unspecified set. The speker's knowledge delimits a certain area of the set and makes a subset which we call *domain of reference*. An RM which refers to a domain of reference has a [+m definite] charge and generates [+m definite] determiners. The [+m definite] determiners can be [+m definite] or [— definite] depending on the nature of the domain of reference. The domain of reference is sometimes inherent in the noun itself.

1.22 The entries for the nouns are complex symbols containing a number of semantic and syntactic features that specify whether they do or do not have a specific property. In addition to features like animateness and humanness, which are inherently positive or negative, the semantic feature vector of the noun includes features like definiteness and gender, which are not inherently binary. In terms of gender the noun can be: (a) $\begin{bmatrix} + \text{masculine} \\ - \text{feminine} \end{bmatrix}$, (b) $\begin{bmatrix} - \text{masculine} \\ + \text{feminine} \end{bmatrix}$, (c) $\begin{bmatrix} - \text{masculine} \\ - \text{fenimine} \end{bmatrix}$. In terms of definiteness the noun can be [+m definite] and [—m definite]. When it is [+m definite] the determiner preceding it is deleted. A [— definite] noun becomes (+ definite] or [— definite] after it is introduced into the sentence.

2. The possessive modifiers, the concern of this paper, are not constituents of underlying structures. They are subsequently introduced into the noun phrase by relative clause embedding.

2.1 A possessive modifier is embedded into a noun phrase by the following transformation:

(1) (E, M, SC)

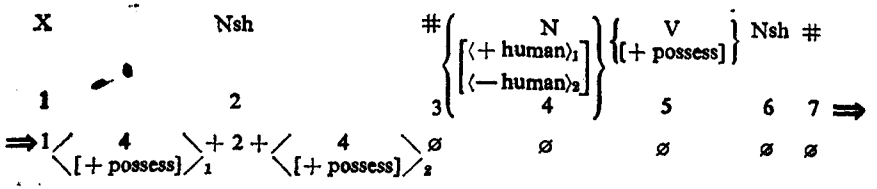

where:

Nsh = shared noun phrase
# = sentence boundary
⟨ ⟩x ⟨ ⟩x denotes correlation

Note: N can be equal to Nsh.

This transformation specifies that a two-noun sentence can be embedded into a noun phrase in case the formed and the latter share a noun. If the verb of the embedded sentence is [+ possessive] the output is a possessive modifier that precedes the shared noun of the matrix sentence when the non-shared noun of the embedded sentence is (+ human] and follows it when the latter is [— human].

2.2 By the application of transformation (1), agreement transformations and some morphophonemic rules peculiar to the lexical items involved, the embedding of the sentence:

(2) (E) Peter has a boy.
(M) Петре има момче.
(SC) Петар има дечка.

into the noun phrase of:

(3) (E) A boy is coming in.
(M) Влегува момче.
(SC) Улази дечко.

would yield:

(4) (E) Peter's boy is coming in.
(M) Влегува Петровото момче.
(SC) Улази Петров дечко.

The same transformations would yield:

(5) (E) The child broke the tip of the pencil.
(M) Детето го[7]) скрши врвот од моливот.
(SC) Дечко је сломио врх оловке.

when:

(6) (E) The pencil has a tip.
(M) Моливот има врв.
(SC) Оловка има врх.

is embedded into the noun phrase of:

(7) (E) The child broke a tip.
(M) Детето скрши врх.
(SC) Дечко је сломи врх.

We see that the indefinite noun phrasses in (2) and (6) were definitized by the embedding of possesive modifiers.

2.3 In the English and Macedonian noun phrases in (5) the definiteness of the modified noun is formally expressed by prepositive and postpositive articles, respectively. In Serbo-Croatian, there are no articles. Since the [— definite] Serbo-Croatian noun phrase in (7) becomes [+ definite] after the genitive *olovke* is introduced, the question may arise: Is the genitive *per se* [+ definite]? If it were, the genitivus temporis noun phrase in:

(8) *Отпутовао је недеље. (SC)

might have been definite. But it is not and the sentence is ungrammatical unless a determiner — a non-omissible determiner[8]) is embedded to yield:

(9) Отпутовао је ове недеље.[9]) (SC)

Moreover, with material nouns (which are inherently [+ definite]) the partitive genitive in:

(10) Дај ми хлеба. (SC)

denotes indefiniteness as opposed to the nominative in:

(11) Дај ми хлеб. (SC)

[7]) The contracted form of the possessive noun always accompanies a definitized object in Macedonian. This will be formalized later in this chapter.

[8]) M. Ivić, „Non-Omissible Determiners in Slavic Languages", *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*, Cambridge, Mass., 1962, pp. 457—479.

[9]) The genitivus temporalis does not behave differently from the accusative denoting time. Compare:

а. Спавао је вече. (SC)

and

б. Спавао је оно вече. (SC)

Exhaustive study of the feature contents (if any) of the cases has to be done before a statement of whether any case is [+ def.] od [— definite] is made. The research we have done does not offer grounds for assuming that the feature [± definite] is inherent in any case. The partitive genitive denotes indefiniteness because the indefinite quantifier preceeding it has been deleted The locative in:

(12) Он скаче на ливади. (SC)

is intuitively felt as [+ definite], and the accusative in:

(13) Он скаче на ливаду (from the air). (CS)

is intepreted as either definite or indefinite, only because the locative case is always associated with prepositions that connect definitizers whereas the accusative is only occasionally used with such prepositions. Performance or occurrence leaves some trace which might in future lead to selecting one or another case depending on whether the noun is definite or indefinite. At present, however, we cannot claim the possibility of such selection. The possessive genitive in (5) *per se* does not represent definiteness. The feature [+ definite] is introduced by the reference marker which refers to a domain of reference specifically delimited by the embedded possessive modifier.

3. This definitization through embedded possessive modifiers is differently reflected on the surface structures of the three languages considered, as shown by examples (2) and (5). To provide for the occurrence of the prepositive article in (5) E and its non-occurrence in (2) E, for the introduction of the prepositive article in both (5) M and (2) M and the genitive in (5) SC, we propose a set of rules which apply after the application of rule (1).

3.1 The occurrence of the English definite article in (5) E[10]) might be represented by the following rule:

$$(14)\ N_1 + \left\{\begin{matrix} N \\ [+\text{ possess}] \end{matrix}\right\} \Rightarrow \left\{\begin{matrix} \text{Det} \\ \left[\begin{matrix} +\text{ definite} \\ -\text{ demnostr} \end{matrix}\right] \end{matrix}\right\} + \qquad (E)$$

$$+ N_1 + \left\{\begin{matrix} \text{Prep} \\ [+\text{ possess}] \end{matrix}\right\} + \left\{\begin{matrix} \text{Det} \\ \left[\begin{matrix} +\text{ definite} \\ -\text{ demonstr} \end{matrix}\right] \end{matrix}\right\} + N_2$$

3.2 The changes that take place in the generation of the Macedonian modified noun phrase in (5) M might be given by:

[10]) (4) E is generated by (1) directly.

$$\overset{(15)}{\begin{Bmatrix} N \\ [+\text{ agent}] \end{Bmatrix} \frown + \begin{Bmatrix} \text{Det} \\ \begin{bmatrix} +\text{def} \\ -\text{pres} \\ -\text{prox} \\ -\text{dem} \end{bmatrix} \end{Bmatrix} + \quad V + \begin{Bmatrix} N \\ [+\text{ object}] \end{Bmatrix} + \overset{(M)}{\begin{Bmatrix} N \\ [+\text{ poss}] \end{Bmatrix}}}$$

$$\begin{array}{ccccccc} 1 & 2 & 3 & 4 & & 5 \Rightarrow \end{array}$$

$$\Rightarrow 1 \quad 2 \begin{Bmatrix} \text{Pro} \\ \begin{bmatrix} +\text{ short} \\ + = N_2 \end{bmatrix} \end{Bmatrix} + 3 \quad 4 \frown \begin{Bmatrix} \text{Det} \\ \begin{bmatrix} +\text{def} \\ -\text{pres} \\ -\text{prox} \\ -\text{dem} \end{bmatrix} \end{Bmatrix} \begin{Bmatrix} \text{Prep} \\ [+\text{ poss}] \end{Bmatrix} + 5 \frown \begin{Bmatrix} \text{Det} \\ \begin{bmatrix} +\text{def} \\ -\text{pres} \\ -\text{prox} \\ -\text{dem} \end{bmatrix} \end{Bmatrix}$$

where:

$=$ denotes 'agrees'[11])

$\frown$ denotes cancatenation

The changes that participate in the generation of (4) M, on the other hand, are represented by:

$$(16) \quad \begin{Bmatrix} N_2 \\ [+\text{ possess}] \end{Bmatrix} + N_1 \Rightarrow \qquad (M)$$

$$\Rightarrow \begin{Bmatrix} N_2 \\ [+\text{ possess}] \end{Bmatrix} \frown \begin{Bmatrix} \text{Det} \\ \begin{bmatrix} +\text{definite} \\ -\text{demonstr} \end{bmatrix} \end{Bmatrix} + N_1$$

This last transformation has to be followed by gender, number and case transformations.

3.3 The generation of the Serbo-Croatian sentence in (5)[12]) can be represented by rule:

$$(17) \quad N_1 + \begin{Bmatrix} N_2 \\ [+\text{ possess}] \end{Bmatrix} \Rightarrow N_1 \begin{Bmatrix} N_2 \\ [+\text{ Gen}] \end{Bmatrix} \qquad (SC)$$

4. Rulle (1) says that a [+ human] modifier noun precedes the noun it modifies. However, our examples in 2.2 refer to $\begin{bmatrix} +\text{ human} \\ +\text{ unique} \end{bmatrix}$

---

11) It agrces in case, number and gender.

12) See footnote 10.

modifier nouns and we shall have to test the power of the rule (rule 1) with $\begin{bmatrix} +\text{human} \\ -\text{unique} \end{bmatrix}$ nouns:

4.1 If we embed the set of sentences:

(18) (E) Uncle has a boy.
(M) Вујко има момче.
(SC) Ујак има дечка.

into the matrix noun phrase (3), the output would be:

(19) (E) *Uncle's boy is coming in.
(M) Влегува вујковото момче.
(SC) Улази ујаков дечко.

The subject nouns in (19) are nouns denoting relation. They are not [+ unique] but have a strong tendency to be positively determined. The Macedonian sentences:

(20) а. Вујко ми има момче. (M)
б. Влегува момчето на вујко ми. (M)

are much more common than the respective sentences in (18) and (19). The English sentence in (19), in its turn, is ungrammatical without the determiner *my* yielding:

(21) My uncle's boy is coming in. (E)

Consequently, rule (1) has to be supplemented with a restriction that specifies that $\begin{bmatrix} +\text{human} \\ -\text{unique} \end{bmatrix}$ English possessive modifier nouns can be embedded only as noun phrases containing second level embedded possessive pronominal determiners.[13])

Serbo-Croatian, however, requires a restriction directly opposite to that required by English. In this language, rule (1) does not hold when the $\begin{bmatrix} +\text{human} \\ -\text{unique} \end{bmatrix}$ possesive modifier nouns contain second level embeddings.

4.2 In Serbo-Croatian, and in all Slavic languages other than Macedonian and Bulgarian, the possessive adjective is complemented by the possessive genitive.

In Old Slavic, the former was used in one level embeddings and the latter in more than one level embeddings. So, when the noun *боїѣ* was embedded by a possessive clause into the noun phrase of the noun *сиⷩ* one got:

(22) сиⷩ божии.

[13]) Non-omissible determiners. Compare with the Serbo-Croatian examples in 2.3.

But when the noun *боїъ* had been previously modified (through an embedded possesive qualitative or quantitative clause) to yield say *живъјь боїъ*, the output of the transformation which embeds *живъјь боїъ* into *синъ* was:

(23) синъ бога живаго.[14])

The same principle is observed in Serbo-Croatian for [+ human] nouns. So we have (19) SC and:

(24) Улази дечко мога ујака. (SC)

but not:

(25) *Улази дечко ујака. (SC)

The pronominal possessive modifiers are also embedded by transformation (1). However, the outputs of the specific rules, referring to each of the three languages considered are somewhat different from the outputs of the respective embeddings of nominal possessive modifiers.

5.1 If instead of (2), the pronominalized possessive clauses:

(26) (E) I have a boy.
(M) Јас имам момче.
(SC) Ја имам дечка.

were embedded into (3), the output wuold be:

(27) (E) My boy is coming in.
(M) Влегува моето момче.
(SC) Улази мој дечко.

Both the English and the Serbo-Croatian sentences in (27) are generated by rule (1) directly in this case. There is no determiner and the feature [+ definite] is included into the possessive modifiers themselves. In Macedonian, however, the feature [+ definite], introduced by the possessive determiner, is transferred to the article by transformation (17) with pronominalized N_2.

5.2 There are two issues connected with pronomial possessive modifiers which we would like to tackle.

5.21 The first issue concerns the Serbo-Croatian and Macedonian reflexive possessive pronominal modifier *свој*, common in all Slavic languages.

---

[14]) Н.С. Трубецкой, „О притяжательных прилагательных старославянского языка", *Зборник у часть А. Белића*, Београд, 1937, п. 16.

Whereas the modifiers (M, SC) *мој*, (M, SC) *ѿвој*, (M) *неѓов*, (SC) *њеѓов*, can occur with any noun phrase, the embedding of the modifier *свој* is restricted to non-agentive (non-subject) noun phrases, and has to have same identification index[15]) with the agent of the sentence in which it occurs. Namely, if sentence (26) were embedded into:

(28) (M) Таа сака едно момче.
(SC) Она воли дечка.

one would get:

(29) (M) Таа го сака моето момче.
(SC) Она воли мога дечка.

However, if the same sentence is embedded into:

(30) (M) Јас сакам едно момче.
(SC) Ја волим дечка.

the output is:

(31) (M) Јас го сакам своето момче.
(SC) Ја волим свога дечка.

A rule specifying the realization of the possessive pronominal modifier in cases like (31) should be added accordingly:

(32) $\left\{\begin{matrix}\text{Mod} \\ \left[\begin{matrix}+\text{Pro} \\ +\text{possess}\end{matrix}\right]\end{matrix}\right\} \Rightarrow [+\text{reflexive}] / -\text{N}_{\text{agent}}$ (M, SC)

Condition: $I_{agent} = I_{mod}$,

where I = Identification Index.

5.2 The other issue refers to the lexical realization of the pronominal possessive modifiers.

We are rather inclined to argue that the lexemes (E) *my*, (E) *your*, (E) *his* (M, SC) *мој*, (M, SC) *ѿвој*, (M) *неѓов*, (SC) *њеѓов*, (M, SC) *свој*, are not always possessive modifiers. Our argument follows from the ambiguity of the sentences:

(33) (E) I have his picture.
(M) Ја имам неговата слика.
(SC) Имам његову слику.

[15]) To refer to the same person.

which can be derived by embedding into:

(34) (E) I have a picture.
(M) Јас имам слика.
(SC) Ја имам слику.

any sentence of the respective language of the following three sets of sentences:

(35) a. (E) He has a picture.
(M) Тој има слика.
(SC) Он има слику.

b. (E) He is on the picture.
(M) Тој е на сликата.
(SC) Он је на слици.

c. (E) He painted the picture.
(M) Тој ја нацрта сликата.
(SC) Он је насликао слику.

The sentences in (35) a. are embedded into those of (34) by the transformations we have been discussing (transformation (1) plus the transformations for the respective language). The sentences in (35) b. and (35) c. are embedded by different transformations. In the surface structure, we end up, in each case, with (33). We call (E) *his*, (M) *негов*, (SC) (*његов*), possessive modifiers just because they are most frequently the surface structure realizations of embedded possessive clauses.

On the other hand, if the Macedonian and Serbo-Croatian possessive clauses:

(36) (M) Јас имам глава.
(SC) Ја имам главу.

are embedded in:

(37) (M) Боли глава.
(SC) Боли глава.

the product is:

(38) (M) Ме боли глава.
(SC) Боли ме глава.

The underlying phrase structure marker[16]) of (38) is:

(39) (M, SC)

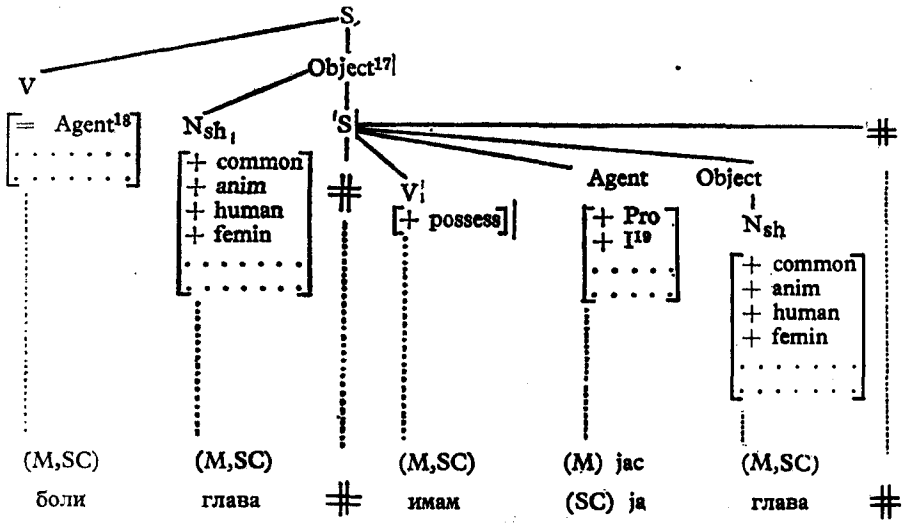

By application of rule (1) we get:

(40) (M) *Боли мојата глава.
(SC) *Боли моја глава.

since the sentence has no agent the noun *глава* from the objective noun phrase is made the subject of the sentence. The pronominalized possessive modifier, left alone in the objective noun phrase, becomes the object of the sentence in the surface structure[20]).

---

[16]) The phrase marker is similar to the phrase markers proposed by Fillmore, *op. cit.*

[17]) Object and Agent are elements of noun phrase.

[18]) This is a syntactic feature denoting that the agent of the verb is not expressed.

[19]) (M) јас, (SC) ја is $\begin{bmatrix} + \text{ I} \\ - \text{ II} \end{bmatrix}$; (M, SC) ти is $\begin{bmatrix} - \text{I} \\ + \text{II} \end{bmatrix}$; (M) тој, он, (SC) is $\begin{bmatrix} - \text{I} \\ - \text{II} \end{bmatrix}$.

[20]) Here we accept Fillmore's treatment. Fillmore's theory has not been sufficiently tested and we are not able to speak about its generality. But it explains the phenomenon discussed here.

(41) $\left\{\begin{matrix}\text{V} \\ [-\text{Agent}]\end{matrix}\right\}\ \left\{\begin{matrix}\text{Mod} \\ [+\text{possess} \\ +\text{Pro}]\end{matrix}\right\}\ \text{N}$ (M, SC)

1 2 3 ⇒

⇒ 1 + 3 ∅ 2

where: [— Agent] specifies that the verb has no Agent (subject)

The output of (41):

(42) *Боли глава мене. (M, SC)

is subsequently changed into:

(43) (M) Ме боли глава.
(SC) Боли ме глава.

by application of rules specifying the place of the short forms of pronouns. The pronoun *me* is in fact the surface structure realization of the possessive pronominal modifier.

5.3 In our embeddings the indefinite determiner has often been *replaced by the definite.*[21]) *This replacement is quite natural:* The indefinite determiner is generated by a reference marker referring to non-specifically delimited domain of reference. When the latter becomes specifically delimited the originally generated determiner desappears and a new, definite determiner takes its place.

6. The sentence:

(44) *Таа го сака едно моето момче. (M)

is ungrammatical[22]) and to exclude it from the grammar of Macedonian we might draw the following rule:

(44) $\left\{\begin{matrix}\text{Det} \\ [-\text{definite}]\end{matrix}\right\} \Rightarrow \varnothing / - \left\{\begin{matrix}\text{Det} \\ [+\text{definite}]\end{matrix}\right\}$ (M)

We notice, however, that

(46) Таа сака едно наше момче. (M)

is quite acceptable.

But (46) is not the output of the embedding of

(47) Ние имаме момче.

[21]) See examples: (28), (29), (30), (31), (35) and other.
[22]) Compare it with (29) M.

into (28). Its generation is as follows: Through transformations (1) and (16) the sentence:

(48) Ние имаме момчиња.

is embedded into (28) to yield:

(49) Таа ги сака нашите момчиња.

The subsequent introduction of the quantifying modifier *еден* produces:

(50) Таа сака едно од нашите момчиња.

of which (36) is a paraphrasee.

Example (46) and similar examples are only surface structure phenomena specific for Macedonian and Serbo-Croatian[23]) without English counterparts. Translated into English, (46) would read:

(51) She loves a boy of ours.

which, in fact, is the counterpart of (50).

7. Let us now examine other combinations of determiners and possessive modifiers:

(52) a. (M) *Таа го сака едно нашево момче.
(E) *She loves a the our boy.

b. (M) Таа го сака ова нашево момче.
(E) *She loves this the our boy.

c. (M) *Таа го сака ова нашено момче.

d. (M) Таа го сака ова наше момче.
(CS) Она воли овог нашег дечака.[24])
(E) *She loves this our boy.

e. (E) She loves this boy of ours.

Sentences a. are ungrammatical — the existence of the definite article exculdes the occurrence of the indefinite one in both English and Macedonian.[25]) With sentences b., however, there is incompatibility between the English and Macedonian examples: whereas in English the cooccurrence of [+ demonstrative] and [— demonstrative] determiners in one noun

[23]) Compare: a. Она воли једног од наших дечака.
b. Она воли једног нашег дечака.

[24]) Since Serbo-Croatian does not have $\begin{bmatrix} - \text{ demonstrative} \\ + \text{ definite} \end{bmatrix}$ determiners we could not give (SC) examples for a., b., and c.

[25]) Rule (45).

phrase is excluded, in Macedonian it is quite possible, though empha tic. The ungrammaticality of c., in its turn, points to a restriction to the cooccurrence of [+ demonstrative] and [— demonstrative] determiners in Macedonian: the latter can coexist only when $\begin{bmatrix}\alpha \text{ present} \\ \beta \text{ proximate}\end{bmatrix}$.

d. (E) is ungrammatical, but its paraphrase e. is not. The latter is actually the counterpart of the paraphrase of d. (M) and (SC):

(53) (M) Таа го сака ова од нашите момчиња.
(SC) Она воли овог од наших дечака.

which are grammatical but rather unfrequent. They are generated when the $\begin{bmatrix}+\text{demonstrative} \\ +\text{definite}\end{bmatrix}$ determiners (M) *ова* (SC) *овај*, are introduced into (50) and its Serbo-Croatian counterpart.

Олга МИШЕСКА ТОМИЌ

ПРИСВОЈНИТЕ МОДИФИКАТОРИ И ОПРЕДЕЛЕНОСТА

Контрастивна анализа на англискиот, македонскиот и српскохрватскиот јазик

Р е з и м е

1. На анализите во овој труд треба да се гледа како на сегменти од генеративните граматики на англискиот, македонскиот и српскохрватскиот јазик.

Основната одлика на генеративните граматики е дистинкцијата меѓу длабинската и површинската структура. Во нашиов случај, длабинската структура ја претставува едно множество на универзални поимни релации. Центарот на овие релации е акциониот поим што го означуваме со VP (вербален израз). Неговите аргументи ги означуваме со NP (номинални изрази). Секоја NP доминира над една именка (N) и три ознаки — ознака за број (NuM), ознака за падеж (CaM) и ознака за обем (RM). Содржината на ознаката за обем ја изразуваме со помошта на спротивностите [+ m определен] и [— определен], каде m означува обележеност.

2. Присвојните модификатори не се конституенти на длабинската структура. Тие се внесуваат во реченицата дополнително, преку релативни трансформации. Процесот на релативизацијата различно се манифестира во различните јазици: во англискиот јазик имаме препозитивен член, во македонскиот постпозитивен член, а во српско-

хрватскиот само (а) именка придружена со друга именка во генитивен падежен облик (ако именката на внесената реченица е [— људска]) или (b) именка на која ѝ претходи присвојна именска придевка (ако внесената именка е [+ људска]).

3. Во процесот на релативизацијата, неопределените детерминатори се честопати заменети со определени детерминатори или модификатори. Ова заменување е сосем природно. Неопределените детерминатори се генерираат преку ознаки за обем, кои упатуваат на неспецифично делимитиран домен на упатување. Кога овој домен се делимитира специфично, првобитно генерираниот детерминатор се заменува со определен.

4. Неопределениот детерминатор, по правило, не коегзистира со модификатори. Обидот за комбинации на детерминатори и присвојни модификатори води до следниве заклучоци:

а. Во англискиот и македонскиот јазик појавата на определениот член го исклучува постоењето на неопределениот член.

б. Во англискиот јазик [+ демонстративните] и [— демонстративните] детерминатори не можат да коегзистираат; во македонскиот јазик нивната коегзистенција е можна (иако емфатична), но ограничена на $\begin{bmatrix} \alpha \text{ присутни} \\ \beta \text{ блиски} \end{bmatrix}$ детерминатори.

в. Во англискиот јазик секаква коегзистенција на детерминатори и модификатори е исклучена: во македонскиот и српскохрватскиот оваа е можна само како површинска реализација на длабинската структура, која изразува партитивна присвојност. Таа површинска реализација се сфаќа како парафраза на површинската реализација, која го запазува односот на партитивноста.

Владимир ЦВЕТКОВСКИ

ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА АНГЛИСКИТЕ ЗАЕМКИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

За англиските заемки во македонскиот јазик веќе е пишувано, но проблемот на изделувањето на нивната семантичка вредност со која тие влегуваат во македонската јазичка средина не бил доволно расветлен.[1])

Познато е дека лексемите на еден јазик имаат повеќе значења и може да се рече дека полисемијата на зборовите во јазиците е универзална појава. Англискиот јазик посебно се истакнува со многузначност на својата лексика.

Во статијата се обидовме да укажеме на начинот по кој доаѓа до рестрикција на полисемијата на англиските лексеми што влегле во македонската јазичка средина во светлината на новите поставки во *семантичката теорија* изложени во делата на Кац/Фодор (Katz/Fodor) и Вајнрајх (Weinreich).

Англиските лексеми во својот изворен *речнички регистар* се маркирани *граматички*, со што тие се одредуваат кон морфолошките категории зависно од нивната функција во *реченицето*; и *семантички* со што се интерпретираат значењата што една лексичка единица ги има.

Во процесот на лингвистичкото позајмување, кога еден англиски збор за првпат се воведува во македонскиот јазик, тој не се внесува со комплетниот регистар на значењата што го има во изворниот речнички регистар, ами, најчесто, е носител само на едно значење. Таков

---

[1]) О. Јашар—Настева, „Интернационалната лексика во современиот македонски јазик", *Литературен збор* XIII, бр. 3, стр. 10—17, Скопје, 1966.

В. Цветковски, „Англиски заемки во македонскиот јазик", *Македонски јазик* XVII, стр. 149—157, Скопје 1966.

В. Силјаноски, „За фонолошката адаптација на англиските зборови во македонскиот јазик", *Македонски јазик* XVIII, стр. 149—160, Скопје 1967.

е случајот со англиската заемка *ринг* која во речничкиот регистар на македонскиот јазик е маркирана само со еден *граматички маркер* и само со еден *семантички маркер*:

РИНГ → Именка → а) четвртеста ограда за бокс-меч

Слична е содржината на повеќето англиски заемки, особено на оние од поново време кои сè уште не се внесени во *Речникот на македонскиот јазик*, како на пример; *ајлајнер, ѓус лонг џилеј, џермит, самит* и др.

Со текот на времето, честопати, контактот со странската култура се проширува и на други области од животот. Еден англиски збор кој еднаш бил веќе позајмен може да е носител на значење и во друг контекст на англиската култура и во такви случаи се презема и тоа негово значење и на тој начин се проширува бројот на семантичките маркери на позајмениот збор во речничкиот регистар на јазикот позајмувач, во нашиот случај македонскиот јазик. По таков пат еден туѓ збор станува многузначен. За илустрација на полисемијата на една заемка во македонскиот јазик ќе ја земеме лексемата *сервис* која, иако е од француско потекло, некои од семантичките маркери ги добила во англиската култура.

СЕРВИС — Именка
1. Служба за различни услуги (сервис за перење облека, автосервис и сл).
2. Гарнитура, прибор за јадење, чај, кафе и сл.
3. Во спортот (тенис, пинг-понг, одбојка и др. — почетен удар)[2])

Многу често во англискиот речнички регистар лексемите се маркирани со повеќе граматички и семантички маркери. Кога една англиска лексема станува заемка во македонскиот јазик, во почетната фаза на адаптацијата таа е носител само на еден граматички и еден семантички маркер.

Англиската лексема show во својот изворен речнички вход е маркирана со следните граматички и семантички маркери:

SHOW[3])
Noun
1. Showing.
2. Spectacle, entertainment, exhibition, pageant, display.
3. Outward appearance, parade.
4. Concern, undertaking organization.
5. Opportunity of acting, defending oneself.

V(erb)
1. Let be visible, disclose, reveal.
2. Be visible or noticeable.

[2]) Речник на македонскиот јазик, Скопје 1966.

[3]) The Shorter Oxford English Dictionary, Third Edition, Oxford, reprented 1952.

Оваа заемка во македонската јазичка средина се среќава од поново време, па според тоа не е ни внесена во *Речникот на македонскиот јазик*.

Од нејзината функција во македонскиот јазик може да се констатира дека таа засега оперира само со граматичкиот маркер N(oun) — именка. Во англискиот јазик таа ги има следните граматички маркери:

$$\begin{bmatrix} \text{SHOW} \\ + \text{ Noun} \\ + \text{ Count} \\ + \text{ Animate} \end{bmatrix} \qquad \begin{bmatrix} \text{SHOW} \\ + \text{ Verb} \\ + \text{ Intr} \\ + \text{ Trans} \end{bmatrix}$$

Од ова се гледа дека англиската лексема show е именка која разликува број и претставува поим за нешто неживо. Ова е битно во англискиот јазик за определување родот на именките, зашто по правило родот е природен, па според тоа само имињата што прават разлика во полот, т.е. имињата на живите суштества се маркираат со категоријата род од машки, односно од женски род, додека сите имиња на предмети и сл. се вбројуваат како (минус) — Animate, т.е. (минус) — Живо и се маркираат со категоријата род, среден род.

Од досегашната употреба на заемката *шоу* во македонскиот јазик се гледа дека таа е внесена кај нас само со еден семантички маркер и тоа со семантичкиот маркер бр. 2 од англискиот речнички вход, а нејзини граматички маркери во македонскиот речнички регистар би биле:

$$\begin{bmatrix} \text{ШОУ} \\ + \text{ Именка} \\ - \text{ Број} \\ + \text{ Род (машки)} \end{bmatrix}$$

Спомнавме дека може да дојде до зголемување на бројот на семантичките маркери на една заемка и тоа станува, главно, во границите на еден граматички маркер со кој заемката е обележана во својот изворен речнички регистар. Меѓутоа, можат да се јават и такви случаи кога со проширувањето на значењето на еден туѓ збор се зголемува и бројот на граматичките маркери, како што се случило со англиската заемка *шут* во македонскиот јазик.

Англиската лексема shoot во англискиот речнички регистар е маркирана со следните граматички и семантички маркери:

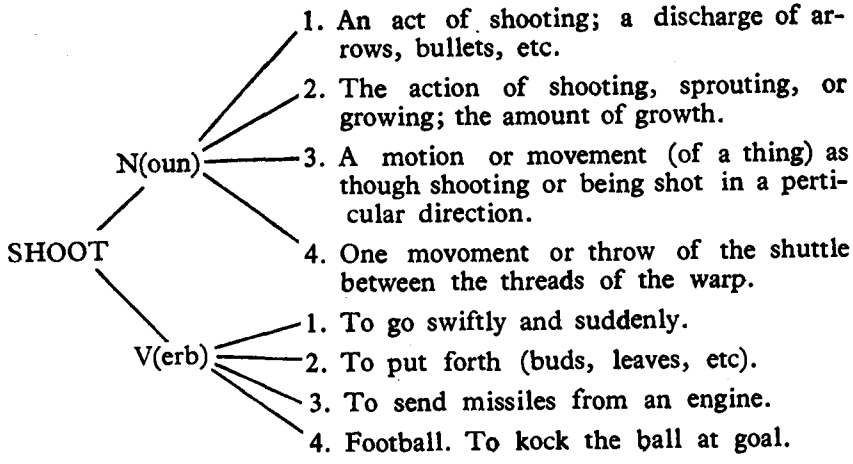

Во македонскиот јазик таа влегла со следните граматички и семантички маркери:

ШУТ
И(менка) → 1. спорт. (удар со нога на топка).
Г(лагол) → 1. шутира, спорт. (удри, удира со нога топка).

При преземањето на граматичкиот маркер V(erb) т.е. Г(лагол) потребно беше да се изврши морфолошка адаптација и да ѝ се додаде глаголскиот суфикс {-ира.}.

За да може значењето на една заемка да се интерпретира колку е можно поблизу до нејзиното изворно значење, потребно е да се појде од нејзините семантички маркери со кои е извршено интралингвално толкување во изворниот речнички регистар на лексемата.[4])

Потоа се врши интерлингвално толкување на заемката, при што англиските вербални симболи се предаваат со македонски и се предава со оној семантички маркер кој е носител на значењето во определен контекст на културата во чија средина се формирало односното значење на дадената англиска лексема.

Приличен број англиски заемки по својот морфолошки состав во англискиот изворен речнички регистар се сложенки, чие значење може да биде или збир на коренските морфеми од кои се состои сложенката или пак за носител на значењето на сложенката се јавува вториот елемент — *детерминатумот*, додека првиот елемент врши функција на

[4]) Терминот е земен од Р. Јакобсон и подразбира преведување на вербалните симболи на еден јазик со други вербални симболи од истиот јазик: (Види библиографија).

квалификатор, кој на извесен начин го специфицира значењето на основниот дел на сложенката и затоа се наречува *детерминант*.

Кога станува збор за толкувањето на семантичката вредност на англиски заемки — сложенки, треба да се поаѓа од семантичкиот маркер со кој е интерпретирано новото породено значење на англиската сложенка.

Англиската заемка *викенд* во англискиот јазик е сложенка и се состои од две коренски морфеми: week + end. Секоја од нив е маркирана со одделни семантички маркери. Уште во англискиот јазик извршено е сожимање на полисемијата на обете лексеми така што тие се сведени на моносемеми и дури тогаш е образувана англиската сложенка weekend. Според семантичкиот маркер со кој се интерпретира значењето на оваа сложенка во англискиот јазик таа означува *крај на седмицата, односно дел од саботата и неделата како и дел од понеделникот ако станува збор за „долг викенд"*. Оваа интерпретација ја дава *Оксфордскиот речник*.

Треба да се има наум дека конвенциите во културата се менуваат. Денес во многу европски земји, па и кај нас, по воведувањето на петдневна работна недела викендот почнува од петокот и трае саботата и неделата, но тој период определен за одмор и рекреација и натаму се наречува *викенд*.

Овде немавме намера да дадеме исцрпен преглед на значењата на сите англиски заемки што станале составен дел на лексичкиот фонд на македонскиот јазик, туку, пред сè, да укажеме на семантичкиот аспект при лингвистичките позајмувања што ќе послужи како насока при определување на семантичката вредност на англиските лексички заемки во македонскиот јазик, чиј број од ден на ден сè повеќе се зголемува.

Vladimir CVETKOVSKI

ON THE SEMANTICS OF ENGLISH LOAN-WORDS IN MACEDONIAN

Summary

The problem of linguistic borrowing in Macedonian has been discussed lately in some linguistic journals edited in Skopje, but the semantic aspect of loan-words has not been dealt with.

In this paper on the examples of English loan-words, an attempt has been made to elicit the semantic paths of the loans in Macedonian. Illu-

strations have been given of the various grammatical and semantic markers in the English dictionary entry, as well as, the grammatical and semantic markers an English loan receives in the Macedonian dictionary entry.

The phenomenon of how the polisemie of an English lexical item is redused to monosememe has also been discussed.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Katz, J. J. i J. A. Fodor. 1963. „The Structure of a Semantic Theory", Language, 39. 170—210.

2. Weinreich, U. 1966. „Exploration in Semantic Theory" vo Th. Sebeok, Current Trends in Linguistics, 3. 395—477, Mouton, The Hague.

3. Jakobson, R. 1971. „On Linguistic Aspect of Translation" vo Selected Writings, 2, 260—266, Mouton, The Hague.

Вера АНТИЌ

НЕОБЈАВЕН АПОКРИФЕН ТЕКСТ ОД XIV ВЕК

Во Архивот на Македонија зачуван е еден мошне интересен и стар необјавен ракопис[1]) — апокрифен зборник, во кој е застапен апокрифниот состав за Афродитијан Персијанец. Всушност текстот ја дава апокрифнати историја за настанатото чудо во Персија и за раѓањето на Исус Христос, во чија основа влегува библискиот расказ за раѓањето на Спасителот.[2])

Ракописниот зборник претставува интересен материјал за лингвистички и книжевни проучувања.

Со разгледувањето на ракописот се забележува дека во него се јавуваат водени знаци што укажуваат на доста старо потекло, што го потврдува и проф. Владимир Мошин во новоиздадениот опис на ракописите во Македонија.[3]) На прво место забележителен е водениот знак „круша", сличен на знакот бр. 4252 во албумот на Мошин-Тралић,[4]) од 1369 година. Повеќе варијанти се јавуваат од 1372 до 1375 година.

Од другите знаци се јавува „лак и стрела", како и знакот под број 418 во истиот албум, датиран кон последната трета четвртина од XIV-от век.[5])

Ракописот е пишуван на хартија со размер 21 × 14 см., на 64 листови, кои се доста оштетени и измастени. Зборникот нема почеток и крај. Најмногу се оштетени 4-от и 44-от лист. Спомеником се јавува без орнаментика и посебна подврска.

Апокрифот за Афродитијан Персијанец започнува на 11-от лист, а завршува во почетокот на 16-от. Насловот е напишан со

---

[1]) Архив на Македонија — М. II, 2.

[2]) Види: Новиот завет, Евангелие од Лука, глава 2.

[3]) „Словенски ракописи во Македонија", Скопје 1971, опис бр. 124, стр. 333—334.

[4]) V. Mosin i S. Traljić, Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka, I, II, Zagreb 1957.

[5]) Таблица XXII од истиот албум.

црвено мастило, но е доста избледен и нечитлив: „Повѣсть оть Афродитїана Персанина ѡт филипа прѣзвитера списа(вшаго), протосиггела вывша великаго Іѡанна Златооустаго, ѡт Рождьства Христова“.

Страниците имаат по 23 реда, испишани со уставно писмо, кое покажува особености карактеристични за XIV-от век. Во прилог на ова зборуваат и палеографските показатели на буквите:

Буквата а во ракописот се наоѓа напишана целата во редот. Петелката ѝ започнува од горната коса линија, се спушта до долната линија, ја допира во вид на лак и завршува нешто под средината на косата линија. Вакво а се јавува и во други споменици со српска редакција, датирани во XIV-от век, во кои петелката се јавува со карактеристична долго извиена форма. Такво а покажуваат повеќе споменици меѓу кои и:

1. Типик од 1357 до 1367 година, забележан под бр. 9 од збирката на Шафарик во Чешкиот музеј;

2. Четвороевангелие, бр. 31 од Софиската народна библиотека, пишувано на пергамент и хартија во Рилскиот манастир;

3. Апостол бр. 88 од Софиската народна библиотека, пишуван од јеромонахот Варлаам, од 1362 година на бел и убав пергамент;

4. Октоих од 1371 година од Белградската народна библиотека, под бр. 221;

5. Амартол од 1386 година, пишуван во Хилендар, што се наоѓа во Синодалната библиотека под бр. 148.

Споменициве ги наведува Лавров како карактеристични со своите палеографски особености од XIV-от век.[6])

Буквата В се јавува со карактеристична помала горна петелка (како во Типикот од 1357 година). Нозете на буквата Д, како што е случај со другите графии на буквата Д од XIV-от век, излегуваат нешто под редот. Буквата Е се јавува со карактеристична форма на широко ѳ; покрај тоа се јавува и ю (цртата се јавува нешто над средината), како и во Типикот од 1357 г. Такво ѳ се јавува и во Апостолот од 1362 г.

Уочливо е напишана и буквата Ж — не е напишана во три потези и краците не се праволинијни. Крајните коси линии се вкрстуваат горе, под врвот на вертикалната средишна црта, така што горниот дел е доста помал од долниот.

---

[6]) „Енциклопедія славянской филологіи“ под редакција на И. В. Ягич, выпуск 4 — П. А. Лавров: Палеографическое обозрѣніе кирилловскаго письма, Петроградъ 1914, 218—221.

Во јужнословенските ракописи од XIV-от век задолжително се јавува десетеричното ї пред самогласките. Во нашиот ракопис пѣнїе место старословенското ніе. Покрај десетеричното ї се јавува и осмерично и — средната хорнзонтална црта е поставена нешто над средината. Јери е употребен во вид на мал ер до кој се наоѓа вертикална црта — ы. Буквата Н се јавува со коса црта, што поаѓа од врвот на левата вертикална линиија и завршува над долниот врв од десната вертикала. Притоа, левиот (незатворен) триаголник е поголем од десниот. (н)

Ш — графиски е слично како денешното. Буквата ШТ е составена од Ш (што се наоѓа во редот) и еден продолжеток од средишната вертикала под редот — како во Типикот и Октоихот (щ). Со долга опашка е напишана и буквата Ц, чиј продолжеток од десната вертикала се спушта доста под редот. Под редот се наоѓа и опашката на буквата Р, додека нејзината петелка е целата во редот. Повиената опашка на буквата З се јавува како најизразито продолжување под редот во целиот ракопис — з.

Косините на буквата М се доста оддалечени, надолу малку се заокружуваат. Буквата У се јавува во форма на ОУ, која е почеста од формата ȣ — со карактеристични извивки над редот. Паѓаат во очи извивките на буквата Х, што се спуштаат, исто така, под редот. Левата коса црта е повеќе извиена во вид на опашка.

Буквата О се јавува во форма на О и W. Омега е целата во редот и полукружните линии од средиштето стигнуваат до врвот на редот. Буквите Т и Г се наоѓаат во редот и од нивните горни хоризонтали се спуштаат куси вертикални продожетоци. Вертикалата на јат се јавува над редот (ѣ). Хоризонталната црта обично се наоѓа на врвот од редот, со мали вертикални спуштени опашки. Во редот е напишан и малиот ер (ь). Буквата Ч се јавува со мал и недлабок горен дел. Левиот горен дел е повеќе навален в лево (ц)

Правописот на ракописот покажува јасна рашка редакција и тоа со белези од третата четвртина на XIV-от век. (Се јавува широкото Е, повеќето букви ја напуштаат геометриската правилност, ште е изразено кај јат и З. Се јавува и широко О со малку заострен врв. Спојницата на М се спушта малку под редот. По угледот на грчкото писмо се јавуваат некои акценти и спиритуси, нередовно — аще и́ йсточникь, е́аици, ѡ́на.

Веќе кон третата четвртина од XIV-от век почнуваат да се наѕираат полууставни елементи, кои ќе го потиснат уставното писмо кон крајот на XIV-век.[7]) Запирката се среќава многу ретко: ... и вь незаапоу пр҃ѣ стами аг҃гльь, вл҃говѣщаю рож҃ьство нѣкою.

[7]) Vladimir Mošin, Ćirilski rukopisi jugoslavenske akademije, I dio, 1955, Zagreb, 5—19. (za Raškata redakcija).

Содржински, интересниот апокриф за Христовото раѓање го заинтригирал љубопитството на луѓето кај сите Словени. Текстот на нашиот ракопис ја дава целосната апокрифна историја. Со определувањето на апокрифните текстови за Христовото раѓање нашиот текст покажува голема сличност со еден постар руски текст од XIII-от век; објавен од Тихонравов:[8]) „Сказанїе афродитьяниа о вышнимь в персьстѣи земли чюдеси". (Види стр. 268 и 269).

Сличноста со овој текст е особено важна во врска со дополнување на епизодите што во нашиот ракопис се на места оштетени, посебно целиот 14-ти лист.

Почетокот на апокрифната историја го предава тврдењето дека за Исус Христос првпат се слушнало и дознало во Персија, бидејќи од персиските книгочитачи не можело ништо да се крие.[9]) До дворецот на персискиот цар било подигнато „стыльнце во иры иже всакого бл҃гочт҃о ниа вѣжь вывь. и постави вь нюмь богы истоуканныe. злать и сребрьны. моужьска полоу и женьска. (последниве зборови ги нема рускиот апокриф) и оукраси и камениюмь многочт҃ныимь . . . оукрашени".

Еднаш царот влегол во светилиштето, барајќи толкување на сонот. Свештеникот єпропїє (во рускиот текст ПРУПЪ) го известува „ико ира вь чрѣвѣ зачеть". Царот го исмеал и рекол: „оумьрьшниа вь чрѣвѣ зачеть. ωнь же рече юи оумьршниа ωживе и жизнь ражают".

Свештеникот му раскажал на царот дека целата ноќ храмот бил исполнет со машки и женски лица, кои се веселеле, играле и разговарале. Го поканиле и зачудениот свештеник, кому му објасниле: „оживе ира и жизнь ражают. и (к т)омоу не нарет се ира. нь нбснаа. вели(к)о во слнце цѣловаюю".

Во апокрифот се загатнува мислата за врската на Марија со Јосиф:[10]) „дрѣводѣлаια ωброучи се ира". Потоа „иже мрїа глют се."

Пред царот наеднаш почнале да играат златни и сребрени птици и лица, засвирале многу инструменти. Царот „страхомь испльньсе, посакал да си оди, но свештеникот го задржал, за да ја види последната појава. Наеднаш „ωткри се покровь сь выше. и виде велиια звѣзда свѣтла и ста. врь(х) источника." Ѕвездата проговорила дека големото сонце ја пуштило да ѝ служи, наречувајќи ја „невѣста вышни триѥменнаго бжтва".

---

[8]) Памятники отреченной русской литературы, собраны и изданы Николаемъ Тихонравовимъ, т. II, Москва 1863, 1—5.

[9]) Содржината на текстот е дадена главно според нашиот ракопис.

[10]) Божицата Ира, според апокрифните текстови се претворува во Небесна Ураниа, Извор, — тоа е дева Марија, што ќе се омажи за дрводелецот. Види: Вера Антиќ — Од апокрифите на Афродитијан Персијанец и нивниот одглас во народното творештво, Развиток, Битола 1969, бр. 4, стр. 290.

Сите идоли (кумири) попаѓале, само Изворот останал исправен. Над него се обвиткал царскиот венец со „анѳракса исмарагда."

Царот наредил да се повикаат сите мудреци, за да го протолкуваат виденото. Тие ја видоа ѕвездата над Изворот и протолкуваа:

„Источникъ оуво кар(ин) виѳлеюмьскые ѥ дьщи. вѣнць же ѥ цркын шбразь,".

Паѓањето на кумирите било протолкувано како крај на паганството. Понатаму, целиот 14-ти лист е доста оштетен, но може да се дополни со текстот кај Тихонравов.

Ѕвездата останала до доаѓањето на трите ѕвездочитатели од Персија. По нивното пристигнување таа почнала да се движи. Мудреците ја следеле сè до Витлеем каде се родил Исус Христос од дева Марија. Таму ги оставиле понесените дарови.

Мудреците ја прашале мајката на Прославениот: „како наречеши се прѣславнаꙗ мти. шна же кь намь рече: мрїамь". На прашањето од каде ѝ е новороденчето Марија им објаснила: „соувотѣ шсвитающи, и слнцоу вьсиꙗвающоу и вь незаапоу прѣстами агглъ влговѣщаѥ рождьство нѣкоѥ. и смоутивши се вьзвахь, никако се воуди ми гн, моужа оуво не имамь. и оувѣры не сьвѣтомь вжиѥ каково рождьство имѣти".

Во апокрифот фигурира и надворешниот опис на Богородица: „тѣло же младо имоущи (зе)ло. прости власи и красныи..."

Мудреците го дарувале Исуса со „злато и ливань, и змирноу". Го пофалија Младенецот и се поклонија пред неговата мајка. Крајот ја дава Иродовата постапка, убивањето на сите новороденчиња, со цел да го уништи и Исуса. Самиот крај од апокрифот е доста оштетен.

Во Народната и универзитетска библиотека во Скопје зачуван е еден дел од друг апокриф во врска со Христовото раѓање, пак од крајот на XIV-иот век. И овој дел покажува белези на српска редакција. Листот започнува со појавувањето на ѕвездата над Изворот („вьрхоу стоудениа")[11] Во овој дел и свештеникот е наречен Пропије, а фигурираат имињата на тројцата мудреци: Елимелех, Елесур и Елиава. (Се претпоставува дека ракописот потекнува од Кратово).

Од првата половина на XV-от век ваков апокриф се наоѓа во Студеничкиот зборник — Отечник и законик, со српска редакција. На 175-от лист пишува: „Сказаніе Афродита Јероусалимскаго о вившемь вь Персцѣи земли чюдѣ."[12])

Насловот на нашиот апокриф се совпаѓа со друг апокриф со молдавска редакција, во Зборник Метафраст од 1538 година:[13])

[11]) Описот на В. Мошин, стр. 335.

[12]) Cit. delo — V. Mosin, I, str. 32—33.

[13]) Владимир Мошин: Ћирилски рукописи Повијесног музеја Хрватске и Копитареве збирке, Београд 1971 г., стр. 90.

„Повѣсть афрωдитіана пѣрсѣнина. съписана ѡт филипа презвитера. сиггела бывшаго великааго Іωанна Златооустааго о рождьствѣ Х(ристо)вѣ. и о звѣздѣ и поклоненіе влъхвωмь, иже ѡт персиды . . ., Почетокот: Ѿт Персиды оувѣдѣсѧ Х(ристо)с ѡт начѧла . . .“

Стојан Новаковиќ има објавено еден апокрифен текст од XV-от век од манастирот Шишатовец, многу сличен со нашиот текст и со рускиот од XIII-от век. Секако, прифатлива е неговата претпоставка дека овие ракописи имале еден прототип, постар ракопис од XIII-от век. Тој непронајден прототип треба да е истиот и за нашиот апокрифен текст.[14])

Во новозаветните апокрифни текстови од Порфирев се наоѓа: На Рж҃тво Хв҃о, Сказаніе Афродитиана о бывшемъ чюдеси въ перстѣи земьи. во зборник од Словенската библиотека, бр. 804, од X I—X III век.[15]) По него следува: „О пріишествіи вълхвовъ.[16]) Во овој апокриф дадено е опширно патувањето на мудреците: Мелхиор, Каспар и Валтасар.[17])

Во литературата постојат толкувања за одделни моменти од апокрифот. За благовеста на дева Марија, што ѝ ја донесол ангелот, наоѓаме во еден стар новозаветен апокриф, протоевангелието на Јаков од II век. Веста ја слушнала крај изворот, каде налевала вода.[18]) Таму се појавила и ѕвездата, таа прошетала низ телото од дева Марија и потоа влегла во нејзината уста. Потоа Марија затруднела.[19])

Интересен апокриф за Христовото раѓање, кој се разликува од нашиот, се наоѓа во руската книжевност (порано наречена малоруска): „Казаня на Рождество Христово“, галицки ракопис, во ракописен зборник од Л'вов. Во него се вметнати некои епизоди, што го одделуваат од досега спомнатите споменици.[20])

Според апокрифот пророкот Варлаам им ги оставил своите пророчки книги на трите персиски цареви, кои учеле кај него и им рекол да ја чекаат ѕвездата што треба да се појави. Во галицкиот ракопис даден е моментот кога во светилиштето влегува ѕвездата; яко бы пришла звѣзда барзо великая, и чудная, и пресвѣтлая вельми и уишла у божницу ихъ окномъ полунощнымъ и освѣтила всю божни-

---

[14]) Stojan Novaković, Afroditijana Persijanca priča o rodjenju Hristovu, Starine, Zagreb, knj. X, 1878, 72—80.

[15]) Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки, И. Я. Порфирьева, Санктпетербургъ, 1890. 149—155.

[16]) Цит. дело, стр. 155—164.

[17]) Ирод настојува да го открие Исуса. Испратил луѓе по мудреците, но тогаш ѕвездата им исчезнала. Слугите се вратиле кај Ирода и биле казнети.

[18]) Очерки исторіи южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсенъ, Н. О. Сумцова, Киевъ 1888, 62—73. За мотивот види и стр. 62.

[19]) Според текстот, на местото од благовеста била изградена голема црква, веднаш до кладенецот (изворот).

[20]) Сумцов, стр. 64. Богородица учествува директно во веселбата и радоста на луѓето.

цу, яко слонце, и походила довго по божници и по всѣхъ богиняхъ, и пришла до старшеи ихъ богини Уріи и сѣла на головѣ". Тогаш попаѓале сите идоли, останала само Урија.

Во овој текст не се среќаваат: Афродитијан Персијанец, ниту свештеникот Пруп, додека пак кај Тихонравов се јавува само еден цар. Во галицкиот ракопис дадено е опширно уништувањето на новороденчињата.

Објавениот апокриф „Приказни и толкувања за Хростовото раѓање" од Стојан Новаковиќ, покажува, исто така, интересни епизоди што ги нема во рускиот ракопис од XIII-от век, ниту во нашиот. Ракописот потекнува од времето на деспот Стефан Лазаревиќ.[21])

Апокрифите за Христовото раѓање со сите придружни моменти биле омилена литература на луѓето низ повеќе векови, сè до XIX-от век. За тоа зборуваат многубројните епизоди и мотиви што преминале од апокрифите во народното творештво на сите словенски народи.[22])

Vera ANTIĆ

EINE UNVERÖFFENTLICHE APOKRYPHE AUS DEM 14. JH

Zusammenfassung

In einer Zeitschriftensammlung, Eigentum des Archivs von Makedonien, befindet sich eine Apokryphe über Aphroditian Persianez und über Christi Geburt. Nach allen paläographischen Merkmalen weist die Handschrift Kennzeichen des dritten Viertels des 14. Jahrhunderts auf. Dieser unveröffentliche Text der Apokryphe hat Ahnlichkeit sowohl mit einem russischen Text aus dem 13. Jahrhundert (veröffentlicht von N. Tihonravov) als auch mit der veröffentlichten Handschrift von S. Novaković (in: Starine, Bd. 10). Die Handschriftensammlung zeigt Raschka-Redaktion und stellt ein interessantes Material für die linquistische und literargeschichtlche Forschung dar, die sich mit der mittelalterlichen Literatur beschäftigt.

[21]) Stojan Novaković, Srpsko-slovenski zbornik iz vremena despota Stefana Lazarevića, Starine, Zagreb 1877, IX, 1—47.

[22]) „Исторія русской словесности" И. Я. Порфирьева, ч. I, Казань 1886 — Сказаніе Афродитиана (268—269); цит. дело — В. Антиќ, стр. 292—296.

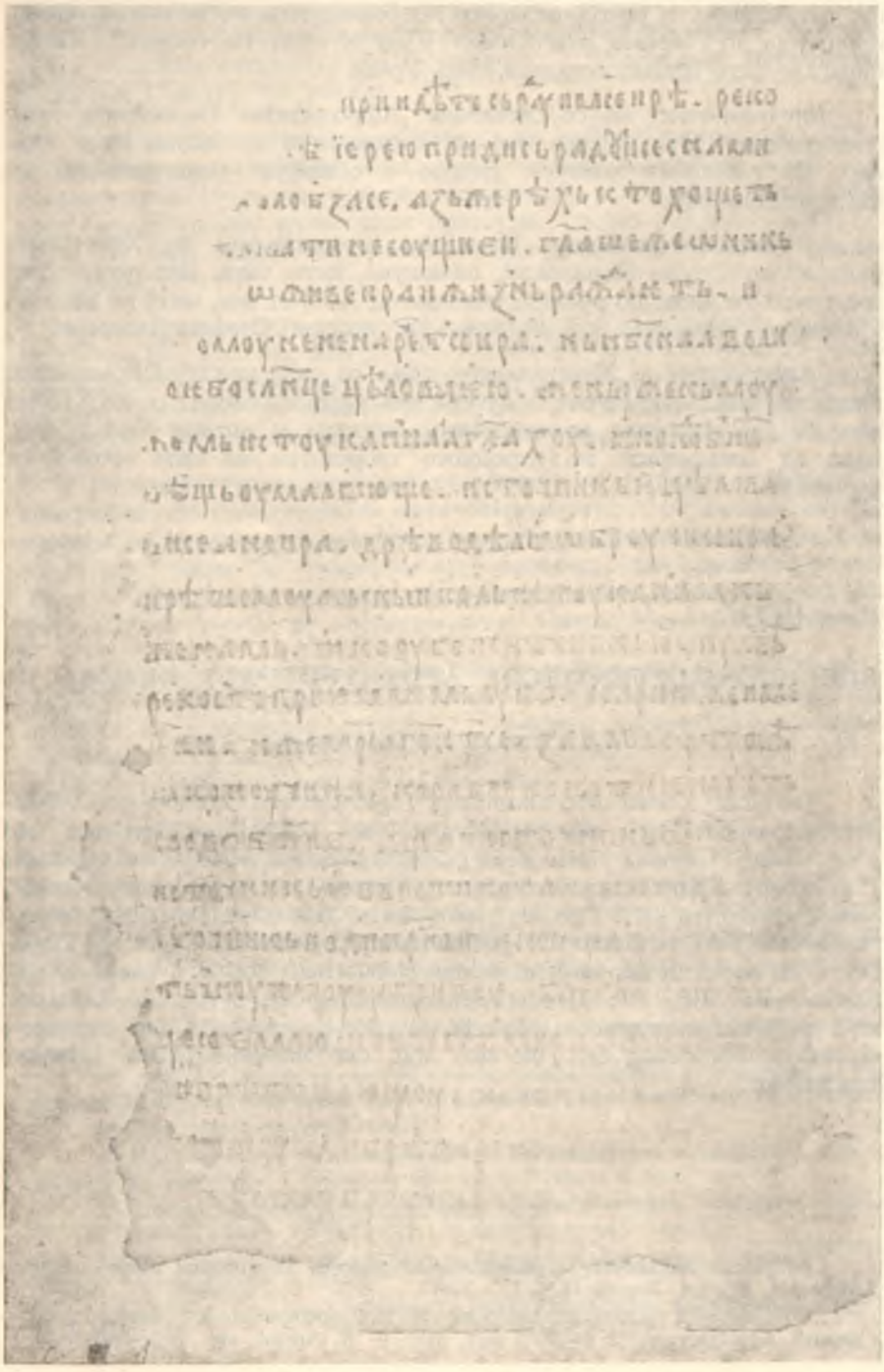

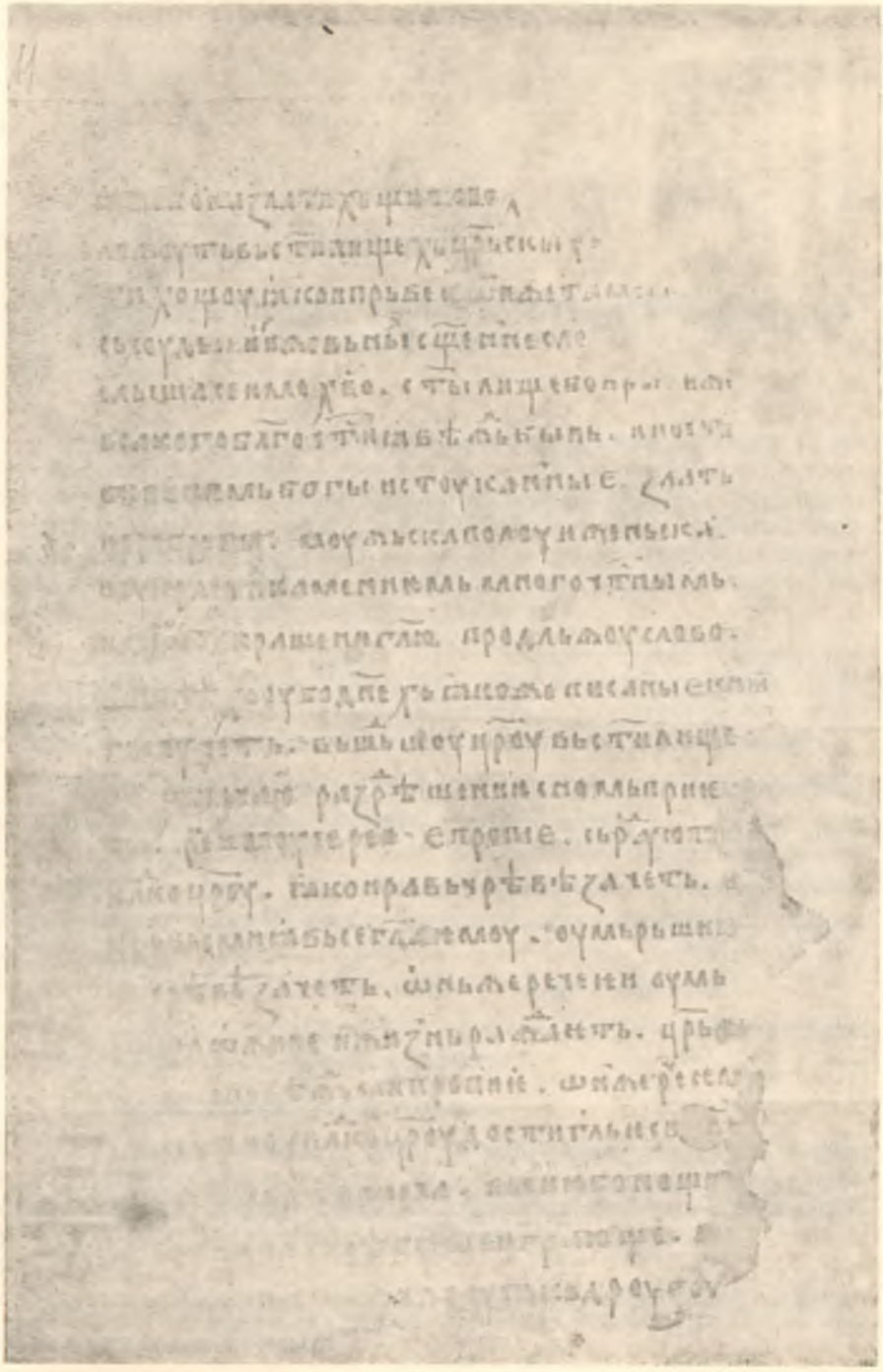

Д-р Вера ЈАНЕВА — СТОЈАНОВИЌ

ОПИСОТ ВО НАРАТИВНАТА СТРУКТУРА НА „Ш Е Г А“

Издиференцирана до непрегледност, современата чешка проза во последниве години ни се претставува со низа нови проблеми: *идејно-тематски* и *формални*. Забревтана во досегање на светот: апсурдност, егзистенцијализам, нов роман, таа нè импресионира во својата специфична очигледност: фиброзен напор да го реши интерсубјективниот однос — односот на човекот кон нештата, кон светот, — што се репродуцира во неговиот секојдневен живот.

Обеспокојувана од фактот на сè поинтензивното нарушување на меѓучовечката комуникација, таа бара нови конструкции, нови структури, преку кои ќе може најефикасно да го апсорбира овој егзистенцијален проблем и да го истакне во неговиот најостар облик.

Во импозантната низа од прозни творештва, кои на разни начини му пристапуваат на овој феномен, романот „Шега“ од Милан Кундера[1]) конституира знаменито дело фаворизирано од општата клима на модерниот роман. Со своевиден, извонредно сугестивен манир, Кундера преку раскажувачката структура, преку динамичните односи меѓу одделните нејзини компоненти го истакнува проблемот на отуѓувањето во неговиот посебен облик — самоизмамување.

Во системот на уметничкото соопштување во романот „Шега“ се забележуваат два суштински момента:

1. Сижеен анти-романескен систем;

2. Главниот јунак не е јунак во вистинската смисла на зборот, туку разединето човечко битие, деструирана индивидуа, за чиј психички тоталитет авторот создава специфична цикличка организација од сукцесивни или наизменични наративни конструкции.

---

[1]) Milan Kundera, Žert, Praha 1967; во превод на авторот на овој напис книгата е објавена во издание на „НИП“, Скопје 1969. Цитатите наведувани како примери се земени од преводот.

Оваа промена на наративната перспектива е стимулирана од потребата за цикличко враќање на иста тема, за да биде осветлена од неколкукратни аспекти. При ова, персоналната „Ich" — форма се појавува како најадекватно средство за субјективизирана, исповедничка нарација. Преку неа, неколку случајно сретнати лица со главниот лик Лудвик Јан, се самоискажуваат во кризен животен момент, во миг кога нивната интерпретација за светот, во конфронтација со него, ја нарушува својата магична сигурност, својот вообичаен ритам.

Иако на прв поглед изгледа како да е компониран во инкохеренција, бесмислена импровизација, романот всушност се развива по една јасно утврдена внатрешна логика, во функционално нижење на поглавја, низ кои, итна до болезливост и троглива во својата искреност, се провлекува исповедта на авторот за своето време, за смислата на неговото движење.

Основната сижејна градба е содржана во разбивањето на судбинската линија на Лудвик Јан поради неприфатената шега во приватната кореспонденција. Следува исклучување од партија, оддалечување од факултет, негова воена служба во „Црната чета" и судбинските негови средби со лица, кои се тука за да ја помогнат фиброзната негова борба за освојување на непризнаеното минато, за откривање логиката на неговата судбина, за откривање причините на неговата вина, што стана симбол на неговиот самоизмамен, прелаган живот — всушност борба за освојување на автентичноста.

Во полифонискиот структурален систем струјат четири акциони паралелни линии, во кои доминира субјективизирана, заинтересирана, недистанцирана интерпретација за светот. Овој начин на раскажување создава и специфични контекстуални услови што имаат досег во сите компоненти на романот: содржинската, композициската и јазично-стилската.

При вакво субјективизирано раскажување што претставува и посебен литературен жанр (дневници—записници) се врши истовремено пробив во надворешниот и внатрешниот свет. Со ваквото решавање на улогата на раскажувачот (во случајов раскажувачите) авторот создава можност за неограничено внесување на личноста во самоискажувањето, авторскиот говор е истиснат од текстот, што условува максимална објективизација на текстот од аспектот на авторот и максимална субјективизација од аспектот на ликовите, со што се потврдува релативистичкиот карактер на објективноста (односно субјективноста) на епскиот текст.

Доминантна тема во романот е самоизмамата. И сите ликови ѝ се потчинети. Таа ги држи Аријаднините нишки на романот и сите самоискажувања дејствуваат како различни варијации на еден основен човечки тип; тип на прелаган, самоизмамен човек. Во тие различни фигурални варијации доминира наизменично Лудвиковиот скептички, корозивен цинизам, неуротичниот револуционерен пуритизам на Хе-

лена, Костковата религиозна хипокризија и фолклористичкиот ентусијазам на Јарослав. Сите овие зближени судбини во својот надворешен облик се претставуваат во романот преку стратешки, од писателот избрани необични околности, необични ситуации, во кои го отвораат својот психички свет и го раздвижуваат општествениот систем.

Поставени во конфронтација со сопствената „грешка“, самоизмамените Кундерови ликови, и покрај потенцираната внатрешна разединетост, го потврдуваат основниот модел, кој во интимната опсесија на самиот автор се манифестира како епски објективизиран поетски себеизраз.

Самоизмамата лежи во основата на сите тие необични „настани“, што ја кријат својата симболика. Тие се просто тука за да го истакнат нејзиното означување.

Самоизмамата предизвикува прашање: каде е изворот на сите грешки и измамувања? Самиот основен настан (шега со разгледницата!) се размножува во низа настани, низа смешно-трагични шеги, што боцкаат со својот нескриен апсурд, со својата очигледна гротескност. Лудвик со задоволство би го повлекол тој свој животен настан, но во него тој не е сам и неговата грешка не е осамена: „Кој ли тоа грешеше кога глупавата грешка со разгледницата ја прими сериозно? Кој ли тоа грешеше кога татко му на Алексеј (денес веќе одамна рехабилитиран, но не помалку мртов) го фати и затвори? Тие грешки беа толку секојдневни и така сеопшти, што просто не беа исклучок или „грешка“ во системот на работите, туку напротив, тие го образуваа системот на работите.“ Лудвик ја осознава немоќта на отповикот: „И тогаш спознав колку е немоќно да ја повлечеш сопствената шега кога сум јас со целиот свој живот запретан во шега многу посеопшта (за мене недогледна) и напросто неповратна.“ (стр. 339).

Во конфронтација со самоизмамата, во патетично интониран монолог, Лудвик го осознава гротескниот епилог на својот „настан“. Се задушував од понижување и срам. Не сакав ништо друго освен да исчезнам, да се осамам и да го збришам целиот тој гнасен и лажлив настан, завчерашниот, вчерашниот и денешниот ден, да го збришам, збришам така, што да не остане ниту една трага.“ (334). Судбинскиот удел на самоизмамата го потврдува и Кострка: „О, како самиот себеси се лажам! Како упорно настојувам да се уверам во исправноста на мојот животен пат! Како само се фалам со моќта на својата вера пред неверните!“ (293).

Ова чувство на самоизмама, на несоодветност, неприпадност, што се јавува како одредувачка константа на разбиениот душевен свет на Лудвик Јан, е детерминирано и од нештата, тоа заправо се појавува и како супстанцијална димензија во светот на нештата, претставен преку категоријата на описот, преку сугестивната евокација на предметниот свет.

Уметничката вистинитост на Кундеровото претставување на предметната стварност се состои во претпоимното единство на едно предочување, што се расчленува и детерминира во епскиот текст. Начинот на кој е интегрирана категоријата на описот во раскажувачката структура во „Шега" е разнообразен. При внимателно читање на тие дескриптивни пасажи се откриваат бројни (суштински) елементи, што конструираат еден систем алузии на „нешто друго", изразуван врз игра на рефлекси, удвојување, алегории, метафори, укажувајќи на истовремено постоење на две мисловни сфери, од кои онаа, алузивната, е носител на суштинското значење. Поливалентните фрази, алегоричните коментари на Лудвик и другите искажувачи — опишуваните нешта со своите мултиплицирани аспекти, се здружуваат во една целина создавајќи објективен корелатив на тема — самоизмама, се претставуваат во романот како константа на автодеструкција, како облик на алиенација.

Овој тип на динамичен, субјективизиран, лиризиран и многузначенски опис, кој нè изненадува со својата ужасна оптичка конкретност, ја менува структурата на епскиот текст, ги брише острите граници меѓу раскажувањето и описот, создава струен премин помеѓу нив. Во зоната на раскажувачот, според Л. Долежел,[2])описот е многу важен надреченички конститутивен облик. Описите во „Шега" го потврдуваат овој заклучок и нè стимулираат кон проучување на функциите и карактерот што го имаат во контекстот на романот.

Описот во „Шега" нема функција на експозиција или заклучок, нема карактер на рамка, не е тука присутен за да ги затвори контурите на околностите, условите на дејството, не го успорува струјниот тек на дејството, не е дигресија со ретардациона функција. Описот во „Шега" е присутен за да го детерминира ликот, за да го рефлектира неговиот сензибилитет, за да ги соопшти неговите загрижувања и стравот од опредметувањето, за да го потврди неговиот внатрешен диспропорциониран психички свет. Преку појавата на наивни, обични имобилни нешта, со вешто одбрани детали, Кундера ја открива со минуциозна прецизност и чудесна суптилност внатрешната состојба на ликот, поставен во позиција на набљудување. Ова движење на психолошки пробив, импулсирано од набљудувањето, се одвива така ефикасно што внатрешните реакции се досегаат во нивната ембрионална положба.

Според модерната физика, меѓу материјата, просторот и времето постојат многу сложени соодноси (но секогаш надвор од човекот) — и предметите во целата своја феноменолошка егзистенција — тежина, површина, волумен, линии, можат да добијат аспекти двосмислени, евокабилни. Од овој аспект, согледано, и предметите можат да станат носители на човечките емоции и во тој миг тие се оптоваруваат со настани, гестови, зборови, тие се збогатуваат со многукратни значења.

---

[2]) L. Doležel, O stylu moderni české prozy, Praha 1960, стр. 29.

Мултивалентната „шега“ во разгледницата создава врска меѓу структурата на темата на самоизмама и материјалната текстура на својот свет, исполнет со отсутни, неутрални објекти, но секогаш меѓусебно поврзани со точни, строго определени односи. Непосредниот и силно сугестивниот кундеровски опис ја губи својата самостојност во наративната структура, се слева струјно во раскажувањето, проникнува во него. Нѐ импресионира егзактноста до која држи писателот при дескрипцијата; до прецизноста на соодветната локализација. Овој стил е во сообразност со афинитетот негов кон објективно точен јазик, од една страна, и, од друга, со напорот преку семантичкото доближување да се опфати психичкиот тоталитет на претставениот лик. Минуциозните описи конституираат повисока интелектуална рамнина, која доминира суверено над објективната литературна материјализација.

Ниту во еден дескриптивен пасаж нештата ја немаат онаа балзаковска сигурност.[3]) Осцилациите меѓу различните агли (собите, улиците, плоштадот, ресторанот) дејствуваат како една фигура од осцилација меѓу мислата и нештата. Никнува импресија на истовремено постоење на инертната материја и фиброзната поетска визија — паралелна монтажа во која екстериерните и интерните секвенци алтернираат во брзо, недосегливо темпо. Веќе при описот на првата соба, во која Лудвик требаше да ја отповика својата „грешка“, ја навестува засилената перцепција на авторот, заснована врз принципот на „досегање по еден тематски систем, идејна асоцијација, евокабилност, а не хронологија. Теснотијата, несоодветноста, непомирливото чувство на гнаса, извалканост и голотија се доминантните аспекти на таа соба, која го навестува и психолошкиот амбиент во кој е ситуиран целиот роман.

Таа страстна материјалност предизвикува дејството да се појави во целата конкретност и едно конкретно да предизвика претстава на друго конкретно и преку истакнат детаљ, кој е содржински набрекнат, да се опише не само пејзажот, туку и неговата атмосфера, настроение, израз и внатрешната негова смисла, заправо она што ја прави неговата вредност. Перцептивната сетилна визија на реалноста со нескриена субјективност и рефлексија го возвишува описот до поетски лирска и високоинтелектуална рамнина и истовремено условува описот да ја менува својата функција.[4])

[3]) Францускиот писател Rob Grije ја објаснува социолошки стабилноста на балзаковските предмети опфатени во прецизен, енумеративен опис: „Постоеше константен идентитет меѓу овие предмети и нивниот сопственик: обичен елек, тоа беше веќе карактер и социјална позиција истовремено. Човекот беше причина на сите нешта, клуч на универзумот и неговиот природен господар по божје право . . . Но денес, значењата на светот околу нас се само парцијални, провизорни, контрадикторни и секогаш оспорувани.“ (B. „Un nouveau romane“, Paris, 1964, p. 194).

[4]) Оваа ужасна оптичка конкретност ја внесува во литературата Гистав Флобер и создава опис, кој се слева струјно во раскажувањето. Францускиот литерарен историчар, Албер Тибоде го определи овој опис со термин, кој е денес усвоен од сите истражувачи во овој домен: „Description en mouvement.“ B. Albert Thibaudet, Gustave Flaubert, 1922. Во врска со ова в. исто кај M. Kundera, Umeni romanu, Praha, 1960, стр. 139.

Елементот на несоодветност, неприпадност, отуѓеност, се уфрлува во целата таа материјална прецизност и ја засилува тегобноста во атмосферата, создавајќи внатрешна врска меѓу создадената слика и организацијата на психичкиот хабитус на Лудвик Јан во чија основа е самоизмамата.

„Описот", според Волфганг Кајзер,[5]) „може често да изгради слика. Нејзините обележја се: затвореност, предметна изобилност, временско повлекување и конечно, посебна значенска содржина. Како во лириката сликата може лесно да стане симбол . . . До колку се појавува во полн силен блесок, може во епскиот текст да има посебно дејствување."

Велек и Ворен[6]) тврдат дека изразитата слика е заснована врз чувство или набљудување — може да биде истовремено претставување (Darstellung) и заменување (Stellvertretung). Сликата може да биде опис или метафора. Но на прашањето: можат ли сликите, кои не се никакви метафори, кога се гледаат со „духовни очи" да имаат симболично влијание: „Не е ли секоја перцепција изборна?, самите ѝ даваат недвосмислен одговор: „Модерната психологија нè научи дека овие две значења на поимот „слика" се вкрстуваат. Може да се каже дека секојдневната слика до извесен степен е симболичка."[7])

Дескрипцијата во „Шега" се пробива во самата стварност. Таа не ги кине настаните на апстрактни тези, туку ги досега самите нешта и појави, за да создаде преку нивното визуелно претставување еден сознаен и емоционален комплекс. Оттука и дигресиите, кои скокаат во раскажувачкиот тек, не можат да се сметаат како безусловно ретардационен момент, туку како концентрација или предочување на настан.[8]) Затоа, колку парадоксално да звучи, описите во „Шега" се важен момент за унапредување на дејството. И уште повеќе, описите се рефлекси на една филозофија, која тендира кон матафоричен, симболичен и митски израз, заснован врз сугестивна евокација, врз алузија.

Во минуциозната визуелна дескрипција на Кундера доминира надворешен неред, неусогласеност, обесмисленост, присутна за да ја потврди внатрешната раздвоеност на Лудвик Јан и алиенацијата негова во светот. Во согласност со неговото психичко битие, и описот на урбанистичкиот декор ќе биде претставен во иста димензија, како антропоцентричка метафора: „ . . . улица од пет еднокатни граѓански куќи, кои не се заедно споени и секоја стои посебно: чудно и широко, можеби требало да ја обликуваат основата на кејот, чијашто раскош никогаш не можела да се реализира; двете од нив имаат од керамика и гипс ангелчиња и ситни орнаменти, денес веќе излупени; ангелот е без крилја, а орнаментите се соблечени до тулите, така што ја губат смислата." (39).

[5]) Wolfgang Kayser, Das schprachliche Kunstwerk, Bern, 1967, стр. 184.
[6]) Wellek — Warren, Theorie der Literatur, Berlin 1960, стр. 165.
[7]) Ibid, стр. 268, n. 7.
[8]) Eberhard Lämmert, Bauformen des Erzählens, Stuttgart 1967, стр. 89, 90.

Тажен, мачнотесен, опустошен пејзаж, како што е и душевниот пејзаж на Лудвик Јан и на сите оние кои во „Шега“ се најдоа во сенката на својот прелаган живот, е специфика на следната метафоричка слика: „Во тој миг се запалија во бавчата ламбите што висеа на долги жици, прикачени од дрво на дрво; бидејќи уште не беше темно, туку само почетен самрак, тие не шираа околу себе светлина, туку само стоеја цврсто во сивкавиот простор како големи, неподвижни солзи, што не можат да се истријат, но не можат ни да капнат; имаше во тоа некаква ненадежна и неразбирлива тегоба и не можеше никако да ѝ се пркоси.“ (370). Надворешните предмети се тука носители на емоционалните импулси на ликовите, тие ја предочуваат нивната душевна состојба.

Неизбежната конфронтација со апсурдот секој уметник ја доживува на свој начин. Реакциите на него содејствуваат во обликувањето на творечкиот метод. За разлика од најисклучивиот екстремист на апсурдот, Франц Кафка, кој тргна по патот на апсолутното разложување на светот и досегање на апсолутно ослободување на сите реални човечки односи и сите врски со животот во вид на чиста апстракција, Кундера го наситува окото со оптичкото искуство на пејзажот, описите негови се изразно евокабилни, сугестивни, непосредни, во кои, компаративно-алузивно-дескриптивниот момент е очигледен.

Пример за дескрипција со посредничка, алузивна функција кон „други нешта“ со помош на вешто избрани детали, кои во контекстот имаат атмосферообразувачка функција, е во основата на следнава визуелно-кинетичка слика: „Го минав чуминиот столб; подлогата ја потпираше светецот. Светецот го потпираше облакот, облакот го потпираше другиот облак, а врз тој облак седеше друг ангел: беше утро; ја спознав оваа очигледност одново кога се загледав во мермерниот столб, во таа возбудлива пирамида од светци, облачиња и ангели, кои тука во тежок камен го скриваа небото и неговите висини, додека вистинското небо беше утрински сино и очајно оддалечено од ова прашливо парче земја.“ (208).

Индивидуите во „Шега“ не можат да се сметаат како индивидуи во вистинска смисла на зборот. Тие се толку опредметени, проголтнати од објективитетот, што го губат својот субјект во тој објективитет. Вистинскиот лик се менува зависно од овој процес во маска. Оваа мистификација на субјектот претставена е метафорички преку описот: „Кога ги гледав тие долгокоси глави, кои околу себе блескаво и театрално се пенеа од зборови, ми се враќаше мојата стара омраза кон векот на незрелоста, и ми се чинеше дека пред себе гледам сè артисти на чиишто лица се ставени маски што би требало да ја претставуваат ступидната мажественост, гордата несожаливост и грубост; и никакво оправдание не видов во тоа што под маската е можеби друго (почовечно) лице, зашто ужасно ми се чинеше токму тоа што лицата под маската беа толку свирепо предани на нечовечноста и грубоста на маските.“ (369).

Ликовите во „Шега" се претставени во конкретна историчност. Во неа и нештата се оптоварувааt со значења. И тие стануваат носители на значења, кои го досегаат егзистенцијалниот опсег, феноменот на самоизмамата, која впрочем проникнува низ целиот роман како негова супстанцијална димензија: „И пак ги пресретнував луѓето што носеа во рацете корнети со црвено шапче и одново си помислив дека тие корнети личат на факли и дека во тој облик можеби има и извесна, смисла, зашто тие факли не се факли, туку травестии на факли и тоа што во себе го носат свечено, таа трендафилова трага на наслада, тоа не е никаква наслада, туку травестија на наслада, што веројатно ја постигнува неизбежната травестираност на сите факли и наслади на ова прашливо гратче." (209).

Опредметениот човек ја доживува во „Шега" својата полна идентификација со нештата кои стрчат во кундеровските дескрипции од просторот како нивна екстензија: „Ја отворив вратата од соседната просторија; тоа беше пак канцеларија; работна маса, кош за хартии, три стола, орман и закачалка; (закачалката беше иста како во првата канцеларија: метална прачка, поставена на три ногалки, се шириле нагоре исто како надолу — во три метални гранки: стоеше тука бедно и човечки, зашто на неа не висеше никаков мантил; од нејзината железна голота и смешно подадените рачиња ме опфати некаква бојазливост; над работната маса имаше прозорец, но инаку тука беа сè голи ѕидишта; никаква врата оттука не водеше; двете канцеларии беа очигледно единствени две простории во куќарката." (350).

Конфронтацијата на описите од природата и урбанистичките декори ни ја открива носталгичната аспирација на Кундера кон пленерот. Двата амбиента, двата декора (градскиот и полскиот) образуваат антагонистички колерат. Градот е место на алиенација, подлости, прогонство. Задушлив со своите постојано слични соби (со голи ѕидишта и несоодветен ентериер, кои функционираат како метафорички симболи),[9]) ја опустошува душата на човекот, нудејќи му ја во замена својата единствена привилегија — осаменоста. Градот е преобразба на пустина. Овој отпор кон градот (колку и да е во „Шега" убедливо мотивиран) во однос на наркотичните описи на природните пејзажи не може а да не ја навести урбанистичката клаустрофобија, вкоренета во патетичната и до трогливост возвишена носталгија по народната традиција, по народната уметност, по сè она што е чисто, неизвалкано од индустрискиот чад.

Еден лиризиран опис, којшто прозвучува како вистинска лирска инкантација во која се разредува смислата до најнежен пој, како светол и ведар орфички патоказ ни ја сугерира врвицата по човековото осмислување, врвицата по совладување на апсурдот и откривање на загубената автентичност: „Ја гледам врвицата што се извива низ полињата. Ја гледам земјата на таа врвица ужлебена од тесни тркала

[9]) Wellek — Warren, наведената книга, стр. 167, стр. 268, н. 12.

на селски коли. И ги гледам меѓите по таа врвица, тревести меѓи толку зелени што не можам да се воздржам а да не го погалам со рака нејзиниот мек откос . . . Одам понатаму и пред мене на меѓата се појавува трендафиловата грмушка полна со ситни црвени трендафили и јас се запирам и сум среќен. Седнувам под грмушката во тревата и лежам еден миг. Чувствувам како грбот ми го допира тревестата земја. Ја држам на својот грб и ја молам да не се плаши дека е тешка и да ме притиска со сета своја тежина.“ (153).

Обидот да се освои автентичноста со враќање во светот на првобитното знамение, во длабините на столетијата се реализира како кулминација на самоизмама при дескрипцијата на ,,Кралскиот поход“. Врз принцип на функционален анахронизам ни се претставува во ,,Шега“ фолклорниот ритуал. Низ него провева внатрешна рефлексија на една субјективна свест. Во супстанцијалната јатка на едно дамнешно време се внесуваат елементи што си противречат еден на друг и создаваат анахронизам од повисок вид, со чија помош ни се открива супстанцијалната содржина на една ситуација во чија основа е самоизмамувањето: ,,Од далечина преку стреите на селото се одзиваше трогливото ,,бргу-бргу“, се одзиваше толку од далечина што тука во бавчата на крчмата, окружена со ѕидовите на куќите допираше полунестварно. И таа привидна нестварност ме наведуваше на мисла дека сето ова околу нас воопшто не е сегашност, туку само минато, петнаесет, дваесет години старо минато, дека ,,бргу-бргу“ е минато, Луција е минато, Земанек е минато и Хелена е камен што сакав да го фрлам врз тоа минато; сите тие три дена беа само театар на сенки.“ (343).

Обновувањето на сопствените нарушени човечки размери е посебно тегобно и нелесно. Претставен од писателот во позиција на агресивна самоизмама, Лудвик Јан доживува низа самоизмами, во кои ни се претставува секојдневието со неговото отуѓување. Во драматичната игра меѓу опредметувањето и автентичноста, преку бројните човечки контакти, обликувани според псевдовредности на деградирани цели, тој се ориентира тегобно и напорно, за сепак, во таа низина на опредметување, да согледа макар за миг, и макар во грч, како се исправа потопениот човечки свет, како испливува од светот на нелични функции и како ја освојува својата загубена автентичност. Овој магичен и во романот веќе неповторлив миг Кундера го доживува како визуализирана претстава, како оптичка конкретност: ,,Опредметувањето кое нè зафати, ми изгледаше во првите денови тотално; нелични, директивски функции, што ги извршуваме, ги затапија сите наши човечки појави; но таа тоталност беше само релативна, предизвикана не само од вистински околности, туку и од несвикнатост на очите (како кога стапува човек од светла во темна просторија), по некое време почна полека да се прозира и во тој самрак на опредметување почна да се гледа човечкото на

луѓето. Ќе треба секако да признаам дека јас бев еден од последните, кои на изменетата „светлина“ знаеја да го акомодираат своето око.“ (65, 66).

Определен и извонредно сложен психички процес предочен е преку описот, сфатен како сетилна сензација, во која определено се потврдува судбината на Кундеровата мисла: да не се одбива, туку да се рефлектира во визуелни слики, во кои, било да се тие темни или прозирно јасни, величествени или морни, се одразува како во скршено огледало самоизмамата во непрегледна низа од облици.

Без да ја менуваме перспективата на оваа мисла, можеме кон крајот на ова изложување да заклучиме дека најимпресивните свои искажувања за човековата положба во светот, Кундера настојува да ги материјализира преку категоријата на описот. Заснован врз принципот на алузија и евокација, овој силно прецизен, непосредно сугестивен и оптички конкретен опис, претпоставува хипертрофирана сензабилност кај ликовите во присуството на објективната реалност, во светот на нештата. И токму тој свет од рамнодушни, имобилни нешта, стана прекрасен медиум со кој писателот можеше да ги искористи најфините вибрации на духот, да проникне во најдлабоките слоеви на човековата психологија и да го истакне како приоритетен проблем она што лежи како тешко бреме во самата основа на неговото битие.

D-r Vera JANEVA — STOJANOVIĆ

LA DESCRIPTION DANS LA STRUCTURE NARRATIVE DE „LA PLAISANTERIE“

Resume

D'après les analyses de la fonction de la description dans la structure narrative du roman de Milan Kundera „La Plaisanterie“, l'auteur de cet article en vient à la conclusion que la description n'est pas ici une catégorie fermée, qui représente un élément retardatif dans le flux narratif, mais une concentration et une prévision de l'évènement. La description dans ce roman ne coupe pas les évènements aux thèses abstraites, mais atteint les choses elles — mêmes et les apparitions, pour créer avec une présentation visuelle un complexe émotionel et intellectuel, qui nous découvre des significations révélatrices.

Par conséquent on peut dire avec assurance, que les descriptions dans „La Plaisanterie“ sont des moments très importants pour l'avancement de l'action. Et encore plus, les descriptions sont des reflets d'une philosophie, qui tend vers une expression métaphorique, symbolique et mythique, basée sur une évocation suggestive, sur une allusion, qui change la strukture du roman et lui donne sens.

Д-р Петро ЈАНУРА

ЛИКОТ НА МАРКО КРАЛЕ ВО АЛБАНСКОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО

Како што е познато, врските меѓу Албанците и Јужните Словени почнале да се воспоставуваат од VI и VII век преку некои симбиози во разни области на животот. Тие врски станале видливи и во областа на народното творештво, почнувајќи од времето на Византија во XIV век, а се проширале и зацврстиле уште повеќе за време на владеењето на Османлиите, односно во времето на Отоманската Империја. Евидентни примери на таква врска се ликовите на: Марко Крале, Мујо и Халил, Ѓерѓелез Алија, Мусо Кесецијa и други во албанското народно творештво и ликот на Марко Крале во српскохрватското и македонското народно творештво, со меѓусебни влијанија, а кои помалку или повеќе имаат аналогна тематика и се со иста цел. Ова уште подобро може да се види во народните легендарни и јуначки песни, создадени кон крајот на XIV и почетокот на XV век. Тие продолжуваат да се создаваат и натаму за време на Отоманската Империја, кога на Балканецот му беше одземена слободата и, како што е познато, беше создаден таков живот што беше вистинска трагедија, кој се појавува во убавите сугестивни народни творештва со заеднички ослободителни мотиви и субјекти преполни со драматичности.[1]) Централна личност во овие легенди кај Јужните Словени е Марко Крале, додека како еквиваленти на него се Мујо и Халил, Ѓерѓелез и Мусо Кесецијa и други во албанското народно творештво на Балканот и ликовите на Пал Големи, Ник Пета, Мило Шими кај Албанците иселени во Италија во првата половина на XV век. Сите овие ликови народот ги претставил со хиперболична сила, не толку заради нивните физички особини, кои се имагинарни, колку за да ги претстави како храбри и силни, како што

---

[1]) D-r Eqrem Çabej, Për gjenezën e letraturës shqipe, Shkodër, 1939, стр. 41, 44; Томе Саздов, Македонски народни песни, Скопје, 1966, 106; Historia e letërsisë shqipe, I, Tiranë, 1959, стр. 78, 81, 86. Овие песни и врски уште во 1902 година ги проучил Карл Дистериск во делото: Poezia popullore e viseve ballkanike në elementet e saja të përbashkët" (Народната поезија на балканските краишта во нејзините заеднички елементи).

и самиот ги сакал.[1a]) Само тие јунаци можеле да ѝ се спротивстават на империјалистичката сила на Истамбул. Таквите гиганти симболично го претставуваат самиот народ.

Ликот на Марко Крале во албанското народно творештво е убаво претставен како што го има во српското, хрватското и македонското народно творештво, со таа разлика што кај Албанците тој е застапен во ограничен обем, критички со добри особини, но и со лоши црти. Марко сака да пие и да се опива, да се фали[2]) и да предизвикува кавги. Народниот пејач не го одделува од погледите на неговата општествена припадност, но Марко слабо се споменува како принц или пак да му се придава некаква историска вредност; неговата глава не носи принцевски ореол. Значи, не се идеализира многу како во српското народно творештво, туку му се дава и реалистичен карактер, како и на многу места и во македонското народно творештво.[3]) Албанскиот народен пејач својата инспирација, како што сакал тој, ја насочил кон реакција, против феудалниот систем и во Марко Крале гледа човек кој во многу случаи се движел под влијание на неговото феудално воспитување. Албанскиот пејач ги активирал ликовите во албанското народно творештво, тој реагира секогаш со членовите на запоставената класа, како селани и сточари тие секогаш се готови за акција против отоманската феудална власт. Оттука се гледа социјалниот карактер на албанското народно творештво во кое се пее за Марко Крале. Сето тоа е резултат на народниот дух во XIV и XV век, така што социјалната вредност на овие творби е евидентна, но не и без осцилации и тоа спрема ставот на ликовите, кој понекогаш се појавува реално, понекогаш идеално, понекогаш студен и индиферентен, понекогаш строг, понекогаш елегичен, понекогаш еруптивен, динамичен и експлозивен, а понекогаш реторичен и претставен во долга развојна форма на субјектот, а некогаш краток и сугестивен. Така, овие легенди се навистина ремек дела во албанското народно творештво.[4]) Тие во овој поглед се слични на оние на другите народи во врска со ликот на Марко Крале. Значи, кај сите Балканци, за разлика од другите народи,[5]) „народната епска песна (во случајот

[1a]) D-r Eqrem Çabej, цитирано дело; Historia e letërsisë shqipe, стр. 75.

[2]) Folklori shqiptar, II; Epika legjendare (Cikli i kreshnikëve), Tiranë, 1966, стр. 471, каде го наоѓаме Марко кога вели: „Nuk ka bamun nana trim si unë" (Не родила мајка појунак од мене), или во македонската варијанта: „Марко и дете Дукатинче" се забележува: „Али има негде догледано да се најдит појунак од мене". (в. Миладиновци, Зборник, Скопје, 1962, 159).

[3]) Томе Саздов, цитираното дело, стр. 113.

[4]) Овие легенди имаат „извонредна артистичка вредност", тие се разликуваат по „пластичната сила и со оригиналноста на јазикот, течноста во водење на разговори . . . . . затоа овие песни останууваат како еден голем споменик, кој со својата уметност ќе остане во сите векови". (в. Folklori shqiptar, II, стр. 40, 41).

[5]) D-r Eqrem Çabej, цитираното дело, стр. 41.

легендите, П. Ј.) се јавува култивирана на посебен начин", со карактер некогаш унитарен, некогаш фрагментарен.[5a])

Албанската народна песна како и народната песна на словенските народи на Балканот, каде што доминира ликот на Марко Крале, се раѓа од спротивставувањето на Византијците, а подоцна на Османлиите, кои во многу нешта се наследници на Византијците. Ова спротивставување е особено силно кај христијанските народи, додека водачите на исламизираните народи, поради промената на социјалната положба, се помириле со наметнатата реалност од Истамбул. Така се објаснуваат нивните исламски имиња во разните легенди, во албанската народна литература. Како текви тие излегле од христијанскиот амбиент и влегле во исламскиот. Но широките народни маси, иако исламизирани, останале верни и чисти и со своите ослободителни идеали. Затоа легендарните ликови кога се сметаат како членови на масата, се конструктивни и напредни. Но се случува спротивното, кога се однесуваат како членови на феудалната класа, тие се назадни. Легендарните народни албански ликови, кои му се спротивставуваат на Марко Крале, или се во врска со него, се и остануваат селани и сточари, во селски и сточарски амбиент што симболизира сточарство, егзистенција на албанскиот народ.[6]) Затоа овие ликови се послободни и порешителни во нивните акции против султаните, кралевите и на Венеција. За овој став е евидентен ликот на Мусо Кесеџија и оној на Ѓерѓелез Алија. Личностите во албанските легенди, како што реков, се во конфликт со Марко Крале. Токму поради тоа тие остануваат во селски и сточарски амбиент и како такви напаѓани од феудално-војничката власт на султанот, додека Марко Крале, во народната албанска поезија, честопати ги брани интересите на султанот. Тој ова го правел не како член на народот, кому му припаѓа, туку како човек со своите слабости, за своја сметка. Значи, антагонизмот меѓу албанските личности и Марко Крале е создаден како лична гордост, со тоа што тие сакале да ја покажат својата сила, но никогаш не реагирале и не предизвикувале караници како претставници на своите народи, а по-

---

[5a]) Кога ќе се земе предвид времето кога живееле Крале Марко, Мујо и Халил, во некои варијанти наоѓаме анахронистички елементи, како, на пример, во легендата за Мујо: тој го чита писмото што му го испратил Кралевиќ Марко за да излезат на мегдан. (в. Folklori shqiptar, II, str. 34). И во македонската варијанта „Немската кралица и Марко", кралицата по гавранот му испраќа писмо на Марко. (в. Миладиновци, стр. 166—167).

[6]) За оваа албанска народна песна се вели:

„Kur ish kanë Muji djale i ri,
ma kish que baba n'rogë tu nji Zotni,
çoban lopësh Zotnia e kish ba . . . . . ."
(кога Мујо бил младо момче,
татко му го испратил на работа кај еден господин,
господинот го направил говедар).

(в. Visarët e kombit, II, str. 63; Historia e letërsisë shqipe, I, str. 77; Folklori shqiptar, I, str. 14).

себно никогаш не реагирале еден против друг во името на тие народи. Поради овие погледи тие биле блиски и соединети, уште од кога почнале да живеат едни крај други во балкаската заедница. Присутноста на личноста на Марко Крале во албанското народно творештво и на Мусо Кесецији, Ѓерѓелез Алија и Мујо и Халил во народното творештво кај јужнословенските народи е стара, таа се врзува со средниот век. Но која од овие личности е постара, многу е тешко да се определи, дури е сосема невозможно, исто така како што е тешко со сигурност да се определат причините поради кои овие личности останале живи во народното творештво.[7]) Меѓутоа, сигурно се знае дека присутноста на овие личности во народните творби потекнува од една потесна духовна соработка и дека народните творби се развиле паралелно и во многу случаи како последица на еден заеднички живот, и тоа заеднички и во политичка и во економска и во социјална смисла. Оттука и историската вредност на овие народни песни, а споменатите личности имаат заеднички идеали — добивање на слободата што народите ја изгубиле. Поради тоа и ослободителниот карактер на легендарните песни за Марко Крале во албанскиот народен фолклор уште не може со прецизност да се знае зошто станал толку популарен, како што е и во српското и во македонското народно творештво. Фактот што тој влегол и во албанското народно творештво треба да се поврзе, евентуално, со фактот дека има особини како Мујо и Халил, Ѓерѓелез Алија и Мусо Кесецији и дека е современик на Лек Дукаѓини.[8])

На непознатиот албански народен пејач, то ест на самиот албански народ, му се допаднала легендарната личност на Марко Крале,

---

[7]) „Науката многу малку ја проучила" и не се знае која балканска варијанта е постара, но има можност да биде онаа што Славјаните ја создале во заедница со старите Албанци, од која ја зеле содржината на нивните песни, а потоа повторно им ја вратиле на овие (на Албанците, П. Ј.) во славизирана форма (в. Eqrem Çabej, цитираното дело стр. 47/1; Томе Саздов, цитираното дело, стр. 108):

„Повеќе научници се обидоа да ја решат оваа мистерија; М. Арнаудов, Крали Марко, въ народна поезия, София, 1918.

Албанците за староста на овие песни велат дека се „стари песни, престари и најстари". Албанците во Италија ги викаат „старински песни" и на италијански „santi della vessniaia".

[8]) Се верува дека семејството на Дукаѓини е најстаро албанско принцеско семејство. Неговата старост датира уште од VII век, но тоа станало попознато во XV век, а посебно за времето на Скендер-бег (1444—1468). Најпознат е Лек Дукаѓини. Овој бил пријател и соработник на Скендер-бег, но не бил секогаш искрен, затоа што имал спротивни аспирации. Но и покрај тоа тој повеќе го сакал Скендер-бег отколку султанот Мурат II, што го докажал по убиството на Балабан-паша. Тој се борел против Турција во 1477. Во 1481 година го наоѓаме во Дубровник (в. Ali Hasharova: Bashkëluftëtarët e Skënderbeut, Prishtine, 1967, стр. 67, 104); во Зборникот на Миладиновци, Скопје 1962, стр. 159—161 е објавена народната песна „Марко и дете Дукаѓинче", во која се пее за судирот меѓу овие двајца јунаци.

па поради тоа и пее за него[9]), но во исто време, како што видовме малку погоре, тој ги истакнува и позитивните и негативните негови особини, зашто има случаи кога Марко Крале како турски вазал, според народниот пејач, се става во служба на султанот за да добие материјални блага[10]) и како таков тој се бори против легендарните албански личности, како што се: Мујо и Халил, Мусо Кесеција и Ѓерѓелез Алија.[11]) Овој негативен став на Марко Крале им дава на легендите драматичен карактер, тие се интересни заради литературната вредност што се изразува во описот на јунаштвото на сите личности, било кога се тие во антагонизам или кога се смирени. Личностите, посебно Марко Крале, се опеваат не како историски личности, туку само како луѓе. Непознатиот народен албански пејач во овој случај акцентот го става на нивното човечко однесување, го изнесува на видело нивниот дух како таков. Во легендарните песни нив ги гледаме како слободно реагираат според нивните моментни духовни диспозиции. Пејачот не го интересира, ниту пак го импресионира историската важност на Марко Крале, ниту онаа на Мусо Кесеција, кој според Вук Караџиќ живеел во времето на Бајазит II.[12]) Поради тоа албанските народни песни, во кои се јавува Марко Крале, се разликуваат по хуманиот карактер, но секогаш се потенцира јунаштвото и смелоста на сите личности како главна карактеристика. Значи, машкото ју-

---

[9]) Албанската народна литература не создала само легендарни ликови како Мујо и Халил, Ѓерѓелез Алија, Мусо Кесеција и др., туку и народни песни во кои личностите што покажуваат јунаштва поради разни причини — економски, општествени, лични или семејни, се викаат Марко, тие се одраз на воодушевувањето како восхит на особините на Крале Марко (ова име е многу распространето во северниот дел на Албанија), како на пример:

„Mark Milani një topçi"
„Mark Krala i trim drangua"
„Mark Bogdani trim drangoi"
„Marka Ruci i trim i trimit"
„Mark Kuli izhenjanë"
„Mark Kuli i trim dai — po lufton për t'tanë Arbëri"

(в. Viçenc Prenushi, Këngë popullore gegnishte, Sarajevë, 1911, str. 35);

„Марк Милани, еден топчија"
„Марко Крале змеј јунак"
„Марк Богадани, змеј јунак"
„Марка Ручи јунак на јунаштвото"
„Марк Кули некомпромисен"
„Марк Кули јунак кападилук" — тој се бори за целата Арверија.

Mbledhës të herëshëm të folklorit shqiptar (1635—1912), III, str. 308, 309, 310, 311, Tiranë, 1962.

[10]) Затоа што го уби Мусо Кесеција, „тој му даде три товара благо" (в. Вук Стефан Караџиќ, Српске народне пјесме, II, Београд, 1953, стр. 398); Folklori shqiptar, II, str. 17, 28.

Како вазал Марко се борел на Роџин, близу до Крајова, (Романија), против романскиот принц Мирче стариот (Mircea cel Batran), каде што бил убиен.

[11]) Folklori shqiptar, II, str. 36.

[12]) Вук Караџиќ, цитираното дело; Historia e popullit shqiptar, II, str. 125, 231.

наштво наеднаш излегува на видело. Ова поради тоа што Албанецот за овие песни вели: „e burrërojnë, njerinë, e bajnë trim, i shtien zemër të durojnë plumbin, gjakun . . . “ (го прави вистински маж, го прави јунак, му овозможува неговото срце лесно да го поднесе куршумот, крвта). Поради тоа: „Се зголемува и физичкиот обем на хероите“.[13])

Легендарните песни не ги пееле само широките маси, туку поради нивната убавина ги пееле и феудалците по градовите во нивните дворови.[13]а) Тие иако се легендарни, сепак се создавани, никнувале од реалниот живот. Тие не излегуваат надвор од историскиот дух на времето, во нив многу убаво се почитува и излегува на видело етиката на тоа време. Затоа нивниот творец вели: „por meos me kanë, s'kishin dijtë me e thanë“ (да не беа, не ќе знаеја да го кажат). Тие и денеска се живи, поради тоа што на албанскиот народ му се допаѓа јунаштвото на Марко Крале и на другите личности, кои се борат за идеалите на народот и се во акција заедно со него. Овој народ ги почитува јунаците и има еден култ кон нив, без оглед на нивната националност. Од таа причина јуначките песни завршуваат со патетичните стихови: „Kado shkoftë e ka do voftë, — lufta e trimit mos u harroftë. Gjithmon Zoti e nimoftë, — sikush kënoftë e kush e nigoftë“.[14]) („Било кај да оди, насекаде каде ќе оди — јуначката песна да не се заборави — секогаш господ го помага, било кој ја пее, било кој ја слуша“). Овие се позитивни концепции на еден јуначки народ, во кои јуначкиот елемент во песните целосно ја отстранува монотонијата во содржината и ја зголемува динамиката на развојот и нивната епска сила. Сето тоа ја прави личноста на Марко Крале, во овие малку легендарни песни што ги има народното творештво, да се јавува со сета негова епска големина, како што се јавува и во српското, македонското и хрватското народно творештво. Таа е сугестивна и кога е позитивна и негативна, затоа што секогаш е јуначка и смела, и секогаш акционира во името на јунаштвото и на нејзината фама, како јуначка и легендарна. Марко Крале ја почитува својата личност како таква, но и покрај тоа има случаи кога тој се оддалечува од мегданот, како во албанската варијанта „Ѓерѓелез Алија“ и го убива Мусо Кесецијa со

[13]) Folklori shqiptar, II, str. 10.

[13]а) Ibidem, стр. 11.

[14]) Ibidem, стр. 10.

Легендите и кај Албанците се придружуваат со лаута, за која народот вели:

„Lahuta e bekuene, se mer kâjkë të dhimshme“
Kâjkë trimash. Kâjkët e lahutës kanë ogur,
bereqet. Asht mirë me i ra lahutës, mirë
asht edhe me i nigue“ (ibidem).

измама.[15]) Но во овие случаи тој дејствува поттикнат од мистички сили. Тој под нивното негативно влијание и со ослабени човечки иреални вредности влегува во светот на басните[15]а). Непознатиот албански пејач често ги изнесува на видело мистичките сили не само како „духовни паганси елементи“,[16]) туку и да ја спасат човечката личност на Марко Крале и покрај тоа што е тој со хиперболизирана сила.

Една друга карактеристика на албанските легендарни песни, во кои централна личност е Марко Крале, е и меѓусебното почитување, кое надвладува во антигонистичките акции на личностите, кога се караат меѓу себе како луѓе, и без најмала манифестација на чувствата на омраза или потценување на нациите на кои им припаѓаат. Тие предизвикуваат кавги, се намразуваат и се караат, но ниеден од нив не паѓа, ниту е совладан во праведната борба. Мујо за Марко Крале вели кога зборувал со Халил, кој како млад е и посмел и брз во одлуките: „Me m'ngue mue rrugën Markit ja lëshojmë“ — да ме послушаш мене, на Марко да му го пуштиме патот, но Халил му одговора: „Baca Muj, tha, zoti të vraftë. Burrë të fortë na gjithmon kena lupë. Sot erdhi dita n'ta me u përgjekë“[17]) („Брате Мујо, му вели, господ да те убие, ние јунак секогаш сме барале — денеска дојде денот да се пресметаме“). Во варијантата „Ѓерѓелез Алија“ Харамбаш Илија, кај кого отишол Марко Крале за да дознае нешто за Ѓерѓелез Алија, му вели на овој: „Gjarpën i hidhët krajlo aj asht kurt'ja ndijsh rraplinën e tij tre konak rrugë-o ti të shkojsh“ — („Моли бога Кралевиќу Марко што се нисам пробудила била док је Мусо у животу био, од тебе би триста јада било“)[17]а).

Кога Марко Крале и албанските споменати личности биле на спротивни позиции, нивната иницијатива не била директна, туку тие биле подбуцнувани од султанот и кралот. Султанот му вели на Марко Крале: „Можеш ли се, Марко, поуздати да ти идеш у приморје равно,

[15]) Вук Караџиќ, цитираното дело, стр. 391, 395; ова поради тоа што Мусо не им потклекнал на заканувањата:

„Дели Мусо, уклон ми се с пута — ил с уклони
ил ми се поклони!“, но Мусо му одговара со
гордост и јунаштво:
„ . . . . . ја ти се уклонити нећу —. . . . . .
љута Арнаутка . . . . . ме је често заклињала —
да се ником не уклањам с пута“.

[15]а) Eqrem Çabej, citiranoto delo.

[16]) И во албанската народна легенда од овој вид се појавуваат вили, кои го убедуваат Мујо да излезе на мегдан против Марко

1. „Shtat udhë kryqse po janë“
2. „Me e vra ose të djallë me e xanë“
(„Седум крстопати се“)

(„Да го убијат или жив да го фатат“), но да е внимателен дека како Марко, „burrë ma të fortë n'kralji nuk'le“, (посилен маж во кралството нема да се роди). в.) Këngë popullore legjendare, str. 171.

[17]) Këngë popullore shqiptare, str. 171.

[17]а) Folklori shqiptar, II, str. 474.

[18]) Вук Караџиќ, цитирано дело, стр. 398.

— да погубиш Мусу Кесецијa? Да ѣу блага колико ти драго“,[18]) или во албанската варијанта султанот му вели на Марко Крале, кого го ставил во затвор: „Unë prej burgut po du me t'hjekë, N'mujsh me ma pre Musë Qesexhinë“[19]) (Јас сакам да те пуштам од затвор, но ако можеш да ми го погубиш Мусо Кесецијa). Има случаи кога султанот ја има користено силата и смелоста на Мусо (иако воопшто Мусо бил против царот), а истовремено има и такви случаи кога Марко Крале и Мусо се побратими и давале заклетва: „Kurr prej shoqit nuk janë nda! Gjithmon zoti na nimoftë; shpata e jonë të keqin e pushtoftë“[20]) (Никогаш еден од друг да не се разделиме, секогаш господ да ни помага, нашата сабја лошиот да го совладува). Оваа слога и заклетва се симболични, поради тоа што и јужнословенските народи и Албанците во текот на својата историја имаат извршена една праведна работа — борба против нивниот заеднички непријател.

Petro JANURA

MARKO KRALE IN ALBANIAN FOLK LITERATURE

Summary

In Albanian folk literature the legendary figure of Marko Krale is presented and read by the Albanian folk poet, but not to the same extent as in the folk literature of the Yugoslavs, especially the popular literature of the Macedonians and Serbians.

The Albanian folk poet has reas about this figure to a limited extent, with the good qualities and the faults that he has.

The Albanian folk poet looks at this well-known Balkan personality in a critical manner, presenting him as a person who praises himself, gets drunk and is boastful; not as a prince or as the son the people, but only as a brave and plucky person. He comes into collision with popular Albanian figures such as Mujo and Halili, Gjergj Elez Aliu and Muso Qesexhine. He clashes with these personalities but none of them conquers him.

In his clasche with these popular Albanian figures Krale Marko is helped by faivies in the same way that the Albanians are helped by voices. In both these popular literatures the role of these mystical and mythological figures is rather negative.

---

[19]) Këngë popullore legjendare, str. 275.

[20]) Ибидем, стр. 175.

Vincenzo T. MANCUSO

POSTILLA AL CANTO VII DELLO INFERNO

Critici e dantisti, in ogni tempo, si sono cimentati nella interpretazione del primo verso di questo Canto, nel tentativo di chiarire il senso delle parole „PAPE SATAN, PAPE SATAN ALEPPE!". I risultati, fino ad oggi, sono stati quanto mai disparati e, talora, fantasiosi fino a pretendere che DANTE abbia voluto .... regalare un „Rebus" ai lettori.[1])

E'chiaro che non si puo'accettare la tesi per cui il Poeta si divertisse a celare sotto „parole oscure" il senso reale del suo messaggio, quando si tenga presente che egli scrisse la sua Opera Somma deliberatamente in „volgare" perché tutti fossero in grado di intenderne il significato, e a conferma di questa sua scelta la chiamó „Comedia"[2]).

Ma tra questa constatazione accettata da tutti, e l'affermazione di quei Dantisti i quali sostengono che il poeta qui abbia voluto celare il vero senso delle parole o che non abbia voluto dare loro un senso, a bella posta mi pare che ci sia una palese contradizione! Né si puó attribuire al „simbolismo" la difficoltá della interpretazione, perché la cultura del tempo indulgeva molto al linguaggio simbolico che era un mezzo di espressione comune a tutti i letterati, ma che i lettori provveduti di mediana cultura intendevano bene.[3])

Ci chiediamo: perché mai il Poeta avrebbe deciso di nascondere nello esordio del Canto VII dello Inferno, il senso delle parole al punto che nessun lettore riuscisse a interpretarle? E, questa decisione qualora ci sia stata, non sarebbe in netto contrasto con la convinzione, piú volte ripetuta da

---

1)CARLONA-PICI: Luoghi oscuri nella D. C. pag. 224, MILANO; OLIVIERI-PICI: I luoghi piu'oscuri e controversi pag. 222 ,MILANO FREDI PORENA: „ Pape'Satan ....." in NOUVA CULTURA, NAPOLI 1925

2) DE VULGARI ELOQUENTIA, II — 4 PIO RAINA, FIRENZE, 1896.

3) R. L. JOHN: DANTE, Wien — Springer-Verlog 1946 pagg. 205—224. G. PASCOLI: „MINERVA OSCURA" BOLOGNA, Zanichelli — 1892 M. CAETANI di SERMONETA: Proposta di una piú precisa dichiarazione intorno ad un passo della D. C. ROMA: 1852

Dante e seconda la quale no si può insegnare agli uomini con „argomento", di scarsa chiarezza o, per dirlo come il Poeta vuole, „per altro argomento che non paia?"

Dante invece sollecita più volte la intelligenza del lettore a penetrare nel riposto senso delle parole, come quanqo dice:

„Mirate la dottrina che s'asconde
sotto il velame degli versi strani!

E spesso i versi della Commedia potranno sembrare strani fino a dare agli interpreti più audaci la giustificazione per essersi allontanati della giusta rotta „dinanzi all'ácqua che ritorna iguale!" ma la apparente stranezza dei versi è foriera di profonda dottrina! Tuttavia si son fatti numerosi coloro che, pur muovendo da premesse intese a far luce su certi „versi strani", si sono impelagati nella accettazione di comodo che spiega come „taluni passi della Commedia abbiano un senso indecifrabile, per precisa volontà del Poeta!".[4]) Eppure sono molti gli argomenti nettamente contrarî a questa tesi, e non è male che vengano riproposti alla attenzione del lettore:

1) Dante definì il suo capolovoro con il titolo di „Commedia" perchè scritta in quel linguaggio „mediano" che era acessibile a tutti.

2) In omaggio a questa sua determinazione di chiarezza, non risparmiò occasione alcuna per muovere critiche acerbe contro coloro che indulgevano ad un linguaggio privo di chiarezza

„che l'animo di quel ch'ode non posa
nè ferma fede per esemplo ch'aia
la sua radice incognita e nascosa . . . ."

(Paradiso XVII, 139—142)

3) Ridicolizzò spietatamente persino i predicatori che ricorrevano a linguaggio artificioso per far colpo sull' uditorio:

„per apparere ciascun s'ingegna e face
sue invenzioni ....."

Paradiso, XXIV — 94—95

4) Insistette sulla necessità che chi ammaestra si faccia capire, si faccia intendere pianamente, come quando si fa dire da Beatrice

---

4) CARLONA-PICI: LUOGHI OSCURI NELLA D. C. pag. 224 O. C. MILANO

„cosi parlar conviensi al vostro ingegno
però che solo da sensato apprende
ciò che fa poscia d'intelletto degno".

Paradiso, IV, 40—42

5) Afferma che la „sete" di sapere è insita nella creatura umana, laonde è necessario sodisfarla:

„Io veggio ben che giammai non si sazia
nostro intelletto se il ver non lo illustra
. . . . . ."

Paradiso, IV, 124—125

6) Dichiara che quando l'uomo é ignorante in qualche cosa, ciò é dovuto . . . . . ." e per difetto di ragione e *per difetto di ammaestramento*"

Convivio II, 4

Ora non è lecito fermarsi nel sospetto che Dante mandi all' aria tutte queste categoriche affermazioni e, le moltissime altre che si potrebbero ancora citare, solo per il gusto peregrino di fabbricare dei „rebus" o, peggio ancora, per nascondere il VERO! Ma allora quale è il senso di quel „Papè Satan, Papè . . . . Aleppe" u.lato da Pluto in faccia a Dante, cosi da atterrirlo?

Tra gli interpreti della Commedia c' è chi lo ha inteso come una invocazione di aiuto da parte di Pluto (Pietro di Dante, Boccaccio, Benvenuto, Buti, Vellutello) e chi invece l'ha spiegato ricorrendo alla Lingua Ebraica[5]) che secondo la tradizione sarebbe quella parlata da Dio e perciò dagli angeli, e c' è chi ha voluto vederci un senso derivato dalla lingua greca[6]), per arrivare a qualcuno che in ogni parola ha saputo leggere . . . . . il nome di un demonio![7]) Nelle „Proposte ed aggiunte al Vocabolario della Crusca", V. Monti intese queste parole come „voci bestiali al tutto fuori dell'umano concetto!" ci si chiede come abbia fatto Dante a rimanere atterrito, e Virgilio a vederci un divieto a proseguire il viaggio, se queste parole erano „al tutto fuori dell'umano concetto!"

Lo Scartazzini, nel suo Commento alla Divina Commedia, con maggiore acume offre la seguente interpretazione[8]): „Virgilio intese lo strano

[5]) G. VENTURI — STUDI INEDITI SU DANTE FIRENZE 1846 pag. 35. MICHELANGELO LANCI: Dissertazione sui versi di Nembrotto e di PLUTO ROMA 1819.

[6]) OLIVIERI-PICCI: Luoghi Oscuri della D. C. pag. 224 — MILANO.

[7]) CARLONA-PICCI: Luoghi Oscuri nella D. C.

[8]) G. A. SCARTAZZINI: La D. C. di Dante Alighieri riveduta nel testo e commentata, LEIPZIG, 1882.

linguaggio di Pluto e *ciovuol dire che è, o vuole essere, un linguaggio intellegibile ad uomini.* Ma le interpretazioni di questo verso sono numerose e assai diverse".

Lo Steiner e il Pietrobono accettano perchè sostenuta „con rigore di metodo", la interpretazione del Guerri, per il quale il verso avrebbe questo significato „Oh Satana, Oh Satana Dio re!"[9])

Resta da appurare come abbia fatto Dante a rimanere atterrito, dinanzi ad una invocazione incomprensibile, sia pure pronunciata con voce alterata!

Dino Provenzal[10]), nel suo commento alla Commedia (preso atto che gli interpreti si sono adoperati in tutte guise per chiarire il senso di questo verso „ricorrendo non solo al latino, ma anche al greco e all'ebraico") conclude che „ le intepretazioni . . . sono contradittorie!

M. Porena[11]) dopo avere affermato che quello esordio è fatto per „colpire il lettore arriva a delle conclusioni che non giovano a chiarire il senso del verso: . . . . . „Pape è genitivo di Papa (secondo la comune grafia del tempo); Satan significa in ebraico „nemico" e nel linguaggio biblico e nello ecclesiastico medievale è usato spessissimo in questo senso. Aleppe è la lettera ebraica ALEPH . . . . . che, come l'Alfa greca da esso derivata, indica anche il numero I e nel senso di numero uno si usa nella liturgia . . . . . Sicchè PAPE SATAN ALEPPE in un linguaggio che sa di Chiesa e di Bolla Pontificia . . . . . significa „primo nemico del Papa" che per Pluto alleato di Bonifacio, è un insulto . . . . . ." Per F. Montanari[12]) questo verso „è una interiezione di meraviglia irosa . . . . . queste parole di suono tra latino ed ebraico che significano forse invocazione a Satana, come a supremo signore, suonano minaccia ai pellegrini . . . . *ma è possibile che non significhino nulla se non vano suono minaccioso* . . . . .

A questa interpretazione opponiamo le seguenti considerazioni:

1) la minaccia non è per „i pellegrini", bensì per „uno" dei pellegrini: cioè per Dante, in quanto Virgilio, in un certo senso, è immune;

2) la supposizione che „queste parole sia posibile che non significhino nulla se non un vano suono minaccioso" non si regge perchè in tal caso Dante sarebbe stato un tipo di uomo cui bastavano „suoni minaciosi" per ridurlo allo stato di „paura che noccia";

3) Virgilio, di cui si dice che fu „savio gentil che tutto seppe"[13]) (proprio perchè comprese il senso delia minacciosa espressione) verrebbe

[9]) CARLO STEINER — LA DIVINA COMMEDIA — PARAVIA — TORINO 1948; LUIGI PIETROBONO: LA DIVINA COMMEDIA, S. E. I., TORINO, 1956.

[10]) DINO PROVENZAL: La D. C. con il commento di . . . Mondadori — MILANO II, 1965.

[11]) MANFREDI PORENA: La D. C. commentata da . . . ZANICHELLI ED. BOLOGNA, 1957.
MANFREDI PORENA: „PAPE' SATAN . . ." Nouva Cultura" NAPOLI, 1925.

[12]) F. MONTANARI: La D. C. commento — LA SCUOLA, ED. BRESCIA, 1967.

[13]) INFERNO: Canto VII, 3.

a fare la magra figura di chi dá un significato anche „ad un vano suono minaccioso!" Mentre quella affermazione di lode al „sapere" di Virgilio conferma che le parole di Pluto ebbero ed hanno un significato chiaro.

*
* *

Nessuno può provare paura, anzi terrore come nel caso di Dante, quando non si capiscono le parole che devono provocarla!

Ma Dante mostrò di aver capito subito il significato di quel PAPÉ SATÁN, PAPÉ SATÁN ALEPPE! tanto che Virgilio si affrettò prima a confortare il poeta e poi a rintuzzare il „maledetto Lupo" poichè voglia o non voglia, Dante scenderà quella roccia per arrivare „al cupo"!

La verità è che Pluto ha tentato di farsi capire soltanto da Dante e gli si è rivolto con breve, laconico linguaggio, il cui tono sarebbe dovuto sfuggire a Virgilio!

Ricostruendo le vicende del suo viaggio, ritornando con la mente a questa drammatica situazione, Dante non può fare ameno di rivolgere ancora un omaggio alla saggezza del Maestro che definisce „quel savio gentil che tutto seppe!"

Ed in quel „tutto" c' è la insidiosa situazione dinanzi a Pluto, come quella di fronte a Caronte[14]) e l'altra, più grave ancora, perchè più subdola di fronte a Minosse[15]), e quell'altra perentoria, alla Porta di DITE, la porta di Satana, serrata in faccia a Virgilio montre nella mente di Dante mulinavano il „SI" e il „NO" della resistenza o della fuga![16]).

*
* *

Ora supponiamo che le parole in questione fossero state pronunciate in lingua araba, all'incirca in questo modo:

„BAB EL SATÁN, BAB EL SATÁN, ALEPPE"

e consideriamo il significato che in tal caso verrebbero ad avere: LA PORTA DI SATANA, LA PORTA DI SATANA, Prevale!

Ma quale porta di Satana, evidentemente quella della Città di Dite che i Demoni („più di Mille dà Ciel piovuti"), con proterva ostinazione, chiuderanno in faccia ai due Poeti!

Quella porta di Satana che Virgilio inutilmente tenterà di fare aprire e dove registerà la prima dura sconfitta, tanto da ritornare a capo chino

---

14) INFERNO: CANTO III, 88-91.
15) INFERNO: CANTO V, 19-20
16) INFERNO: CANTO X, 109 — III.

verso il discepolo, a cui tornano a mente di colpo le minacciose e veritiere parole di Pluto.

Quella BAB EL SATÁN, serrata in faccia al suo signore, adesso avrà restituito alla memoria di Dante tutto il significato pieno delle parole udite prima, confusamente, per lo stato di emozione.

Si potrebbe obiettare: ma perchè ricorrere alla lingua araba per far parlare Pluto? E conosceva Dante la lingua araba?

Intanto, a prescindere da ogni altra considerazione, bisogna prendere atto che l'Arabo, ai tempi di Dante, se per le persone di alta dottrina era veicolo di cultura, per il resto degli uomini era il linguaggio „di quella gente turpe", dei nemici della Fede, cioè del Demonio! E quale linguaggio poteva essere più adutto per le potenze infernali?

Si tenga presente che quell' Imperatore di sommo ingegno e di sovrana dottrina, che riposa nella Cattedrale di Palermo, e che fu scomunicato ripetutamente, ebbe fama di negromante, di demoniaco, di anti-Cristo, perchè si circondò di saggi, sapienti, e matematici arabi![17]) Mondo arabo te mondo demoniaco erano una cosa sola nella fantasia popolare: gli arabi non potevano essere che malvagi bestemmiatori, nemici di Dio e della Fede.

Quale altra lingua poteva parlare il demonio? Quale altra lingua poteva essere più congeniale allo spirito del male?

Da queste premesse si può intendere la efficacia artistica della invenzione Dantesca.

Ancora oggi, nel Sud d' Italia, per raffigurare il Demonio nelle narrazioni popolari e nell'Arte figurativa in genere, si ricorre alle sembianze arabo-saracene! e di secoli ne sono passati abbastanza. Dal punto di vista etimologico poi, il BAB EL SATÁN che nella lingua parlata di Pluto, diventa „Pap el Satán" e quindi „papè Satán" richiede meno funambulismi interpretaivi di tutte le interpretazioni fino ad oggi accreditate.

Винцензо Т. МАНКУСО

БЕЛЕШКА КОН VII ПЕСНА НА „ПЕКОЛОТ" ОД ДАНТЕ

Резиме

Авторот на статијава тргнува од фактот дека досега не е објаснето вистинското значење на I стих на VII песна од „Пеколот" на Данте, кој гласи: Papé Satan Pappé Satan aleppe. Авторот ги изнесува интер-

[17]) FEDERICO II di Svevia: A. DI STEFANO — Ed. CIUNI, PALERMO, 1935. Vedi: Le Ciento Novelle Antilke: Il Novellino, J. H. Ed. HEITZ, STRASBURG NOVELLE: XXI, XXIV.

претациите на стихот дадени до денес, според кои овие зборови доаѓаат од францускиот (Б. Челини, В. Гете, Џ. В. Макгаверн), еврејскиот (Џ. Вентури) или грчкиот јазик (Пичи-Оливиери). Потоа ги цитира авторите што на овој стих му даваат поинакви значења, т. е. „дека односните зборови кријат имиња на Демони" (Џ. Карлона), дека „немаат никакво значење" (В. Монти), дека „во ирониja алудираат на римскиот папа" (М. Порена, К. Росети), дека претставуваат еден вид „ребус" (Пичи-Оливиери), дека сè уште не можат да бидат објаснети и го очекуваат нивниот Едип" (Т. Казини, Л. Џ. Бланк), дека се израз на гнев „за чиешто вистинско значење коментаторите имаат различно мислење" (La Davine Comédie, Paris, Ftammarion), или „дека имаат значење што им го дал Пиетро ди Данте: О Сатано, главатару и владетелу на демони, што гледам тука!" (Д. Гвери, Н. Сапењо).

Потоа авторот предлага своја интерпретација на овој многу дискутиран стих, наоѓајќи ја етимологијата на спомнатите зборови во говорниот арапски јазик, односно во неговата искривена форма што се употребува во Јужна Италија (Кралството на Фридрих II од Свевија), во која била карактеристична лабијализацијата **б>п**, поради која арапското „BAB EL SATAN, BAB EL SATAN" (Вратата на Сатаната, вратата на Сатаната) станало PAPE ÉL SATÁN, PAPÉ ÉL SATÁN!

Како што се знае арапскиот јазик бил мошне добро познат во времето на Данте, особено на територијте на Јужна Италија, каде што бил носител на науката и културата од времето. Појдувајќи од оваа констатација, значењето на I стих на VII песна од „Пеколот" би било следното: Вратата на Сатаната, вратата на Сатаната надвладува, (Bab el Satan bab el Satan aleph = Pape Satan pape Satan aleppe). А дека оваа врата е неразрушива е покажано во градот Дите (Пеколот, VIII, 115 — 117) каде повеќе од илјада демони „од небо паднати" ќе ја затворат вратата на Сатаната (Bab el Satan) пред Данте и Виргилие, препречувајќи им го патот, што кај Данте предизвикува длабока криза поради која сака да го прекине натамошниот ôд.

BIBLIOGRAFIA

1) ANONIMO FIORENTINO: Commento alla D. C. (Secolo XIV) Bologna, 1866.

2) IACOPO di DANTE: Chiose alla Cantica dello Inferno di Dante attri-a Jacopo suo figlio. Firenze, 1848.

3) PIETRO DI DANTE: Pietri Allegherii super Dantis ipsius genitoris Comoediam Commentarium. Firenze, 1845.

4) Giovanni BOCCACCIO: Il Commento sopra la D. C. Firenze 1832.

5) IACOPO Della LANA: Comedia di Dante degli Alighieri — Bologna 1867.

6) A. VELLUTELLO: Commento alla Divina Comedia, Venezia 1544.

7) N. ZINGARELLI: Parole e forme della D. C. aliene dal dielletto fiorentino — ROMA 1884.

8) OTTIMO: L'ottimo commento della D. C. — Testo inedito di un contemporaneo di Dante, PISA 1829.

9) Benvenuto CELLINI: VITA, ... Parte II, 27, FIRENZE 1901.

10) G. VENTURA: L'incompreso verso „Pape'Satan . . MILANO 1868.

11) N. TOMMASEO: Commento alla D. C. ed. Pagnoni, MILANO 1865.

12) G. A. SCARTAZZINI: Ia D. C. riveduta nel testo . . . LEIPZIG 1882.

13) L. G. BLANC: Saggio di una interpretazione filologica di parechci passi oscuri e controversi della Divina Commedia: Parte I — INFERNO, TRIESTE 1865.

14) Benvenuti de Rambaldis de IMOLA—Comentum super Dantis Allegherii Comoediam, Firenze 1887.

15) V. MONTI: Proposta di alcune correzioni ed aggiunte al Vocabolario della Crusca' MILANO 1817.

16) E. MOORE: Contributions to the textual criticism of the „DIVINA COMMEDIA'' at the University Press, CAMBRIDGE 1889.

17) G. PAPINI: Dante Vivo-Libreria Ed. Fiorentina, Firenze 1933.

18) F. DOVIDIO: Studii sulla D. C. — Remo Sandrom, Ed. MiLANO 1901.

19) D. GUERRI: Di alcuni versi dotti nellla D. C. — CITA 'DI CASTELLO 1908.

20) A. MOMIGLIANO — La Divina Commedia, commento Sansoni Ed. Firenze 1952.

21) C. GRABHER: La Divina Commedia, Principato Ed. Milano 1959.

22) N. SAPEGNO: La Divina Commedia, a cura di . . La Nuova Italia Ed. Firenze 1968.

Божидар НАСТЕВ

ОРИЕНТАЦИЈАТА НА ФРАНЦУСКИОТ ПОЕТ КЛОВИС ИГ КОН МАКЕДОНИЈА

По Сан-стефанскиот договор и Берлинскиот конгрес, Македонија стапи на сцената на која се одвиваше големата светска дипломатска игра. Таа стана една од најчестите политички теми на европскиот печат, така што очите и на обичните луѓе почнаа постепено да се свртуваат кон неа. Секој настан сврзан со Македонија одекнуваше широм целиот свет и стануваше дел од неспокојството на луѓето за нивната утрешнина, загрозена од перспективата на нови воени судири. Наедно во Македонија доаѓаат луѓе заинтересирани од најразлични причини за нејзината борба за слобода, кои со своите пера ќе се обидат да го запознаат светското јавно мислење со судбината на Македонија и Македонците. И, како што некогаш грчкото востание разбуди интерес кај француските писатели за Грција воопшто, за нејзината поранешна култура и сегашна борба[1]), така и сега, во разгорот на борбата на македонскиот народ за самоодбрана, ќе се најдат во Франција писатели, иако не од оние што значат водечки стремежи во француската литература, кои настаните во Македонија ќе се обидат да ги пренесат во своите уметнички творби, што ќе ја одразат, иако скромни по својата вредност, онаа состојба на духот кај Французите, која значела секогаш давање пријателска рака на оној што е во тешка положба.

Македонија влезе во француската литература заедно со раѓањето на нашиов век, тогаш кога нејзината борба се издигна во вистинска епопеја. Меѓу оние што на Македонија ѝ ги посветуваат своите дела е и поетот Кловис Иг (Clovis Hugues), кој ја напишал песната Pour les Macédoniens (За Македонците), објавена на 20 март 1903 година во весникот „La Petite République Socialiste".

Песната на Кловис Иг посветена на Македонците не е непозната кај нас. За постоењето на оваа песна прв ни сигнализира проф. Ан-

[1]) Најеклатантен израз на симпатиите за борбата на грчкиот народ за слобода се песните на Виктор Иго поместени во стихозбирката Les Orientales, објавена во 1829 година.

дрија Лаиновиќ во едно свое предавање што на 29 март 1963 година го одржа пред Друштвото на универзитетските наставници при Филозофскиот факултет во Скопје, во кое ги изнесе своите впечатоци од престојот во Франција. Со тоа тој ѓо сврте вниманието на нашата наука и публицистика врз оваа интересна песна, без да навлегува во некаква критичко-историска анализа.

Подоцна, песната Pour les Macédoniens беше препеена на македонски јазик од поетот Драган Тодоровски и објавена под наслов *За Македонците* во списанието „Современост" во рамките на неговиот прилог *Литературни сведоштва за Илинден* (Поезија пишувана на други јазици, настаната во 1903 година, непосредно по илинденските настани).[2]) Кон препевот, Драган Тодоровски дава и кратка белешка за авторот, што ја проследува со кратка анализа на песната, во која дава и оценка за нејзиното значење. Во врска со ова, нека ни биде патем дозволено да кажеме дека песната Pour les Macédoniens на Кловис Иг не е поврзана со илинденските настани и дека не настанала по нив, како што може да се заклучи од поднасловот на неговиот прилог во кој го објавува македонскиот препев. Песната, всушност, им претходи на илинденските денови, зашто е објавена во март 1903 година и, според тоа, во неа нема, и не можело да има, никакви алузии на Илинден.

Препевот на Драган Тодоровски на песната Pour les Macédoniens беше поместен, покрај нејзиниот француски оригинал, и во зборникот од поетски одгласи за илинденската борба објавен под наслов *За Македонците*, чиј редактор е проф. Христо Андоновски—Полјански.[3])

Иако позната, песната на Кловис Иг Pour les Macédoniens не предизвика досега поопстоен историски и критички осврт. Страниците што следуваат имаат токму за цел да ја пополнат таа празнина и да покажат зошто и како настанала оваа песна, каков е нејзиниот уметнички дофат и како била примена од современиците. Сметаме, исто така, дека во еден напис од ваков карактер личноста на поетот, што во извесна смисла ја задолжил нашата земја, заслужува посебно внимание.

*
* *

Песната на Кловис Иг за Македонците не настанала случајно, а уште помалку е плод само на личниот интерес на поетот за Македонија и за настаните што во тоа време се одвивале во неа. Напротив, песната Pour les Macédoniens треба да се вклопи во она широко движење на симпатии за Македонија и на протестот против султанските зулуми

[2]) Драган Тодоровски, *За Македонците*, Современост, 9—10, 1968, стр. 743—745.

[3]) Христо Андоновски-Полјански, *За Македонците*, Скопје.

што во Франција го поведе тогашната Социјалистичка партија, а кое е поврзано и со несреќната судбина на Ерменците во Турската Империја.

Француската Социјалистичка партија, која на времето се наоѓаше на чело на напредните движења во Франција и чиј водач беше прочуениот Жан Жорес, се бореше, и покрај извесни недоследности во својата општа социјална политика, и го мобилизираше француското јавно мнение против реваншистичката политика на конзервативниот дел од француското општество и неговите империјалистички стремежи, како и против сите обиди да се потиснуваат народите. Во рамките на глобалниот став на француските социјалисти видно место заземаше и нивниот однос кон настаните во Турската Империја, посебно кон настаните во Ерменија и Македонија. Во таа смисла француската Социјалистичка партија имаше и своја определена политика кон Турција и кон народите што живееја во нејзиниот состав во крајно тешки услови. Треба да се наспомне дека француските социјалисти не заземаа став што би одел во прилог на една вооружена борба на нетурските народности за ослободување од отоманската доминација. Постоењето на Турската Империја тие ни во еден момент не го доведуваа во прашање. Она што тие го бараа беше еден похуман однос на турските власти спрема потиснатите народи, па во таа смисла и спрема Македонците. Овој став беше јасно дефиниран од самиот Жан Жорес на еден собир одржан во Париз на 15 февруари 1903 година, на кој тој категорички изјави:

> Nous ne voulons pas de croisade religieuse. Nous voulons défendre et les opprimés contre les bourreaux et les bourreaux que guette la haine de leurs victimes.[4])

Полемизирајќи во „La Petite République Socialiste" со весникот „Temps", кој му префрлуваше дека ги брани Ерменците и Македонците, а ја заборава судбината на Полјаците и на Алзас, анектиран кон германската круна, Жорес истакнуваше меѓу другото:

> Où donc le *Temps* a-t-il vu la moindre contradiction entre ce que nous disons de l'Arménie et de la Macédoine et notre politique de paix? Est-ce que nous voulons déclarer la guerre à la nation turque? Est-ce que nous voulons l'humilier? Est-ce que nous préparons je ne sais quel démembrement de l'empire turc? Nullement. Nous voulons au contraire maintenir l'intégrité territoriale de la

[4]) La Petite République Socialiste, бр. 9804, од 17 февруари 1903.

> Turquie et c'est pour prévenir des conflits sanglants, les dislocations et les crises que nous demandons à l'action concertée de l'Europe d'imposer à temps au sultan ces réformes humaines qui sont aussi des réformes pacificatrices.[5])

Друг еден виден француски политичар, социјалистичкиот пратеник во Францускиот парламент, Франсис де Пресансе, во една дебата водена во Парламентот многу поопределено зборува за положбата на Македонија во Отоманската Империја. Македонија е, според него, земја населена од седум народности (Грци, Власи, Срби, Бугари, Албанци, Турци и Евреи), кои меѓу себе се караат околу прашањето за поседување на нејзината територија. Овие каранници, според Де Пресансе ги користи вешто турската администрација, која успеала да се задржи во Македонија благодарејќи токму на нив и на деспотизмот што таа го спроведува. Доследно спроведуван, деспотизмот добивал во Македонија најневеројатни видови, кои го предизвикувале оправданиот револт на населението, задушуван во крв. Во ваква ситуација, како и Жорес, Де Пресансе го гледа решението во запазување на целоста на Турската Империја и спроведување на реформи:

> Nous voulons maintenir dans ses cadres actuels la Turquie, mais nous voulons une transformation radicale de son administration . . . Il faut se contenter de simples et faciles réformes.[6])

Сличен е и ставот на познатиот француски писател Анатол Франс, кој повеќепати се искажувал за Македонија, обидувајќи се со својот авторитет да го сврти вниманието на јавното мнение врз она што се случува во нејзините села и градови.[7]) Во еден свој говор одржан на 7 мај 1903 годину во Рим, тој бара полно извршување на Берлинскиот договор,[8]) а по еден друг повод тој изјавува:

> L'exécution de cet article (станува збор за член 61 од Берлинскиот договор кој се однесува на реформите што Турција требаше да ги изведе Б.Н.) peut seule, en assurant la tranquillité de l'Arménie et de la Macédoine, délivrer l'Europe de l'inquiétude incessante que lui cause ce qu'on nomme depuis si longtemps la question d'Orient.[9])

---

[5]) Ibid., бр. 9808 од 21 февруари 1903.

[6]) Ibid., бр. 9827 од 12 март 1903.

[7]) За ставот на Анатол Франс кон Македонија, види Христо Андоновски — Полјански, *Анатол Франс за Македонија*, Современост, 9, 1966.

[8]) Cf. Pro Armenia, бр. 61 од 15 мај 1903.

[9]) Ibid., бр. 62 од 1 јуни 1903.

Оттука јасно произлегува дека Анатол Франс, кој бил близок до француските социјалисти, положбата во Македонија ја гледа како потенцијална опасност за европскиот мир и дека решението на кризата го гледа во запазување на Турција и спроведување во живот на реформите што произлегуваат од Берлинскиот договор. Најексплицитен во таа смисла е ставот што Анатол Франс го изнесе во говорот одржан на 17 март 1903 година на собирот организиран од Републиканското друштво за пропаганда во полза на Ерменија и Македонија. Во првиот дел од својот говор, Анатол Франс дава потресна слика на положбата во овие две тогашни турски провинции:

> Sur l'ordre du Sultan Rouge — вели тој — trois cent mille Aréniens sont tombés. Des sommets de Taurus aux plateaux d'Ararat, un peuple d'orphelins vit sous le couteau. En Macédoine, à quelques heures de Buda-Pesth et de Vienne, les soldats et les fonctionnaires turcs massacrent les paysans dont ils ont violé les filles et les femmes.[10])

Истакнувајќи ја пред светската јавност нерешителноста и немањето волја за интервенција од страна на големите сили, но поттикнат истовремено од желбата да се спречи бунтот на македонското население[11]), Анатол Франс апелира да се спроведат во целост обврските земени во Берлинскиот договор:

> Citoyens,
>
> Nous intéressant au sort des Arméniens et des Macédoniens, non parce qu'ils sont chrétiens, mais parce qu'ils sont des hommes, nous réclamons comme garantie de leur salut et pour l'affermissement de la paix universelle, l'exécution pleine et entière du traité de Berlin en ce qui concerne l'Arménie et la Macédoine.[12])

Како што од изложеното може да се види, француските социјалисти, во приквечерината на Илинденското востание, по однос на Македонија беа зазеле став што може да се резимира во следниве неколку точки:

---

[10]) La Petite république socialiste, 9834 од 19 март 1903.

[11]) „. . . en prévoyant les massacres qui dans quelques jours ensanglanteront la Macédoine . . .“ Тоа е, всушност, алузија на најавеното востание, кое беше решено на импровизираниот конгрес на ВМРО во јануари 1903 година, под притисок на Гарванов и неговите сомисленици.

[12]) Pro Armenia, бр. 61 од 15 мај 1903.

— зачувување интегритетот на Турската Империја;

— барање да се спроведат реформите фиксирани со Берлинскиот договор;

— гарантирање на правата на сите народности во Македонија;

— спречување на востанието кое би го довело во прашање светскиот мир;

— денунцирање на sверствата на султанската солдатеска;

— одбрана на потиснатите од нивните џелати и на џелатите од одмаздата на потиснатите или, со други зборови, измирување на потиснатите и потисниците.

*
* *

Ако се вратиме сега на Кловис Иг и на неговата песна Pour les Macédoniens, ќе видиме дека тој се инспирирал токму од овие принципи на политиката на француските социјалисти кон Турската Имерија и Македонија и дека песната претставува всушност нивна поетска транспозиција. Кловис Иг можел да се инспирира од овие принципи поради простата причина што и самиот тој бил член на Социјалистичката партија на Франција, во која влегол како некогашен борец на Парискага комуна.

За Кловис Иг е речено дека бил истовремено и борец и поет и дека се борел и тогаш кога пишувал стихови.[13]) И навистина, животот на Кловис Иг бил исполнет со борби што тој ги водел во рамките на напредните движења на времето, додека пак неговата поезија значела страсен копнеж за социјална и човечка правда.

Кловис Иг е роден на 3 ноември 1851 година во Мулен де Субера, во областа Воклиз, во Прованса. Татко му бил скромен воденичар, а мајка му обична селанка. Родителите сакале да направат од него „господин" и го школувале со намера да се посвети на црковна кариера. Меѓутоа, Кловис Иг немал никаква вокација за свештенички позив и на осумнаесетгодишна возраст се нашол, со куфер полн со стихови, во Марсеј, каде набргу бил привлечен од републиканското движење против Наполеон III. Малку потоа станал редактор на антибонапартискиот весник „Le Peuple". Кога востанието, што доведе до создавање на Парискага комуна, се прошири и во внатрешноста на Франција, во Марсеј беше прогласена Марсејската комуна. Кловис Иг веднаш му пристапил на комунарското движење и на 2 мај 1871 година, кога опасноста се надвиснала над париското востание, тој ја објавил својата брошура Lettre de Marianne aux Républicains, во

[13]) Alexandre Zévaès, Le poète et le politicien Clovis Hugues, предговор кон Pages choisies de Clovis Hugues, Paris, Lemerre, 1935, стр. 1.

која не само што ја искажува својата солидарност со париските комунари, туку ги напаѓа сите оние што во тие трагични денови се откажале од натамошната борба.

Комуната, меѓутоа, беше скршена и Кловис Иг ја споделува судбината на нејзините борци. Него го осудуваат на три години строг затвор, но издржува всушност четири. По излегувањето од затвор, тој продолжува да се бори во редовите на републиканците против версајската реакција и во 1875 година ја објавува својата прва песна од 200 стихови, која носи карактеристичен наслов Les Intransigeants (Непоколебливи). Истата година излегуваат и неговите Poèmes de Prison (Песни од затворот) кои, како што вели неговиот биограф, се одликуваат со изразита зрелост на формата и содржината.[14])

Во 1876 година почнува да соработува во марсејскиот весник „Egalité" и истовремено објавува стихови под наслов La Petite Muse (Малата муза). Кловис Иг станува сега познат. Додека бонапартистите го кудат, еден Виктор Иго, на врвот од својата слава, му упатува пофалби. Во ноември истата година, тој станува главен и одговорен уредник на големиот провансалски социјалистички весник „Le Petit Provençal", а во август 1881 година станува социјалистички пратеник во Францускиот парламент. Всушност, тој е првиот пратеник на новата работничка партија. Како пратеник, Кловис Иг зема активно учество во работата на Парламентот. Во една дебата околу некои кредити што владата ги барала, Кловис Иг бил отстранет од Парламентот поради, како што било речено, „навреда" на претседателот на владата, Жил Фери.

Живата политичка дејност не била, меѓутоа, пречка за неговата литературна работа. Од овој период на животот на Кловис Иг се стихозбирките Les Soirs de Bataille (1882) и Les Jours de Combat (1883). Првата од овие две збирки е составена од весели и игриви стихови, обоени често со сентиментална нота, додека втората, како што кажува и самиот нејзин наслов, содржи песни исполнети со борбен патос. Втората стихозбирка е интересна и поради фактот што во нејзиниот предговор Кловис Иг го формулира своето литературно credo и ја дефинира улогата што во современото општество треба, според него, да ја одигра поезијата. Спротивно на сфаќањето на парнасовската школа која е веќе на заод и на симболитичките разбирања што се навестуваат веќе како основни двигатели на француската поезија од тоа време, но истовремено не негирајќи ги нивните сфаќања на поезијата, Кловис Иг се застапува за поезија чија функција е не само создавање на убавото како самоцел, туку и на убавото поврзано со определени општествени категории и критериуми. Во таа смисла тој ќе рече:

---

[14]) Ibid., стр. 6.

Le beau ayant pour fonction de servir le vrai, nous sommes de ceux qui pensent que la poésie a une mission sociale. Dans les temps héroïques, elle a créé la tradition à coups d'épopée; dans les temps modernes, elle a été tour à tour sceptique et religieuse; elle sera socialiste avec la fin du XIXe siècle.[15])

Треба, меѓутоа, веднаш да се истакне дека Кловис Иг е далеку од тоа ова свое разбирање на поезијата да го наложи како сфаќање што ја има силата на догмата. Напротив, тој смета дека секогаш ќе има поети што ќе пеат за.цвеќињата, за убавината на жената, за своите интимни чувства. Но наедно тој го бара за другата категорија поети правото да им се препуштаат на соништата откако претходно ќе ја исполнат својата задача во борбата. Тие поети се, според него, народни поети:

Le poète du peuple est à la fois un combattant et un travailleur — вели тој.

Comme combattant, nous n'avons que l'ambition de voir la République se réaliser partout avec toutes ses conséquences.

Comme travailleur, nous n'avons que l'ambition de voir le peuple suspendre lui-même notre lyre au trophée du travail, au faisceau des autils.[16])

Кловис Иг останал секогаш доследен на овие свои разбирања за поезијата и за нејзината улога во општеството. До својата смрт, во 1906 година, тој ќе биде борец и поет што „својата лира ја носи како меч", пишувајќи поезија политичка и социјална по својата содржина. Карактеристично за оваа поезија е тоа што е често сврзана со извесни настани од животот на Франција или на други земји. Тоа значи дека поезијата на Кловис Иг е во својата ангажираност, да употребиме еден израз на кој нè свикна модерната критика, во добар нејзин дел пригодна. Така, на пример, во стихозбирката Les Roses du Laurier, која е една од последните стихозбирки на Кловис Иг, среќаваме цела една низа песни групирани под општ наслов „Devant les Piédestaux", што се посветени на разни комеморации или на откривање споменици на великани на перото, како што се Ламартин, Виктор Иго, Балзак, Бодлер, Зола и други. Друга една група песни, поместени во оваа стихозбирка со поднаслов „Pour l'Idée", се инспирирани од разни настани. Во нив Кловис Иг се застапува за

[15]) Clovis Hugues, Les Jours de Combat, стр. 12.
[16]) Ibid., стр. 13.

социјална и национална правда, ги напаѓа силните и ги брани слабите. Такви се песните A la Jeunesse portugaise, Toast à Irland, A la Grèce, Pour les Boers. Така настанала и песната заради која Кловис Иг влезе во доменот на нашиот интерес, песната Pour les Macédoniens, препечатена во истата стихозбирка.

*
* *

Песната Pour les Macédoniens е инспирирана од тешката и немирна положба во Македонија и, како што погоре беше речено, го изразува во поетска форма ставот на француските социјалисти кон оваа напатена област која, сред цивилизираната Европа, уште не беше успеала да го најде својот пат кон слободата. Впрочем, и самата концепција на песната оди на линијата на становиштето на француските социјалисти.

Песната на Кловис Иг за Македонија е структуирана така што во неа можат да се изделат три посебни дела, поврзани во една целина, низ која може да се согледа целата трагичност на народот што живее во Македонија и која е очигледен доказ за настојувањата на поетот да ја издигне својата идеја до пределите на вистинската поезија.

Во првиот дел, контрастно поставен кон вториот, Кловис Иг ги посветува своите стихови на описот на Македонија, таа убава и сурова област, како што вели поетот, во која израснале толку големи луѓе опеани во делата на поетите. Во сликата што Кловис Иг ја дава за Македонија отсуствуваат густите бои, питорескните пејзажи, конкретните форми. Таа слика е до голема мерка условна и стилизирана, поврзана со идиличната претстава за античните предели во која се мешаат историските реминисценции со теми што се чинат дека се извлечени од стиховите на парнасовските поети. И тогаш, сликата на златните жита, на жолтите класови и зрелите плодови, низ која се предава богатството на почвата, се испреплетува со парнасовското сфаќање за ефемерноста на човекот и општествата:

La vague des blés mûrs baise le seuil des portes,
Les monts offrent l'asile auguste et souhaité
Aux peuples dispersés comme des feuilles mortes,
Débris de nations, lambeaux d'humanité.

Поврзаноста на Македонија со античниот свет е реализирана во стиховите во кои се евоцира Хомер, како и во онаа идилична атмосфера што поетот ја создава, чија убавина и спокојство како да се земени од страниците на буколичката поезија на еден Андре Шение:

Les bergers croient ouïr la voix d'Homère
Dans la brise du soir qui pleure sur les eaux.

La lèvre des enfants tromperait les abeilles;
Tout est grâce et parfum, tout est gloire et beauté;[17])
Les hommes sont hardis; les femmes sont pareilles
Aux roses de l'Eden, dans l'éternel été.

Свечениот ритам на стиховите и нивната дискретна музикалност, изразните средства на поетскиот јазик, богатството на римата, дури и архаичноста на некои елементи од вокабуларот (ouïr, grâce, Eden) се тука да му ја дочараат на читателот, уште повеќе на слушателот, претставата на краеви што со својата рустикална драж дејствуваат со привлечноста на ветувана земја.

Поетската магепсаност, меѓутоа, набргу исчезнува, свечениот тон на стиховите го снемува, ритамот станува забрзан. Мирот, спокојството, убавината на пејзажот се нарушени:

Le Turc est là . . . . . .

Турчинот е тука присутен и започнува вториот дел од песната во кој поетот зборува за теророт на кој е подложено населението во Македонија. Тонот сега станува подиректен, апострофот се меша со метафората:

Quoi, vieillard, tu songeais, dans le soleil qui tombe,
Aux jours où l'enfant de tes petits-enfants
Escorterait les pas que tu fais vers la tombe
Avec des cris d'amour et des mots triomphants?

Et bien, quand il aura de sa lame affilée
Traversé ton coeur comme un nid dans les bois,
Le Turc souffletera ta fille violée
Avec tes cheveux blancs restée entres ses doigts.

[17]) Во овој стих може да се види влијанието на Бодлер, кој во песната Invitation au voyage (Покана за патување) ја евоцира сонуваната земја со следниот рефрен:

Lá, tout n'est qu'ordre et beauté
Luxe, calme et volupté.

И, за да ја покаже целата трагика на Македонецот, Кловис Иг ѝ се обраќа на младата Македонка за да ѝ ја каже клетата нејзина судбина во која нема место за љубовни средби, за бакнежи, за зов на чучулигата:

Descends de ton balcon, ô soeur de Juliette!
Ton baiser ne vaut pas les roses de ton sang.
Les couteaux sont levés: ce n'est pas l'alouette,
C'est le cobreau qui vient dans le matin naissant.

Како што може да се види од цитираните стихови, овој дел од песната, посветен на страдањата на рајата, останува на висина на поетското. Ни во еден момент Кловис Иг не се спушта на нивото на натуралистичкиот опис за да предизвика преку него индигнација кај читателот. Дури и во оние стихови во кои го воведува „црвениот" султан (епитет што, со оглед на пролеаната крв, бил на времето мошне распространет за да се означи турскиот султан, а го среќаваме и кај Анатол Франс) и неговото стравично владеење, Кловис Иг не си дозволува никаква тривијалност:

Evanouissez-vous, disparessez victimes,
Tas de spectres épars dans le jour qui pâlit!
Le Sultan rouge règne, et c'est avec des crimes
Qu'il pave son sérail et redore son lit.

И токму ваквата постапка ѝ дава на песната на Кловис Иг за Македонците определена вредност и придонесува таа да се прифаќа како достоен пандан на стиховите од Les Orientales (Ориентални песни) што во дваесеттите години на минатиот век Виктор Иго им ги беше посветил на Грција и на нејзината борба за ослободување.

Тешката положба во која живеел Македонецот не раѓала кај поетот мисла за насилно уривање на „црвениот" султан или за нужноста на борбата за ослободување од тиранијата. И токму тука може да се види дека Кловис Иг ја следи во својата песна линијата што ја беа прифатиле француските социјалисти во однос на Македонија. Во третиот дел од неговата песна ги наоѓаме дури, парафразирани, зборовите на Жан Жорес кој, како што видовме погоре, изјавувал дека социјалистите сакаат да ги заштитат жртвите од нивните џелати, а џелатите од гневот на жртвите. Така, можеме да ги читаме следните стихови од песната Pour les Macédoniens, кои експлицитно ја изразуваат мислата на Жорес:

Certes je ne veux pas que l'on voue au carnage
Les fils d'Allah courbés sous la loi des corans:
Si je pleure les morts, quand ils furent des sages,
J'ai pitié des bourreaux, quand ils sont ignorants.

Всушност, целиот трет дел од песната, кој е впрочем знатно послаб од првите два, претставува транспозиција на ставовите на француската Социјалистичка партија што ги разгледавме погоре. Имено, се апострофира Европа и, посебно, Франција што стојат рамнодушни при глетката на толку ужаси и не преземаат ништо за да го натераат султанот да ги прекине зулумите.

Обрнувајќи се кон Европа, поетот ѝ вели, обидувајќи се да ја разбуди нејзината заспана совест:

Or, toi tu lasses faire, Europe, et tu regardes
Sans te ressouvenir de tes anciens réveils,
Comme si les turbans, éclipsant tes cocardes,
Avaient été cousus avec l'or des soleils.

Апострофирајќи ја Франција, поетот ја потсетува на својот голем претходник, Виктор Иго, чиј глас таа не го слуша повеќе:

Que te sert-il, ô France immortelle et féconde,
D'avoir couché Hugo dans le granit sacré,
Si tu ne l'entends plus quand il rappelle au monde
Canaris que la Grèce et les dieux ont pleuré?

На линијата на социјалистичкиот став за потребата од зачувување интегритетот на Отоманската Империја е и повикот што Клевис Иг ѝ го упатува на Европа да се ограничи во своите акции на заплашување на султанот, а не и да презема директен напад на него:

Mais tu pourras au moins, vieille Europe insensée,
Sans déployer un seul de tes drapeaux dans l'air,
Montrer à ce sultan qui te rend en risée
Tes dents, tes rudes dents de salpêtre et de fer.

Et tu verras fuir en bouffon d'épopée,
Le dos glissant, l'oeil cave et l'effroi dans la peau,
Si tu le menaçait, sans tirer ton épée,
Du bâton où les vents enroulent le drapeau.

Искреноста на поетскиот збор е, како што може лесно да се види, заменета во третиот дел од песната Pour les Macédoniens со програмски излагања што, до голема мерка, го спуштаат нивото на уметничкиот дострел, особено кога ќе се спореди со оној од првите два дела. И во една друга точка песната за Македонците на Кловис Иг го следи ставот на тогашните француски социјалисти кон Македонија. Да се потсетиме само дека Франсис де Пресансе, социјалистичкиот депутат на Француското парламент, сметал дека седум народности ја населуваат Македонија и тоа: Грци, Власи, Срби, Бугари, Албанци, Турци и Евреи. Кловис Иг го подзема овој став и во неговата песна ќе бидат спомнати пет од наведените народности:

Hellènes, fils des dieux, *Valaques* fils des Daces,
Qui faisaient Rome pâle et Trajan soucieux!
Bulgare au regard d'acier, paisible Serbe,
Juifs d'Espagne chassés d'antiques maisons . . .

Во цитираните стихови Кловис Иг не споменува две народности: Албанци и Турци. Тоа го прави без сомнение затоа што тргнувајќи од нивната религија, ги третира како владеачки народности кои, како такви, не биле подложни на национален терор.

*
* *

Таква е со своите уметнички достигања, но и со своите недостатоци, песната на Кловис Иг Pour les Macédoniens, чија генеза е сврзана со тешката положба на Македонија, а идеја поврзана со определен политички став. Песната била напишана за да биде прочитана во определена прилика и пред определен аудиториум. Таа прилика бил митингот организиран во Париз на 18 март 1903 година во полза на населението од Ерменија и Македонија од страна на Републиканското друштво за пропаганда и на Социјалистичкиот клуб. На истиот тој митинг и Анатол Франс го одржал говорот за кој стана погоре збор. Пишувајќи за овој митинг, известувачот на „La Petite République Socialiste" го истакнува успехот што меѓу присутните го постигнала песната на Кловис Иг, изјавувајќи дека набргу ќе биде печатена на страниците на весникот, како што и било сторено.

D'autre part, — вели тој — nous publierons prochainement les beaux vers que Clovis Hugues a composés pour la circonstance; à lui sussi une ovation a été faite.[18])

Од ова кратко известување задржуваме само два термини што го определуваат карактерот на песната и нејзиниот квалитет. Тоа е терминот со кој песната Pour les Macédoniens се определува како пригодна (composés pour la circonstance) и оној што го определува нејзиниот уметнички дострел (les beaux vers).

Рековме погоре дека Кловис Иг бил често пригоден поет. Меѓутоа, неговата поезија, во голем број случаи, не ја примаме со онаа одбојност што по самата своја природа ја предизвикува пригодната поезија. Еден критичар на Кловис Иг убаво ја објаснува вредноста на неговата пригодна поезија кога, констатирајќи ја неговата голема импровизаторска дарба, пишува:

Mais surtout ces poèmes pour lesquels les circonstance lui donnent une date, il y a longtemps que son amitié les lui dictait par phrases et par strophes, et il n'a eu, devant le piédestal et la statue, qu'à concrétiser en un ensemble harmonieux les fraîcheurs, les franchises, les délicatesses de l'enthousiasme qu'il portait en lui pour la grandeur et la beauté, et aussi des émouvantes sympathies pour les humbles.[19])

Од ова сведоштво на човек што добро го познавал Кловис Иг јасно произлегува дека нашиот поет го носел во себе долго време предметот што еден ден, во даден момент, ќе го преточи во стихови. На тој процес на долго созревање, имено, се должи фактот што пригодната поезија на Кловис Иг ги надминува рамките на една поезија што не потекнува од длабините на поетското чувство. И токму затоа поетскиот збор на Кловис Иг, иако во рамките на историјата на француската поезија не се наоѓа во предните редови, дејствува возбудливо и го примаме како глас на автентичен поет.

Што се однесува до нас, неговата песна, Pour les Macédoniens ја доживуваме и како благороден чин на поет кој, ангажиран во исплетканите токови на едно време, знаел да остави искрено сведоштво за своите нескриени симпатии кон нашата земја и, истовремено, како доказ дека секогаш ќе постои една човечка совест која ќе го дигне својот глас тогаш кога елементарните права на луѓето ќе бидат доведени во прашање.

[18]) La Petite République Socialiste, бр. 9834 од 19 март 1903.

[19]) Gustav Kahn, предговор кон Pages choisies de Clovis Hugues, стр. 33.

Božidar NASTEV

LES ORIENTATIONS MACEDONIENNES DE CLOVIS HUGUES

Résumé

L'auteur du présent article étudie le poème de Clovis Hugues, intitulé *Aux Macédoniens*. Ce poème a été publié d'abord dans la *Petite République Socialiste* du 23 mars 1903 et inséré, plus tard dans le recueil de poésies de Clovis Hugues portant le titre des *Roses du Laurier*.

L'auteur essaie d'établir les motifs qui ont poussé Clovis Hugues à composer son poème consacré aux Macédoniens. Selon lui, ce poème doit être intégré dans le large mouvement de sympathies déclenché en France en faveur de deux provinces turques de l'époque, l'Arménie et la Macédoine, qui souffraient sous le joug ottoman. En réalité, le poème de Clovis Hugues constitue l'expression poétique de la position des socialistes français à l'égard de la Macédoine, définie par Jean Jaurès: intégrité du territoire turc; réformes visant l'amélioration du sort de la population chrétienne; prévention d'une insurrection macédonienne à même de compromettre la paix européenne, défense des opprimés contre les bourreaux et des bourreaux contre la haine légitime des victimes.

Clovis Hugues, qui était un des anciens combattants de la Commune et député socialiste à l'Assemblée nationale, connaissait bien cette position des socialistes et en a transposé les points principaux dans son poème. Il est à ajouter que le poème a été, avant son impression, lu au meeting organisé à Paris le 19 mars 1903 en faveur des victimes d'Arménie et de Macédoine.

Plus loin, l'auteur analyse le poème *Aux Macédoniens*, où il distingue trois parties. Dans la première Clovis Hugues chante la beauté du pays macédonien; dans la deuxième il dit les crimes du sultan „rouge"; dans la troisième il s'indigne de l'indifférence de l'Europe et de la France face au sort maleureux des Macédoniens et les invite à mettre fin à cet état lamentable.

L'auteur conclut que le poème de Clovis Hugues, tout en étant un poème d'occasion, a des mérites poétiques indoubitables. Il constitue en plus un témoignage émouvant de sympathie pour les Macédoniens, victimes de la terreur qu'exerçait, au coeur de l'Europe, la soldatesque du sultan.

Д-р Цветанка ОРГАНЦИЕВА

ИНТЕРЕСОТ ЗА НАРОДНОТО ПОЕТСКО ТВОРЕШТВО ВО РУСИЈА — ВО ПРВАТА ЧЕТВРТИНА НА XIX ВЕК

Почетокот на XIX век за спахиска Русија е период на претчувствувања на неизбежни промени. При навидум неизменетите феудални општествени односи, во рамките на феудалната економика созрева капиталистичкиот поредок којшто неминовно ги менува производствените односи. Спахиската држава постепено еволуира во правец на буржоаска монархија.

Селските бунтови во втората половина на XVIII век, растот на опозиционите расположенија во средината на прогресивното дворјанство и на разночинците, навлегувањето на идеите на француското просветителство, на републиканските идеи и примерот на Француската револуција од 1789 г., како и трагичниот живот на авторот на „Патувањето од Петербург во Москва" А.Н. Радишчев, се големи настани коишто предизвикуваат темелни општествено-економски и политички измени и во Русија. Меѓутоа, самодржавната власт на царот Александар I успеа да ја избегне револуционерната ситуација со извесни либерални реформи и да ја задржи власта во рацете на господаречката класа.[1])

Под влијанието на споменатите надворешни и внатрешни фактори во руското општество расте интересот за народот, за селскиот живот, за обичаите, за народната духовна култура и творештво. Тие постепено стануваат главен предмет на руската наука и литература, коишто во овој преоден период ги носат белезите, главно, на просветителскиот и предромантичкиот, но делумно при крајот на периодот и на романтичкиот период. Се разбира, третманот на предметот е од различни аспекти во зависност пред сè од политичките становишта на одделните претставници на руските образовани благороднички кругови и на разночинската интелигенција.

---

[1]) В.: В. И. Ленин, *Сочинения*. Изд. IV. Том. 20, стр. 283.

Негаторскиот просветителски однос кон народното поетско творештво, наследен од XVIII век, го надвладуваат новите попрогресивни сфаќања во текот на првите две децении на XIX век. На народното поетско творештво започнува да се гледа не како на реликт од некултурната старина, што со себе го носи мракот на суеверијата, ами како на скапа традиција низ којашто се потврдува творечкиот дух на народот и во која се запазени народните преданија во вид на усна историја.

Новото време ги надминува и тесните рамки на изолираноста на одделни народи. Во борбата за широка меѓународна размена на економските блага во тоа време, младата прогресивна буржоазија ги отвора вратите за уште поинтензивна размена на културните, духовни и материјални блага меѓу народите. Имено затоа се цени и фолклорот. Се смета дека народното поетско творештво најубаво го презентира самобитното кај секој народ, и најдобро го потврдува идејниот универзум на сите народи основан врз стремежот за хуманизам и слобода.

Во Русија се појавуваат многубројни преводи и на наводно народни шкотски балади, познати во тоа време како творби на древниот поет Осијан, за коишто подоцна се докажа дека се мистификации на поетот Џ. Макферсон.[2]) Евидентен е и интересот за словенските народни песни, особено за српските епски песни.[3])

Во 1804 г. се појави и првиот зборник со староруски епски песни, наречени нешто подоцна во науката „билини", под наслов: *Древни руски стихотворенија*, т.е. првото издание на зборникот епски песни собрани од козакот *Кирша Данилов*, што го издаде *А. Ф. Јакубович*. Тоа издание нема научна цел и не е проследено со забелешки, ниту со уводна статија, но сепак е забележано во руските културни средини.[4])

Во истата година кога е публикуван зборникот билини од *К. Данилов* започнува да запишува песни и првиот еминентен руски славист *А. Х. Востоков*. Тој е член на петроградското „Вольное общество любителей словесности, наук и художеств" (основано 1801 г.) и има демократски убедувања. Во 1810 г. *Востоков* испраќа до Здру-

---

[2]) В.: В. Й. Маслов, *Оссиян в России* (*Библиография*). М., 1928.

[3]) В.: Ц. Органциева, *Почетоци на соработката меѓу јужнословенските и руските слависти. Лукијан Мушицки — Андреј Сергеевич Кајсаров и Александар Иванович Тургенев*. — Реферати на македонските слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага. Скопје (Библ. „Литературен збор"), 1968, стр. 97—103.

[4]) В.: *Сочинения* А. А. Котляревского. Т. I, СПб, 1889, стр. 553. — Статија „Старина и народность за 1861 год.".

Новинарот и осреден книжевник М. Н. Макаров препечатува во неделниот подлисток на „Московскии вестник", под наслов „Русское национальное песнопение" (1809 г.) и некои билини од Зборникот на К. Данилов. Од значење е апелот на Макаров кон читателите да му испраќаат песни со сите податоци за нив и точно запишани. Според тоа Макаров уште во тоа време ја истакнува научната потреба за точно запишување „древней поэзии" макар што и самиот тој не се придржува кон тоа барање. В.: М. К. Азадовский, *История руской фольклористики*. М., Гос. уч. пед. изд. МП РСФСР, 1958, стр. 127.

жението претставка за публикување на руските народни песни собрани од него коишто тој ги наречува „народни стихотворенија", несомнено под влијанието на *Хердер*. Меѓу разните видови песни *Востоков* во претставката споменува и епски („былевые"). Запишаните песни Востоков подоцна им ги предава на *Н. А. Цертелев* и *П. Киреевски*.[5])

Песните во споменатиот Зборник *Востоков* ги проследува и со коментари и ги разделува според предметот и времето, за што пишува и во трудот *Опыт за руско стихотворење* (1817 г.), т.е. се обидува да даде научна систематизација на руските народни песни. Меѓутоа, тие негови забелешки останаа непознати на науката.

Востоков пишува и песни под влијанието на мотивите и стихот на народните поетски творби и ја истакнува потребата рускиот народен стих да стане основа и на руската уметничка поезија.

Нешто подоцна во времето на неговите јасно определени филолошки интереси *Востоков* ќе објави и низа преводи од српската јуначка поезија.[6]) Пренесувајќи ги преку преводи српските песни во руската литература *Востоков* им бара адекватна руска форма. Па и карактеристичниот српски епски стих десетерецот *Востоков* го заменува со слободниот епски стих на руските билини.[7]) Тоа, од една страна, ги оддалечува преводите од оригиналот и им ја одзема на српските песни нивната основна карактеристика, додека, од друга страна, таквиот начин на русифицирање на српските песни одговара на духот на руското народно поетско творештво.[8])

„Вольное общество . . ." е здружение во кое членуваат интелектуалци со разни политички убедувања, макар што најсилно се чувствувале демократските традиции утврдени во прогресивните кругови на Русија од времето на *А. Н. Радишчев*. Членови на Здружението се подоцна знаменитиот руски историчар *Н. М. Карамзин* и *Ал. Шишков*, подоцна долгогодишен претседател на Руската академија и министер за просвета. Меѓу нив во 1811 г. се развива долга полемика, во којашто се зафатени и многу прашања во врска со народното поетско творештво — неговиот јазик, стил, уметничките убавини, творците на народните песни и слични.[9])

А. Шишков се застапува за потенцирање на народниот елемент во руската литература, што би можело да служи како одбрана против „разрушительных новшеств", т.е. против политичкото и културното

---

[5]) М. К. Азадовский, спом. книга, стр. 155.

[6]) В.: Ц. Органџиева, *О преводима српских епских песама у руској литератури за Вукова живота*. — Анали Филолошког факултета, Б., 1964, св. 4, стр. 319—322.

[7]) Исто, стр. 320.

[8]) Библиографија на преводите од Востоков в. во „Сборник ОРЯС", 1901 г., т. 70. № 6, стр. 107—109, од И. В. Срезневски.

[9]) Повод за таа полемика дала книгата на А. Шишков, *Разговоры о словесности между двумя лицами Аз и Буки*. СПб, 1811.

влијание на Запад, „окужен“ од Француската револуција.[10]) Тој истакнува дека јазикот „простонародия“, со кој се напишани „изустные простых людей предания“ треба да го збогати веќе утврдениот книжевен јазик. Народното поетско творештво може да ја освежи руската уметничка литература и да ѝ даде национален карактер. *Шишков* притоа изнесува мислење дека има малу до нас дојдени народни песни во првобитната форма создадена од некогашните големи поети („которые писаны были настоящими баянами, т.е. великими древними стихотворцами“), и на тој начин го оспорува нивниот вистински народен карактер и усното настанување. *Шишков*, како претставник на конзервативниот национализам јасно се застапува за тезата за потеклото на руските народни песни во културните, повисоките слоеви на феудалното општество и за нивното распаѓање во средината на простиот народ.

Сличен став има и *Карамзин*. И тој во тоа време остро истапува против западното влијание во врска со реформите на царот Александар I. И *Шишков* и *Карамзин* се идеолози на конзервативниот национализам и на старата крепосничка Русија. Нивната полемика за јазикот и народните умотворби е само недоразбирање.

Карамзин како историчар, книжевник и фолклорист припаѓа повеќе на XVIII век. Неговите интереси за фолклорот ги предизвикуваат просветителите и западните предроматичари. Тој е еден од првите преведувачи на „Осијановите“ поеми, познавач е на делата на *Русо* и *Хердер*, но никогаш не ја разбрал суштината на народното поетско творештво и неговото вистинско место во преродбата на руската национална култура. И во литературното творештво на *Карамзин* многу слабо се чувствува влијанието на народните творби.[11])

Како историчар *Карамзин* несомнено има големи заслуги во запознавањето на широката руска јавност со фактичкиот материјал од руската историја макар што неговото осветлување е едностранo и нецелосно.

Во неговата знаменита: *Историја на руската држава*, чиј прв том излегол дури 1818 г. (иако првите осум тома се готови уште во 1812 г.) тој често споменува и за епски народни песни коишто ги вика „сказки“. Ним Карамзин не им придава значење на историски документи, како што тоа ќе го прават романтичарите и приврзаниците на „историската школа“ во фолклористиката, ами ги посочува како интересни народни поетски преданија. Тој пишува: „Сказки не История; но сие сходство в народных понятиях о времени Карла Великого и Князя Владимира достоино замечания: Тот и другой, за-

[10]) В. кн.: *Адмирал Шишков и канцлер гр. Румянцов. Начальные годы русского славяноведения*, А. А. Кочубинского, орд. проф. Имп. Новор. ун.-та. Одесса, 1887—1888.

[11]) В.: М. К. Азадовский, спом. кн., стр. 133—144.

служив бессмертие в летописях своими победами, усердием к христианству, любовлю к наукам, живут доныне в сказках богатырских.“[12])

Карамзин знае и за историските песни за царот Иван Грозни. Тој се обидува да најде и одговор на неговата популарност: народот „чтил в нем знаменитого виновника государственной силы, нашего гражданского образования; отвергнул или забыл название Мучителя, данное ему современниками, и по темным слухам о жестокости Йоанновой доныне именуют его только Грозным . . .“[13])

Карамзин претпоставува дека старите Словени имале песни „воинские“ уште пред да се приближат кон Римската Империја и пред да стапат во Дахија: „ . . . вероятно, что они воспламеняли сердца огнем мужества, представляли уму живые картины битв и кровопролития, сохраняли память дел великодушия, и были в некотором смысле древнейшею Историею славянскою. Так везде раждалось стихотворство, изображая главные склоности народные; так песни самых нынешних Кроатов более всего славят мужество и память великих предков.“[14])

И за најголемиот споменик од старата руска литература „Слово о полку Игореве“ *Карамзин* смета дека: „ . . . есть подражание древнейшим русским сказкам о делах богатырей.“[15])

Карамзин обрнува и внимание дека многу народни музички инструменти биле познати и на предците на Словените: „Волынка, гудок и дудка были также известны предкам нашим: ибо все народы славянские доныне любят их.“[16])

Своето мислење за големата старина на словенските епски песни („богатырские сказки“) уште во времето на нивното раселување во VI в. *Карамзин* го поткрепува и со други сведоштва од грчките историчари *Теофилакт* и *Прокопие*.[17])

На двојствениот и противречив однос на Карамзин како писател, историчар и политичар кон народот и неговата култура укажува уште А. Н. Пипин.[18]) Меѓутоа, фактичкиот материјал што тој прв го приведува во својата монументална историја на рускиот народ има големо значење. Тој во неа укажува и на големата старина на словенското народно поетско творештво уште пред утврдувањето на феудализмот

---

[12]) Приведувам според: *Исторія государства россійскаго*, сочиненіе Н. М. Карамзина. Изданіе пятое. В трех книгах заключающих в себе двенадцать томов. с полными примечаніями, украшенное портретом автора, грав. в стали в Лондоне, Кн. I (том I, II, III и IV). СПб, 1842, столб 142; т. I, гл. IX.

[13]) Исто, кн. III, столб 279—280 (т. IX, гл. VII).

[14]) Исто, кн. I, столб 41 (т. I, гл. III).

[15]) Исто, столб 131 (т. III, гл. VII).

[16]) Исто, кн. I, столб 41 (т. I, гл. III).

[17]) Исто.

[18]) А. Н. Пыпин, История русской этнографии, т. I. СПб, 1890, стр. 216.

и добивањето на писменост. На оваа заслуга на *Карамзин* не е обрнато доволно внимание во науката. *М. К. Азадовски* советски историчар на фолклористиката, врз основа на некои нејасни искажувања на Карамзин, пишува: „В памятниках народной поэзии он не видел и не хотел видеть народа как такового, как творца и создателя этих восхищавших его високих художественых ценностей, отразившего в них свой быт и настроения.“[19])

Во односот на Карамзин кон руските епски песни ние разликуваме две прашања. Едно е прашањето за потеклото на руските епски песни воопшто („песни воинские“ или „сказки богатырские“) уште пред формирањето на ранофеудалната држава, а друго е прашањето за настанувањето на епските песни („былины) во коишто е одразена феудалната епоха. За првата група песни Карамзин го исклучува професионалниот карактер; тие се создавале насекаде низ борбите („везде раждалось стихотворство“) и го изразувале народното мислење (изображая главные склонности народные“). За втората група песни Карамзин смета дека настанале во времето на монголското ропство, затоа што во тој период на руската историја се создала вистинска потреба „ободрятся воспоминанием прошедшей славы отечества.“ Карамзин за оваа втора група песни поаѓа всушност од становиштето на нивната функција. Такво становиште имаат и низа научници за настанувањето на јужнословенските епски песни во коишто е исто така одразена феудалната епоха: *В. Караџиќ*, *В. Јаѓиќ*, *Ѓ. Малешиќ*, *С. Марковиќ*, *Ј. Томиќ*, *А. Гавриловиќ* и др. Тие исто така сметаат дека до создавање на јужнословенска епика со јасна идејна устременост, тематска определеност и специфично поетско обликување доаѓа во вековите на робувањето под Турците.

Како историчар Карамзин несомнено смета дека во изменетите историски околности, со исчезнувањето на нивната историска функција, епските песни постепено се заборават и губат од поранешната естетска сила.

Меѓутоа, во ова мислење на Каромзин има контрадикција. Имено, невозможно е во времето на монголското ропство епските песни да се создавале во вишите феудални кругови од професионални пејачи. А и самиот тој зборува за народна оценка на настаните во епските песни којашто се разликува од мислењето на официјалните историчари во во врска со историските песни за Иван Грозни.

„Дружеское литературное общество“ во Москва постоело само осум месеци, но оставило значајни и плодотворни траги во руската литература и наука.[20]) Влијанието на француската литература, а со тоа и на класицистичкиот правец во литературата, во Здружението се заменува со влијанието на англиската предромантична литература и

[19]) М. К. Азадовский, спом. кн., стр. 142.

[20]) В.: В. М. Истрин, *Дружеское литер. общество* 1801 г. — ЖМНПр, Н. С. XXVII (1910), № 8, отд. 2, стр. 273—308; М. В. Азадовский, нав. раб., стр. 129.

на германската од епохата на „Sturm und Drang“ и воопшто на раните романтичари. Притоа и значењето на современата руска литература е оспорувано од членовите на Здружението, затоа што во неа не е одразен рускиот дух, ниту нешто може да се разбере за рускиот народ. Остатоци од руската литература имало само во народните поетски творби.[21])

На состаноците на Здружението се пејат и руски песни и мнозина составуваат творби во духот на руските народни или „народски“ песни.[22])

Здружението стоело блиску до научното Здружение на *Новиков*. Во него членувале браќата *Турѓеневи* (*Андреј* и *Александр*), *Жуковски*, *Мерзљаков*, *Воеков* и браќата *Кајсарови* (*Андреј* и *Александр*).

Ан. Кајсаров го привлекува народниот поетски материјал и во своите трудови за словенската митологија и укажува на неговото значење за реконструкција на старите митолошки претстави. Во неговото поетско творештво се чувствува влијанието на руската народна поезија, особено на епската.[23])

Ал. Турѓенев, кој не е литератор, се залагал за вистински руски дух во руската литература. Како и Ан. Кајсаров и тој го сакал рускиот фолклор како израз на традиционалната руска култура.[24])

Познато е дека *А. С. Кајсаров* и *А. И. Турѓенев* имале можност да пропатуваат низ Фрушка Гора (од 6 — 11 октомври 1804 г.). Освен за историски и јазички споменици тие се интересирале и за уметнички и народни поетски творби. По тој пат Кајсаров го насочува и *Л. Мушицки*, така што набргу по нивната посета во Карловци *Мушицки* настојчиво бара од своите ученици да запишуваат народни песни.[25])

Во работата на „Дружеское литературное общество“ учествувал и *А. Ф. Мерзљаков*, подоцна професор на Московскиот универзитет. Тој и самиот пишува песни во духот на народните, обрнува внимание на нивните поетски достоинства и инсистира за нивното запишување. *Мерзљаков* е по потекло од село и подобро од сите свои современици умее успешно да ги користи мотивите и поетските средства на народните песни. Меѓутоа, и во односот на *Мерзљаков* кон народното поетско творештво евидентно е дворјанско-феудално становиште.[25]) *Мерзљаков* како и *Карамзин* има идиличен однос кон народното поетско творештво и воопшто кон спахиското село. Тие, како и *Шишков* и нив-

---

[21]) А. Фомин, *А. И. Тургенев и А. С. Кайсаров*. — Русский библиофил, 1912, январь, № 1, стр. 26 и 34 (Говорот на Андреј Тургенев, одржан во Здружението на 22 март 1801 г.). В.: Ц. Органциева, спом. раб. „Почетоци на соработката . . .“, стр. 98.

[22]) И. Резанов, *Из разысканий о сочинениях Жуковского*. СПб, 1906, стр. 191.

[23]) Ц. Органциева, спом раб. „Почетоци на соработката . . .“, стр. 98.

[24]) Исто, стр. 100—101.

[25]) Исто, стр. 101.

[25]) М. К. Азадовский, спом. раб., стр. 135.

ните сомисленици со основа можат да бидат ставени во посебна група на привржаници, на т.н. *крепоснички фолклоризам*.[26])

Интересот за народната историја и старите споменици, а во врска со тоа и за народните поетски творби во Русија расте особено по завршувањето на Татковинската војна 1812 г. Иницијатор и организатор на широката работа околу прибирањето на разни споменици и нивното публикување е особено грофот *Н. П. Румјанцев*. Дел од тие негови интереси е областа на фолклорот. Кога *Вук Караџиќ* престојувал во Русија, во текот на 1819 г., *Румјанцев* го запознал и многу очекувал од неговиот талент. Дури му предложил на *Вук* и голема материјална поткрепа.[27])

Во врска со фолклористичките интереси на *Румјанцев* е и новото издание на Зборникот на *Кирша Данилов* коешто тој му го поверил на историчарот *Калајдович*, кој го напишал и предговорот кон Зборникот од 20 страници.[28]) Овој предговор ги стави основите на понатамошното научно изучување на руските епски песни. Но, во однос на прашањето за настанувањето на песните *Калајдович* има неопределено мислење. Под влијанието на предромантичарите *Калајдович* најпрвин изнесува мислење дека песните од Зборникот се дело на еден талентиран пејач, имено на козакот *Кирша Данилов*. Но во излагањето се приближува до романтичкото становиште за широко распространети народни песни, мислење коешто доаѓа до израз и во насловот на Зборникот. Тој ја истакнува старината на песните во Зборникот и наоѓа нивни варијанти во веќе објавени популарни изданија на руски песни од крајот на XVIII век. Тој и самиот приведува наслови на некои песни „которые изстари поются с большим меньшим различием“ што го убедувало во тоа дека *К. Данилов* не ги составил прв.

Калајдович го истакнува историското значење на старите епски песни („сказки), коишто го зачувале историското сеќавање на великолепните пирови на Владимира и на неговите моќни богатири: „ . . . которых он, подобно Карлу Великому, дарами и почестию привлекал ко двору своему.“[29])

Прв во руската фолклористика тој се обидува да ги пронајде историските прототипови на руските епски јунаци, богатири, врз основа на летописите. Со ваквиот начин на работа тој ги става основите на т.н. „историска школа“ во Русија.

---

[26]) Исто, стр. 149.

[27]) M. Prelog, Slavenska renesansa 1780—1848. Zagreb, 1924, стр. 30.

[28]) *Древние россиские стихотворения собранные Киршею Даниловым* и вторично изданные с прибавлением 35 песен и сказок, доселе неизвестных и нот для напева. — „Предисловие“, стр. I—X.

[29]) Наведувам според третото издание: *Древние россиские стихотворения, собранные Киршею Даниловым*. Издание третье. Москва, 1878 („Предисловие“ ко 2-му изданију 1818 года, стр. I—XX), стр. VI.

Како издавач Калајдович не ги објавува сите песни од Зборникот на К. Данилов. Објавил само 61, а другите ги изоставил поради цензурни и морални причини. Прво строго научно издание на овој Зборник, според ракописниот оригинал, ќе излезе во издание на Јавната библиотека во Петроград 1901 г.[30])

Калајдович е историчар и него го интересираат епските песни како историски преданија. Но тој укажува и на нивното јазичко и книжевно значење. Со внимание го анализира и нивниот стих.

Од историски аспект го интересираат народните песни и *М. Т. Каченовски*, редактор на првото руско научно и книжевно списание „Вестник Европы". Познат со својот крајно скептичен однос кон спомениците на минатото, *Каченовски* ги цени народните епски песни како најавтентични извори за запознавање на народниот карактер и бит. Тие се за него „архива на народниот живот". Ова свое мислење *Каченовски* најобразложено го изнел во својата рецензија на Вуковите песнарици.[31]) Но како и другите претставници на конзервативниот фолклоризам, Каченовски изнесува мислење дека бујното цветање на народното поетско творештво кај Србите се должи пред сè на идилично-патријархалниот живот: „Климат, простота нравов, тихая жизнь сельская поддерживают в них чувство семейственного счастия."[32]) Каченовски се однесува негативно спрема естетската страна на народните песни и е противник на творечкото влијание на народното поетско творештво врз уметничката литература. Меѓутоа, неоспорно тој има голема заслуга во запознавањето на руското општество со западноевропската историска и филозофска наука и со животот и литературата на словенските народи.

До сфаќањата на Каченовски за значењето на народните песни многу е близок и кнезот *Н. Ан. Цертелев*. Тој исто така песните ги смета за извор на податоци во однос на народниот живот корисни за историчарот, но не и како образец за книжевникот. Тие се за него старина која во многувековното усно предание во необразованите селски маси ги изгубила своите најубави уметнички одлики. Притоа Цертелев истакнува дека и издавачите на народните поетски творби си дозволуваат преработки на текстовите прилагодувајќи ги на барањата на современите читатели.

Цертелев припаѓал кон кругот на украинските националисти и прв издава зборник со украински думи.[33]) Објавува и руски песни.

---

[30]) *Сборник Кирши Данилова*, изд. Публичной библиотеки по рукописи, пожертвованной в библиотеку князом М. Р. Долгоруковым. Под ред. П. Н. Шеффера, СПб, 1901.

[31]) „Вестник Европы", 1820 г., ч. 112, № 14, стр. 112—119, № 15, стр. 208—216.

[32]) Исто, стр. 117.

[33]) Н. А. Цертелев, *Опыт собрания старинных малороссийских песней*. 1819.

Подготвил и зборник со руски народни песни што останал во ракопис.[34]) Применувајќи посовремени методи на собирање и издавање народни песни, тој ги прави и првите обиди за класификација на рускиот фолклорен материјал. Во тој поглед од значење е неговата книга: *За произведенијата на старата руска поезија*.[35]) Во неа тој конечно ги одделува термините „сказка" и „богатирская повесть" (т.е. билина), што ќе придонесе за натамошното правилно принципиелно становиште спрема билините.

Цертелев напишал и повеќе работи за украинските и руските народни песни.[36]) Своите разбирања за суштината на руската епика најопределено ги изнесува во статијата: *За народната поезија*,[37]) повикувајќи се, главно, на Зборникот на К. Данилов. Според Цертелев „богатырские повести" настанале од некогашните епски песни, коишто ги создале древни вистински поети. За време на татарското ропство и на меѓусебните кнежевски борби се снизила поетската култура, на што се должат грубите слики во епиката. Воопшто, според неговото мислење, старите епски песни: „представляют собой странную смесь истинного и ложного, благородного и низкого, смешного и вздорного." Са такви очи гледаат на епиката и многу други културни луѓе во дваесетите години на минатиот век.[38])

Руската епика, според Цертелев, претрпела влијание од „варварского татарского вкуса". Цертелев на тој начин искажува спротивно мислење на Карамзин. Дури *Пушкин* нешто подоцна ќе укаже на површноста на таквите толкувања на руската култура од татарскиот период.[39])

Односот на Цертелев кон народното поетско творештво повеќе е просветителски и карактеристичен за некои претставници на руската култура на преломот на двата века (XVIII — XIX). Слично негативно мислење има и писателот *Г. Р. Державин*. Тој епските песни ги цени од историска и делумно од естетска страна, но во исто време ги смета за груби.[40])

[34]) Литературный критик, 1938, IX—X, стр. 296. В. и: М. К. Азадовский, спом. раб., стр. 160, бел. 1.

[35]) Н. А. Цертелев, *О произведениях древней русской поэзии*. СПб, 1820.

[36]) В.: *Взгляд на старинные русские сказки и песни*. — Сын отечества, 1820, ч. 59—60; *О народной поэзии*. Из 1-ой части исторической картины россиискоя словесности. — Труды Вольного общества любителей россиискоя словесности, 1823, ч. 22; *Славянские песни различных наречий*. — Северный архив, 1824, ч. IX, № 2; *О народных стихотворениях* (Письмо к г-ну Максимовичу). — Вестник Европы, 1827, № 12 и др.

[37]) Спом. раб.: „О народной поэзии".

[38]) Б. Базанов. — *Очерки декабристической литературы. Публицистика. Проза. Критика*, Москва. Гос. изд. худ. лит.), 1953, стр. 206.

[39]) А. С. Пушкин, *О предисловии г-на Лермонте к переводу басен И. А. Крылова*. — Московский телеграф, 1825, № 17.

[40]) Билините се за Державин „без всякого вкуса, одноцветны и однотонны" и „в них только гигантеск или богатырское хвастовство". Ги цени во нив само повторувањата коишто го потсетуваат на поемите на Хомер. Меѓутоа, некои од руските лирски песни ги споредуваат со „творбите" на Осијан. В.: Г. Р. Державин, *Сочинения*, т. VII, стр. 606.

Церѣлев понекогаш обрнува внимание и на многустраното значење на народните песни и смета дека поетот може да најде во нив поетски слики, филозофот црти на народот — гениј, филологот — старински форми и изрази.

Церѣлев е сложена и противречна појава поради што за него постојат многу спротивни мислења. Некои го сметаат за близок на декабристите.[41]) Имено и тој ги цени епските песни што содржат „борьбу против рабства."

Воопшто руската литература и наука во периодот 1816 — 1825 г. ги одразува социјално-историските услови од развитокот на Русија во тој период.[42])

*
* *

Декабристите се неоспорно најблиски на онаа струја во романтичкото движење којашто во науката се означува со терминот — револуционерно романтичко движење. Народното поетско творештво е за нив основен извор не само на убав збор, ами и на мисли и борбен дух. Имено затоа декабристите обрнуваат големо внимание на епските, на козачките и на таканаречените разбојнички песни во коишто народот му дава израз на својот протест и на својата готовност за борба. Тие нивни интереси наоѓаат израз и во нивните уметнички творби. Таквиот третман на народното поетско творештво кај декабристите произлегува од прогресивното сфаќање на народноста на литературата, какво што се утврди во редовите на прогресивната и револуционерно настросната интелигенција во првата четвртина на XIX в.[43])

Народното поетско творештво за декабристите е „говорящаа картина его нравов, обычаев и образа жизни", и во неа тие наоѓаат „свежесть мыслей, живое и пламенное воображение" и „твердость духа, презирающую все опасности и самую смерть", како што истакнува *Ор. Сомов* во една статија за романтичката поезија.[44])

---

[41]) Тој соработувал во списанието „Сын отечества" и „Соревнователь просвещения и благотворения" (којшто се вика и „Труды Вольного общества любителей россиискоѝ словесности") и е избран за член кандидат на Централниот комитет на „Вольное общество . . .". В.: Базанов Б., *Очерки декабристической литературы. Публицистика. Проза. Критика.* Москва (Гос. изд. худ. лит.), 1953, стр. 204.

[42]) А. Н. Соколов, *Оѝ романтизма к реализму*. Изд. Московского университета, 1954, стр. 8.

[43]) Такво сфаќање има на пр. и знаменитиот преводач на „Илијадата" Н. И. Гнедич и кнезот С. А. Вјаземски, којшто во своите рани статии (1816—1817) дава висока оценка на руското народно поетско творештво, споредувајќи го со творештвото на други културни народи. Тој прв го употребува терминот „народност" (1818 г.) во врска со руската уметничка литература, истакнувајќи ја нејзината посебност од романтички аспект.

[44]) О. Сомов, *О романтической поэзии*. — Соревнователь просвещения, 1823, ч. 24.

Токму затоа декабристите најмногу ги ценат историските народни песни, како што се истакнува во една статија за народните руски песни од 1818 г., печатена во едно декабристичко списание.[45]) Авторот на статијата (потпишан: А. Г. . . .) го употребува терминот „народные песни", ја истакнува нивната голема старина и укажува на значењето на народните песни за запознавање на народниот карактер. Меѓутоа, интересно е дека овде се потенцира влијанието на одделните историски настани врз неговото формирање и на тој начин се изнесува мислење спротивно на романтичките идеалистички концепции за непроменливоста на народниот дух: „Песни изображают нам политические перевороты, произшедшие с каждым народом и обясняют то влияние, какое имели они на изменение его нравов и характера."[46]) Се искажува и мислење дека историските песни се современи на настаните. Меѓутоа, тие песни се важни не како споменици за одделните историски настани, ами затоа што е пријатно за секој Русин да знае, пишува авторот: „. . . какими глазами смотрели наши предки на (политические) великие перевороты страны своей.[47]) Во статијата е евидентно демократското разбирање на епското народно творештво.

Дека се песните современи на настаните смета и *А. Бестужев Марлински*, којшто во статијата *Поглед на старата литература во Русија* истакнува дека „красный век Владимиров" бил век на поезијата. Што се однесува до понатамошниот живот на тие песни, Бестужев ја повторува популарната поставка во ова време, според којашто рускиот народ под татарското ропство престанал да пее и поранешната епска поезија се распаѓа. Руската лирска поезија била тажна, причина за што биле „беды отечества". Таа не била постара од 300 г.

За сјајна епоха на поезијата го смета векот на Владимира и *А. Ф. Рихтер*, за што пишува во статијата: *За бардите, скалдите и стихотворците на Средниот век*.[49]) Тој век најмногу сакале да го опеваат народните пејачи „бајаны". Притоа авторот претпоставува: „. . . что баяны, так сказать, образовались в одной школе, ибо они всегда придерживались одних и тех же выражений, одних эпитетов и прославляли своевольство и буйство богатырей, выставляя их какими то гигантами."[50])

Авторот на овој труд за средновековните пејачи, па според тоа и на руските народни пејачи, им придава професионален карактер. Тие,

---

[45]) А. Г . . . ч, *Нечто о народных русских песнях*. — Соревнователь просвещения и благотворения. 1818, № 6, стр. 337—354.

[46]) Исто, стр. 342.

[47]) Исто, стр. 343.

[48]) А. Бестужев — Марлинский, *Взгляд на старую словесность в России*. Во кн.: „Избранные социально-политические и философские произведения декабристов." Т. I. Москва, (Гос. изд. пол. лит.), 1951, стр. 451.

[49]) А. Ф. Рихтер, *О бардах, скальдах и стихотворцах средних веков*. — Соревнователь просвещения и благотворения, 1821, ч. 16, кн. II, стр. 158—182.

[50]) Исто, стр. 170.

претпоставува *Рихтер*, го уживале покровителството на Владимира. Меѓутоа, секој народен пејач пеел за тоа што „было близко к его сердцу, приятно или горестно для воспоминания."

Фолклорот и декабристите ги интересира, главно, на историски план, во зависност од нивните политичко-општествени стремежи. За разлика од просветителите чии разбирања во извесна мерка понатаму ги развиваат, декабристите имаат диференциран однос спрема одделните видови на народната поезија. Решавачка улога имаат нивните патриотски и револуционерни погледи. Затоа за вистински народни песни ги сметаат песните во коишто е одразен слободољубивиот дух на рускиот народ — „историските песни," односно епските, разбојничките и козачките. Целосното значење на народното поетско творештво во животот на народот тие не можеле да го увидат затоа што не го познавале на изворот. Меѓутоа, за разлика од припадниците на крепосничкиот фолклоризам, тие обрнуваат внимание на идејната насоченост на драгоценото народно епско наследство и сфаќајќи ја наполно неговата функција во животот на народот се восхитуваат од моќните ликови на богатирите.

ВО ЗАКЛУЧОК

Чувството за народноста, загриженоста за идната субина на народот, за неговата политичко-општествена судбина и култура, и во овој период го определуваат интересот кон творбите на народот во коишто тој го опеал својот живот, своето јунаштво и верата во правда и победа над поробувачите — национални и социјални, или во коишто ја излеал својата безмерна тага што ја предизвикале „беды отечества".

Под влијанието на новото време превозмогнат е негаторскиот однос кон народното поетско творештво. Но и во овој период просветителскиот однос кон поетската традиција на народот се карактеризира со едностраност. Главно се истакнува историското значење на народните епски творби. За сјаен епски век се смета епохата на кнезот Владимир I. Исклучок претставува мислењето на *Карамзин*, којшто за развитокот на епското пеење особено го истакнува периодот на монголското ропство, кога било неопходно потребно споменот за минатата слава да се чува во вид на усна историја.

За творци на епските песни (термините се различни) се сметаат одделни талентирани пејачи „баяны" (предромантичко сфаќање) коишто го уживале гостопримството на Владимира, т.е. тие се професионални феудално-дружински пејачи. Претставниците на т.н. крепоснички фолклоризам истакнуваат дека песните потоа во народната средина многу изгубиле од нивните поетски квалитети и историските сеќавања, особено за време на татарското ропство. Затоа се однесуваат со извесно потценување кон нивните естетски вредности.

Народните лирски песни, од друга страна, се ценат како неодвоив дел од „идиличниот живот“ на спахиското село.

Многустраното значење на народните песни се истакнува главно од прогресивната руска интелигенција (браќата Кајсарови, Тургеневи, Востоков, делумно Калајдович, декабристите и др.). Тие го истакнуваат и историското и поетското значење на народните песни, епски и лирски. Идејното значење на епските песни („исторические песни“) посебно е подвлечено од декабристите. Токму во ликовите на богатирите тие ги наоѓаат олицетворени најубавите народни идеали, карактеристични за рускиот народ од најстари времиња. Со тоа декабристите и го објаснуваат животот на епските песни со јуначка тематика до најново време.

Доразвивајќи ги најдобрите концепции за народното поетско творештво на просветителите и предромантичарите, декабристите најмногу се приближуваат со своите погледи до револуционерните романтичари.

Во зависност пред сè од политичките становишта на одделните претставници на руските образовани благороднички кругови и на разночинската интелигенција, и од нивните просветителски или предромантички сфаќања, карактеристични за овој преоден период кон системно изучување на народното поетско творештво, се формираат и специфични приоди.

Д-р Цветанка ОРГАНЦИЕВА

ИНТЕРЕС К НАРОДНОМУ ПОЭТИЧЕСКОМУ ТВОРЧЕСТВУ В РОССИИ — В ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XIX ВЕКА

Р е з ю м е

Первую четверть XIX века автор статьи считает переходным периодом к систематическому изучению народного поэтического творчества.

В это время под влиянием ряда экономических, общественно-политических и культурных факторов растет интерес к народу, к его жизни и творчеству. Фольклор все более привлекает внимание русской науки и литературы, которые в этот период имеют черты просветительского, предроматического и частично к концу периода романтического отношения к нему. Однако самый предмет трактуется с различных аспектов в зависимости прежде всего от политических концепций отдельных претставителей русских образованных слоев общества.

И в этот период просветительское отношение к народному поэтическому творчеству характеризуется главным образом односторонностью: в первую очередь подчеркивается историческое значение народных поэтических эпических произведений. „Золотым эпическим веком“ считается эпоха князя Владимира I. Исключение представляет мнение Карамзина который указывает на значение периода татарского ига повлиявшего на развитие героического эпоса, достигшего в этот период своего расцвета.

Творцами эпических песен (термины различные) считаются отдельные придворные талентованные певцы „баяны“ (предромантическое понимание), т.е. бывшими професиональными, дружинскими певцами. Претставители т.н. крепоснического фольклоризма подчеркивают, что затем в народной среде песни теряли многое во отношении поэтических достоннств и исторических воспоминаний, особенно во время татарского ига. Поэтому они и относятся с известным пренебрежением к эстетическим достоинствам дошедших до нас епических песен.

С другой стороны, народные лирические песни, считаются неотделимой частью „идилличной жизни“ крепосной деревни.

На многосторонное значение народных песен указывают прогресывные претставители русской интеллигенции (братья Кайсаровы, Тургеневы, Востоков, частично Калайдович, декабристы др.). Они подчеркивают и историческое и поэтическое значение народных песен как эпических так и лирических. Идейное значение эпических песен („йсторические песни“) особенно подчеркивается декабристами. Именно, в типах богатырей они видят олицетворение самых выших исконных народных русских идеалов. Этим декабристы и обьясняют долговечность эпических песен с героической тематикой.

Развивая хорошие стороны взглядов просветителей и предромантиков на народное поэтическое творчество, декабристы по своим взглядам очень приближаются к революционным романтикам.

В зависимости от политических убеждений отдельных претставителей русских образозанных слоев общества этого периода и от их просветительских или предромантических пониманий фольклора формируется и их специфическое отношение к нему.

Мирко ПАВЛОВСКИ

ПРИЧИНИ ЗА НЕДОВОЛНАТА КУЛТУРА НА ПИСМЕНИОТ ГОВОР КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ОД ГИМНАЗИИТЕ

По детално извршената анализа на матурските писмени задачи од сите гимназии во Републиката (1967/68 и 1968/69) од повеќе аспекти (содржина, јазик, стил, реченична конструкција, композиција, граматика, правопис, интерпункција), се добива впечаток дека сепак може да се констатира извесен напредок во споредба со културата на писмениот говор на претходните генерации, но тој, општо земено, сè уште е минимален и одвај уочлив. Со една ваква констатација би биле, можеби, и повеќе задоволни, ако напредокот би бил очигледен во изразот, во реченичната конструкција и во јазично-граматичките правила. Подобрувањето, меѓутоа, се однесува првенствено на јазикот и лексиката, кои сè повеќе се ослободуваат од варваризми, потоа на сè поправилната употреба на постпозитивниот член, како и на осетно поголемиот квантум на ученичките знаења. Но тие знаења сè уште се прилично сурови, некултивирани, кои допрва бараат „шлиф", дотерување, оплеменување.

Причините на овој мошне сложен и длабок проблем се многубројни и разновидни. Со овој проблем, всушност, како перманентно акутен од ослободувањето до денес, и тоа не само кај нас, во југословенски размери, туку и во некои земји со понапредно школство, се занимавале многумина и ги испитувале причините на слабата писменост. Во своите испитувања тие повеќе се задржувале на апстрактно-теоретската страна на наставата, отколку на конкретно-практичната.

Причините на овој проблем треба да се бараат не само во гимназиите туку и во нижите и вишите одделенија на основното училиште, зашто корените на слабата писменост се наоѓаат во работата на учителите уште во самиот почеток на учењето. Меѓутоа, кога се зборува за културата на писмениот говор на учениците од гимназиите, се губи од предвид фактот дека основата за правилно, содржајно и јасно усно искажување и убаво писмено изразување на учениците се поставува уште во нижите одделенија на основното училиште кога голем број деца стапуваат во училиште со бујна фантазија, со веќе развиена спо-

собност за набљудување и раскажување што може да послужи и да се искористи како основа за развивање на јазичната култура во иднина.

Со умешно и доследно користење на усните вежби, еден методско-педагошки добро подготвен учител уште во овој стадиум на учењето започнува да ја негува културата на усното изразување и правилно да го канализира нејзиното развивање.

Во ваков случај усните говорни вежби, комбинирани подоцна и со писмените, го заземаат во наставата по мајчин јазик она место што им одговара и придонесуваат, навистина, многу за развивање и постапно неосетно усовршување на усното и писменото изразување, со што сè повеќе се зголемува јазичната култура воопшто.

Токму затоа со обидот за посредување во ублажувањето и решавањето на овој проблем треба да се отпочне едновремено на поширок фронт, ако сакаме да се надеваме на успешен исход во оваа непожелна ситуација.

Причините за слабота писменост на учениците, главно, би можеле да се поделат во четири групи: 1) односот на наставиикот по јазик и литература спрема наставата по својот предмет, 2) наставните програми, учебниците, учебните помагала и практикумите, 3) материјалната база на нашите школи, нивната неопременост и неподготвеноста да ги примат учениците и да им дадат сè што е потребно за правилен и сестран развиток, 4) недоволната ангажираност на учениците, 5) недостигот на современо изведување на наставата.

1) Односот на наставникот по мајчин јазик и литература спрема наставата

Иако причините за недоволната култура на писмениот говор се многубројни и разновидни, сепак мислам дека една од најголемите и најважните може и треба да се бара во односот на наставникот спрема предметот и во неговата недоволна подготвеност да одговори успешно на својот благороден и ретко одговорен позив.

Недоволната писменост што ја покажува завршниот испит на овие две генерации укажува на фактот дека работата врз развивањето на културата на усниот и писмениот говор не се одвивала плански и системно во текот на школувањето воопшто. Така, на пример, од извршената проверка на дневниците во некои гимназии се гледа дека усните и писмените вежби, како форма на работа предвидена со наставната програма, воопшто не се застапени. Тоа значи дека е запоставен еден дел од наставната програма, многу важен за постапно и успешно развивање на јазичната култура на учениците. До колку во некои школи и се применува овој вид на работа, поголем дел од наставниците обично лесно минуваат преку овие вежби и најчесто не се подготвуваат за нив, затоа, како необмислени доволно, импровизирани на

брзина, а со тоа и неинтересни, тие стануваат монотони, здодевни, па, се разбира, не можат да разбудат никаков интерес кај учениците и фактички не придонесуваат за она што им е цел.

На тој начин, за жал, се минува преку еден непобитен факт дека писмените вежби, кои треба да уследат по усните, а да претходат на писмените задачи, претставуваат една тесно поврзана, целосна работа по својата тематика и по формата на изведувањето, која служи првенствено во процесот на развивањето солидна култура на усниот и писмениот говор, а не да го олеснат оценувањето на учениците, ако тоа не е извршено навреме и според барањата на современата методика.

Површно минување преку улогата и значењето на оваа наставна форма значи, всушност, запоставање на две компоненти од основната образовно-воспитна цел што ја има наставата по мајчин јазик и литература, во која, без сомневање, централно место зазема тенденцијата за совладување на граматиката и јазичната стилистика уште во текот на школувањето.

Што се однесува до писмените работи како задолжителна наставна форма, може да се констатира дека и тие ретко се изведуваат така како што наложува методиката по мајчин јазик и литература, макар што и овој вид на работа се вбројува меѓу оние форми коишто одигруваат многу важна улога во формирањето и усовршувањето на усниот и писмениот говор на учениците.

Часовите наменети на развивањето на писмената култура воопшто, доколку остануваат во рамките на она што им е основна цел, би требало да будат голем, жив и општ интерес кај учениците, да внесуваат секогаш осетно оживување во наставниот процес, кое би ги терало учениците на масовно учество во дискусијата по оној материјал што би требало потоа да се користи за писмена работа.

За да се постигне успех во оваа работа, неизбежно е исполнувањето на некои услови, како на пример, наставникот мора однапред да се ангажира во изборот на темата за писмената работа, да ја определи нејзината воспитно-образовна цел, да фиксира час за подготвување на темата и потоа да пристапи кон писмената работа.

Праксата покажува дека изборот на темата има пресудно значење за квалитетот на писмената работа. Една јасна тема што може да даде доволно познат материјал, со кој ученикот владее добро и сигурно, ветува, без сомневање, успех во разработувањето на темата.

Разновидноста на темите го зголемува интересот на учениците, но, се разбира под услов, тие да се движат во сферата на нивното најживо интересирање: животот, општествено-политичките настани, литературата, прашања од естетска, правна и морална природа. Низ такви теми учениците ги изнесуваат своите разбирања, мисли, чувства, стремежи, својата индивидуалност или, поточно речено, себеси.

Наставникот ако сака да не дојде до непријатни изненадувања, треба да ги одбегнува темите што се некогаш како ребуси и не можат да се решат, а камоли да го постават ученикот во ситуација за позадлабочено и сестрано навлегување во проблемот.

За да може писмената работа нсцело да се исползува како наставна форма во процесот на развивањето на писмената култура, неоспорно дека големо внимание заслужува и поправката на писмената работа. Внимателно и солидно поправена писмена работа од наставникот дома треба да мине и низ рацете на ученикот на час определен за поправка, за да му ги открие слабостите и пропустите што веќе не треба да се повторат, како и да му укаже на некое подобрување и на успехот констатиран во работата, што треба и да го поттикне ученикот кон поголема активност во иднина.

Со ваков однос кон една форма на работа, ако е тој перманентен, успехот е неминовен, не изостанува.

Големиот број елементарни јазични и правописни грешки во писмените задачи на завршниот испит, дури и во оние кои се оценети со одлична и многу добра оценка, зборува за слабата и неефикасно организираната настава по граматика и во основното училиште и во гимназиите. Пропуштеното по однос на усвојувањето на основните граматички норми тешко се пополнува во гимназиите, каде што се предвидува по наставната програма не елементарна туку стилистичка граматика.

За жал, од увидот во работата на некои гимназии треба да се истакне дека ни едното, ни другото не нашло место во наставата по мајчин јазик и литература. Инаку како би можел да се објасни фактот, еден матурант, кој релативно добро пишува, да прави основни стилистички грешки од морфолошки или синтаксички карактер. Пропуштеното увежбување на партиите од граматика преку писмени вежби, школски и домашни, претставува голем минус за успешно реализирање на ова наставно јазично подрачје.

2) Наставните програми, учебниците и учебните помагала

Извесен дел од вината за недоволната култура на писмениот говор паѓа и врз наставните планови и програми по мајчин јазик и литература. Ако се разгледаат добро наставните програми, ќе се види како типична појава дека никаде не е прецизирано колку часови да се земат за писмени, а колку за усни вежби. На овој факт мора да се обрне поголемо внимание и да се определат што повеќе часови, бидејќи процесот на писменото изразување се развива многу побавно и потешко од секоја друга наставна форма. Со прекинување и намалување на вежбите, многу од порано здобиените знаења, со текот на времето, се заборават.

Во наставната гимназиска програма по литература и јазик има извесни укажувања и упатства како да се изведува усното и писменото изразување. Се определува, макар и не многу прецизно, тематиката и на едното и на другото. Но треба да се истакне и тоа дека во неа не се конкретизирани наполно задачите и формите на работа врз негувањето на културата на усниот и писмениот говор, иако се стремело, во однос на определувањето на тематиката, да се запази принципот на постапност и системност.

Еве како е тоа формулирано во програмата по класови:

I кл., теми за говорни вежби: Изразно читање и рецитирање, одгледување правилна дикција, логичка и емотивна изразност при читањето и рецитирањето, развивање смисла и навики за свесно користење на лектирата; избор, водење дневник за прочитано и забележување кратки содржини, нови зборови и фигуративни изрази; апстрактни и конкретни зборови, синоними и омоними, основно и преносно значење, значења на зборовите во контекст и во интонација.

Воведување на учениците во изработка на писмени состави: избор на теми, одбирање и сведување на материјал, форма на обработката, композицијата.

Тематиката на писмените состави да се земе од областа на набљудувањето и доживувањето, во врска со материјалот по литература, природните науки и други наставни дисциплини, по можност со прошетки и екскурзии. Како теми да се користат и посети на театарски и филмски претстави, музеи и културни споменици, а во форма на опис, впечаток, пејсаж, портрети, прикази и известувања.

Во II и III кл. за усни и писмени вежби се зборува многу малку, а во IV кл. не е дадено ништо ново, туку се повторува кажаното од претходните класови.

Освен тоа што не се конкретизирани задачите и формите на работа врз развивањето на јазичната усна и писмена култура, во програмата не се определуваат методите и потфатите во учебната работа. Ова не може да се смета како голем недостиг, зашто задачата на програмата е да определува што ќе се предава, а не како ќе се предава. Меѓутоа, мислам дека во оваа наша ситуација тоа сепак би им помогнало повеќе на наставниците.

Впрочем, ова го сметам за нужно, бидејќи до денес сè уште нема изработени методски упатства за усни, писмени вежби и писмени работи.

Методско-педагошката и стручната недоволна подготвеност на наставниците претставуваат, исто така, една од најважните причини за слабата култура на писмениот говор на учениците. За ова голем

дел од вината ја носат наставничките школи, кои не ги подготвуваат доволно студентите за практична работа, како и средините во кои доаѓаат да работат.

3) Материјална база на школите

Материјалната база врз која се засновуваат нашите школи е недоволна, може да се рече и сосема слаба. Недоволниот школски простор, работата по школите во смени, големиот број ученици по паралелки (некаде и по 40, што е сосема спротивно на сите дидактички принципи и прописи) ја отежнуваат наставата по сите предмети, а најмногу по предметот мајчин јазик и литература, кој по својата воспитна и образована функција стои пред сите други школски дисциплини што се изучуваат во гимназијата.

Големиот број ученици во паралелките е мошне важен фактор што се јавува како причина за слабата писмена култура на учениците. Правилна и систематска работа врз развивањето на јазичната култура, усна и писмена, не може ни да се замисли, ако во паралелката има повеќе од 35 ученици. Искуството покажува дека помали паралелки секогаш даваат подобри резултати, а поголеми — послаби. Во сите оние паралелки во кои е надминат нормалниот број ученици, тешко може да се работи индивидуално врз развивањето на усниот и писмениот израз. Систематските вежби, усни и писмени, и нивното правилно методско изведување во такви ситуации стануваат беспредметни.

Сериозна пречка во исполнувањето на воспитно-образовната задача во врска со одгледувањето на јазичната култура претставува и слабата опременост на училишните библиотеки со дела предвидени според наставната програма било за анализа на час или како лектира. Училишните библиотеки не си го нашле местото и не ја играат онаа улога што им е наменета. Тие секогаш треба да им помагаат особено на оние ученици кои немаат можност сами да купуваат книги. Недоволната опременост на библиотеките и слабото читање од страна на учениците наполно ја руши основната концепција на програмата по мајчин јазик и литература, според која литературата, како училишна дисциплина во гимназиите треба да се изучува како уметност врз база на читање и анализа на уметнички творби, а не како литературна историја.

4) Недоволна ангажираност на учениците

Пасивниот став на учениците кон книгата и насила натуреното читање, што се јавуваат како пречка за реализирање на наставната програма, се резултат на немање љубов и интерес кон литературата, а многу често и на незнаење како да се чита. Се чита на брзина, колку да се прочита, без темелно запознавање со вредноста на содржината, со убавиот стил и јазик. Прочитаното не се користи како база за дискусија со други луѓе, за развивање мисли, за барање она што е во творбата најубаво, највредно, највозвишено, најблагородно.

Понекогаш, сосема оправдано, учениците не читаат не затоа што не сакаат, туку навистина затоа што не можат да дојдат до бараната книга.

Изучувањето на литературата како уметност, преку доживување, може да биде успешно само ако се читаат творбите предвидени според наставната програма. Во секој друг случај наставата се превртува во обичен вербализам, само се зборува и се сведува на општи констатации.

Книгата отсекогаш играла, игра и ќе игра голема и важна улога во животот на луѓето и општеството. Посебно таа игра важна улога во процесот на образованието и воспитанието на училишната младина, па затоа треба во тој однос да се угледаме на оние земји и народи кои ја направиле достапна на широките маси и на училишната младина.

Само така литературата во гимназиите може да се изучува како уметност.

Во врска со овој проблем стои и проблемот за квалитетни учебници, учебни помагала, прирачници и практикуми за вежби — јазично-правописни и стилски. Увежбувањето на јазично-стилскиот материјал би ги отстранило сите оние јазични, граматички и правописни грешки често присутни во писмените задачи.

Размислувајќи објективно за ситуацијата во која се наоѓа наставата по писменост во нашите гимназии, можеме со право да речеме дека практично писменост на нужна висина во нашите школи и не постои, зашто наставата по писменост не се изведува плански и системно.

Наставата по мајчин јазик и литература во поголем број гимнази сè уште се изведува како и порано. Најновите технички средства, како филмувани биографии, дијафилм, кинопроектор, епископ и дијаскоп, кои ја олеснуваат, оживуваат наставата и им овозможуваат на учениците нагледно да се запознаваат со оној материјал што го изучуваат, не се користат во доволна мера.

На крајот да го додадам и ова: голем дел од вината за слабата јазична култура ја носат и наставниците по другите предмети, кои се обврзани со закон, како и наставниците по мајчин јазик и литературата, да зборуваат литературно и да бараат од учениците своите мисли да ги искажуваат на убав литературен јазик. Ако и понатаму се остави овој проблем да го решаваат само наставниците по мајчин јазик и литература, без помош од другите наставници, тој никогаш не може успешно да се реши.

Со енергични мерки, со здружени напори и голема трпеливост, со истрајност, проблемот во врска со слабата писменост може да се ублажи, а со текот на времето и успешно да се реши.

МЕРКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА КУЛТУРАТА НА ПИСМЕНИОТ ГОВОР

Што е потребно да се преземе за успешно развивање на културата на писмениот говор:

1. Културата на писмениот говор да биде примарен проблем во наставата по мајчин јазик и литература. Вниманието на наставниците по мајчин јазик секогаш да биде свртено кон овој проблем и да се настојува што повеќе и што посистематски заедно да се работи врз него.

2. Снабдувањето на училишните библиотеки со книги да биде заедничка грижа на целиот наставнички колектив. Во нижите и вишите одделенија на основното училиште да се обрне внимание на погодноста на книгата за користење за усна и писмена вежба. Содржината на книгите наменети на учениците, особено од нижите одделенија, треба да биде погодна за диктати, интересна за прераскажување, како и за попрости анализи.

3. Грижата за културата на јазикот во сите школи општо треба да биде заедничка на сите наставници. Секој наставник преку својот предмет предава не само знаење, туку преку него го развива и говорниот јазик на учениците. Ако се здружат сите заедно, ќе постигнат подобри резултати не само во наставата по мајчин јазик, туку и по сите други предмети.

4. Учениците треба да се богатат со вистински и солидни знаења. Преку знаењето се развиваат мисли, кои треба да се искажуваат правилно усно и писмено.

5. Интелектуалниот и емотивниот живот учениците го збогатуваат не само преку читање, туку и преку внимателно набљудување на животот, луѓето, општеството и настаните, природата и појавите во неа. Исто така тие треба внимателно да слушаат сè што зборуваат други, но да мислат и заклучуваат сами.

6. Должност е на наставниците да ги научат учениците што треба да читаат и како да читаат. Читањето треба да биде со разбирање и солидно.

За учениците од гимназиите не е доволно да ја сфатат само содржината на творбата, туку пожелно е длабоко да вникнат во неа, за да можат да го разберат проблемот што го поставил авторот и неговиот став кон него. Дури и ова не би било доволно, ако ученикот не може преку читањето да ги увиди, разбере и почувствува уметничките квалитети на творбата преку начинот на изложувањето на материјата, јазикот и изразните средства. Секое друго читање неорганизирано,

без доволно концентрација на вниманието врз содржината, не ги дава очекуваните резултати. Затоа често се случува некои ученици да читаат многу, а да не покажуваат резултати адекватни на нивните усилби. Брзото, лошото читање, место вистински знаења дава вербални книшки знаења.

Ученикот ќе стане сестрано изградена личност и наоружена со многу знаења, ако уште од првите денови на учењето енергично се дејствува врз развивањето и изострувањето на неговата опсервација. Тој треба да се поттикнува, уште во почетокот, будно да набљудува со своите сетила сè околу себе, да го забележува она што е битно, да ги уочува сличностите и разликите и да ги открива врските и односите во животот и во општеството воопшто.

7. Битен услов за солидна култура на еден писмен човек, покрај читањето и опсерваторската моќ, знаењата што се добиваат преку учењето и развивањето на логичкото мислење — е и усното изразување. Оној што се изразува јасно усно, убаво и пишува.

Стабилни појдовни точки за солидна писменост се: богат устен речник, зборовна адекватност на поимите, чистота на говорот, целосна, јасна и убава реченица, смислено усно изложување и прераскажување. На ученикот не ќе му биде тешко својата мисла да ја облече во зборови, да ја изрази писмено и со знаци на интерпункцијата, ако е научен да го набљудува говорот на другите, да ги анализира своите зборови и да го уочува значењето и местото на зборовите во реченицата.

Овој проблем, не помалку важен од проблемот на културата на писмениот говор, се наоѓа, исто така, во незавидна положба, ако се појде од важноста што ја има како подлога за писменото изразување. Од овие причини треба да се обрне големо внимание и на културата на усниот говор кај учениците од сите видови училишта од прв и втор степен. Од правилното решавање на овој проблем зависи како ќе се реши проблемот на културата на писмениот говор.

8. Познавањето и применувањето на принципите, дидактички и методски, во развивањето на културата на јазикот игра важна улога. Постапноста, систематичноста, истрајноста и трпеливоста се услови што се применуваат во сите постапки при развивањето на писменоста. При реализирањето на партијата од наставната програма која се однесува на културата на писмениот и усниот говор, се почнува секогаш со малку и скромно и се напредува сосема бавно. Треба да се има предвид дека развивањето културата на говорот претставува најдолг и најсложен педагошко-образовен процес, па затоа треба да му се обрне најголемо внимание.

9. Развивањето на културата на писмениот говор кај учениците треба да се врши плански и системно од почетокот на школувањето до завршувањето. Се почнува во основното училиште со препишување,

диктирање и прераскажување. Овие форми на работа треба постојано да се увежбуваат сè додека не се усвојат од учениците. Посебно внимание, во секој случај, да му се обрне на раскажувањето и на неговите разни видови.

Учениците уште во оваа возраст треба да се оспособуваат сами да расудуваат за прочитаното и виденото околу себе, да го издвојуваат главното од споредното, да го определат она што е битно и да ги издвојуваат оние поединости што го сочинуваат тежиштето во целината.

Следејќи го принципот на постапност, по кој се оди од полесно кон потешко, се преминува на описи, низ кои се следи учениковата способност за набљудување на поединости од визуелниот свет, како и неговото фиксирање со зборови. Набљудувањето на појавите во природата од учениците и нивното насочување од страна на наставникот во смисла што да гледаат, како да гледаат и на што да обрнат повеќе внимание, им помага на учениците да ја развиваат својата способност за забележување и својот стремеж со поадекватни зборови и изрази да се опише виденото, забележаното, сфатеното и почувствуваното.

Освен во обично прераскажување на прочитан текст, учениците треба да се увежбуваат и во прераскажување со изменување на факти, со скратување и проширување.

Во основното училиште како многу погодна лектира за усно и писмено изразување треба да се користат и народните умотворби. Народните епски песни можат, навистина, да им дадат на учениците богат, разновиден и интересен материјал. Преку нив учениците можат најлесно и најуспешно да го учат својот јазик. Со својата непосредност и конкретност народната литература може, освен тоа, да им даде и вистински солидни знаења.

Од друга страна, треба да се избегнува раскажувањето на лирската поезија, со што секогаш се паѓа во грешки. Лириката не е за раскажување. Таа бара доживување, одбрани зборови и, во многу случаи, апстракција. За успешна интерпретација на една лирска песна потребно е ученикот да има изградена изразна техника, да избира зборови и изрази со кои ќе ги интерпретира чувствата и мислите.

Исто така добро организирана настава по природните науки може да им даде на учениците, освен обемни знаења и можност за богатење на речникот, уште и смисла, усет за конкретен, сликовит, јасен и убав израз.

Во врска со вежбите треба да се воведат и систематски вежби за богатење на јазикот кај учениците. Тие се поврзуваат обично со предвидените текстови за читање и анализа. Се одбираат убави зборови и изрази што им паднале во очи на учениците, а на кои се должи пластичното прикажување на личностите и настаните во текстот. Потоа се поставува задача врз база на неколку убави зборови да се из-

најдат нови слични или спротивни по значењето (синоними, антоними) или придавки кои покажуваат боја, движење (дом, куќа, двор, вила, замок, палата, црн, бел, голем, мал, брз, бавен.)

Вежбите со изнаоѓање прилошки изрази во речениците се двојно корисни за учениците. Тие имаат и граматички и стилистички карактер (Борците ги поднесуваат маките . . . . и гинеа . . . за татковината).

Услов овие вежби да бидат успешни и секогаш сакани од учениците е да се изведуваат низ реално размислување и забележување.

Постојат и други видови вежби за богатење на јазичната култура на учениците. Такви се, на пример, вежбите со додавање атрибути на именките (небо . . . облачно, сино, намуртено, оловно, тешко), кои играат голема улога во сфаќањето и улогата на атрибутите — епитети.

Целта на ова увежбување не е само збогатување на речникот, туку и потреба учениците сами да почувствуваат дека тие зборови не се, всушност, никакви украсни средства, туку носат определено тематско определување, служат на замислата на авторот, создаваат слики и се јавуваат како органски елементи на творбата.

Исто така корисно може да им послужи на учениците како вежба редењето особини на предмети, суштества и појави, споредувани врз основа на нешто прочитано или доживеано.

Посложени усни и писмени вежби претставуваат различни впечатоци, доживувања, извештаи, потоа споредувања на два текста или две рецензии со иста тематика.

Свесни за важноста и тежината на овој дел од наставата, наставниците треба да се подготвуваат и да обмислуваат по темите за усни, писмени вежби и писмени работи.

Говорните, писмените вежби и писмените работи треба да се работат со подготовка. Во зависност од карактерот на темата, наставникот е должен да изврши подготовка, ако сака успех. За таа цел треба да се користи секоја можност и секоја форма на работа што ветува добри резултати: да се користат прошетки во природата, посети на фабрики, разни колективи, кина, театри, концерти, приредби и др. Сето тоа, се разбира, треба да се одвива не стихијно, туку по однапред определен план. Виденото, чуеното и доживеаното може да послужи како тема за усна, писмена вежба и писмена работа по претходно извршената проверка и подготовка од страна на наставникот. Практиката покажува дека најдобрите работи се секогаш резултат на темелна подготовка.

Темите, главно, треба да бидат разновидни и интересни, да израснуваат од животот на учениците и да се вклопуваат во општествениот живот воопшто. Тие треба да бидат правилно, јасно и убаво фор-

мулирани, бидејќи од формулацијата на темата зависи интересот на учениците и нивниот успех во работата.

10. Од извршениот преглед на писмените задачи како и од увидот што сум го добил од повеќе гимназии во Републиката, имам впечаток дека и односот на наставникот спрема писмените работи (домашни, школски) и лектирата би требало во многу нешто да се измени. Навременото и правилното прегледување на задачите ги поттикнува учениците да заземат посериозен став кон нив. Грешките треба секогаш да бидат внимателно исправени, а постигнатите успеси редовно истакнати, зашто учениците се учат и на грешки и на успех. Оценувањето обично се врши со бројки, без писмена констатација во која би биле опфатени сите елементи на задачата: содржината, стилот и јазикот. Текстуалното оценување треба да биде во извесна смисла рецензија, да оцени и да истакне што чини, а што не чини.

11. Исправката на писмените работи и вежби на час треба да се врши правилно. Наставникот треба да биде добро подготвен, зашто оваа форма на работа бара поголем труд и напор од секоја друга. Без солидно познавање на методиката на писмените задачи не може да стане ни збор за еден добро организиран час во врска со оваа работа. Место најнапред, врз основа на забелешките што ги направил дома при прегледувањето на писмените задачи, да го изнесе своето мислење воопшто за покажаните резултати во писмените задачи од целиот клас, да им укаже на учениците на постигањата и пропустите, а потоа да премине на дискусија за содржината на задачата, тој обично ги разделува тетратките во почетокот на часот и учениците вршат поправка на јазично-правописните грешки, додека она што е најважно во секоја писмена работа — изразот, се запоставува. Во таков случај слабите писмени работи остануваат пак слаби и содржински и стилски, колку и да се отстранети јазично-правописните грешки.

Најважна компомента во врска со писмените работи, честопати отсутна во нашата практика, а на која треба да падне акцентот, претставува дискусијата со учениците по зададената тема. Добро планирана дискусија им помага на учениците, особено на оние кои слабо ја разбрале и обработиле темата, да ја разберат и да почувствуваат во што направиле грешки. Во прилог на дискусијата како треба да се изработи задачата, се читаат две — три најдобри и се дискутира. Не се практикува читање на слаби работи, бидејќи се мисли дека само на убаво се учи убаво да се пишува. Понекогаш, меѓутоа, може да се прочита и писмена работа која не задоволува, но сепак покажува извесен напредок одбележан и со оценката. Ова се прави и од педагошки сообразувања, за да се подигне духот на ученикот и истовремено да се истакне пред учениците дека усилбите на ученикот почнале да даваат резултати.

Исправка на колективните јазично-правописни грешки се врши на табла.

Писмена поправка на задачите обично се прави на вториот час. Овој час е исто толку важен како и часот за подготовка и за обработка на темата. Наставникот е должен да обрне внимание посебно на секој ученик, особено на слабите и послабите ученици. Кој ученик ќе ја препише целосно задачата, кој ќе ја преработи, а кој ќе ги одбележи само грешките, одлучува наставникот.

Една добро водена евиденција за културата на писмениот говор како на целиот клас, така и на секој ученик поодделно, му помага на наставникот да го следи со успех овој процес, да има сосема јасна претстава како се одвива и да интервенира навреме таму каде што е потребно.

Писмените задачи, за жал, општо земено, се пишуваат без наставничка помош. Меѓутоа, пожелно е и потребно би било меѓу писмените работи да се воведат задолжително писмени вежби, и тоа со иста работна форма и слична тематика како и писмените задачи, зашто учениците треба да се вежбаат и увежбуваат обработувајќи разни теми со непосредна помош на наставникот, но без оценување. На тој начин учениците ќе се здобијат со слобода, поголемо умеење во пишувањето, а немирот и стравот така постепено ќе исчезнат.

Најпосле, треба да се одбележи уште една работа, многу важна во наставата по мајчин јазик и литература — односот и критериумот на наставниците при оценувањето на писмените задачи. Поправките, констатациите и оценките на писмените задачи јасно зборуваат за нееднаков однос и неуедначен критериум на наставниците од гимназиите во нашата Република. Некои наставници обрнуваат повеќе внимание на содржината, некои на содржината и стилот, а многу малку наставници на содржината, стилот и јазикот. Во констатациите се одбележуваат речиси секогаш овие три елементи, но од дадената оценка не може да се види дека навистина сите тие биле предмет на оценувањето. Особеностите на содржината, стилот и јазикот се одбележуваат со најопшти зборови: добар, јасен, правилен, разбран, убав, слаб итн., без подетално и поаргументирано навлегување во одделна компонента. Тоа доаѓа оттаму што сè уште нема изработен основен критериум за оценувањето на писмените задачи, особено на оние од завршниот испит.

Според мене, основниот критериум од кој треба да се раководат наставниците при оценувањето на писмените задачи на завршниот испит треба да биде овој:

1. Полна и длабока разработка на темата;
2. Правилна и осмислена анализа на фактите;
3. Умеење да се прават потребни заклучоци и воопштувања;
4. Последователно преминување од еден дел во друг, логичка врска меѓу нив;

5. Познавање на фактичкиот материјал и лексичката способност да се користат цитати;
6. Соодносот меѓу деловите на писмената работа;
7. Изразност и литературна правилност на јазикот;
8. Правилно користење на планот.

Последнава точка има посебно значење во секој поголем состав. Тој не го покажува само распоредот на расположивиот материјал, туку ја определува и идејната насоченост на задачата и е доказ за еден определен однос на авторот кон изложениот материјал.

12. Во културата на писмениот говор на учениците граматиката зазема посебно место и значење, затоа таа мора солидно да се изучува и свесно да се знае. Непознавањето на основните граматички норми ја намалува писменоста на учениците од последниот клас на гимназијата. Од писмените задачи на завршниот клас се гледа дека голем број добри ученици не ја познаваат граматиката. Од тоа произлегува дека изучувањето на граматиката, особено во однос на методот, треба да претрпи голема корекција. Системното изучување на граматиката и постојаното увежбување на изучениот материјал се основен услов солидно да се владее со неа. Токму поради ова на наставата по граматика треба да ѝ се даде посебно место во наставата по мајчин јазик и литература.

На овие мерки треба да се додаде уште една: Секој наставник по мајчин јазик и литература, како за своето лично усовршување, така и за доброто на учениците, треба критички да се осврнува кон својата работа. По секоја одржана наставна единица тој би требало да ја проанализира својата работа, да ги проучи пропустите и недостатоците што се јавиле во неа и да бара начин да ги отстрани.

Грижата за подобрување културата на писмениот говор да биде заедничка за сите наставници, без оглед кој предмет предаваат. Само така може да се дојде до подобри, позитивни резултати.

Мирко ПАВЛОВСКИ

Р е з ю м е

Причины недостаточной культуры письменной речи учеников гимназий многочисленны и разнообразны. Их следует искать не только в работе в гимназии, но и в учебном процессе младших и старших классов, где уже в самом начале обучения кроются причины слабой грамотности. Поэтому мероприятия по повышению культуры пись-

менной речи должны проводиться единовременно и в широком масштабе, поскольку мы хотим добиться успеха в этом плане.

Причины малограмотности надо искать преимущественно в отношении преподавателя родного языка и литературы к своей работе, в учебных программах, в учебниках и учебных пособиях, в материальной базе наших школ, в их недостаточной оборудованности и подготовленности для приёма учеников и предоставления им всего необходимого для их правильного и всестороннего развития, в недостаточно современном уровне проведения занятий и в недостаточной активности учеников.

Меры, которые необходимо провести для повышения культуры письменной речи, следующие:

Проблема культуры письменной речи должна стать первенственной в процессе обучения родному языку и литературе;

Ученические библиотеки должны быть снабжены книгами, подходящими для использования их на устных и письменных упражнениях, особенно в младших и старших классах начальных школ, а также и всеми произведениями, предусматриваемыми программой домашнего чтения;

Преподаватели должны научить учеников выбирать, что нужно читать и как читать.

Обогащение словаря следует рассматривать как основную задачу в процессе развития грамотности и в этих целях обратить максимум внимания на все те формы работы, которые облегчают и ускоряют этот процесс.

Ученики должны в течение обучения обогащаться прочными знаниями, поскольку нет грамотности без общей культуры;

Грамматика, занимающая особое место в развитии культуры письменной речи и учеников, должна изучаться систематически и добросовестно в продолжении всего времени обучения.

Одновременно нужно уделить большее внимание воспитанию культуры устной речи учеников всех видов школ первой и второй степени, так как от правильного решения этой проблемы зависит и то, как будет решена проблема культуры письменной речи;

При всём этом знание и применение дидактических принципов необходимо рассматривать как основное условие для достижения желаемых результатов в развитии культуры письменной речи.

И, наконец, забота о культуре языка должна ясно осознаваться всеми преподавателями и должна стать их общей обязанностью, невзирая на того, какой предмет каждый из них преподаёт.

Aleksandra PAPAZOGLU

AUSSAGEN ZUM LEBEN DER JUGOSLAWEN IM ZYKLUS „EL SHATT" VON LOUIS FÜRNBERG

„El Shatt" ist ein lyrischer Zyklus, welcher aus drei Teilen gebildet wird: aus „Widmung", „Fragment El Shatt" und „Mirogoj von El Shatt".

In der Sekunderliteratür zu „El Shatt" ist Ursula Wertheim der Meinung, daß mit dem Terminus „Zyklus" nur eine äußere formale Gliederung erfaßt wird. Sie meint weiter, man könne von einer durchgehender Folge, fast Handlung, sprechen. So wurde die Bezeichnung „Epos in Versen"[1]) annähernd das Richtige treffen. Nicht Versepos denn dieses fordere eine Individualisierung der handelnden Personen. Außerdem sagt U. Wertheim weiter, träte zu dem episch erzählenden Inhalt ein dramatisches Element. So habe fast jedes Gedicht den Charakter einer Szene.

Hans Richter spricht nur von zwei Teilen im Zyklus.[2]) Offensichtlich rechnet er das Widmungsgedicht mit zum ersten Teil. Der „Mirogoj" macht dann den zweiten Teil aus.

Fürnberg selbst hat jedoch das Widmungsgedicht dem zweiten und dritten Teil vorangestellt, also beiden Hauptteilen. Deshalb sollte es besonders betrachtet werden. Als Widmungsgedicht enthält es außerdem eine allgemeine Einschätzung des Exils und bereits den Jubel über den Sieg. Jubel würde aber nicht an den Anfang des 2. Teiles, El Shatt, passen, wo noch Niedergeschlagenheit herrscht. Den Ausdruck „lyrischer Zyklus" halte ich für den passendsten. Das Werk besteht aus einem Kreis von Gedichten, die alle ein Hauptthema haben und Ausdruck der jeweiligen Stimmungen Fürnbergs sind. „Epos in Versen" trifft meiner Ansicht nach nicht zu, da eben nicht von einer Handlung gesprochen werden kann, die von einem Epos in Versen gefordert werden müßte. Innerhalb dieser lyrischen Dichtung finden sich viele epische und dramatische Elemente.

---

[1]) Wertheim, Ursula — Nichts ist schöner als des Menschen Herz-. Louis Fürnbergs Gedichtzyklus „El Shatt". In: Neue Deutsche Literatur 1/1961, S. 74 f.

[2]) Richter, Hans—Das lyrische Werk Louis Fürnbergs, Germanistische Studien, Rütten § Loening Berlin, 1966, S. 197.

Gleich im Eingangsgedicht „Widmung" erzählt Fürnberg vom Schicksal der Exilierten. Das erzählende Element durchzieht weiterhin den ganzen Zyklus. Gedichte, in denen es besonders hervortritt, sind: „Sie hatten keinen Bleistift", „Sie bauten im Sand", „Woraus strickt man Jacken?", „Bildnis einer Partisanin", „Tausend Dinge gibt's zu tun . . .", „Der große rote Stren', Wie Ursula Wertheim schon sagte, tritt in jedem Gedicht das Dramatische zu dem Lyrischen und Epischen. Besonders dramatisch sind die beiden Wüstenmonologe, in denen die Wüste ihre Bewohner anspricht. Auch die satirischen Gedichte über die Sir Dabbelyou gehören dazu. Louis Fürnberg veröffentlichte einzelne Gedichte bereits in der zweiten Ausgabe von „Hölle, Haß und Liebe"[3] und datierte sie in einer Vorbemerkung ausdrücklich als 1946 entstanden. Das Gedicht „Weinen ist leicht" ist in der Ausgabe letzter Hand irrtümlicherweise 1944 datiert, es muß jedoch nach obiger Bemerkung 1946 in El Shatt entstanden sein. Fürnberg ordnete es in der 1. Ausgabe von „Hölle, Haß und Liebe" auch entsprechend ein.

Der Zyklus wurde bereits in den ersten Tagen nach der Ankunft Fürnbergs in El Shatt begonnen[4]. Tief erschüttert war der Dichter beeindruckt. Der Wüstensand und Wind, die Reaktionäre, der Friedhof und die Zelte einerseits und andererseits alles, was er von Frau Schilling hörte,[5] obwohl er nicht einen Tag zusammen mit den jugoslawischen Partisanen verbrachte, genügten, um seine Fantasie anzuregen. Fürnberg wollte wiederum eine Welt, eine heldenhafte Welt, die er liebte, beleben, um den Reaktionären zu widersprechen. Darum ging er den Spuren der Jugoslawen in El Shatt nach. Jeden Tag ging er um einen Teil des Lagers herum, und so entstanden die Gedichte, eins nach dem anderen.[6] Er schrieb sie unter schweren Bedingungen: von den Feinden umgeben, sich in einer Ecke des Zeltes versteckend, auf einer Blechkanne sitzend. Als Schreibtisch hatte er seine Knie. So schrieb Louis Fürnberg für die Jugoslawen, ein letzter Dank für seinen Aufenthalt in Jugoslawien, ein Ausdruck der Sympathie und Freundschaft. Die El Shatt-Gedichte beruhen also auf Mitteilungen, sowie auf Dokumenten verschiedenster Art, die Louis Fürnberg erhielt und in einer Art historisch visionärer Schau in Dichtung umsetzte. Es entstehen vielfältige Aussagen zum Leben der Jugoslawen in El Shatt. Im Zyklus spürt man eine Verflechtung des Dichtererlebnisses mit dem Leben der Partisanen, wobei das letztere im Vordergrund steht.

---

[3]) Fürnberg, Louis — Gesammelte Werke Bd. 1, S. 541.

[4]) Nach Aussage von Frau Fürnberg.

[5]) Nach Aussage von Frau Fürnberg: Frau Schilling war eine bei der UNRRA für das Lager angestellte fortschtittliche Ärztin, eine Deutsche, aber Bürgerin Palästinas, mit großen Sympatien für die jugoslawischen Partisanen.

[6]) Nach Aussage von Frau Fürnberg: Die Gedichte des Zyklus wurden meist in der Lagerkantine geschrieben. Über den Platz, wo Fürnberg immer saß, hatten die Faschisten einen Galden und Charikaturen von Tito und Stalin gemalt und verfolgten ihn in jeder Weise mit ihrem Haß und Morddrohungen. Trotzdem ging der Dichter jeden Tag hin, setzte sich auf den Platz und schrieb die Gedichte.

Louis Fürnberg schrieb selbst ein Vorwort in Prosa zu seinem Gedichtzyklus, um dem Leser ein besseres Verstännis seiner Dichtung zu ermöglichen. Er macht hier Aussagen über die historischen Tatsachen von El Shatt. So schreibt er, daß 1943 etwa 30.000 Jugoslawen, schwerverwundete Partisanen, Frauen und Kinder, auf ein englisches Angebot hin von der Andria—Küste aus evakuiert worden sind und daß man ihnen Schutz und Wiederherstellung in einer Oase versprach. Dann geht Fürnberg auf die Oase selbst ein, die er als ein primitives Zeltlager am Rande der Wüste Sinai, unweit vom Suez—Kanal, bezeichnet. Aber auch die „Natur voller unberechenbarer Launen und Heimtücken"[7]) wie Fürnberg sie nennt, beschreibt er bereits ein wenig im Vorwort. Er spricht von den Wüstenwinden, Sandstürmen, glutheißen Tagen und eisigen Nächten, die drei Jahre lang einen erbarmungslosen Krieg gegen die Menschen führten. Ferner erwähnt Fürnberg die Lebensbedingungen, die durch die britische Kolonialmacht gegeben waren. Hier finden wir bereits die erste Stellungnahme des Dichters, die gegen die Handlungsweise der Engländer gerichte ist. Er schreibt: „Unzureichende Nahrung, Kleidung, Epidemien, Mangel an Medikamenten, sanitären Vorkehrungen, die Militärbürokratie der britischen Kolonial-Macht — alles wirkte zusammen, um sie mürbe zu maschen: sie sollten sich fügen, einmal gegen das neue sozialistische Jugoslawien anzutreten. Erst sollten sie gebrochen, dann korrumpiert werden."[8]) Der Tod, den allein 500 jugoslawische Kinder von insgesamt 30.000 Menchen innerhalb dreier Jahre erlitten, wird bereits im Vorwort erwähnt. Den Mirogoj, den Friedhof von El Shatt, den die Jugoslawen sternförmig mit blanken Händen in der Wüste anlegten und welcher dem 3. Teil des Zyklus Fürnbergs den Titel gibt, erwähnt er.

Bereits hier erfährt der Leser, daß der Widerstandskampf in der Dichtung eine große Rolle spielt. Fürnberg bezeichnet das Stück Wüste als ein „Zentrum des jugoslawischen Befreiungskampfes außerhald der Heimat".[9]) Diese Formulierung ist nicht so zu verstehen, daß die Menschen in El Shatt mit der Waffe in der Hand kämpften, denn es waren ja Frauen, Kinder und verwundete Partisanen, sondern Fürnberg will damit sagen, daß diese Jugoslawen durch ihre tapfere Haltung gegenüber den Naturgewalten und den Engländern den Freiheitskampf ihrer Brüder in der Heimat moralisch unterstützten. Fürnberg schreibt: „Gärten waren plötzlich vor den Zelten, Schulen, ein improvisiertes Hospital, Kulturräume. So schlugen sie in El Shatt, in der Wüste Sinai, die Schlacht gegen den Faschismus."[10]) Dann folgt der Satz: „Ein riesiger Sowjetstern leuchtete über dem Lager, von Ollämpchen erleuchtet!!!"[11]) Er verrät uns die kommunistische Weltanschauung des Dichters, die er mit den Menschen von El Shatt teilt. Anschließend teilt Fürnberg dem Leser mit, daß die letzten der 30.000 das Lager im Marz 1946 verließen, um heimzuke-

[7]) Fürnberg, Louis; El Shatt, ein Gedichtzyklus, Dietz Verlag Berlin, 1960, S. 5.
[8]) ebda, S. 5.
[9]) ebda.
[10]) ebda, S. 6.
[11]) ebda

hren. Im April 1946 stellte Louis Fürnberg seinem Zyklus „El Shatt" ein Widmungsgedicht voran, das 23 vierzeilige Strophen umfaßt.

Zy dem Zyklus „El Shatt" liegen bereits wissenschaft liche Arbeiten von Ursula Wertheim, Hans Richter uns Ulrich Kliewe vor. Darin cehen die Autoren kurz auf das Widmungsgedicht Fürnbergs ein.

Ursula Wertheim hebt in ihrem Aufsatz „Nichts ist schöner als des Menschen Herz", welcher 1961 in der Zeitschrift „Neue Deutsche Literatur" erschienen ist, beim Besprechen der „Widmung" das Wandermotiv hervor. Sie geht dabei von der deutschen Klassik aus, in der es das „Sinnbild für die Möglichkeit des Erfahrenssammelns"[12]) war. Sie nennt als Dichter der damaligen Zeit Goethe, welcher 1819 in seiner Gedichtsammlung „West-östlicher Divan" dieses Motiv verwendet hat. Die Wanderung bietet dem Menschen mancherlei Vorteile, da er die Möglichkeit hat, sein Urteil über politische und soziale Verhältnisse zu schärfen.

Ursula Wertheim meint weiter, daß diese Art Wanderung nicht freiwillig sei, jedoch die Flucht nicht einem Ausweichen vor der Auseinande setzung mit „einer aus den Fugen geratenen Welt"[13]) gleiche. Der unerwünschte Gast müsse sich im Gegenteil auf jeder Station mit seiner Zeit auseinandersetzen. Sie erkennt richtig, daß das Wandermotiv bei Fürnberg eine höhere Qualität als in den früheren Dichtungen annimmt und sagt dazu: „Bei Fürnberg ist, unter neuen historischen Bedingungen, das Wandermotiv zu höchster politischer Konkretheit, zu brennender Aktualität erchoben und wird weltgeschichtlich bedeutsam."[14])

Ulrich Kliewe betrachtet das Widmungsgedicht in seiner Dissertation „Und dein Leben, ist's nicht traumgekrönt?" unter dem Aspekt des Traummotives im Gesamtschaffen Louis Fürnbergs.

Kliewe meint: Die Verbindung von persönlicher Aussage, dem Heimkehrendürfen nach Jahren des Exils, und allgemein gesellschaftlicher Aussage über das Schicksal der 30.000 Jugoslawen in der Wüste läßt ein humanistisches Werk entstehen, das die Überwindung des Todes durch das Leben preise.

Er sehreibt weiter, daß dieser Prozeß bereits im Widmungagedicht angedeutet werde. Für die jugoslawischen Partisanen, für Tausende von Müttern und Kindern und für den Dichter seien Traum und Wirklichkeit nicht zu vereinen. Die Träume von fremden Ländern, die die Menschen als Kinder hatten, haben sich als Trugbilder erwiesen. Die Schönheiten der Natur berühren die Menschen nicht mehr. Kliewe zitiert hierzu die 2. Strophe:

---

[12]) Wertheim, Ursula, Nichts ist schöner . . ., a. a. O., S. 74.

[13]) ebda.

[14]) ebda.

„Wir sahen manches wunderschöne Land,
das wir vorher in Träumen nur gesehn.
Als es die Wirklichkeit dann wiederfand,
war's nur im Traume gnädig noch und schön."[15])

Es beglücke den Dichter, den Heimkehrtraum bald in Erfüllung gehen zu sehen. Hier spricht Kliewe von einer „optimistischen Traumhaltung"[16]), die jedoch durch die schreckliche Vision der Vergangenheit gestört werde.

„Wir kehren heim. Noch einmal dehnt sich weit
um uns der Wüste riesger Sternenraum,
und in den Nächten zieht durch unsern Traum
das Flügelrauschen der Vergangenheit . . .:"[17])

Hans Richter beziechnet das Widmungsgedicht als „Danksagung an die Freunde"[18]), die Fürnberg in der Not gewann. Damit erkläre es, so schreibt Richter weiter, in erster Linie die Stoffwahl des Dichters. Die „Widmung" hebe den Freiheitskampf des jugoslawischen Volkes als historisches Exempel hervor und deute damit von vornherein auf den parabolischen Sinn des Zyklus als geschichtlichen und geistig-psychischen Vorgang hin. Richters Interpretation zu den Versen „Nehmt es, ihr Freunde, so wie es entstand, aus einem Herzen heiß und brüderlich!"[19]) lautet:

„Die Aufforderung oder Bitte, die Dichtung so zu nehmen, wie sie enstanden ist, besagt im Zusammenhang mit der darauffolgenden Zeile, daß der Zyklus als getreues Dokument eines vollen und bewegten Herzens Gültigkeit haben soll, obwohl dem Autor die eigene Arbeit im Verhältnis zu ihrem großen Gegenstand klein erscheint. Fürnberg spricht also in den zitierten Versen andeutungsweise selbst aus, daß er seine Dichtung als persönliches, tagebuchartiges Bekenntnis geschrieben hat."[20])

Der letzte Gedanke, die Dichtung als persönliches, tagebuchartiges Bekenntnis zu sehen, trifft für die Dichtung zu, ist aber meiner Auffassung nach nicht in den zitierten Zeilen enthalten. Die Worte „. . . so wie es entstand"[21]) sagen nichts über die Art der Entstehung aus, sondern geben ein eigenes Urtiel des Dichters über sein Werk wieder, wie Richter ja auch selbst feststellte.

---

[15]) Fürnberg, El Shatt . . ., a. a. O., S. 7.
[16]) Kliewe, Ulrich — Und dein Leben — ists nicht traumgekrönt?, Dissertation, Ernst—Moritz—Arndt—Universität Greifswald 1963.
[17]) Fürnberg, El Shatt . . ., a. a. O., S. 8.
[18]) Richter, Das lyrische Werk . . ., S. 204.
[19]) Fürnberg, El Shatt . . ., a. a. O., S. 11.
[20]) Richter, Das lyrische Werk . . ., a. a. O., S. 204.
[21]) Fürnberg, El Shatt . . ., a. a. O., S. 11.

Fürnberg geht in seinem Gedicht „Widmung" vom allgemeinen Schicksal der Exilierten auf das Jugoslawien problem über.

In den Strophen 1 bis 9 berichtet der Dichter allgemein von den Exilierten. Not, Leid und Tod im Exil, Heimatlosigkeit sind ihr Los. Dabei bringt Fürnberg den Widerspruch zwischen der Schönheit fremder Lander, die die Exilierten zu sehen bekommen und eigener Unrast zum Ausdruck (Strophe 2). Sie haben oft von den Ländern geträumt; jetzt sind diese Länder nur noch im Traum schön durch die ständige Flucht. Die grausame Wirklichkeit des Krieges verändert also normale menschliche Verhältnisse, verkehrt sie genau ins Gegenteil, Fluchtmüdigkeit und Gefahr stehen im Gegensatz zueinander. Obwohl die Flucht müde macht und die Menschen sich Rast Wünschen, müssen sie vor den Verfolgern fliehen. Oft hatten die Exilierten kein Glück und mußten in den Tod gehen.

Bereits in den ersten vier Strophen ist das durchgehende Hauptproblem zu erkennen: Not, Leid und Tod im Exil, Heimatlosigkeit.

Bereits in den ersten vier Strophen ist das durchgehende Hauptproblem zu erkennen: Not, Leid und Tod im Exil, Heimatlosigkeit.

In den Strophen fünf und sechs wird konkret von einem „Wir" gesprochen, in das sich der Dichter einbezieht. Diese Exilierten hatten Glück, sie dürfen in naher Zukunft heimkehren. In der Strophe sechs ist die Wüste das Symbol der Fremde, das jedoch an dieser Stelle nichts Schreckliches an sich hat, sondern eher ein Geborgensein ausdrückt vor dem Glück der Heimkehr. „Wir kehren heim. Noch einmal dehnt sich weit um uns der Wüste riesger Sternenraum, . . ."[22])

Zwischen der Strophe 4 einerseits und den Strophen 5 und 6 andererseits besteht ein Kontrast. Wahrend in Strophe 4 das Schicksal des Unglücklichen, der der Gestapo ausgeliefert wird, zur Sprache kommt, geht Fürnberg in den nächsten beiden Strophen auf das Schicksal der Glücklichen ein, die Durchkamen. Er gehört auch zu ihnen.

Die Strophen 1 bis 6 müssen als Einheit angesehen werden. Der Dichter beginnt mit der Vertreibung aus der Heimat und endet mit der Heimkehr, schließt also den Zeitabschnitt des Exils ab. Die Verse „Als uns der Feind aus unserer Heimat trieb"[23]) und „Wir kehren heim" halten diesen Teil zusammen.

Die folgenden Strophen 7 bis 9 parallelisieren zum Teil Strophen 1 bis 6, leiten aber zugleich über zu dem Land Jugoslawien. Diese Überleitung reicht bis in Strophe 10, Vers 1 und 2, hinein. Wahrend Fürnberg in den Strophen 1 bis 6 auf das äußere Schicksal der Exilierten eingeht, widmet er die Strophen 7 bis 9 ihrem Innenleben. Er wägt Verlust und Gewinn, den Menschen durch das Erleben in der Fremde gegeben, gegeneinander ab.

---

[22]) ebda, S. 8.
[23]) ebda, S. 7.

Trotz der erlittenen Schrecken ist die Erinnerung ohne Angst und gut, da mit den Schuldigen abgerechnet werden kann. Widerstandsfähigkeit und Kraft des Menschen gestaltet also der Dichter.

In den Strophen 8 und 9 sagt Fürnberg, daß das Exil sogar einen Gewinn fürs Leben brachte: neue Freunde, die über die vergangene Not hinweg erhalten blieben und damit Freude gaben. Ihre Liebe ist grenzenlos, nicht meßbar. Die Liebe hilft, gibt Kraft für menschliche Bewährung. Der letzte Vers der Strophe 9 „Die Not sank hin. Die Freude blieb zurück!"[24]) sagt noch einmal deutlich: Der Gewinn ist größer als der Verlust.

Die Strophe 7 wird durch Begriffe wie Schmerz, Angst und Blut bestimmt. Die Strophen 8 und 9 erhalten ihre Farbe aus den Begriffen Freude, Freund, Gewinn, Liebe. So entsteht ein Kontrast zwischen der Strophe 7 einerseits und den Strophen 8 und 9 andererseits. Damit bestimmt der Dichter die Konzeption seines Werkes. Er zeigt, daß eine positive Perspektive vorliegt. Die Strophen 10 bis 21 sind speziell auf Jugoslawien bezogen. Somit wird der Inhalt wesentlich konkreter als im Vorangegangenen, die Historizität wächst. Der Dichter weist auf die Schönheiten Jugoslawiens hin, des Landes, das ihm und den Seinen zeitweilig zur Heimat wurde.

Die jugoslawische Landschaft und Kultur geben den Strophen 10 bis 13 ihren Inhalt. So erwähnt der Dichter z.B. den Kranjer Wald, dessen Städte Kranj und Kranjska Gora ihn bei seiner Ankunft in Jugoslawien zuerst willkommen hießen. Fürnberg spricht weiter von „Preschernklängen"[25]). Vielleicht dachte Fürnberg hier an den Übersetzungsband „Prešernklänge" aus dem Jahr 1880! Er hatte die Möglichkeit, am Fuß des Triglaw die Gedichte des größten slowenischen Dichters, Franz Prešern, der von 1800 bis 1849 lebte, von den Leuten gesungen zu hören. Es war kein Zufall, daß Fürnberg gerade solche Lieder hörte. Prešern selbst kämpfte ja für die nationale Unabhängigkeit seines Volkes. Fürnberg gibt weiter einen Ausblick auf andere kämpfende Länder. So nennt er Paris, die Hauptstadt Frankreichs. Obwohl Paris fiel und von den Faschisten besetzt wurde, wuste es aber, daß es am Ende doch siegen wird.

Wie in den bereits von mir analysierten Zyklen „An das noch Ungeborene" und „Aus dem serbischen Frühling 1941" spielt in die Strophe 13 der „Widmung" die Intimsphäre des Dichters hinein.[26]) Er erwähnt seinen Sohn, der eine bessere Zeit erleben wird. Glücklich ist Fürnberg darüber, daß die Wiege seines Sohnes gerade in dem tapferen Belgrad stand, der Stadt, die sich während der Kämpfe und Revolution des jugoslawischen Volkes als besonders freiheitsliebend zeigte. Während die Gedichte „An das noch Ungeborene" und „Aus dem serbischen Frühling 1941" weitestgehend von der Intimsphäre bestimmt werden und die Strophen 13 und 14 der „Ballade der Emigration" vom Kind Fürnbergs sprechen,

[24]) ebda, S. 8.
[25]) ebda, S. 9.
[26]) Papazoglu, Alexandra, Louis Fürnbergs Aufenthalt in Jugoslawien, Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet vo Skopje, 1970.

behandelt der Dichter an dieser Stelle dieses Motiv nur kurz. Durch deren Verwendung gewinnt diese Partie an menschlicher Wärme. In den Strophen 14 bis 15 spricht Fürnberg wieder die tapferen Freunde an, die ihnen das Menschenantlitz durch die Höllenqualen, die sie erlitten, zeigen. Die Widerstandskämpfer sind die Träger der Humanität. In den letzten beiden Versen der Strophe 15 bringt Fürnberg als Gegensatz zur Humanität bereits die Überleitung zum Wesen des Faschismus durch die Erwähnung des inneren Feindes, des Königstigers.

In den Strophen 15 bis 17 findet sich also eine erhöhte Einbeziehung der Gesellschaft in die Geschichte. Am Ende der Strophe 17 heißt es dann, daß durch den Glauben und die Bewährung sowohl der innere als auch der äußere Feind geschlagen werden konnten. In diesem 2. Teil des Prologes beginnt bereits in Strophe 13 das Lob auf das progressive Jugoslawien, dessen Leid auf der Wirksamkeit reaktionärer Kräfte beruht. Zwischen dem 1. und 2. Teil dieser Widmung einerseits und dem 3. andererseits besteht ein Kontrast. Während Fürnberg im Teil 1 und 2 auf das äußere und innere Schicksal der Menschen eingeht, beschäftigt er sich im 3. Teil mit einem gesellschaftlichen Problem. Dieser Kontrast wird vesonders zwischen den Teilen 2 und 3 wirksam, da Fürnberg hier vom Innenleben der Menschen auf das Gesellschaftliche das die Situation in Jugoslawien ausmacht, übergeht. In den Strophen 18 bis 21 führt Fürnberg zur eigentlichen „Widmung" hin, die speziell in den Strophen 22 und 23 gegeben ist. Aber in Strophe 18 wird schon der Blick auf diese „Widmung" gegeben. Fürnberg spricht bereits die Freunde an, denen er das Gedicht zueignet. Die Strophen 17 und 18 sind inhaltlich aneinandergefügt, denn Fürnberg spricht auch schon in der letzten Strophe des 2. Teiles mit den Freunden. In beiden Fällen lobt der Dichter die Freunde als ihre Vorbilder, die sie durch ihre Taten und Widerstandskraft lehrten, wie man handeln muß. Formal fügt der Dichter die Teile 3 und 4 aneinander, indem er die Strophen 17 und 18 als Fünfzeiler ausdrücklich als aufeinander bezogen hervorhebt.

Fürnberg erhöht die Verallgemeinerung, so daß die Befreiung zur Sache aller wird. Aus der Allgemeinheit hebt der Dichter jedoch zwei Persönlichkeiten hervor, Veselin Masleša und August Cesarec. Wir finden bei Fürnberg eine echte Dialektik: wo alle genannt werden, dürfen einzelne hervorgehoben werden. Cesarec und Masleša waren kroatische Dichter, welche als Kämpfer in der Revolution fielen (Cesarec wurde 1941 erschossen und Masleša fiel 1943 auf Sutjeska in der Fünften Offensive der Faschisten). Fürnberg verherrlicht hier die beiden Dichter als Helden der Revolution. In den letzten sechs Strophen bricht der Jubel Fürnbergs über den Sieg hervor. Die Opfer, die ihr Leben lassen mußten, sind lebendiger als zuvor. In solchem Zusammenhang nennt er Cesarec und Masleša! Das ganze Land gleicht einem einzigen Lied, dem Fürnberg sein kleines zugesellt. Er widmet es den Freunden, zu denen die erwahnten Dichter gehören. Die Liebe, der Glaube, die Kraft der Menschen haben also gesiegt. Fürnbergs Strophen 22 und 23, die die eigentliche „Widmung" enthalten, lauten:

„Und alles, alles Lied! Ein ganzes Land!
Das Lied der Hoffnung einer ganzen Welt!
Mein kleines Lied aus Sand und Wüstenbrand
dem EINEN Liede dankbar zugesellt!

Nehmt es, ihr Freunde, so wie es entstand,
aus einem Herzen heiß und brüderlich!
Die Erde grünt! Die Gräber schließen sich!
Friede und Freude eurem Heimatland!“[27])

Der Dichter mahnt mit den Worten „Die Erde grünt! Die Gräber schließen sich!“ die Menschen, die verschlossennen Gräber nicht wieder aufzureißen, die Erde soll grün bleiben. Er wünscht dem jugoslawischen Volke Friede und Frühling für ihr Heimatland. Wie dargelegt wurde, besteht die „Widmung“ aus vier Teilen und spricht sowohl von den Schicksalen von einzelnen Menschen als auch von dem eines Volkes. Die Emigranten, deren Leben den Inhalt der ersten beiden Teile ausmacht, finden wir zwar auch noch in den letzten beiden Teilen des Gedichtes, an dieser Stelle aber ist ihr Leben eingebettet in das Geschehen der unterdrückten Völker. Das Gesellschaftliche, dem die Exilierten dienen, gewinnt hier die Oberhand. Insgesamt gesehen, bilden beide Kräfte eine dialektische Einheit. Weil die Freunde siegen, widmet Fürnberg ihnen und ihrem Heimatland sein Lied.

Vergleichen wir die Teile der „Widmung“ mit denen des „Fragments El Shatt“, so müssen wir feststellen, daß wir inhaltlich verwandte Teile in den Hauptteilen der Dichtung finden. Fürnberg weist also mit dem Eingangsgedicht bereits auf die stoff lich verschiedenen Teile von „El Shatt“ hin, die allerdings nicht in einer bestimmten Reihenfolge geordnet sind.

Александа ПАПАЗОГЛУ

ИСКАЖУВАЊА ЗА ЖИВОТОТ НА ЈУГОСЛОВЕНИТЕ ВО ЦИКЛУСОТ „ЕЛ ШАТ“ ОД ЛУЈ ФИРНБЕРГ

„Ел Шат“ е циклус песни којшто се состои од три дела: „Посвета“, „Фрагмент Ел Шат“ и „Мирогој од Ел Сат“. Во секундарната литература за „Ел Шат“ постојат неколку научни трудови. Како позначајни ги одделуваме трудовите на Урсула Вертхајм и Ханс Рихтер. Околу терминот „циклус“ влегуваме во полемика. У. Верт-

[27]) Fürnberg, El Shatt . . ., a. a. O., S. 11.

хајм смета дека терминот „циклус на песни", како што стои во поднасловот на книгата „Ел Шат", не е среќно избран од Фирнберг, а поправилно би било „Епос во стихови". Ние сметаме дека изразот „лирски циклус" за оваа книга најмногу одговара, иако во лирските песни се среќаваат многу епски и драмски елементи. Се полемизира и околу поделбата на циклусот, дали се состои од два дела (Ханс Риостер) или од три. Ние сме на мислење дека уводната песна „Посвета" е посебен дел, којшто претставува синтеза на целиот циклус на песните.

Песните од „Ел Шат" се работени врз основа на соопштувања и разни документи што можел да ги добие Финберг, а на еден историско-визионерски начин ги пренел во своето поетско творештво. Пишувајќи за Југословените, Фирнберг ја напишал својата последна благодарност за неговиот престој во Југославија, како израз на симпатија и пријателство.

Душан ТОМОВСКИ

ФОНОЛОГИЗАЦИЈАТА НА НЕКОИ АЛАФОНИ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК

(Дијахроничка анализа)

I

Поради преминот на и. -е. *ŏ* во герм. *ă*, и. -е. *ā*, во герм. *ō* и. -е. *oi*, во герм. *ai*, и. -е. *ou* во герм. *au*, прагерманскиот вокален систем, наследен од индо-европскиот можел да има ваков изглед:

кратки вокали: *i, e, a, u*
долги вокали: *ī, ē, ō, ū*
дифтонзи: *ai, au, eu*

Освен овие вокали во прагерманскиот постои уште и вокалот $ē^2$ од несигурно потекло, кој во старо-високо-германски се дифтонгира во *ia*.

Старо-високо-германскиот го презема овој прагермански вокален систем во нешто изменет вид. Промените се однесуваат на долгите вокали и дифтонзите:

герм. *ē* > ст. -в. -г. *ā*: гот. *mana-sēþ*: ст. -в. -г. *sāt*
герм. *ō* > ст. -в. -г. *uo*: гот. *brōþar* : ст. -в. -н- *bruoder*
герм. *au* > ст. -в. -г. *ou* : гот. *aukan* : ст. -в. -н. *ouhhan*
герм. *ai* > ст. -в. -г. *ei* : гот. *stains* : ст. -в. -г. *stein*
герм. *eu* > ст. -в. -г. *iu* одн. *eo* > *io* : герм. **leuhtjan* : ст. -в. -г. *liuhtan* одн. **leuhtaz* : ст. -в. -г. *lioht*

Овде треба да се наведе во ст. -в. -г. уште и рефлексот *ia* од герм. $ē_2$: ст. -англ. *hēr* : ст. -в. -г. *hiar*.

Според тоа старо-високо-германскиот од индо-европскиот одн. прагерманскиот директно ги наследил овие вокали:

кратки: *i, e, a, u*
долги: *ī, ā, ū*
дифтонзи: *ei, ou, uo, iu. eo* > *io, ia*

Меѓутоа, старо-високо-германскиот вокален систем изгледа вака:

кратки вокали: *i, e, ë, a, o, u*
долги вокали: *ī, ē, ā, ō, ū*
дифтонзи: *ei, ou, uo, iu, io, ia*

Споредувајќи ги овие два система се гледа дека ст. -в. -г. има вокали што не се наследени од индо-европскиот. Тоа се: од кратките e (во понатамошниот текст *ë* е вокал добиен од и. -е. *e*) и *o*, а од долгите *ē* и *ō*.

Потеклото на овие нови вокали во ст. -в. -г. не е тешко да се утврди: *e* е добиен со и-умлаут од а: *lang*: *lengiro*, а *o* со гутурален умлаут од у: и. -е. *iug-om* (лат. *jugum*), герм. **juk-a* (*m*), гот. *juk*, ст. -в. -г. *joh* или: и. -е. *ghl̥tom*, герм. *gulþa-* (и. -е. *l̥* > герм. *ul*), гот. *gulþ*, ст. -в. -г. *gold*, но и *guldīn*; *ē* е добиено со монофтонгизација на дифтонгот *ei* пред консонантите *r, h, w*: гот. *saiwala*: ст. -в. -г. *sēla*; *ō* е добиено со монофтонгизација на *ou* пред *h* и сите дентали: гот. *raups*: ст. -в. -г. *rōt*.

Со оглед на тоа дека овие нови вокали во ст. -в. -н. се фонетски условени (и-умлаут за e; а-умлаут за o; одредени консонанти за ē и ō), прашањето што овде се поставува е: дали се ова нови фонеми или се работи за алафони во комплементарна дистрибуција?

Ако новите вокали ги третираме како алафони од стари фонеми, тогаш проблемот мораме вака да го поставиме:

Фонемот [a, e] се манифестира со алафонот *a* во сите позиции, освен ако во следниот слог се наоѓа *i, j, ī* кога се јавува алафонот *e*.

Фонемот [u, o] се манифестира со *u* во сите позиции, освен кога во следниот слог се наоѓа *a*, во кој случај се јавува алафонот *o*.

Фонемот [ē ei] се манифестира со алафонот *ē* пред *r, h, w*, а со *ei* во останатите позиции.

Фонемот *o, ou* се манифестира со алафонот *ō* пред *h* и пред сите дентали, а со алафонот *ou* во сите други позиции.

Истиот проблем се поставува и за двојниот рефлекс на и. -е. и герм. дифтонг *eu* во ст. -в. -г.: *io* и *iu*, со оглед на тоа дека *iu* се јавува ако во следниот слог се наоѓа *i, j*, или *u*, а *io*, ако во следниот слог се наоѓа *e, a, o*. (Овде не се земени предвид дијалектални разлики во ст. -в. -г.). Значи, и овде може да се тврди дека *iu, io* се два алафона на еден фонем, кои се наоѓаат во комплементарна дистрибуција. Така, имаме *beoton*, но *biutu; liogan*, но *liugu*.

Ако пак сакаме да докажеме дека се работи не за алафони туку за посебни фонеми, тогаш треба со минимални парови да се докаже дека тие се наоѓаат во опозиција. Ако успееме да ја покажеме таа опозиција, веднаш се поставува и прашањето на механизмот на фонологизацијата на овие алафони.

2.

Во старо-високо-германскиот постојат зборовите *wurt* (судбина) и *wort* (збор), *ē* (порано), *ei* (јајце). Веќе овие примери јасно зборуваат дека *u*, *o*, *ē* и *ei* во старо-високо-германски биле посебни фонеми, бидејќи меѓусебно создавале опозиција.

Прашањето како се развивал механизмот на фонологизацијата на овие алафони може да се уочи токму на овие примери. Постарата форма од *ē* е *ēr* (гот. *airis*), односно форма во која уште постои причинителот на монофтонгизацијата на дифтонгот *ei* во *ē*, т. е. причинителот на алафонот *ē*, а тоа е консонантот *r*. *ē*-то можело да стане посебен фонем дури тогаш кога се изгубил причинителот на неговото создавање. Сé додека *r*-то постоело, *ē*-то можело да биде алафон на *ei* и да се изговара повеќе или помалку како дифтонг *ei* или како монофтонг *ē*, бидејќи *r*-то ја одржувало опозицијата. Меѓутоа, со губењето на крајното *r*, *ei* и *ē* стануваат посебни фонеми, зашто сега тие два гласа се наоѓаат во опозиција.

Слична појава може да се констатира и со вокалите *u* и *o*. Овие два гласа можеле да бидат алафони сé додека во зборовите биле присутни причинителите на комплементарната дистрибуција, имено додека во следниот слог постоело едно *a* кое го создало алафонот *o*, или едно *i* кое го зачувало првобитното *u*. Со други зборови *o* и *u* можеле да бидат алафони додека постоеле зборовите *wurðiz* и *worðan*[1]). Во овие два збора *o* и *u* биле алафони, бидејќи опозицијата се одржувала со наставките. Меѓутоа, со губењето на наставките, што е типично за западно-германските дијалекти, одржувањето на опозицијата се пренесува на поранешните алафони и тие стануваат фонеми. Фонологизацијата на алафонот *o*, секако била олеснета со фактот, што во даденият вокален систем немало *ŏ*, а постоело *ō*, што можело да влијае за создавање на паралелизам во вокалниот систем[2]).

3.

Фонологизацијата на алафоните *io* и *iu* се врши малку поинаку Имено, освен губењето на причинителот на комплементарната дистрибуција на алафоните, за фонологизирањето на овие алафони помага и фактот што тие се слеваат со веќе постојните фонеми во старо-високо-германскиот вокален систем, спротивно на *o* и *ē*, кои се сосем нови фонеми. Тоа се случува во еден подоцнежен период, во средно-високо-германскиот, меѓутоа, во суштината ништо не се менува. Во средно-високо-германскиот крајните вокали преоѓаат во *e* и со тоа исчезнува причинителот на комплементарната дистрибуција на алафоните *iu*, и *io*. Истовремено дифтонгот *io*, преоѓа во *ie*. Меѓутоа, дифтонгот

[1]) W. G. Moulton: Zur Geschichte des deutschen Vokalsystems, стр. 8, vo Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

[2]) Сравнительная грамматика германских языков, II, стр. 113

ie во ср. -в. -г. се добива и од ст. -в. -г. дифтонг *ia*, кој потекнува од германското $\bar{e}_2$. Значи, во ср. -в. -г. доаѓа до слевање на два ст. -в. -г. дифтонга, *io* и *ia* во *ie*. Од друга страна ст. -в. -г. дифтонг *iu*, во ср. -в. -г. се монофтонгира во [у:] и се слева со ср. -в. -г. [у:] добиено со умлаут од *u* (*hūs* — *hiuser*, в. долу) и има ист развој со него. Во ст. -в. -г. може да се допушти дека во зборовите *liuhten lioht* се работи за алафони, слично како во *biogan*, *biugu*, во ср. -в. -г., меѓутоа имаме посебни фонеми: [у:] во *liuhten*, кој се потпира врз [у:] во *hiuser* и *ie* во *lieht* кој се потпира на *ie* во *hieʒ*. Кај глаголските парадигми по исчезнувањето на причинителот на комплементарната дистрибуција, со дејствувањето на аналогијата дошло унифицирање на системот, па имаме *biegen* и *biege*.

Фонологизацијата на *ō* и *ou* била уште побавна, бидејќи причинителите на комплементарната дистрибуција се стабилни, пред сè денталите, кои се причина за алафонот *ō*. Тргнувајќи од ваков начин на гледање на работите имаме право да сметаме дека овие два гласа биле алафони во текот на целата старо-високо и средновисоко-германската епоха, бидејќи и во двете овие епохи *ō* и *ou*, се јавуваат во токму определени услови: *bōt* (пред дентал), но *frouwe*. Дури во ново-високо-германски доаѓа до нивната фенологизација, кога рефлексот *au* од *ou* се слева со рефлексон *au* од *ū*: *frouwe* — *Frau* : *hūs* — *Haus*.

4.

Сега доаѓаме на прашањето за алафоните [а, е]. Меѓутоа, со оглед на тоа дека во ст. -в. -г. постои уште и *ë* од и. -е *e*, ќе го прошириме ова прашање и на односот на *e* спрема *ë*, а со оглед на примерите *gëban* — *gibit*, *ërda* — *irdīn*, кои се слични со примерите **wurðiʒ* -**worðan* и *biogan* — *biugu* и на односот на *ë* спрема *i*.

Примерот *gëban* — *gibit* укажува на можноста во гласовите *ë* и *i* да гледаме два алафони на еден фонем, слично како што тоа беше со *u* и *o*. Меѓутоа, на ваков заклучок му противречат партиципите на I. аблаутен ред од јаките глаголи, кои гласат: *gi-smitan*, *gi-ritan* итн. Значи, освен комплементарната дистрибуција, која е очигледна во примерите *gëban* — *gibit*, во старо-високо-германски постојат и зборови како *fisc* (риба) и *ëzzan* (јаде), во кои *i* и *ë*, се самостојни фонеми, наследени од индо-европскиот[3]). Дека тука се работи за посебни фонеми, а не за алафони уште појасно се гледа ако се споредат формите *ëzzan* (со *ë* од и. -е. потекло) и *gi-snitan* (со *i* исто така од и. -е. потекло, одн. нулта степен од и. -е. дифтонзи *oi*, *ei*), кои во следниот слог го имаат вокалот *a*. Краткото *i* во *gi-snitan* не минало во *ë* под дејството на *a*, бидејќи се потпирало на веќе постојниот фонем *i*. Фактот што *ë* преоѓа во *i* под дејството на *i* зборува не за тоа дека се работи за два алафона, туку само за тоа дека умлаутното дејство на вокалите од преден ред е посилно во

[3]) Поинаку Науман. Naumann: Althochdeutsche Grammatik, стр. 19—20.

ст. -в. -г. отколку на оние од заден ред. Впрочем, *ë* може да остане и тогаш кога во следниот слог се наоѓа *i*, како што е тоа случај во примерите *wëlih*, *lëdih*, што зборува за тоа дека *ë*, како фонем наследен од и. -е. можел да биде и стабилен, одн. да не погледне на дејството на умлаутот.

Прашањето на односот меѓу *e* и *ë* се состои во тоа дали се тоа алафони или фонеми. Споредувајќи ги формите *gëban — gibit* и *faran — ferit*, може да се помисли дека и тука се работи за комплементарно дистрибуирање на *ë* и *e* и тоа *ë* пред *a*, и *e* пред *i*. Но, овде лесно може да се одговори дека во ст. -в. -г. *ë* и *e* се посебни фонеми, бидејќи, прво, тие се наоѓаат во опозиција, како што покажуваат ср. -в. -г. примери *wëgen* (тежест) и *wegen* > *wagjen* (се движи)+, второ, горенаведените примери *wëlih* и *lëdig* покажуваат дека *ë* може да се најде и пред *i*, и трето, *ë* и *e* имаат и граматичка функција: *gëbet* (императив) и *ferit* (3. лице презент), што станува од особено значење во ср. -в. -г. кога ненагласените вокали преоѓаат во *e*.

Од примерите *lang — lengiro*, *lamb — lembiro* и *faran — ferit* јасно се гледа дека во ст. -в. -г. *a* и *e* се наоѓаат во комплементарна дистрибуција: *a* пред *a* и *e* пред *i*, одн. дека се работи за алафони. Фонологизацијата на овие алафони не одела по ист пат како кај *u* и *o* бидејќи наведените примери покажуваат дека причинителот на алафоните, т.е. следниот слог, никогаш не исчезнал, дури ни тогаш, кога наставките *-iro* и *-it* во ср. -в. -г. минале во *-er* и *-et*, зашто *e* во неакцентираниот слог, без оглед на неговиот изговор е знатно повисоко од *a*. Дури, чувањето на наставките кај овие граматички категории — градење на множина кај некои именки, градење на компаратив кај придавките и градење на 2. и 3. лице на презентот кај јаките глаголи — ја прави појавата на новиот вокал *e* редундантна. Поради сето тоа имаме причина да сметаме дека *a* и *e* во ст. -в -г. период останале алафони, кои поради звуковната оддалеченост се бележеле со посебни знаци.

5.

Средно-високо-германскиот ги наследил од старо-високо-германскиот следниве вокали:

кратки: *i, e, ë, a, o, u*
долги: *ī, ē, ā, ō, ū*
дифтонзи: *ei, ie, ou, uo,*

значи 15. Меѓутоа, ср. -в. -г. вокален систем ги има следниве вокали:

кратки: *i, e, ë, ă, a, ü, ö, o, u*
долги: *ī, ē, æ, ā, ō, ü, ö, ū*
дифтонзи: *ei, ie, ou, uo, öu, üe,*

односно 23 вокали.

[4]) Fourquet: The Two e's of Midle High German: a Diachronic Phonemic Aproach, стр. 122.

Како дошло до зголемувањето на бројот на вокалите?

Од фонетска гледна точка дејствувањето на *i* врз претходниот слог во ст-в.-г. не се ограничувало само врз *a*. Од ова дејствување не можеле да останат слободни ни останатите задни вокали. Тоа значи дека и вокалите *u, o, a, u, o, a, ou, uo* веќе во ст.-в.-г. се појавувале со алафоните [u, ü], [o, ö], [a, ä], [u, ü], [ō, œ], [a, æ], [ou, öu], [uo, üe], меѓутоа дури во ср.-в.-г. добиле графичко обележје. На пр. *sun* — пл. *suni* (ст.-в.-г. *suni*) *hūs* — пл. *hiuser* (ст.-в.-г. *hūsir*), *hœher* (ст.-в.-г. *hōhir*) итн.

Во средно-високо-германскиот краткото *a* бидува уште еднаш умлаутирано. Резултатот на овие два умлаута, на ст.-в.-г. (или стариот) и ср.-в.-г. (младиот или секундарниот) се, судејќи по графијата, два различна фонема *e* и *ä*.

Прашањето што овде се поставува е: со оглед на тоа дека овде се работи за два вокала кои имаат исто потекло (умлаут), но настануваат во две различни епохи, и со оглед на тоа дека имаат исти горенаведени функции дали се тоа два различии фонема или се алафони на еден ист фонем? За да одговориме на ова прашање треба да се види во кои услови се јавува ср.-в.-г. *ä*. Овој глас се јавува како резултат на умлаут на *a* пред консонантските групи *ht, ft, lt*, пред кои во ст.-в.-г. краткото *a* не можело да биде умлаутирано. Така имаме:

ст.-в.г.: *gast- gesti, lang — lengiro, faru — ferit*, но: *maht — mähti, alt aitiro, haltu haltit*.

ср.-в.-г. *gast — geste, lang — lenger, vare — vert*, но: *maht mähte, alt — älter, halte — hält*.

Од овие примери се гледа дека *e* во *geste, lenger, vert* и *ä* во *mähte, älter, hält* во ср.-в.-г. имале иста граматичка функција па можеле да стојат во комплементарна дистрибуција и тоа *ä* пред одредени консонантски групи, а *e* во сите останати позиции. Дури новогерманскиот правопис ја отстрани ортографската разлика на овие два алафона.

Што се однесува до фонологизацијата на останатите умлаутирани алафони во ср.-в.-г., таа можела да се изврши во време кога формите со умлаутираните алафони почнале да градат опозиции со формите во кои алафоните не биле умлаутирани, значи кога се појавиле минималните парови: *Tochter — Töchter, mochte — möchte, Mutter — Mütter*. Слевањето на *e* и *ä* во еден фонем имало за последица да се создаде опозиција спрема *a* во слични граматички категории како горе: *Vater — Väter, hatte — hätte* итн.

6.

Преминувајќи од средно-високо-германски во ново-високо-германски, вокалниот систем уште еднаш се промени, овојпат според нови критериуми, пред сé според тоа дали вокалот се наоѓал во отворен или затворен слог. Во ср.-в.-г. долгите и кратките вокали можеле да стојат во сите позиции независно од карактерот на слогот, а единствено зависно од потеклото на вокалот. Така во *gap*, *a*-то било кратко, бидејќи потекнува од и.-е. кратко *o*, иако се наоѓа во отворен слог. Од друга страна *o* во *hōrchen* е долго бидејќи потекнува од и.-е. дифтонг *ou* (гр. α- κουων — слушам), иако слогот е затворен. Во современиот германски јазик имаме *gab* [ga:p] (*a* е долго бидејќи се наоѓа во отворен слог) и *horchen* [hɔrçən] (*o* е кратко бидејќи се наоѓа во затворен слог). Ср.-в.-г. фонеми [*ē*] и [*e*, *ä*] во ново-високо-германски стануваат фонеми [ɛ] или [ē:] во зависност од тоа, како што рековме горе, дали се наоѓале во отворен или затворен слог. Ср.-в.-г. *nēmen* во н.-в.-г. станува *nehmen* [ne:mən], ср.-в.-г. *edel* од ст.-в.-н. *edili* (*e* е и-умлаут од *a* сп. ст.-в.-г. *adal*), во н.-в.-г. станува *edel* [e:dəl], ст.-в.-г. *fravali*, ср.-в.-г. *frävale* (*ä* е секундарен умлаут од *i* во третиот слог), во н.-в.г. станува *Frevel* [frē:fəl].

Меѓутоа истите вокали може да останат и кратки односно доколку се најдат во затворен слог. Така, ст.-в.-г. ëззап, ср.-в.-г. ēззen, н.-в.-г. *essen* [ɛsən]; ст.-в.-г. *gesti*, ср.-в.-г. *geste*, н.-в.-г. *Gäste* [gɛstə]; ст.-в.-г. *altiro*, ср.-в.-г. *älter*, н.-в.-г. älter [ɛltɐ].

Според истите критериуми може и ср.-в.-г. вокали *ē* и æ да станат и кратки: ср.-в.-г. *hērre*, н.-в.-н. *Herr* [hɛr]; ср.-в.-н. bræhte, н.-в.-г. *brächte* [brɛhtə]; или тие може да останат и долги: ср.-в.-г. *sēle*, н.-в.-г. *Seele* [ze:lə); ср.-в.-г. bequæme н.-в.-г. *bequem* [bəkvē:m].

Слични процеси се одиграле и со другите ср.-в.-г. вокали. Така, ново-високо-германскиот вокален систем се состои од кратки и долги вокали прикажани во шемата 1.

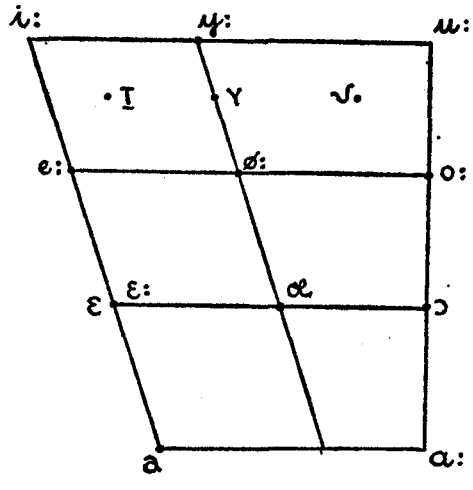

Шема бр. 1

Од шемата се гледа дека кратките и долгите вокали се наоѓаат во опозиција на два нивоа: во квалитет и во квантитет. Општото правило гласи дека долгите вокали се позатворени од кратките. На пр. *Miete* [mi:tə] — *Mitte* [mitə]; *fehlen* [fē:lən[— fällen [fɛlən]; *fühlen* [fy:l n] — *füllen* [fylən], итн. Значи во фонолошкиот систем на германските вокали постои паралелизам меѓу кратките и долгите вокали.

Меѓутоа, овој паралелизам е нарушен со постоењето на едно долго и отворено *е* одн. [ɛ:], за кое В. Г. Молтон вели „[das keine Geschichte im gewöhnlichen Sinne des Wortes hat, sondern lediglich ein papiernes, oft prekäres, aber immerhin brauchbares Dasein fristet"[5].

Овој глас сепак не е сосем без „историја". Еве неколку примери од кои се гледа дека тој е наследен од ст.-в.-г.

Н.-в.-г. *Märchen* [mɛ:rçən], ср.-в.-г. mære, mærelin од ст.-в.-г. *märi*. Слично: *säen*, [zɛ:ən] ср.-в.-г. sæjen, ст.-в.-г. *sājen*; *māhen*, [mɛ:ən] ср.-в.-г. mæjen, ст.-в.-г. *mājen*. итн. Фактот дека во ст.-в.-г. покрај формите *sājen*, *mājen* напоредно постојат и формите *sāen*, *māen* укажува на тоа дека веќе во ст.-в.-г. постоел алафонот æ. Понатамошни примери на етимолошко [ɛ:] се *gābe* [gɛ.bə] ср.-в.-г. gæbe, ст.-в.-г. *gābi*; *wāre* [vɛ:rə], ср.: в.-г. wære, ст.-в.-г. *wāri*, итн.

Во голем број случаи во н.-в.-г. настанало со продолжување на вокалот во отворен слог: ср.-в.-г. *tal*, пл. *täler*, н.-в.-г. *Täler* [tɛ:le]. Од слично потекло е [ɛ:] во зборовите *Räder*, *Gräber*, итн.

Во исвесен број случаи [ɛ:] настанало благодарејќи на употребата на графијата *ä* наместо ср.-в.-г. *ë* и *e* во отворен слог: *gebërn gebären*, *bër Bär*, *erwëgen erwägen*, *jëten jäten*, итн. Или: ср.-в.-г. *weln* (ст.-в.-г. *wellen*, гот. *waljan*), н.-в.-г. *wählen*. Спореди: н.-в.-г. *legen* [le:g n], ср.-в.-г. *legen*, гот. *lagjan*. И во двата случаи се работи за едно *e* добиено со и-умлаут. меѓутоа, графијата беше меродавна што во н.-в.-г. еднаш се јавува фомот [ɛ:], а другпат [e:]

Фонемот [ɛ:] во н.-в.-г. не е значи без историја. Тој се наоѓа во опозиција со своите соседни фонеми [e:] и [ɛ]. На пр. Ehre [e:rə] — Ähre [ɛ:rə]; (ich) wehre [ve:rə] — (ich) wäre [vɛ:rə]. Или: Táler [tɛ:le] — Teller [tɛle].

Но, ако по секоја цена се сака да се бара прекерност на овој фонем, тогаш таа се наоѓа во фактот што тој гради опозиција спрема [e:] и [ɛ] само на едно ниво: во квалитет (спрема [e:]) и во квантитет (спрема [ɛ]), а не на два како останатите фонеми.

Dušan TOMOVSKI

PHONOLOGY OF SOME ALOPHONES IN THE GERMAN LANGUAGE

S u m m a r y

By using minimal pairs the author tries to explain the existence of certain phonemes in Old High German which weren't inherited from

[5]) W. G. Moulton. op. c. стр. 35.

Indo-European by phonetic development. An attempt has been made to explain the mechanism of the phonologization of the alaphones. The phonemes which are in question are, in OHG: *o, e, ō, ē, iu, io*; and in MHG: *ä, ü, ö, æ, œ, ü, öu üe*. Some of the results achieved by W. G. Moulton and J. Fourquet in the field of this problem have been utilized.

ЛИТЕРАТУРА

Wiliam G. Moulton: Zur Geschichte des deutschen Vokalsystems, vo „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur", 83, Tübingen, 1961, стр. 1—35

Сравнительная грамматика германских языков, II. Фонологија. Во редакција на М. М. Гухман. В. М. Жирмунский, Е. А. Макаев и В. Х. Јарцева, Москва, 1962

Hans Naumann: Althochdeutsche Gramatik, Sammlung Góschen, Berlin — Lajpcig, 1923.

J. Fourquet: The two e's of Middle High German: A Diachronic Phonemic Approach, vo „Word", New York, 1952, 8, Nr. 2, стр. 122—135.

Х. ПОЛЕНАКОВИЌ

БЕЛЕШКИ ЗА МАКЕДОНСКИТЕ СТУДЕНТИ И НИВНИТЕ СТУДИИ ВО XIX ВЕК

I

Прашањето со македонските студенти и нивните студии во минатото, и пред сè во XIX век, колку што мене ми е познато, никој досега кај нас во целина не го разгледал. Навистина постојат одделни прилози во кои се говори за некои студенти, но прашањето заслужува да биде простудирано колку е можно поцелосно, бидејќи правилното и сестраното расветлување на ова прашање може во голема мера да помогне за реалното разбирање на карактерот и дејноста на голем број наши луѓе во минатото. Од тоа каде некој наш млад човек се школувал, студирал, чија култура и наука примил и засакал, какви врски понатаму во животот одржувал со односниот универзитет и земја, често зависела и неговата ориентација и активната ангажираност на нашиот терен. Оттука и доаѓа: елинофилството, русофилството, франкофилството, србофилството, бугарофилството и толкуте други филства, што се особено карактеристични за многу наши луѓе од XIX век, кои инаку играле важна улога во животот на нашиот народ во времето на преломните години од неговата историја.

1.

Интересирајќи се за судбината на низа истакнати трудбеници на македонското народно дело во минатото, можев да приберам прилично податоци и за тоа каде тие, како млади луѓе, го оформувале своето образование, каде студирале, што студирале и под какви услови одело тоа студирање.

Податоците, што се патем собирани, се далеку од тоа да претставуваат една целост; тие — заедно со сугестијата што овој мој прилог треба да му ја даде на идниот истражувач на ова прашање — можат секако да претставуваат извесен скромен придонес кон што поцелосното решавање на поставеното прашање. Инаку, расветлувањето на ова прашање, во најможната целост, ќе се реализира откако ќе се проучат

универзитетските архиви во Атина, Цариград, Виена, Прага, Лондон, во руските, германските, италијанските, швајцарските универзитетски центри, секаде каде што младите Македонци оделе на студии во минатото, и особено во XIX век, за кој век во овој прилог се даваат податоци.

Во разгледувањето на ова прашање, природно, ќе треба да се осветлат низа околности и услови под кои се одвивало студирањето на нашите луѓе во странство. Пред сè, ми се чини, во прв ред за проучување доаѓа прашањето за режимот на студиите на односните универзитети на коишто студирале нашите луѓе во поголем број (Атина, Москва). Со какви квалификации можело да се стапи на универзитет? Во прво време, на Атинскиот универзитет, како и на руските универзитети до 1876 година (според И. С. Аксаков, Славянский вопрос, 1886) при запишувањето на универзитет се полагал приемен испит. Овој испит се состоел од разни предмети, што се менувале во текот на времето. Претходните квалификации не биле цврсто определени. Не се барала гимназиска матурска диплома. Така, на Атинскиот универзитет, според пишувањето на Григор Прличев, познатиот наш поет, кој таму студирал медицина, приемниот испит се состоел, во 1849 година, „само по елински" јазик, без оглед на претходната школска спрема на кандидатот. На руските универзитети се стапувало, исто така, откако би се положил приемниот испит, за кој кандидатите се подготвувале неколку години во гимназиите (случајот со Рајко Жинзифов), а можело да се стапи на универзитет и со завршена богословска семинарија. Добар дел од нашите студенти, од разни причини, не можеле да ги завршат студиите, туку некои ги прекинувале, други умирале, мнозина се враќале назад, а некои останувале во странство. Оние што дипломирале, добивале дипломи со кои можеле да ја вршат односната пракса. Поради тешките политички и културни прилики кај нас, мнозина од дипломираните студенти останувале во односните земји, течејќи таму кариера, но и понатаму одржувајќи врска со татковината и помагајќи ѝ на разни начини (Рајко Жинзифов и др). Имаме податоци дека надлежните органи, на пример во Русија, каде, релативно, имало најмногу македонски ученици и студенти, преземале мерки против нередовните студенти и ученици, кои ја смекавале редовноста во школската работа.

* *
*

Кон ова би требало да се проучат и наставните планови и програми, за да се види што добивале студентите од своите наставници во текот на студиите. Се разбира дека е важно да се утврдат и имињата на наставниците, што нашите студенти ги слушале и со кои доаѓале често во допир. Сето ова, природно, би било проучувано во разумна мера, доколку е тоа потребно за подоброто разбирање на идната дејност на нашите студенти. Познато е, да земеме неколку примери, дека про-

фесорот на Петроградскиот универзитет И. И. Срезневски му бил наставник на првиот наш славист, кој завршил факултетски студии, Константин Д. Петковиќ, башиноселец и дека професорот бил доста близок со својот студент, добивајќи од него различни податоци, пред сè во врска со јазикот и етничката положба во Македонија. Кога на проф. И. И. Срезневски му било потребно да ја провери автентичноста на пишувањата на својот колега од Казанскиот универзитет, Виктор Иванович Григорович, за богатството на светогорските и другите македонски манастири со драгоцени книжевно-историски споменици (В. И. Григорович ја пропатувал Македонија, Бугарија, во 1844—1845, собирајќи разни јазични и книжевно-историски споменици; неговите пишувања во врска со пронајдоците на спомениците и начинот како тој ги добивал тие предизвикале голема возбуда во научните кругови), тој го испраќа својот ученик Петковиќ, Македонец, на теренот, по Македонија и особено во Света Гора, да ги проверува изјавите на В. И. Григорович, и како резултат на тоа проверување се јавува книгата на Петковиќ: „Обзор Атонских древностей". — Од времето на студиите на Григор Прличев во Атина познати се неколку негови професори, чии имиња ни ги соопштува Прличев во својата „Автобиографија", истакнувајќи го фактот дека тие повеќе му ги одмилиле студиите на медицината отколку што му помогнале да ја засака медицината. И во врска со студиите на Константин Миладинов се споменува името на еден научник чиишто студии предизвикале особено жив интерес кај идниот поет, бидејќи во тие студии се говорело за блискоста на грчкиот со словенските јазици. Наставниците на Константин Миладинов, а потоа и на Рајко Жинзифов и група наши студенти во Москва, од 1858—1864, ни се познати: Осип М. Боѓански, Феодор Буслаев, Н. Тихонравов, Нил А. Попов и др. Тие преку своите предавања, и печатените дела, влијаеле со своите погледи врз ставовите на своите ученици, кои ставови ќе се изнесат во моментите кога нашите студенти ќе имаат прилика нешто да напечатат.

2.

Секако дека заслужува внимание прашањето за тоа кој ги издржувал нашите студенти за време на студирањето. *Издршката* на нашите студенти во минатото не била решавана еднообразно. Децата на економски јаките фамилии лесно се издржувале од нивните родители, бидејќи, главно, се школувале во оние универзитетски центри каде што нивните родители имале трговски куќи или одржувале трговски врски со тие места. Покомплицирано и потешко одело со студирањето на сиромашните студенти. Да се потсетиме на незгодите што ги имал Григор Прличев во текот на своите студии. Со заштедените 1500 гроша тој отишол во Атина, да студира медицина, но крајот на оваа скромна сума дотолку побргу се ближел, доколку интересот на поетот за медицинските студии се повеќе опаѓал. За да си помогне некако, Прличев морал да држи приватни часови по француски јазик

на некои ученици, синови на газдинската охридска куќа Робевци, кои се школувале во Атина, па откако му пресушил овој извор, тој се зафатил со старата работа, практикувана во Охрид — со препишување на цели дела, за што добивал скромна награда. Но и тоа не било доволно и тој морал да ги прекине своите студии, за да ги продолжи цели десет години подоцна, откако спечалил доволно пари . . . И Рајко Жинзифов се наоѓал во иста тешка материјална положба. Макар што добивал една мала стипендија, во износ од околу 17 рубли, тој бил принуден хонорарно да служи како библиотекар во една приватна библиотека во Москва, односно, едно време, да ги поучува децата на некои богати фамилии. Со колкава горчина пишува Жинзифов за материјалните тешкотии што го придружувале за сето време на студиите! — Студирањето на некои наши студенти било овозможувано со стипендирањето (односно давањето еднократни или повремени помошти) на одделни црковно-школски општини. Познато ни е, на пример, дека Константин Миладинов, првиот наш вистински поет, бил испратен на студии во Атина со помошта на општината на селото Магарево, кај Битола, каде што тој бил учител. Магаревчаните му дале помош под услов, по завршувањето на студиите, да отслужи неколку години во Магарево, што Константин го исполнил по завршувањето на студиите. Треба да се претположи дека ваквата помош на разните црковно-школски општини кај нас била прилично вообичаена. Нашите студенти добивале помош, или заеми, од разни завештанија, фондови, друштва, комитети, владетели. Еве неколку примери. За едно завештание што постоело во Атина, во времето на престојот на Прличев во главниот град на Грција, кога имало приличен број наши студенти на тамошниот Универзитет, ни зборува Прличев во својата „Автобиографија“: „Има тука — во Атина — едно богато завештание од еден Македонец, жител на Блаца, се вика Вељо. Тоа завештание е наменето исклучиво за стипендии на сиромашни Македонци“. Прличев се јавил за една стипендија од ова завештание, но не успеал да ја добие, бидејќи, како што често се случувало, сите места биле зафатени со „тамошни“ студенти. — Некои наши студенти добивале помош и од едно бугарско настојателство, што било основано во Одеса 1853 (случајот со Константин Миладинов кога, без средства, при крајот на 1856 дошол да студира во Русија). Повеќето од нашите студенти во Москва добивале една многу скромна стипендија од Московскиот славјански благотворителен комитет (основан на 26.I.1858). Имаме податоци и за тоа дека рускиот император давал годишно по пет илјади рубли во сребро како помош за образованието на јужнословенските ученици и студенти што се школувале во Русија.

3.

Идниот историчар на нашето универзитетско школство ќе треба да го проучи и прашањето за сместувањето на студентите во текот на нивните студии по разните универзитетски центри. Добар дел од студентите живееле по приватни станови, во скромни соби (за тоа дава

податоци Прличев; зиаеме и за Жинзифов) поединечно или по неколкумина заедно. Но имаме податоци дека и поголеми групи студенти живееле заедно во некои домови, пансиони. Од едно писмо на Константин Миладинов, од 1859 година, упатено од Москва до бугарскиот револуционер Георги С. Раковски, дознаваме нешто за сместувањето на нашите студенти: „Сите Македончиња — пишува Миладинов — заедно седиме на едно место и над ним имам свевозможно попечение за да успеем на науката поскоро . . .“ — Во 1863 година, во Николаев, е основан специјален „Јужнословенски пансион“, во којшто биле сместени ученици и студенти што дошле во Николаев од разни јужнословенски земји.

4.

Животот на нашите студенти во светските универзитетски центри не се сведувал само на посетување на предавањата и вежбите, на учењето по библиотеките и полагањето испити. Тие, наоѓајќи се далеку од родната земја, во поиздигната средина, каде имало студенти од разни земји, што студирале со нив, се дружеле меѓусебно и се организирале во разни културно-просветни и револуционерни друштва. Во овие друштва, на состаноците, се разгледувале разни прашања што ги интересирале студентите, а пред сè прашањата за решавање разни проблеми што биле во врска со прашањето за националното и политичкото ослободување на родната земја, со преземање на разни културно-просветни акции и сл. Во врска со работата на студентите во ваквите друштва треба да се спомене постоењето на едно „Македонско општество“, што некаде од 1839/1840 година работело во Атина на подготвувањето востание во поробената татковина. За жалост, за ова Општество многу малу се знае; она што се знае се наоѓа во изјавата на Г. С. Раковски, што ја дал на сослушувањето во врска со едно револуционерно движење во Браила, Романија. Од 1873 година, во Цариград, постои една „Македонска дружина“, што издавала и свои публикации. Ќе укажам уште на едно друштво на македонските студенти што постоело во Петроград. Тоа е Македонско научно-литературно другарство „Св. Климент“, во кое, меѓу другото, биле прочитани и продискутирани предавањата на Крсте П. Мисирков, пред да влезат како одделни глави во знаменитото дело „За македонцките работи.“

5.

Наоѓајќи се на универзитетите, нашите студенти основале весници и списанија, во коишто печателе свои книжевни творби и обиди на научно поле. Веќе во 1860 година во Москва нашите студенти, и некои бугарски студенти, го издаваат списанието „Братски труд“. Главната работа околу уредувањето и пополнувањето со материјал на списанието била во рацете на Рајко Жинзифов. На Жинзифов му помагал и Константин Миладинов и со тоа што во списанието објавувал свои книжевни творби, научни обиди и материјали од приго-

вуваниот Зборник од народни песни. — Подоцна, името „Братски труд“ ќе го носи журналот на питомците на спомнатиот „Јужнословенски пансион“ во Николаев

Покрај овие прашања, идниот историчар на нашето универзитетско школство ќе треба да разгледа и некои други прашања, што би припомогло за поцелосното разбирање на проблемот на студирањето на нашите студенти во минатото.

II.

Во продолжение на овој прилог ќе дадам неколку податоци за тоа каде студирале некои наши студенти во минатото.

1.

Од народите што се територијално најблиску до нас, меѓу првите се ослободиле Грците. Набргу по ослободувањето на земјата тие го основале и универзитетот во Атина. На Атинскиот универзитет студирале не само Грци, туку и млади луѓе од другите балкански земји, особено оние што се наоѓале под големо влијание на грчката култура и просвета: Македонците, Бугарите, Власите, Албанците.

Како што може да се види од досега кажаното, некои од повидните наши преродбеници биле студенти на Атинскиот универзитет. Да се сетиме само на тажната воздишка на големиот наш поет Прличев, кога го изјавил своето жалење дека во моментите кога се одлучувала неговата судбина немало некој што би го советувал да оди на студии „во Киев или Прага“, туку го испратиле во Атина (во „Мечта на еден старец“), а тоа испраќање во Грција го објаснува и, донекаде, оправдува со зборовите: „А пак тогаш само името на Атина и Јанина звучеше у нас“ (во „Автобиографијата“). Со неколку зборови, веќе го прикажавме студирањето на Прличев на Атинскиот универзитет. Во неговата „Автобиографија“ тој прилично место му дава на својот престој во Атина. Поради немаштијата, а и поради незаинтересираноста кон медицинските студии Прличев не ги завршил своите студии, туку се вратил во татковината, и го завршил својот живот како учител и борец за народното дело. Познато е дека за време на вториот престој во Атина, кога отишол да ги продолжи своите студии, тој успеал на поетскиот конкурс, во 1860 година, да го добие ласкавиот епитет „втор Омир“ и лаворов венец, за којшто мечтаел десет години, уште од првиот престој во Атина, кога започнал, како млад студент, да се занимава со поезија.

Во истото време кога студирал Прличев на Атинскиот универзитет, таму имало уште цела група македонски студенти, од коишто ќе споменам неколку од поважните. Изгледа најблизок до Прличев бил охриѓанецот Јоан Хармосину, подоцна Јоан Генадиев (1829—1890). Хармосину-Генадиев студирал филолошки науки. Во 1852 г. тој об-

јавил една збирка поетски состави на грчки јазик; покрај неговите состави, во истата книга, се објавени и неколку стихувани гатанки од Прличев. Подоцна Хармосину-Генадиев ќе има еден доста кривулест пат, ќе пишува низа статии со религиозна тематика; важни се неговите преокупации со музиката: компонирал неколку школски песни на македонски јазик, а покрај тоа „го нагласил источноцрковното пеење на словенски црковни текстови, со изменување на некои грчки ноти." Во Цариград, во 1869, издал една „Пасхалия". — Видовме дека на Атинскиот универзитет ги завршил филолошките студии и Константин Миладинов, идниот наш поет. На Атинскиот универзитет студирал и Јанаки Стрезов (1850—52), вујко на плодниот собирач на македонски народни умотворби и познатиот учебникар Кузман А. Шапкарев. Како учител по разни места во Македонија, Јанаки Стрезов активно учествувал во народната пробуда. Важен е и по тоа што се јавува како еден од првите собирачи на македонски народни песни во почетокот на шестата деценија на минатиот век, којшто со својот пример му дава поттик на Шапкарев да се зафати со собирање народни умотворби, препуштајќи му ги собраните материјали на својот внук Кузман. — Атински воспитаници се и Партенија Зографски, познатиот наш преродбеник, Антим Ризов од Струмичко, кој завршил теолошки студии и станал игумен на Зографскиот манастир; потоа Јоан Жинзифов, таткото на познатиот поет Рајко Жинзифов; Иван Б. Шумков, од село Цер во Демирхисарско, подоцна станал учител во Крушево и други места во Македонија; Киријак Држиловиќ, познат културеи работник и печатар во Солун во првите години од втората половина на XIX век; Петар Мишајков, идниот владика Панарет, и неговиот брат Константин Мишајков, обајцата од Битолско; од Битола е и некој П. Димковиќ-Радевиќ, којшто, покрај во Атина, студирал и во Виена, да биде ангажиран, по враќањето дома, и околу основањето на битолското читалиште; во Атина студирал и охриѓанецот Маргарит Димица, којшто ќе се прослави, како грчки научник, со своите студии од античката историја, станувајќи и професор на Атинскиот универзитет. — Ова е само еден, многу мал, дел од нашите луѓе што студирале во Атина во минатиот век. Со проучувањето на архивата на Атинскиот универзитет, без големи тешкотии, овој број ќе може да се наголеми неколку пати.

2.

Русија, која во XVIII век, и особено во XIX век, стануваше сè посилна и се јавуваше, врз база на православната и словенска линија — како заштитник на поробените словенски (и други) балкански народи под Турско, ги привлекуваше погледите на мнозина јужнословенски и балкански луѓе, особено на младината, којашто одеше на школување во Русија. По разните руски гимназии, духовни академии и на универзитетите наоѓаме знатен број ученици и студенти од разните балкански земји. Школувањето на јужнословенските ученици и студенти се овозможувало на разни начини, како што е тоа, главно,

кажано порано. До особено наголемување на јужнословенски младичи на руските универзитети и други школи доаѓа по Кримската војна, кога во Русија организирано се работи на привлекувањето на млади луѓе од кај Јужните Словени и на помагањето на нивното школување. Од ова време може да се смета и со доаѓањето на некои наставници на руските универзитети, коишто со својата наставничка и научна работа ќе го издигаат реномето на универзитетите на коишто работеле. Од поистакнатите јужнословенски луѓе што работеле на руските универзитети споменувам само неколку: Ватрослав Јагиќ, од Вараждин, професор на Одескиот и подоцна на Петроградскиот универзитет, еден од најславните слависти воопшто, потоа Валтазар Богишиќ, од Цавтат, професор на Одескиот универзитет, прочуен правник, и Марин Дринов, од Панаѓуриште, професор на Универзитетот во Харков, прочуен историчар и филолог. Знатниот дел ученици и студенти на руските универзитети и школи, што се враќале во своите земји, по завршеното школување, задоени со руската култура, претставувале пропагатори на руската култура и политика во односната земја, а тоа била и една од главните цели на бројните комитети и организации што, во Русија, ги прифаќале и ги помагале јужнословенските младичи.

Меѓу другите ученици и студенти, кои доаѓале во Русија од земјите што се наоѓаа под турското ропство, имало и не мал број Македонци. За жал, и во овој случај се повторува случајот со студентите на Атинскиот универзитет. Во изнесувањето бројот на студентите што студирале на руските универзитети, овдека ќе може да се даде одвај помалиот број, со кој никако не се претендира ни на една целост во поглед споменувањето на сите руски универзитети на коишто имало македонски студенти.

Мнозина македонски младичи студирале на разни духовни семинарии во Русија (на пр. познатиот учебникар Партенија Зографски ја завршил Московската духовна академија; Натанаил Охридски, од Кучевиште, познат политички деец, ја завршил Киевската духовна академија; Мелетиј Зографски-Софијски започнал да студира на Духовната академија во Петроград, но поради болест ја напуштил Русија; Петроградската духовна академија ја завршил прилепчанецот Методија Кусевич итн.).

Меѓу првите Македонци, што студирале на руските универзитети се браќата Константин Д. Петковиќ и брат му Андреја Д. Петковиќ, од Башино Село. Постариот Константин (роден 1826) е прв македонски славист што завршил факултетски студии. Неговото име се спомна порано, во општите забелешки. Тој го завршил Петроградскиот универзитет кај професорот Измаил И. Срезневски. По негова сугестија Петковиќ започнува со преведување од разни словенски јазици на македонски, велешко наречие. Првиот превод од чешки јазик на македонски се должи на Петковиќ. Тој превел дел од „Кралевдворскиот ракопис", мистификацијата на чешкиот политички деец и поет Вацлав Ханка, и ја печател во изданијата на Петроградската

академија 1852. Една година подоцна тој ќе го отпечати во Цариград и првиот превод од словенечки јазик на македонски: повеста „Борис" од списателката Јузефина Турнограјска. Пишувал и стихови на македонски јазик, собирал народни умотворби и лексички материјал. Бил долго години во дипломатска служба на Русија (на пример генерален конзул во Дубровник и др.). — Помладиот брат Андрија, како и Константин ги завршил универзитетските студии во Русија и бил руски дипломатски службеник — конзул (на пример на Риека и др.). И овој, како и брат му, пеел на македонски јазик. Од поважните песни е неговата песна „Глас од далека земља", што до неодамна му се припишуваше на Константин Миладинов, а во која се жигосуваат злосторствата на велешкиот владика Авксентија.

Голем прилив на македонски — и воопшто јужнословенски — студенти во Русија имаме по свршувањето на Кримската војна. Еден од првите студенти што отишол во Русија е Константин Миладинов, кој неколку години ќе студира како вонреден студент на Московскиот историско-филолошки факултет, работејќи во меѓувремето на средувањето на материјалите за големиот Зборник од македонски народни песни (што ќе се печати дури во 1861 г. во Загреб со помошта на ѓаковечкиот бискуп Јосип Јурај Штросмаер) и пеејќи, како еден од првите наши луѓе, почувствувани, искрени и топли песни на македонски јазик. Константин Миладинов уште во 1852 г. требало да појде во Русија на студии, веднаш по враќањето од Атина, но приликите уште не биле созреани; неговиот пријател, а ученик на Димитрија Миладинов, Партенија Зографски, кој во тоа време бил наставник во словенската школа во Зографскиот манастир, му ветил да го испрати на студии во Русија, штом тоа ќе го дозволат приликите. И ете, при крајот на 1856 г. Константин оди во Русија. Набргу по него и цела една група од пет-шест „Македончиња". Престојувајќи во Цариград, како раководител на бугарската црква Св. Стефан, и одржувајќи најживи врски со руското пратеништво при Високата порта, Партенија Зографски е главен организатор за испраќање млади македонски луѓе во Русија на школување. Од архивските материјали, што неодамна имав можност да ги проучам, на Света Гора, станува јасно дека Партенија Зографски раководел со обезбедувањето средства за престојот на нашите младичи во Русија. Од руска страна таква улога имал Виктор И. Рачински, агент на Московскиот словенски благотворителен комитет, којшто доаѓал во Бугарија и Македонија убедувајќи ги младите луѓе да одат во Русија на школување. Подоцна Рачински станува и конзул во Пловдив, така што можел од теренот да го помага испраќањето на млади Македонци и Бугари во Русија на школување и да води борба против унијатското движење, коешто беше пропагирано во Македонија (особено во Кукушко) и Бугарија од страна на разни западноевропски пропаганди (австриска, француска и др.), а со цел да се попречи ширењето на руското влијание кај поробените балкански Словени, и место него да се прошируваат западноевропските влијанија. Константин Миладинов бил прифатен од Рачински и можел да стапи

на Историско-филолошкиот факултет како вонреден студент, како се вели веќе. — Во средината на 1858 од Кукуш за Русија оди и Рајко Жинзифов, којшто откако ќе ги сврши студиите од старогрчки јазик, ќе остане до крајот на својот живот во Русија, еднаш посетувајќи ја Македонија. Целата негова поетска, публицистичка и политичка дејност ќе се развива во Русија, каде ќе настојува да ја информира руската, и светската, јавност за патилата на поробеиниот македонски и другите поробени балкански народи. Во врска со можностите за студирање и воопшто за школување на македонски младичи во Русија интересно е едно писмо на борецот Димитрија Миладинов од 27 мај 1859 упатено до калуѓерите во манастирот Зограф, во кое се одушевува со можноста, младичи наши да одат во Русија, каде „ќе учат во гимназиите и универзитетите на Петроград, Москва, Киев, Одеса". — До 1859 година, како што се виде порано, на Универзитетот во Москва имало уште пет—шест македонски студенти: од Кукуш, Дојран, Воден: Константин и Димитрија Станишев, Ѓорѓи Стаменов и Никола Иванов, Андреја Стојанов и др. Знатен број македонски младичи ги започнале своите студии во Русија, но од разни причини не можеле да ги завршат, туку се враќале назад, некои од нив умреле таму. Така, Константин Х. Узунов, од Охрид, учител, кој прв го запознал К. А. Шапкарев со словенското писмо, по кратките престој во Русија, во 1860, таму умрел. Крушовчанецот Константин Везенков свршил студии на московскиот Медицински факултет во 1870, а како потполковник во руската армија учествувал во Руско-турската војна од 1877/78, во која бил и ранет. — Вениjамин Мачуковски, од Мачуково, Гевгелиско, откако во Москва ја завршил Духовната семинарија, се запишал на Историско-филолошкиот факултет, но поради болест се вратил во татковината, корисно работејќи на народното дело. Ѓорѓи К. Динката во Москва студирал од 1858 до 1860, но поради болест ги прекинал студиите. И Трајче Китанчев, од Ресенско, едно време студирал правни науки во Москва, но и него болеста го приморала да ги прекине студиите и да се врати во татковината. На Универзитетот во Одеса три години студирал Ефрем Каранов, од Кратово, но и тој ги прекинал студиите, за да се истакне подоцна во животот со своите фолклористички студии и ангажираност на собирањето народни умотворби од Македонија. Јосиф А. Ковачев, идниот познат педагог, во Киев студирал од 1864—1868 година духовна академија. Во тоа време во Киев студирала и Царева Миладинова, ќерка на истакнатиот борец Димитрија Миладинов. Право студирал кратко време на Универзитетот во Одеса и Атанас Бадев, од Прилеп. Подоцна студирал музика на Универзитетот во Петроград, станувајќи еден од првите македонски музички образовани луѓе. Во Прилеп, и подоцна во бугарската гимназија во Солун организирал хорови и предавал пеење. Од него останала „Златоустовата литургија за смесен хор" (Липиска, 1898). — Историско-филолошкиот факултет на Универзитетот во Харков го завршил велешанецот Димитар Матов, еден од најсолидните научници-филолози и фолклористи на времето. На Универзитетот во Петроград ги завршил медицинските студии Јован Шантровиќ, којшто службувал во Беровско,

а во Москва ги завршил медицинските студии и Владимир Руменов, од Крушево. На уметничките академии во Москва и Петроград студирал зографство Ѓорѓи Зографски од Велес.

Петроградскиот Историско-филолошки факултет го завршил и знаменитиот Крсте П. Мисирков, човек кој, во своето дело „За македонцките работи", на научна основа и убедливо го докажа правото на македонскиот народ на политичка, национална и културна самобитност во кругот на балканските народи.

3.

На Универзитетот во Цариград студирале знатен број македонски студенти: Медицинскиот, Правниот, Фармацеутскиот факултет. Од фрагментарните податоци со коишто располагам, би можел да наведам извесен број имиња, но тоа не се луѓе кои оставиле видни траги во историјата на својот народ во XIX и почетокот на XX век.

4.

Во последните децении на XVIII век и во текот на XIX век поголем број луѓе од сите области на Македонија одржувале живи трговски врски со разни градови во Германија, особено со Лајпциг, каде — и поради познатиот Лајпцишки панаѓур — редовно сме имале по една доста голема група македонски трговци. На Универзитетот во Лајпциг студирале повеќе наши луѓе: во четвртата деценија на XIX век. Ѓеорги Анастаси Кокошти, од Битола, студирал медицина, Павле Димитар Шатисталија, студирал филозофија. Кон крајот на минатиот век во Лајпциг студирале Ѓеорги Ангелов Ромби (Робе) од Битола, медицина; Лука Димитров, природни науки, Червен Иванов, од Кукуш, хемија, Димитар Матов од Велес, филологија, Димитар Точков, од Охрид, државни науки, гродолжувајќи ги студиите и во Хајделберг, Александар Балабанов, од Штип, класична филологија, Андреја Протич, од Велес и др. — На Универзитетот во Берлин студирале: Филип Марков, од Прилеп (1873), Јован Пантазиев од Крушево, кој подоцна станал професор во Атина, Христо Н. Татарчев и Божидар А. Татарчев од Ресен (последниве претходно своите студии ги започнале во Цирих), Светозар Атанасиевиќ од Куманово; во Минхен во 1891 година докторирал Александар Н. Папазоглу од Битола, печатејќи ја таму во таа година и својата докторска дисертација; во Ерланген завршил медицински студии Спиридон Јефтимијадис од Вилвиндол во Егејска Македонија.

5.

Знатен број македонски студенти студирале во Виена разни науки, пред сè медицински. Наши луѓе студирале во Виена и во XVIII век и во средниот век (некој Andreas de Macedonia студирал во Виена во XIV век; за тоа види: мојот прилог објавен во „Нова Македонија"

од 11—12.XII.1966). Податоците што ги изнесувам овдека за македонските студенти во Виена се следниве: во Виена ги завршиле медицинските студии д-р Ефтим А. Робе и д-р Константин Робе (којшто ги започнал своите студии во Атина), од Битола, д-р Димитри Куфас од Клисура, д-р Панајот Папакостопулос Вилвиндол, Егејска Македонија, Антон Хаџи Георги Драндар од Велес, студирал во Виена, а потоа и во Лондон.

6.

На разни универзитети во Швајцарија студирале во текот на XIX век мнозина македонски студенти (за да се зголеми тој број во текот на овој век). Во Лозана студирал право Георги Влахов, а во Женева — медицина Димитар Икономов. Идниот плоден драмски писател, авторот на популарната „Македонска крвава свадба", Војдан Чернодрински студирал во Швајцарија, но не ги завршил студиите; во Женева студирал и Перикли Ваталис од Крушево, како лекар загинал во Илинденското востание, во Крушево; во Лозана студирал Иван Крајничанец од селото Крајници, Велешко, автор на интересната автобиографија; во Ган, во Белгија студирале Христо Станишев и Иван Икономов од Кукуш. — За одењето на млади наши луѓе од Битолско во Франција на студии пишува мисионерот на лазаристите Касањ (Cassagnes) во едно писмо од Битола од 25.I.1865 (во Аналите на конгрегацијата на мисијата, т. XXXI, 1866, 126). Д-р К. Сарафов, од с. Либјаково, Неврокопско, бил асистент на Парискиот универзитет, Константин Пандели Христовиќ, од Битола, студирал во Париз медицина, студентот на Парискиот универзитет Станишев, родум од Кукуш, како доброволец учествувал во Руско-турската војна од 1877/78; во Лион студирал медицина Димитар Владов од Ресен, а во Монпелие Илија Галев од Штип; — К. А. Поменов, од Прилеп, завршил правни науки во Чешка. — На американскиот Универзитет во Бејрут студирале при крајот на XIX век д-р Александар Ив. Занешев, од Воден, Димитар Барев, аптекар, од село Валкајаново, Воденско и д-р Ѓорѓи Николов од Охрид. Инаку во Бејрут едно време бил руски генерален конзул башиноселецот Константин Д. Петковиќ, кој напишал и книга за Либан. — Имам податоци дека во Кливланд САД студирал д-р Михаил Темков од Кавадарци. — Многу наши луѓе завршиле студии на Универзитетот во Прага, потоа на разни универзитети во Италија (Болоња, Пиза, Падова), на Лондонскиот универзитет и на други универзитети во Европа.

Кога започнаа да се основаат лицеи и високи школи кај Хрватите, Србите, Бугарите, знатен број наши млади луѓе оделе на студии во Загреб, Белград, Софија, не прекинувајќи го утврдениот пат на студирање на европските универзитети, за што стана збор во овие Белешки.

H. POLENAKOVIĆ

REMARQUES SUR LES ÉTUDIANTS MACÉDONIENS ET LEURS ÉTUDES AU XIXe SIÈCLE

Résumé

Dans ses „Remarques", comme on peut le voir d'après le titre même de son oeuvre, l'auteur parle des conditions dans lesquelles étudiaient les étudiants macédoniens dans divers université européennes au cours du XIXe siècle.

A ce sujet, dans la deuxième partie de son oeuvre, l'auteur expose des faits particuliers et fragmentaires concernant quelques étudiants qui, au cours de leur travail futur ont été remarqués en tant qu'écrivains, savants et activistes sociaux.

Д-р Томе САЗДОВ

ДВЕ НОВИ ВАРИЈАНТИ НА ПЕСНАТА ЗА МАРКО КРАЛЕ И БРАТ МУ АНДРИЈАШ

Познато е дека *прва* песна за Марко Крале и брат му Андријаш ја запишал и публикувал познатиот југословенски приморски писател Петар Хекторовиќ (1487 — 1572), од Хвар. Тоа е една од двете бугарштици што овој поет ги поместил во текстот на своето највредно книжевно дело — епот „*Рибање и рибарско прповарање*", печатено во Венеција 1568 година. Втората таква песна е бугарштицата за Радосав Сиверинац и војводата Влатко Удински. Обете овие бугарштици не само што се првите забележени и публикувани бугарштици воопшто во книжевната наука, туку едновремено во прашање се и *првите записи на јуначки народни песни* кај јужнословенските народи.

Меѓутоа, значењето на овие народни текстови не се состои само во важната хронологија, туку тоа, исто така, се содржи и во прекрасната убавина на овие две јуначки песни, во нивната поетско-уметничка вредност. Значи, се работи не само за книжевно-историското значење, туку и за естетско-уметничките достоинства на народните песни-бугарштици, кои заслужниот хварски поет ги обелоденил пред поширокатa научна и книжевна јавност уште пред повеќе од четиристотини години.

Песната-бугарштица за Марко Крале и брат му Андријаш претставува една вистинска балада, испеана на познат мотив во народното поетско творештво — скарување, расправија помеѓу браќата. Наспроти историската вистина и некои постоечки, подоцнежни варијанти во македонската народна поезија,[1]) кои го претставуваат искреното братство и заемната помош помеѓу двајцата браќа — Марко Крале и Андријаш, буграштицата на П. Хекторовиќ, како впечатлива баладична поетска конструкција, потресува со својот измислен творечки мотив и неговата успешна, допадлива стихотворна вообличеност. Имено, двајцата браќа, одејќи низ гората наоѓаат три коњи и при делбата, —

---

[1]) На пример, песната „Марко Кралевиќе и брат му Андријаш" (С. Костиќ, Малешевски народни песни, Скопје 1959, стр. 149), во која Марко го избавува од ропство брата си Андреја, но потем му го убиваат ајдуците, па Марко ќе го одмазди (види: Х. Поленаковиќ, О македонској народној књижевности, Македонска књижевност, Београд, 1968, стр. 66.).

откако лесно се спогодуваат да земат по еден, но кој од нив да го земе третиот — се скаруваат, па во расправијата Марко го прободува во срцето својот брат! Трогателна е разделбата на смртно ранетиот Андријаш од животот и од својот сакан брат Марко:

„Туј си Марко потарже свитлу сабљу позлаћену
и удари Андријаша брајена у сардашце,
Он ми рањен приону за његову десну руку
тере кнезу Марку потихора бесијаше:
— Једа ми те могу, мили брате, умолити,
немој то ми вадити сабљице из сардашца, мили брајане,
докле ти не наручам до дви и до три бесиде.
Када дојдеш, кнеже Марко, к нашој мајци јуначкој,
немој то јој, ја те молим, крива дила учинити,
и мој дил ћеш подати, кнеже Марко, нашој мајци,
зашто си га нигдар веће од мене не дочека.
Ако ли те буде мила мајка упрашати, витеже Марко:
Што ми ти је, синко, собљица сва крвава?
Немој то јој, мили брате, све истину казовати
ни нају мајку никако зловољити,
да реци то овако нашој мајци јуначкој:
Сусрите ме, мила мајко, један тихи јеленчац
који ми се не хти са друмка уклонити, јуначка мајко,
ни он мени, мила мајко, ни ја њему.
И туј ставши потаргох моју сабљу јуначку
и ударих тихога јеленка у сардашце,
и када ја погледах онога тиха јеленка
гди се хтише на друмку с душицом раздилити,
виде ми га мило бише како мојега брајена, тихога јеленка,
и да би ми на поврате, не бих ти га загубио.
И када те јошће буде нају мајка упрашати:
Да гди ти је, кнеже Марко, твој брајен Андријашу?
Не реци ми нашој мајци истине поништоре,
остао је, реци, јунак, мила мајко, у тујој земљи
из које се не може од милиња одилити, Андријашу;
онде ми је обљубио једну гиздаву девојку.
И откле је јунак туј девојку обљубио,
никад веће није пошал са мноме војевати,
и са мноме није веће ни плинка раздилио.
Она т' му је дала многа биља непознана
и онога винца јунаку од забитја, гиздава девојка.
Ли ускори му се хоћеш, мила мајко, надијати.
А кад на те нападну гусари у чарној гори,
немој то се прид ними, мили брате, припаднути,
да изгласа покликни брајена Андријаша
Буд да ме ћеш заман, брате, при потриби кликовати
када ми те зачују моје име кликујући, клети гусари,

тај час ќе се од тебе јунаци разбигнути
како су се ваздакрат, брајене, разбиговали
када си те зачули моје име кликовати,
а нека да ти види твоја љубима дружина
који ме си твога брата без кривине загубио!"[2])

Прекрасна е симболичната споредба што несреќниот Андријаш ја прави со „тивкиот елен", трогателна е грижата негова на претсмртниот час за тоа како мајка му ќе ја прими веста за неговата смрт, впечатлива е и грижата негова за натамошната судбина на брата му Марко кога тој минувајќи ја гората ќе биде изложен на гусарски напади и дали ќе може тој самиот, без братовата придружба, да излезе накрај со нив (од поуката како да постапи со изговарањето на Андријашевото име, се заклучува колку силен јунак бил и Марковиот брат, јунак каков што прилега на Марков брат).

Од оваа прекрасна народна песна-бугарштица, од овој значаен запис на хварскиот поет на ренесансата П. Хекторовиќ, подоцна се појавиле некои нови варијанти, но во сосема мал број, кој и до денес не е значително зголемен. Покрај малубројните постоечки примероци во македонската народна поезија, досега публикувани[3]), овојпат приведувам уште два нови записа на македонски народни песни за Марко Крале и брат му Андријаш. Овие две песни се запишани неодамна во охридските села *Врбјани* и *Годивје* од *Наум Целакоски*, директор на Историскиот архив во Охрид[4]). И во обете овие наши народни песни односите на Марко Крале и брат му Андријаш се претставени како мошне добри, онакви какви што им прилегаат на двајц браќа.

Првиот запис е песната „*Градил Марко гора Богданова*", испеана од 62-годишната Ѓурѓа Велјаноска, 60-годишната Крстанка Деспотоска и 50-годишната Пера Николоска во охридското село Годивје. Текстот на оваа песна, вообличена версификативно во традиционалниот македонски стих десетерец, е следниов:

„Градил Марко гора Богданова,
што ми градил токму три години,
аргатите шега се подбиле:
— Не борете Марко добар јунак,
кому градиш гора Богданова,
дали градиш Марко на твојте синои,
дали градиш Маре штиркоиче?

[2]) Цитирано според едицијата „Pet stoljeća hrvatske knjizevnosti", Zagreb, 1968, т. VII, стр. 188—189.

[3]) Од нив треба да се споменат следниве: А. Илиев, Сборник от народни умотворения, обичаи и др., София, 1889, бр. 262; В. Качановский, Памятники болгарскаго народнаго творчества, С. Петербург, 1882, бр. 132, 133, 138 и 142; Ст. Костиќ, цит. дело.

[4]) За преотстапените записи му благодарам на колегата Наум Целакоски и на овој начин.

Марко е му недраго паднало,
си јавнало таја брза коња,
си отиде дома на дворои
и је вели младе Маркоице:
— Оружај се Маро бело промени се
и наточи една карта вино
и меси си белана погача,
ќе те носа ке бана на гости.
И му велит брату Андријашу:
— Ќе је носиш младе Маркоице
и које је дрво много нависоко,
да јобесиш младе Маркоице.

Си се спрема млада Маркоица,
и си слезе земјени керали.
Тогај велит млада Маркоица:
— Оj кошуло, пуста останала,
кога дојдов за Марка јунака,
ти ми беше доуга и широка,
а сега си се кусо окусила,
тесно си се отеснила,
да не ќе се свекрва дошикат,
свекрва ѝ не ми се дошика

Си излегоја во гора зелена,
со девера ѝ Андријаша.
Ко врвеја низ гора зелена,
се пулит Андрија од дрво на дрво,
које дрво да го видит повисоко.
Тогај велит млада Маркоица:
— Не борете, браче Андријаше,
што се пулиш од дрво на дрво,
дал се пулиш кавал да јотцепиш,
дал се пулиш две души да губиш?

Уште малку речта не дорече,
ми стигнало оној машко дете.
Тогај велит млада Маркоица;
— Не борете, браче Андријаше,
пресечи си чоена долама,
завиткај си твое мило внуче.

Кога назад дома се враќаја,
Марко носит будимка девојка,
тогај велит Андријаш на Марко:
— Не борете, Марко мило брате,
ево ти го твое мило синче,
и моето мило внуче,
сега кажи што бакшиш ќе дадиш,
дали Шарца брза коња,
дали јубава невеста?

— Ево ти е јубава невеста,
ако су е со око опулил,
со рака не су је ватил
и до неја не су се добрал."

Вториот запис — песната со сличен наслов „*Градел Марко широка оїрада*", испеана од 40-годишната Василка Савоска, од селото Врбјани, родното место на легендарниот Кузман Капидан, е исто така со мошне блиска, речиси идентична содржина:

„Ај градел Марко широка ограда,
селани ми шега се подбиле,
Марко му недраго паднало
и си појде дома во дворои
и е рече младе Маркоице:
— Ај ти тебе, млада Маркоице,
ај слези си земјени керали,
облечи си руво венчанечко,
ќе те вода у мајка на гости.

И си слезе млада Маркоица
и си слезе земјани керали
и си зеде руво венчанечко:
— Ој кошуло, пуста останала,
кога си бев у мајка девојка,
што ми беше долга и широка,
кога дојдов за Марка јунака,
ми окусе да и ми отесне,
колку да се свекрва дошикат.
— Ај ти тебе, братче Андриога,
ај земи си млада Маркоица,
однеси ја у мајка на гости

И ја зеде браче Андриога
и ја носи до пред гора зелена
и се пулит под пата над пата
и си барат дрво највисоко
да е бесит млада Маркоица.

Тогај вели млада Маркоица:
— Ај ти тебе, браче Андриога,
што се пулиш под пата над пата,
дали вардиш дрво за кафала,
дали вардиш две души да загубиш?

Уште речта не дорече,
ми пристигна она машко дете.
— Ај ти тебе, браче Андриога
пресечи си чесната долама,
завиткај си твое мило внуче.

Тогај рече брате Андриога:
— Ај ти тебе, мое мило брате,
бог го убил Марко Кралевиќе
што ме терат две души да губа.
Си пресече чесната долама,
си завитка него мило внуче.
Кога дојде долу над селото,
кога виде сурли и тапани,
во Маркои ширни дворје:
— Бог те убил, мое мило брате,
ај врати си сурли и тапани,
ај врати си китени сватои,
ај земи си свое машко дете".

Сметам дека и обата записа претставуваат мошне убави и поретки примероци на нашата народна песна за Марко Крале и брат му Андријаш. Иако и двете се оформени во традиционалниот десетерец, првата од нив („Градил Марко гора Богданова") е поуспешно вообличен стихуван состав: во неа е посликовито предадена поетската слика на потсмевот кон Марка заради „неплодноста" на неговата сопруга, а и ритмичноста на стиховите е позастанена.

Мотивот на барање дрво за бесење на Марковата сопруга, инаку, е познат во македонското народно поетско творештво, особено во народната проза, иако донекаде поинаку третиран. Така, во македонската

народна приказна „*Пред да разбериш арно, не чини нишчо*“, запишана од Кузман Шапкарев[5]) мажот се посомневал во верноста на својата сопруга поради нејзиното едновремено прозевање со прозевањето на еден од мажите со кои заедно биле на гости; дури откако ќе ги чуе зборовите на жена му (слично на зборовите на Марковица од овие две песни):

„Ух, шчо вака, море м'жу, одиш од дрео на дрео, како продзевката шчо ојт от чоек на чоек“[6])

ќе ја сфати својата заблуда и ќе се откаже од намерата да ја обеси жена си.[7])

Со оглед на фактот што овие два записа на песниве за Марко Крале и брат му Андријаш се запишани неодамна (на 21. V. 1971 година), се решавам да ја изнесам констатацијата дека западномакедонскиот охридски крај и денес е регион со жива поетска традиција. Исто така, овие записи покажуваат дека песните за Марко Крале и неговиот брат Андреја (чиј манастир „Св. Андреја“ крај езерото во Матка, близу Скопје, изграден во XIV век, сè уште го чува споменот на овој јунак) биле популарни на пошироко подрачје и низ подолг временски период.

Dr Tome SAZDOV

TWO NEW VARIANTS OF THE SONG ABOUT MARKO KRALE (KING MARKO) AND HIS BROTHER ANDRIJAŠ

(R é s u m é)

The written fixation of the folk songs about Marko Krale and his brother Andrijaš comes from the 16th century, when the poet from Hvar Peter Hektorović (1487 — 1572) published the first note of the folk song about these two epic heros in his work „Fishing and fishers' disccussions“ (Venezia, 1568). Since the appearance of this note, which is at the same time, first printed folk song of the Southern Slavic peoples, there are published a series of new variants about the brothers Marko and Andrija. Some of them are noticed in the Macedonian terrain.

---

[5]) К. А. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения, София, 1892, кн. VIII, бр. 52.

[6]) Ibid.

[7]) Речиси идентично обработен мотив се среќава и во записот на Марко К. Цепенков (под псевдоним „И. Д. Младенов, из Прилепа“) „Прозеицата“, публикуван во познатото петроградско списание „Живая старина“ 1892, стр. 154—155.

The subject of this study is the new variants of the songs about Marko Krale and his brother Andrija. On the occasion of these two variants' publication the author writes about the literal and historical, folklore, aesthetic and artistic worths of these two new writtings from the Macedonian folk poetry. Otherwise, the songs „*Marko Built Bogdan's Forest*" and „*Marko Built Wide Fence*" were put down on the May 21, 1971 by Naum Celakovski, a folklorist from Ohrid, in the vilages of Ohrid district Vrbjani and Godivje. You will find the whole contents of these songs in this study.

Dr Liljana TODOROVA

UN CHAPITRE SLAVE DE LA LITTERATURE FRANÇAISE

A l'occasion du 80e anniversaire de la mort de Xavier Marmier

„L' une des joies les plus enviables en cette pauvre vie terrestre est de contempler, et, ce qui vaut mieux encore, de posséder de beaux livres, fleurs de gai savoir, fleurs d' imagination ou d' érudition, botanique du coeur et de l' esprit." (Xavier Marmier: *Les Voyageurs français*, Revue britannique, 1885).

Dans les premières décennies du XIXe siècle, peu de gens en France, à part les spécialistes du Collège de France ou de quelques facultés de province, s'intéressaient à la littérature hors des frontières du pays. Parmi ces rares curieux, l'académicien français, grand voyageur et écrivain de mérite, Xavier Marmier (1808 — 1892), se plaçait au premier rang.

Emporté par son goût des voyages lointains et le souci surtout de connaître ce qui se passait de nouveau dans la vie et les lettres des peuples étrangers, il trouva le moyen de parcourir presque la terre entière et en vint à se donner pour tâche, tout en précisant ses propres notions, d' informer, de première main, le public français sur ces terres encore vierges et de l'inviter même à l'y suivre.

C'est ainsi qu' il découvrit la littérature allemande contemporaine (Goethe et Hoffmann plus particulièrement) et se fit spécialiste de la matière dont il devint propagateur zélé en France. Son cosmopolitisme et sa curiosité s'étendirent ensuite à la Scandinavie et successivement à toute la littérature européenne, ce qui révèle en lui un vulgarisateur compétent des littératures et des cultures étrangères, un véritable comparatiste — pionnier de la littérature comparée au même titre que les Ampère, les Philarète Chasles, les Quinet. Car Marmier n' est pas un simple voyageur qui écrit, un voyagiste, mais un penseur et savant — prototype de la critique „voyageuse" à la recherche d' horizons littéraires plus larges et de sujet d' adaptations encore inexplorés.

Xavier Marmier

Ses connaissances spéciales lui valurent la chaire de littérature étrangère à la Faculté des Lettres de Rennes à une époque (1839) où cette discipline était à peine introduite au Collège de France. De cette même année 1839 datent également ses efforts de création d' une chaire de la littérature étrangère à la Faculté de Besançon que, de concert avec son „cher et vénéré instituteur," Charles Weiss et Charles Montalembert[1]) il sollicita du gouvernement d'alors.

L' étape slave ne vient donc que compléter la physionomie de cet homme véritablement étonnant, un de ces rares littérateurs dont l' importance grandit à mesure qu' on les approche. Poussé par le goût d' exploration et soucieux en même temps de satisfaire la curiosité toute fraîche de ses lecteurs, il se tourne vers les pays les moins connus en France, ceux des Slaves, car c' est à peine s' ils étaient entrevus dans les oeuvres de ses prédécesseurs et de ses contemporains.[2])

> „C' est une chose singulière-exprime-t-il les raisons de ce choix — que dans un temps d' investigations comme le nôtre, au milieu de nos recherches érudites et de nos travaux excentriques nous ayons encore si peu tourné les regards du côté de cette innombrable famille des Slaves dont l'empire touchait jadis à la mer Adriatique, à l'océan Glacial, au Kamtchatka et à la mer Baltique. Il y a pourtant là une vaste et curieuse histoire qui tient à la nôtre par plusieurs points, une langue qui est encore parlée par plus de cinquante millions d' hommes et une littérature riche et originale."[3])

Et, sentant en lui un certain penchant pour établir un tel contact, il se décide à frayer ce chemin qui conduit vers la connaissance des Slaves. Marmier se rendait compte que, pour ce faire, il lui fallait apprendre les différents idiomes étrangers. Il deviendra un véritable polyglotte et grâce à une rare puissance de volonté et de travail pourra affirmer qu' il sait même le russe, sans prétendre, bien entendu, à la renommée d'un linguiste ou d' un philologue. „Je suis tout fier d' être venu moi, tout seul, à force de patience, à apprendre le russe, cette langue si difficile et si dissemblable de celle que je connaissais. Pardonnez-moi cette vanité"[4]) —

---

[1]) Cf. A. Estignard: *Xavier Marmier, sa vie et ses oeuvres*, Paris, H. Champion, 1893, p. 204.

[2]) Sur Xavier Marmier chez les Slaves Cf.: Edouard Sayous: *Xavier Marmier, voyageur dans l'Europe méridionale*, Mémoires de l'Academie de Besançon, 1891, p. 3—13; René Martel: *Xavier Marmier, un précurseur ignoré des études slaves en France* dans Melanges, publiés en l'honneur de M. Paul Boyer, Paris, Champion, 1929; Louis Jousserandot: *Xavier Marmier et la Russie*, dans Mémoires de la Société d'Emulation du Jura, 1936; Chopin Jules: *Promenades littéraires en Tchécoslovaquie avec Mme* de Staël, X, Marmier et d'autres, Paris, Gaume, 1938; Rudolf Maixner: *Voyageurs français en Dalmatie réels et imaginaires: Marmier, Dumont, Levasseur* dans les Annales de l'Institut français de Zagreb, Nos 24—25, Zagreb, 1944.

[3]) Xavier Marmier: *Voyage en Scandinavie, en Laponie et aux Feröe* pendant les années 1838, 1839 et 1840 sur la corvette la *Recherche*, Paris, Arthus Bernard, 1844, t. II, p. 426.

[4]) A. Estignard, op. cit., p. 34.

écrivait-il à Weiss. Et, après avoir traduit quelques pages de Derjavine et de Pouchkine, il s' en allait, rêveur, dans les rues de Helsingford ou de Petersbourg, faisant résonner à son oreille les mots qu' il venait d' apprendre et c' était pour lui „une suave musique."

C' est en juin 1834 que Marmier publia dans la *Revue de Paris* ses premières études sur la Russie, sous le titre *Du Mouvement littéraire en Russie*. A ces contacts directs avec la littérature russe, il joignit une très solide documentation, puisant dans de nombreux ouvrages, entre autres celui du Tchèque Šafarik qu' il cite à plusieurs reprises. Mais il fit oeuvre originale quand, après avoir proposé une division historique du sujet et analysé certaines oeuvres maîtresses, il présente ses idées personneles sur le développement futur des lettres russes. Même si certaines de ses affirmations peuvent aujourd'hui paraître discutables, l'effort d' originalité de Marmier dans ce domaine est évident comme est également originale sa division de l' histoire littéraire russe „en quatre époques caractéristiques".:

> „La première — écrivait-il — embrasse un espace de plus de neu siècles, depuis les faits positivement connus dans l' Empire russe, jusqu' au règne de Pierre-le-Grand. La seconde s'étend du règne de cet empereur jusqu' à celui d' Elisabeth (1741) où apparaît Lomonossoff. La troisième nous conduit à Karamsin, le réformateur de la langue. La quatrième est l' époque actuelle."[5])

Après avoir établi ces différentes étapes dans le développement de la littérature russe, Marmier passe à l' analyse des oeuvres des poètes et prosateurs qui lui semblent les plus distingués: Joukovsky „auquel la Russie doit un grand nombre d'excellentes imitations ou traductions des principaux poètes d' Allemagne ou d' Angleterre" et qui „a fait connaître à son pays par une élégante et fidèle interpretation, Goethe, Schiller, Byron, Walter Scott, Thomas Moore"[6]); puis Lomonossov („dans la collection de ses poèmes — écrit Marmier — il y a des tragédies, des héroïdes, des épitres, des idylles et des odes, les unes traduites littéralement, d'autres imitées du Grec ou du Français, d' Anacréon ou de Rousseau",[7]) Bogdanovitch, Derjavine, Karamzine, Pouchkine (il s' arrête surtout à *Boris Godunov*), Gogol, Griboïédov, Baratinsky, le prince Wiasemsky, Mme Pavlov, la comtesse Rostopchine, Mouraviev, Sagoskine, le prince Obolensky, Pavlov, Bulgarin „dont on a traduit en français plusieurs romans de moeurs très curieux à lire" et d' autres. Marmier tâche ensuite de présenter un tableau des premiers ouvrages français traduits en russe et s' y montre un explorateur infatigable et un comparatiste avant la lettre:

---

[5]) Xavier Marmier: *Du Mouvement littéraire en Russie*, dans la Revue de Paris juin, 1843, p. 255.

[6]) Ibid., p. 263.

[7]) Ibid., p. 257.

„*Le Médecin malgré lui* de Molière-poursuit-il-fut joué en 1676 devant le tzar Pédor, frère de Pierre-le Grand . . . Pierre-le-Grand voulait par tous les moyens possibles donner le goût des arts et des lettres à la nation russe, l' éclairer, la civiliser. Il fit traduire dans ce but un grand nombre d'ouvrages français, anglais, allemands, hollandais . . . En 1754, un théâtre fut établi à Petersbourg; en 1759, on en a vu s'établir un autre à Moscou, et pour donner un répertoire à ces deux théâtres, on traduisit Molière, comme on traduit aujourd' hui M. Scribe."[8])

Sincèrement intéressé au succès de la littérature russe, Marmier démontre, cependant, à la fin de son tableau, que celle-ci doit désormais chercher une orientation nouvelle:

„Après avoir passé par l' étude des modèles étrangers, par les oeuvres de tradition et d' imitation — souligne-t-il-les écrivains russes doivent tendre désormais à doter leur patrie d'une poésie neuve et vraiment nationale. Pour inspirer leur génie, pour enrichir leur pensée, ils ont là toute une histoire imposante, variée, dramatique, des trésors de traditions populaires, des moeurs toutes nouvelles à observer, des contrées inconnues à peindre et des idées les plus larges à formuler".[9])

On le voit par conséquent: les influences littéraires et les productions nationales lui tenaient au coeur et Marmier saisissait la moindre occasion pour présenter ses observations à leur sujet. Mais c' est surtout par ses traductions de la littérature russe que Marmier initia les Français à cette litterature. En réalité, peu nombreux étaient, à cette date en France, ceux qui connaissaient la langue et la littérature russes et la part qui lui en revient parmi les autres, notamment Prosper Mérimée, Louis Viardot et Jules Chopin est honnorable. Le goût intense de Marmier pour les souvenirs du passé et la tradition le tourne, tout d'abord, vers les contes et égendes populaires qu'il publie d'abord sous le titre *Contes russes*, puis, dans les rééditions successives: *Histoires russes*, *Les Hasards de la vie*, *Au bord de la Néva*, *Les Perce-neige* ou *Nouvelles du Nord*. Ensuite, il aborde la littérature des auteurs et traduit des romans et des nouvelles: de Pouchkine: *Le coup de pistolet*, *La Fontaine de Baktchisaraï*, *Le Tourbillon de Neige*, *Le Maître de Poste*; de Lermontov: *Un héros de notre temps*; de Gogol: *Le manteau*; de Polévoi: *Lioudmila*; de Sollogoub: *La Pharmacienne*, *Une aventure en chemin de fer*, *La Pupille*; de Tourguénev dont Marmier était grand ami: *Scènes de la vie russe*, *Le Férrailleur*. Amateur de la poésie, il traduit aussi des vers: de Joukovsky: *Elégie*, de Lermontov: *Souvenir*, *Actions de Grâce*, *A une jeune fille*, *Oubli*; de Tioutchev: *Souvenir* etc.

---

[8]) Ibid., p. 258.

[9]) Ibid., p. 270.

C'est le moment de dire que par ses articles de critique, Marmier joua également un rôle important dans l' histoire de la critique en France. Si l'on met à part son étude sur le mouvement littéraire en Russie dont, ci-dessus, nous avons fait une brève analyse, la critique concernant les lettres russes y est représentée par quelques articles publiés dans la *Revue des Deux Mondes*[10]), la *Revue de Paris*[11]), *Le Correspondant*[12]) parmi lesquels, pour leurs mérites, nous signalerons les deux articles de la *Revue britannique*: l'un sur *Pouchkine et la littérature russe* (1859) l'autre sur *Michel Lermontov* (1861).

Les détails que Marmier — paysagiste laisse sur le pays russe visité en 1842, ne sont pas, eux non plus, moins intéressants. Dans ses deux volumes de *Lettres sur la Russie, la Finlande et la Pologne* parues l'année suivante au retour de cette „grande excursion", les impressions personnelles alternent, très en accord, avec les descriptions pittoresques de Novgorod, de Saint — Petersbourg et de Moscou où il est impressionné tantôt par l'attirante beauté des costumes nationaux, tantôt par la grandeur éblouissante de la Volga et du Kremlin. Ce voyage extrêmement intéreslsant lui avait permis de se créer aussi des relations parmi les gens du monde, es hauts fonctionnaires et surtout parmi les écrivains. Et l'accueil qu'on lui a offert était chaleureux et inoubliable pour lui. Voici ce qu' en observait Louis Jousserandot qui par une étude studieuse poursuivit Marmier en Russie:

> „A Moscou, Marmier tombe en plein milieu slavophile. C'est la rédaction du Moscovite, avec son directeur Chevyrer à sa tête, qui l' accueille . . . A Moscou notre voyageur vit et frequanta d'autres milieux littéraires encore . . . Le prince Viazemski . . . représentant dans le romantisme russe l'influence française, fut heureux de voir venir à lui le jeune voyageur et ce fut tout de suite entre eux une réelle sympathie qui se transforma vite en une chaude amitié. Le comte Sollogoreb qui appartenait au même cercle, débutait alors dans sa carrière des lettres. Il se lia vite avec Marmier et l' encouragea d'autant mieux dans la suite à faire connaître en France les ouvrages russes que lui-même en traduisit plusieurs dans notre langue."[13])

[10]) Cf. *Scènes d'un voyage en Sibérie*, 1841, 28, p. 789—823:, *La Russie en* 1842, *La Finlande, Saint—Patersbourg, La Société russe*, 1842, 32, p. 701—755;,*Moscou*, 1843, I, p. 95—124.

[11]) Cf. *Chant populaire russe*, 1841, 33, p. 62—64; *En Russie*, 1842, XII, p. 125—128; *Chants populaires de la Russie*, 1843, 15, p. 201—214 et d'autres.

[12]) Cf. *Les Russes en Sibérie et sur le fleuve Amour*, 1877, 107, p. 569—602; *Les Russes à Khiva*, 1878, 106, p. 210—237.

[13]) Louis Jousserandot: *Xavier Marmier et la Russie*, Mémoires de la Société d'Emulation du Jura, 1936, p. 10.

* * *

Si l' intérêt de Marmier pour les Russes était considérable, celui qu'il portait aux autres pays slaves n'est point à négliger. Les Slaves de l'Europe centrale et ceux de l'Adriatique l'attiraient également. Peut-être faut-il y voir l'éffet de son penchant très vif à la comparaison qui joue un rôle considérable dans toute son oeuvre. Du moins, dans le cas des Slaves du Sud cela paraît, évident:

> „Un souvenir vivàce des Slaves du Nord — écrivait-il dans la Préface de son livre sur l'Adriatique et le Monténégro — qu' autrefois je m'étais plu à observer autour de la noble et charmante ville de Mecklembourg, au pied des coupoles dorées du Kremlin et sur les bords de la Vistule, me conduisait, par un désir de comparaison, vers les Slaves du Sud."[14])

Les Slaves de Pologne, ce „malheureux pays", sont visités avec sympathie. Marmier saisit l'occasion, et s'y montrait trop hardi, d'exposer ses témoignages sur la situation malheureuse de ce peuple, sur l' ignorance profonde des masses et l' inégalité parmi les diverses classes sociales, sur la censure sévère des Russes, le désordre dans les finances impériales, la passion des richesses, la Révolution de Pologne enfin avec toutes les violations des promesses faites à ce pays asservi. Des traits de satire de son style n'ont fait qu' augmenter la valeur de ses remarques qui, celles surtout qui se rapportaient au despotisme de Nicolas, parurent par trop libres au gouvernement russe et le livre fut immédiatement interdit dans tout l' Empire. Comme Marmier surprend le pays dans un moment où il s' y reproduisait un mouvement littéraire, il consacre quelques chapitres à cette question également et conclut, non sans regret, que les possibilités pour un développement dans ce sens sont réduites au minimum.

Quelques années plus tard, pénétrant en Bohême et en Moravie à la suite d'un voyage pittoresque en Allemagne, (1858), il éprouve une surprise et un respect pareils à ceux qui l'avaient saisi à la vue de Moscou. L' aspect imposant de la ville de Prague l'incite à se transporter en esprit vers le passé de ce „peuple inoffensif" mais „audacieux", et pour ce faire, il cite des ethnographes tels que Klaproth et Humbolt ou autres savants comme Mickievicz, Blumenbach et Cuvier, documentation qui, évidemment, était celle de son époque. Et il conclut à la suite de Mickievicz en soulignant „le caractère distinct des Slaves, leur penchant naturel pour le travail, leur amour inné pour la vie sédentaire."[15])

---

[14]) Xavier Marmier: *Lettres sur l'Adriatique et le Monténégro*, V. Havard, Paris, 1884, p. V.

[15]) Xavier Marmier: *Voyage pittoresque en Allemagne*, Paris, Morizot, 1858, chap. XIX, p. 435.

Les statuts des deux apôtres slaves, Saint Cyrille et Saint Méthode qu'il voit ensuite à Prague, l'amènent à ajouter à cette définition de Mickievicz, ses propres constatations. Cette race slave lui apparaît comme une „race laborieuse et patiente mais tenace et opiniâtre, difficile à ébranler dans ses résolutions et passionnée jusqu'à la frénésie dans ses soulèvements. On ne la voit point — nous apprend-il-dans le cours de sa longue histoire, prendre les armes pour agrandir ses domaines . . . mais elle maintient avec une noble fermeté ses libertés et son indépendance; elle résiste avec audace, souvent avec succès, à des rois puissants, à des empereurs d' Allemagne."[16])

Prague, „ville littéraire", l'invite également à mentionner quelques poètes remarquables de la régénération littéraire qui s'y était manifestée au XIXe siècle et surtout Jan Kollar, „ce partisan du panslavisme, ce chantre enthousiaste de la grande famille de peuples" qui, „la populaire *gussla* à la main, avait réveillé parmi ses concitoyens le sentiment d'amour des mélodies nationales."

Marmier entra même en contact avec le peuple pour mieux le connaître. Il pénètre dans des sites les plus éloignées pour décrire des demeures les plus caractéristiques, visite les marchés en plein air pour entendre le grouillement pittoresque des masses, contemple les paysages les plus chatoyants et en fournit, à côté des descriptions et des impressions pimpantes, des réflexions sur le caractère du peuple, intéressantes pour les démographes.

La tradition populaire, source à laquelle Perrault avait puisé ses inspirations, tarissait dans la France d' alors, mais elle abondait encore dans les pays slaves. Pour Marmier, amateur de ce qu' aujourd'hui on nomme d'un terme assez large, le folklore, c'était le champ de prédilection. Signalons donc ici quelques contes qu'il traduit, sans en donner la référence, mais qui, pourtant, ne paraissent pas une mystification à la manière de Mérimée:[17]) dans *Voyage et littérature* (Paris, Morizot, 1862 et Hachette 1888) les *Légendes de Moravie et de Valachie*, dans les *Sentiers périlleux* (1864, Lévy, Paris), un conte slovaque (*Le Roulet d'or*) et dans les *Contes populaires de différents pays* (1880, Hachette et Cie, Paris; 1888) des contes: bohêmes (*Les cheveux d'or*), caucasiens (*Chatym*) et russes (*Kojata*).

---

[16]) Ibid., p. 432—433.

[17]) Dans la langue tchèque, il existait alors plusieurs recueils de contes qui serviront, par exemple, un peu plus tard, à Alexandre Chodzko tout d'abord pour ses cours au Collège de France dont le programme était de traiter des rapports qui existaient entre les mythes de livres sacrés de l'Inde et la tradition orale des pays slaves, ensuite, deux années plus tard, pour son recueil: *Contes des paysans et des pâtres slaves*, Paris, Hachette et Cie, 1864), Nous signalerons ici parmi les meilleures collections: les contes pollaniens de Glinski: *Baïarz Polski* (Vilna, 1853), les contes slovaques de Bojena Nemçova: *Slovenské Pohadki a Povesti* (Prague, 1858), les contes tchèques d'Eben: *Maï* (Prague, 1858) que Marmier connaissait certainement.

Marmier formule ensuite son avis sur le goût poétique des Slaves en général et il ne craint point de ranger leurs créations populaires „au nombre des poésies les plus émouvantes:"

> „Dans toutes les peuplades slaves, même au sein des plus petites et des plus ignorées — souligne-t-il-on retrouve cette même faculté poétique, même penchant pour les récits fictifs composés par on ne sait quel humble *fabulier* (sic!) pour l'agrément ou l'instruction d'un très bénévole auditoire."[18])

Pour appuyer cette opinion qui ne nous semble point invraisemblable, surtout quand on pense à la mentalité des Slaves dans le passé, il cite un petit drame imaginaire à l'intention moralisatrice qui lui fut conté en Moravie et qui avait pour titre *Le Roi des Métaux.*

*

* *

Les Slaves du Sud, les Yougoslaves, attirent plus particulièrement encore l'intérêt de Marmier tant par le pittoresque du pays et sa riche histoire que par leur folklore. Il les visita à trois reprises: en 1845 où il passe par Belgrade en se rendant en Egypte, en 1852 où il réalise un voyage bien conçu le long de la côte adriatique (Istrie, Dalmatie et Monténégro) et en 1858 où un nouveau voyage l'a ramené en Slovénie.

C'est sur ces trois ouvrages de Marmier: *Du Rhin au Nil* (2 vol. 1846), *Voyage pittoresque en Allemagne* (1858) et surtout *Lettres sur l' Adriatique et le Monténégro* (2 vol. 1854; 1884) qu'on peut appuyer l'enquête sur le domaine sud-slave de Marmier. Outre des détails géographiques, historiques et des observations ethnographiques, on peut y trouver des renseignements sur les moeurs et le caractère des Slaves du Sud, sur leurs traditions, superstitions, leur bravoure, leur orgueil et l'implacable „vendetta", renseignements agrémentés de quelques brins de folklore avec l'intention visible de faire mieux connaître aux Français cette „terra incognita".

Certes, ne séjournant que peu de temps dans ces régions (trois mois à peine), Marmier fut amené à généraliser hâtivement et à noter, bien que rarement il est vrai, des détails insignifiants et pas toujours exacts. Mais, en gros, cette image des Slaves du Sud reste objective.

Il vient chez eux en touriste, mais aussi en historien, en littérateur, en philosophe, en archéologue, en ethnographe et même en philologue qui décrit la „sublime beauté" de la mer, ses côtes dentelées, coupées d'iles nombreuses, les remparts de la „fière Zara", le palais de Dioclétien, les monuments religieux de Raguse, le pittoresque des Bouches de Kotor, le belliqueux plateau du Monténégro. Il note surtout „ce qui reste de primitif dans la vie de (ce) peuple", ses traits physiques et moraux, ses superstitions, ses vertus domestiques et patriarcales, ses costumes nationaux. Il s' attendrit sur la pauvre peuplade établie sous les montagnes arides de

[18]) Xavier Marmier: *Voyage pittoresque en Allemagne*, p. 410.

la Dalmatie, goûte le lyrisme des Serbes dont il estime les traditions et la simplicité des vertus. Le patriarcal Marmier se réjouit de voir que les moeurs étrangères ne se sont point encore inflitrées dans leurs coutumes primitives et prend même un plaisir évident à les comparer avec celles de son pays natal. En effet, l'amour du foyer paternel, les souvenirs du sol natal et de la France en général, remplissent presque toutes les pages de son récit d' une chaude émotion alliée à son sentiment patriotique.

Pourtant, lui qui s'est montré assez compréhensif pour les autres Slaves du Sud, il manifeste aux Monténégrins un criticisme assez discutable. Ne se montre-t-il pas un peu trop sévère lorsqu'il juge de leurs brigandages qui ne sont, en réalité, que représailles contre les sanglantes violences de leurs ennemis?

> „Dans les lois d'ordre et d' équité, dans le mouvement intellectuel de la société européenne, leur pays m'apparaît — écrivait-il — comme une île barbare au sein des flots de la civilisation et leur existence comme un fait anormal qui ne peut subsister."[19])

Son objectivité n'est pas, non plus, totale en ce qui concerne l'idée un peu trop pessimiste qu'il se fait de leur vendetta. Mais de toute façon, si nous ne pouvons pas dire que les observations de Marmier relatives aux Slaves du Sud se distinguent par une impartialité et une justesse totales, nous pouvons tout de même estimer que sa sincérité, ainsi qu'il l'a affirmé lui-même dans son *Journal* intime[20]) („Voyage dans le Monténégro. Je l'ai sincèrement écrit".) est hors de doute.

L'amour prononcé de Marmier pour la poésie et son amour surtout du passé, du merveilleux et de la tradition, expliquent le mieux, nous semble-t-il, son intérêt pour la poésie des Slaves du Sud.

En fait, il ne donne pas une simple traduction de ces chants populaires. C'est plutôt un essai d'histoire de la poésie sud-slave illustrée par quelques traductions en prose, tantôt analyses, tantôt adaptations, tantôt traductions proprement dites, mais, il faut bien le reconnaître, traductions de seconde main, notamment de Talvj[21]) et loin de la perfection et de l'érudition d'un Auguste Dozon, par exemple. Les paraphrases, elles non plus, ne sont pas exclues des constations de Marmier. Ne citons, à l'appui, que l'exemple de Fauriel chez qui, dans la première leçon à la Sorbonne, plus précisément, il trouva l'explication que le terme *chants*

---

[19]) X. Marmier: *Lettres sur l'Adriatique et le Monténégro*, éd. de 1884, p. 367.

[20]) IIeme Volume du *Mémorandum* de Xavier Marmier, p. 40. (Académie de Besançon).

[21]) La traduction de Talvj est la meilleure traduction allemande des chants populaires des Slaves du Sud, celle qui était due aux encouragements d'un Goethe et à l'aide de Vuk Karadžić lui-même et de Kopitar qui avait bien voulu lire son manuscrit et y corriger les imperfections de toute sorte. (Cf. Stjepan Tropsch. *Njemački prijevodi narodnih naših pjesama*, RAD Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, knj. 166, Zagreb, 1906, p. 34—71).

serbes se rapporterait en fait à un phénomène pan-balkanique. Mais, l'actualité de l'oeuvre en fit ressortir les mérites et en cacha les faiblesses, comme il arrive à toute oeuvre de circonstance.

Parmi les traductions les plus importantes de Marmier nous signalerons *L'Elégie de la Femme d'Hasan-Aga*, *Le Mariage de Maxime le Noir*, *Les Vilas de Lovtchen*, *La Femme du Monténégro* appartenant plus particulièrement au folklore monténégrin, puis quelques légendes religieuses et chants populaires serbes au sens le plus large du mot, faisant partie soit du cycle de Kossovo, soit du cycle de Krali Marko, soit du cycle des haïdouks. Et il a l'art de faire, parmi tous ces chants, un choix suffisamment explicatif et représentatif de chacun de ces cycles. Il s'efforce aussi d'y faire figurer, sinon toutes, du moins la plupart des régions qu'il visita au cours de son voyage. Et on peut dire qu'il y réussit.

En plus des traductions, Marmier, en véritable historien littéraire et en folkloriste-slavisant, donne un aperçu rapide sur ces chants qu'il divise en deux catégories: chants lyriques et chants épiques dont il met plusieurs, et surtout *La Fin de la Bataille de Kossovo* et *La Fille de Kossovo*, en parallèle avec les pages de l'*Iliade*. Une pareille constatation — et pour mémoire ne citons que l'exemple de Grimm — n'était, certes, pas quelque chose d'inconnu dans la littérature, mais puisque Marmier l'a formulée avec une certaine originalité, elle mérite, ce nous semble, d'être citée:

> „Je ne crois pas outrager le chef d'oeuvre de la poésie antique en disant que par leur noble simplicité, par les moeurs qui s'y reflètent et les fières et touchantes images qui s'y dessinent, ces deux chants pourraient être mis en parallèle avec plusieurs pages de l' *Iliade*. C'est un Homère aussi qui les a pris comme deux perles dans la primitive vertu d'une nation. C'est un peuple tout entier qui les garde comme un précieux héritage du passé."[22])

Il convient de souligner ici que Marmier a été amené à cette comparaison avec l' *Iliade* par la lecture, peut-être aussi de quelques journaux dalmates qu'il avait pu lire au cours de son voyage, notamment *L' Osservatore Dalmato*[23]) et qui, à l'époque de son passage, s'occupaient justement de ces deux poésies.

Si le bref séjour de Marmier dans les pays des Slaves du Sud ne lui a pas permis d' acquérir des connaissances linguistiques suffisantes, ce qui d'ailleurs n'était guère son intention, il a, par contre, éveillé sa curiosité à un point tel que cet intérêt pour les chants ne s'est point éteint avec la publication de ses *Lettres sur l' Adriatique et le Monténégro*. Son *Journal* intime nous révèle (p. 149 du 8e volume manuscrit du *Memo-*

---

[22]) Xavier Marmier: *Lettres sur l'Adriatique* . . . éd de 1884, p. 299.

[23]) Cf. le № 170 du 24 octobre 1852, date approximative où Marmier passa par Zadar.

randum)[24]), qu' arrivé presque à la fin de sa vie, en février 1889, il s'apprêtait à lire encore et même à traduire ces chants. Et en fait il en traduisit un qu'il laissa inédit, simplement griffonné à cette page de son *Journal* sous le titre *Chant serbe* et qui s' est dérobé jusqu' ici à la curiosité des chercheurs.

Par ailleurs, l' intérêt de Marmier pour la littérature populaire sud-slave ne se limita pas à la poésie. Il s'étendit aussi à quelques spécimens de la littérature narrative-fait d'une très grande importance car bien rares étaient, à cette date en France, ceux qui s'étaient occupés des contes populaires serbes.

Déjà en 1880 — à l'âge de 72 ans — Marmier faisait publier chez Hachette son recueil de *Contes populaires de différents pays* (1 vol. in-16). Aussitôt après, le *Journal de l'Instruction publique* du 7 septembre ainsi que l'*Union de l'Ouest* du 11 sept. 1880, saluant ce nouveau livre de Marmier, réservaient un bon accueil à un conte serbe qui y figurait aux pages 267 — 280, sous le titre *Les Pommes d'or et les Colombes*. Le succès du livre garantit une seconde édition qui parut en 1888.

Cette traduction de Marmier venue certainement par l'intermédiaire des traductions des *Contes populaires serbes* (Српске народне приповетке) de Vuk Karadžić par L. Joubert, A. Dozon, A. Chodzko ou A. Laboulaye, les devanciers de Marmier dans ce domaine en France, correspond, quant au sujet, presque entièrement à l'original de Karadžić. Evidemment, on peut y relever des cas où Marmier abrège le texte pour éviter, probablement, les répétitions que le français ne saurait supporter de même que des cas où le sens des mots ne correspond pas tout à fait à l'original. Il en est de même pour cerrains jeux de mots qui dans le texte de Marmier ne deviennent qu'une pâle interprétation ou d' autres cas dans lesquels la galanterie de l' auteur s'y fait par trop visible.

Mais, pour être juste, ne perdons jamais de vue ce que Marmier voulut en faire: il rendait cette littérature populaire accessible au large public.

*
* *

Le pays bulgare a, lui aussi, à deux reprises retenu l'attention de Marmier: une première fois en 1845 quand il le parcourut se rendant en Egypte, et une seconde en 1877 quand il publia sa *Pétition pour la Bulgarie*[25]). Cet article écrit en faveur de la Bulgarie se retrouva, deux années plus tard, dans les *Nouveaux récits de voyage*. *Le Soleil* du 20 mars 1879 soulignait ainsi l'actualité de ce sujet:

„Les lecteurs trouveront dans les *Nouveaux récits de voyage* l' occasion de faire connaissance avec une géographie et des civilisations plus modernes. En Allemagne . . . en Bulgarie où l'auteur explique

[24]) VIe vol. de la série *The Night Side of Society* (1879—1889).
[25]) Extrait du *Correspondant*, Paris, Ch. Douniol et Cie, 1877, p. 24.

et commente quelques-uns des pointes les plus intéressants de l' éternelle question d' Orient, en Sibérie . . . en Asie Centrale, en Afrique équatoriale . . . et enfin en Amérique . . . on ne changera d'époque, de ciel et de milieu que pour recommencer avec un guide sûr, de véritables voyages d'agrément et d'instruction."

La littérature populaire bulgare l' intéressait visiblement et, bien qu' il n'ait pas lui-même traduit de chats populaires bulgares — sauf une légende: *La Vieille femme* figurant dans les *Contes populaires de différents pays* — il mentionne leur existence et surtout la traduction qu'en avait donnée l' „intelligent et studieux consul de France en pays slave, M. Dozon". Il disait:

„Cette collection de chants bulgares mérite d'attirer l'attention. Il y a là des accents de coeur de jolies idylles, des vestiges étranges d'une ancienne mythologie et de gracieuses images de la vie actuelle. M. Dozon y a joint une introduction, un glossaire, des notes dont les philologues et les ethnographes doivent lui savoir gré."[26])

Pour compléter ce qu'il avait pu lui-même observer dans son voyage de Vidin à Varna, Marmier recourt le plus souvent à l' ouvrage d' Adolphe Blanqui: *Voyage en Bulgarie pendant l'année* 1841 (Paris, Loquebert, 1843) ainsi qu'au livre de Cyprien Robert: *Les Slaves de Turque* (t. II, Paris, Passard, 1844). Il réussit ainsi à saisir très vivement la beauté du pays bulgare et les moeurs de son peuple „doux et brave, industrieux et honnête, mais malheureux, soumis sans restriction au gouvernement turc, aux exactions des pachas, à la justice des cadis."[27])

Combien il fut frappé surtout par l' état de sujétion auquel étaient condamnés les raïas et aussi par leur extrême anxiété, les lignes suivantes où Marmier transmet ce qui lui a été dit à Varna, en témoignent assez:

„Ah! Monsieur, dites à vos compatriotes que les enfants, ici, n'appartiennent point à leurs parents, que le droit de propriété est sans cesse violé et le principe de justice foulé aux pieds. Dites que nous sommes aussi opprimés, aussi malheureux que jamais; mais, au nom du ciel, ne dites pas que vous vous êtes assis dans notre maison, que vous avez fumé le chibouk avec nous, ne prononcez pas notre nom."[28])

Marmier n'avait nullement, à dire vrai, l'intention de composer un réquisitoire contre la Sublime-Porte, ni de s' ingérer dans le problème difficile qu' on appelle la Question d' Orient. Mais il se sent obligé de dire, au moins quelques mots, sur l' état véritable de cette contrée. D'ailleurs, le fait qu'il s'était exprimé sur les autres Slaves des Balkans, lui imposait cette obligation:

[26]) Xavier Marmier: *Pétition pour la Bulgarie*, p. 20.
[27]) Xavier Marmier: *Du Rhin au Nil*, Paris, A. Bertrand, 1847, t. Ier, p. 300.
[28]) Ibid., p. 320.

„A Belgrade, à Cetinje, je me suis aussi enthousiasmé pour les vaillants combats de Kara-Georges, pour le noble règne du Vladika Pierre Ier, ce Louis XIV de la *Cernagora*, pour les héroïques légendes de Lazare et de Marko Kralievitch."[29])

Cependant, sans même en être très conscient, Marmier en a dit un peu plus qu'il ne pensait. A un moment où cette question insoluble de la libération des Slaves des Balkans s'imposait d' elle-même à l'attention de l' Europe, il a eu le mérite, comme le fera un Anatole France dans ses *Discours* de Paris et de Rome en 1903[30]) ou, un peu plus tard, un Henri Barbusse dans son livre *Les Bourreaux* et ses nombreux articles publiés en 1906 et 1930,[31]) d' exposer dans une pétition la situation réelle de la raïa soufrante sous le joug des Turcs et sous celui des *fanariotes* „livrés à une idée fixe: *gréciser* cette région slave."[32]) Et il fait même allusion aussi, très rapidement, à nous Macédoniens. Il n'a, malheureusement, pas visité la Macédoine et cela probablement parce qu' elle ne se trouva jamais sur sa route au cours de ses nombreux voyages à travers le monde. Mais il lui donne une importance égale à celle des autres pays: „Que la Bulgarie soit donc libérée de sa servitude! — s'écrie-t-il. A sa libération s'adjoindra naturellement celle de la Bosnie, de l' Herzégovine, de l' Albanie, de la Macédoine."[33])

Evidemment, Marmier se présente ici plutôt en observateur politique qu' en littérateur. Mais cet esprit universel, n'est-il pas pour nous Slaves également intéressant sous tous ses aspects? Et puis, on ne doit pas oublier ici que cet „exotisme documentaire"[34]) interprétait si bien les aspirations collectives et les besoins de son temps, ce temps si mêlé, si exigeant.

*
* *

Sans tenir compte de l'intétêt politique dont les Slaves en général jouissaient à l'époque dans tous les pays d' Europe, y compris la France, bornons nous à rappeler seulement l'intérêt littéraire qui contribua beaucoup à la formation d' une physionomie littéraire si caractéristique et si variée de Marmier.

Les passages des voyageurs français dans les pays slaves si fréquents au début du XIXe siècle, ont presque tous eu des suites littéraires: à côté des moeurs et coutumes, ils ont fait découvrir la littérature et, plus encore, la poésie populaire, d'une part ce fut donc tout à l'avantage

[29]) X. Marmier: *Pétition pour la Bulgarie*, p. 11.
[30]) Sur le rôle d'Anatole France en Macédoine voir: H. Andonov — Poljanski: *Anatol Frans za Makedonija*, Sovremenost, 9, Skopje, 1966.
[31]) Cf. Božidar Nastev: *Anri Barbis i Makedonija*, dans Godišen Zbornik (Annuaire) de la Faculté de Philosophie de l'Université de Skopje, t. 17—18, 1966.
[32]) X. Marmier: *Pétition pour la Bulgarie*, p. 14.
[33]) Ibid., p. 24.
[34]) Terme emprunté à Pierre Jourda: *L'exotisme dans la littérature française depuis Chateaubriand* (du romantisme à 1939), Presses Universitaires, Paris, 1956, p. 157.

de cette poésie et d' autre part cela mit fin à l' ignorance profonde du monde slave qui régnait parmi le public français à la veille du romantisme et même à l'époque de son éclat. La conséquence en fut la création d'une chaire des langues et littératures slaves à l' Université de Paris (Claude Fauriel) et au Collège de France (Adam Mickiewicz et Cyprien Robert) qui, d' elle-même, développera l'intérêt pour ce monde incidemment connu jusqu'alors par quelques revues seulement: *Le Catholique*, La *Revue Encyclopédique*, la *Bibliothèque allemande* ou le *Globe*.

Il serait intéressant de savoir si Marmier, esprit largement ouvert à toute nouveauté, assista à ces cours et notamment à celui de Mickiewicz qui venait d'être nommé professeur de langue slave à l'époque où Marmier avait déjà donné des preuves de son intérêt dans ce domaine. Faute, pourtant, d' une donnée précise, nous nous contenterons d' une constatation qui, bien que tirée d'une source indirecte, nous paraît suffisamment plausible. Cette source, la voici: parlant de l' auditoire de Mickiewicz en 1840, Hippolyte Lucas[35]) dans la préface des oeuvres complètes d' Adam Mickiewicz[36]) nous offre une liste dans laquelle nous pouvons reconnaître plus d' un nom des amis intimes de Marmier:

> „La salle primitivement assignée à ses (Mickiewicz) cours, est devenue insuffisante pour contenir son auditoire composé de Français et de Slaves de tous les noms et de toutes les couleurs . . . Des notabilités littéraires de toute sorte se donnent à l' envie rendez-vous à l' amphithéâtre de Mickiewicz. M. Ampère, à peine descendu de sa chaire, vient à son tour, bénévole auditeur, s' asseoir parmi les élèves, et prodiguer à son successeur, les témoignages d' une sincère et non équivoque admiration. M. de Montalembert, M. de Salvandy, M. Michelet, M. Sainte-Beuve, George Sand, telles sont les personnes qui viennent s' emparer, au nom de la civilisation, de ce nouvel hémisphère de la pensée que le savant Polonais est chargé de lui découvrir."

Le fait que Marmier, à l' époque surtout, fréquentait les mêmes cercles qu' Ampère, Michelet, Sainte-Beuve, Montalembert et Salvandy qui, justement alors, lui avait offert la place de professeur à Rennes, nous permet de supposer que lui-aussi se trouvait parmi eux, mais que son nom, inconnu encore du journaliste Lucas, ne fut pas jugé digne d' être enregistré. Cette supposition est d' autant plus vraisemblable que Marmier se plaît à citer l'avis de Mickiewicz qualifiant la langue serbe de „dialecte le plus mélodieux des dialectes slaves". Et si l'on ajoute que le recueil des *Contes populaires des Serviens* d' Elise Voïart était tout récent (1834) et que Marmier, lecteur assidu de tout ce qui venait de l' étranger l' avait positivement lu, on ne sera pas étonné de le voir attiré par ces cours pour y retremper son goût à l' affût de l' inconnu.

[35]) Huppolyte Julien—Joseph Lucas, dramaturge et journaliste français, né à Rennes en 1807 et mort à Paris 1878.

[36]) Traduction par Christian Ostrowski, Paris, 1842.

Pour pouvoir entrer dans des considérations si diverses dont nous avons fait l'objet des lignes précédentes, Marmier se base, en premier lieu, sur ce qu'il a pu observer et remarquer personnellement au cours de ses voyages à travers les régions slaves, mais aussi sur une documentation très riche, sur de nombreux volumes d' études historiques ou récits de voyage publiés jusqu' alors en différentes langues.

Il nous paraît important et justifié aussi pour démontrer avec quel soin il s'est efforcé de s' informer et de se procurer les exemplaires relatifs aux Slaves, d' insister sur le fonds slave de sa bibliothèque qui appartient actuellement à sa ville natale de Pontarlier. Cette volumineuse bibliothèque que nous avons eu la chance de consulter (5813 volumes au total) est composée, en grande partie, d' ouvrages en langues étrangères. Dans une lettre autographe du 19 décembre 1890, que nous avons trouvée dans les Archives de Pontarlier et dans laquelle Marmier exprimait au maire de cette cité son intention de la léguer à la ville où il avait „passé les premières années de sa vie", son propriétaire lui-même la caractérisait ainsi:

> „Cette bibliothèque se compose de plusieurs grands ouvrages avec gravure, de plusieurs milliers de volumes de différents genres et en différentes langues: voyage, histoire, linguistique, littérature en français, italien, espagnol, anglais, hollandais, allemand, danois, suédois, islandais, russe."

Et nous pouvons ajouter: serbe également que Marmier néglige d'y joindre.

On y trouve donc des ouvrages en original, entre autres des ouvrages de Tourguéniev portant la dédicace de l'auteur ou de Njegoš: *Luča Mikrokozma* (*La Torche du Microcosme*) par exemple, un parfait modèle de poésie philosophique, acquis lors du séjour à Cetinje, ensuite de recueils de chants populaires de différents pays slaves. Pour exemple ne citons que le recueil des Български народни пѣсни (*Chansons populaires bulgares*) publiées et traduites par Auguste Dozon en 1875, (Paris, Maisonneuve) ou l' étude d' Ernest Faligan: *De la littérature populaire bulgare* (Angers Germain, 1883), envoi de l' auteur à Marmier en témoignage d'un „hommage de respectueuse et reconnaissante affection". On y trouve également de nombreux dictionnaires des langues slaves y compris des „illyriens", de nombreuses histoires littéraires etc.

*
* *

C'est dans ces sources que Marmier puisa abondamment pour enrichir sa propre moisson d'observations et de réflexions et pour donner une image sinon toujours objective et impartiale, du moins à peu près complète des Slaves qu'au fond il ne voulait ni flatter ni dénigrer. Il

reprend donc la méthode qu'appliquaient ses rares prédécesseurs: recourir à des „connaisseurs" et se propose un double but. D'une part, fournir des livres à la fois intéressants et utiles. D'autre part, offrir aux lecteurs une information plus vaste qu' autrefois sur ces pays incidemment entrevus, leur communiquer son enthousiasme devant une production littéraire si riche tout en leur permettant de la goûter par l' intermédiaire de ses traductions et de ses adaptations, leur donner enfin le désir de suivre son exemple pour s' enrichir de connaissances plus complètes. Car, après avoir lu ces récits de voyage, cette prose impressionniste dirigée si aisément par une palette aux couleurs exubérantes, lu avec autant de plaisir que son auteur en a éprouvé à les rédiger, on en garde une impression durable et reconnaissante. Est-il meilleur rôle pour un littérateur? Est-il travail plus méritoire pour un précurseur? Une oeuvre plus originale?

Quand on pense qu'il y a eu tant de négligences dans le passé à l'égard de Marmier — initiateur du slavisme en France, on ne peut pas rester indifférent à ce qu' il y en ait encore de nos jours. En réalité, s'il paraît un peu oublié parmi les érudits slavisants, c'est justement parce que, dans sa qualité de comparatiste avant la lettre, il aborda brès tôt cette matière slave et s'est présenté plutôt en voyageur lettré qu'en pédant. Ses traductions, il est vrai, paraissent un peu pâles, on peut y souligner aussi des imperfections de différentes sortes, mais on les reconnaît, par contre, tojours exactes et consciencieuses. Pourrions-nous lui en tenir rigueur aujourd'hui, avec un recul de 80 ans depuis sa mort, quand nous connaissons ses efforts pour s'informer de son mieux sur toutes les régions slaves? Quand nous savons qu'il avait lu presque tout ce qui avait été écrit sur elles avant lui? Pourrions-nous oublier qu' à cette date en France, c' était une nouveauté qu'un exposé aussi systématique sur la production littéraire des peuples slaves et que Marmier est un des premiers à s'être lancé dans une telle étude? Il mérite donc la place qu' on doit lui rendre parmi les pionniers des études slaves en France, parmi les érudits d' une époque, qui, il est vrai, ne connaissait pas encore les exigences de notre ère scientifique. Mais il fut l' érudit qui a frayé la voie que d' autres, de véritables savants depuis Auguste Dozon et Ernest Denis jusqu' André Vaillant, devaient élargir après lui et il a contrubué ainsi directement au développement des études slaves en France. Le chapitre slave de la littérature française retiendra donc son nom de précurseur dans ce domaine et l' estimera digne de tout respect.

Д-р Лилјана ТОДОРОВА

ЕДНО СЛАВЈАНСКО ПОГЛАВЈЕ ВО ФРАНЦУСКАТА ЛИТЕРАТУРА

По повод 80-годишнината од смртта на Гзавие Мармие

Р е з и м е

Во овој прилог авторот го разгледува интересот на францускиот академик, патеписец и писател од XIX век Гзавие Мармие за словенскиот свет и неговиот директен придонес за развитокот на француската славистика. Откако прави анализа на неговите дела напишани по патувањата низ словенските земји (Русија, Полска, Чехословачка, југословенските земји и Бугарија) во кои Мармие покажува жив интерес кон животот, историјата и обичаите на овие народи, авторот посветува посебно внимание на ликот на Мармие како преведувач и интерпретатор на нивното народно творештво, од една страна, (тој високо го цени ова творештво и го споредува, особено она на југословенските народи, дури и со страниците на *Илијадата*) и како критичар, литературен историчар и преведувач на уметничката литература, од друга страна (особено на онаа од Русија: Пушкин, Лермонтов, Гогол, Тургенев, Полевој, Жуковски и др).

Потоа се укажува на богатата книжевна документација на разни јазици со која Мармие, вистински полиглот, се послужил при составувањето на своите дела посветени на словенските земји за да може да даде една слика, ако не секогаш објективна и непристрасна, тогаш барем речиси комплетна и искрена за словенскиот свет кого успева да го воведе во интересот на француската јавност и со тоа да стане иницијатор на славистичките проучувања во својата земја заземајќи посебно место што авторот му го определува во низата француски слависти од Огист Дозон и Ернест Дени до Андре Вајан. Зашто Мармие не е само патеписец, туку во исто време и мислител и научник—писател со живописен импресионистички стил и оригиналност што дава задоволство при читањето, но и богатство на знаења.

Ташко БЕЛЧЕВ

ЈУЖНИТЕ СЛОВЕНИ ВО КОРЕСПОНДЕНЦИЈАТА, РОМАНИТЕ И МЕМОАРИТЕ НА МИХАЛ ЧАЈКОВСКИ

Резиме

на одбранетата докторска дисертација на 12-XII-1972 година

Соочувајќи се со животот и творештвото на Михал Чајковски, кој на времето, во средината на минатиот век, беше мошне популарен полски писател, а потоа заобиколуван и премолчуван, останав со убедување дека станува збор за случај што бара еден нов пристап, па дури и рехабилитација. Освен тоа за личност, каков што беше М. Чајковски, чија дејност не беше од чисто книжевен карактер, секогаш постојат можности и аргументи во извесни епохи нивното дело и значење да не се дооценува или пак да се одминува. Очигледно е дека денес такви аргументи губат од својата некогашна сила, то ест дека се создаваат услови за еден посмирен и пообјективен пристап кон делото на животната мисија на оваа необична и најблаго речено добронамерна личност на полскиот романтизам.

Созреа времето да се определат вистинските димензии и на неговите заслуги, неговите позитивни страни како во литературна така и во општествено-политичка смисла. Поради тоа уште пред десет години ме привлече животот, книжевната дејност и други идеи на Михал Чајковски, посебно од аспектот на Балканот. Тоа беа главните причини за моето определување.

*
* *

Чајковски како шеф на Источната агенција на Чарториски, од сè најповеќе беше загреан за идејата — *обединување на Јужните Словени*, која ја сигнализира уште во Париз 1838 година на страниците на романот „Крцали". Тој во таквото единство го гледаше идниот природен сојузник на Полјаците во борбата за ослободување на нивната татковина од тројното ропство.

Неговиот дипломатски пристап кон отворените проблеми, одличното познавање на францускиот јазик, запознавањето со дипломатите на таа земја, му ја олесни работата меѓу српските емигранти во Цариград (Тома Вучиќ-Перишиќ и др.), во чие лице откри луѓе готови да се посветат со своите способности не само за делото на Србија, туку и за обединувањето на сите други Јужни Словени. Чајковски стоеше на становиште дека Србија е единствениот народ меѓу Јужните Словени која поседува сè што е потребно за да застане на чело на јужнословенските народи и да ги прибере околу себе. „Таа има, така да се рече, пишува Чајковски, аристократија на разумот и дејството, нешто што другите народи воопшто го немаат, тие поседуваат живот и политичка енергија". Постоеја, се разбира, и извесни тешкотии во оваа соработка. Тоа беа, пред сè, разликите од верски карактер (Полјаците — католици, а Србите — православни), но Чајковски, благодарејќи на толерирањето на религијата ќе ги отстрани сите пречки и неговата политичка агенција ќе стане спроводник на полско-словенската политика на Чартористки, кој се беше спротивставил на рускиот панславизам и неговото влијание врз балканските Словени.

Чајковски настојчиво работи врз будењето на националната свест кај Јужните Словени за самостојно постоење и бит во рамките на Отоманската Империја. Убеден дека е изневерен од Чартористки и францускиот „геније", Чајковски дури за сметка на народноослободителното движење на балканските Словени ќе стори сè што е возможно, за да се зачуваат придобивките од изминатата деценија на Балканот. За оваа цел нему му претстои најголемата битка. Тој треба да ги увери турските државници во Цариград дека единствено со слободни Словени на Балканот и во сојуз со нив тие ќе можат да ја зајакнат Отоманската Империја.

Речиси немаше историски и политички настани на Балканот од средината и втората половина на XIX-от век што не го заинтересирале овој полски писател, политичар и дипломат. Така, со настаните во Босна, Чајковски им праќа совети на своите потчинети што да работат. Најновите моменти се состојат во тоа што сега тој гледа по секоја цена да ја принуди Турција да ја нападне Австрија. Со таа цел, една од точките во инструкциите од тој период гласи: Да се настројуваат војниците, колку што може, против Австрија и да им се каже дека треба да се нападне таа држава; дека Босна треба да стане алка на српската влада, а на црногорскиот владика да се влијае во духот на зближување со Србите. Сето ова зборува дека Чајковски отишол многу подалеку во своите планови во споредба со оние на Чартористки.

Чајковски од Цариград ги прави и последните напори да им помогне на *словенофилите* во движењето за создавање на јужнословенска федерација, во која, покрај Србија и Хрватска, би се вклучиле Босна, Бугарија и Илирија. За безрезервното учество на Чајковски во оваа акција и неговата искрена работа за нејзиното реализирање, сведочи и фактот дека тој без одолговлечување го испратил Зах во

Загреб, со цел да работи од името на Источната агенција за одвојување на Словените од Австрија, Германија и Унгарија во името на идното јужнословенско кралство или република.

Чајковски е против учеството на полските војници и генерали во унгарските настани во 1848 година, бидејќи тие настани не беа во интерес на словенското единство на Балканот, а Унгарците од поробен народ се претворија во народ со претензии, за сметка на Јужните Словени. Затоа Чајковски жали зошто Чарториски да се согласи на овој политички и военен потег, кој беше против интересите на Јужните Словени.

Од извршените испитувања во овој труд може да се заклучи дека дејноста и творештвото на Чајковски не се монолитни. Тој во почетокот, иако произлезе од позициите на Демократската партија, бидејќи не најде соодветна почва за реализирање на своите козакофилски идеи, премина на страната на кнезот Адам Чарториски, но со времето и него ќе го напушти, бидејќи програмата на „Хотел Ламберт" не му одговарала, па дури и му пречела за реализирањето на неговата протурска платформа — протурско словенофилство. Фијаското на овој негов политички чекор, истовремено консеквентното словенофилство, авторот на романот „Крцали" ќе го доведе на позициите на панславизмот. А последниов, во лицето на поразеното Јануарско востание, го плати со најскапото — популарноста и доброто име во неговата земја.

Литературна *демонстрација* на првиот демократски период во областа на балканската тематика е романот „Крцали" (1838). Ако погледнеме повнимателно на оваа книга, ќе видиме дека причината за успехот не е во егзотизмот, туку во новооткриениот рудник на медитации и проблематика многу блиска и општа со судбината на Полска. Тука веднаш се раѓа прашањето за основата, за почвата врз која израснал и која нé тера да ја бараме душевната врска или подлогата на ова зближување. И навистина таа основа не е случајна, како што не беше случајно што Чајковски така неочекувано се загреа за судбината на Јужните Словени, на што ќе посвети речиси полни 40 години од својот живот, бранејќи ги интересите на Словените на Балканот.

Романот „Крцали" сведочи дека Чајковски, како писателски талент се „влијаел" од историските романи на Валтер Скот, но балканската тематика која за Полјаците беше рамна на егзотика, го прави овој роман да биде еден од најпопуларните негови дела („Вернихора", „Стефан Чарњецки", „Украински хетман", „Кошовата", „Овручанин" и др.), во кои Чајковски не е само автор туку и „главен јунак", бидејќи во нив е вклучен пред сé неговиот личен живот со своите немири и авантури, без оглед на тоа што во нив станува збор за конкретни историски настани и ликови.

Чајковски успеал да вникне во суштината на душата на оние слоеви на Балканот кои сигнализираат ново време (време на српските

револуционери, италијанските карбонари, грчките „арматоли“ — револуционери од 1821 год., македонските комити и др.). Тоа се луѓето кои со својот живот и борбените традиции отвораа нова ера на Балканот и посебно меѓу Јужните Словени, чиј одраз го најдоа на страниците на романот „Крцали“. Меѓу овој роман, со решителен антитурски профил и романите од вториот период на неговото творештво — расказите во книгата „Козакството во Турција“, „Босна“ и „Бугарија“ — има огромна разлика. Слично како и во неговата дипломатско-политичка и воена дејност, последниве книги ќе бидат со протурска „симпатија“, а истовремено со јака доза русофилство, кое се родило како неопходност за „продолжување“ на неговото словенофилство.

Извршената компарација меѓу политичко-дипломатската и воената дејност и литературното творештво нè води кон заклучок дека книжевната дејност на Чајковски претставувала единствено средство за реализирање на неговите политички идеи, факт што сам го потврдува во предговорот на третото издание на романот „Овручанин“.

Советите што им ги давал на народите на Балканот, организирањето на Козаците и другите доброволци од Балканот, како и сета негова дејност што била заснована врз Портата го доведоа до крах целиот животен план на авторот на „Крцали“, — до сломот што стана причина тој да им се предаде на милост и немилост на Русите и како резултат на сето тоа да го заврши својот живот трагично — со самоубиство.

Програмата на Михал Чајковски беше чиста утопија и базирана на нереални претпоставки, на добрата волја и возможностите на мирниот протекторат на Турците на Балканот, а посебно на балканските Словени.

Тргнувајќи од полски аспект, протурската програма, а истовремено и антитурската биле оправдани, додека од балкански — не, бидејќи ако се земе предвид окупацијата на тие народи од Портата, ситуацијата темелно се изменува. Тоа Чајковски или не го разбирал или, пак, не сакал да го разбере како Полјак.

Оттука може да се заклучи дека позитивната програма на Чајковски во однос на Јужните Словени е базирана врз погрешна основа, а тоа е протурската наклоност. Најдобар пример за тоа е „Крцали“ — роман кој стана популарен не само во Бугарија и Србија, туку и за многу други народи, додека „Босна“ до денес остана да жолтее во ракописи.

Идеен спроводник за Чајковски во неговата дејност, не исклучувајќи ја и литературната, беше словенофилството — популарно движење во тоа време. Од него авторот на „Крцали“ го извлекол нереалното козакофилство и далеку пореалното јужнословенофилство. Тоа движење во своите основи беше прогресивно, бидејќи се стремеше да се спротивстави, главно, против германизацијата, иако не ги земаше предвид стремежите за кристализирање на националноста на одделни народи.

Врз основа на разгледаните дела на Чајковски треба да се каже дека тој не отишол толку далеку, па дури и во другата негова дејност не станал унитарист, зборувајќи само за федеративните планови, со зачувување на одделни словенски народи, факт што го потврдуваат и самите наслови на романите — „Бугарија“ и „Босна“.

Ова сведочи дека ако целото словенофилство тонело во утопија — програмата на Чајковски имала извесни реални основи потврдени од историјата, на пример на Југославија, Чехословачка и обединувањето на Источните Словени.

Практицизмот на Чајковски беше изразен уште на едно место: со организирањето на „словенската војска“. Овој факт е апсолутно позитивен за што сведочи бугарската историја, која не го напаѓа Сад'к-паша, иако тој бил испратен, меѓу другото, и против бугарските комити.

Чајковски е во право кога решил да организира словенска армија и им сугерирал на Бугарите и другите Јужни Словени да ја поддржат, зголемувајќи ги нејзините редови. Таа можела да стане реална сила ако командантот не бил толку лојален спрема Портата.

Сите овие идеи се одразени и во неговото литературно творештво, се разбира, за сметка на уметничката страна на романите. Ако „Крцали“, кој беше напишан пред започнувањето на дипломатско-политичката и воената дејност на Чајковски, — е зрел роман од литературен аспект, тогаш „Босна“ и „Бугарија“ остануваат само како чисти памфлети. Впрочем, не е првпат во литературата, политичката дејност да ја наруши естетската рамнотежа на литературното дело. Оттука можеме без двоумење да заклучиме дека Чајковски од првиот период го наречуваме писател кој ја издига балканската тематика во полската литература на високо ниво, додека истиот тој Чајковски, станувајќи политичар, дипломат и генерал, заостанува во своето литературно творештво како писател уметник. Неговата литературна дејност од вториот период е само дополнување на неговата политичка дејност — дипломатијата и неговата воена кариера.

Ако сакаме да ги истакнеме заслугите на овој писател, на прво место треба да констатираме дека тој е новатор во полската литература со јужнословенска тематика и им отвора пат на низа други писатели кои започнаа по него да се занимаваат со слични теми — Јеж, Бжозовски и др.

Второ, ако Мицкјевич во полската литература успеал да оформи лик КОНРАД ВАЛЕНРОД и да создаде неопходен тип на своето време со помошта на далечното минато на Литва, назначувајќи му конкретна мисија во периодот на романтизмот и поконкретно во епохата на Ноемвриското востание, оформен како идеја за спасување на честа на татковината, — тогаш Чајковски под влијанието на големиот полски поет се обидел да го создаде ликот на Крцали, кој го надраснува своето време, и да го претвори во симбол, херој неопходен во иста мера и

степен за решавање на судбината на балканските народи и посебно на балканските Словени. Ова не го крие авторот на „Крцали", бидејќи во предговорот на романот го наречува својот јунак „СЛОВЕНСКИ ВАЛЕНРОД".

Трето, Чајковски на оваа релација намеравал да изврши координација меѓу Словените на Балканот, Романците, Грците, Албанците и др. — како неопходен елемент во општата борба против отоманскиот окупатор. Крцали како најзрела и дооформена личност во таа средина во овој поглед го следи примерот на Милош Обреновиќ.

Четврто, поентата на идејата за доверба меѓу Јужните Словени, која е изградена врз основа на заемна спогодба, претставува факт близок до самите историски настани во движењето на крцалиите.

Авторот не случајно дава претставници од сите Словени (Јужни, Западни и Источни), тој всушност со ова алудира на поширок план за нивното сплотување и обединување во борбата против поробувачот. Духот на старата словенска слава има своја конкретна цел — *да разбуди кај читателот гордост за минатото на Словените.*

Петто, најпосле самата смрт на романтичарскиот јунак од рацете на Козакот Нечај зборува дека Чајковски дошол до заклучок (врз основа на личниот опит од времето на Ноемвриското востание, а и од историјатот на сите претходни востанија во таа земја), дека меѓу Јужните Словени, како и меѓу Словените воопшто, се одигруваат работи со нерасчистена заднина, кои претставуваат најголема пречка во борбата за нивното ослободување. Ова значи дека смртта на Крцали не е обичен крај на еден романтичарски херој, туку филозофски осмислено финале преку кое авторот ги предупредува Словените на опасноста од меѓусебните расправии што често доведуваат до најлошото, до национална катастрофа. Тука Чајковски пред сé алудира на опитот на полската, украинската и јужнословенските нации под туѓа доминација.

По однос на Јужните Словени со своето творештво и пред сé со романот „Крцали", како и со целокупната своја дејност Чајковски исполнува функција на будење на националната свест и популаризирање на балканската проблематика не само кај полската, туку и кај европската јавност.

За нас Македонците Чајковски е посебно интересен по оставените од него патеписни белешки за Македонија, посебно со описите на градовите Солун со неговата околина, Ениџевардарско, Воден со природните убавини, Островското Езеро и легендите за него, потоа Битола со стариот и новиот лик, Прилеп со легендите за Крали Марко, по кој повод Чајковски ги потсетува археолозите да дојдат и да видат дека и Словените во овој дел на Балканот имале и имаат сво́е минато и сегашност.

Авторот на белешките „Низ Македонија“ во градот Велес се восхитува на сè што се зачувало кај Македонските Словени и нивниот горд Вардар и на еден симболичен начин ги повикува Јужните, Западните и Источните Словени да се сплотат во една единствена сила и да се спротивстават на ропството на тие народи, факт кој сведочи дека Чајковски си останува, иако далеку од својот роден крај, консеквентен словенофил, вклучувајќи ги и Македонците во големото словенско семејство.

Д-р Вера ЈАНЕВА — СТОЈАНОВИЌ

КАРЕЛ ЧАПЕК И ЕКСПРЕСИОНИЗМОТ

Резиме

Карел Чапек е секако еден од најинтересните ликови во чешката литература. Како малку кој творец пред и по него, тој ја збогати чешката мисла со своето извонредно разнообразно творештво, за кое може слободно да се каже дека е сублимна еманација на комплексно развиен дух, кој претставува симбиоза од уметник, филозоф и теоретик.

Неуморниот негов библиограф, Мирослав Халик, којшто има за него досега објавено над 4 000 библиографски бројки, најекспликативно ја потврдува актуелноста на оваа полифоничка личност. Со некои аспекти, кои се доминантни во неговото творештво, Карел Чапек се пробива и денес длабоко во сознанието на современиот човек и не престанува да вознемирува, предизвикува и стимулира на размислување.

Во настојување да ги откријам нитките што го поврзуваат овој толку драматичен и противречен писател со денешницата, спонтано му се доближив на експресионизмот, кој со своите теми, како сугестија и атмосфера е трајно присутен во неговиот опус. Меѓу првите импулси за ваквата моја ериентација и пристап се изделуваат трудовите на чешкиот теоретичар на експресионизмот, Франтишек Гец: „Básnický dnešek", Praha, 1931, „Osudná ceská otázka", Praha, 1934, „Český roman po válce", Praha, 1936. Во нив Гец недвосмислено го вбројува Чапек во светскиот експресионистички контекст. Важно е при ова да се истакне дека Гец ја открива експресионистичката линија кај него во протестот против едностраната техничка ориентација во светот, која се заканува да прерасне во омамен култ на техниката, да премине во безидејна технодулија уништожувачка за основните човечки вредности.

Истакнатиот словачки научник, Александар Матушка ја објавува, во Братислава во 1963 година, својата монографија „Človĕk proti skáze", која претставува досега најсериозен обид да се реши про-

блематиката на Чапековото творештво сестрано и од најразни историски аспекти. Матушковата карактеристика за Карел Чапек, изразена афористички во самиот наслов на монографијата е сугестивно убедлива и наполно свртена кон денешницата. Укажувајќи токму на оние моменти во неговото творештво, со кои Чапек во почетокот на XX век се постави во заштита на човекот против уништувањето, Матушка го истакнува експресионистичкиот импулс, па вели: „Expresionismus (pôsobil abstraktnost'ou, diskusnostóu, pojatím psychológie a ideovo taktiez popieraním mechanickéj, civilizácie, zdôrazňováním človečenskosti a človečini, odporom k pozitivistickéj vede."

Литературниот историчар Франтишек Бурианек, во книгата „Česká literatura XX století", Praha, 1968, го класифицира Чапек како експресионист по онаа иста линија како и Гец: „Jako snahu prekonat nebezpeči lidstva, jez hrozilo z vyspelé technické civilizace v podobě války, mozno do těchto souvislosti uvést i prvni fázi tvorby Karla Čapka. I ona má expresionistické rysy. I ona tvori jakýsi fantasijně konstruovaný model možných konfliktú a osudových dilemat lidstva."

Прашкиот германист и кафколог Франтишек Каутман, во студијата Franz Kafka a česka literatura, објавена во зборникот Franz Kafka, Praha, 1963, зборувајќи за творечките принципи на експресионизмот, за експресионистичките тенденции во германската литература ги наведува: Франц Кафка, Георг Хајм и Ернст Штадлер. Притоа додава дека овие тенденции се појавуваат кај генерацијата на Алманахот од 1914 година, кај нејзините главни претставници: „Станислав Костка Нојман и браќата Чапек.

При конфронтацијата „Карел Чапек и експресионизмот" како прв проблем за решавање се постави проблемот на самиот експресионизам како термин и како идејно естетски систем. Во текот на проучувањето на мошне обемниот материјал, во кој е содржан еден комплекс од најдивергентни интерпретации и пристапи кон овие постојано интересни и сè уште отворени прашања, во својата ригорозност и негативното вреднување на експресионизмот се изделува есејот на Ѓерѓ Лукач: „Grösse und Verfall des Expressionismus", 1934, во кој, ограничувајќи се навистина само на германскиот, Лукач ја потенцира неговата формалистичка имманенција. Во протестните моменти кај експресионистите не гледа никаква општествена функционалност, ами ги карактеризира како чисто субјективни „ . . . subjektive Momente, die objektiv nur vom Kernpunkt der Klassenkämfe abgelenkt hätten." Од денешен аспект гледано, позитивно е мислењето на Лукач дека експресионизмот не е исклучно германска појава, туку социолошки условено интернационално движење. Во таа смисла пишува: „ . . . der Expressionismus eine internationale Bewegung war. So sehr wir uns jedoch darüber klar sind, dass seine Wurzeln überall im Imperialismus zu suchen sind, so sehr wissen wir, dass die ungleichmässige Entwicklung in verschiedenen Ländern verschiedene Erscheinungsformen erzeugen musste."

Авторитетот на Лукач влијае секако што во марксистичката литерарна историја неговата концепција за експресионизмот остана доминантна сè до шеесеттите години, односно до објавувањето на Бертолд-Брехтовите написи: „Anti — Lukacz Schriften," во книгата „Schriften zur Literatur und Kunst", Berlin und Weimar 1966, Bd. II. Забележителната низа студии, објавени по овој момент, укажуваат недвосмислено на сè поинтензивниот интерес за експресионизмот како и на стремежот кон пообјективно негово вреднување. Во таа смисла вредни за цитирање се: „*Реализм и его соотношения с другими творческими методами*, Москва, 1962, „Експресионизм", Сборник статеи, Москва, 1966 „Weltfreunde" — Konferenz über die Prager deutsche Literatur, Prag, 1965, преиздавањата на најпознатите експресионистички манифести и антологии: „Frühe Manifeste" на Казимир Едшмит и антологијата на Курт Пинтус „Menscheitsdämmerung" Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig. Во настојувањето да се опфати што покомплексно ова прашање се истакнува обемната студија на италијанскиот естетичар Марио де Микели (Mario de Michelli): „Le avanguardie artistiche del novecento", Milano, Schwarz, 1959, студијата на чешкиот естетичар Квјетослав Хватик (Květoslav Chvatík) „Smysl moderního umění", Praha, 1963, како и најопсежната досега објавена студија за експресионизмот од американскиот литерарен историчар, Валтер Сокел (Walter H. Sokel, „The Writer in extremis", California, Stanford, University Press, 1959.

Поаѓајќи пред сè од творештвото на Карел Чапек и од интерпретациите за експресионизмот на Сокол, Де Микели и Хватик, доаѓам до оформено мислење дека експресионизмот како идејно естетски систем е сложена и длабоко противречна структура, која, согледана во својата комплексност, ја изразува драматичната состојба на човекот во XX век. Заснован врз етичка позиција и антрополошки ориентиран, експресионизмот ги одразува оние суштински конфликти што го предизвикаа разбивањето на граѓанската структура и ги истакнува феномените што се појавија во новиот општествен процес по Првата светска војна: стравот, несигурноста, осаменоста на човечката единка уфрлена во еден обесчовечен свет. Експресионизмот, тој „Sturz und Schrei" на незаштитениот човек поаѓа секогаш од моралистички, дури мисионерски импулс со аспирација кон еден реализам до екстрем. Во оваа смисла се движи и интерпретацијата на Сокел, содржана афористички во насловот на спомнатата студија.

Италијанскиот естетичар Марио де Микели го третира експресионизмот како и Сокел во рамките на опсежната модерна уметничка револуција, па на експресионистичкото движење му дава најголемо значење: „Тоа движење", вели Де Микели, „ги пречекорува програмските граници. Би можело можеби да се каже дека поголемиот дел од современите уметници, особено оние најспособните, ги сметале и ги сметаат експресионистичките теми за свои. Таквите теми се всушност непрегледни, не можат да бидат исцрпени. И понатаму ќе ѝ

припаѓаат на проблематиката на денешната уметност толку долго, додека ќе продолжува отуѓувањето на човекот.“

Оваа, според мене, најприфатлива концепција за експресионизмот ги отвора неговите затворени рамки, го актуализира ова движење, кое со своите бројни навестувачки елементи е свртено кон денешницата. Делото на Карел Чапек е најубедлива потврда на Де Микелиевата концепција. Обликувано во специфичната атмосфера на Австро-Унгарската Империја, во процесот на нејзиното последно разложување, во приквечерината на Првата и пред застрашувањето од Втората светска војна, ова дело ја носи врз себе стигмата на решавачките судбински пресврти во човековата историја. Експресионистичките теми кај овој писател се она што го потврдува како експресионист. Проблемите на современиот човек (алиенацијата во механизираниот свет, внатрешната дисперзија на човечката личност, емоционалната атрофија како симптом на обесчовечувањето, потенцијалниот страв од војни, нерамномерниот развој на модерната цивилизација и во врска со тоа интензивното истакнување на дисонанцата меѓу хуманистичката и техничката компонента) тоа сè се присутни чапековски проблеми, кои се појавија како актуелни во почетокот на овој наш немирен век полн со трагични судири. Се појавуваат наизменично, некогаш и комплексно во најпознатите Чапекови романи и утописки драми (RUR, Ze života hmyzu, Továrna na absolutno, Krakatit, Adam Stvoritel, Válka s mloky). Виситинската актуелност меѓутоа, овие проблеми ја добиваат допрва денес, кога моќта на техниката и општествените институции прераснува во сила над човекот и тие ја загрозуваат не само автономијата на неговиот микросвет, туку и биолошкиот негов опстанок.

Од овој аспект гледано, творештвото на Чапек, израснато од специфичната прашка атмосфера, го добива своето вистинско значење. Прага, таа ,,cause célèbre“ на прашко-германските уметници, го условува обликувањето на автентичниот прашко-германски експресионизам, претставен со грстка творечки индивидуи, кои го сочинуваа такананареченият ,,Der Prager Kreis“, со поетите Рајнер Мариа Рилке, сликарите и композиторите: Макс Брод, Франц Кафка, Франц Верфел, Јакоб Васерман, Ото Пик, Рудолф Фукс, Хуго Салус, Арнолд Шенберг. Овие амфибиски раздвоени писатели, кои го поднесуваа трагичното чувство на Niemandsland и Grundlosigkeit, беа први кои проблемот на отуѓувањето го истакнаа во неговата најсуштинска димензија. Прашко-чешкиот експресионизам, што го претставувам во дисертацијата преку творештвото на Чапек, се обликува временски речиси синхронично со прашко-германскиот. Ги содржи во себе и кафкианските антиномии, кафкианската напнатост, Рилкеовата механофобија, стравот од емоционалната атрофија, што ја истакнуваше Макс Брод, но и верфеловската свест на одговорност за својата епоха и општочовечкото, актуализацијата на уметноста преку социјалниот патос, унанимистички облик, драматичниот мотив на вината на секое јас,

истакнување на симултаната метемпсихоза на животното чувство ,,никако јас сум, туку ние сме,“ интеграција на светот преку љубовта.

Во основата на прашко-чешкиот експресионизам, кој во делото на Чапек добива облик на своевидна варијанта, лежат неколкукратни влијанија: експресионистичкото, дјуиовско-прагматистичко-мелиористичката филозофија, бергсоновската интуиција и бергсоновското сфаќање на времето, словенско-романските инфилтрати.

Спецификата на оваа варијанта кулминира во III-иот дел од Трилогијата, во романот ,,Obyčejný člověk“,. Во него, Чапек врз основа на прагматистичкиот принцип на плурализам, релативистичкиот закон на поврзување, со применување на принципот ,,stream of consiousnesse“ и со бергсоновското сфаќање на времето укажува дека во секој човек постои една магма од ликови, непрегледни ,,јас“ конфигурации, кои ја носат во себе потенцијалната сила за нови проекции на човечката автентичност, нови реконструкции на постојната егзистенцијална состојба.

Во варијантата победува идеалистичко-патетичката вера во човештвото, возвишување на човекот до највисок метафизички принцип апстрактно-идеалистички, специфичен за идеалистичкото хуманистичко сфаќање на авторот насочено кон прифаќање на таков живот, во кој секојдневната практична дејност, ,,малиот труд“ корисен за општеството, ќе стане кондензација на неговата творечка моќ и вистина на животот. Чапек сугерира чувствување на животот во неговата непосредност, едноставност, истакнувајќи го принципот на антиличен функционализам, самопожртвување како вистински вредности на творецот. Тоа се основите на чапековската варијанта на експресионизмот, до која тој, по многу трагања, колебања и совладување на сопствените внатрешни конфликти можел да дојде, како до некој чудесно спасоносен миг, во кој наивно верувал дека само со силата на сочувството и љубовта ќе може да се измири апсурдот.

Во развојот на експресионистичката проза, основите врз кои е поставена оваа варијанта како и естетските принципи со кои е обликувана означуваат нов момент, нова димензија, можна надеж да се совлада трагичниот, безизлезниот и морбидниот кафкински свет, но истовремено таа го симболизира и последното грчовито напинање на авторот да ја задржи општествената структура, чии основи беа подложни на разложување, значи едно априористичко задржување на светот, во кој е сместена неговата најголема илузија.

Но без оглед на тоа, на каков начин Чапек ги решава проблемите, тие се за нас она со што тој најмногу ни се доближува денес. Проблемот на отуѓувањето и проблемот на техниката се доминантните мотиви и теми на Чапековата утопија и утопизирани романи. Нивната актуелност лежи во Чапековата свесност за загрозувањето на автентичноста на човекот што се јавува како последица на нерамномерниот развој

на модерниот свет, од преекспонираниот развој на техниката и запоставувањето на хуманизмот. Со оглед на тоа што, според Чапек, носител на тој хуманизам е човечката индивидуа, окружена со заштитните слоеви на микросредината и само во неа таа ја наоѓа својата целосна егзистенција, јасен ни станува неговиот ужас од технизираниот макросвет, кој го вовлекува човекот во своите витли, што ја голтаат неговата автентична егзистенција.

Запазувањето на автентичноста Чапек не го гледа во револуции, во пречекорување на самиот себеси, туку во константност на индивидуата во микросредината, со способност да ги асимилира материите на макросветот и така да им даде градежна функција. Рамнотежата на светот, според Чапек, може да биде обновена само во услови на регулирани, ограничени процеси, процеси ослободени од титанизам, хероизми, просто во свет од човечки размери, па макар да бидат жртвувани во него и хипертрофираните интелекти, доколку го водат светот кон уништување. (Ова е и темата на „Кракатит").

Моделот на Чапековиот свет во утопиите произлегува од реалната состојба на општествениот развиток во првата половина на XX-иот век. Иако редуцирано претставен, тој ни го открива сè она што е длабоко скриено во заднината на тој историски момент: демонстрации, штрајкови, објавување на војни, одделување на техниката од човечката култура и хуманистичките принципи, осамостојување на техничките деструктивни сили од човекот, патолошката нивелизација и автоматизација на човекот. Целиот тој неприфатлив свет е интегриран во неговата стварност со големо искуство, во стварност, во која сите моменти на спротивности се заострени, катастрофално сложени и кои можеа да бидат претставени во гротеска како отуѓен свет, сонлив свет, зафатен во својот уништувачки вител.

Чапековата гротеска го спроведува принципот на деструкција на псевдоконкретноста. Овој уметнички принцип можеше најмногу да ја задоволи фантастичката апстракција, која применувана во експресионистичката проза, насочува кон осознавање и вистинско доживување на секојдневието, кое се појавува како отуѓено, псевдоконкретно. Чапековите метаморфози ни ја откриваат сушноста на една скриена ситуација. Тие ни го претставуваат светот онаков каков што е тој, вистински, предочен во својата суштинска состојба на негативност. Гротеската му послужи на Чапек како извонреден медиум, преку кој можеше најефикасно да ни го претстави светот како неподнослив, неприфатлив универзум, настанет со чудовишни објекти, лишени од секаков хуманизам. Поставен во конфликт спрема светот на техничкиот прогрес, Чапек ни ја открива потискуваната димензија на човекот во стварноста и го истакнува проблемот на човечката алиенација.

Денес, кога техниката се јавува како суверена сфера, во која се врши ригорозно процесот на алиенација, владавина над човекот потврдувана со двете светски војни, проблемот на отуѓувањето,

истакнат најпрвин во прашкиот експресионизам, условува ова творештво да ги надмине своите временски граници и нè стимулира да ја бараме неговата вистинска вредност во навестувачките елементи, присутни како во обликот на мислата, така и во структурата на поетскиот свет, зашто само преку нив комплексно Чапек можел да го реституира обликот на егзистенцијалната и онтолошката состојба на современиот свет, зафатен во својата автентична физиономија. Од денешен аспект гледано, Чапековото творештво токму со своите експонирани експресионистички теми влијае врз нас како жив мемето. Зашто токму тие теми и проблеми, коишто се јавуваа како резултат на една интензифицирана антрополошка мисла, условена од несигурноста на човечката единка во почетокот на XX-иот век, спаѓаат во суштинската проблематика на современиот свет.

Уште нерастоварена од трагичното искуство на Втората светска војна, човечката единка во ерата на атомската енергија се чувствува уште позагрозена, понесигурна и понеспокојна со суверено чувство на осаменост. Експресионистичката проблематика за неа добива нова, изразно практична смисла, што се потврдува во современата литература, во делата на Диренмат, Бекет, Јонеску, Макс Фриш. Мотивската врска меѓу нив и делото на Чапек е евидентна. Конечно тоа го потврдува и совјетскиот литерарен историчар Сучков, кога во книгата „Исторические судьбы реализма“ цитирајќи го Чапек како прв објавувач на цела една сфера од животни појави од XX век, вели: „В сущности многие писатели, столкнувшиеся в наши дни с явлениями, характерными для 'неокапитализма', исследующие духовные последствия одностороннего развития 'общества массового потребления' — например, Дюренматт в физиках обращающий внимание на опасность для человечества от научных открытий, используемых власть имущими для подавления свободы и творческой мысли человека Макс Фриш, показавший в романе Homo Faber, что одностороннее воздействие технического прогресса обесчеловечивает человека . . . во многом развивает круг идей, очерчонных пьесой Чапека.“

Одејќи по таа линија на трагање и откривање на оние живи врски меѓу експресионизмот и денешницата, посебно преку анализата на Чапековото творештво, кое во светскиот експресионистички контекст претставува своевидна варијанта, ја обликував докторската дисертација, потврдувајќи ја мислата на германскиот писател Јоханес Бехер, кој во делото „Das poetische Princip“, пишувајќи за експресионизмот вели: „Ich bin überzeugt, man wird eines Tages wieder auf diese Versuche zurückkommen und mit vielem, vielem inzwischen in Vergessenheit Geratenen auch diesen Aufruhr um die Jahrhundertwende wiederentdecken.“

Лилјана ТОДОРОВА

ГЗАВИЕ МАРМИЕ И ЈУЖНИТЕ СЛОВЕНИ[1])

(ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА)

Резиме

Докторската дисертација на Лилјана Тодорова *Гзавие Мармие и Јужните Словени* опфаќа 331 страница поделени на следниве поглавја:

Прелиминарен дел

Увод

Прв дел

I. Гзавие Мармие, неговиот живот и неговите патувања.

II. Гзавие Мармие како писател.

III. Гзавие Мармие, истражувач на странските литератури:

А) Иницијатор на компаративната книжевност.
В) Иницијатор на славистичките проучувања во Франција.

Втор дел

I. Интересот на Гзавие Мармие за Јужните Словени.

---

[1]) Дисертацијата е напишана и одбранета на француски јазик. За насловот на оригиналот: XAVIER MARMIER ET LES SLAVES DU SUD, авторот доби претходна писмена согласност од Филозофскиот факултет во Париз, посебно од професорот на Институтот за компаративна книжевност на Сорбона, Шарл Дедејан. Дактилографскиот текст на дисертацијата доби лауреат од Академијата на науките и уметностите од Безансон, на 9 јуни 1972 година.

II. Престојот во Белград во 1845.

III. Патување по Јадранскиот брег и во Црна Гора (поглавје со 7 потпоглавја во врска со етапите од итинерерот на писателот).

IV. Гзавие Мармие, истражувач и интерпретатор на народното творештво на Јужните Словени.

V. Изворите со кои се служел.

Заклучок

Библиографија

Три индекси (индекс на автори, индекс на имиња и индекс на предмети).

Текстот на дисертацијата опфаќа и еден необјавен текст на Гзавие Мармие — превод на една српска народна песна — што авторот го нашол во ракописот на личниот *Дневник* на писателот како и богата *фотокописка документација*, резултат на архивските истражувања на авторот во Франција и во пекои краишта од Југославија во кои Мармие престојувал.

Во *Прелиминарниот дел* се прави хронолошки осврт и класификација на постоечката литература за животот и делото на Гзавие Мармие: впуштајќи се во кратка критичка анализа, низ која уважува, но и оспорува некои моменти од делата на своите претходници, авторот укажува на потребата да се даде позадоволувачка анализа на делото на Мармие, со којашто ќе се истакне онаа област што е решавачка за значењето на овој писател, областа на неговите истражувања свртени кон странските литератури. Притоа посебно е истакнато дека, сé до денес, една од важните компоненти на книжевното наследство на овој писател и љубител на народното творештво — интересот кон животот, историјата и литературата на јужнословенскиот свет — останала, речиси, наполно непозната и дека постои опасност да падне во заборав. Оттука се објаснува потребата од една ваква студија што за главен предмет ќе има да ја осветли славистичката определеност на писателот Гзавие Мармие и да ја претстави како увод во интересирањето на француската јавност кон јужнословенскиот свет и иницијатива за славистички проучувања воопшто во Франција.

Откако низ *Уводот* се објаснува појавата на Гзавие Мармие која, заедно со субјективниот момент (меѓу другото: желба за патување и запознавање на другите народи), ги интерпретира аспирациите и потребите на неговото време за запознавање на оваа terra incognita, се поставува проблемот на проучувањето и се утврдува методот на работа

што ќе се базира, главно, врз необјавени податоци и документи од архиви, од една страна (од Безансон, Понтарлие и некои градови од Далмација и Црна Гора) и, од друга страна, врз податоци од ракописот на личниот *Дневник* на писателот што се чува во Академијата на науките и уметностите во Безансон. Се оформуваат два дела на студијата:

Првиот дел со своите поглавја всушност претставува монографија за Гзавие Мармие што ги дополнува или коригира досега познатите факти за Мармие—романсиер, поет, патеписец и преведувач. (За одбележување е, на пример, придонесот на Лилјана Тодорова околу утврдувањето на точниот датум на раѓањето на Мармие врз основа на архивски материјали од неговиот роден град Понтарлие, како и околу определувањето на редоследот на неговите патувања низ јужнословенските краишта). Главна цел е да се даде синтеза на дефиницијата на делото на овој писател, патописец, преведувач, член на Француската академија, дело чија вкупност претставува еден вид енциклопедија интересна колку за читателот што бара забава и разонода, толку и за научникот во потрага за знанија. Со укажувањето дека во животниот пат на Мармие има доста непознати моменти, се пополнуваат повеќе празнини, што овозможува покомплетно да се анализира делото на писателот и да се даде општа оценка на неговиот талент. Л. Тодорова го дефинира како задоцнет романтичар, но романтичар извонреден и кому не му недостига оригиналност. Зашто, неговите квалитети: способност за набљудување, точност и објективност при изложувањето, дарба за избор на детали, интелектуална и морална чесност, прават од него нешто повеќе од писател, научник, иако научник од една ера на која сè уште ѝ се непознати барањата на нашата научна ера, критичар, исто така, како што впрочем, го окарактеризирал веќе Пјер Моро и на крајот она што е и уште посигурно, преку рафинираната култура и дух отворен кон секакви новости, еден од пионерите на компаративната книжевност од редот на Ампер, Филатет Шал, Кине и други проучувачи на странските литератури. Авторот доловува две личности споени во овој писател: човек од наука, скромен и објективен, од една страна, и поет надарен со имагинација и лиризам, од друга.

Предочено е, меѓутоа, и тоа дека Мармие се препуштил донекаде на својата леснота за пишување, па му се случувало да биде развлечен, да се губи во обопштувања и детали што понекогаш кажуваат премногу, а понекогаш се недоволни. Со еден збор, му недостигала стилска техника што, меѓутоа, не значи дека бил слаб стилист. Посебен придонес на авторот овде е што успева овој писател да го претстави во светлината што тој ја заслужува, подвлекувајќи дека спонтаноста, искреноста и живописноста, со кои се одликува неговата импресионистичка проза, ги прават неговите дела и пријатни и инструктивни за читателот.

Вториот дел е централниот и најзначајниот дел од докторската дисертација на Л. Тодорова. Истражувањата овде имаат за цел да докажат дека јужнословенската етапа само ја комплетира литературната

дејност на овој писател со навистина зачудувачки активности за она време, интереси и знаења, еден од оние ретки литературни дејци чие значење расте со тоа колку подобро се запознаваат.

Во билансот на доминантните достигања може да се вброи следното: овде се реконструира итинерерот на три патувања на Мармие низ нашите краишта (Словенија, Далмација, Црна Гора и Белград), се определува, врз база на архивски документи, точниот датум на неговите патувања и се прецизира времетраењето на престојот во одделни места. Потоа, (во најзначајното поглавје IV) се определува карактерот на неговото творештво што се однесува на Јужните Словени. Се покажува дека овде се работи не само за преводи од нашето народно творештво, туку, што е и позначајно, за обид да се даде еден вид историја на нашата народна книжевност, илустрирана со многубројни примери во проза, кои понекогаш се само анализи, понекогаш адаптации, а често и преводи во вистинска смисла на зборот. Служејќи се со паралелни цитати, авторот укажува на варијациите во текстот што Мармие си ги дозволил во своите преводи, но истовремено и истакнува дека непознавањето на српскохрватскиот јазик не претставувало за Мармие пречка да ја сфати душата на оваа народна поезија и високо да ја цени (ја споредувал со *Илијада*). Вниманието на Л. Тодорова потоа се задржува посебно на преводот на една српска приказна, со што се одбележува улогата на Мармие меѓу ретките преведувачи на нашите народни приказни.

Во резултатите на овој труд спаѓа и тоа што се утврдуваат и изворите со кои писателот се служел било при редактирањето на своите текстови, било при преведувањето и во кои најглавно место заземаат германскиот превод на збирката народни песни на Вук Караџиќ од Талвј, потоа на Герхард и францускиот превод на Елиз Војар. На ова прашање авторот со право му посветува цело поглавје (поглавје V), а имала можност богато да го документира давајќи опис на словенскиот фонд на личната библиотека на писателот што го проучила при својот престој во неговиот роден град на кој е завештана библиотеката. Освен што подвлекува извесни раритети во тој фонд, авторот, имајќи ги во раце книгите, наведува особено такви што Мармие, според посветите или неговите лични забелешки на нив, ги купил или добил како подарок во нашите краишта. Со тоа се успева да се укаже и на извесни контакти што писателот ги воспоставил со луѓето од нашите краишта.

При критичката, пак, анализа на патеписните белешки на Мармие (поглавје III), Л. Тодорова има за цел да ги контролира фактите и изјавите на писателот, при што најчесто се служи со паралелно прикажување на текстови на Мармие, од една страна, и на неговите книжевни информатори, од друга, во прв ред на Фортис, Карара, Редлих, Кол, Каса-Лавале, Фориел, Вилкинсон, Пејтн. Целта на ваквиот пристап е да се укаже на:

а) извесни предрасуди, претерувања, генерализации, субјективистички констатации и неточности кај Мармие и

б) на изворите со кои тој се служел при редакцијата на текстот и на начинот на кој ги користел.

За таа цел, освен текстови, употребени се и гравури, со кои се укажува на користениот материјал при описот на народните носии од нашите краишта (на пример, најчесто гравури од книгата на Карара: La Dalmazia Descritta). Како дополнение на ова се откриваат и личности со кои Мармие дошол во директен контакт за време на своите патувања низ нашите краишта и кои, исто така, му служеле како информатори за животот и обичаите на нашите народи.

Сумирајќи ги своите резултати, Л. Тодорова го изведува *Заклучокот* во кој го оправдува интересот за активноста на Мармие во врска со Јужните Словени и, не пропуштајќи да укаже на она што е субјективно во неговите заклучоци, укажува дека сликата што Мармие ја дал во своите дела за историјата, литературата, животот и обичаите на нашите народи е, општо земено, објективна. Во овој заклучок се проследува и одгласот на кој наишле делата на Мармие во францускиот печат, како и во активноста на оние писатели за кои Л. Тодорова смета дека се од „школата" што Мармие ја создаде, имено Пјер Лоти и Шарл Ириарт.

Подвлекувајќи дека неговото значење би било, секако, поголемо ако ги имал лигвистичките познанија на еден Огист Дозон и ако помалку прибегнувал кон својот извор — Талвј, авторот на крајот истакнува дека славистичката активност на Мармие се покажала сепак плодна и довела до среќни иницијативи и нови елементи во проучувањето на Јужните Словени во Франција.

Акцентот на студијата на Л. Тодорова е ставен токму на тоа да се определи местото што му припаѓа на Мармие во словенското поглавје на француската литературна историја. Таа притоа го вбројува во редот на оние писатели што го овозможиле преминот од романтичарскиот интерес за туѓите народи и нивните книжевности (Нодие, Мериме) кон автентичната славистичка наука што ја имаме денес во Франција.

Докторскиот труд на Л. Тодорова со тоа фрла нова светлина врз ликот на Гзавие Мармие — пионер во француската славистичка наука. Работен стручно и студиозно, солидно фундиран врз архивски истражувања како и врз користење на една богата литература, овој труд претставува строго научно дело со посебен придонес во проучувањето на еден значаен период од француската литература кога се создаваше науката за компаративна книжевност, односно кога јужнословенската книжевност (тука мислиме не само на народното творештво, туку и на творештвото на Његош и на некои писатели од стариот Дубровник, за кои, според Л. Тодорова, Мармие доста ласкаво се искажал во своите дела) ги правеше своите први чекори по светот.

Посебен впечаток во трудот на Л. Тодорова остава методскиот пристап кон материјата, при што посебно место зазема додатокот кон тезата — трите индекси — со кои авторот придонесува за прегледноста на својата тематика и за олеснувањето на работата при консултирањето на трудот.

Liljana TODOROVA

XAVIER MARMIER ET LES SLAVES DU SUD[1])

Résumé

Comme il nous a paru que l'étape sud-slave de l'activité littéraire de Xavier Marmier restait encore insuffisamment connue, négligée quelque peu et même perdue dans l'oubli, nous nous sommes proposé de dégager dans le cadre général de ce travail la manière et la mesure dans lesquelles ce grand voyageur a révélé au public français le pays, la vie, la littérature et l'histoire des Slaves du Sud.

Notre démarche était la suivante: sur la base des oeuvres publiées de Marmier, de son *Journal* intime d'une part, et des documents d'Archives de Pontralier, sa ville natale et des villes de la côte adriatique d'autre part, nous avons tâché d'établir l'itinéraire des voyages de Marmier parmi les Slaves du Sud et de révéler quelles influences plus particulières l'y avaient amené. Nous sommes passée ensuite à l'analyse et à la critique de ces récits de voyage et de ses traductions au cours de quoi, en recourant à une présentation parallèle de textes confrontant ses témoignages avec ceux de ses prédécesseurs, nous avons contôlé les faits et vérifié ses déclarations. Cet examen a compris successivement deux aspects:

a) révélation de certains préjugés, de certaines exagérations, généralisations, inexactitudes de Marmier;

b) recherche des sources où il a puisé ses renseignements.

Certes, ne séjournant que peu de temps dans nos régions, il était amené à généraliser hâtivement et à noter, bien que rarement il est vrai, des détails insignifiants et pas toujours exacts. Mais bien que son impartialité et sa justesse ne soient pas toujours totales, l'image qu'il s'était faite de notre histoire, de notre littérature, de notre vie en général, est, en gros, objective. Evidemment, s'il avait eu la connaissance linguistique d'un Dozon, s'il avait pu moins recourir à la source allemande de Talvj, son rôle en tant qu'interprète du folklore sud-slave aurait été encore plus méritoire. Mais si

[1]) Thèse pour le doctorat ès lettres, rédigée en français.

son activité slavisante se montra modeste, elle fut féconde en heureuses initiatives et apporta des éléments nouveaux et remarquables à l'étude des Slaves du Sud en France.

Or, bien des éléments rendent Marmier digne d'une place plus haute dans la littérature française. S'il fut un écrivain bénéficiant de mille suggestions, il fut aussi, et en grande partie, un initiateur qui, en ouvrant des perspectives très riches, joua un rôle de charnière: il clôt la série des précurseurs qu'il dépasse par le caractère de son oeuvre — des slavisants romantiques (Nodier, Mérimée) — et ouvre la série des véritables savants. Notre étude met l'accent sur ce point justement: faire émerger Marmier de son obscurité et lui restituer la considération qu'il mérite, tout en prouvant que son apport personnel souvent négligé, sinon même minimisé, était évident.

ПРЕГЛЕД

на објавените трудови во Годишниот зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје

Книга I — XXIII (1948 — 1971)

КНИГА I (1948)

СОДРЖИНА — TABLES DES MATIERES

	Стр. Page
1. *Д-р Михаил Д. Петрушевски*, Дефиницијата на трагедијата кај Аристотела и катарсата	1— 17
1. *D-r Mihail Petruševski*, La définition de la tragédie chez Aristote et la Catharse	1— 17
2. *D-r Franè Petré* Začetek boja za realistično smer v hrvatski književnosti	19— 54
2. *D-r Franè Petré*, Le commencement de la lutte pour les idées réalistes dans la littérature croate	19— 54
3. *Д-р Харалампије Поленаковиќ*, Нови податоци за Кирила Пејчиновиќа	55— 70
3. *D-r Haralampije Polenaković*, Nouveaux documents sur Cyrille Pejčinović	55— 70
4. *Д-р Васо Томановиќ*, Мешање речи и народна етимологија	71— 92
4. *D-r Vaso Tomanović*, Le mélange des mots et l'étymologie populaire	71— 92
5. *Д-р Ѓорѓи Шоптрајанов*, Франсуа Рабле и Етјен Табуро	93—109
5. *D-r Georgi Šoptrajanov*, François Rabelais et Etienne Tabourot	93—109
6. *Блаже Конески*, Загубата на интервокалното *в* во западномакедонските говори	111—128
6. *Blaže Koneski*, La chute du phonéme intervocalique *v* dans les parlers macédoniens occidentaux	111—128
7. *Димче Коцо*, Климентовиот манастир „Св. Пантелејмон" и раскопката при „Имарет" во Охрид	129—184
7. *Dimče Koco*, Le monastère de „St. Panthéléimon" fondé par St. Clément et les fouilles d'„Imaret" à Ochride	129—184

КНИГА II (1949)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

1. *Ѓорѓи Шоптрајанов*, Библиотеката на Јордан Хаџи Константинов Џинот — придонес кон проучувањето на културната преродба во Македонија	3—151
Georgi Šoptrajanov, La bibliothèque de Jordan Hadži Konstantinov Džinot — contribution à l'étude de la renaissance culturelle en Macédoine	3—151

2. *Јован Трифуноски*, Села кои сега не постојат во Полог ..... 153—176
Jovan Trifunoski, Les villages qui n'existent plus en Polog ..... 153—176

3. *Васо Томановић*, Мешање језичких творевина ..... 177—243
Vaso Tomanović, Le mélange des mots ..... 177—243

4. *Блаже Конески*, Прилепскиот говор ..... 245—301
Blaže Koneski, Le parler de Prilep ..... 245—301

5. *Блаже Конески*, Два прилога кон историјата на македонскиот јазик.. 303—313
Blaže Koneski, Deux contributions à l'histoire de la langue macédonienne 303—313

6. *Бранислав Русић*, Бакаловићев рад иконостаса у Рачи ..... 315—339
Branislav Rusić, Bakalović's work on the iconostasis in Rača Monastery.. 315—339

7. *Димче Коцо*, Црквата св. Софија во Охрид ..... 341—358
Dimčo Koco, L'Eglise st. Sophie à Ohrid ..... 341—358

КНИГА III (1950)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

№ 1 *Б. Конески*, Една одломка од XIII век — споменик од охридската школа ..... 1—15
B. Koneski, Fragment d'un *oktoih* du XIIIe siècle provenant de l'école d'Ohrid ..... 1—15

№ 2 *V. Tomanović*, Acc. pl. ličnih zamenica prvog i drugog lica: ni vi (ny, vy) 1—16
V. Tomanović, Acc. pl. des pronoms personnels de la 1re et de la 2e personne: ni, vi (ny, vy) ..... 1—16

№ 3 *В. Томановић*, Израз лица и изговор гласова ..... 1—32
V. Tomanović, L'expresion du visage et la prononciation des sons.... 1—32

№ 4 *Љ. Лапе*, Разловечкото востание во 1876 година ..... 1—30
Lj. Lape, L'insurrection de Razlovci en 1876 ..... 1—30

№ 5 *Б. В. Шешић*, Антихуманизам Кантове етике чисте моралности.. 1—16
B. V. Šešić, L'antihumanisme de l'étique de Kant ..... 1—16

№ 6 *Б. В. Шешић*, Основни ставови марксистичког учења о пореклу и развоју уметности ..... 1—35
B. V. Šešić, Les principes d'une théorie marxiste de l'origine et du développement de l'art ..... 1—35

№ 7 *Б. Русић*, Питање Закамена ..... 1—22
B. Rusić, La question de *Zakamen* ..... 1—22

№ 8 *Б. Русић*, Сајџије у Македонији ..... 1—12
B. Rusić, Les „Saidžijas" en Macédoine ..... 1—12

КНИГА IV (1951)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

	Стр. Page
№ 1 *Ј. Ф. Трифуноски,* За торбешите во поречието на Маркова река..	1—12
J. F. Trifunoski, Les „Torbéchi" du bassin de la rivière Markova....	1—12
№ 2 *Ј. Ф. Трифуноски,* За средновековните села на манастирот Св. Андреја крај Треска	1—16
J. F. Trifunoski, Les villages moyennageux du monastère saint André sur la Treska	1—16
№ 3 *Д. Коцо,* 1. „Наколните жилишта во Охридското Езеро крај Струга". 2. Средновековните споменици во Струга и Струшко	1—26
D. Koco, 1. „Les palafittes" du lac d'Ohrid près de Struga. 2. Les monuments médiévaux de Struga et de ses environs.....	1—26
№ 4 *Ж. Радовиќ,* О научном открићу	1—24
Ž. Radović, De la découverte scientifique	1—24
№ 5 *Љ. Лапе,* Снабдување на охридските револуционери со оружје до Илинденското востание	1—28
Lj. Lape, Fourniture d'armes aux révolutionnaires d'Ohrid avant l'insurrection d'Ilinden	1—28
№ 6 *Х. Поленаковиќ,* За библиотеката на Џинот	1—28
H. Polenaković, De la bibliothèque de Džinot	1—28
№ 7 *Ѓ. Шоптрајанов,* Некои појаснениј за библиотеката на Џинот	1—32
G. Šoptrajanov, Quelques éclaircissements concernant la bibliothèque de Džinot	1—32

КНИГА V (1952)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

№ 1 *Ж. Радовиќ,* Поглед на главне моменте у развитку логике.....	1—27
№ 1 *Ž. Radović,* Aperçu des moments principaux du développement de la logique	1—27
№ 2 *Јов. Ф. Трифуноски,* Македонски родови во Полог со потекло од Албанија	1—15
№ 2 *Jov. F. Trifunoski,* Les familles macédoniennes de Polog originaires d'Albanie	1—15
№ 3 *B. V. Šišić,* Umetničko stvaralaštvo i umetničko delo	1—64
№ 3 *B. V. Chechitch,* La création et l'oeuvre artistiques	1—64

Стр.
Page

№ 4 *Јов. Ф. Трифуноски*, Податоци за потеклото и миграциите на поедини албански родови во Северозападна Македонија ..... 1—22
№ 4 *Jov. F. Trifunoski*, Données sur l'origine et les migrations de quelques familles de la Macédoine du Nord-ouest ..... 1—22

№ 5 *Х. Поленаковиќ*, Прилози за запознавањето на Кирила Пејчиновиќа 1—12
№ 5 *H. Polenaković*, Contributions à l'étude de Cyrille Pejčinović ..... 1—12

КНИГА VI (1953)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

№ 1 *Б. Русиќ*, Малесија ..... 1—64
№ 1 B. Rusić, Malesija ..... 1—64

№ 2 *Ј. Ф. Трифуноски*, За турското население во полошките села..... 65—75
№ 2 *J. F. Trifunoski*, Sur la population turque des villages de Polog ..... 65—75

№ 3 *Х. Поленаковиќ*, Против кој владика е упрена песната на Андреја Петкович „Глас от далека земља“? ..... 76— 84
№ 3 *H. Polenaković*, Contre quel évêque a été écrit le poème „Glas ot daleka zemlja“ par Andréya Petkovitch? ..... 76— 84

№ 4 *Х. Поленаковиќ*, Три прилога за запознавањето на браќа Миладиновци ..... 87—104
№ 4 *H. Polenaković*, Trois contributions pour la connaissance des frères Miladinovtzi ..... 87—104

№ 5 *Х. Поленаковиќ*, Четири прилога кон проучувањето зборникот од народни умотворби на К. А. Шапкарев ..... 105—186
№ 5 *H. Polenaković*, Quatre contributions sur l'étude du Recueil folklorique de C. A. Chapkarev ..... 105—186

№ 6 *B. V. Šešić*, O odnosima suprotnosti i protivrečnosti ..... 187—236
№ 6 *B. V. Šešić*, Ueüber die Verhältnisse zwischen Gegensatz-und Widerspruchsbeziehungen ..... 187—236

№ 7 *Љ. Лаїе*, Неколку нови документи за 1903 година ..... 236—302
№ 7 *Lj. Lape*, Quelques documents nouveaux pour l'année 1903 ..... 236—302

КНИГА VII (1954)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

№ 1 *Д-р Ј. Ф. Трифуноски*, Албанското население во селата од Скопско Поле ..... 5— 20
D-r J. F. Trifunoski, The Albanian inhabitants in the villages of Ckopje-Lowlands ..... 5— 20

	Стр. Page
№ 2 *Д-р Ј. Ф. Трифуноски,* Горња Пчиња	21— 30
D-r J. F. Trifunoski, Gornja Pčinja	21— 30
№ 3 *Д-р Ј. Ф. Трифуноски,* Средњевековна жупа Иногошта	31— 40
D-r J. F. Trifunoski, The middle aged župa Inogošta	31— 40
№ 4 *Х. Поленаковиќ,* Чија е песната „Гъркъ и Българиъ"?	41— 51
H. Polenakoviќ, Qui est l'auteur du poeme „G'rk i B'lgarin"?	41— 51
№ 5 *Х. Поленаковиќ,* За посветата на Ј. Ј. Штросмајер во зборникот од народни песни на Миладиновци	53— 60
H. Polenakoviќ, Sur la dédicace A. J. J. Strossmayer dans le recueil de chants populaires des frères Miladinovtzi	53— 60
№ 6 *Х. Поленаковиќ,* Биографски прилог за запознавањето на Џинот	61— 68
H. Polenakoviќ, Contribution biographique à la connaissance de J. Dzinot	61— 68
№ 7 *Х. Поленаковиќ,* Две збирки од афоризми на Џинот	69— 78
H. Polenakoviќ, Deux recueils d'aphorismes de J. Džinot	69— 78
№ 8 *М. Д. Петрушевски,* Уште еднаш за Аристотеловата дефиниција на трагедијата и катарсата	79—110
M. D. Petruševski, Encore sur la définition de la tragédie d'Aristote et la catharsis	79—110
№ 9 *Т. Томоски,* Исправки и дополненија на некои карти од средновековната историја на Македонија	111—122
T. Tomoski, Die Lücken einiger Karten über die Geschichte Makedonie'n im Mittelalter	111—122
№ 10 *Бранислав Русиќ,* Поље дебарско	123—186
Branislav Rusiќ, Das Debar-Feld	123—186
№ 11 *Димче Коцо,* Околу датирањето на црквата Константин и Елена во Охрид	187—203
Dimče Koco, Sur la date de construction de l'église de saints Konstantin et Hélène d'Ohrid	187—203

КНИГА VIII (1955)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

№ 1 *Х. Г. Андоновски-Полјански,* Ситуацијата во Македонија по Илинденското востание и Мирцштегските реформи	5—58
H. G. Andonovski-Poljanski, La situation en Macédoine après l'insurrection d'Ilinden et les réformes de Mürcsteg	5— 58
№ 2 *Загорка Миќиќ,* Историја филозофије као наука	59—84
Zagorka Mićić, Die Geschichte der Philosophie als Wissenschaft	59— 84

№ 3 *Васо Томановић*, О експресивној вредности ликвида и назала.... 85—103
Vaso Tomanović, De la valeur expressive des sons liquides et nassaux 85—103

№ 4 *Б. М. Стевановић*, О периодизацији старе грчке књижевности.. 105—112
B. M. Stevanovitch, Sur la périodisation de la littérature grecque ancienne 105—113

№ 5 *Бранислав Русић*, Никулич ..... 115—131
Branislav Rusić, Nikulič ..... 115—131

КНИГА IX (1956)

СОДРЖИНА

Цвета Орданџиева, Нови материјали за Стефан И. Верковић..... 1

Цвета Орданџиева, Новые материалы о Стефане Верковиче 13

Stjepan Antoljak, Hrvati u Karantaniji 15

Stjepan Antoljak, Les Croates en Carinthie 37

Stjepan Antoljak, Belina „Darovnica" Hvaranima je falzifikat 39

Stjepan Antoljak, L'acte de donation de Bela est une falsification 66

A. Šarčević, Slobodno djelo čovjeka kao bit istine u filozofiji 67

A. Šarčević, Free Work of the Man as the Essence of Veracity in Philosophy 123

КНИГА X-XI (1959)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

Б. Стевановић, Предуслови за појаву типа тврдице у античкој књижевности 1

Б. Стевановић, Федон и Хремет личности из грчке комедије 47

B. Stevanović, Pheidon et Khrémès personnages de la comédie grecque .. 54

Stjepan Antoljak, Prilog proučavanju trgovačkih veza između Dubrovnika i Skopja u 15. i 16 stoljeću 57

Stjepan Antoljak, Contribution à l'etude des liens commerciaux entre Dubrovnik (Raguse) et Skopje aux 15ème et 16ème siècles..... 73

Х. Г. Андоновски-Полјански, Неколку австриски документи за стопанската ситуација во Македонија непосредно пред Илинденското востание 75

H. G. Andonovski-Poljanski, Einige österreichische Dokumente über die wirtschaftliche Lage in Macedonien unmittelbar vor dem Ilinden-Aufstand 79

Цветa Органџиева, Прилог кон проучувањето на врските на Вук Караџиќ со бугарските преродбеници 99

Цветa Органџиева, Приложение к изучению связей Вука Караджича с болгарскими возрожденцами 106

Mira Šunjić, Doživljavanje poezije 107

Mira Šunjić, New poetry and the reader 144

Pavao Vuk-Pavlović, Misaoni put *J. J.* Rousseaua 147

Pavao Vuk-Pavlović, Der Gedankengang J. J. Rousseaus 181

Васо Томановиќ, О значењима презента 183

Васо Томановиќ, О значениях презента 192

КНИГА XII (1960)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

A. Šarčević, Otudjenje čovjeka i njegov zavičaj 5

Стјепан Антољак, Како је дошло до имена „Скопје“ 75

Stjepan Antoljak, The place-name Skopje and its history 87

Б. Стевановиќ, Развој типа тврдице у античкој књижевности 89

Bogdan Stévanovitch, Sur le type de l'avare dans la littérature antique 136

Mira Šunjić, Pjesnička tehnika Edith Sitwell u fasadi i bukoličkim komedijama 141

Mira Šunjić, Edith Sitwell and her poetic technique in Façade and Bucolic Comedies 150

Pavao Vuk-Pavlović, Kulturna svijest, znanje i obrazovanost 151

Pavao Vuk-Pavlović, Kulturbewusstsein, Wissen und Bildung 165

Васо Томановиќ, Из експресивне фонетике 167

В. Томанович, Из экспрессивной фонетики 191

Борка Јосифовска, Една римска гробница од Рокомија 197

Borka Josifovska, Un tombeau romain provenant de „Rokomija“..... 212

Бранко М. Вељковиќ, Душан Рајичиќ, живот и педагошко дело 213

Branko M. Veljković, Restimee 218

А. Спасов, Рајко Жинзифов, живот и книжевна дејност 221

Aleksandar Spasov, Raïko Zinzifov, sa vie et son oeuvre littéraire 225

Иван Катарџиев, Серскиот санџак од крајот на XVIII век до 1879 година 227

Ivan Katardžiev, Le Sandjak de Seres depuis la fin du XVIII-e siècle jusqu'en 1879 230

КНИГА XIII (1962)

TABLE DES MATIÈRES

Конс̄танс̄ин Пеш̄ров, Акведуктот крај Скопје и проблемот на неговото датирање 5

Konstantin Petrov, L'aqueduc à proximité de Skopjé et le problème de la date de son édification 23

Александар Аӣосш̄олов, Вардарска Македонија од Првата светска војна до изборите за Конституантата — 28 ноември 1920 27

Aleksandar Apostolov, La Macédoine Vardarienne — depuis la Première guerre mondiale jusqu'aux élections de la Constituante, le 28 novembre 1920 88

Pavao Vuk-Pavlović, Vrednota u svijetu 91

Pavao Vuk-Pavlović, Der Wert in der Welt 100

Stjepan Antoljak, Dva izvještaja poslanika Dubrovačke republike u Rusiji o buni Pugačova 103

Stjepan Antoljak, Two reports of the emissary of the Rebuplic of Dubrovnik in Russia about the Pugačov Rising 108

Stjepan Antoljak, „Sultan Jahja" u Makedoniji 109

Stjepan Antoljak, „Sultan Jahja" in Macedonia 166

Јонче Јосифовски, Филозофијата на историјата на Хегел 167

Jonče Josifovski, Philosophie de 'histoire de Hegel 220

Васо Томановиќ, О значењима императива 223

Васо Томановиќ, О значениях императива 235

Борис Марков, Именската наставка *-ариja* во јужнословенските јазици 239

Борис Марков, Существительные с суффиксом *-ария* в южнославянских языках 247

КНИГА XIV (1962)

СОДРЖИНА — TABLE DES MATIÈRES

Pavao Vuk-Pavlović, Filozofije i svjetovi 5

Pavao Vuk-Pavlović, Philosophien und Welten 26

Загорка Мићиќ, Идејно теоријско јединство наука и филозофија 29

Zagorka Mićić, Die theoretische Einheit der Wissenschaft und Philosophie 50

Јонче Јосифовски, Разбирања и недоразбирања за формалната логика.... 53

Jonče Josifovski, La compréhension et l'incompréhension de la logique formelle 86

Stjepan Antoljak, Miscellanea croatica et macedonica 89

Stjepan Antoljak, Miscellanea croatica et macedonica 101

Богдан М. Стевановић, За Апијаново место међу античким историчарима 103

Bogdan M. Stevanović, Pour un rang meilleur d'Appien parmi les historiens antiques 113

Х. Андонов-Полјански, Името на Скопје во англиските извори и литература 115

H. Andonov-Poljanski, The place-name of Skopje in English sources and literature 123

Константин Петров, Декоративна пластика во Македонија во XI и XII век 125

Konstantin Petrov, La plastique décorative en Macédoine au XIe et XIIe siècles 183

Васо Томановић, О значењима речи романског порекла у говорима Боке Которске 187

Васо Томанович, О значении слов романского происхождения в наречиях Боки Которской 202

Х. Поленаковиќ, Браќата Миладиновци и Васил Д. Чолаков..... 205

H. Polenaković, Les frères Miladinovci et Vasil D. Čolakov 238

Х. Поленаковиќ, Панајот К. Гиноски (1841—1886) 239

H. Polenaković, Panajot K. Djinoski (1841—1886) 277

Борис Марков, Изразувањето на поимите velle и quarere 279

Борис Марков, О выражении понятий velle и quarere 293

Božidar Nastev, Sainte-Beuve contre Stendhal 295

Божидар Настев, Односот на Сент-Вев кон Стендал 301

Mira Jurkić-Šunjić, Glazba kao pjesnički pojam i ilustracija 303

Mira Jurkić-Šunjić, Music and poetic statement in English renaissance poetry 325

Mira Jurkić-Šunjić, Ben Jonson i oblikovanje rugobe 329

Mira Jurkić-Šunjić, Ben Jonson and the shaping of the comic character 344

КНИГА XV (1963)

СОДРЖИНА

Pavao Vuk-Pavlović, Umjetnost i muzejska estetika 5

Pavao Vuk-Pavlović, Kunst und Musealästhetik 40

Андрија Лаиновиќ, Архивски материјал за историју наших народа у Шатијону на Сени 41

Andrija Lainović, Documentation concernant l'histoire des peuples Yougoslaves à Chatillon sur-Seine 49

Деса Миљовска, Економски основи друштвене структуре македонских градова у другој половини XIX века 51

Desa Miljovska, Economic bases of the social structure of Macedonian towns in the second half of the 19th century 115

Томо Томоски, Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689 година 121

Tomo Tomoski, Ein Aktenstück zum Kriegsereignis Mazedoniens im Jahre 1689 132

Христо Андонов-Полјански, Основите на трговските врски помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век 133

Hristo Andonov-Poljanski, Die Grundlagen der Handelsbeziehungen zwischen Rijeka und der Türkei in der zweiten Hältte des XIX. Jahrhunderts 182

Александар Апостолов, Обиди за колонизација на Македонија во условите на националните пропаганди на соседните држави 187

Aleksandar Apostolov, Essais de colonosation de la Macédoine dans les circonstances des propagandes nationales des etats voisins 198

Константин Петров, Декоративна пластика на спомениците од XIV век во Македонија 199

Konstantin Petrov, La plastique décorative des monuments du XIV-e siècle en Macédoine 282

Борка Јосифовска, Извештај за заштитното ископување на една халштатска гробница од селото Живојно 287

Borka Josifovska, Fouilles de sauvetage d'une tombe de l'age de fer de Živojno 309

Васо Томановиќ, *sphs-ro', спорь, наспор, спориш 311

Васо Томановиќ, *sphs-ro', спорь, наспор, спориш 314

Харалампие Поленаковиќ, К. А. Шапкарев за своите учебници 317

Haralapie Polenaković, K. A. Šapkarev sur ses livres de classe 322

Харалампие Поленаковиќ, Рускиот јазички елемент кај македонскиот поет Константин Миладинов 323

Харалампие Поленаковиќ, (резиме на руски) 334

Харалампие Поленаковиќ, Неколку необјавени писма од Јордан Џинот 337

Haralampie Polenaković, Quelques lettres non publiées de Jordan Džinot .. 347

Оливера Јашар-Наспева, Турско-македонски лексички вкрстувања и мешања 349

Olivera Jašar-Nasteva, Croisements et mélanges lexicologiques turco-macedoniens 382

Žamila Kolonomos, Quelques observations sur les éléments français dans les parlers judoe-espagnols de Bitola et Skopjé 385

Жамила Колономос, За француските елементи во еврејско-шпанските говори од Битола и Скопје 389

Богдан Стевановић, Тип дискола (мизантропа) у античкој књижевности 391

Bogdan Stevanović, Le type de dyscole dans la littérature antique 400

Александар Апостолов, Колонизацијата во составот на аграрната реформа во стара Југославија на територијата на НРМ 403

Aleksandar Apostolov, La colonisation dans le cadre de la réforme agraire de l'ancienne Yougoslavie sur le territoire de la R. P. de Macédoine 406

Olivera Jašar-Nasteva, Les éléments lexicologiques turcs dans le macédonien 409

Оливера Јашар-Наслева, Турските лексички елементи во македонскиот јазик 412

Преглед на прилозите објавени во „Годишен зборник" на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје од книга I (1948) до книга 15 (1964). 413

КНИГА XVI (1964)

СОДРЖИНА

Pavao Vuk-Pavlović, Pogled na kulturnopovijesna smjeranja 5

Pavao Vuk-Pavlović, Ein Blick auf kulturgeschichtliche Tendenzen 19

Андрија Лаиновић, Нови подаци о Његошевом животу и раду у једном француском чланку 21

Andrija Lainović, Quelques nouvelles données sur la vie et l'oeuvre de Njegoš dans un article français 39

Томо Томоски, Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 година 41

Tomo Tomoski, Aufzeichnungen anlässlich des kriegerischen Feldzuges Andronikus III in Mazedonien im Jahre 1330 44

Христо Андонов-Полјански, Условите и системот на трговската организација во трговските врски помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век 45

Hristo Andonov-Poljanski, Die Bedingungen und das System der Handelsorganisation in den Handelsbeziehungen zwischen Rijeka (Fiume) und der Türkei in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts 88

Душица Петрушевска, Неколку белешки во врска со проучувањето на структурата на микенското општество 91

Dušica Petruševska, Remarques sur la structure de la société mycénienne 100

Константин Петров, Два средновековни фигурални рељефи од Македонија 103

Konstantin Petrov, Deux reliefs figuratifs du moyen age en Macédoine 128

Константин Петров, Капители од олтарната преграда на неидентификувана охридска црква 131

Konstantin Petrov, Les chapiteaux du parapet de l'autel d'une église non identifiée à Ohrid 138

Борка Јосифовска-Драгојевић, Један необјављени епиграфски споменик из Сопишта 139

Borka Josifovska-Dragojević, Un monument épigraphique inédit de Sopište.. 148

М. Д. Петрушевски, Микенолошки прилози 151

M. D. Petruševski, Contributions mycénologiques 194

Васо Томановић, О природном и конвенционалном у језику 201

Васо Томановић, О естественном и условном в языке..... 210

Борис Марков, Обележувањето на родот при именките во рускиот и македонскиот јазик 213

Boris Markov, Genusbezeichnung bei den Substantiva im russischen und makedoinschen 233

Васо Томановић, О економској бази живота и догађаја у „Горском Вијенцу" 235

Васо Томановић, О экономической основе жизни и событий в „Горном венке" 242

КНИГА XVII—XVIII (1966)

СОДРЖИНА

Блаже Конески, Научната дејност на проф. д-р Васо Томановиќ 5

Блаже Конески, О научной деятельности проф. д-ра Васо Томановича 12

Загорка Мићић, Контакти између савремене филозофије и психијатрије 15

Zagorka Mićić, Beziehungen zwischen der Philosophie und Psychiatrie der Gegenwart 29

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Србите во XIX век 31

Jonče Josifovski, La theorie de la connaissance et de la logique chez les Serbes au XIX siècle 76

Христо Андонов-Полјански, Трговијата и пловидбата помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век 77

Hristo Andonov-Poljanski, Der Handel und die Schiffahrt zwischen Rijeka (Fiume) und der Türkei in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts 123

Александар Апостолов, некои форми во политиката на денационализацијата и асимилацијата на македонскиот народ во стара Југославија 127

Alexandar Apostolov, Quelques formes de la politique de dénationalisation et d'assimilation du peuple macédonien en ancienne Yougoslavie.... 140

Константин Петров, Раконструкција на еден скопски ан со неидентифицирано име 143

Konstantin Petrov, Reconstruction d'un han non identifié de Skopjé 177

Борка Драгојевиќ-Јосифовска, Егејско-микенски меч од Археолошкиот музеј во Скопје 179

Borka Dragojević-Josifovska, Une épée égéo-mycénienne conservée au musée archéologique de Skopjé 185

Богдан Стевановиќ, Периодизација римске књижевности 187

Bogdan Stevanović, La périodisation de la littérature latine 191

Богдан Стевановиќ, Неке опаске у вези с реализмом некад и сад 195

Bogdan Stevanović, Quelques remarques concernant le réalisme d'autrefois et d'aujourd'hui 202

Божидар Настев, Анри Барбис и Македонија 205

Božidar Nastev, Henri Barbusse et la Macédoine 233

Božidar Nastev, Molière chez les Aroumains 235

Божидар Настев, Молиер кај Ароманите 255

Георги Сталев, Силабичко-тонската версификација во македонската уметничка поезија 267

Георги Сталев, Резюме 291

КНИГА XIX (1967)

СОДРЖИНА

Кирил Пенушлиски, Дваесетгодишнината на Филозофскиот факултет во Скопје 7

I. ФИЛОЗОФИЈА И ПЕДАГОГИЈА

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Југословените од XIX век до II световна војна 11

Jonče Josifovski, Summary 61

Д-р Блага Петроска, Облици на семејството во Полог 63

D-r Blaga Petroska, Family forms in the district of Polog 72

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Стјепан Антољак, Да ли би се још нешто могло рећи о хрватским кнезовима Борни и Људевиту Посавском? 129

Stjepan Antoljak, Is it possible to add anything to the interpretation of the Croatian dukes Borna and Ljudevit Posavski? 136

Stjepan Antoljak, Još nešto o „Cruvvatis et Mirmidonibus" 141

Stjepan Antoljak, Additional remarks on „Cruvvatis et Mirmidonibus" 151

Методија Соколоски, Спахии-тимариоти христијани во Прилепската нахија во средината на XV век 153

Metodija Sokoloski, Les spahis-timariotes chrétiens dans la nahie de Prilep au mileu du XVe siècle 161

Методија Соколоски, Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина од XVI век 169

Metodija Sokoloski, Les villages de dervendji dans le sandjak D'Ohrid au cours de la deucième partie du XVIe siècle 200

Христо Андонов-Полјански, Осврт на изворите и литературата за односот на Европа кон Илинденското востание 203

Hristo Andonov-Poljanski, Aperçu des sources et des ouvrages relatifs a l'attitude de l'Europe envers l'Insurrection D'Ilinden 242

Димче Коцо, Нови податоци за историјата на Климентовиот манастир Св. Пантелејмон во Охрид 245

Dimče Koco, Résumé 255

Димче Коцо, Археолошки проучувања во Охрид од 1959 до 1965 година 257

Dimče Koco, Recherches archéologiques à Ochrid de 1959 à 1965 263

Константин Петров, Истражувањата на водоводниот систем во рановизантискиот Стоби 267

Konstantin Petrov, Recherches sur le système des conduites d'eau dans Stobi paleobyzantin 303

Борка Драгојевиќ-Јосифовска, Извештај о археолошком ископавању код села Марвинаца 307

Borka Dragojević-Josifovska, Rapport sur les fouilles près du village de Marvinci faites'en 1961 347

III. КНИЖЕВНОСТ И ЈАЗИК

Харалампие Поленаковиќ, Нови материјали и студии за браќа Миладиновци (I) 353

Haralampie Polenaković, Etudes et matériaux nouveaux relatifs aux frères Miladinov 390

Гане Тодоровски, За и против „Веда Словена" 393

Gane Todorovski, For and against „Veda Slovena" 443

Борис Марков, Некои особености од вокализмот на западномакедонските говори 445

Boris Markov, Einige Besonderheiten im Vokalismus der westmakedonischen Mundarten 451

Влоѓимеж Пјанка, Проблеми на класификацијата на географските имиња од Охридско-преспанскиот базен 453

Влодзимеж Пянка, Географические названия Охридско — Преспанского бассейна 463

КНИГА XX (1968)

СОДРЖИНА

I. ФИЛОЗОФИЈА И ПЕДАГОГИЈА

Pavao Vuk-Pavlović, Doživljaj, duševnost i estetski uvidaj 5

Pavao Vuk-Pavlović, Erlebnis, Seele und ästhetische Einsicht 47

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Србите од почетокот на XX век до почетокот на II световна војна..... 49

Јонче Јосифовски, Теория познания и формальной логики у Сербов от начала XX-го века до начала второй мировой войны 111

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Stjepan Antoljak, Miscellanea mediaevalia Jugoslavica 113

Stjepan Antoljak, Miscellanea mediaevalia Jugoslavica 192

Христо Андонов-Полјански, П. Аргиријадес за балканската конфедерација и решавањето на македонското прашање 197

Hristo Andonov-Poljanski, P. Argyriadès: De la confédération balkanique et de la solution de la question Macédonienne 237

Александар Ајостолов, Развитокот на торговската куќа Арсо и Милан Генови 241

Александар Ајостолов, Развитие торгового дома Арсо и Милана Геновых 254

Константин Петров, Идентификирање локалитетот на манастирот Св. Георги Горгос 255

Konstantin Petrov, L'identification de l'emplacement du monastère st. Georgi Georgos 287

III. КНИЖЕВНОСТ И ЈАЗИК

Katalin Kovačević, Peter Preradović in den Briefen von Stephan Milow und Ivan Trnski 291

Liljana Todorova, Sur les traces de Xavier Xarmier au Monténégro 327

Лилјана Тодорова, По трагите на Ксавие Мармие во Црна Гора 336

Борис Марков, Образување на македонските галовни имиња 339

Boris Markov, Die Bildung der makedonischen Kosenamen 382

КНИГА XXI (1969)

СОДРЖИНА

Кирил Пенушлиски, Дваесет години на Универзитетот во Скопје (1949—1969) 5

I. ФИЛОЗОФИЈА И ПЕДАГОГИЈА

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Хрватите од XIX век до II светска војна 7

Jonče Josifovski, La théorie de la connaissance et la logique formelle chez les Croates au XIXe siècle 47

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Христо Андонов-Полјански, Мисијата Вилјем Мартин Лик во Македонија 49

Hristo Andonov-Poljanski, William Martin Leake's mision to Macedonia 72

Христо Андонов-Полјански, Еден непознат статистички преглед за населението во Битолскиот вилает од 1897 година 73

Hristo Andonov-Poljanski, An unknown statistical survey of the population of the vilayet of Monastir (Bitola) in the year 1897..... 119

Александар Ајдостолов, Извештаи на белгиските дипломатски претставници за Илинденското востание 121

Александар Ајдостолов, Отчет бельгийских дипломатических представителей о Илинденском восстании 149

Д-р Константин Петров, Кон прашањето за местонаоѓањето и траењето на средновековните скопски цркви 153

D-r Konstantin Petrov, La question de l'emplacement et de la durée des églises médiévales de Skopje 182

Д-р Константин Петров, Реконструкција на порталот од неидентификувана црква во Скопје 187

D-r Konstantin Petrov, La reconstruction du portail d'une église non-indentifiée à Skopje 196

III. КНИЖЕВНОСТ И ЈАЗИК

Томе Саздов, Ефрем Каранов — живот и дело 199

Tome Sazdov, Efrem Karanov (1852—1927) life and work 221

Liljana Todorova, Contribution à l'étude des contacts culturels franco-yougoslaves jusqu'à la fin du XVIIIe siècle 223

Лилјана Тодорова, Прилог кон проучувањето на француско-југословенските контакти до крајот на XVIII век 233

Оливера Јашар-Настева, За некои фонолошки измени во говорот на турското население во Гостиварско 237

Olivera Jašar-Nasteva, A propos de certains changements phonologiques dans le parler turc de la région de Gostivar 244

Борис Марков, Наставки со експресивно значење кај именките 245

Борис Марков, Суффиксальное образование имен существительных, выражающих эмоциональную окраску 300

Марија Сидоровска, Повратно-стилистичкиот компонент *си* во македонскиот јазик во споредба со чешкиот..... 301

Мария Сидоровска, Возвратно-стилистический компонент *си* в македонском языке в сопоставлении с чешским 311

Александар Спасов, Еден лексикографски обид на Рајко Жинзифов 313

Aleksandar Spasov, Un essai lexicographique de Rajko Žinzifov 332

Васо Томановић, Асоцијације језичких средстава 333

Васо Томанович, Ассоциации языковых средств 374

КНИГА XXII (1970)

СОДРЖИНА

I. ФИЛОЗОФИЈА И ПЕДАГОГИЈА

Павао Вук-Павловић, Душевност и уметност 7

Pavao Vuk-Pavlović, Seele und Kunst 76

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Хрватите од XIX век до II светска војна 77

Jonče Josifovski, The theory of knowledge and formal logic with the Croats 117

Ристо Кантарџиев, Заемните училишта во Македонија 119

Risto Kantardziev, Les écoles mutuelles en Macédoine 145

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Христо Андонов-Полјански, Обидот на Мехмед Али да подигне востание во Македонија (1839—1841 година) 147

Hristo Andonov-Poljanski, La tentative de provocation d'une émeute de Mehmed Ali en Macédoine (1839—1841) 165

Гане Тодоровски, Страници за едно македонофилство 167

Гане Тодоровски, Страницы об одном македонофильстве 190

Христо Андонов-Полјански, „Апелот" на Ѓорѓи Ив. Капчев од 1899 год. 191

Hristo Andonov-Poljanski, „L'appel" de Gorgi Iv. Karčev de 1899 202

Томе Саздов, Македонија, и посебно Прилеп, во времето на Марко К. Цепенков 205

Tome Sazdov, Macedonia and, particularly, Prilep during the time of Marko K. Cepenkov 223

Бранко Панов, Имунитетот и феудалната рента во Македонија во XI и XII век според писмата на Теофилакт Охридски 225

Branko Panov, Immunity and feudal rent in Macedonia in the 11th and 12th centuries according to the letters of Teofilakt of Ohrid 268

Константин Петров, Реконструкција на амвонот од ротондата во Коњух 271

Konstantin Petrov, La reconstruction de l'ambon de la rotonde à Konjuh .. 303

Конс̄тан̄тин Пет̄ров, Кон отвореното прашање на шестата базилика во Стоби 307

Konstantin Petrov, La question ouverte sur la sixième basilique à Stobi..... 316

Борка Драгоевиќ-Јосифовска, Један латински натпис из̄ Скупа 319

Borka Dragoević-Josifovska, Une inscription latine de Scupi 323

Иван Микулчиќ, Непознат антички град кај Мојно 325

Ivan Mikulčić, Eine unbekannte antike Stadt bei Mojno 346

Борка Драгоевиќ-Јосифовска, Депо фолеси од с. Марвинци 353

Borka Dragoević-Josifovska, Un petit dépôt des folles provenant de Marvinci 372

III. КНИЖЕВНОСТ И ЈАЗИК

Блаже Конески, Стихови на глас трпезечки 373

Blaže Koneski, Lines in the style of "trpezečki" singing 376

Александар Сп̄асов, Непозната стихотворба на Конс̄тантин Петковиќ.... 377

Aleksandar Spasov, Un poème inconnu de Konstantin Petkovič 383

КНИГА XXIII (1971)

СОДРЖИНА

I. ФИЛОЗОФИЈА И ПЕДАГОГИЈА

Јонче Јосифовски, Теоријата на познанието и формалната логика кај Словенците од XIX век до II светска војна 7

Jonče Josifovski, La théorie de la connaissance et la logique formelle au XIXe siècle chez les Slovènes 63

Pavao Vuk-Pavlović, Slikar u ontologičkome bogokazu Anselma Kanterberiskog 65

Pavao Vuk-Pavlović, Das Malergleichnis in ontologischen Gottesbeweis Anselms Canterbury 74

Рис̄то Кан̄тарџиев, Класните училишта во Македонија 81

Рис̄то Кан̄тарџиев, Классное обучение в Македонии 105

II. ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Славка Фиданова, Улогата на КПЈ во поврзувањето на борбата на работничката класа со националноослободителното движење на македонскиот народ од 1935—1941 107

Хрис̄то Андонов-Полјански, Еден извештај од 1920 година за ситуацијата во Солун и во Приморска Македонија 133

Hristo Andonov-Poljanski, An account of the situation in Salonica and Coastal (Aegean) Macedonia in 1920 150

Александар Ајостолов, Еден необјавен француски документ од 1916 година за Балканот и автономијата на Македонија 151

Александар Ајостолов, Один необъявленный французский документ 1916 года о Балканах и автономной Македонии..... 176

Љубен Лапе, Спомените на Горче Петров како извор за историјата на македонското национално-ослободително движење до 1904 година 179

Ljuben Lape, Les mèmoires de Gjorče Petrov en tant que sources pour l'histoire du mouvement de libération macèdonienne jusqu'à 1904 194

Гане Тодоровски, Прилози кон проучувањето животот и делото на Ѓорчета Петров 197

Gane Todorovski, Gjorče Petrov and Dimitar Rizov 216

Христо Андонов-Полјански, Антон Драндар и неговите становишта по македонското прашање 217

Hristo Andonov-Poljanski, Anton Drandar et ses opinions sur la question macédonienne 228

Андрија Лаиновић, Два италијанска дипломатска документа о револуционарним идејама у Београду 1871. и 1872. г. 231

Andrija Lainović, Deux documents diplomatiques italiens sur l'action révolutionaire à Belgrade de 1871 et 1872 238

Елена Зографска, Некои моменти од влијанието на грчката антика врз општествениот живот на Македонија во средината на XIX век 241

Elena Èografska, Einige Momente des Einflusses der griechischen Antike auf das gesellschaftliche Leben Makedoniens in der Mitte des 19. Jahrhunderts 251

Томо Томоски, Прилог кон убикацијата на Модричкиот манастир 255

Tomo Tomoski, Beitrag zur Lokalisierung des Klosters Modrič 258

Димче Коцо, Прилог кон проучувањето на Охрид 259

Dimče Koco, Supplément à la recherche d'Ohrid 263

Борка Јосифовска-Драгојевиќ, Еден војнички натпис из Скупа 265

Borka Josifovska-Dragojević, Une èpitaphe militaire de Scupi 267

Иван Микулчиќ, Една античка villa rustica во Тиквеш 269

Ivan Mikulčić, Eine antike villa rustica in Tikveš 284

Константин Петров, Необјаснети места на две христијански алегорски мозаични композиции 299

Konstantin Petrov, Les emplacements non-èlucidès de deux compositions allégoriques chrétiennes en mosaique 316

Константин Петров, Еден пекторален крст според калап од ранохристијанскиот Скупи 287

Konstantin Petrov, Une croix pectorale d'après un moule de la citè de Scupi palèochrétienne 295

III. КНИЖЕВНОСТ И ЈАЗИК

Ташко Белчев, Романот „Босна“ од Михал Чајковски 321

Ташко Белчев, Роман „Босния“ Михаила Чайковского 334

Ташко Белчев, Козакофилството на Михаил Чајковски како прва етапа во развојот на словенофилството во неговото творештво 368

Ташко Белчев, Казакофильство Михаила Чайковского как первый этап в развитии славянофильства в его творчестве 335

Dimitrija Gacov, Interpretation ausgewählter Balladen Schillers 373

Димитрија Гацов, Интерпретација на одбрани балади на Шилер..... 392

Евтим Кафеџиски, Проблематиката и уметничката порака на Гоголевиот „Ревизор“ 393

Евтим Кафеџиски, Проблематика и художественное своеобразие „мысли“ комедии Гоголя „Ревизор“ 410

Иванка Ковилоска-Попоска, „Големиот Гетзби“: Уметничка концепција на Ф. Скот Фицџералд за насоките на американското општество после првата световна војна 413

Ivanka Koviloska-Poposka, The Great Gatsby: F. Scott Fitzgerald's artistic concept of the trends and directions of American society after the First World War 433

Милан Ѓурчинов, Едно непознато писмо до Борис Пастернак 435

Милан Ѓурчинов, Неизвестное письмо к Б. Пастернаку..... 440

Блаже Конески, Името на градот Битола 441

Blaže Koneski, The name of the town of Bitola 446

Петар Илиевски, Григориј Пелагониски како преводач од грчки 447

Petar Ilievski, Gregorius of Pelagonia as a translator from Greek 475

Душко Томовски, Преминување на некои јаки германски глаголи од еден аблаутен ред во друг 479

Duško Tomovski, Ubergang gewisser starker germanischer verba von einer Ablautsreihe in die andere 490

Vladimir Cvetkovski, Graphemic presentation of the Slavic names in the British diplomatic documents from 1797—1839 sent from the Balkan countries 493

Владимир Цветковски, Словенските имиња во британските дипломатски документи 495

Борис Марков, Именки со значењето дејство или апстрактен поим во современиот македонски јазик 497

Boris Markov, Nomina actionis oder nomina abstracta in der gegenwärtigen makedonischen sprache 555

Петар Илиевски, Една семантичка особеност на суфиксот *-евс* во микенскиот грчки 557

Petar Ilievski, Una particalarita semantica del suffisso -évs nel greco miceneo 574

IV. РЕЗИМЕА НА ДОКТОРСКИ ДИСЕРТАЦИИ ОДБРАНЕТИ 1971 ГОДИНА НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Ружа Паноска, „Јазикот на Владо Малески“ 579

Томе Саздов, Марко К. Цепенков како собирач на македонски народни умотворби 583

Марија Сидоровска, Функции и значења на дативот и нивното изразување во современиот руски, српско-хрватски, македонски и бугарски јазик 589

Олга Мишеска-Томиќ, Категоријата „определеност“ во англискиот, македонскиот и српско-хрватскиот јазик 597

Петар Илиевски, Библиографија на објавени научни трудови, прикази, есеи и статии на академикот проф. д-р Михаил Петрушевски 607

БИБЛИОГРАФИЈА

НА ОБЈАВЕНИТЕ ТРУДОВИ НА НАСТАВНИЦИТЕ И СОРАБОТНИЦИТЕ НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Библиографијата ја среди:
ВЕРА АНТИЌ

КАТЕДРА ЗА ФИЛОЗОФИЈА

Д-р Јонче Јосифовски, редовен професор

1959

1. Неопозитивизмот, Скопје, Култура, 1959.
2. Неопозитивизмот и проблемот на вистината, Современост, октомври, 1959 стр. 733—752.
3. Осврт на списанието „Филозофија", Современост, декември 1959, стр. 928—938.

1960

4. Лукачевиот „Млад Хегел", Современост, декември 1960, стр. 1024—1032.
5. Околу една дискусија за масовната култура и масовните медиуми, Современост, октомври 1960. стр. 819—828.
6. По трагите на идеите. Современост, јуни 1960, стр. 614—625

1961

7. Што е марксистичка филозофија. Скопје, Култура 1961.
8. Маркс и Енгелс во своето време и денес. Студија кон „Раните трудови". Скопје, „Култура" 1961, стр. 7—40.

1962

9. Во што е проблемот на дијалектиката. Скопје, Трибина, 1962, бр. 2, 19—44. стр. 72—79.
10. Иван Супек и принципот на каузалитетот. Современост, бр. 1, стр. 72—79 Скопје 1962.
11. Разбирања и недоразбирања за формалната логика. Годишен зборник на Филозофскиот факултет — Скопје, 1962, кн. 14. стр. 53—87.
12. Семантика и семантичката филозофија. Скопје, Култура, 1962.
13. Теоријата на одразот — за или против. Скопје, Трибина, 1962, бр. 1, стр. 17—38.
14. Филозофијата на историјата на Хегел. Годишен зборник на Филозофскиот факултет — Скопје, 1962, кн. 13, стр. 167—222.

1963

15. Маркс и современоста. Современост, 1963, 9—10, 601—611.

16. Филозофијата на трудот. Скопје, Култура, 1963.

17. За една теорија на значењето. Современост јуни 1963, 412—417.

1964

17а. Околу една филозофска дискусија. Современост, февруари 1964, 196—205.

18. По врвиците на трудот. Културен живот, мај, јуни, 1964, 17—19.

19. Хуманизмот и насилието. Современост, јуни, 1964, 607—613.

1965

20. Аспекти на современата филозофија. „Студенски збор" за 1965 и 1966, десет броја.

21. Теоријата на познанието и формалната логика кај Југословените, докторска дисертација.

1966

22. Дали се може сумњати у дијалектику природе? Зб. Маркс и современост, Београд 1966, 361—368.

23. Деградација на човекот. Скопје, Мисла, 1966, бр. 14.

24. Помеѓу денес и утре. Скопје, Мисла, 1966, бр. 11.

25. Трагиката на прогресот. Скопје, Мисла, 1966, бр. 2.

1967

26. Le Temps Moderns — за структурализмот. Скопје, Погледи, 1967, бр. 1, стр. 149—158.

27. Марксизмот и современата филозофија. Скопје, Современост, 1967/1, 1—8.

28. Основни проблеми на логиката и логиката на исказите. Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството.

29. По распаѓата на филозофијата. Скопје, Погледи, 1967, бр. 2, стр. 106—128.

30. Увод во дискусијата на тема. „Актуелноста на хуманизмот", Скопје, Мисла, 1967, бр. 20. стр. 91—95.

31. Филозофија. Скопје, Просветно дело, 1967

1968

32. Култура, образование и универзитет. „Универзитетот денес" интер. изд. бр. 2, 1968 год. стр. 96—106.

33. Културата, образованието и универзитетот. Скопје, Погледи, 1968, бр. 4, стр. 81—104.

34. Ленин и преписката. Уводна статија кон XI „Избрани дела" од Ленин, Скопје Култура 1968, стр. 7—43,

35. Размислувања за специфичноста на уметноста, Скопје, Современост, 1968, бр. 5, стр. 470—478.

36. Судбината на личноста во современиот свет, Скопје, Погледи, 1968, бр. 3, стр. 110—112.

37. Теоријата на познанието и формалната логика кај Србите од почетокот на XX век до Втората светска војна. Годишен зборник на Филозовскиот факултет, Скопје, 1968. кн. 20, стр. 49—111.

1969

38. Етика и политика. Погледи, 1969 бр. 4—5, стр. 95—110.

39. Идеалот и стварноста на социјализмот. Погледи, Скопје, 1969/1, стр. 71—85.

40. Ленин и филозофијата, Погледи, 1969. бр. 3 стр. 15—26.

41. Помеѓу разумот и човечноста. Современост, 1969/2, 170—185.

42. Современиот момент на социјализмот. Филозофија, 1969/2, 85—96.

43. Социјалистичкиот хуманизам и самоуправувањето. Погледи, 1969/2, 30—48.

44. Развитокот на филозофската мисла од ослободувањето до денеска. Српска Академија на науките, 1969.

45. Теоријата на познанието и формалната логика кај Хрватите, прв дел — Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје 1969, стр. 5—45 и II. дел — Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје 1970. кн. 22, стр. 27—117.

46. Трудот и слободното време, Современост. Скопје. 1969/10, стр. 1027—1036.

47. Положбата на Универзитетот. Студентски збор (во две продолженија).

48. Универзитетот како проблем. Современост 1969/6, стр. 641—654.

1970

49. B. Rasel — Нова Македонија од 5. II. 1970.

50. Еден вид марксистичка филозофија. Погледи, 1970, бр. 6, 781—800.

51. Експанзија на високошколското образование и можноста за реформа на Универзитетот. Реферат на XV семинар „Универзитетот денес", 15—25 август 1970 во Дубровник.

52. За една книга и една судбина. Погледи, 1970/3, 408—417.

53. Замки на масовната култура. Видик, Сплит, 1970, бр. 20, 7—11.

54. Избрани дела на Ленин, Скопје „Култура" 1967/68.

55. Каде со утопијата. Погледи, 1970/3, 283—299.

56. Ленин и насилието. Современост, 1970, бр. 4, 241—257.

57. Ленин и диктатурата на пролетаријатот. Погледи, 1970, бр. 1—2, 19—32.

58. Лениновиот однос спрема филозофијата. Пред одржувањето на Меѓународниот симпозиум „Ленин и современоста", Загреб, мај 1970.

59. Ленин на македонски јазик. Дијалектика, Белград, 1970/1, 131—133.

60. Историја на формалната логика — умножен ракопис за студентите.

61. Можности и дилеми на цивилизацијата денес. Погледи, 1970, бр. 4, 527—536.

62. Пред една значајна годишнина и по повод едно неодбележено издание. Погледи бр. 6, 1969.

63. Превод на македонски јазик со М. Илиевски на Лениновите „Филозовски тетратки", Том X од „Одбрани дела" од „Ленин". Скопје, „Култура" 1968.

64. Превод и редакција на одбрана кореспонденција на В. И. Ленин на македонски јазик, Том XI „Одбрани дела". Скопје, „Култура" 1968.

65. Увод во симболичката логика. Скопје, издание на Универзитетот 1970.

1971

66. Еден обид за надвладување на филозофијата. Погледи, 1971, бр. 1, 130—139

67. In memoriam. Ĝerg Lukač. Погледи, 1971, бр. 3, 387—393.

68. Лењинов однос према филозофији. Зб. „Лењин без митова". Загреб, Изд. Фак. полит. наука Свеуч. у Загребу, 1970, 135—154.

69. Марксистичката филозофија и хуманизмот. Современост, 1971, бр. 1, 1—15.

70. Марксизмот помеѓу хуманизмот и антихуманизмот. Погледи, 1971, 3, 339—359.

71. Рад и слободно време. Зб. Слободно вријеме младих. Загреб, 1970, 52—58.

72. Са или без идеологије. Политика, 17. IV. 1971.

73. Work and Leisure, во „Society and Leisure", Hol, 1970. pp. 9—17.

74. Триумф на дијалектиката. Погледи 1971, бр. 2, 244—252.

75. Што со Универзитетот? Нова Македонија, 20. VI. 1971, стр. 9.

1972

76. Една историја и едно сфаќање на марксизмот, Погледи, бр. 1, 1972, стр. 124—135.

77. Lenjin in nasilie, Antropos, Zbornik simpozii aktuelnost misli Marksa, Engelsa Lenina, Ljubljana, 1971. стр. 227—235.

78. Марксистичкото образование и универзитетот, Нова Македонија.

79. Националното и интернационалното во културата, Студентски збор, ноември, 1972.

80. Светот како поле за културна соработка, „Современост", 1972, бр. 1—2, 1—7.

81. Смислата на историското случување. Погледи, 1972, бр. 4, 529—547.

82. Čovjek — stvaralačko biće, zb. Kreativnost mladih i slobodno vrijeme, Zagreb 1972, 12—19.

Д-р Десанка Миљовска, редовен професор

1951

1. Негување на традициите од Народно-ослободителната борба во воспитувањето на нашите деца, Просветно дело, Скопје, VII, 1951, бр. 7—8.

1953

2. Субјективен идеализам под видот на дијалектички материјализам, Современост, Скопје, III, 1953, бр. 5, 21—35.

1957

3. Еден интересен напис на Мисирков за економската состојба на македонското село од крајот на минатиот век, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, I, 1957, бр. 1, 235—270.

4. Меѓународното значење на Октомвриската револуција, Просветно дело, Скопје, XIII, 1957, бр. 7—8, 333—340.

5. Поговор на делото, Плеханов: „За улогата на личноста во историјата", Култура, Скопје, 1957.

1958

6. За односот меѓу личните и општествените интереси, Современост, Скопје, VIII, 1958, бр. 6, 565—579.

7. Просветата и културата во светлината на материјалите од VII конгрес на СКЈ, Културен живот, Скопје, III, 1958, бр. 5—6.

1959

8. Од историјатот на студентското движење во Скопје, Современост, IX, 1959, бр. 6.

9. Школските одбори и општествената грижа за школите, Просветно дело, Скопје, XV, 1959, бр. 1—2, 18—28.

1961

10. Училишните одбори пред нови задачи, Просветно дело, Скопје, XVII, 1961, бр. 5—6, 237—245.

11. По повод 27 март, Современост, Скопје, XI, 1961, бр. 4, 393—399.

1963

12. Економски основи друштвене структуре македонских градова у другој половини XIX века, Зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, кн. 15, 1963, 51—120.

13. Крсте Мисирков — борец за признавање на посебноста на македонскиот јазик и македонска националност, Литературен збор, Скопје, X, 1963, бр. 4—5, 1—3.

1964

14. Две развојни етапи во економско-општествениот развиток на Македонија во XIX век, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, VII, 1963, бр. 2, 35—78.

15. Неке тенденције развитка класних односа у македонском друштву у другој половини XIX века, Преглед, Сарајево, XVI, 1964, бр. 1—2, 71—89.

1965

16. Демократизација високошколске наставе, Реферат поднесен на IX меѓународен семинар „Универзитет данас", печатено во Билтенот на Универзитетот во Сараево, 1965.

1966

17. За карактерот на социјално-економските услови во Македонија во втората половина на XIX век, Развиток на државноста на македонскиот народ — материјали од Симпозиумот по повод 20-годишнината од Првото заседание на АСНОМ, Скопје, 1966, 463—469.

18. Класна структура македонског друштва у другој половини XIX века, Југословенски историски часопис, Београд, 1966, бр. 1—2.

1971

19. За студенското движење на Филозофскиот факултет во Скопје во периодот 1937—1941 год., Историја, Скопје, VII, 1971, бр. 2, 97—109.

20. 100 години од првиот обид за создавање социјалистичка држава — Париска комуна од 1871 година, Историја, Скопје, VII, 1971, бр. 1, 5—18.

Д-р Блага Петроска, вонреден професор

1958

1. Сто и десет години од Комунистичкиот манифест, Просветно дело, 1958, бр. 2.

1959

2. Бракот и семејството низ историјата, Просветена жена, 1959, бр. 2, 3, 4, 5, 6.

1962

3. Класиците на марксизмот за бракот и семејството, Култура, Скопје, 1962.

1965

4. Још увек обесправљања, Жена данас, 1965.

1966

5. Социолошкото и општествено образование, Нова Македонија, 10. VII. 1966.

6. Општествените класи во Гурвичевата социологија, Погледи, Скопје, 1966

1967

7. Облици на семејството во Полог, Годишен зборник, Филозофски факултет, 1967.

1968

8. Младината во современото општество, Нова Македонија, II, 1968.

9. Социолошки преокупации во Романија, Погледи, 1968, бр. 1—2.

10. Типологии на семејството во Југославија, во „Положај и проблеми породице", Београд, 1968.

1969

11. Изборниот процес и третманот на жената, Нова Македонија, 27-II-1969.
12. Млада генерација — што е тоа? Студентски збор, 12 мај 1969.
13. За социологијата како млада наука, Современост, XII, 1970.

1970

14. Како ќе ја искажеме националната припадност, Нова Македонија, 30. IX, 1. X. 1970.
15. Уставниот амандман XV, Нова Македонија, 25-I-1970.

1971

16. Етички мешовити бракови во СРМ, Соопштение на Симпозиумот „Нација и култура", одржан во Охрид 1971.
17. Семејни задруги во Македонија — соопштенија на Конгресот на социолозите во февруари 1971.

1972

18. Младите и општественото образование на универзитетот, Погледи, 1972, бр. 2.

Д-р Георги Старделов, вонреден професор

1951

1. Србо Ивановски: Желби и меѓи (Лирска поема), Студентски книжевни лист, Београд, I (1951), 1. V. (бр. 2).

1а. Нели?, песна, Наша реч, Београд, II (1951), 1, 46.

1952

2. Никола Јонков Вапцаров — песник кога није убио „пиштољ барутног времена", Народни студент, Београд, XVII (1952), 22. X. (бр. 19).

1953

3. Интермецо на тема: Позитивниот лик во литературата, Млада литература, Скопје, III (1953), 3—4, 69—72.
4. Однос филозофије, уметности и естетике. Дипломски рад на Групи за филозофију Филозофског факултета у Београду, 120 стр. (во ракопис).
5. Тези и антитези, Млада литература, Скопје, III (1953), 7—8, 47—50.

1954

6. Асоцијации по повод „Сказна за резбарот" од Венко Марковски. Пролегомена, Млада литература, Скопје, IV (1954), 7, 20—31.
7. Прилог кон одредувањето предметот на марксистичката естетика, Млада литература, Скопје, IV (1954), 10, 29—39.

1955

8. Апстрактно и конкретно во уметноста, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 9.

6. Две дигресии кон Дидроовата естетика (Д. Дидро: „За уметноста"), Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 5.

10. Едно предупредување на естетиката ad hoc. Надреалистички никулци во современата млада македонска поезија, Млада литература, Скопје, V (1955), 8, 34—47.

11. Литература и израз, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 7.

12. Манускрипт за анализата на една проза (Славко Јаневски: „Кловнови и луѓе"), Современост, Скопје, V (1955), 3, 181—189.

13. Mutatio elenchi, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 12.

14. Низ естетските текстови на „Ващаров" (од Димитар Митрев), Современост Скопје, V (1955), 9, 701—712.

15. Основите на една морална естетика (Имануел Кант: „За убавото и возвишеното"), Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 8.

16. Поезијата во релациите: израз, чувство, идеја, Млада литература, Скопје, V (1955), 9, 45—52.

17. Прозата на Цветко Мартиновски („Луњици", Скопје, 1955 г.), Современост, Скопје, V (1955), 10—11, 861—868.

18. Уметност и идеја. Тези за еден иден есеј, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 4.

19. Уметност и интуиција, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 2 и 3 (во две продолженија).

20. Уметничкото дело и критиката, Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 11.

21. Хегеловата естетика (II дел, издание на „Култура", Белград 1955 година), Разгледи, Скопје, втора серија, II (1955), бр. 13.

22. Хегел: „Феноменологија на духот", Млада литература, Скопје, V (1955), 6, 60—68.

23. Уплашена детска елоквенција, расказ, Млада литература, Скопје, V (1955), 3—4, 7—12.

24. Фрагмент од сознанието на едно дете, расказ, Млада литература, Скопје, V (1955), 9, 5—9.

1956

25. Благоја Иванов: „Седум умирања", Современост, Скопје, VI (1956), 9, 666—673.

26. Две аналогии, Хоризонт, Скопје, I (1956), 2. IX. (бр. 14).

27. Две поезии. Маргинални размислувања по повод книгите стихови „Одблесоци" од А. Поповски и „Животот пее и плаче" од И. Емин, Млада литература, Скопје, VI (1956), 2, 37—43.

28. За критиката без докази, Современост, Скопје, VI (1956), 1—2, 97—103.

29. Литературата меѓу две контроверзи, Хоризонт, Скопје, I (1956), 4. III. (бр. 1).

30. М. Ѓурчинов: „Време и израз", Хоризонт, Скопје, I (1956), 14. X. (бр. 17) и 28. X. (бр. 18) (во две продолженија).

31. Поезија на малечки убавини (Ацо Шопов: „Слеј се со тишината" — Издание на Книгоиздателството „Кочо Рацин" — Скопје), Хоризонт, Скопје, I (1956), 18. III. (бр. 2).

32. Проза со денот во себе (С. Дракул: „Витли во поројот"), Современост, Скопје, VI (1956), 11—12, 866—871.

33. Стил и манир, Хоризонт, Скопје, I (1956), 10. VI. (бр. 8).

34. 33 тези за една пролегомена, Млада литература, Скопје, VI (1956), 1, 49—59.

35. Уметност, Хоризонт, Скопје, I (1956), 16. IX. (бр. 15) и 30. IX. (бр. 16) (во две продолженија).

36. Уметност и време, Хоризонт, Скопје, I (1956), 9. XII. (бр. 21) и II (1957), 1. I. (бр. 1—2) (во две продолженија).

37. Уметност и експеримент, Хоризонт, Скопје, I (1956), 13. V. (бр. 6).

1957

38. Во традиционалните пропорции (А. Спасов: „Патиштата кон зборот"), Современост, Скопје, VII (1957), 1, 55—60.

39. Естетиката на современиот реализам (Димитар Митрев: „Критериум и догма"), Современост, Скопје, VII (1957), 4, 348—364.

40. За уметниковиот двојник, Хоризонт, Скопје, II (1957), 29. IX. (бр. 17).

41. Импресии од две збирки поезија (1. З. М. Јовановиќ: „Квечериште што не зборуваат"; 2. Ц. Андреевски: „Добрина"), Современост, Скопје, VII (1957), 2, 170—175.

42. Назад кон поезијата, Хоризонт, Скопје, II (1957), 1. IX. (бр. 15).

43. „Небески одред", една егзистенцијалистичка драма par exellence, Современост, Скопје, VII (1957), 6, 580—582.

44. Помеѓу два збора исти а сепак различни. Од книгата „Есеи", Хоризонт, Скопје, II (1957), 23. VI. (бр. 14).

45. Проза со емотивни акценти (Ташко Георгиевски: „Ние зад насипот"), Современост, Скопје, VII (1957), 10, 979—983.

46. Театарската критика на Јован Бошковски (Јован Бошковски: „Оплеменета игра"), Современост, Скопје, VII (1957), 7, 711—718.

1958

47. Ацо Шопов (По повод: Ацо Шопов, „Ветрот носи убаво време"), Современост, Скопје, VIII (1958), 1, 51—54.

48. „Вејка на ветерот" на скопската сцена, Современост, Скопје, VIII (1958), 4, 389—395.

49. Есеи, издание на Книгоиздателството „Кочо Рацин", Скопје, 1958, 224 стр.

50. Зборот е за превозмогнување (Кон проблемот за аналитичката и синтетичката критика), Хоризонт, Скопје, III (1958), 16. II. (бр. 4).

51. Имануел Кант: „Критика на расудувачката моќ", изд. Култура — Загреб 1957, Современост, Скопје, VIII (1958), 9, 806—810.

52. Кон Ваџаров. Поговор кон книгата: Н. Ј. Ваџаров, „Песни", издание на „Кочо Рацин", Скопје 1958, стр. 99—117.

53. Литература или публицистика? (Мето Јовановски: „Хајка на пеперутки"), Современост, Скопје, VIII (1958), 3, 259—263.

54. Мито Хаџи Василев: „Одраз — израз" (издание „Кочо Рацин" — Скопје), Политика, Београд, V (1958), 28. IX. (бр. 16280).

55. Рефрени, рефрени . . . (Радивоје Пешиќ: „Понекогаш само море"), Современост, Скопје, VIII (1958), 5, 511—514.

56. Чија е иднината (Аналитичката и синтетичката критика), Хоризонт, Скопје, III (1958), 19. I. (бр. 2).

1959

57. Естетската позиција на еден поим — или поимот на една естетска позиција, Современост, Скопје, IX (1959), 3, 242—254; 4, 360—371; 5, 459—469 (во три продолженија).

58. Етиен Сурио: „Односи меѓу уметностите" (Проблеми на компаративната естетика, изд. „Свјетлост", Сараево), Современост, Скопје, IX (1959), 7, 688—692.

59. Иво Андриќ, Проклета авлија, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1959, 123 стр. (превод од српскохрватски, со Драгица Старделова).

60. Југословенска револуционерна проза, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1959, 392 стр. (избор).

61. Меѓу доброто и злото, животот и апсурдот. Одломка од поговорот кон македонскиот превод на „Проколната авлија", Современост, Скопје, IX (1959), 1, 32—37.

62. Меѓу доброто и злото, животот и апсурдот. Поговор кон книгата: Иво Андриќ, „Проклета авлија", изд. „Кочо Рацин", Скопје, 1959, стр. 125—134.

63. Оскар Давичо: „Работен наслов на бескрајот" (Нолит — Београд, 1958), Современост, Скопје, IX (1959), 1, 81—84.

64. Основите на Кантовата естетика, Современост, Скопје, IX (1959), 6.

65. „Погобор", кон книгата: Југословенска револуционерна проза, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1959, стр. 387—390.

66. „Предговор", кон книгата: Југословенска револуционерна поезија. Антологија, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1959, стр. 5—9.

1960*)

1. Анри Бергсон: „За смеата" (изд. „Веселин Маслеша" — Сараево), Современост, Скопје, X (1960), 1, 101—104.

2. Волче Наумчевски. Предавање одржано на 6. XI. 1960 г. по повод 25-годишниот јубилеј на Волче Наумчевски, објавено во Современост, Скопје, X (1960), 9, 846—854.

3. Зихерловите општо-теоретски и естетски погледи, Современост, Скопје, X (1960), 2, 199—219.

*) Библиографијата за 1960 година е дополнително уфрлена и затоа библиографвските единици се одделно означени со бројевите од 1 до 14.

4. Макс Рафаел: „Теориіата на духовното творештво врз основа на марксизмот“ („Веселин Маслеша“, Сараево, 1960), Современост, Скопје, X (1960), 7, 740—743.

5. Марксизмот и естетиката, Културен живот, Скопје, V (1960), 8, 23—24.

6. Михо Атанасовски: „Минуваат пролети“ — или остануваат само целосните песни и можеби добрите стихови, Современост, Скопје, X (1960), 4, 390—392.

7. Повоени македонски прозаисти. Антологија, изд. „Кочо Рацин“, Скопје 1960, 311 стр. (избор).

8. Posleratni makedonski prozaisti. Antologija, изд. „Кочо Рацин“, Скопје 1960, 277 стр. (избор).

9. Првиот роман на Ташко Георгиевски, Современост, Скопје, X (1960), 7, 697—709.

10. „Предговор“, кон книгата: Повоени македонски прозаисти. Антологија, изд. „Кочо Рацин“, Скопје, 1960, стр. 5—13.

11. „Predgovor“ knjizi: Posleratni makedonski prozaisti. Antologija, изд. „Кочо Рацин“, Скопје 1960, стр. 5—11.

12. Уметноста и општеството, Културен живот, Скопје, V (1960), 4, 19—20.

13. Фридрих Ниче: „Раѓањето на трагедијата“ (Култура, 1960, Београд), Современост, Скопје, X (1960), 10, 1032—1035.

14. Карл Маркс, Беда на филозофијата. Одговор на Филозофијата на бедата од г. Прудон, изд. „Култура“, Скопје 1960, 213 стр. (превод од француски).

1961

67. Естетиката и нејзиниот предмет, Литературен збор, Скопје, VIII (1961), 2, 9—15.

68. Кон уметноста и спроти неа (По повод книгата проза од Д. Солев, издадена во духот на еден хемингвеевски наслов, наречен: „По реката и спроти неа“, „Кочо Рацин“ — Скопје, 1960), Современост, Скопје, XI (1961), 6, 576—590.

69. Кун на изложбата во Скопје. По тој пријатен повод и по еден поранешен, Нова Македонија, Скопје, XVII (1961), 10. XII. (бр. 5439).

69а. Павао Вук — Павловиќ, Делувањето на уметноста, Современост, Скопје, XI (1961), 3, 295—299 (превод од ракопис).

70. Мајски театарски теми, Современост, Скопје, XI (1961), 6, 591—599.

71. Некои етички и филозофски преокупации во делото на Иво Андриќ, Културен живот, Скопје, VI (1961), 11—12, 3—5.

72. Несклад меѓу ирационалното и рационалното (Љубиша Ташковски: „Балада за јужното небо“ — „Кочо Рацин“ — Скопје, 1960).

73. Од книгата кон читателот. Есеј, Културен живот, Скопје, VI (1961), 11—12, 23—24.

74. Пост скриптум — или кон суштината на зборот, Современост, Скопје, XI (1961), 7, 688—691.

75. Радован Павловски: „Суша, свадба и селидби“ (Изд. „Кочо Рацин“, Скопје, 1961), Современост, Скопје, XI (1961), 7, 685—687.

75а. Волче Наумчевски, Стихови изд. „Кочо Рацин", Скопје 1961 (избор и предговор).

1962

76. Естетика или социологија на уметноста (Др. Војислав Вучковиќ: Уметноста и уметничкото дело. Нолит, Београд, 1962 год.), Современост, Скопје, XII (1962), 10, 963—966.

77. Жан-Пол Сартр: За литературата и писателите („Култура — Белград, 1962), Културен живот, Скопје, VII (1962), 7—8, 39—40.

78. Кај нас воопшто не постои критериум во издавањето на современата странска литература. Прилог кон Трибината на „Културен живот": „Проблеми на издавачката дејност", Културен живот, Скопје, VII (1962), 5, 9.

79. Конфузија околу зборот стварност, „Млад борец", Скопје, XVIII (1962), (во: „Координати", месечен прилог на „Млад борец" за уметнички прашања.

80. Лазо Каровски: „Патиштa", Современост, Скопје, XII (1962), 1, 51—54.

81. Марксистичката естетика денес (За некои приговори против неа, за конфузијата во светот на некои естетички идеи и за опачината на некои места, повторно), Трибина, Скопје, I (1962), 1, 39—55.

82. Модерното и модернизмот. Еден можен поглед, изд. „Култура", Скопје 1962, 71 стр.

83. Ото Бихаљи Мерин: „Продори на модерната уметност" (Нолит, Београд, 1962), Современост, Скопје, XII (1962), 7, 682—684.

84. Поезија и традиција. Уводен збор на Симпозиумот на Струшките вечери на поезијата, август 1962.

85. Позитивизам или реализам, Нова Македонија, Скопје, XIX (1962).

85а. Фридрих Диренмат, Ветување, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1962, 162 стр. (превод од германски).

86. Поимот на естетската вредност, Нова Македонија, Скопје, XIX (1962).

87. Прашалници, Современост, Скопје, XII (1962), 7, 638—647.

88. Уметноста и филозофијата како две посебни форми на општествената свест, Современост, Скопје, XII (1962), 2, 125—137.

89. Уметноста и човекот. Есеј, Културен живот, Скопје, VII (1962), 5, 20—21.

90. Човекот пред својот портрет. Антрополошки размисли на ликовна тема, „Млад борец", Скопје, XVIII (1962), 8. III. (бр. 9) (во: „Координати", месечен прилог на „Млад борец" за уметнички прашања, бр. 10).

1963

91. Борисав Станковиќ, Избор, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1963, 118 стр. (избор и приредување).

92. Борисав Станковиќ (1876—1927), Предговор кон книгата: Борисав Станковиќ, „Избор", изд. „Кочо Рацин", Скопје 1963, стр. 5—14.

93. Двете Аџигогови прашања (Ташко Георгиевски: „Зидови"), Современост, Скопје, XIII (1963), 1, 85—90.

94. Ѓорѓи Абациев (1910—1963), Современост, Скопје, XIII (1963), 7—8, 428—431.

94а. Борисав Станковиќ, Во ноќта, расказ, во книгата: Борисав Станковиќ, Избор, изд. „Кочо Рацин", Скопје 1963, стр. 78—91 (превод од српскохрватски).

95. Општествено битие на уметноста. Реч во разговорот на тема „Литературната ситуација денес", одржан на 18. I. 1963 год., објавено во Современост, Скопје, XIII (1963), 2—3, 127—133; 133—134; 171—172; 177—179; 180; 200.

96. Прашалници (Серија втора): Напомена за естетиката на една книжевна ситуација, Современост, Скопје, XIII (1963), 1, 3—14.

1964

97. Две есеистички минијатури argumentum externum, Современост, Скопје, XIV (1964), 1, 33—45.

98. Критика на ларпурлартистичката критика, Современост, Скопје, XIV (1964), 7, 667—670.

99. Марксистичката естетика како естетички систем. Пред литературното дело на Маркс и Енгелс. Предговор кон книгата: Маркс и Енгелс, „За уметноста и литературата". Избор, изд. „Култура", Скопје, 1964, стр. 5—16.

Истото објавено и во: Современост, Скопје, XIV (1964), 10, 973—986.

100. Меѓу остриот и колебливиот збор (Бошко Смаќоски: „Распродажба на остатоците од пролетта"), Современост, Скопје, XIV (1964), 5, 497—499.

101. „Небиднина" — или лирска медитација на А. Шопов. По тој повод и по еден друг, поодамнешен, Современост, Скопје, XIV (1964), 6, 599—606.

102. Оливера Николова: „Ден за летување", Современост, Скопје, XIV (1964), 8, 829—831.

103. Praeludium кон прозата на Петре М. Андреевски, Современост, Скопје, XIV (1964), 8, 818—823.

1965

104. За убавината или против неа. Антрополошки оглед, Нова Македонија, Скопје, XXI, 31. XII. 1965 — 2. I. 1966 (бр. 6900).

105. Новата верзија на „Селото зад седумте јасени" (Славко Јаневски: Стебла, Култура, Скопје 1965), Современост, Скопје, XV (1965), 7, 460—465.

106. Повик на една нова литературна конфронтација. Нацрт за една критика на нашиот литературен панартизам. Уредничка реч пред новата серија на Современост, месечно списание за литература, уметност и општествени прашања, Современост, Скопје, XV (1965), 3, 41—48.

107. Прелистани страници (I. Увод: II. Славко Јаневски: И бол и бес; III. Димитар Солев: Кратката пролет на Моно Самоников; IV. Гане Тодоровски: Апотеоза на делникот; V. Радован Павловски: Корабија), Современост, Скопје, XV (1965), 4, 154—165.

108. Прилог за дискусијата „Дилемите на писателот пред социјалистичката стварност", Современост, Скопје, XV (1965), 4, 122—128.

109. Развиток на естетиката кај југословенските народи (Од крајот на XVI век до почетокот на II светска војна). Докторска дисертација, одбранета на Филозофскиот факултет во Скопје, 1965 година, 464 + 51 стр. (во ракопис).

1966

110. Антиестетизмот на Светозар Марковиќ, Современост, Скопје, XVI (1966), 9, 816—822.

111. Веселин Маслеша или единството на мислата и чинот, Погледи, Скопје, III 1966), 4, 92—100.

112. Естетичкото дело на Павао Вук-Павловиќ, Современост, Скопје, XVI (1966), 10, 913—926.

113. Естетската основа на литературната критика, Современост, Скопје, XVI (1966), 1, 31—42.

114. Записи од една литературна фаза. Општ поглед и осврт на поезијата, Нова Македонија, XXII (1966), 9. I. (бр. 6907).

115. Меѓу првиот и шестиот ден. Една можна слика на револуцијата, Нова Македонија, Скопје, XXII (1966), 30. IV. — 2. V. (бр. 7018).

116. Мето Јовановски: „Слана во цутот на бадемите", Современост, Скопје, XVI (1966), 2, 180—183.

117. Оглед од аксиологија, Современост, Скопје, XVI (1966), 6, 516—519.

118. Поезијата и поетиките. Прилог за Струшките дијалози 1966, објавено во Современост, Скопје XVI (1966), 7, 630—637.

119. Рефрен за одговорноста, Нова Македонија, Скопје.

119а. Павао Вук-Павловиќ, Уметничкото дело, Современост, Скопје, XVI (1966) 2, 101—108. (превод од ракопис).

1967

120. Варијација на една стара тема. Прв дел од расправата „Прилог кон периодизацијата на повоената македонска литература", Погледи, Скопје, IV (1967), 1, 81—102.

121. Веселин Маслеша како мислител и публицист: Литературно-естетската мисла. Предговор кон книгата: Веселин Маслеша, „Есеи", изд. „Култура", Скопје 1967, стр. 21—28.

122. Меѓу доброто и злото, животот и апсурдот. Поговор кон книгата: Иво Андриќ, „Проклета авлија", второ издание, изд. „Македонска книга", Скопје 1967, стр. 101—108.

123. Недоразбирања околу културата и интелигенцијата, Погледи, Скопје, IV (1967), 4, 3—19.

124. Поетското искуство на Ацо Шопов, Современост, Скопје, XVII (1967), 9—10, 799—816. Објавено и како предговор на книгата: Ацо Шопов, Избор, изд. „Македонска книга", Скопје 1968, стр. 5—25.

124а. Иво Андриќ, Проклета авлија, второ издание, изд. „Македонска книга", Скопје, 1967, 100 стр. (прегледан и поправен превод, со Драгица Стардедова).

1968

125. Ацо Шопов, Избор, изд. „Македонска книга", Скопје 1968, 113 стр. (избор).

126. Литературно-теоретското и естетичкото дело на Кочо Рацин. Соопштение поднесено на Рациновите средби, декември 1967 година, објавено во Литературен збор, Скопје, XV (1968), 3, 16—22.

127. Минатото во поетските светови денес. Уводен збор на Симпозиумот на Струшките вечери на поезијата, август 1968, објавено во Современост, Скопје, XVIII (1968), 7—8, 613—620.

128. Мито Хаџи Василев — Јасмин, или единство на умот и револуцијата, Погледи, Скопје, V (1968), 6, 5—12.

1969

129. В. И. Ленин, Одбрани дела (во 11 тома), изд. „Култура", Скопје 1967—1969 (избор, заедно со д-р Јонче Јосифовски).

130. Естетиката во македонското народно творештво. Реферат поднесен на Шестите Рацинови средби, одржани во Титов Велес, декември 1969 година, објавен во книгата: Шести Рацинови средби — Македонската народна и уметничка литература, Титов Велес 1969, стр. 46—52.

131. Кон пристапот на реформата на универзитетот. Уводно соопштение кон рефератот „Современи аспекти на демократизацијата на југословенскиот универзитет", поднесен на овогодишниот меѓународен семинар Универзитетот денес, Дубровник 1969, објавено во Погледи, Скопје, VI (1969), 4—5, 3—7 (заедно со д-р М. Недков).

132. „Predgovor", knjizi: Slavko Milosavlevski, Revolucija i demokratija. Ogled iz političke sociologije, izd. „Hronometar", Beograd, 1969, str. 3—8.

133. Savremeni aspekti demokratizacije jugoslovenskog univerziteta. Referat podnesen na XIV međunarodnom seminaru „Univerzitet danas", održanom u Dubrovniku, avgusta 1969., objavljeno u: „Univerzitet danas", Beograd, X (1969), 9—10, 46—52 (zajedno sa Dr. M. Nedkovim).

Објавено и на македонски: Современите аспекти на демократизацијата на југословенскиот универзитет, Погледи, Скопје, VI (1969) 6, 54—68 (заедно со д-р М. Недков).

134. Светови, изд. „Мисла", Скопје, 1969, 130 стр.

1970

135. Гане Тодоровски или обнова на отвореният стих. Предговор кон збирката: Гане Тодоровски, „Горчливи голтки непромолк", изд. „Мисла", Скопје 1970, стр. 5—10. Објавено и во Современост, Скопје, XX (1970), 4, 310—313.

136. Големиот Ленинов експеримент, Погледи, Скопје, VII (1970), 1—2, 5—9.

137. Естетичка пропедевтика, Погледи, Скопје, VII (1970), 4, 470—490.

138. Локалната боја и универзалното значење на поезијата. Реферат на Симпозиумот на Струшките вечери на поезијата, август 1970 година, објавено во Современост, Скопје, XX (1970), 7, 611—617.

139. Нуркање во длабините на битието (Ацо Шопов: „Гледач во пепелта", изд. „Македонска книга", Скопје, 1970 год. Современост, Скопје, XX (1970), 6, 564—568.

140. Сегашнината и иднината, Погледи, Скопје, VII, (1970), 1—2, 64—67.

141. Три аспекти на односот: револуција — демократија. Погледи, Скопје, VII (1970), 5, 622—629.

142. The Macedonien Novel. Writing in Macedonia, ed. Publishing Service, Skopje 1970, 229 p. (selected, with. P. Boškovski and Sl. Micković).

1971

143. Антеј бара почва, изд. „Македонска книга". Скопје 1971, 318 стр.

144. Добата на литературната конфронтација. Соопштение на Осмите Рацинови средби, одржани во Титов Велес, декември 1971 година (во печат).

145. Edmund Husserl in Jugoslawien. Referat an den Phänomenologischen Kongress, München, April 1971 (во ракопис).

146. Estetički pogled Pavla Vuk-Pavlovića, Kolo, Zagreb, 1971.

147. Современиот јунак во литературата. Реферат поднесен на Симпозиумот во Киев под истоименот наслов, октомври 1971.

148. Култура и минатото. Соопштение на научниот собир „Нација и култура", одржан во Охрид, октомври 1971 година (во печат).

149. Пролегомена за развитокот на естетиката и естетичките рефлексии кај Македоиците, Современост, Скопје, XXI (1971), 4, 289—314.

150. Стари и нови времиња. Естетичката заднина на конфликтот помеѓу југословенските марксисти меѓу двете светски војни, Погледи, Скопје, VIII (1971), 1, 19—44 и 2, 155—173 (во две продолженија).

151. Чинот на создавањето — чин на тотална слобода. Интервју, Нова Македонија, Скопје, XXVII (1971), 19. XII. (бр. 8947).

1972

152. Класна свест, Комунист, од 1. V. 1972, Скопје, 1972.

153. Kunst in der technischen Zivilisation. Referat für VI Internationalen Kongress der Aesthetik, Bucurest, Avgust 1972.

154. Македонски роман, изд. „Култура", Скопје, 1972, (избор, заедно со П. Бошковски и Сл. Мицковиќ).

155. Орфеј над техничката цивилизација. Соопштение на Симпозиумот на Струшките вечери на поезијата, август 1972 година.

Фрагмент од ова соопштение објавен во Нова Македонија, Скопје, XXVIII (1972), 20. VIII. (бр. 9188).

156. Пабло Неруда или леб, правда и поезија. Уводен збор на вечерта посветена на Пабло Неруда на Струшките вечери на поезијата, август 1972 година (во печат).

157. Разумот постоел отсекогаш, но не секогаш за разумна форма, Нова Македонија, Скопје, XXVIII (1972), 23. IV. (бр. 9071).

158. Марксизмот и интелегенцијата. Соопштение на научниот собир „Марксизмот денес", одржан во Охрид, ноември, 1972 година (во печат).

М-р Петре Георгиевски, предавач

1967

1. Марксовата социологија — приказ на книгата „Sociologie de Marx" од Henri Lefebvre, „Погледи", 1967, бр. 3.

2. Самоуправувањето и Сојузот на комунистите — приказ на книгата „Самоуправување и Савез комуниста" од Крсто Килибарда, „Погледи", 1967, бр. 2.

1969

3. Елементарна култура на македонском селу као предуслов развитка комуне — осврт за советувањето објавен во списанието на Југословенското здружение на социолозите, „Социологија" 1969, бр. 4.

4. Општеството во помош на семејството за позитивно влијание врз децата и младината — соопштение поднесено на Собирот во Отешево „Превентивната заштита во спречувањето на воспитната запуштеност и малолетничкото престапништво во СР Македонија", одржан на 16 и 17 септември 1969 година, а објавено во Зборникот под ист наслов „Превентивната заштита во спречувањето . . . ." во издание на Заводот за социјални прашања на СР Македонија, Скопје 1969 година.

5. Општествено-економската положба и проблемите на селската младина во СР Македонија — соопштение поднесено на Собирот „Елементарната култура на македонското село како предуслов за развитокот на комуната" што се одржа во Скопје, мај 1969 година.

1970

6. Друштвене последице незапослености у СР Македонији — статија објавена во списанието „Социологија", 1970, бр. 1.

7. Карактеристике незапослености и могућности запошљавања у СР Македонији — статија објавена во списанието „Наше теме" 1970, бр. 6.

1971

8. Можностите на школувањето и социјалната диференцијација — статија објавена во списанието „Погледи" 1971, бр. 4.

9. Социјалното диференцирање и националното изразување — соопштение поднесено на Научниот собир „Нација и култура" што се одржа во Охрид на 28 и 29 октомври 1971 година, а се наоѓа во печат во зборникот од овој Собир и е објавено во списанието „Дијалог", 1972, бр. 1.

10. Социјалната структура на Сојузот на комунистите на СР Македонија и некои нејзини импликации врз неговата улога и активност. (Еден дел од овој пообемен труд е објавен во списанието „Погледи", 1971 година, бр. 5).

11. Социјална диференцијација у образовном систему — авторизирана дискусија објавена во списанието „Гледишта", 1971, бр. 11—12.

1972

12. Социјално порекло ученика и њихово дружење — статија објавена во списанието „Гледишта", 1972, бр. 1.

13. Супротности и противречности у друштвеној структури и њихов одраз на могућности школовања омладине — соопштение поднесено на Годишното собрание на Југословенското здружение на социолозите на тема „Друштвени

конфликти и социјалистички развој Југославије" што се одржа во Порторож од 12 до 13 февруари 1972 година, а е објавено во зборникот на рефератите под приведениот наслов „Друштвени конфликти . . . .", Љубљана, книга II.

14. Социјално порекло ученика средњих школа у Скопју и његов утицај на избор типа школе — статија објавена во списанието „Социологија", 1971, бр. 4.

15. Социјалното потекло и успехот на учениците во средните училишта — статија објавена во списанието „Просветно дело", 1972, бр. 1—2.

16. Социјалното потекло и животната ориентација на средношколската младина. Магистерски труд, објавен од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1972.

17. Кон прашањето на Марксовата теорија за општествените класи — соопштение поднесено на Собирот „Марксизмот денес", што се одржа во Охрид на 2 и 3 ноември 1972 година и објавено во списанието „Погледи", 1972, бр. 6—7, а е во печат во зборникот од Собирот.

18. The family — one of the essential factors that have influence upon the success and intentions for continuation of schooling among the secondary school youth — соопштение поднесено на Third internatinal icofa seminar the scientific dasses of family policy and regional family Typologies, одржан во Дубравник, од 7 до 10 декември 1972 година.

Коле Јовановски, асистент

1971

1. Приказ „Прегнантни аксиолошки рефлекси", Студентски збор, 8-XI-1971.

2. Студија „Опредметувањето и отуѓувањето" — Студентски збор, 20-XII-1971.

1972

3. Приказот „Зошто праксис" — Студентски збор, 27-III-1972.

4. Приказ „Поттик за (ре)валоризација на автентичниот Маркс", Студенски збор, 17-IV-1972.

5. Приказ „Панорама на современиот марксизам", Студенски збор, 22. V. 1972.

6. Приказ „Потстицај за (ре)валоризацију аутентичног Маркса", Социологија, Београд, 1972, бр. 1.

7. Приказ „Во потрага по изворниот Маркс", Погледи, Скопје, 1972, бр. 2.

8. Библиографија и синопсиси на некои филозофски дела, Погледи,Скопје, 1972, бр. 4.

Ферид Мухиќ

Учество на симпозиуми, конгреси и стручни состаноци:

1. The Future of the University — прочитан во Салзбург, Австрија, септември, 1970 година.

2. Основни типови друштвених конфликата — прочитан на Советувањето на социолозите на Југославија, одржано 10—13 февруари, 1972 година на тема: Општествени конфликти и социјалистичкиот развиток на Југославија,

3. Филозофија образовања и друштвена стратегија — прочитан на Симпозиумот одржан во Загреб, 15 мај 1972 година, на тема: Марксистичко образование и социјалистички развиток.

4. Митот на масовниот човек — прочитан на II советување на филозофите и социолозите на Македонија, одржано во Охрид од 2—5 ноември, 1972 година на тема „Марксизмот денес".

Рецензии:

5. The Anatomy of Liberty: The Rights of Man without Force — W. O. Douglas.

6. Марксистичка теорија отуђења, Драгутин Лековиќ.

7. Некои проблеми од списанието „Praxis".

8. The Unfinished Revolution, Isaac Deutcher.

9. Les Originés Sociales de la Dictature et de la Democratie, Barrington Moore.

10. Социјална револуција, М. А. Селезнев.

11. Социологија, Јосифовски, Милосављевски, Чокревски.
Првите четири рецензии се објавени во „Погледи" помеѓу 1967—71, а другите во „Дијалог", бр. 1, 1972, „Социологија", бр. 2, 1972, и „Црно на бело", бр. 1, 1972 година.

Преводи:

12. The Human Zoo — Fokus, 27 октомври 1971, бр. 45.

13. Криза друштвено-политичког односа и њено превладавање — Идеје, бр. 4, 1971.

14. Основни проблеми нације — Идеје, бр. 6, 1971.

15. Фрагмент о политичкој куражи — Идеје, бр. 1—2, 1972.

16. Социолошко истраживање друштвене макро-структуре у Пољској — Социологија, бр. 2, 1972.

17. Неискоришћени потенцијали за дружбени развој — Социологија, бр. 2, 1972.

18. Антички Bios Politikos и његов значај за демократски концепт јавности у политици — Идеје, бр. 4, 1972.

Статии, есеи, расправи:

19. Авангардна уметност и авангардна критика — Дело, април, 1971, бр. 4.

20. Прилог типологији револуционарних вођа — Идеје, бр. 2, 1971.

21. Конкретното насилство и апстрактните надежи — Фокус, 27 октомври, 1971, бр. 45.

22. Филозоф или наставник по филозофија — Просветно дело, бр. 5—6, 1971.

23. Измамата на бесот — Фокус, 22 ноември, 1971, бр. 46.

24. Како се одвржува гордиски јазел — Фокус, 13 декември, 1971, бр. 47.

25. Ideal i nužnost u delu Rose Luxemburg — Ideje, бр. 5, 1971.

26. Хипотезата за основната конституента на човечката дејност — Погледи, бр. 2, 1972.

27. Ка дефиницији револуције — Социологија, бр. 1, 1972.

28. Идеологија — Дијалог, бр. 1, 1972.

29. Издавање на филозофска литература кај нас — Дијалог, бр. 1, 1972.

30. Издавачките потфати и националната култура — Црно на бело, бр. 1, 1972.

31. Дел од рефератот поднесен во Охрид за II советување, 1972, објавен во Студентски збор, бр. 30, 20 ноември, 1972.

32. Митот на масовниот човек — Погледи, бр. 6—7, 1972.

КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈА

Д-р Ристо Кантарџиев, редовен професор

1952

1. Воспитание на свесна дисциплина кај учениците, Просветно дело, Скопје, 1952/VIII, бр. 5—6, 28—44.

1954

2. Улогата на наставникот во подобрувањето квалитетот на наставно-воспитната работа во училиштето, Просветно дело, Скопје, 1954/X, бр. 3—4, 174—191.

3. Проблемот на моралното и општественото воспитание во нашето училиште, Просветно дело, Скопје, 1954/X, бр. 9—10, 514—538.

1957

4. Неколку документи за отворањето на првите славјански училишта во Охрид во XIX век, Просветно дело, Скопје, 1957/XIII, бр. 7—8, 387—399.

5. Моралното воспитание на децата во семејството, Flaka e Vllaznimit, Скопје, 1957, бр. 340.

6. Воспитание на социјалистички патриотизам кај децата, Flaka e Vllaznimit, Скопје, 1957, бр. 351.

1959

7. „Моралот" и „научниот" метод на бугарскиот професор Н. Чак'ров, Просветен работник, Скопје, 1959, бр. 114.

1960

8. Некои документи за дејноста на српската просветна пропаганда во Македонија во 60-те и 70-те години на минатиот век, Просветно дело, Скопје, 1960/XVI, бр. 7—8, 395—421.

1961

9. Учебници и книги што биле во употреба во македонските училишта во XIX век, Просветно дело, Скопје, 1961/XVII, бр. 7—8, 428—447.

1962

10. Основно школство у Македонији, Енциклопедија Југославије, Загреб МСМ XII, 5, 643—644.

11. Средње школе у Македонији, Енциклопедија Југославије, Загреб, МСМ XII, 5, 644—645.

12. Јосиф Ковачев, Енциклопедија Југославије, Загреб, МСМ XII, 5.

1964

13. Македонските училишта во минатото, Иселенички календар, Скопје, 1964, 75—79.

14. Ќелијните училишта во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1964/XX, бр. 7—8, 331—348.

15. Наставата во ќелијните училишта, Просветно дело, Скопје, 1964/XX, бр. 9—10, 455—484.

1965

16. Македонското преродбенско училиште, Култура, Скопје, 1965, 226.

1966

17. Јосиф Ковачев — основач на првите педагошки училишта во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1966/XXII, бр. 1—2, 32—41.

18. Првиот буквар изработен по гласовната аналитичко-синтетичка метода во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1966/XXII, бр. 5—6, 283—296.

1967

19. 50 години од Големиот октомври, Просветно дело, Скопје, 1967/XXIII, 487—494.

1968

20. Јосиф Ковачев — реформатор на учебното дело во Македонија, Нова Македонија, Скопје, 28. IV. 1968.

21. 75 години од основањето на Катедрата за педагогија во Белград, Просветно дело, Скопје, 1968/XXIV, бр. 9—10, 552—555.

1970

22. Прилог кон библиографијата на историјата на школството и просветата на Македонија од 1946 до 1969 година, Просветно дело, Скопје, 1970/XXVI, бр. 3—4, 283—293. (Препечатено во „Зборник за хисшорију школства и просвјете", Загреб, 1969—1970, бр. 5, 413—422).

23. Македонската преродбенска учебна книжнина, во книгата, „Просветно дело — Скопје, 1945—1970", Скопје, 1970, 71—91.

24. Заемните училишта во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1970, 22, 119—146. (Препечатено во „Зборник за хисшорију школства и просвјете", Загреб, 1969—1970, бр. 5, 103—124).

25. Дваесет и петгодишнина на „Просветно дело" — првото педагошко списание во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1970/XXVI, бр. 7—8, 427—440.

26. Ќелијните училишта во Македонија, во книгата „Одбрани трудови“ — издание на Педагошкото друштво на СР Македонија, Скопје, 1970, 144—181 (повторно објавено).

27. Јосиф Ковачев — основач на првите педагошки училишта во Македонија, во книгата „Одбрани трудови“, Скопје, 1970, 235—242.

1971

28. Женските училишта во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1971/XXVII, бр. 3—4, 193—205.

29. Класните училишта во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1971, 23, 81—106.

1972

30. Јосиф Ковачев — основоположник модерног школства у Македонији, Педагогија, Београд, 1972/X (XXVII), 1, 36—42.

31. Развитокот на школството и просветата во Македонија, сп. „Шах“ — издание на Олимпискиот комитет на XX шаховска олимпијада, 1972.

Анатоли Дамјановски, вонреден професор

1951

1. Јордан Хаџи Константинов — Џинот како географ, Културен живот, 1951, бр. 5.

1956

2. Георг Поли: Како ќу решити математички задатак, Просветно дело, 1956, бр. 9—10, 535—536.

1957

3. Менување карактерот на разговорот во современо организираната настава, Просветно дело, 1957, бр. 7—8, 352—362.

4. Околу школувањето на работната техника, Просветен работник, 1957, април.

5. Роберт Дотран — Лео Вебер — Вернер Лустенбергер: По нови патишта, Просветно дело, 1957, бр. 3—4, 201—206.

1958

6. Клонимир Шкалко: Школска инспекција — друштвено-педагошка функција и методика рада, Просветно дело, 1958, бр. 7—8, 386—390.

7. Потребата и можностите за осознавање на работниот пат во наставата од учениците, Просветно дело, 1958, бр. 7—8, 327—336.

8. Проблемните ситуации во наставата како една форма на активирањето на учениците, Просветно дело, 1958, бр. 1—2, 12—22.

1959

9. Местото и педагошката функција на ученичкото досие, Просветно дело, 1959, бр. 3—4, 143—163 (заедно со Б. Петровски).

10. Родителите, децата и филмот, Билтен на Советот на друштвата за грижи и воспитување на деца и младинци на НРМ, ноември 1959, 8—18.

1960

11. Карл Маркс и изборот на професијата, весн. Просветен работник, 1960, бр. 133.

12. Младите и возрасните, во книгата: Детето — наша грижа, во издание на Советот на друштвата за грижи и воспитување на децата и младината на НРМ, 1960, 132—141.

13. Начини на изразување на достигнатиот успех и напредок на учениците — описно оценување. Просветно дело, 1960, бр. 5—6, 254—267.

14. Филмот и телевизијата во воспитувањето на децата, во книгата: Детето — наша грижа, во издание на Советот на друштвата за грижи и воспитување на децата и младината на НРМ, 1960, 168—178.

1961

15. Воспитно-образовното значење на групните форми на работа и нивната артикулација, Flaka e Vllaznimit, 1961, бр. 548, 549.

16. Оспособување на учениците да ги применуваат знаењата во практика, Просветно дело, 1961, бр. 9—10, 526—536.

17. Следење и оценување успехот и напредокот на учениците, Flaka e Vllaznimit, 1961, бр. 543, 545, 546.

1963

18. Карл Маркс за проблемите на воспитанието и образованието, Просветно дело, 1963, бр. 5—6, 223—232 (заедно со Љ. Копровски).

19. Маркс, Енгелс, Ленин за воспитанието и образованието, Култура, Скопје, 1963, 388 (избор, превод и предговор од 45 стр. — заедно со Љ. Копровски).

20. Проблемот на современото сфаќање на општото образование, Просветно дело, 1963, бр. 9—10, 495—517 (заедно со Љ. Копровски).

1964

21. Летувањето и детето, во книгата: Весело лето, издание на Советот на друштвата за грижи и воспитување на деца и младинци на СРМ, 1964, 5—17 (заедно со Б. Петровски).

22. Некои особености на психофизичкиот развиток на децата од 7—15 години, во книгата: Весело лето, издание на Советот на друштвата за грижи и воспитување на децата на СРМ, 1964, 18—43 (заедно со Б. Петровски).

1965

23. Основни тенденции во развитокот и примената на програмираната настава, Просветно дело, 1965, бр. 9—10, 417—434.

1966

24. Креативната активност на учениците во наставата — од педагошката теорија во САД, Просветно дело, 1966, 297—307.

25. Некои аспекти на развивањето сознавачката самостојност на учениците во наставата, Просветно дело, 1966, бр. 9—10, 483—498.

1967

26. Креативноста, нејзиното поттикнување и формирање кај децата, Просветно дело, 1967, бр. 3—4, 113—128.

27. Креативноста кај децата и младината, Културен живот, 1967, бр. 5—6, 6—9.

1968

28. Некои аспекти на функцијата на образованието во современата култура, Погледи, 1968, бр. 182.

29. Некои аспекти на функцијата и карактерот на педагошката практика во системот на студирањето на педагошката наука, Просветно дело, 1968, бр. 7—8, 331—344 (заедно со Љ. Копровски).

30. Развојот на самоуправните општествено-економски односи во областа на образованието е суштествена претпоставка за конституираното развивање и унапредување на воспитно-образовните дејности, Просветно дело, 1968, бр. 7—8 320—323.

31. Функцијата и организацијата на факултативните наставни курсеви во советското десетгодишно општообразовно училиште, Просветно дело, 1968, бр. 1—2, 65—72.

1969

32. Некои аспекти на интензивирањето на воспитната функција на наставата, во книгата: Превентивна заштита за спречувањето на воспитната запуштеност и малолетничкото престапништво во СР Македонија, Скопје, 1969, 62—79.

33. Основни претпоставки за изградување на систем за стимулирање на успехот и напредокот на учениците, Просветно дело, 1969, бр. 3—4, 216—224 (заедно со Љ. Копровски).

34. Откривање, идентификување и педагошка работа со натпросечните и талентираните ученици, Просветно дело, 1969, бр. 5—6, 287—296 (заедно со Љ. Копровски).

35. Современо општо образование, Културен живот, 1969, бр. 9—10, 7—11.

36. Форми на признанија за постигнатиот успех и напредок на учениците, Просветно дело, 1969, бр. 7—8, 402—410 (заедно со Љ. Копровски).

37. Функцијата и содржината на современото општо образование, Просветно дело, 1969, бр. 1—2, 19—30.

1970

38. Актуелноста на Лениновата мисла и акција за педагошката теорија и практика, Просветно дело, 1970, бр. 3—4, 173—187 (заедно со Љ. Копровски).

39. Каков матурски испит, Журнал, 1970, бр. 125.

40. Лениновиот концепт за воспитувањето и образованието, Погледи, 1970, бр. 1—2, 33—47 (заедно со Љ. Копровски).

41. Основни тенденции во развојот на средното образование, Просветен работник, 1970, бр. 329 и 330.

42. Петдневна работна недела во училиштата, Просветен работник, бр. 321, 1969.

43. Позитивната развојност во третирањето проблемите на наставата „Просветно дело", 1970, бр. 7—8, 448—456.

44. Погледи Коменског за учење са разумевањем у настави, Педагогија, бр. 1, 113—117.

45. Самостојноста кај децата и нејзиното поттикнување и формирање, Зборник за родители I, Скопје, 1970, 7—14.

46. Стил васпитно-образовног рада у основној школи и слободно време ученика, во книгата: Слободно вријеме младих — стручно и научно истраживачки радови на првом колоквију у Башком Пољу, 1969, Загреб 1970, 110—115; и во Просветно дело, 1969, бр. 9—10, 492—499 (заедно со Љ. Копровски).

47. Функцијата и физиономијата на учебникот во процесот на современата настава, во јубилејното издание на Просветно дело — 25 години издавачка дејност, Скопје, 1970, 93—106; и во Зборникот: Савремени уџбеник и проблеми рада на њему, 1970, 18—26.

1971

48. Воспитната функција на училиштето, Просветно дело, 1971, бр. 1—2, 1—7 (заедно со Љ. Копровски).

49. Иновациите во образованието и нивното организирано применување, Нова Македонија, од 10, 11, 13 јули 1971.

50. Основни тенденции во програмирањето на образовните содржини, Просветен работник, ноември 1971, бр. 357.

51. Проблемот на програмирањето на воспитната работа, Просветно дело, 1971, бр. 9—10, 557—564.

52. Слабиот успех на детето во учењето, во книгата — Семејството и воспитувањето на детето, во издание на Советот за грижи и воспитување на децата на СРМ и Педагошкото друштво на СРМ, Скопје, 1971, 31—44.

53. Третманот и карактерот на иновациите во воспитно-образовната работа денес, Просветен работник, бр. 356, ноември 1971.

54. Учебници, во публикацијата „Македонија", во издание на Македонската академија на науките и уметностите.

1972

55. Основни претпоставки за изградување систем на стимулирање и идентификување на талентираните ученици, во Зборникот на трудови од Третиот меѓународен колоквиум за креативноста и младите, Загреб 1972 (заедно со Љ. Копровски).

Љубчо Којровски, вонреден професор

1951

1. Неколку напредни морални елементи кај Прличев (I дел), Просветно дело, Скопје, VII, 1951, бр. 2, 50—66.
2. Неколку напредни морални елементи кај Прличев (II дел), Просветно дело, VII, 1951, бр. 9—10, 56—66.

1955

3. Воведување на гласовната метода кај нас, Просветен работник, Скопје, 1955, бр. 50.

1956

4. Взаемните училишта кај нас во минатиот век, Просветен работник, Скопје, 1956, бр. 65.
5. Неколку белешки за училишната политика на Егзархијата во Македонија во втората половина на минатиот век, Просветно дело, Скопје, XII, 1956, бр. 5—6, 281—297.
6. Школството на туѓите народности кај нас, Просветен работник, Скопје, 1956, број 55.

1957

7. Испитувањето и оценувањето како педагошки проблем, Просветен работник, Скопје, 1957, број 91.
8. Кои се основните недостатоци на испитувањето и оценувањето во нашите училишта? Просветен работник, Скопје, 1957, број 86.
9. Објективни форми за испитување, Просветен работник, Скопје, 1957, број 87.
10. Писмено испитување и описно оценување, Просветен работник, Скопје, 1957, број 89.
11. Фантазијата во детскиот живот, Просветена жена, Скопје, 1957, број 5.

1958

12. Јохан Хајнрих Песталоци (по повод 130 години од неговата смрт), Просветен работник, Скопје, 1958, бр. 93.
13. Карл Маркс (по повод 75 години од неговата смрт), Просветен работник, Скопје, 1958, бр. 97.

1960

14. Некои аспекти на подготовката на учениците за производствена практика, Просветен работник, Скопје, 1960, бр. 140.
15. Некои прашања во врска со наставата по педагошката група предмети во учителските школи, Просветно дело, Скопје, XVI, 1960, бр. 5—6, 268—278.
16. Посестрано следење на напредувањето на учениците, Просветен работник, Скопје, 1960, бр. 135.
17. Повеќе време за нашите деца, во книгата „Детето наша грижа", Скопје, 1960, 125—132.

1963

18. Карл Маркс за проблемите на воспитанието и образованието (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XIX, 1963, бр. 5—6, 223—232.

19. Маркс, Енгелс, Ленин за воспитанието и образованието, Култура, Скопје, (избор, превод од руски и предговор, заедно со Анатоли Дамјановски), 1963.

20. Проблемот на современото сфаќање на општото образование, (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XIX, 1963, бр. 9—10, 495—517.

1964

21. Главните фактори во развитокот на личноста, Култура, Скопје, 1964, 96.

1965

22. Македонското преродбенско училиште, Просветно дело, Скопје, XXI, 1965, бр. 7—8, 405—412.

23. Проблемот на определувањето на воспитните цели, Просветно дело, Скопје, XXI, 1965, број 7—8, 331—347.

1966

24. Некои аспекти на современиот третман на поимот сестрано развиена личност, Просветно дело, Скопје, XXII, 1966, 7—8, 349—364.

1967

25. За целите на моралното воспитување, Погледи, Скопје, IV, 1967, бр. 3, 89—99.

26. Проблемот на проширувањето на предметот на педагогијата, Просветно дело, Скопје, XXIII, 1967, бр. 1—2, 1—10.

1968

27. Влијанието на современата техника врз концепцијата на општото образование (приказ), Погледи, Скопје, V, 1968, бр. 1—2, 246—250.

28. Некои аспекти на функцијата и карактерот на педагошката практика во системот на студирањето на педагошката наука, (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXIV, 1968, бр. 7—8, 331—341.

29. Општествената одговорност за етичкиот развој на младите, Нова Македонија, Скопје, 1968, 22 април.

30. Проблем определења циљева и задатака моралног васпитања, Педагогија, Београд, VI, XXIII, 1968, бр. 1—2, 30—34.

31. Фундаменталните проблеми од областа на образованието бараат поразработен и поегзактен пристап, Просветно дело, Скопје, XXIV, 1968, бр. 7—8, 318—322.

1969

32. Откривање, идентификување и педагошка работа со натпросечните и талентираните ученици, (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXV, 1969, бр. 5—6, 287—295.

33. Основни претпоставки за изградување на системот за стимулирање на успехот и напредокот на учениците, (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXV, 1969, бр. 3—4, 216—225.

34. Стил васпитно-образовног рада у основној школи и слободно време ученика, Зборник: „Слободно вријеме младих" (стручни и научно-истраживачки радови, први колоквиј, Башке Поље, 1968), (заедно со Анатоли Дамјановски), Загреб, 1969, 110—115.

35. Стилот на воспитно-образовната работа во основното училиште и слободното време на учениците (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXV, 1969, бр. 9—10, 492—499.

36. Форми на признанија за постигнатиот успех и напредокот на учениците, Просветно дело, (заедно со Анатоли Дамјановски), Скопје, XXV, 1969, бр. 7—8, 402—410.

1970

37. Актуелноста на Лениновата мисла и акција за педагошката теорија и практика (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXVI, 1970, бр. 3—4, 173—187.

38. Некои аспекти на општата педагошка проблематика, Просветно дело, Скопје, XXVI, 1970, бр. 7—8, 441—448.

39. Самоуправна и етатистичка педагогија, Педагогија, Београд, VIII, XXV, 1970, бр. 2, 307, 308, 309, 320, 342, 367.

40. Сфаќањата на Ј. А. Коменски за човечката природа и нејзината воспитливост, Просветно дело, Скопје, XXVI, 1970, бр. 1—2, 1—10.

41. Лениновиот концепт за воспитувањето и образованието (заедно со Анатоли Дамјановски), Погледи, Скопје, VII, 1970, 1—2, 33—47.

1971

42. Воспитната функција на училиштата, (заедно со Анатоли Дамјановски), Просветно дело, Скопје, XXVII, 1971, бр. 1—2, 1—8.

43. Еден обид да се утврди интензитетот на некои причини при социјалното групирање на воспитаниците (заедно со Томе Николовски), Просветно дело, Скопје, XXVII, 1971, бр. 5—6, 276—284.

44. Методиката на воспитната работа во нашата педагошка теорија, Просветно дело, Скопје, XXVII, 1971, бр. 9—10, 570—576.

45. Неке претпоставке за изграђивање система за стимулирање и идентификовање талентираних ученика (Зборник радова, III међународног колоквија на тему: Омладина и креативност), Загреб, 1971.

46. Поттикнувањето и казнувањето во семејното воспитување, Зборник: Семејството и воспитувањето на детето, 1971, 109—123.

47. Слободното време на младите, Просветен работник, Скопје, 1971, 342, 343.

1972

48. Дилеме око стратегије образовања, Просветни преглед, Београд, 1972, бр. 37—38.

49. Каква образовна политика, Нова Македонија, Скопје, 1972, од 3 декември.

50. Некои дилеми во дефинирањето на функцијата на училишниот систем. Погледи, Скопје, IX, 1972, бр. 6.

51. Општествено-економските промени и некои аспекти на образовните феномени, Просветно дело, Скопје, XXVIII, 1972, бр. 7—8.

52. Педагошкиот лик на Григор Прличев, Просветно дело, Скопје, XXVIII, 1972, бр. 5—6, 289—307.

Д-р Наум Тодороски, доцент

1966

1. Популаризација и комерцијализација психолошких знања, Гледишта, Београд, 1966, бр. 4.

1967

2. За креативноста и психо-социјалните пречки за нејзиното јавување и развиток, Просветно дело, Скопје, 1967, бр. 7—8.

1968

3. Односи у породици и ментално здравље, Положај и проблеми породице, 1968, во издание на Институтот за политички студии на Факултетот за политички науки во Белград.

4. Патриотизмот и личноста, Историја, Скопје, 1968, бр. 2.

5. Прифатеност во групата и димензиите на невротичност и екстровертираност кај личноста, Просветно дело, Скопје, 1968, бр. 3—4.

6. Утицај информације о успеху ученика на оцењивање писмених задатака, Психологија, бр. 2, Београд, 1968, (со Зоре Стојановски).

1969

7. Граѓаните на Скопје и изборите во 1967 година, НИП Нова Македонија, Скопје, 1969, (заедно со Јаков Лазароски).

8. Конфликтни и фрустрациони ситуации. РТВ, Скопје, 1969.

9. Мотивација на човековата активност, РТВ, Скопје, 1969.

10. Поделба на мотивите, РТВ, Скопје, 1969.

11. Реакции во конфликтни и фрустрациони ситуации, РТВ, Скопје, 1969.

12. Фактори за развитокот на личноста, РТВ, Скопје, 1969.

1972

13. Self-acceptance and acceptance by peers, (doctoral dissertation, Michigan State University, East Lansing), University Microfilms, Ann Arbor, Michigan 1972.

Ѓорѓи Делчев, асистент

1956

1. Се формира Завод за културно-просветен и наставен филм на СРМ, Просветен работник, бр. 69 од 8. XI. 1956.

1957

2. Дијафилмот и хелиотон сликите во наставата, Просветен работник, 1957.
3. Заклучоци од советувањето на педагозите во Белград, Билтен на Заводот за културно-просветен и наставен филм, бр. 1/1957.
4. Задача на билтенот, Билтен на Заводот за културно-просветен и наставен филм, бр. 1/1957.
5. Формиран е Завод за културно-просветен и наставен филм, Билтен на Заводот за културно-просветен и наставен филм, бр. 1/1957.

1958

6. Ревија наставних филмова у Битољу, Филм у просвећивању, Београд, 1958, бр. 3.

1959

7. Наставниот филм — ефикасно наставно средство, Просветен работник, бр. 122 од 17. IX 1959.
8. Филмот и училиштето, во публикацијата на Советот за грижи и воспитување на децата и младината на СРМ „Влијанието на филмот во воспитувањето на децата и младината", Скопје, 1959.

1960

9. Филмот и дијафилмот во основните училишта, Просветен работник, бр. 131 од 9. II. 1960.

1961

10. Ревије филмова за децу, Филм у просвећивању, Београд, 1961, бр. 15.
11. Филмот во воспитно-образовната работа со возрасните, Билтен на Сојузот на работничките и народните универзитети на СРМ, бр. 3/1961.
12. Филмот и прославата на 20-годишнината од нашата револуција, Нова Македонија, 16. VII. 1961.

1962

13. Програмата по методика за учителските школи во СРМ, Млад учител, 1962.
14. Филм и наша сеоска омладина, Филм и омладина, II дел, Белград, 1962.

1964

15. За натамошниот развој на нашето општество од извонредно важно значење е правилното образование и воспитување на нашето младо поколение, Студентски збор, декември 1964,

1966

16. Филмот и детето, Просветно дело, бр. 9—10/1966.

1969

17. Како се унапредува педагошката практика во Франција, Просветен работник, бр. 319 од 1. XII. 1969.

18. Се одржа 25-иот интернационален конгрес на педагозите модернисти во Гренобл, Просветен работник, бр. 316 од 15. X. 1969.

19. Филмско образование на наставниците, Просветен работник, бр. 318 од 15. XI. 1969.

20. Филмско образование на учениците во Унгарија, Просветен работник, бр. 317 од 3. X. 1969.

21. Филмското образование на учениците и наставниците во СР Босна и Херцеговина, Просветен работник, бр. 320 од 15. XII. 1969.

22. Филмот, детето и родителите, Родители и деца, бр. 9—10/1969.

1970

23. Радиовизијата како форма на работа во наставата, Просветен работник, бр. 323 од 28. I. 1970.

1972

24. За работните тетратки по математика, Вечер, бр. 2732 од 16. III. 1972.

25. Каде е вистината (по повод новата програма по почетно читање и пишување), Просветен работник, бр. 366 од 15. IV. 1972.

26. Новата програма по почетно читање и пишување не нуди ништо ново, Просветен работник бр. 364 од 17. III. 1972 година.

Никола Пејпров, асистент

1963

1. Со какви работни навики доаѓаат учениците во средните училишта, Млад учител, 1963.

2. Воспитната улога на литературата за деца, Просветно дело, 1963, бр. 1—2, (заедно со В. Подгорец).

1966

3. Испитувањето и оценувањето во современата педагошка и психолошка пракса, Просветно дело, 1966, бр. 1—2.

1968

4. Говорот кај децата, Просветен работник, 1968.

5. Воспитување на говорот кај децата, Родители и деца, 1968, бр. 6.

6. Детето и учењето, Родители и деца, 1968, бр. 3.

1969

7. Информација за работата и активноста на Педагошкото друштво на СРМ, Просветно дело, 1969, бр. 3—4.

8. Натамошен подем на педагошката наука, Просветен работник, 1969, бр. 309.

9. Поделбата на децата во групи во предучилишната установа, Родители и деца, 1969, бр. 9—10.

10. Предучилишната установа потреба за секое дете, Родители и деца, 1969, бр. 1.

1971

11. Некои белешки за предучилишните установи во СССР, Просветно дело, 1971, бр. 5—6.

12. Приказ на Прирачникот и работните листови во детските градинки и на почетокот на школувањето од Баар, Просветно дело, 1971, бр. 3—4.

1972

13. Забавиштето како најпогодна форма за едногодишно масовно подготвување на децата за училиште, Просветен работник, 1972.

14. Зрелост и подготвеност за поаѓање на децата во училиште, Просветно дело, 1972, бр. 3—4 (заедно со Н. Цутевски).

15. Основни форми за подготвување на децата за поаѓање на училиште, Просветно дело, 1972, бр. 5—6.

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

Андонов—Полјански д-р Христо, редовен професор

1949

1. Јане Сандански. — Студентски весник, (Скопје), 1 мај 1949, 3.

1951

2. Odjek Ilindenskog ustanka u Sloveniji. — Nastava istorije u srednjoj školi (Zagreb) 1/2 (1951), 126—133.

1953

3. Странскиот печат за Илинденското востание. Скопје 1953, 185.

4. Активноста на Крсте П. Мисирков околу организирањето на „Македонското другарство" во Русија и неговата статија „Економските причини на македонското движење." — Просветно дело (Скопје) 9—10 (1953), 50—58.

5. За некои одгласи на Илинденското востание во САД. — Македонија (Скопје) I/4 (1953), 5.

6. Студентската младина на Балканот и македонското прашање. — Млад борец (Скопје) VII/19 (1953), 6—7.

7. Прилог кон библиографијата по археологијата на Македонија. Скопје, Институт за национална историја 1953, 59 (Рец. — И. Катарциев, Современост IV/1—2 (1954), 142—145; К. Балабанов, Весник 1—2 (1954), 29.

8. Ехото на Илинденското востание сред југословенските народи. — Илинденски зборник 1903—1953. Скопје, Институт за национална историја 1953, 221—254.

9. Ехото на Илинденското востание сред југословенските народи. — Трудбеник (Скопје) III/4 (1953), 3.

10. Подршка српских социјалиста македонским револуционарима. — Борба (Београд) XVIII/194 (1953), 2.

11. За некои одгласи на Илинденското востание во светот. — Трудбеник III/5 (1953), 4.

12. Васил Чакаларов за Илинденското востание. — Нова Македонија (Скопје) X/2688 (1953), 2.

13. Илинденското востание и француското општествено мислење. — Трудбеник III/6 (1953), 3.

14. Странскиот печат за Илинденското востание. — Млад борец VIII/21 (1953), 3.

15. Марко Бочвар. — Нова Македонија (Разгледи) 43 (1953), 172, 175.

16. Санитарното дело во Македонија по Илинденското востание организирано од британскиот „Македонски помошен комитет". — Нова Македонија X/2692 (1953), 2.

17. Жените во Европа и САД за Илинденското востание. — Просветена жена (Скопје) IX/8—9 (1953), 2.

18. Odjek Ilindenskog ustanka u Hrvatskoj. — Vjesnik (Zagreb) XIV/2617 (1953), 2.

19. Илинденското востание и општественото мислење во Англија. — Трудбеник III/7 (1953), 3.

20. Илинденски устанак и Српска социјал-демократска партија. — Политика (Београд) L/14565 (1953), 5.

21. Зборови од Дојран. — Македонски јазик (Скопје) IV/2—3 (1953), 47—48, 70—71.

22. „Портре на уметникот" од Винсет ван Гог. — Млад борец VIII/8 (1953), 4.

23. А. Митрев, Христо Узунов. Скопје 1953 — Современост (Скопје) III/7 (1953), 84—88.

24. Обид за студија или водич. Б. Јосифовска, Водич низ Стоби. — Нова Македонија (Разгледи) 48 (1953), 190.

25. М. Апостолски, Завршните операции на НОВ за ослободувањето на Македонија. Скопје 1953. — Нова Македонија (Разгледи) 40 (1953), 158.

1954

26. Требениште. — Македонија II/9 (1954), 37.

27. Н. Димиќ, Библиографија на статии и книги за НОБ во Македонија. Скопје 1953. — Разгледи (Скопје) I/4 (1954), 14.

28. Stanko Vraz „Ilir iz Štajera", Izdajatelj makedonskih narodnih pesmi. — Kronika (Ljubljana) II/4 (1954), 50—51.

29. Од историјата на тутуновото производство во Македонија. — Трудбеник IX/34 (1954),4.

30. Од историјата на тутунопроизводството во Македонија за периодот 1803—1808. — Тутун (Скопје) IV/3 (1954), 108—109.

31. Атила — „бич божји". — Млад борец 3 (1954), 6—7.

32. Македонците во трговијата на Средна и Југоисточна Европа. — Трудбеник IX/132 (1954), 4.

33. „Жива Антика". — Разгледи I/22 (1954), 11.

34. Пеонија и Пеонците. — Нова Македонија (Забавен прилог) 2 (1954).

35. Турски документи за македонската историја. II. Скопје 1953. — Разгледи I/4 (1954), 10—11.

36. Далеку од својата земја. — Нова Македонија (Забавен прилог), 36, 37 (1954).

37. Makedonci in Slovenci pred 50 leti. – TT (Tedenska Tribuna) (Ljubljana) 47 (1954), 4.

38. Средбата во Мирцштег. — Разгледи 12 (1954), 4.

39. Односот на Ромуалд Пржевалски спрема македонското национал-ослободително движење. — Современост IV/4 (1954), 344—351.

40. Makedonski begunci u Sloveniji posle Ilindenskog ustanka. — Istoriski pregled (Београд) I/1 (1954), 50—52.

41. Jubilarna izdanja u Makedoniji povodom pedesetgodišnjice Ilindenskog ustanka (1903—1953). — Istoriski pregled I/1 (1954), 63—64.

42. О одјеку Илинденског устанка међу југословенским народима. — Илинден 1903. Из борбе македонског народа за националну слободу. Београд 1954, 92—116.

43. Околу учеството на Македонците во Првото српско востание. — Современост IV/1—2 (1954), 125—130.

44. Turski dokumenti za makedonskata istorija. II. Skopje 1953. — Istoriski pregled 1/2 (1954), 77—78.

45. Nekaj prispevkov k odmevu Makedonske Ilindenske vstaje med Slovenci. — Kronika II/3 (1954), 201—204.

46. J. Korošec, Nekoliko pitanja oko Nekropole u Trebeništu. GZM (Sarajevo) VIII (1953). — Жива Антика (Скопје) IV/2 (1954), 406—408.

47. Белешки за неолитот во Македонија. — Весник на Музејско-конзерваторското друштво на НРМ II/1—2 (1954), 2—5.

48. O „Dragovitskim Bogomilima" Koste Racina. — Pregled (Sarajevo) 2 (1954), 108—109.

49. Н. Димиќ, Библиографија на статии и книги за НОБ во Македонија. Скопје 1953. — Историски преглед I/4 (1954), 82.

50. Историографија у Македонији од 1951 до краја 1953 год. — Историски преглед I/4 (1954), 82—87.

1955

51. Т. Томоски, Исправки и дополненија на некои карти од средновековната историја на Македонија. Годишен зборник на ФФ (Скопје). 1954. — Разгледи II/21 (1955), 14.

52. Полска во времето на Мицкиевич. — Разгледи 24 (1955), 1, 5.

53. Ten Years of Yugoslav Historiography 1945—1955. Beograd 1955 (Историографијата на Македонија).

54. Апологија на една застарена теза. — Нова Македонија 3377 (1955), 5.

55. Животот на старите Словени. — Народна задруга (Скопје) X/26 (1955), 12.

56. Инструкции за постапки при рануване. — Нова Македонија (Забавен прилог) III/24 (1955), 3.

57. Д. Зографски, Македонскиот револуционен комитет. Скопје 1954. — Разгледи II/3 (1955), 10—11.

58. Низ записките на Терезина Јенкова. — Разгледи II/9 (1955), 12.

59. И Новиот свет проговори. — Разгледи II/5 (1955), 8—9.

60. „Поглавје од историјата на македонската раја." — Разгледи II/21 (1955), 6.

61. Еден разговор за Македонија. — Разгледи II/2 (1955), 1—2.

62. Низ страниците на „Автономна Македонија". — Разгледи II/22 (1955), 1, 4.

63. Илинденски одгласи. — Разгледи II/15 (1955), 3—4.

64. Еден проект за автономија на Македонија од 1903 год. — Разгледи II/14 (40) (1955), 11—12.

65. Македонските востаници. — Разгледи II/12 (38) (1955), 10—11.

66. Абациството во македонската трговија во XIX век. — Вечер (Скопје) I/21 (1955), 2.

67. Македонски трговци во Полска во XVIII век. — Вечер I/21 (1955), 2.

68. Забрана на луксузот во Охрид кон половината на XVIII век. — Вечер I/22 (1955), 2.

69. Карантина против чумата во Охрид во 1810 година. — Вечер 19 (1955), 2.

70. Средбата на Евлија Челебија со ајдутскиот војвода Бабу. — Вечер 16 (1955), 2.

71. Ситуацијата во Македонија по Илинденското востание и Мирцштегските реформи. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет (Скопје) 8 (1955), 5—58 (Рец. — А. Стојановски, Хоризонт I/4 (1955), 4; И. Катарџиев, Разгледи III/5 (1956), 11.

72. Турски документи за македонската историја. III (Скопје 1955). — Млада литература (Скопје V/9 (1955), 56—57.

73. Сборник договоров России с другими государствами. 1856—1917. (Москва 1952). — Млада литература V/9 (1955), 57—58.

74. Иречек и Македонија. — Разгледи II/13 (39) (1955), 1—2.

1956

75. Ватрослав Јагиќ за Македонија. — Разгледи XXIII (1956), 1—2.

76. Работата на хигиеничната дружба во Скопје во 1911 год. — Вечер II/26 (1956), 2.

77. Почетоци на феминистичкото движење во Македонија. — Нова Македонија (Забавен прилог) 57 (1956), 1.

78. Еден апел до Толстоја во полза на Македонија. — Разгледи XVII—XVIII (1956).

79. Варварски методи за угушувањето на Востанието. — Нова Македонија 3654 (1956).

80. Македонија во еден патепис. — Разгледи 6 (1956), 1, 4.

81. Суецкиот Канал и Цариградската конвенција од 1888 година. — Нова Македонија 3675 (1956), 3.

82. Деценија на настојувања и перспективи. — Разгледи 1 (1956), 16.

83. Л. Соколов, Библиографија за стопанската историја на Македонија. Скопје 1955. — Разгледи 1 (1956), 16.

84. Илинденското востание низ англиските конзулски извештаи. — Вечерен репортер (Скопје) I/56 (1956), 5.

85. Балканскиот Полуостров пред и во времето на словенската колонизација. — Нова Македонија (Забавен прилог) IV/101 (1956).

86. Македонија во „Југословените" од З. Костелски. — Разгледи II (1956), 10.

87. Илинденски одгласи. — Разгледи III/16 (1956), 1—2.

88. Нови прилози за Крсте Мисирков. — Разгледи III/25—26 (1956), 1, 5.

89. Низ аналите на минатото. — Нова Македонија (Забавен прилог) IV/54 (1956).

1957

90. Ф. Енгелс, Марка. Скопје 1957, 31. (Превод и редакција).

91. Октомвриската револуција и југословенските народи. — Современост VII/9 (1957), 825—851.

92. Десет година македонске историографије. — Историски преглед III/1 (1957), 45—47.

93. Историографијата во НР Македонија од ослободувањето до крајот на 1956 година. — Гласник на Институтот за национална историја I/1 (1957), 341—367.

94. Ватрослав Јагиќ за Македонија и македонското национално прашање. — Гласник на ИНИ 1/1 (1957), 155—182.

95. Псеудонимите во македонското национално-револуционерно движење. — Гласник на ИНИ I/2 (1957), 207—233.

96. Моменти од македонско-полските врски во минатото. — Нова Македонија 4052 (1957), 3.

97. Ленин за балканските прашања. — Млада литература VII/8—9 (1957), 8—18.

98. Словенечкиот печат за мисијата на Ватрослав Облак во Македонија. — Млада литература VII/10 (1957), 83—93.

1958

99. Источното прашање и Македонија во статиите на Маркс и Енгелс. — Разгледи V/8 (1958), 1—2.

100. Нови историски книги и списанија. — Разгледи V/8 (1958), 2.

101. Успон македонске историографије. — Политика 30. III. 1958, 18.

102. Востаниците и контраофанзивата. — Нова Македонија 2. VIII. 1958, 4.

103. Германските социјал-демократи и источното прашање (1848—1900). — Разгледи 7 (1958), 3.

104. Нови историски книги и списанија. — Разгледи 7 (1958), 3.

105. Како је створена Крушевска Република. — Борба (Београд) 2. VIII. 1958, 3.

106. Псевдонимите и прекарите во Народноослободителната борба на Македонија. — Гласник на ИНИ II/2 (1958), 193—225 (Со Ј. Андоновска).

107. Англиските дипломатски извештаи за текот на Илинденското востание во Битолскиот револуционерен округ. — Современост VIII/7—8 (1958), 728—738.

108. Одзивот за изданијата на Институтот за национална историја (Скопје) во домашните и странските списанија. — Гласник на ИНИ II/1 (1958), 323—333.

109. За односот на Црна Гора спрема настаните во Македонија во 1903 година. — Гласник на ИНИ II/2 (1958), 159—164.

110. Актуелна и стојносна студија. (E. Kardelj, Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja. Beograd 1958). — Современост VIII/5 (1958), 533—538.

111. Ю. Писарев, Из истории национально-освободительного движения в Монастирщине и Косовом поле в 1905—1909 г. — Ученые записки (1956). — Гласник на ИНИ II/1 (1958), 261—262.

112. И. С. Галкин, Вопрос о реформах в Македонии и дипломатия империалистических держав в 1907—1908 гг. — Ученые записки (1957). — Гласник на ИНИ II/1 (1958), 262—264.

1959

113. Неколку австриски документи за стопанската ситуација во Македонија непосредно пред Илинденското востание. — Годишен зборник на ФФ 10—11 (1957—1958)/1959/, 75—98.

114. Македонија и Војводина. — Зборник за друштвене науке Матице српске (Нови Сад) 23 (1959), 5—25.

115. Нови архивски материјали за историјата на Македонија. — Нова Македонија 8. XI. 1959, 9.

116. Материјали о историји Македоније у Британском музеју. — Политика 20. XII. 1959, 6.

117. Една вредносна книга за Македонија (H. R. Wilkinson, Maps and Politics. Liverpool 1951). — Гласник на ИНИ III/2 (1959), 210—212.

1960

118. Некои прашања од воената организација на македонското национално-револуционерно движење во предилинденскиот период. — Гласник на ИНИ IV/1—2 (1960), 83—112.

119. Историографијата во НР Македонија од 1957 до крајот на 1959 година. — Гласник на ИНИ IV/1—2 (1960), 378—389.

120. Прилози за археолошките знаменитости во Македонија. — Зборник на Археолошкиот музеј (Скопје) III (1959—1960) (1960), 1—16, 1—10.

121. Historiografija. — Makedonija. — Enciklopedija Jugoslavije (Zagreb) 4 (1960), 18.

122. Аферата Мис Стон. — Нова Македонија 1, 2 и 3. V. 1960, 8.

123. Дилижансата со лалето не поминала низ Македонија. — Нова Македонија 19. IV. 1960, 5.

124. Шведски документи за историјата на Македонија. — Нова Македонија 13. XI. 1960, 8.

1961

125. Советување на југословенските и италијанските историчари. — Гласник на ИНИ V/1 (1961), 203—204.

126. L. S. Stavrianos, The Balkans since 1453. New York 1959. — Гласник на ИНИ V/2 (1961) 294—297.

127. Англискиот конзул во Битола за затворањето на Димитрија Миладинов. — Нова Македонија 29—30. XI. 1961, 8—9.

1962

128. Името на Скопје во англиските извори и литература. — Годишен зборник на ФФ 14 (1962), 115—123.

129. Британска библиографија за Народноослободителното движење на Југославија со посебен осврт на Македонија. — Гласник на ИНИ VI/1—2 (1962), 259—283.

130. Англиската дипломатија за затворањето на Димитрија Миладинов. — Современост XII/1 (1962), 8—27.

131. Англиската дипломатија за затворањето на Димитрија Миладинов. — Книга за Миладиновци. 1862—1962. Скопје 1962, 143—155.

132. Европската дипломатија за Браќата Миладиновци. — Културен живот VII/1—2 (1962), 32—34.

133. Илинден. — Македонија IX/112 (1962), 1—2.

134. Новиот Статут на Филозофскиот факултет. — Просветен работник (Скопје) IX/188 (1962), 1—2.

135. Leger Louis. — Enciklopedija Jugoslavije 5 (1962), 502.

136. И. С. Галкин, Дипломатия Европейских держав в связи с освободительным движением народов Европейской Турции 1905—1912. Москва 1960. — Гласник на ИНИ VI/1—2 (1962), 240—242.

137. Ђ. Д. Пејовић, Исељавања Црногораца у XIX вијеку. Титоград 1962. — Гласник на ИНИ VI/1—2 (1962), 241—242.

138. Македонска историја у „Историској популарној библиотеци. — Jugoslovenski istorijski časopis (Београд) 2 (1962), 158—159.

139. Д. Ташковски, Самуилово царство. Скопје 1961. — Политика 14. I. 1962, 16.

1963

140. Гоце Делчев во спомените на современиците. Скопје, „Култура" 1963, 343 (Рец. — Л. Љ, — Гласник на ИНИ VIII/1 (1964), 223—226; Ч. Ж. — Млад борец 16. I. 1964, 7).

141. Прилог кон библиографијата за Гоце Делчев. — Гласник на ИНИ VII/1 (1963), 289—304.

142. Гоце Делчев во спомените на современиците. — Современост 6 (1963), 385—392.

143. Печатот за Гоце Делчев. — Културен живот VIII/5—6 (1963), 29—30.

144. Учителската дејност на Гоце Делчев. — Просветно дело XIX/3—4 (1963), 113—120.

145. Основите на трговските врски помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век. — Годишен зборник на ФФ 15 (1963), 133—185.

146. За „Драговитските богомили" на Коста Рацин. — Книга за Рацин. Скопје 1963, 109—115.

147. Врските на Македонија со Војводина. — Културен живот VIII/1 (1963), 25—27.

148. Историографијата во СР Македонија во 1960 и 1961 година. — Гласник на ИНИ VII/2 (1963), 297—308.

149. Активноста на Крсте Мисирков во „Македонското друштво" во Петроград. — Нова Македонија 26. XII. 1963, 4.

150. Дебата у Британском парламенту о Илинденском устанку. — НИН (Београд) 664 (1963), 12.

1964

151. Условите и системот на трговската организација во трговските врски помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век. — Годишен зборник на ФФ 16 (1964), 45—90.

152. Од заоставштината на Крсте Петков Мисирков. – Разгледи VI/7 (1964), 676—681.

153. Скопје во 1860 година. — Разгледи VI/5—6 (1964), 501—507.

154. Ѓорче Петров за приликите во Куманово во минатиот век. — Наш весник (Куманово) 15. III. 1964, 5.

155. Makedonija. — (Literatura). — Enciklopedija likovnih umjetnosti (Zagreb) 3 (1964), 385—387.

156. Glasnik na Institutot za nacionalna istorija 1 (1963). — JIČ 2 (1964), 147—148.

1965

157. Македонија во карти. — Гласник на ИНИ IX/1 (1965), 343—422.

158. Македонци. — Народи Југославије. САН. Посебна издања. Етнографски институт књ. 13. Београд 1965, 31—34 (Истото објавено од АН СССР. Москва).

159. Вилијам Гледстон за Македонија. — Културен живот X/7 (1965), 26—28.

160. Една студија за Македонија. — Разгледи VIII/3—4 (1965), 265—281, 380—398.

161. Георги Димитров за Југославија. — Историја I/1 (1965), 5—12.

162. Втор прилог кон библиографијата за Гоце Делчев. — Историја I/1 (1965), 109—114.

163. А. Матковски, Хроника за земјотресот во Скопје. Скопје 1964. — Историја I/1 (1965), 102—103.

164. Jugoslovenski istorijski časopis 4 (1964). — Историја I/1 (1965), 106—107.

165. Историјски преглед (Historijski pregled) 2 (1964). — Историја I/1 (1965), 107.

166. Еден „Тајмсов" преглед за текот на Првата светска војна во Македонија. — Историја I/2 (1965), 29—32.

167. Historiographie Yougoslave 1955—1965. Beograd 1955. — Историја I/2 (1965), 102—103.

168. V. Popović, Istočno pitanje. Sarajevo 1965. — Историја I/2 (1965), 105.

169. Нови книги и списанија. — Историја I/2 (1965), 114—116.

170. Glasnik na Institutot za nacionalna istorija VIII/1 (1964), — JIČ 3 (1965), 146.

171. Британската работничка класа за Илинденското востание. — Нова Македонија 29. XI. 1965, 6. (Додаток).

172. Карл Хрон за Македонија и Македонците. — Нова Македонија 28—30. XII. 1965.

1966

173. Британска библиографија за Македонија. Скопје, Архив на Македонија 1966, 512 (Рец. — Macedoniana. — The Times Literary Supplement (London) 12. I. 1967, 30; Поволен одзив. — Нова Македонија 5. II. 1967, 9; Südost Forschungen (München) B. XXXVII (1968), 462; Гн. Т. — Историја III/1 (1967), 147—148; V. S. — JIČ 3—4 (1966), 183—184; К. Ц. — Архивист 1967.

174. Карл Хрон, Народноста на Македонските Словени. Скопје, Архив на Македонија 1966, IX—XVIII, 1—66 (Рец. — Гн. Т. — Нова Македонија 19. II. 1967, 6; Т. С. — Историја III/1 (1967), 151).

175. Трговијата и пловидбата помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век. — Годишен зборник на ФФ 17—18 (1965—1966) (1966), 77—125.

176. Анатол Франс за Македонија. — Современост 9 (1966), 823—830.

177. Крсте Мисирков. Научен собир. Скопје 1966, 175 (Член на редакцијата).

178. Дипломатските аспекти на македонското прашање во становиштата на Крсте Мисирков. — Крсте Мисирков. — Научен собир. Скопје 1966, 55—68.

179. Научен собир по повод 40-годишнината од смртта на Крсте П. Мисирков. — Историја II/1—2 (1966), 236.

180. Некои прашања од државно-правната историја на македонскиот народ. — Развиток на државноста на македонскиот народ. Скопје 1966, 490—493.

181. Glasnik na Institutot za nacionalna istorija IX/1 (1965). — ЈИЧ 1—2 (1966), 179—180.

182. Нови книги и списанија. — Историја II/1—2 (1966), 207—211.

183. Илинденското востание и студентската младина. — Студентски збор (Скопје) јули—август 1966, 4.

184. Илинденското востание во југословенскиот печат. — Студентски збор 25. XI.; 9. XII. 1966, 4.

185. Едно интервју со Даме Груев. — Нова Македонија 31. XII. 1965, 1, 2. I. 1966, 6.

186. Македонското прашање во светлоста на активноста на европската дипломатија. — Нова Македонија 26. VI. 1966, 8—9.

1967

187. Македонското национално-ослободително движење до Илинденското востание. — Југословенски народи пред први светски рат. САН. Посебна издања CDXVI. Одељење друштвених наука, књ. 61. Београд 1967, 1—28.

188. Осврт на изворите и на литературата за односот на Европа кон Илинденското востание. — Годишен зборник на ФФ 19 (1967), 203—243.

189. Прилог кон македонско-албанските врски во минатото. — Историја III/1 (1967), 83—88.

190. Kontribut për lidhjet Maqedono-Shqiptare në të kaluemen. — Jehona (Скопје) 1—2 (1967), 111—118.

191. Октомвриската револуција и југословенските народи. — Историја III/2 (1967), 3—26.

192. Прилог кон библиографијата за Октомвриската револуција. — Историја III/2 (1967), 189—202.

193. Нови книги и списанија. — Историја III/2 (1967), 184—188.

194. G. Nurigiani, La Macedonia ieri e oggi. Roma 1966. — Историја III/1 (1967), 146.

195. Сл. Босиљчић, Октобарска револуција 1917 и прве године совјетске власти. Београд 1966. — Историја III/2 (1967), 155.

196. Исторически преглед 5 (1966). — Историја III/2 (1967), 179—180.

197. Македонологот Карл Хрон за Македонија и Македонците. — Иселенички календар. Скопје 1967, 70—77.

198. Акцијата на „Македонско-албанската лига" во 1887 година. — Нова Македонија 7. V. 1967, 10.

199. Апелот на Лигата во 1902. година. — Нова Македонија 14. V. 1967, 10.

200. Источното прашање и Македонија во статиите на Маркс и Енгелс. — Просвета (Скопје) 1. IX. 1967, 6—7.

201. Нови книги и списанија. — Историја III/1 (1967). 182—185.

1968

202. Британски документи за историјата на македонскиот народ. Том I (1797—1839). Скопје, Архив на Македонија 1968, VII—XLIII, 319. (Рец. — Б. П. — Историја V/1 (1969), 253—255; Balkan Studies 9/2 (1968), 559—561).

203. Драмата во Цер. Скопје, „Култура" 1968, 111 (Рец. — Ј. П., — Нова Македонија 20. VI. 1968, 4; А. П. — Вечер 20. VI. 1968, 7; Д. Д. — Историја IV/2 (1968), 212—215).

204. Сан-Стефанска Бугарија. Ненаучно толкување на македонската историја. — Скопје, „Култура" 1968, 43.

205. Гоце Делчев. Скопје, „Култура" 1968, 53 (Рец. — Д. Д., — Историја V/2 (1969), 204—208; К. С. — Гласник на ИИИ 3 (1969).

206. Goce Delčev. Ideolog i organizator makedonskog nacionalno-oslobodilačkog pokreta. Skopje 1968, 46.

207. Goce Delčev. Ideolog in organizator makedonskega nacionalno-osvobodilnega gibanja. Skopje 1968, 46.

208. Одзивот на Илинденското востание во светот. Скопје, „Светлини на минатото" 1968, 31.

209. Илинденското востание. — Просветно дело XXIV/5—6 (1968), 245—254.

210. Околу прашањето за ненаучното толкување на македонската историја и проблемот на „Сан-Стефанска Бугарија". — Историја IV/1 (1968), 131—150.

211. Околу прашањето за ненаучното толкување на македонската историја и проблемот на „Сан-Стефанска Бугарија". — Погледи (Скопје) V/1—2 (1968), 96—123.

212. „Sanstefanska Bolgarija" in makedonski narod. — Teorija in praksa (Ljubljana) 10 (1968), 1346—1366.

213. Одгласот на Илинденското востание во Америка и Европа. — Историја IV/1 (1968), 37—74.

214. П. Аргириадес за Балканската конфедерација и решавањето на македонското прашање. — Годишен зборник на ФФ 20 (1968), 197—238, 202—213, 240—244.

215. Еден извештај за трговијата на Солун и Солунско во 1835 год. — Гласник на ИНИ XII/2 (1968), 215—233.

216. Карл Маркс во Англија. — Погледи V/5 (1968), 120—122.

217. Странскиот печат за Илинденското востание. — Македонија јануари—февруари 1968.

218. Одгласот на Илинденското востание во Америка. — Македонија мај 1968, 10.

219. Анатол Франс за Македонија. — Македонија март 1968.

220. Гоце Делчев. Идеолог и организатор на македонското национално-ослободително движење. — Нова Македонија 8—16 (1968), 8, 9.

221. Драмата во Цер. — Журнал (Скопје) 14—15 (1968), 10—11.

222. Трет прилог кон библиографијата за Гоце Делчев. — Историја IV/1 (1968), 209—212.

222а. А. С. Шофман, Очерки истории Македонии и македонского народа. I—II. Казан 1960—1961. — Историја IV/1 (1968), 179—181.

223. Нови книги и списанија. — Историја IV/1 (1968), 203—207.

224. Les Cahiers de L'Histoire (Paris) 69 (1917). — Историја IV/1 (1968), 202.

225. G. Nurigiani, L'Insurrezione di Ilinden ei Suoi Artefici. Roma 1968. — Историја IV/2 (1968), 212.

226. Исторически преглед 1—2 (1968). — Историја IV/2 (1968), 225—226.

227. Нови книги и списанија. — Историја IV/2 (1968), 226—229.

1969

228. За Македонците. Поетски одгласи за македонската илинденска борба. Скопје, „Македонска книга" 1969, 156 (Рец. — М. Д., Историја и поезија. — Вечер 14. VI. 1969, 9; М. М., Современост 1969).

229. Историја на македонскиот народ. I—III. Скопје, Институт за национална историја 1969 (Член на редакцијата).

230. Илинденското востание; Положбата по Илинденското востание. — Историја на македонскиот народ II. Скопје 1969, 227—293.

231. Мисијата на Вилем Мартин Лик во Македонија. — Годишен зборник на ФФ 21 (1969), 49—72.

232. Еден непознат статистички преглед за населението во Битолскиот вилает од 1897 година. — Годишен зборник на ФФ 21 (1969), 73—80, 1—95, 83—118.

233. Одгласот на Илинденското востание сред југословенските народи. — Книга за Илинден. Скопје 1969, 233—254.

234. Одгласот на Илинденското востание во Америка и Европа. — Книга за Илинден. Скопје 1969, 255—288.

235. Rapporti storici Italo-Macedoni. — Quid (Roma) II/8 (1969), 5—8.

236. Сан-Стефанска Бугарска. — Из прошлости македонског народа. — Скопје 1969, 89—111. (Исто на словенечки и англиски).

237. Илински устанак. — Из прошлости македонског народа. — Скопје 1969, 155—164. (Исто на словенечки и англиски).

238. Некои подробности околу „Новоселската афера" и скопскиот процес од 1901 година. — Историја V/1 (1969), 79—83.

239. Антони Мјечник и неговиот труд „Македонија и Македонците." — Историја V/1 (1969), 165—171.

240. Вилијам Гледстон за македонското прашање. — Историја V/2 (1969), 55—61.

241. Македонското прашање низ страниците на „Глас македонски“ од 1898 година. — Историја V/2 (1969), 151—160.

242. Четврти прилог кон библиографијата за Гоце Делчев. — Историја V/2 (1969), 236—239.

243. Гордиев јазел на Балканот. — Иселенички календар. Скопје 1969, 135—140.

244. D. Dakin, The Greek Struggle in Macedonia 1897—1913. Thessaloniki 1966. — Историја V/1 (1969), 255—258.

245. Нови книги и списанија. — Историја V/1 (1969), 284—290.

246. Хр. Христов, Освобождението на България и политиката на западните държави, 1876—1878. София 1968. — Историја V/2 (1969), 213—215.

247. A. Mitrović, Jugoslavija na konferenciji mira, 1919—1920. Beograd 1969. — Историја V/2 (1969), 218—219.

248. Нови книги и списанија. — Историја V/2 (1969), 226—230.

249. Одгласот на Илинденското востание во Америка. — Нова Македонија 6. VII. 1969, 10.

1970

250. Прилог кон македонско-албанските врски во минатото. — Нова Македонија 23—27. X. 1970, 3.

251. Ленин за Македонија и балканските прашања. — Нова Македонија 4—9. XI. 1970, 3.

252. Ленин за Македонија и балканските прашања. — Разгледи XIII/4, април 1970.

253. Историја македонског народа. I—III. Београд 1970 (Член на редакцијата).

254. Илинденски устанак; Стање после Илинденског устанка. — Историја македонског народа II. Београд 1970, 207—267.

255. Сан-Стефанская Болгария. — Из прошлости македонского народа. Скопье 1970, 91—117.

256. Илинденское восстание. — Из прошлости македонского народа. Скопье 1970, 163—175.

257. Обидот на Мехмед Али да подигне востание во Македонија (1839—1841 година). — Годишен зборник на ФФ 22 (1970), 147—166.

258. „Апелот“ на Ѓорѓи Ив. Капчев од 1899 год. — Годишен зборник на ФФ 22 (1970), 191—203.

259. Кон прашањето за револуционерната литература во македонското национално-ослободително движење на XIX век. — Прилози. МАНУ — Одделение за општествени науки (Скопје) I/1 (1970), 53—64.

260. Еден трговски договор од 1853 година склучен во Охрид. — Гласник на ИНИ XIV/1 (1970), 135—142 (Прилог).

261. Делото на Христо Узунов. — Современост 6 (1970), 595—609.

262. За македонско-италијанските односи во минатото. — Современост 10 (1970), 1013—1025.

263. Македонологот Карл Хрон и неговата студија за „Народноста на Македонските Словени". — Иселенички календар. Скопје 1970, 96—105.

264. A San Stefanó-i Bulgária. — Magyar Szó (Нови Сад) 10—21. IV. 1970.

265. Федеративно-републиканска Македонија. — Нова Македонија 27—30. XI. 1970, 3.

266. Странски поети за Илинден. — Нова Македонија 11. X. 1970, 3.

1971

267. Еден извештај од 1920 година за ситуацијата во Солун и во Приморска Македонија. — Годишен зборник на ФФ, 23 (1971), 133—150, 1—25.

268. Антон Драндар и неговите становишта по македонското прашање. — Годишен зборник на ФФ 23 (1971), 217—229. (Прилог).

269. Две интересни писма од крајот на 1918 и почетокот на 1919 година. — Гласник на ИНИ XV/1 (1971), 187—197.

270. Петти прилог кон библиографијата за Гоце Делчев. — Гласник на ИНИ XV/1 (1971) 270—284.

271. Goce Delčev and His Views. Macedonian Review (Скопје) 1 (1971), 19—26.

272. Аферата Мис Стон низ американската дипломатска преписка. — Иселенички календар. Скопје 1971, 86—90.

273. James Baucher about Macedonia. — Македонија август 1971.

274. Меѓународната јавност и Илинденското востание. — Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје, Универзитет 1971, 207-212.

275. Македонија и Македонците. — Шах (Скопје) 1 (1971).

276. Џемс Баучер за Македонија. — Нова Македонија 5—6. I. 1971, 3.

277. Идеолошките погледи на Гоце Делчев. — Нова Македонија 23—28. I. 1971, 3.

278. Гоце. — Нова Македонија 4. V. 1971, 3.

279. Самороден титан на македонската револуција (Гане Тодоровски, „Македонското ослободително дело" од Ѓорче Петров. Скопје 1971). — Нова Македонија 7. V. 1971, 3.

280. „Апелот" на Ѓорѓи Ив. Капчев од 1899 година. — Нова Македонкја 13—17. XI. 1971, 3.

1972

281. Goce Delčev. Ideologue of the Macedonian Revolution. — Macedonian Review 1 (1972), 13—16.

282. Сто години од раѓањето на Гоце Делчев. — Нова Македонија 30. I. 1972, 8.

283. Со коработ до брегот на слободата. — Нова Македонија 4. V. 1972, 6.

284. Гоце Делчев. — Металург (Скопје) јануари 1972, 6.

285. Гоце — хуманист и револуционер. — Студентски збор 15. V. 1972, 8.

286. Гоцевото име — знаме и симбол во борбата за слобода. — Студентски збор 15. V. 1972, 23.

287. Солун и Приморска Македонија во 1920 година. — Нова Македонија 17—26. III. 1972, 3.

288. Гоце Делчев и неговото време. Скопје, „Култура" 1972, 311.

289. Гоце Делчев. Преписка. Скопје, „Култура" 1972, 265.

290. Гоце Делчев во спомените на современиците. Скопје, „Култура" 1972, 423.

291. Гоце Делчев. Документација. Печат. Летопис. Хронологија. Изреки. Библиографија. Скопје, „Култура" 1972, 340.

292. Гоце Делчев во народното и уметничкото творештво. Скопје, „Култура" 1972, 386.

293. Гоце Делчев. Албум. Скопје, „Култура" 1972.

294. Гоце Делчев и неговото време. Скопје, „Мисла" 1972, 90.

295. Goce Delčev i njegovo vreme. Skopje, „Misla" 1972, 100.

296. Гоце Делчев. Скопје, Завод за културно-просветен и наставен филм на СРМ, 1972, 20.

297. Антони Мјечник и неговиот труд „Македонија и Македонците". — Нова Македонија 16—18. VII. 1972, 3.

298. Мисијата на Виљем Лик во Македонија — Нова Македонија 19—28. VII. 1972, 3.

299. Goce Dellçevi dhe koha e tij. Shkup, „Мисла" 1972, 100.

300. Гоце Делчев и его время. Скопье, „Мисла" 1972, 100.

301. Goce Delčev in njegova doba, Skopje, „Мисла" 1972, 92.

302. Goce Delčev and His Liff and Times. Skopje, „Мисла", 1972.

303. Goçe Delçev ve yaşàdiği çağ. Üsküp, „Мисла" 1972.

304. Makedon devrimi Ideologu — Goçe Delçev. — Sesler (Скопје) VII/64 (1972), 22—27.

305. William E. Gladstone and the Macedonian Question. — Macedonian Review 2 (1972), 193—196.

306. Кон историјата на трговијата на Битола и Битолско во 1856 година. — Гласник на ИНИ XVI/3 (1972), 203—219.

307. Гоце Делчев. — Историја VIII/1 (1972), 5—10.

308. Европските држави и македонското прашање. — Историја VIII/1 (1972), 25-40.

309. Гоце Делчев. — Encyclopaedia moderna (Zagreb) VII/21 (1972), 103—105.

1973

310. Гоцевата саможртва. — Студентски збор мај 1973, 5.

311. Гоце Делчев. — Нова Македонија 4—5. V. 1973, 6, 8.

312. Маркс и историјата. — Студентски збор 23. IV. 1973, 16.

313. Echoes of the Ilinden Uprising in Europe and America. — Macedonian Review 1 (1973), 30—33.

314. Велика Британија и македонското прашање на Парискатa мировна конференција во 1919 година. Скопје, Архив на Македонија 1973, 165.

315. William Gladstone and the Macedonian Question. — Македонија јануари 1973.

Димче Коцо, редовен професор

1948

1. За македонската средновековна уметност, Нов ден, IV, 1948, 7.

2. Климентовиот манастир „Св. Пантелејмон" и раскопките при Имарет во Охрид, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1948.

1949

3. Црквата Св. Софија во Охрид, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1949.

1951

4. Наколните жилишта на Охридското Езеро крај Струга и Средновековните споменици во Струга и Струшко, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1951.

5. Уште во XIII век кај нас се јавува основа на нова уметност различна од византиската, Културен живот, Скопје, 1951, бр. 4.

1952

6. L'Ornementation d'un vase a mesurer du musée Cluny et les „stečci" bosniatiques, Artibus Asiae, Institute of fine arts, New Yorc university, MCMLII.

1953

7. Седмата изложба на ликовните уметници на Македонија, Современост, 1953, 9—10.

8. Рецидиви од ненаучни тврдења, Современост, 1953, 9.

9. Осмата изложба на македонските уметници, Современост, 1953,

1954

10. Неколку нови податоци за средновековните споменици во Македонија, Гласник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија, Скопје, 1954.

11. Околу датирањето на црквата Константин и Елена во Охрид, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1954.

1956

12. Nouvelles considerations sur l'église de Sainte—Sophie à Ohrid, Archaeologia iugoslavica, Beograd, MCMLVI.

13. S. Radojčić, Les maitres de l'ancienne peinture serbe, Zbornik na Arheološkiot muzej, 1956.

1957

14. Кој е ктиторот Дмитр од Топличкиот манастир, Гласник на ИНИ, Скопје, 1957.

15. La basilique de St. Nicolas au village Manastir dans la région de Moriovo, Actes du X Congres d'études byzantines, Instanbul, 1957.

16. О симболичком значењу подних мозаика ранохришћанских базилика, Перистил, 1957, II.

1958

17. Léglise du monastère de Saint Naoum, Akten des XI Internationalen byzantinisten — Kongresses 1958, München 1960.

18. Манастир, посебно издание на Филозофскиот факултет во Скопје (во соработка со П. Миљковиќ и Пепек) X, Скопје, 1958.

19. Проучувања и археолошки испитувања на црквата на манастирот Св. Наум, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје, 1958.

1961

20. Извештај за ископувањата во Стоби во текот на 1955 година (во соработка со Б. Алексова, К. Петров, П. Миљковиќ и И. Јанковиќ), Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје, 1961.

21. Ранохристијански базилики во областа на Охридското Езеро, Зборник на трудови, Народен музеј во Охрид, Охрид, 1961.

1966

22. Триконхалните цркви во Климентовото време, Словенска писменост, Народен музеј, Охрид, 1966.

1967

23. Археолошки проучувања во Охрид од 1959 до 1965 год., Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1967.

24. Нови податоци за историјата на Климентовиот манастир Св. Пантелејмон во Охрид, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1967.

25. Културните прилики до крајот на XIV век, Уметност (освен за музиката), Историја на македонскиот народ, кн. I, Скопје, 1969.

26. Прилог кон проучувањата на Брегалничката епископија, Зборник Светозара Радојчића, Филозофски факултет, Оделење за историју уметности, Београд, 1969.

27. Уметност у Македонији, Историја народа Југославије, I кн.

28. Културните споменици во Струга и Струшко, Зборник 25 години од ослободувањето на Струга, Скопје.

29. Ликовната уметност, 20 години образование, култура и наука во СРМ, Скопје.

30. Предговори на каталозите на ретроспективните изложби на Никола Мартиновски, Лазар Личеноски, Вангел Коцоман, Љубомир Белогаски.

31. Предговор на каталогот на комеморативната изложба на Лазар Личеноски, Уметничка галерија, Скопје.

Д-р Андрија В. Лаиновић, редовен професор

Списак објављених радова Д-р Андрије Лаиновића, проф. Универзитета у Скопљу

(1924—1970)

1924

1. Мале вијести из Подгорице. — Слободна мисао, Никшић, бр. 76 од 25. фебруара, 1924. године. (Кратка биљешка, потпис: Асурбанипал).

2. Пјевачко друштво „Бранко". — Слободна мисао, Никшић, бр. 78 од 10. марта 1924. (Кратка биљешка, потпис: Асурбанипал).

3. Ђачка дружина „Његош". — Слободна мисао, Никшић, бр. 81 од 31. марта 1924. (Кратка биљешка, потпис иницијали моји).

4. Првенствена утакмица „Црногорац" — „Балшић", — Слободна мисао, Никшић бр. 89 од 26. маја 1924 (кратка биљешка, потпис: Асур).

5. Скупштина Обласног средишта Трезвене младежи. — Народна ријеч, Цетиње бр. 34 од 6. септембра 1924. (Пун чланак, потпис потпун).

6. Наши у Француској. — Слободна мисао, Никшић, бр. 115 од 24. новембра 1924. (Кратка биљешка из Париза. Потпис: А. Л.).

1925

7. Међународна изложба у Паризу и ми на њој. — Подгоричка ријеч, Подгорица, бр. 4 од 27. септембра 1925. (Два стубца, потпис мој скраћен).

1928

8. Постанак Интернационале — радничке химне. — Радни народ, Подгорица, бр. 20 од 15 априла 1928. (Два стубца, без потписа).

9. Свечана заклетва војника Црвене Армије. — Радни народ, Подгорица, бр. 20 од 15 априла 1928 (Непотписано).

10. Шездесетогодишњица Максима Горког од Владимира Познера (превод са француског). — Радни народ, Подгорица, бр. 21 од 1. маја 1928 (Непотписано).

11. Врт изгубљених. (Приказ на књигу Василија Лековића). Записи, Цетиње, август 1928, страна 119—120. (Пун потпис).

1929

12. Три свесчице стихова. (Приказ). — Записи, Цетиње, мај 1929, страна 310—312. (Пун потпис).

1930

13. Матурски испит. — Зета, Подгорица, бр. 5 од 22. јуна 1930. (пола стубца, непотписано).

14. Крај школске године. — Зета, Подгорица, бр. 6 од 29. јуна 1930. (Два ступца, потпун потпис).

15. Из иностранства. — Зета, Подгорица, бр. 26 од 16 новембра 1930. (Један стубац, потпис: А. Л.).

16. Подгорица под Турцима. Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 1, страна 81—89, Подгорица, 1930. (Пун потпис).

1931

17. Позориште у Подгорици. — Слободна мисао, Никшић бр. 3 од 18. јануара 1931. (Један и по стубац, потпуни потпис).

18. Испит зрелости у Подгоричкој гимназији. — Зета, Подгорица, бр. 26 од 28. јуна 1931. (Пола стубца, непотписано).

19. Омер-пашина година (Приказ на драму од Илије Златичанина). — Записи, Цетиње, јули 1931, стр. 64. (Пун потпис).

20. Мотиви из Босне. (Приказ на збирку пјесама од Саита Ораховца). — Записи, Цетиње, август 1931, стр. 127 (Потпис иницијали).

21. Пауново перје (Приказ на збирку пјесама од Ђина Сторелија). — Записи, Цетиње, септембар 1931, стр. 187—188. (Пун потпис).

22. Из доба кнеза Данила. — Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 2, стр. 117—124, Котор 1931. (Пун потпис).

1932

23. Сауервалдов дневник. Зета, Подгорица, бр. 1—2 од 7 јануара 1932. — (Три и по стубца, пун потпис).

24. Једна књижевна заоставштина (Радови Стевана Дучића). — Записи, Цетиње, јун 1932, стр. 380—381. (Пун потпис).

25. Једна анкета наших ђака. — Гласник Југословенског професорског друштва, Београд, јуни—август 1932, стр. 928—930. (Пун потпис).

26. Међународни конгрес за мир. — Зета, Подгорица, бр. 36 од 4. септембра 1932 (пола стубца, иницијали А. Л.).

27. Ђачки живот. — Зета, Подгорица, бр. 43 од 23 октобра 1932 (четврт стубца, непотписано).

28. Поводом смрти Јане Мијатовић. — Зета, Подгорица, бр. 43 од 23. октобра 1932. (Кратка биљешка, непотписано).

29. Ђачки живот. — Зета, Подгорица, бр. 45 од 6 новембра 1932. (Два стубца непотписано).

30. Цртице из Француске. — Зета, Подгорица, бр. 46 од 13 новембра 1932. (Један и по стубац, непотписано).

31. Глембајеви у приказивању друштва „Напредак" — Зета, Подгорица, бр. 48 од 27 новембра 1932 (Два стубца, пун потпис).

32. Ђачки живот. — Зета, Подгорица, бр. 47 од 20. новембра 1932. (Кратка биљешка, непотписано).

33. Ђачки живот (Заједнички састанак свих ђачких дружина). — Зета, Подгорица бр. 48 од 27 новембра 1932 (Кратка биљешка, непотписано).

34. Ђачки живот. — Зета, Подгорица, бр. 49 од 4. децембра 1932 (два стубца, непотписано. Приказ заједничког састанка свих ђачких дружина у згради подгоричке гимназије). (Пун потпис).

35. Уредништво пита. — Зета, Подгорица, бр. 51 од 18. децембра 1932. (Један стубац, непотписано).

36. Ерио је оборен са 402 : 187. — Зета, Подгорица, бр. 51 од 18 децембра 1932 (Два стубца непотписано).

37. Данашња руска књижевност. — Развршје, Никшић, бр. 1. 1932. година, стр. 28—30. (Превод са француског. Пун потпис).

38. Случај Ђовани Папиниja. — Развршје, Никшић, бр. 2, 1932, стр. 74—75. (Потпис иницијали).

39. Глас Француске на дан битке код Грахова. — Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 3, стр. 11—16, Никшић, 1932. (Пун потпис).

1933

40. Отров идеализма (од Ромен Ролана, превод са француског). Зета, Подгорица, бр. 2 од 7 јануара 1933. (При и по стубца, пун потпис).

41. Светосавска прослава. — Зета, Подгорица, бр. 4 од 22 јануара 1933. (Један стубац, непотписано).

42. Ђачки живот (Прослава петнаестогодишњице ђачке дружине „Његош" у подгоричкој гимназији.) — Зета, — Подгорица, бр. 18 од 30 априла 1933 (Један стубац, непотписано).

43. Пет ускршњих дана. — Зета, Подгорица, бр. 19 од 7 маја 1933. (Један и по стубац, потпис: А и Ј).

44. Пет ускршњих дана. — Зета, Подгорица, бр. 21 од 21 маја 1933. (Два и по стубца, потпис: А.).

45. Матурски испит. — Зета, Подгорица, бр. 24 од 11 јуна 1933. (Кратка биљешка, непотписано).

46. Литерарна дружина „Његош" (О њеној прослави). — Зета, Подгорица, бр. 46 од 12 новембра 1933. (Један стубац, непотписано).

47. Наши преводи на француском. — Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 4, стр. 8—16, Никшић 1933. (Пун потпис).

48. Друштвени живот наших ђака. — Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 3, стр. 73—76, Никшић 1932. (Пун потпис).

1934

49. Светосавска забава. — Зета, Подгорица, бр. 3 од 21 јануара 1934. (Кратка биљешка, непотписано).

50. Једно сјећање на Драгољуба Мајића. — Слободна мисао, Никшић, бр. 3 од 21. јануара 1934. (Два стубца, потпис: А. Л.).

51. Толстојев дом (превод са француског). — Зета, Подгорица, бр. 14 од 8 априла 1934. (Један и по стубац, потпун потпис).

52. Ђачки излет до Вуксанлекића. — Зета, Подгорица, бр. 16 од 22 априла 1934. (Пола стубца, непотписано).

53. Резултат матурских испита. — Зета, Подгорица, бр. 25 од 24 јуна 1934. (Кратка биљешка, непотписано).

54. Заробљенички логор у Вуксанлекићу. — Зета, Подгорица, бр. 27 од 8 јула 1934 (Два ипо стубца, пун потпис).

55. 11 новембар — дан Примирја. — Зета, Подгорица, бр. 49 од 11 новембра 1934 (Један и по стубац, непотписано).

56. Ганди од Сумј. Тагоре (превод са француског). — Гранит, Подгорица, бр. 2. год. 1934, стр. 26—27. (Пун потпис).

57. Заробљенички логор у Вуксанлекићу 1916—1918. — Годишњак наставника подгоричке гимназије, бр. 5, стр. 41—47, Подгорица 1934.

1935

58. Наше позоришне могућности. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7 јануара 1935. (Два стубца, пун потпис).

59. Село и сељаштво у Русији (превод са француског). — Слободна мисао, Никшић, бр. 40 од 17 новембра 1935. (Два стубца, потпис аутора: Луј Фишер, али не и мој као преводиоца).

60. Ко је измислио азбуку? (превод са француског). Слободна мисао, Никшић, бр. 43 од 8 децембра 1935 (Један стубац, потпис кратак).

61. Ганди од Сумј. Тагоре (превод са француског, наставак). Гранит, Подгорица, бр. 3—4, 1935, стр. 18—22. (Пун потпис).

1936

62. Двадесетпетогодишњица Толстојеве смрти. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7 јануара 1936 (Три стубца, пун потпис).

63. Штампа о граховској побједи. — Слободна мисао, Никшић, бр. 1 од 7 јануара 1936. (Два стубца, пун потпис).

64. Светосавска прослава. — Слободна мисао, Никшић, бр. 5 од 2 фебруара 1936. (Пола стубца, потпис: Ц. У.).

65. Забава пјевачког друштва „Бранко". — Слободна мисао, Никшић, бр. 8 од 23 фебруара 1936. (Пола стубца, потпис иницијали).

66. Подгорица за зимску помоћ. — Слободна мисао, Никшић, бр. 9 од 1 марта 1936. (Пола стубца, потпис: Р. П.).

67. Из скоре прошлости (Приказ на књигу Анте Трумбића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 22 од 31 маја 1936. (Један стубац, потпис потпун).

68. Србија и Црна Гора. (Приказ на књигу Драгослава Страњаковића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 23 од 7 јуна 1936. (Један стубац, пун потпис).

69. Из страних књига о Црној Гори (превод из Ленормановe књиге: Turcs et Montenegrins). — Зета, Подгорица, бр. 32 од 9 августа 1936. (Два стубца пун потпис).

70. Из страних књига о Црној Гори (наставак превода из Ленормана). — Зета, Подгорица, бр. 33 од 16. новембра 1936 (Два стубца, пун потпис).

71. Ђуро Крижанић, његов живот и рад. (Приказ на студију Др Николе Шкеровића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 37 од 20 септембра 1936. (Један стубац, пун потпис).

1937

72. Етничка подлога становништва нашег краја. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7. јануара 1937 (Три стубца, пун потпис).

73. Слава подгоричког друштва „Бранко". — Слободна мисао, Никшић, бр. 7 од 21 фебруара 1937. (Пола стубца, потпис: А. Лаиновић).

74. Црна Гора и патентирани историчари (Приказ на књигу Вукашина Божовића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 9 од 7 марта 1937. (Један стубац, потпис потпун).

75. Црква и држава у Њемачкој (на осњову француске журналистике). — Слободна мисао, Никшић, бр. 9 од 7 марта 1937. (Један ипо стубац, потпис иницијали).

76. Дјелатност подгоричких правника. — Слободна мисао, Никшић, бр. 10 од 14 марта 1937. (Кратка биљешка, непотписано).

77. Лет на сјеверни пол (Кратка прича, превод са француског). Слободна мисао, Никшић, бр. 10 од 14 марта 1937 (Један стубац, потпис: М. В.).

78. Привреда савремене Турске. (Приказ на истоимену књигу). Слободна мисао, Никшић, бр. 11 од 21 марта 1937 (Пола стубца, потпис потпун).

79. Маскенбал у Подгорици. — Слободна мисао, Никшић, бр. 11 од 21 марта 1937. (Трећина стубца, потпис: Ц).

80. Демократија у Русији (на основу француских новина). Слободна мисао, Никшић, бр. 12 од 28 марта 1937. (Један ипо стубац, потпис: М. М.).

81. Католичка црква против диктатуре (према француским новинама). — Слободна мисао, Никшић, бр. 13 од 4 априла 1937 (два стубца, непотписано).

82. Велики умјетници у животу (Шаљапин и Горки, према француским новинама). — Слободна мисао, Никшић, бр. 22 од 9 јуна 1937. (Један ипо стубац, непотписано).

83. Цртице из Пушкинова живота (према француским новинама). — Зета, Подгорица, бр. 22 од 13 јула 1937. (Три. стубца, непотписано).

84. За интелектуалну слободу. — Слободна мисао, Никшић, бр. 27 од 11 јула 1937. (Три стубца, пун потпис).

85. Годишњица шпанског грађанског рата. — Зета, Подгорица, бр. 28 од 25 јула 1937. (Два стубца, потпис иницијали).

86. Француска и европски дух (превод са француског). — Слободна мисао, Никшић, бр. 30 од 1 августа 1937 (два ипо ступца, пун потпис).

87. Италија у Шпанији. — Слободна мисао, Никшић, бр. 33 од 22 августа 1937 треба у (два стубца, непотписано).

88. Саопштења редакције. — Слободна мисао, Никшић, бр. од 22 августа 1937. (Кратка биљешка, непотписано).

89. Омладина хоће мир. — Зета, Подгорица, бр. 34 од 5 септембра 1937 (три стубца, потпис: А.)

90. Фашисти и либерална књижевност. — Слободна мисао, Никшић, бр. 35 од 5 септембра 1937 (пола стубца, потпис иницијали).

91. Обновљено руско позориште у Паризу. — Слободна мисао, Никшић, бр. 36 од 12 септембра 1937 (два ступца, потпис иницијали).

92. Против руске директиве (по француској журналистици). Слободна мисао, Никшић, бр. 36 од 12 септембра 1937 (један стубац, непотписано).

93. Давање имена подгоричким улицама. — Зета, Подгорица, бр. 38 од 3 октобра 1937 (два стубца, потпис: Стари Подгоричанин).

94. Велсова реформа наставе. — Слободна мисао, Никшић, бр. 40 од 10 октобра 1937 (два ипо стубца, потпис иницијали).

95. Судбина демократије у Шпанији. — Слободна мисао, Никшић, бр. 43 од 31. октобра 1937 (Један ипо стубац, непотписано).

96. Рузвелт на бранику демократије. — Зета, Подгорица, бр. 42 од 31 октобра 1937 (два ипо стубца, потпис иницијали).

97. Из успомена Керенског. — Слободна мисао, Никшић, бр. 44 од 7 новембра 1937 (три стубца, без потписа).

98. Је ли Француска на реду?. — Зета, Подгорица, бр. 43 од 7 новембра 1937. (Два стубца, потпис: Стари Подгоричанин).

99. Пољска се враћа демократији. — Зета, Подгорица, бр. 43 од 7 новембра 1937. (Један стубац, потпис А.).

100. Црна Гора у школским уџбеницима. — Зета, Подгорица, бр. 44 од 14 новембра 1937 (два стубца, потпис: Стари Подгоричанин).

101. Хитлерови услови за мир (према француској штампи). Слободна мисао, Никшић, бр. 48 од 5 децембра 1937 (два стубца, без потписа).

102. Ерио на бранику демократије. — Зета, Подгорица, бр. 47 од 5 децембра 1937 (два стубца, потпис иницијали).

103. Нови начин данашње трговине. — Зета, Подгорица, бр. 50 од 26 децембра 1937 (два стубца, потпис: Стари Подгоричанин).

1938

104. Глас оптимизма у песимистичкој данашњици. — Слободна мисао, Никшић, бр. 1 од 6 јануара 1938 (три ипо стубца, пун потпис).

105. Странци о историји Црне Горе. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7 јануара 1938 (три стубца, пун потпис).

106. Подгоричка напуштена дјеца. — Слободна мисао, Никшић, бр. 5 од 6 фебруара 1938 (један ипо стубац, потпис: М.).

107. Демократија и наоружање. — Слободна мисао, Никшић, бр. 7 од 20 фебруара 1938. (Два стубца, потпис иницијали).

108. Пензионисање професора Јовићевића. — Зета, Подгорица, бр. 9 од 6. марта (Кратка биљешка, непотписано).

109. Први српски устанак и босански Срби. — (Приказ на књигу Васе Чубриловића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 11 од 19 марта 1938. (Један стубац, потпис: А—д.).

110. Крвава Шпанија. — Зета, Подгорица, бр. 16 од 24 априла 1938 (два ипо стубца, пун потпис).

111. Срби у Далмацији (Приказ на књигу Луја Бакотића). Слободна мисао, Никшић, бр. 17 од 7 маја 1938 (један стубац, потпис: А.—д).

112. Осамдесетогодишњица граховске битке. — Слободна мисао, Никшић, бр. 18 од 15. маја 1938 (два ипо стубца, пун потпис).

113. Црна Гора у данима окупације. (Поводом чланка Лазара Бркића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 20 од 28 маја 1938 (један ипо стубац, потпис: Стари Подгоричанин).

114. Царство и папство (по француској журналистици). — Слободна мисао, Никшић, бр. 21 од 5 јуна 1938 (два стубца, непотписано).

115. За један савремени програм града Подгорице. — Слободна мисао, Никшић бр. 26 од 10 јула 1938 (два стубца, непотписано).

116. Уставни развитак и уставне борбе у Србији. (Приказ на студију Јаше Продановића). — Слободна мисао, Никшић, бр. 30 од 2. августа 1938 (један стубац, потпис пун).

117. Историја Црне Горе. (Превод са француског из књиге од Ф. Ленормана). — Зетски гласник, Цетиње од 20. августа до 29. октобра 1938, — свега 11 подлистака, Цетиње 1938 (11 подлистака, пун потпис).

118. Подгорица у Шобајићевој књизи Никшић — Оногошт. — Зета, Подгорица, бр. 31 од 28 августа 1938 (два стубца, непотписано).

119. Како је Керенски побјегао из Русије. — Зета, Подгорица бр. 39 од 23 октобра, 1938 (четири стубца, потпис иницијали).

120. Књижевници у политици. — Слободна мисао, Никшић, бр. 43 од 6 новембра 1938. (Два ипо стубца, потпис иницијали).

121. Усмене новине у Подгорици. — Слободна мисао, Никшић, бр. 44 од 15 новембра 1938. (Кратка биљешка, непотписано).

122. Француски социјализам према данашњици. — Слободна мисао, Никшић, бр. 48 од 18 децембра 1938 (два стубца, потпис: А.).

1939

123. Подгорица у XIX вијеку. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7 јануара 1939 (три стубца, пун потпис).

124. Moniteur Universel из 1858 године о Црној Гори и Црногорцима (Превод са француског). — Записи, Цетиње, књ. XXI, фебруар 1939, страна 86—90. (Пун потпис).

125. Moniteur Universel из 1858 године о Црној Гори и Црногорцима. (Превод са француског). — Записи, Цетиње, књ. XXI, март 1939. страна 161—165 (Пун потпис).

126. Дукљанска земља. (Приказ на роман од Душана Ђуровића. — Слободна мисао, Никшић, бр. 13 од 8 априла 1939 (један ипо стубац, пун потпис).

127. Црногорци и Французи у почетку XIX вијека (превод са француског). — Зета, Подгорица, бр. 13—14 од 9 априла 1939 (два ипо стубца, пун потпис).

128. Црногорци и Французи у почетку XIX вијека (превод са француског, наставак). Зета, Подгорица, бр. 15 од 16 априла 1939 (два стубца, пун потпис).

129. Цртице из културне прошлости. — Зета, Подгорица, бр. 20 од 21 маја 1939 (два ипо стубца, потпис: М. Тврдић, проф. Херцегнови).

130. Величина француске историје. — Слободна мисао, Никшић бр. 28 од 30 јула 1939 (два ипо стубца, пун потписи).

1940

131. Француски дипломата на црногорском двору. — Слободна мисао, Никшић, бр. 1 од 6 јануара 1940 (три стубца, пун потпис).

132. Француски умјетници о Црној Гори у XIX вијеку. — Зета, Подгорица, бр. 1 од 7 јануара 1940 (четири стубца, пун потпис).

133. Врховна управа и политичке борбе у Карађорђевој Србији (Приказ на књигу од Св. Гребенца). Слободна мисао, Никшић, бр. 6 од 11 фебруара 1940 (један стубац, потпис иницијали).

134. Још један средњошколски уџбеник (Приказ на уџбеник од Ј. Митровића). — Зета, Подгорица, бр. 9 од 3 марта 1940 (један ипо стубац, потпис: Семпер Идем).

135. Марко Миљанов о подгоричким муслиманима. — Зета, бр. 15, 16 и 17 од 28 априла 1940 (три стубца, пун потпис).

136. Црногорци и умјетности (Илија Шобајић). — Слободна мисао, Никшић, бр. 16 од 27 априла 1940 (два стубца, пун потпис).

137. Штампа западне Европе о граховскоі бици 1858 године, Записи, Цетиње, књ. XXIV и даље у наставцима у свескама од маја до децембра 1940, свега страна 43, Цетиње 1940. (Пун потпис).

1941

138. О Црној Гори (превод књиге Анри Деларија Monténégro). — Зетски гласник, Цетиње, бројеви од 25 јануара 1941 до 22 марта 1941, у наставцима, Цетиње 1941. (9 подлистака, потпис потпун).

(За вријеме рата и окупације нисам ништа објављивао).

1949

139. Утисци из гимназија и седмогодишњих школа у Приморју. Просвјетни рад, Цетиње, бр. 3 од 16 марта 1949 (три ипо стубца, пун потпис).

140. Утисци из школа у Приморју. — Просвјетни рад, Цетиње бр. 4 од 15 априла 1949 (један стубац, пун потпис).

141. Годишња скупштина Историјског друштва НР Црне Горе — Пренесен је познати Которски архив из Задра. — Побједа, Цетиње, бр. 186 од 5 августа 1949. (Два стубца у подлистку, потпис: А. Л.).

142. Кратак поглед на прошлост Титограда. — Побједа, Цетиње бр. од 14 августа 1949 (два подлистка, пун потпис).

143. Мухаџериско питање. — Побједа, Цетиње, бр. од 4 септембра 1949 (један подлистак, потпис иницијали).

144. Рад Историског друштва НР Црне Горе. — Побједа, Цетиње, 11 септембра 1949 (два стубца, потпис: А. Л.).

145. Питање Скадра у првом балканском рату. — Историски записи, књ. IV, св. 1—3, стр. 66—76, Цетиње 1949 (пун потпис).

146. Осврт на једну стару књигу о Црногорцима. — Историски записи, књ. III, св. 3—4, страна 156—182, Цетиње 1949, (пун потпис).

147. Три Француза о Црној Гори. — Издање Историјског института НР Црне Горе, Цетиње 1949, посебно издање, страна 157 (пун потпис).

1950

148. Рад на нашој историјској науци. — Побједа, Цетиње од 2 априла 1950. (Цео подлистак, потпис потпун).

149. Нови број „Историских записа". — Побједа, Цетиње, од 18 јуна 1950. (Кратка биљешка, потпис скраћен).

150. Грађа из борбе око Скадра. — Историски записи, Цетиње, књ. V, св. 1—3, страна 107—130, Цетиње 1950 (потпис потпун).

151. Прилози о подгоричком покољу 1874 године. — Историски записи, Цетиње, књ. IV, IV—VI 1950, стр. 248—251 (пун потпис).

152. Кратак поглед на прошлост Титограда — популарно-научна скица. — Издање „Народне књиге" Цетиње 1950, посебно издање, страна 71 (потпис потпун).

1951

153. Библиографија радова о Његошу у „Записима". — Просвјетни рад, Цетиње, бр. од 25 марта 1951. (Два стубца, пун потпис).

154. Библиографија радова о Његошу у „Стварању" и „Историским записима". — Просвјетни рад, Цетиње, од 1 маја 1951 (два стубца, пун потпис).

155. Црна Гора у Његошево доба по приказу једног страног писца (Ami Boue). — Побједа, Цетиње, бр. 181 и 182 од 2 и 3 августа 1951. (Два подлистка, пун потпис).

156. Два напада на Подгорицу 1832 године. — Побједа, Цетиње бр. 209 од 5 септембра 1951 (два стубца, пун потпис).

157. Међународни семинар за изучавање историје у Севру, Побједа, Цетиње, бр. 215 од 13 септембра 1951 (један стубац, пун потпис).

158. Школа на отвореном простору. — Побједа, Цетиње, бр. од 21 октобра 1951. Моја фотографија и објашњење, без потписа).

159. На Цетињу је основано удружење наставника и професора. — Побједа, Цетиње, број од 17 новембра 1951. (Кратка биљешка непотписана).

160. Постанак и структура Уједињених нација. — Побједа, Цетиње, бр. од 30 децембра 1951. (Подлистак, потпис: Л.).

161. Стање и проблематика архива у НР Црној Гори. — Архивист, Београд, 1, 1951, стр. 47—52 (пун потпис).

162. Istoriska izdanja u NR Crnoj Gori 1949—1951. — Nastava istorije, Zagreb, 1, 1951, str. 76—77 (пун потпис).

163. Рад наших научних установа. (Приказ). — Историски записи, Цетиње, VII, 1—3, 1951, стр. 123—126 (пун потпис).

164. Библиографија, — Историски запис, Цетиње, VII, 1—3, 1951. (Кратко и непотписано).

165. Једна страница из дипломатске историје Црне Горе. — Историски записи, Цетиње, VII, X—XII, стр. 511—528 (пун потпис).

166. Записник годишње скупштине Историског друштва НР Црне Горе, одржана на Цетињу 30. IX. 1951. — Историски записи, Цетиње, VII, 10—12, 1951, стр. 537—538. (Пун потпис).

167. Регистар личних и географских имена у књизи Душана Д. Вуксана: Петар I Петровић Његош и његово доба, Цетиње 1951. (Пун потпис, у заједници са Др Јевтом Миловићем).

168. Резиме (на француском језику) у књизи дон Ника Луковића: Бока Которска, Цетиње, 1951 (без потписа), на стр. 251—252.

1952

169. Сличице из балканског рата. — Побједа, Цетиње, бр. од 4 јануара 1952. (Један подлистак, пун потпис).

170. Смјернице будућег рада Историског друштва НР Црне Горе. — Побједа, Цетиње, бр. 78 од 17 априла 1952, (скраћен потпис).

171. Трооброј Историских записа. — Побједа, Цетиње, бр. од априла 1952. (Кратка биљешка, без потписа).

172. Научна екскурзија француских студената. — Побједа, Цетиње, бр. од 11 маја 1952. (Кратка биљешка, без потписа).

173. Странци и наши културно-историски споменици. — Побједа, Цетиње, бр. 119 од 7 септембра 1952 (2 ступца, скраћен потпис).

174. Поводом оснивања Друштва за културну сарадњу Црна Гора — Француска. — Побједа, Цетиње, бр. 131 од 19 октобра 1952 (потпис иницијали).

175. Историска издања у НР Црној Гори. — Архивист, Београд год. II, св. 1, стр. 95—98. (Потпис потпун).

176. Библиографиіа. — Историски записи, Цетиње, VIII, 1—3, 1952, стр. 194—197, потпис иницијал.

177. Питање заштите црногорских поданика у иностранству 1879. године. — Историски записи, Цетиње, књ. VII, јануар—март 1952, страна 124—128. (Пун потпис).

178. Нови број историског часописа САН (Приказ). — Историски записи, Цетиње, VIII, 1—3, 1952, стр. 188—193 (пун потпис).

179. Осврт на један француски историски часопис (Приказ). Историски записи, VIII, 3—12, Цетиње 1952, стр. 407—412. (Пун потпис).

180. Четрдесетогодишњица титоградске гимназије. — Стварање, Цетиње, св. за децембар 1952, стр. 767—770. (Пун потпис).

1953

181. Годишња скупштина Друштва Југославија — Француска у Београду. — Побједа од 5 априла 1953. (Невелика биљешка непотписана).

182. Изложба слика Виктора Игоа. — Побједа, Цетиње, од 10 маја 1953. (Кратка биљешка непотписана).

183. Један прилог историји наше здравствене културе. — Историски записи, Цетиње, књ. IX за 1953 годину (пун потпис), стр. 291—297.

184. Из културне историје књаза Данила. — Стварање, Цетиње 1953, стр. 564—570. (Пун потпис).

1954

185. Једна француска пјесма у славу Црне Горе из 1858. Стварање, Цетиње, свеска за фебруар 1954, (пун потпис), стр. 144—146.

186. Браћа Таро и њихова књига о Црној Гори. — Стварање, Цетиње, свеска за март 1954.

187. Први конгрес историчара Југославије. — Побједа, Цетиње, од 11 априла 1954, потпис иницијал, 2 полуступца.

188. Les rapports entre la Grèce et le Monténégro dans le passé. — L'Hellénisme contemporain, Athènes, № 4—5, juillet—octobre 1954, p.p. 318—328 (потпис потпун).

1955

189. Француска штампа о Махмуд-паши Бушатлији и Црној Гори с краја XVIII вијека. — Историски записи, Цетиње, за 1955 годину, стр. 339—344 (пун потпис).

190. Број Омер-пашине војске приликом напада на Црну Гору 1852/53 године.— Историски записи, Цетиње, за 1955 годину, стр. 344—346 (пун потпис).

191. Неки нови подаци о везама између Црне Горе и Грчке у XIX вијеку. — Историски записи, Цетиње, за 1955 годину, стр. 385—389 (пун потпис).

192. План за подизање Даниловграда (први пасус у чланку Др Пера Шоћа). — Историски записи, Цетиње, за 1955 годину, стр. 396—397).

193. Положај Цигана у југословенским земљама под османском влашћу (Приказ на рад М. А. Мујића). — Историски записи, Цетиње, 1955, стр. 456—457. (Пун потпис).

194. Dix années d'historiographie Yougoslave 1945—1955. (Приказ). — Историски записи, Цетиње, за 1955, стр. 464—465 (пун потпис).

195. Извјештај о проучавању архивске грађе о књазу Данилу. — Историски записи, Цетиње, за 1955, стр. 466—474 (пун потпис).

196. Неки подаци о Његошу из француских извора. — Летопис Матице српске, Нови Сад, књ. 376, децембар 1955, страна 650—653 (пун потпис).

1956

197. Из књижевне заоставштине Николе I. — Стварање, Цетиње, I, 1956, стр. 71—72. (Пун потпис).

198. La France et le Monténégro au XIX e siècle. — Questions actuelles du socialisme, Paris, № 35, mars—avril 1956, p.p. 121—137 (пун потпис).

199. Француски конзул у Скадру Ијасент Екар и његова прва посјета Црној Гори. — Историски записи, Цетиње, IX, књ. XII, 1—2, страна 191—206 (пун потпис).

200. Француски архивски подаци о убиству кнеза Данила. — Годишњак Поморског музеја у Котору, Котор, бр. 5 за 1956 годину.

201. Тако се умирало у Визнару. — Сусрети, Титоград, јули 1956, стр. 480—487, (пун потпис).

202. Писмо књаза Николе о објави рата 1876 године. — Просвјетни рад, Титоград, бр. 7 од 1 септембра 1956 (пун потпис, 2 стубца).

203. Један Његошев сарадник. — Стварање, Цетиње, 11—12, новембар—децембар 1956, стр. 728—731 (пун потпис).

204. Crnojević Đurađ. — Enciclopedija Jugoslavije, Zagreb, II str. 498—499, потпис иницијали.

205. Crnojević Ivan. — Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1956, II, str. 499, (потпис иницијали).

206. Crnojević Stefan (Stefanica). — Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1956, II, str. 499, потпис иницијали.

207. Danilo I, knjaz crnogorski. — Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1956, II, str. 662, потпис иницијали.

1957

208. Francuska i Crna Gora u XIX vijeku. — Historijski pregled, Zagreb, br. 1, 1957, str. 33—40 (пун потпис).

209. Мисија једног француског дипломата на Балкану уочи кримског рата. — Историски записи, Цетиње, год. X, књ. XIII. за 1957. г. стр. 99—114 (Пун потпис).

210. Godišnja skupština Istoriskog društva Crne Gore. — Historijski pregled, Zagreb, br. 3, 1957, str. 238—239. (пун потпис).

211. Rad na istorijskoj nauci u Crnoj Gori. — Historijski pregled, Zagreb, br. 3, 1957, str. 227—229 (пун потпис).

212. Једно Вацликово гледиште из 1858 године о независности Црне Горе. — Историски записи, Цетиње, год. X, књ. XIII за 1957. стр. 302—309 (пун потпис).

213. Zaključci sjednice Uprave Saveza istoriskih društava FNRJ. — Historijski pregled, Zagreb, br. 3, 1957, str. 239—240. (Пун потпис).

214. Neki ekonomski podaci u izvještajima francuskog konzula u Skadru polovinom XIX vijeka. — Historijski pregled, Zagreb, br. 4, 1957, str. 305—311. (Пун потпис).

215. Посјета књаза Данила Паризу 1857 године. — Просвјетни рад, Титоград, бр. од 1. априла 1957 (Један подлистак са цртежом из 1857 године, пун потпис).

216. Рад на историји Југославије, — Побједа, Титоград, бр. од 18 јула 1957 (Разговор са уредником Побједе).

217. Судбина једног конкурса. — Просвјетни рад, Титоград, бр. од 1. јуна 1957 (Један стубац непотписано).

1958

218. Заводу за унапређење школства треба створити услове за рад. — Просвјетни рад, Титоград, бр. 1 од 1. јануара 1958. (Пун потпис).

219. Има ријеч . . . Побједа, Титоград, бр. 14 од 30 марта 1958 (Разговор са Уредништвом Побједе).

220. Уз стогодишњицу побједе на Граховцу. — Побједа, Титоград, бр. 20 од 11 маја 1958, (пун потпис), 4 стубца.

221. Како је Турска приказивала пораз своје војске на Граховцу 13 маја 1858 године. — Просвјетьи рад, Титоград, бр. 8 од 15. маја 1858 године, (пун потпис), 3 полустубца.

222. Нови број Историјских записа. — Побједа, Титоград, бр. од 27 јула 1958 (1 стубац, потписан: Л.).

223. Др Хамдија Капидић: Херцеговачки устанак 1882 године. (Приказ). — Побједа, Титоград, бр. од 31 августа 1958 (2 стубца, пун потпис).

224. Осврт на неке значајне годишњице. — Историјски записи Цетиње, 1—2, 1958, страна 446—451, потпис: Уредништво.

225. Побједа на Граховцу 1858 у списима савременика. — Посебно издање Историског института на Цетињу 1958, стр. 224—8 репродукција.

226. Сценарио за документарни филм Зубља граховачка. — У заједници са Здравком Велимировићем.

227. Један црногорско-турски гранични спор 1858 године. — Историски записи, Цетиње, XIV, 1958, стр. 354—358, (пун потпис).

228. Положај књегиње Даринке послије смрти књаза Данила. — Историски записи, Цетиње, XIV, 1958, стр. 311—319, (пун потпис).

229. О наименовању првог црногорског министра спољних послова. — Историски записи, Цетиње, XIV, 1958, стр. 361—366. (Пун потпис).

1960

230. Нови подаци о убиству Стевана Перовића Цуце. — Стварање, Титоград, октобар 1960, XV, 10 стр. 866—872. (Пун потпис).

231. L'Influence de la politique française au Monténégro (1853—1860), résumé de la these. — Annales de l'Institut Français de Zagreb, 1960, пун потпис, str. 31—36

1961

232. Преглед чланака са црногорском културно-просвјетном тематиком објављени у Стварању од 1946 до закључно 1960. године. Библиографски вјесник, Цетиње, 2—3, 1961, стр. 105—120. (Пун потпис).

1962

233. Разговор са уредником. — Побједа, Титоград, бр. од 9 септембра 1962, (пун потпис), у подлистку.

234. Нови подаци о Његошевом животу и раду. — Политика, Београд, бр. од 16 септембра 1962 (пун потпис).

235. Гранични сукоби пред први балкански рат. — Слобода, Иванград, бр. 26 од 27 новембра 1962 (1 подлистак, пун потпис).

236. И гробље је огледало културног нивоа једног насеља. — Титоградска трибина, Титоград, бр. 105 од 13 децембра 1962 (1 стубац, пун потпис).

237. Преглед рада Историских записа од 1948—1960 године. Библиографски вјесник, Цетиње, бр. 1—2—3, 1962, страна 49—86. (Потпис пун).

1963

238. Његошево писмо Француз де Белфону. — Побједа, Титоград, бр. од 1 јануара 1963 (1 стубац, потпис пун).

239. Нови подаци за црногорску историју. — Титоградска трибина, Титоград, бр. 110 од 17 јануара 1963 (1 подлистак, потпис пун).

240. У родном мјесту маршала Мармона. — Побједа, Титоград. бр. 10 од 3 марта 1963 (1 подлистак, пун потпис).

241. Нови материјали за нашу историју. — Политика, Београд, бр. од 10 марта 1963 (3 стубца, пун потпис).

242. Подгорица у вријеме Омер-пашиног напада на Црну Гору. — Побједа, Титоград, бр. од 24 новембра 1963 (Пун потпис).

243. Монтенегрина у Шатијону на Сени. — Библиографски вјесник, Цетиње, 1-2-3, 1963, стр. 305—338. (Пун потпис).

244. Архивски материјал за историју наших народа у Шатијону на Сени. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, книга 15 (1963), стр. 41—49. (Пун потпис).

1964

245. Други Омер-пашин напад на Црну Гору (опис загребачког Позора). — Побједа, Титоград, бр. од 27 фебруара 1964, једна страна.

246. Подгорица 1885 године (Опис Луке Пиштељића). — Титоградска трибина, Титоград, бр. 172 од 30 марта 1964 (један подлистак, потпуни потпис).

247. Др Петар Миљанић о Подгорици из 1886 године. — Побједа, Титоград, бр. од 24 септембра 1964 (2 стубца, пун потпис).

248. Читалачка публика у Подгорици и Скадру прије сто година. — Побједа, Титоград, бр. од 29 октобра 1964 (два стубца, пун потпис).

249. Почетак ратних операција црногорске војске на Ловћенском отсјеку 1914 године. — Побједа, Титоград, бр. 2361 од 26 новембра и бр. 2362 од 29 новембра 1964 (4 стубца, потпис пун).

250. Нови подаци о Његошевом животу и раду у једном француском чланку. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, книга 16 (1964), стр. 21—40. (Пун потпис).

251. Неке француске мистификације о Црној Гори у првој половини XIX века. — Рад X конгреса фолклориста Југославије, Цетиње 1964, страна 229—240. (Пун потпис).

1965

252. — Отварање Миркове вароши. — Побједа, Титоград, бр. од 19 септембра 1965 (1 подлистак, пуни потпис).

253. Један дипломатски извјештај о односима Црне Горе и Аустрије 1915 године. — Побједа, Титоград, бр. 2473 од 26 децембра 1965. (4 стубца, пуни потпис).

254. Од старе Рибнице до данашњег Титограда. — Комуна, часопис за питања теорије и праксе локалних заједница, — Београд, год. XII, бр. 2, фебруар 1965, стр. 29—31. (Пун потпис).

255. Nikola Pašić o dobrovoljačkom korpusu u Rusiji 1917 godine. — Historijski zbornik, Zagreb, 1965 god. XVIII, strana 215—218. (Пун потпис).

256. Стојан Новаковић о потреби издавања једне научне публикације у Црној Гори. — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, књ. 31, св. 3—4, 1965 (пун потпис), стр. 257—259.

257. Građa o balkanskoj politici u vezi sa albanskim pobunama 1911. godine. — Godišnjak Pokrajinskog državnog arhiva, Priština 1965, br. 1, strana 17—50 (Пун потпис).

1966

258. Црна Гора и Херцеговина у ратовима 1876—1878 године. Политика, Београд бр. од 24. VII. 1966 (4 стубца, потпис потпун).

259. Из приватне преписке Милана М. Ракића. — Стварање, Титоград, 1, 1966, страна 98—107. (Потпун потпис).

260. Француски научник Гијом Лежан о Његошу. — Стварање 10, 1966, стр. 1173—1177, Титоград. (Пун потпис).

261. Стоковиот промет на Србија и Австро-Унгарија преку Солун пред балканските војни. — списание „Историја", Скопје, II, 1—2, 1966, стр. 91—98 (Пун потпис).

1967

262. Ко је Јован Копитовић? — Побједа, Титоград, бр. 2585 од 26 јануара 1967 (1 стубац, пун потпис).

263. Стара Подгорица од великог Октобра. — Побједа, Титоград, бр. од 21 септембра, 1967. (Два стубца, пун потпис).

264. Neki arhivski podaci o koleri u okolini Skadra 1855 godine. — Acta historica medicinae, pharmaciae et veterinae, anno VII, 1—2, Beograd 1967, str. 151—153. (Потпис потпун).

265. Један необјављени рукопис о српско-бугарским односима пред први светски рат. — Зборник: Југословенски народи пред први светски рат, — Српска академија наука и умјетности, CDXVI, књ. 61, Београд 1967, страна 407—416 (Пун потпис).

266. Arhivski fond Jovana M. Jovanovića Pižona u Arhivu Makedonije u Skoplju (Privatna korespondencija). — Arhivist, Beograd, br. 1—2/1966 i 1—2/1967, str. 371—379. (Пун потпис).

267. Prošlost Titograda do 1918 godine. — U monografiji: Titograd, na strani 14—25, izdavač Epoha Zagreb. (Без потписа, али са именом у листи сарадника на овој монографији).

1968

268. Туцовићево гледиште о балканској политици 1910 г. Побједа, Титоград, бр. од 1 јануара 1968, 1 подлистак. (Пун потпис).

269. Сведок немирних времена. — Политика, Београд, бр. од 21. априла 1968, 1 подлистак. (Пун потпис).

270. Дипломатска активност у корист Црне Горе 1862 год. Побједа, Титоград, бр. од 5 септембра 1968. (Два стубца, потпис пун).

271. Др. Васа Богданов (некролог). — Списание Историја, Скопје, IV, I, 1968, стр. 225—226. (Потпис потпун).

272. Некои резултати од научно-истражувачка работа во Париз. — Историја, Скопје, IV, 2, 1968, стр. 173—180. (Пун потпис).

273. Војничке окупаторске песме из првог светског рата. Часопис Народно стваралаштво, Београд 1968, VII, 26—27, стр. 158—160. (Потпис потпун).

1969

274. Извјештај аустроугарског генерала Саркотића о побуни морнара 1918 године. — Побједа, Титоград, бр. од 2 марта 1969. (Два стубца, пун потпис),

275. Аустро-угарски генерал о побуни морнара 1918 године. Политика, Београд, бр. од 20 јула 1969. (Пун потпис).

276. Турски напад на Црну Гору крајем 1852 и почетком 1853 године на основу архивског материјала. — Годишњак Педагошке академије у Никшићу, Никшић 1969, I, стр. 161—186. (Потпун потпис).

277. Jedna bibliografija radova o Skenderbegu iz XIX vijeka. — Zbornik „Simpozijum o Skenderbegu", Priština 1969, strana 423—340. (Потпун потпис).

278. Француски документи о Македонији 1878—1879. — Посебно издање Архива Македоније у Скопљу 1969 године, у сарадњи са И. Катарџијевим и Љубомиром Герасимовим, стр. 407, пун потпис.

1970

279. In memoriam Др Јорјо Тадић. — Историја, Скопје, VI, бр. 1, Скопје 1970, стр. 279—280. (Потпис потпун).

280. Француското јавно мислење за настаните во Македонија во 1903 година. — Зборник „Илинден 1903". — Скопје 1970. (пун потпис), стр. 337—354.

281. Građa o balkanskoj politici u vezi sa albanskim pobunama 1911. podine (nastavak) i 1910. godine, II deo. — Godišnjak Pokrajinskog državnog arhiva, Priština 1970, br. 2, str. 273—301, пун потпис.

282. Списак објављених радова др Андрије В. Лаиновића, проф. универзитета у Скопљу. — Литографисано као рукопис у Београду 1970, стр. 20.

Испуштено — треба увести

283. Отварање споменика Његошу у Требињу. — Зета, бр. од 27. маја 1934, кратка белешка непотписана.

284. Последњи часови Анри Барбиса. — Зета бр. од 6. XII. 1933, непотписано.

285. Зета у средњовјековној култури од Чедомира Митриновића (приказ). — Зета бр. 14 и 15 од 12 априла 1936.

286. Још један средњовековни уџбеник (наставак приказа на уџбеник Јеремија-Митровића). Зета, бр. 10 од 10. марта 1940, један ипо стубац, потпис: Seme per idem.

287. Наредба ученицима при крају шк. 1940/41 године. — Извјештај о раду гимназије у Бијелом Пољу за шк. 1940/41. годину, једна страна, пун потпис.

ТЕМАТСКА ПОДЕЛА ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

(Бројеви упућују на редни број овог списка)

РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ ПРЕ РАТА

I Подгорица

1, 2, 3, 5, 13, 14, 16, 17, 18, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 64, 65, 66, 73, 76, 79, 88, 93, 106, 108, 113, 115, 118, 121, 123, 135.

II Црна Гора

4, 22, 23, 54, 57, 72, 74, 100, 129, 134, 135, 283, 285, 287.

III Црна Гора и Француска

6, 30, 39, 63, 69, 70, 105, 112, 117, 124, 125, 127, 128, 131, 132, 137, 138.

IV Југословенски и други народи

7, 67, 68, 71, 97, 109, 111, 116, 119, 133, 286.

V Разно

Политика и друштво: 8, 9, 15, 26, 36, 55, 59, 78, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 107, 110, 114, 122.

Књижевност, умјетност и наука: 10, 11, 12, 19, 20, 21, 24, 31, 37, 38, 40, 47, 51, 56, 58, 60, 61, 62, 75, 77, 82, 83, 90, 91, 94, 120, 126, 130, 284.

VI Некролози: 50.

Објављено после рата

I Подгорица—Титоград

142, 143, 151, 156, 180, 236, 242, 246, 247, 248, 252, 254, 263, 267, 273.

II Црна Гора

139, 140, 141, 144, 145, 148, 149, 150, 159, 161, 162, 165, 166, 169, 170, 177, 183, 184, 188, 190, 191, 192, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 212, 220, 221, 227, 228, 229, 230, 234, 235, 239, 245, 249, 253, 256, 258, 262, 270, 276.

III Црна Гора и Француска

145, 155, 172, 174, 185, 186, 189, 196, 198, 199, 200, 208, 209, 214, 215, 231, 238, 240, 250, 251, 260.

IV Југословенски и други народи

157, 158, 160, 168, 181, 193, 255, 257, 261, 264, 265, 268, 274, 275, 280, 281.

V Разно

Књижевност: 197, 201, 259. — Уметност: 173, 182, 226. — Друштвено-културни живот: 216, 217, 218, 219, 233, 269. — Архивско-истраживачки рад: 195, 241, 243, 244, 266, 272. — Библиографија: 153, 154, 164, 167, 176, 232, 237, 277. — Прикази: 163, 171, 175, 178, 179, 187, 194, 210, 211, 213, 222, 223, 224.

VI Некролози: 271, 279.

VII Посебни радови: 147, 152, 225, 278, 282.

ПУБЛИКАЦИЈЕ У КОЈИМА СУ РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ

(Бројеви уз публикације указују на редни број овог списка)

I. Дневна штампа

1. Слободна мисао, Никшић: 1, 2, 3, 4, 6, 17, 52, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 101, 104, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 126, 130, 131, 133, 136.

2. Народна ријеч, Цетиње: 5.

3. Подгоричка ријеч, Подгорица: 7.

4. Радни народ, Подгорица: 8, 9, 12.

5. Зета, Подгорица: 13, 14, 15, 18, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 62, 69, 70, 72, 83, 88, 89, 93, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 108, 110, 118, 119, 123, 127, 128, 129, 132, 134, 135, 283, 284, 285, 286.

6. Зетски гласник, Цетиње: 117, 138.

7. Просвјетни рад, Цетиње и Титоград: 139, 140, 153, 154, 202, 215, 217, 218, 231.

8. Побједа, Цетиње и Титоград: 141, 142, 143, 144, 148, 149, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 181, 182, 187, 216, 219, 220, 222, 223, 233, 238, 240, 242, 245, 247, 248, 249, 252, 253, 262, 263, 268, 270, 274.

9. Политика, Београд: 234, 241, 258, 269, 275.

10. Слобода, Иванград: 235.

11. Титоградска трибина, Титоград: 236, 239, 246.

II Часописи

1. Записи, Цетиње: 11, 12, 19, 20, 21, 24, 124, 125, 137.

2. Гласник Југословенског професорског друштва, Београд: 25.

3. Развршје, Никшић: 37, 38.

4. Гранит, Подгорица: 56, 61.

5. Историјски записи, Цетиње: 145, 146, 150, 151, 163, 164, 165, 166, 176, 177, 178, 179, 183, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 199, 209, 212, 224, 227, 228, 229.

6. Архивист, Београд: 161, 175, 266.

7. Стварање, Цетиње и Титоград: 180, 184, 185, 186, 197, 203, 230, 259, 260.

8. Hellenisme contemporain, Athenes: 188.

9. Летопис Матице српске, Нови Сад: 169.

10. Questions actuelles du socialisme, Paris: 198.

11. Годишњак Поморског музеја у Котору, Котор: 200.

12. Сусрети, Титоград: 201.

13. Хисторијски преглед, Загреб: 208. 210, 211, 213, 214.

14. Annales de l'Institut français de Zagreb: 231.

15. Библиографски вјесник, Цетиње: 232, 237, 243.

16. Настава историје, Загреб: 162.

17. Комуна, Београд: 254.

18. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд: 256.

19. Историја, Скопје: 261, 271, 272, 279.

20. Народно стваралаштво, Београд: 273.

21. Acta historica medicinae, Београд: 264.

III Периодика

1. Годишњак наставника подгоричке гимназије, Подгорица: 16, 22, 39, 47, 48, 57.

2. Енциклопедија Југославије, Загреб: 204, 205, 206, 207.
3. Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје: 244, 250.
4. Рад X конгреса фолклориста Југославије, Цетиње: 251.
5. Хисторијски зборник, Загреб: 255.
6. Годишњак покрајинског државног архива, Приштина: 257, 281.
7. Зборник: Југословенски народи пред први светски рат, САНУ, Београд: 265.
8. Зборник „Симпозијум о Скендербегу", Приштина: 277.
9. Зборник „Илинден 1904", Скопје: 280.
10. Годишњак Педагошке академије, Никшић: 276.
11. Монографија о Титограду, Загреб: 267.
12. Сценарио за филм „Зубља граховачка": 226.

IV Посебна издања

1. Историјски институт СР Црне Горе, Цетиње: 147, 167, 225.
2. Народна књига, Цетиње: 152, 168.
3. Архив Македоније, Скопје: 278.
4. Литографија у Београду: 282.

Љубен Лаје, редовен професор

1945

1. Македонското национално преродување до Илинденското востание s. . s. a. стр. 16.
2. Нешто за назначувењето и преместувењето на учителите и професорите. Просветно дело, I. 3, 3.
3. Програма за историја на македонскиот народ во гимназиите. Битола, 1945, стр. 63.

1948

4. Данчо Зографски, Крушевската Република. Нов ден, IV, 1948, 8—9, 107—109 (Приказ).
5. Неколку писма од Гоце Делчев. Нов ден, IV, 1948, бр. 5, 81—89.
6. Прилог кон историјата на борбите на нашиот народ против турската власт во 16 и почетокот на 17 век. Нов ден, IV, 1948, бр. 5, 26—39.

1949

7. (Во коавторство со Будимовски Д. и Коробар П.), Документи за создавањето и развитокот на НРМ. Скопје, 1949, стр. 112.

1950

8. Разловечкото востание во 1876 г. Годишен зборник на Филозофскиот факултет III, 1950, 1—30.

1951

9. Домашни извори за македонската историја. Скопје 1951, стр. 46.

10. Историографија у Македонији од ослобођења до краја 1950 г., Настава историје у средњој школи, I, 1951, 1.

11. Најстарите страници од историјата на македонскиот народ. В. Нова Македонија, бр. 1886, 1951, 6—8.

12. Одбрани четива за историјата на македонскиот народ. Дел I, Скопје, 1951, стр. 202.

13. Писмата на Гоце Делчев, Скопје 1951, стр. 50.

14. Снабдување на охридските револуционери со оружје до Илинденското востание. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, IV, 1951, 1—28.

1952

15. Два документа од нашето славно историско минато. В. Глас на Егејците, III, 1952, бр. 23, 5.

16. Краток преглед на македонската историја. Информативен прирачник на НР Македонија, 1952, бр. 1—2, 9—21.

17. Крушевска Република. Настава историје у средњој школи, I, 1952, 4—5, 276—281.

1953

18. Гоце Делчев — првоборац за слободу македонског народа. В. Политика од 23. I. 1953.

19. Крушевска Република. Илинденски зборник 1903—1953, Скопје 1953, 152—162.

20. Македонци у рано феудално доба. Историја народа Југославије, том. I, Београд 1953, 261—272, 297—302.

21. Неколку нови документи за 1903 г. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, VI, 1953, 236—302.

22. Нови документи за Илинденското востание. Илинденски зборник, 1903—1953 4—151.

23. Одбрани четива за историјата на македонскиот народ, дел II, Скопје, 1953, 398

24. Пере Тошев. Нова Македонија, бр. 2632, 1953, стр. 2.

25. Пронајден е оригиналниот печат на Кресненското востание од 1876 г. Нова Македонија, бр. 2546, 1953, стр. 2.

26. Српскиот конзул во Македонија за Гоце Делчев, Нова Македонија, бр. 2631 1953, 8.

27. Три необјавени писма на Гоце Делчев, Нова Македонија, бр. 2632, 1953, 2.

1954

28. Извештаи од 1903 г. на српските консули, митрополити и училишни инспектори во Македонија. Скопје 1954, стр. 400.

29. Македонија пред и во време на Првото српско востание. Нова Македонија, бр. 2878 од 18. II. 1954, 9.

1955

30. Кратак преглед македонске историје од друге половине XVIII века до 1914 г. Београд 1955, стр. 26.

31. Неколку нови документи за Мориовско-прилепската буна. Стремеж, I, 1955, бр. 2—6, 52—57.

1956

32. Протоколи од заседанијата на Прилепската општина (1872—1876), Скопје 1956, 114.

1957

33. Б. Мирчев, Спомени на някой активни дейци в македонското революционно движение (приказ). Гласник на Институтот за национална историја, (понатаму ГИНИ) I, 1957, 2, 163—168.

34. Годишно собрание на Институтот за национална историја, ГИНИ, I, 1957, 1, 315—321.

1958

35. Прилог кон изучувањето на друштвено-економските и политичките прилики на Македонија во XVIII век. ГИНИ II, 1958, 1, 91—156.

1959

36. Една непозната страна од сметководната работа на Македонската револуционерна организација во Прилеп. Стремеж, V, 1959, 5—6, 54—61.

37. Две непознати писма на Ѓорче Петров. Разгледи, IV, 1957, бр. 22, 10.

38. Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ. Скопје, 1959, 246.

1960

39. Македонија од XV до краја XVIII века. Историја народа Југославије. Друга књига. Београд 1960, 48—64, 575—583, 768—770, 1209—1231.

1961

40. Документи за положбата во Македонија и во Организацијата во првата половина од 1904 година. ГИНИ, V, 1961, 2, 245—278.

1963

41. Нови писма на Гоце Делчев. ГИНИ VII, 1963, 1, 181—231.

1964

42. И. Г. Сенкевич, Новые материали по истории Южних Славян, ГИНИ VIII, 1964, 1, 226—230 (приказ).

43. Создавање на Славјано-македонско научно-литературно другарство во Петроград и неговиот устав. Современост, XIV, 1964, 2, 206—219.

44. Хр. Андонов—Полјански, Гоце Делчев во спомените на современиците. ГИНИ VIII, 1964, 1, 223—230 (приказ).

1965

45. Активноста на Главниот одбор на македонските друштва во Швајцарија 1918—1919 г. и документацијата за тоа. ГИНИ IX, 1965, 1, 31—91.

46. Документи за формирањето на Славјано-македонското научно-литературно другарство и неговиот устав. Македонски јазик, XVI, 1965, 191—202.

47. Една статија на Крсте П. Мисирков од 1914 г. Историја I, 1965, 2, 32—35.

48. Кон прашањето за периодизацијата на историјата на македонскиот народ. Историја, I, 1965, 2, 8—28.

1966

49. Некои важни настани од минатото на нашиот град. Народен глас, (Прилеп) од 12. VIII. 1966 г., стр. 7.

50. Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ. Дел II, Скопје 1966, стр. 492.

51. Прилог питању периодизације историје македонског народа, Згодовински часопис (Љубљана), XIX—XX (1965—1966), 115—123.

1967

52. Добротворната акција на српската сликарка Надежда Петровиќ во Кичево и Пореч 1903 г. Историја, III, 1967, 1, 88—93.

53. И. Г. Сенкевич: Об изменениях в аграрних отношениях в Македонии в последней четврти XIX век. Историја, III, 1967, 1, 153—155, (приказ).

54. К. Томовски: Мајстор Андреја Дамјанов (1813—1872). Историја, III, 1967, 2, 170—171, (приказ).

55. Марко Цепенков за селските задружни куќи и чифлизи во Прилепско, Тиквешко и Штипско. Историја, III, 1967, 2, 83—87.

56. Некои забелешки на монографските работи за градовите Штип, Тетово и Гевгелија. ГИНИ, XI, 1967, 1, 174—182.

57. Од стопанското минато на гр. Прилеп. Народен глас, бр. 16 и бр. 30, јуни 1967, 7.

1968

58. Врски на Босна и Херцеговина со Македонија од почетокот на XIX век до 1878 г. ГИНИ XII, 1968, 2, 149—164.

59. Г. Димовски — Цолев, Ѓорѓи Сугарев. Живот и дело. ГИНИ, XII, 1968, 2, 245—248 (приказ).

60. Д. Кьосев, Гоце Делчев. Писма и материали, Историја, IV, 1968, 2, 207—212 (приказ).

61. In memoriam Ирина Г. Сенкевич. ГИНИ, XII, 1968, 3, 267—269.

62. Искажувања на македонски интелектуалци за славјанската взаемност во крајот на XIX в. и почетокот на XX век. Реферати на македонските слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага. Скопје 1968, 83—89.

63. Н. Сотировски, Еден непознат извештај за Битолскиот пашалак од 1856 г., Историја, IV, 1968, 1, 189—192 (приказ).

64. По повод 65-годишнината од Илинденското востание. Историја, IV, 1968, 2, 165—172.

65. Смилевскиот конгрес. Историја, IV, 1968, 2, 89—93.

1969

66. Илинденско-Преображенското възстание 1903—1968. Историја, V, 1969, 210—213 (приказ).

67. Крушевска Република. Книга за Илинден, Скопје 1969, 131—139.

68. Македонија во првата и втората половина на XIX век. Историја на македонскиот народ. Книга II, Скопје, 1969, 5—156, 439—443.

69. Никола Петров Русински за првите чекори на Тајната македоно-одринска револуционерна организација во Малешевско. Историја, V, 1969, 1, 72—78.

70. Никола Петров Русински како извор за раниот период од ширењето на социјалистичките идеи во Македонија. Историја, V, 1969, 2, 31—42.

71. Охридскиот округ во 1914 г. ГИНИ XIII, 1969, 3, 155—200.

72. Просветата, културата и уметноста во Македонија 1870—1893 г. Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ за 1969.

73. Тркалото на историјата не се враќа назад. Нова Македонија, од 16. II. 1969.

1970

74. Einzelheiten aus der Arbeit einiger makedonischen Studenten envereine im Ausland. La Macedoine et les Macedoniens dans le passé. Skopje 1970, 327—346.

75. История Южних и Западних Славян. Историја, VI, 1970, 2, 293—297 (приказ).

76. К. Струкова. К истории национално-освободительной борбе балканских народов против турецкого владичества в второй половине 60-тих годов, XIX, Историја, VI, 1970, 2, 303—304 (приказ).

77. Л. Соколов, Библиографија за стопанската историја на Македонија, Историја, VI, 1970, 2, 313—315, (приказ).

78. Македонски фолклор, 1, 2. Историја, VI, 1970, 2, 320—321, (приказ).

79. Материјали за обидите на македонската интелигенција во Русија да формира 1912—1914 г. Славјано-македонско национално-просветно друштво и руско-македонско добротворно друштво во Петроград. Историја, VI, 1970, 2, 226—239.

80. Некои воено-управни тела и установи пред и во време на Илинденското востание и нивното функционирање. Материјали од Симпозиумот во Охрид по повод 65 години од Илинденското востание. Скопје, 1970, 57—71.

81. Придонес на македонските студенти во странство за развитокот на македонската национална мисла и за одбраната на македонскиот национален индивидуалитет. Историја, VI, 1970, 2, 50—71.

82. Првото помагало за историјата на македонскиот народ за гимназиите. Споменица на Просветно дело. Скопје, 1970.

1971

83. Два документа од 1904 г. со податоци за Ѓорче Петров. Историја, VII, 2, 185—191.

84. Ѓорче Петров, Македонското ослободително дело. Приредил Д-р Гане Тодоровски, VII, 1971, 2, (приказ), 258—264.

85. Животот и делото на Ѓорче Петров, ГИНИ, XV, 1971, 2, 41—52.

86. Историската вистина во песната „Ми товарил Дончо три товара ориз". Историја. VII, 1971, 1, 179—184.

87. Ликот и делото на Ѓорче Петров. Историја, VII, 1971, 2, 47—52.

88. Македонското списание „L'independance Macedonienne" во Швајцарија и неговата намена. ГИНИ, XV, 1971, 3, 147—156.

89. Непознати писма и телеграми на Ѓорче Петров, ГИНИ, XV, 1971, 2, 247—283.

90. Најран некролог за Гоце Делчев, Нова Македонија од 9. VI. 1971, стр. 14.

91. Нови документи од 1904 г. со податоци за Даме Груев. Историја, VII, 1971, 2.

92. Прилеп и Прилепско (од XVII век до Балканските војни), Прилеп 1971, 177—187, 195—225, 241—276, 313—319.

93. Спомените на Ѓорче Петров како извор за историјата на македонското национално-ослободително движење до 1904 г., Годишен зборник на Филозофскиот факултет, XXIII, 1971, 179—195.

94. Спомени на Даме Груев. Историја, VII, 1971, 2, 192—211.

95. The Life and Work of Đorče Petrof. Macedonian Review I, 2—3, 182—191.

1972

96. Балканските војни и последиците во Македонија. Предавања на V семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје 1972, 147—156.

97. Гоце Делчев. В. 13 ноември од 1972 г., 13.

98. Душко Константинов, Даме Груев. Историја, VIII, 1, (приказ), 258—260.

99. Илинденски настани. Битола, I, 1971, Историја VIII (приказ), 261—262.

100. Пере Тошев. ГИНИ, XVI, 2, 51—54.

101. Писма на учесници во македонското национално револуционерно движење. ГИНИ XVI, 2, 181—207.

Д-р Константин Петров, редовен професор

1954

1. Македонската средновековна архитектура, Разгледи, Скопје.
2. Пластичната декорација од Коњух, Разгледи, Скопје.
3. Прилог кон средновековната археолошка карта, Гласник на Музејско конзерваторското друштво на Македонија, Скопје.

1955

4. Два релјефа од Буково, Жива антика, Скопје.
5. Еден паганскн симбол во рановизантиската декорација, Разгледи, Скопје.
6. Истарски споменици, Разледи, Скопје.
7. Некрополата во Будва и античното стакло, Разгледи, Скопје.
8. Nova iskopavanja u Stobima, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.
9. Нови ископувања во Стоби, Разгледи, Скопје.
10. Отпочела су археолошка ископавања у Стобима, Недељне информативне новине, Београд.
11. Пред скулптурите и релјефите на новиот лапидариум, Разгледи, Скопје.
12. Смешано зидање во неколку згради во Македонија од III до VI век, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје.
13. Средновековниот Бар денес, Разгледи, Скопје.

1956

14. Еден нов податок за Хераклеја Линкестидска, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје.
15. Kale spomenički centar, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.
16. Lapidarium u Kuršumli hanu, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.
17. Равенски стаклени спектри, Разгледи, Скопје.
18. Хронологија во археологијата, Разгледи, Скопје.
19. Царичин град, Разгледи, Скопје.

1957

20. Има ли византиска зграда во Скопје, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје.

1958

21. Jedan dosad nepoznati srednjevjekovni han u Skopju, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

1958

22. Кога е градено скопското Кале, Нова Македонија, Скопје.

23. Македонија и Приморје, Разгледи, Скопје.

24. Најстари делови на скопското Кале, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје.

25. Nekoliko bележака o konzervaciji spomenika kulture u zemljama Srednje Evrope, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika, Zagreb.

26. Nova konzervacija u Stobima, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

1959

27. Istraživanja na skopskoj tvrđavi, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

28. Непознатата скулптура на Средна Америка, Нова Македонија, Скопје.

29. Патот на ориенталните и арапските елементи во македонската декорација, Разгледи, Скопје.

30. Пореч, град и споменици, Историски записи, Орган историског института Н. Р. Црне Горе, Цетиње.

31. Постои ли византиска зграда во Скопје, Нова Македонија, Скопје.

32. Стауродекорација од Коњух, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје.

1960

33. Beleške o postavljanju jednog lapidariuma, Muzeji, Savez muzejsko konzervatorskih društava Jugoslavije, Zagreb.

34. Dva primjera utjecaja primorske arhitekture na srednjevjekovne makedonske spomenike, Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovnik.

35. Konzervacija Palazzo Ducale, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

1961

36. Trajanje spomenika, Promjene i oštećenja na akveduktu kraj Skopja, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

1962

37. Акведуктот крај Скопје и проблемот на неговото датирање, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

38. Декоративната пластика во Македонија во XI—XII век, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

39. Извештај за ископувањата во Стоби во 1955—1956 година, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје.

40. Jedna euharistijska labis u Makedoniji, Anali Historijskog instituta Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovnik.

41. Trajanje spomenika, Iščezavanje djelova jednog skulpturnog portala iz XIV vijeka, Vijesti Društva muzejsko konzervatorskih radnika Hrvatske, Zagreb.

1963

42. Декоративната пластика на спомениците од XIV век во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

1964

43. Декоративната пластика во Св. Софија, Нова Македонија, Скопје.

1965

44. Два фигурални рељефи од Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

45. Неидентификувани капители од една охридска црква, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

46. Романичката апокалипса во Македонија, Културен живот, Скопје.

1966

47. Burg Trifels, По трагите на една легенда за Ричард Лавско Срце, Историја, списание на Соіузот на историските друштва на Македонија, Скопје.

48. Реконструкција на еден неидентификуван скопски ан, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

1967

49. Истражување на водоводниот систем во средновековниот Стоби, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

50. Некои значајни вредности на уметноста во Македонија, Историја, Скопје.

51. Нови резултати на византолошката наука, Историја, Скопје.

52. Причините и времето на запустувањето на Стоби, Историја, Скопје.

1968

53. Еден неистражен пат на романичко влијание во македонската средновековна уметност, Историја, Скопје.

54. Идентификување локалитетот на манастирот Св. Ѓорѓи Горгос, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

55. Низ хрониката на значајните споменици во Рим, Историја, Скопје.

56. Средновековното споменичко градителство, дел од уметничкото творештво во Македонија, Историја, Скопје.

1969

57. За римските споменици во Париз, Историја, Скопје.

58. За стилското влијание од јустинијанската декоративна пластика врз пластиката на македонските споменици од V—VI век, Историја, Скопје.

59. Лоцирање на црквите посветени на Архангел Михаил, Историја, Скопје.

60. Кон прашањето за местонаоѓањето и траењето на средновековните скопски цркви, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

61. Реконструкција на порталот од неидентификуваната црква во Скопје. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

62. Улогата на меценатството на Медичите во развитокот на ренесансната уметност во Фиренца, Историја, Скопје.

1970

63. Две концепции во надворешното обликување на готско рановизантиските архитектонски споменици во Равена од V—VI век, Историја, Скопје.

64. Една стилска анализа на арабо-нормано-византиските компоненти во спомениците на Палермо и Монреале, Историја, Скопје.

65. Едно оценување на Изола Тиберина, архитектонска реткост на Рим, Историја, Скопје.

66. Кон отвореното прашање за шестата базилика во Стоби, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

67. La corrélation imprécise des composantes typiques helléniques et latines dans les basiliques byzantines de la période precoce en Macédoine, Le passé de Macédoine et des Macédoniens, L'Institut de l'histoire nationale, Skopje.

68. Некои помалку познати компоненти на авињонската уметност, Историја, Скопје.

69. Неколку збора за македонската уметност, Nastava istorije, Savez historijskih društava Jugoslavije, Zagreb.

70. Реконструкција на амвонот од ротондата во Коњух, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1970.

71. Скопје од првите историски спомнувања до доаѓањето на Турците, Монографија за Скопје, Скопје.

1971

72. Еден пекторален крст според калап од ранохристијанскиот Скупи, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

73. Камена пластика во Македонија во времето од XI до XIV век, Македонија, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

74. Необјаснети места на две христијански алегориски мозаични композиции, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје.

1972

75. Патот и појавата на романиката и романичката апокалипса во средновековната македонска декоративна пластика, Macedonian Rewiew, Скопје.

76. Рановизантиски споменици во Македонија, Macedonian Rewiew, Скопе.

Методија Соколоски, редовен професор

Научни и стручни прилози како и критички рецензии

1951

1. Најамнина у старој Југославији. — Издание на „РАД", Београд, IX, 1951, стр. 90.

1958

2. Прилог кон проучувањето на турско османскиот феудален систем со посебен осврт на Македонија во XV и XVI век. — Гласник на ИНИ, II, бр. 1, 1958, 157—228.

1960

3. Градот Велес во периодот од околу 1460—1544 година. — Гласник на ИНИ, III, 1960, бр. 2 147—177.

4. Дервенциските села во Велешката нахија од 1460—1544 година. — Гласник на ИНИ. — IV, 1960, бр. 1—2. 171—197.

1961

5. Осврт на феудалните владенија во Велешката нахија од 1460—1544. — Зборник — 100 години на Велешка гимназија, 1961, 31—51.

1963

6. Турски изворни податоци од XV и XVI век за градот Битола. — Гласник на ИНИ, VII, 1963, бр. 1, 127—156.

1966

7. Турски документи за историјата на македонскиот народ. — Серија прва. Том I, Скопје 1963, издание на Државната архива на СРМ. Документите се издадени во соработка со Ариф Старова, Ванчо Бошков и Фетах Исхак.

8. Костур и Костурско во средината на XV век. — Историја, орган на Сојузот на историските друштва на СРМ, II, 1966, бр. 1—2, 118—131.

9. Градско и селско население со специјални задолженија во дел од Охридскиот санџак во втората полоѕина од XVI век. — Гласник на ИНИ, Скопје, X, 1966, бр. 2—3, 181—203.

1967

10. Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина на XVI век. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, кн. 19, 1967, 169—203.

11. Спахии-тимариоти христијани во Прилепската нахија во средината на XV век. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. 19, 1967, 153—168.

12. Суштината на тимарско-спахискиот систем. (Неговото спроведување во Македонија и односите помеѓу спахиите-тимариоти и рајата). — ИСТОРИЈА — списание на Сојузот на историските друштва на СРМ, III, 1967, бр. 1.

1969

13. Турски документи за историјата на македонскиот народ. — Серија прва, том III, Скопје 1969 — Архив на Македонија (во соработка со Кемал Илјази).

14. Турски документи за историјата на македонскиот народ. — (Опширен пописен дефтер за Скопската, Тетовската, Кичевската, Велешката, Прилепската и Мариовската нахија од 1467/8 година). Документите се објавени во соработка со д-р Александар Стојановски. Архив на Македонија 1971.

1957

15. Закон за градот Ниш. — Гласник на ИНИ, I, 1957, бр. 2, 195—196.

16. Закон за градот Крушевац. — Гласник на ИНИ, I, 1957, бр. 2, 196—202.

1958

17. Пет закони за пазарните такси и ушурот од времето на Сулејман Величествени. — Гласник на ИНИ, II, 1958, бр. 1, 297—313.

1960

18. Две кануннамиња за Сегединскиот санџак од втората половина за XVI век, (во соработка со Ариф Старова). — Гласник на ИНИ, IV, 1960, бр. 1—2, 333—360.

1964

19. Личните имиња и називите на населените места и други месности во Велешката нахија во втората половина на XVI век. — Македонски јазик, Скопје, XV, 1964, кн. 1—2, 197—219.

1965

20. Личните имиња и називите на населените места и други месности во Прилепската нахија во втората половина на XV век. — Македонски јазик, орган на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков", XVI, 1965, 151—190.

1970

21. Осврт на састав становништва Западне Македоније у XV и XVI веку. — Југословенски историски часопис (ЈИЧ), 1970, бр. 1—2, 9—31.

1971

22. Развојниот пат на некои градови во Македонија во XV и XVI век. — Историја (Списание на Сојузот на историските друштва на СРМ), Скопје, VII, 1971, бр. 1, 33—66.

Критички рецензии
за објавените трудови од следните автори:

1951

23. Димче Мире — Востанија и движења во Македонија во втората половина на XVII век. Рецензијата е објавена во Нова Македонија од 23 ноември 1951.

24. Турски документи за македонската историја. — Том I, 1951 година. Издание на ИНИ. Приказот е објавен во Нова Македонија од 4 септември 1951.

1957

25. Кануни и кануннаме за Босански, Херцеговачки, Зворнички, Клишки, Црногорски и Скадарски санџак. — Издание на Ориенталниот институт во Сараево 1957. Рецензијата е објавена во „Гласник" на ИНИ, III, 1959, бр. 1-297—300.

1958

26. Бистра Цветкова — „Извънредни данъци и държавни повинности в българските земи под турска власт. — БАН, 1958 — София. Рецензијата е објавена во Гласник на ИНИ, II, 1958, бр. 2, 242—247.

1965

27. Восточние источники по истории народов Юговосточной и Центральной Европы. Москва 1964. Рецензијата е објавена во Гласник на ИНИ за 1965.

28. Д-р Александар Матковски, „Осврт врз зборникот — Турски документи за историјата на македонскиот народ". Одговорот на овој напис е даден во Гласник на ИНИ, IX, 1965, бр. 2, 201—219.

1966

29. Б. Цветкова и Б. Мутафчиева — „Турски извори за българската история". — Серија XV—XVI век, том I, издание на БАН 1964. Рецензијата е објавена во Гласник на ИНИ, X, 1966, бр. 2—3, 258—264.

1967

30. Николај Тодоров и Борис Недков — „Турски извори за българската история". — Серија XV—XVI век. Том II. Рецензијата е објавена во Гласник на ИНИ, XI, Скопје, 1967, бр. 1, 183—193.

Томо Томоски, редовен професор

1953

1. Историја народа Југославије I, Београд 1953, 395—399 и 413—415.

1954

2. Исправки и дополненија на некои карти од средновековната историја на Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје 7, Скопје 1954, 111—122.

1955

3. Документи од виенската архива за Македонија од 1879—1903, Скопје 1955, 7—160.

1957

4. Б. Русиќ, Малесија, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, I, 1957, 1, 276—280.

5. Дали постоел град Полог, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, I, 1957, 1, 271—275.

6. Ѓурѓе Бошковиќ, Проблем манастира св. Ѓорѓа-Горга на Серави, Гласник на Институтот за национална историја, I, 2, 170—172.

7. Јован Трифуноски, За името и поделбата на областа Полог, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, I, 1957, 2, 169.

8. Каде лежел градот „Qoritos", Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, I, 1957, 2, 147—151.

1958

9. Уште еднаш за Малесија, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, II, 1958, 2, 165—178.

1961

10. Охрид до крајот на XIV век, Зборник на трудови, Охрид 1961, 7—14.

11. Прилог за реконструкција на Tabula Peutingeriana на делницата Scupi-Stobi, Жива антика, Скопје, XI, 1961, 1, 113—125.

1963

12. Auf den Spuren der illyrischen Siedlung Uscana, Жива антика, Скопје, XII, 1963, 2, 339—344.

13. Еден изгубен документ за австриската војна во Македонија во 1689, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, на Универзитетот во Скопје 15, Скопје 1963, 121—132.

14. Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 година, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 16, Скопје, 1964, 41—44.

1965

15. Апелативи на нашите средновековни градови, Историја, Скопје, I, 1965, 2, 55—57.

1967

16. Градиштето на средновековна Пелагонија, Жива антика, Скопје, XVII, 1967, 241—246.

17. Таорското градиште (Tauresium-Bederiana-Justiniana Prima), Жива антика, Скопје, XVII, 1967, 233—239.

1968

18. М. Соколоски, Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина од XVI век, Историја, Скопје, IV, 1968, 1, 196.

19. М. Соколоски, Спахии-тимариоти христијани во Прилепската нахија во средината на XV век, Историја, Скопје, IV, 1, 191.

20. Прашањето на Коџацик, Историја, Скопје, IV, 1968, 2, 93—99.

1969

21. Еден опис на Македонија од 1905 година, Историја, Скопје, V, 1969, 2, 160—169.

22. Историја на македонскиот народ 1, Скопје, 1969, 177—206.

23. Населението на Битолскиот санџак во 1897 година според статистичкиот преглед на австро-унгарскиот вицеконсул А. Крал, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 45—71.

1970

24. Белешки за положбата на некои месности во Македонија во почетокот на XI век, Историја, Скопје, VI, 1970, 2, 172—180.

25. Еден редок наод на ѓулиња од камен, Историја, Скопје, VI, 1970, 1, 147—148.

26. Македонија во „Описот на европска Турција со предлог за завладување на некои земји од Anastasius de Parascowiz", Историја, Скопје, VI, 1970, 1, 130—134.

27. Полошките хисари во XV век, Историја, Скопје, VI, 1970, 2, 166—171.

1971

28. Постанок и развиток на средновековниот град Прилеп, Прилеп и Прилепско низ историјата I, Прилеп 1971, 75—85.

29. Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија, Историја, Скопје, VII, 1971, 1, 169—171.

30. Прилог кон убикацијата на Модричкиот манастир, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје 23, Скопје, 1971, 255—258.

31. Средновековниот град Малешево, Историја, Скопје, VI, 1971, 1, 161—168.

Д-р Александар Ајдостолов, вонреден професор

1957

1. Добромир Хрис и Стрез — владетели на Просек. Нова Македонија 1957.

2. На нова и возвишена должност (по повод Денот на ЈНА), Нова Македонија од 22. XII. 1957.

1959

3. Драмата на Радин мост — 50-годишнина од смртта на Јосиф Даскалов, Нова Македонија од 18. V. 1959.

1960

4. Борбата на лесновци и древенци против експлоатацијата на Хусни (Јусни) бег во 1902 година. Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, III, 1960 бр. 2, 69—82.

1961

5. Колонизацијата на мухаџирите во Македонија и растројството на чифчиските односи од крајот на XIX век до 1912 година. ГИНИ, Скопје, III, 1961, бр. 1-2, 113—137.

1962

6. Вардарска Македонија од I светска војна до изборите за Конституантата (28. XI 1920). Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1962, бр. 13, 27—90.

7. Струи, влијанија, организации и партии во Македонија во периодот на создавањето на државата СХС. ГИНИ, Скопје, VI, 1962, бр. 1—2, 61—96.

1963

8. Еден нов документ за положбата во Македонија кон крајот на XIX и почетокот на XX век. ГИНИ, Скопје, VII, 1963, бр. 1, 247—263.

9. Обиди за колонизација на Македонија во условите на националните пропаганди на соседните држави. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1963, кн. 15, 188—198.

10. Преглед на прилозите објавени во Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, од кн. 1 (1948) до заклучно кн. 15 (1963), Скопје, 1963, 412—422.

1966

11. Колонизацијата на Македонија во стара Југославија. Култура, Скопје, 1966, 240.

12. Некои форми во политиката на денационализацијата и асимилацијата на македонскиот народ во стара Југославија. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1966, кн. 17—18, 127 142.

13. Кратовско во времето на Илинденското востание. Историја, Скопје, II, 1966, бр. 1—2, 81—91.

14. Осврт на одбранетите докторски дисертации со историска проблематика на Филозофскиот факултет во Скопје од неговото создавање до крајот на 1965 година. Историја, Скопје, II, 1966, бр. 1—2, 171—177.

1967

15. Приликите во Русија непосредно пред Октомвриската револуција. Историја, Скопје, III, 1967, бр. 2, 49—50.

1968

16. Вардарска Македонија меѓу двете светски војни. Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, Скопје, 1968, бр. 4—5, 81—91.

17. Нови документи за контактите и преговорите на македонските револуционери и на други фактори со српски официјални претставништва 1904—1905 година. Историја, Скопје, IV, 1968, бр. 2, 106—125.

18. Приказ на 44 докторски дисертации одбранети на Филозофскиот факултет во Скопје. Реферативни билтен докторских дисертација, Београд, 1968, бр. 9-10.

19. Револуционерните прилики во Македонија како одраз на Октомвриската револуција. Историја, Скопје, IV, 1968, бр. 2, 23—44.

20. Развиток на трговската куќа Арсо и Милан Генови. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1968, кн. 20, 241—245.

1969

21. Изборите за Народна скупштина на Кралството Југославија од 1938 година во Кумановска околија. Историја, Скопје, V, 1969, бр. 1, 111—126.

22. Извештаи на белгиските дипломатски претставници за Илинденското востание. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје. Скопје, 1969, кн. 21, 121—151.

1970

23. Манифестације македонске националне индивидуалности у Краљевини Југославији. ЈИЧ, Београд, 1970, бр. 3—4, 71—87.

24. Историја за IV клас гимназија, општествено-јазична насока (со Благоја Цветковски и Ѓорѓи Глигоров), Просветно дело, Скопје, 1970, 303.

25. Историја за III клас гимназија, природно-математичка насока, (со Благоја Цветковски и Ѓорѓи Глигоров), Просветно дело, Скопје 1970, 217.

1971

26. Манифестации на македонската национална индивидуалност во Кралството Југославија. Нова Македонија од 10—20 август, Скопје, 1971 (во продолженија).

27. Историска читанка за IV клас гимназија, општествено-јазична насока и за III клас гимназија, природно-математичка насока. Просветно дело, Скопје, 1971, 186.

28. Еден необјавен француски документ од 1916 година за Балканот и автономна Македонија. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1971, кн. 23, 151—177.

29. Французите за Балканот и автономна Македонија. Нова Македонија од 24 март до 6 април 1971 (во продолженија).

1972

30. Специфичната положба на македонскиот народ во Кралството Југославија. ГИНИ, Скопје, XVI, 1972, бр. 1.

31. Специфичната положба на македонскиот народ во стара Југославија. Нова Македонија од 28 октомври до 4 ноември 1972 (во продолженија).

32. The French Balkans and the Autonomy of Macedonia. Macedonian review, Skopje, 1972, бр. 2.

Д-р Бранко Панов, вонреден професор

1958

1. Смртта на Самоила. Нова Македонија, 15 декември, 1958, стр. 7.

1959

2. Црковно-просветните борби во Струмичко во XIX век, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, III, 1959, 2, 83—120.

1961

3. Активноста на една руска научна експедиција во Македонија во 1898 година. Нова Македонија, 10 септември, 1961, стр. 3.

4. Општествено-политичките прилики во Струмичката област од крајот на VI до почетокот на X век. Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, V, 1961, 2, 201—243.

1963

5. Карактерот на дејноста на браќата Кирил и Методија во Македонија. Просветно дело, Скопје, 1963, 7—8, 375—388.

6. Орде Ивановски, Македонските Словени од VI до IX век. Скопје 1963, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, VII, 1963, 1, 280—283 (Рецензија).

1965

7. Богомилското движење во Македонија. Историја. Списание на Сојузот на историските друштва на СРМ, Скопје, I, 1965, 1, 50—57.

1967

8. Климент Охридски. Историја, Скопје, III, 1967, 1, 32—53.

9. М. Пандевски, Политичките партии и организации во Македонија (1908—1912). Скопје, 1965. Историја, III, 1967, 2, 159—162. (Приказ).

10. С. Антољак, Помошни историски науки. Изд. на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1966, Историја, III, 1967, 2, 171—173. (Приказ).

1968

11. А. А. Сванидзе, Ремесло и ремесленики в средневековой Швеции (XIV—XV в.). Москва, 1967. Историја, IV, Скопје, 1968, 2, 221—223. (Приказ).

12. Николај Н. Дурново за македонското прашање. Историја, Скопје, IV, 1968, 2, 77—89; Разгледи, Скопје, X/10, 1968, 1177—1196.

13. Општословенското дело на Кирил и Методија. Нова Македонија, 24 мај, Скопје, 1968.

14. Британски документи за историјата на македонскиот народ, т. I (1797—1839). Под редакција на Х. Андонов — Полјански. Изд. на Архивот на Македонија. Скопје, 1968, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 253—255 (Приказ).

15. Дејноста на Климент Охридски во Македонија. Иселенички календар. Скопје, 1969, 46—52.

1969

16. Историја на македонскиот народ, кн. I. Издание на Институтот за национална историја, Скопје, 1969, 95—98, 107—115, 145—175.

17. Македонија татковина на словенската писменост. Нова Македонија, Скопје, 25 мај, 1969.

18. Нови податоци за востанието на комитопулите во 969 година. S. Antoljak, Miscellanea medievalia Jugoslavica. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, кн. 20, 1968, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 269—271 (Приказ).

19. Струмица за време на Балканските и на Првата светска војна (со прилози 5 нови документи), Историја, Скопје, V, 1969, 1, 84—110.

20. Cyril a Metod v Macedonii. Vydal UV SAKS. Bratislava, 1969, 7 str. (на шапиро граф).

1970

21. Дејноста на Кирил и Методија во Македонија. Зборник „Кирил Солунски", 1. Изд. на МАНУ. Скопје, 1970, 163—185.

22. Имунитетот и феудалната рента во Македонија во XI и XII век според писмата на Теофилакт Охридски. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1970, кн. 22, 225—269.

23. L'activité de Théophilakt d'Ohrid en Macédoine. Recueil d'articles scientiques „La Macédoine et les Macédoniens dans le passé, ed. Institut de l'histoire nationale — Skopje, 1970, p. 45—60.

24. Меѓународна научна средба по повод 1000-годишнината од востанието на комитопулите и создавањето на Самоиловата држава. Историја, Скопје, VI, 1970, 1, 269—273.

25. Описи на средновековните градови. Историја, Скопје, VI, 1970, 1, 148—155.

26. С. Антољак, Самоиловата држава. Скопје, 1969, Историја, Скопје, VI, 1, 1970, 213—218 (Рецензија).

27. „Славянский Век" за Илинденското востание. Зборник „Илинден 1903". Изд. на Институтот за национална историја, Скопје, 1970, 331—336.

1971

28. Македонија од населувањето на Словените до паѓањето под турска власт. Шах. Изд. на Организациониот комитет на шаховските олимпијади 1972. Мај 1971, стр. 13—17 (и на руски и англиски јазик).

29. Струмичката област во време на Самоил. Зборник „Илјада години од востанието на комитопулите и создавањето на Самоиловата држава". Издание на Институтот за национална историја. Скопје, 1971, 149—170.

30. Теофилакт Охридски како извор за средновековната историја на македонскиот народ. Издание на „Култура". Скопје, 1971, 404 стр.

1972

31. I Santi Cirillo e Metodio e la loro attivita panslava. „Gloria a San Cirillo". 24 maggio. Roma 1972, 7—14.

32. Во која област на Македонија бил кнез словенскиот просветител Методија. Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, XVI, 1972, 1, 125—134.

33. The Life and Work of Theophilactus of Ohrid. Macedonien review, Skopje, 1972, 1, 53—57.

34. За етногенезата на македонскиот народ. Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, XVI, 1972, 3, 77—89.

Душица Петрушевска, виш предавач

1952/53

1. Гортан — Горски — Пауш, LINGUA LATINA I и II, превод и адаптација на латинската читанка за класични и реални гимназии, Скопје, 1952, 1953.

1956

2. Гортан — Горски — Пауш, ELEMENTA LATINA, превод и адаптација на латинската читанка за средните училишта, Скопје, 1956 (и други изданија сé до 1970 г.).

1960

3. V. A. Sirago, Italia agraria sotto Traiano (приказ, ЖА, X, 378—380).

1961

4. А. Г. Бокшъанин, Парфия и Рим (приказ, ЖА, XI, 1, 218—222).

1962

5. M. MC. Crum and A. G. Woodhead, Select Documents of the Principates of the Flavian Emperors (приказ ЖА, XI, 2, 450—453).

1963

6. Д-р Петар Лисичар, Историја на античките Грци (приказ ЖА, XII, 2, 432—435).

1964

7. Неколку белешки во врска со проучувањето на структурата на микенското општество, Год. зборник на ФФ кн. XVI, 91—101.

1965

8. Kutereupi (ЖА, XV, 1, 28).

9. Најстарији писани подаци о занатству на Балкану, во соработка со М. Д. Петрушевски, Годишњак АНУ БиХ, III, ЦБИ, књ. I, 13—51.

10. Микенското писмо и грчката митологија, Историја 1/2, 62—66.

11. Жива Антика. I—XV, (приказ, Историја 1/2, 112—114).

1966

12. Congressus internationalis „Antiquitas Graeco-Romana ac tempora nostra", Брно 12—16. 4. 1966 (приказ, ЖА, XVI, 1, 367—368).

1967

13. I Меѓународен конгрес на микенолозите, Рим 27. 9—3. 10. 1967 (приказ, ЖА, XVII, 291—294).

1968

14. Разраснување на една наука, Историја, IV/1, 172—178.

15. Производи микенскога занатства, во соработка со М. Д. Петрушевски, Годишњак АНУ БиХ VI, ЦБИ кн. 4. 35—59.

1969

16. Историја на македонскиот народ, книга I, дел I, гл. 2—3, стр. 33—55 (Скопје 1969).

17. Стариот Рим во поезијата на Марцијал, Историја, V/1, 232—249.

1970

18. Историја македонског народа, књига I, део I, гл. 2—3, 32—52 (Београд, 1970).

1971

19. Фанула Папазоглу, Средњобалканска племена у предримско доба, АНУ БиХ Дјела књ. 30, ЦБИ, књ. 1, Сарајево 1969, 497 (приказ, Историја, VII/1, 255—265).

20. За подобро информирање во микенологијата, (ЖА, XXI, 1, 19—25).

21. Порекло ореола и античка епска традиција, (ЖА, XXI, 2, 615—620).

Д-р Иван Микулчиќ, доцент

1959

1. Извештај са ископавања халштатске некрополе код с. Ст. Караорман, Зборник на Штипскиот музеј, Штип, I, 1959, 97—103, Т. I. карта 1.

1961

2. Каталог на наоди од Хераклеја — камена пластика, Хераклеја, Битола, I, 1961, 43—64, Т. XIII—X (со П. Мачкиќ).

3. Могили од Орлова Чука кај с. Караорман, Зборник на Штипскиот музеј, Штип, II, 1961, 47—64, Т. I—VI, карти 1—4.

1962

4. Некои археолошки потврди за првото готско пустошење во Пелагонија, Стремеж, Прилеп, VIII, 1962, бр. 4, 37—41.

1963

5. Кисела Вода, Липково, Куманово — праисториска некропола, Археолошки преглед, Београд, 5, 1963 (1964), 54—55.

6. Надселю, Беранци, Битола — раноримска некропола, Археолошки преглед, Београд, 5, 1963, 62—63, Т. XXXIII.

7. Рупа, Мојно, Битола — античка архитектура, Археолошки преглед, Београд, 5, 1963, 120—121, Т. XXXIII.

8. Црквиште, Беранци, Битола — хеленистичка некропола, Археолошки преглед, Београд, 5, 1963, 61—62, Т. XVII.

1965

9. Илирско-архајски гробови из околине Штипа, Старинар Н. С., Београд, XIII—XIV, 1962—63 (1965), 197—210.

10. Црквиште, Беранци — античка некропола, Археолошки преглед, Београд, 6, 1964 (1965), 99—101, Т. XXIV, XXV.

1966

11. Архајске некрополе јужне Пелагоније, Старинар, Београд, XV—XVI, 1964-65 (1966), 209—226.

12. Једна хеленистичка некропола из околине Битоља, Старинар, Београд, XV—XVI, 1964—65 (1966), 227—244.

13. Пелагонија у светлости археолошких налаза — од Егејске сеобе до времена Августа, ed. Disertationes ingoslavicae. АДЈ, Београд, III, 1966, 96 страни, 1 карта, Т. I—XXIX.

14. Стоби — античка некропола, Археолошки преглед, Београд, 7, 1965 (1966), 126—128, Т. XIV, XIX.

1967

15. Стоби, Перистерија — каснохеленистички гробови, Археолошки преглед, Београд, 8, 1966, (1967), 113—114.

16. Старо рударство кај Витолиште, Стремеж, Прилеп, XIII, 1967, бр. 7, 46—53.

17. Требениште, Енциклопедија ликовних умјетности, Загреб, књ. IV, 1967, 448.

1968

18. Скопско Кале, Скопје — праисториско насеље и средњевековно утврђење, Археолошки преглед, Београд, 9, 1967 (1968), 48—50, Т. XIX (со Б. Бабиќ).

19. Тиквеш, Кавадарци — споменични комплекс, Археолошки преглед, Београд, 9, 1967, (1968), 185—186 (со А. Керамитчиев).

1969

20. Црквиште, Илиово — средњевековна црква и некропола; — Крст, Илиово — тумул из римског времена; — Калата, Дулица — рановизантиска црква; — Бегов Даб, Дулица — рановизантиска базилика и словенска некропола; — Колонија, Калиманци — халштатски тумул (ископавања у горњем току Брегалнице), Археолошки преглед, Београд, 10, 1968 (1969), 224—228, Т. XXIX, XXX (со А. Керамитчиев).

21. Хелинистички опидум из Кршевице код Врања, Врањски гласник, Врање, књ. IV, 1968 (1969), 355—375, Т. I—XX, план 1—3 (со М. Јовановиќ).

1970

22. Минатото на Гостиварскиот крај преку археолошки наоди, Гостиварскиот крај, Гостивар, кн. I, 1970, 73—89.

23. Непознат антички град кај Мојно, Год. зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, кн. 22, 1970, 325—347, Т. I—V.

1971

24. Една античка villa rustica во Тиквеш, Год. зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, кн. 22, 1971, 269—284, Т. I—V.

25. Pélagonie du sud — nécropoles archaiques, Recherches et resultats — VIIIe Congrès U.I.S.P.P., Београд, 1971, 141—143.

26. Polnocna Macedonia w okresie antycznym, Z otchlani wiekòw, Warszawa, 3, 1971, 186—189.

1972

27. Skupi — Istočna nekropola i j/i sektor gradskog bedema, Arheološki pregled, Beograd, 12, 1970 (1972), 134—141, T. XXXIX.

28. Antičko staklo iz Skupâ i ostali makedonski nalazi, Acta archeologica SAZU, Ljubljana, knj. XXII, 1971, (1972), T. I—VIII.

29. Das vorgeschichtliche Stratum auf der Burg Kale in Skopje und Problem der Eisenzeit in Süddardanien, Acte du VIIIe Congres U.I.S.P.P., Beograd, Tome II, 1971 (1972), 175—179, T. I—II.

30. Једна античка некропола из околине Битоља — II, Старинар, Београд, XXII, 1970 (1972), 139—145, Т. I—IV.

31. Кон проблемот на предримското население во Скопската Котлина, Историја, Скопје, VII, 1971 (1972), бр. 2, 166—173.

32. Накит класичног доба из Демир Капије, Старинар, Београд, XXII, 1970 (1972), 135—138, Т. I—II.

33. Neki novi oblici ranog slovenskog nakita u Makedoniji, Simpozium Srednjevekovne sekcije ADJ u Prilepu 1970 — Materijali, Beograd, IX, 1972, 161—171, T. I—IV (so A. Keramitčiev).

34. Skupi — istraživanja u 1971. godini, Arheološki pregled, Beograd, 13, 1971 (1972).

35. Споменик на еден praefectus castrorum од Скупи, Жива Антика, Скопје, кн. XXI, 1971 (1972), бр. 2, 663—667.

36. Teritorija Skupa, Жива Антика, Скопје, кн. XXI, 1971 (1972), бр. 2, 463—484, 3 карти, Т. I—II.

Димитар Димески, асистент

1967

1. А. Апостолов, Колонизацијата на Македонија во стара Југославија, Скопје, 1966, 239, — Историја, Скопје, III, 1967, 2, 163—165.

2. Г. Найденова—Стоилова, П. К. Яворов, Летопис за живота и творчеството му, БАН, София, 1959, 744, Историја, III, 1967, 2, 166—170.

3. Влахов, Кукуш и неговото историческо минало, София, 1963, 214, Историја, Скопје, III, 1967, 1, 158—160.

1968

4. Д-р Д. Зографски, Развитокот на капиталистичките елементи во Македонија за време на турското владеење, Скопје, 1967, 568, Историја, Скопје, IV, 1968, 1, 186—189.

5. М. Арнаудов, Живот и дејност на ексарх Јосиф, Синодално издателство, София, 1965, 304, Историја, Скопје, IV, 1968, 1, 192—194.

6. Прилог кон библиографијата за Прилеп и Прилепско, Историја, Скопје, IV, 1968, 2, 231—239.

7. Хр. Андонов — Полјански, Драмата во Цер, Скопје, 1968, 111, Историја, Скопје, IV, 1968, 2, 212—215.

8. Хр. Андонов — Полјански, Осврт на изворите и литературата за односот на Европа кон Илинденското востание, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, т. 19, Скопје, 1967, 203—243, Историја, Скопје, IV, 1968, 1, 181—184.

1969

9. Борбата кај с. Чаништа, 1903, г., Современост, Скопје, XIX, 1969, 2, 148—165.

10. Историја на македонскиот народ, кн. 1—3, ИНИ, Скопје, 346, 453, 448, Историја, Скопје, V, 1969, 2, 199—203.

11. И. Катарциев, Серскиот округ од Кресненското востание до Младотурската револуција, Национално-политичките борби, Скопје, 1968, 465, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 249—253.

12. К. Битоски, Дејноста на Пелагониската митрополија (1878—1912). Грчки религиозно-просветни и вооружени акции, ИНИ, Скопје, 1968, 321, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 260—264.

13. Прилог кон библиографијата за историјата на македонското национално-ослободително движење во предилинденскиот период (1893—1903), Историја, Скопје, V, 1969, 1, 292—304.

14. Хр. Андонов — Полјански, Гоце Делчев, Скопје, 1968, 53, Историја, Скопје, V, 1969, 2, 204—208.

15. Хр. Андонов — Полјански, П. Аргириадес за балканската конфедерација и решавањето на македонското прашање, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, т. 20, Скопје, 1968, 197—244, Историја, Скопје, V, 1969, 1, 272—274.

1970

16. Втор прилог кон библиографијата за Прилеп и Прилепско, Историја, Скопје, VI, 1970, 2, 337—354.

17. Национално-ослободителното движење во Прилепско во 1903 година, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, XIV, 1970, 2—3, 129—191.

18. Д-р О. Иваноски, Балканските социјалисти и македонското прашање од 90-те год. на XIX век до создавањето на III интернационала, Скопје, 1970, 438, Историја, VI, 1970, 2, 306—309.

19. Прилог кон библиографијата за историјата на македонското национално-ослободително движење во поилинденскиот период — до Куриетот (1903—1908 г.), ГИНИ, Скопје, XIV, 1970, 1, 159—187.

20. Ракитничката провала, 1902 година, Историја, Скопје, VI, 1970, 2, 140—155.

21. Ф. Бабингер, Мехмед Освајач и неговото доба, Матица српска, Нови Сад, 1968, 476, Историја, VI, 1970, 2, 299—303.

22. Хр. Андонов Полјански, Мисијата на В. М. Лик во Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, т. 21, Скопје, 1969, 49—72; Историја, Скопје, VI, 1970, 2, 305—306.

1971

23. Во пресрет на еден јубилеј (сп. Современост, 1951—71 г.), Историја, Скопје, VII, 1971, 2.

24. Д-р Гл. Тодоровски, Малореканскиот предел, Општествено-економски и просветни прилики во периодот од 80-те год. на XIX в. до крајот на Првата светска војна, Скопје, 1970, 439, — Г. ИНИ, Скопје, XV, 1971, 3, 305—308.

25. Ѓурѓовденскиот масакр во Битола, 1903 година, Историја, Скопје, VII, 1971, 2, 141—153.

26. Кадиноселската провала, 1902 година, Историја, Скопје, VII, 1971, 1, 131—151.

27. Струга и Струшко, Струга, 1970, 438, Историја, Скопје, VII, 1971, 1, 271—274.

28. Historiographie de Macédoine (1945—1970), ИНИ, Скопје, 1970, tome I, p. 363, Историја, Скопје, VII, 1971, 1, 276—277.

1972

29. Чаништа — врвен дострел на Ѓорчевата востаничка дејност, Стремеж, Прилеп, XVI, 1972, 8, 576—585.

Кочо Сидовски, асистент

1971

1. Македонија и македонското прашање во „Annales de la Congregation (Lazaristes)" од 1900 до 1919 година, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, XV, 1971, бр. 3, 267—277.

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ И БАЛКАНСКИ ЈАЗИЦИ

Д-р Божо Видоески, редовен пр фесор

1950

1. За неправилната употреба на прилозите ширум и после. MJ, I, 1950, 150—153.
2. Јазикот на локалниот печат. MJ, I, 1950, 25—35.
3. Класификација на глаголите во нашиот литературен јазик. MJ, I, 1950, 15—25.
4. Образување на вокативната форма кај именките. MJ, I, 1950, 190—193, 213—236.
5. Поречкиот говор. Дипломски работи, кн. 1. Скопје, Катедра за јужнословенски јазици, 1950, 84+1 карта.

1951

6. Белешки за говорот на селата Мелница и Г. Врановци во Велешко. MJ, II, 1951, 200—209.
7. За сложенките. MJ, II, 1951, 131—140.
8. Прилог кон географската терминологија на македонскиот јазик. MJ, II, 1951, 43—47.

1952

9. Местото на акцентот во кратовскиот говор. MJ, III, 1952, 58—63; 84—86; 100—118; 134—146.

1953

10. Вокалната система на кривопаланечкиот говор. MJ, IV, 1953, 112—125; 156—165; 173—182; 200—209.
11. За образувањата на -иво и -ло. MJ, 1953, 1—8.
12. Прилог кон библиографијата на македонскиот јазик. Посебни изданија на Институтот за македонски јазик, кн. 1, 1953, 136.

1954

13. Северните македонски говори. I. Кумановско-кратовската група говори. II. Говорот на Скопска Црногорија. MJ, V, 1, 1954, 1—30; 2, 109—196+2 карти.

1955

14. Прилози за македонската дијалектологија. 1. Гласот х во охридскиот говор. 2. Остатоци од назализмот во западните говори. 3. Отклонување непосредноста на вокалите во нашите говори. MJ, VI, 2, 1955, 113—151.

15. (Библиографија на македонската лингвистичка литература за 1954—1955 год.), ЈФ, XXI, 1—4, 1955—1956, 478—489.

1957

16. Кичевскиот говор. MJ, VIII, 1, 1957, 31—90.

1958

17. Говорот и топонимијата на кичевските села од тајмишката група. I. Говор. II. Топонимија. MJ, IX, 1958, 17—45+1 карта; 45—65.

18. Filologija kod Makedonaca. Enciklopedija Jugoslavije. Tom 3. Zagreb, Jugoslovenski leksikografski zavod, 1958, 332—333.

1960

19. Основни дијалектни групи во Македонија. MJ, XI—XII, 1960 13—31+1 карта.

1961

20. Przyczynki do dialektologii macedońskiej. Z badan nad językami Jugosławii. Zeszyty językoznawcze, 6, 1961, 183—211.

21. Кон разграничувањето на полошките говори. ЗФЛ, IV—V, 1961—1962, 343—356+2 карти.

1963

22. Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија. MJ, XIII—XIV, 1962—63, 87—108+2 карти.

23. Кумановскиот говор. Посебни изданија на Институтот за македонски јазик, 3, 1963, 350+1 карта.

1965

24. Дваесет години развиток на македонската лингвистика. ЛЗб, XII, 3, 1965, 25—34.

25. Заменските форми во македонските дијалекти. MJ, XVI, 1965, 25—72+58 карти.

26. Прилог кон дискусијата по рефератот „Македонските дијалекти . . . “ Славянска филология, Том VII, Езикознание, 1965, 249—250.

27. Развојот и проблемите на македонската лингвистичка терминологија. ЛЗб, XII, 2, 1965, 1—6.

1966

28. Distribution des balkanismes en Macédonien. Publié á l'occasion du I-er Congrés international des études Balkaniques et Sud-Est Européennes á Sofia. Skopje, Séminaire de langue macédonienne, 1966, 10+22 c, (so Blaže Koneski i Olivera Jašar-Nasteva).

29. Развојот и состојбата на топономастичките проучувања во Македонија. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Slavica Pragensia, VIII, 1966, 283—289.

1967

30. Развојот на македонската дијалектологија. ЛЗб, XIV, 3, 1967, 10—17; 5, 12—17.

31. Дативната форма кај именките во македонските дијалекти. Symbolae Philologicae in honorem Vitoldi Taszycki. Wrocław—Warszawa—Kraków PAN, 1968, 396—404+5 k.

1968

32. Дебарските говори. MJ, XIX, 1968, 1—40+35 карти.

33. Социјалниот фактор во диференцирањето на македонските говори. Реферати на македонските слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага. Скопје, Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на СРМ, 1968, 1—12+1 карта.

1969

34. Полските слависти за македонскиот јазик. КЖ, XIV, 1969, 4—5, 10—12.

35. Правопис на македонскиот литературен јазик. Скопје, „Просветно дело", 1969, 186 (со Т. Димитровски, К. Конески, К. Тошев и Р. Угринова-Скаловска).

36. Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник. Скопје, „Просветно дело", 1969, 607 (со Т. Димитровски, К. Конески, К. Тошев и Р. Угриновска-Скаловска).

1970

37. Акцентските системи во македонските дијалекти. ЛЗб, XVII, 3, 1970, 1—10.

38. Grupy konsonantyczne s(z), š(ž)+ c, č, w dialektach macedońskich. Studija z filologii polskiej i slowiańskiej, 9, 1970, 279—286.

39. Дијалектното диференцирање на македонскиот јазик. Пристапни предавања — МАНУ, Скопје, 1970, 27—39.

40. Континуантите на вокалните р и л во дијалектите на македонскиот јазик. Годишен зборник ФФ, XXII, 1970, 529—545+5 к.

41. Македонскиот јазик на странските универзитети. Разгледи, XII, 8—9, 1970, 1092—1100.

1971

42. Македонскиот јазик има наполно индивидуални црти. Полските слависти за македонскиот јазик. „Просвета", 20. IX. 1971.

43. Вокалните фонолошки системи во македонските дијалекти. „Нова Македонија", Скопје, 12. IX. 1971.

44. Македонската топонимија како извор за историската дијалектологија на македонскиот јазик. Четвртото заседание на Меѓународната комисија за словенска ономастика, Скопје, 1971, 53—67.

45. Судьба слогового р в говорах македонского языка. Исследования по славянскому языкознанию. Сборник в честь шестидесятилетия профессора С. Б. Бернштейна. Москва, „Наука", 1971, 305—313.

46. Македонскиот јазик има наполно индивидуални црти. Иселенички календар, 1971, 121—123.

47. The Macedonian Language and its Affirmation in the world of Slavonic Studies. Macedonian Review, Skopje, I, 2—3, 1971, 211—216.

48. Grupy czasownikowe w języku macedońskim. Prace Filologiczne, 1971, 237—247

1972

49. Состојбата и проблемите на македонската лингвистика. Предавања на V семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1972, 11—19.

50. Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА). МЈ, XXIII, 1972, 33—43.

51. III конференција на Фонетско-фонолошката комисија при Меѓународниот комитет на славистите (МКС). МЈ, XXIII, 1972, 319—320.

52. Работно советување и заседание на Комисијата за Општесловенски лингвистички атлас при Меѓународниот комитет на славистите. МЈ, XXIII, 1972, 329—331.

53. Говорот на полошките торбешки села Урвич и Јеловјане. Кирил Пејчиновиќ и неговото време. Тетово, 1972, 21—32.

54. Проблеми на меѓудијалектниот контакт во преодни говорни области. Реферати на македонските слависти на VII меѓународен славистички конгрес во Варшава. Скопје, 1973, 7—13.

МЈ — Македонски јазик, Скопје
ЈФ — Јужнословенски филолог, Београд
КЖ — Културен живот, Скопје
ЗФЛ — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЛЗб — Литературен збор, Скопје

Академик Блаже Конески, редовен професор

1945

1. Една македонска книга. (За книгата од К. П. Мисирков „За македонците работи"). Нова Македонија II, 1945, бр. 164, 4.

2. За македонскиот литературен јазик. Нова Македонија II, 1945, бр. 128, 3.

3. Збирка на македонски народни песни. Редактирал Блаже Конески. Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје 1945, 383.

4. Македонската литература и македонскиот литературен јазик. Култура, Скопје, 1945, 38.

5. Македонскиот правопис. Просветно дело I, 1945, бр. 2, 1.

6. Одживените речнички елементи во нашиот јазик. Нов ден, 1945, бр. 3, 3—8.

1946

7. Максим Горки, Нов ден, 1946, бр. 6, 5—15.

8. Некои белешки во врска со речникот на нашиот јазик. Нов ден, 1946, бр. 7—8, 35—51.

1947

9. Како работел Рацин над „Белите мугри". Нов ден, 1947, бр. 4—5, 21—39.

10. Македонска книжевност и македонски книжевни јазик. Младост, 1947, бр. 5, 62—67.

11. Од борбата. (Збирка на народни песни). Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје 1947, 22.

1948

12. Загубата на интервокалното *в* во западномакедонските говори. Годишен зборник ФФ I, 1948, 111—128.

13. За Рациновата работа „Богомилите", Нов ден, 1948, бр. 6, 34—40.

14. Критика на некои наши преводи. Нов ден, 1948, бр. 1—2, 139—146, бр. 3, 66—72, бр. 4, 95—98.

15. Нашата народна поезија како одраз на нашето национално ослободително движење. Нов ден, 1948, бр. 5, 40—47.

16. По повод најновиот напад на нашиот јазик. Изд. Земскиот одбор на НР Македонија, Скопје 1948, 48.

1949

17. Два прилога кон историјата на македонскиот јазик, Годишен зборник ФФ II, 1949, 305—322.

18. За нашиот литературен јазик. Поезија и проза на младите. Нопок, Скопје 1949, 26—34.

19. Македонските учебници од 19 век. Еден прилог кон историјата на македонската преродба. Историска библиотека 1. Изд. Главниот одбор на Народниот фронт на Македонија, Скопје 1949, 99.

20. Прилепскиот говор. Годишен зборник ФФ II, 1949, 274—301.

1950

21. Грешењето во акцентот. МЈ, I, 1950, бр. 7, 141—143.

22. Една одломка од XIII век — споменик на Охридската школа. Годишен зборник ФФ, 1950, 3, 1—15.

23. За донесувањето на македонската азбука и правопис. МЈ, I, бр. 5, 99—104.

24. За падежите, МЈ, I, 1950, бр. 8, 165—172.

25. Македонската литература во 19 век. Краток преглед и текстови. Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје 1950, 101.

26. Македонскиот литературен јазик денеска. Социјалистичка зора 1950, II, бр. 1, 1—22.

27. Македонски правопис со правописен речник (со Крум Тошев). Државно книгоиздателство на Македонија. Скопје 1950, 170.

28. Предлогот *в, во*. МЈ, I, 1950, бр. 3, 51—59.

29. Српската граѓанска лирика кај нас во првата половина на XIX век. Нов ден, 1950, бр. 7, 1—5.

30. Употребата на релативните заменки: *што, кој што* итн. МЈ, I, 1950, бр. 1. 11—15, 32—39.

31. Уште еднаш за релативните заменки. МЈ, I, 1950, бр. 6, 124—127.

1951

32. Акцентот на туѓите зборови. МЈ, II, 1951, бр. 1, 1—5.

33. Еден охридски текст од 19 век. МЈ, II, 1951, бр. 5, 97—102.

34. Еден препев на Жинзифова. Културен живот, 29. I. 1951, III, 3.

35. Побѫжда — Побоужда. МЈ, II, 1951, 217—221.

36. Преминување на акцентот од именката врз предлогот. МЈ, II, 1951, бр. 7, 145—163; бр. 8, 169—174; бр. 9—10, 193—200.

37. Спомените на Исаија Мажовски. Културен живот, 26. II. 1951, III, 4.

1952

38. Граматика на македонскиот литературен јазик, Дел I. Увод. За гласовите. За акцентот. Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1952, 188.

39. Забелешки во врска со песните на К. Миладинов. МЈ, III, 1952, бр. 1, 16—22.

40. За македонскиот литературен јазик. Кочо Рацин, Скопје, 1952, 92.

41. За правната и економската терминологија. МЈ, III, 1952, бр. 4, 90—92.

42. За речникот на македонскиот јазик. Нова Македонија, 21. IV. 1952, бр. 2293.

43. Македонски јазик. Југославија, Београд, 1952, 19—20.

44. Његош. Нова Македонија, 1. I. 1952, бр. 2198.

45. Професорот Мирчев против македонскиот правопис. Социјалистичка зора, IV, 1952, бр. 8, 121—134.

1953

46. Глаголска придавка. МЈ, IV, 1953, 145—156.

47. Граматиката на Ѓ. Пулевски. МЈ, IV, 1953, 45—47.

48. Еден збор кај Г. Прличев. МЈ, IV, 1953, 32—33.

49. За преодноста и непреодноста на глаголите во нашиот јазик. МЈ, IV, 1953, 1, 169—172.

50. Ликот на Григор Прличев. Сов. III, 1953, бр. 1—2, 3—12.

51. Horace G. Lunt, Grammar of Macedonian literary language. Скопје, 1952, Слово, бр. 3, 79—83.

1954

52. Акцентите во еден текст од почетокот на 16 век. МЈ, V, 1954, бр. 1, 80—102.

53. Граматика на македонскиот литературен јазик. Дел II, За формите и нивната употреба. Просветно дело, Скопје, 1954, 252.

54. За неорганското *х* во македонскиот јазик. MJ, V, 1954, бр. 2, 198—201.

55. Марко К. Цепенков. Современост, 1954, бр. 3, 181—193.

56. Марко Цепенков. Сказни и сторенија. Редактирал Блаже Конески. Кочо Рацин, Скопје 1954, 265.

57. Сеѓере. MJ, V, 1954, бр. 1, 104—106.

1956

58. Вранешнички апостол. Стари текстови II, Приредил Блаже Конески. Институт за македонски јазик, Скопје, 1956, 52.

59. К. Пејчиновиќ. Слово за празниците. Предговор и редакција Блаже Конески, Култура, Скопје, 1956, 117.

60. К. П. Мисирков (по случај 30-годишнината од смртта). MJ, VII. 1956, бр. 1, 1—8.

61. О македонској књижевности, Политика, 1, 2, и 3. V. 1956, бр. 15437.

62. Охридската книжевна школа. ЛЗб, III, 1956, бр. 1, 1—19. Слово, Загреб 1957, бр. 6—8, 177—195.

63. Писмата на Пејчиновиќа до кнез Милош. MJ, VII, 1956, бр. 1, 25—41.

1957

64. Василие Поповиќ-Цицо. Културен живот, 1957, бр. 4, 20.

65. Еден учебник од Димитар Македонски. Нова Македонија, 11. X. 1957, бр. 4083.

66. Затврднувањето на мекото *л*. MJ, VIII, 1957, бр. 1, 28—31.

67. Материјали од преспанскиот говор од збирката на С. Н. Томиќ, MJ, VIII, 1957, бр. 2, 173—221.

68. Развитак македонске лингвистике после ослобођења. Београдски међународни славистички састанак (15—21. IX. 1955), Београд 1957.

69. Неколку белешки за јазикот на јужнословенските апостоли од првата редакција. Исто, 595—598.

70. Словата на Јоана Егзарха. MJ, VIII, 1957, бр. 1, 13—25.

71. Тројниот член. MJ, VIII, 1957, бр. 1, 26—28.

1958

72. За некои стилски синтези во развитокот на македонскиот литературен јазик. ЛЗб, V, 1958, бр. 1, 1—10.

73. О развитку македонског књижевног језика. Јужнословенски филолог, Београд, XXIII, 1958, 39—44.

74. Ciro Gianelli et André Vaillant. Un lexique macédonienne du XVIe ciecle. MJ, IX, 1958, бр. 1—2, 158—160.

1959

75. Кон македонската преродба. Македонски учебници од 19 век. Второ издание. Институт за национална историја, Скопје, 1959, 99.

76. The probleme of the Macedonian literary language during the nineteenth and early twentieth century. The macedonian literary language. Београд, „Југославија". 1959.

1960

77. Културната улога на Охрид. Зборник на трудови. Народен музеј, Охрид, 1961, 3—5.

78. Сто години на „Сердарот". Културен живот, 1960, бр. 2, 44—46.

1961

79. Македонска књижевност. Приредио Блаже Конески. Српска књижевна задруга. Коло LIV, књ. 368, Београд 1961, 202.

80. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања I. Редактор Блаже Конески. Составиле Тодор Димитровски, Благоја Корубин и Трајко Стаматоски. Институт за македонски јазик, Скопје, 1961, 509.

1962

81. За некои морфолошки пречки на фонетските промени во македонскиот јазик. MJ, XIII — XIV, 1962—63, бр. 1—2, 5—17.

82. The Macedonian literary language. „People's Republic of Macedonia", Skopje, 1962.

1963

83. Крчовски-Пејчиновиќ. Избрани текстови. Приредил Блаже Конески. Кочо Рацин, Скопје, 1963, 102.

84. Придонесот на Рацин за формирањето на македонскиот литературен јазик. Трудбеник, 16. VI. 1963, 25.

85. The development of the Macedonian literary language. Југословенско-амерички колоквијум (1962, Охрид), Скопје, 1963, 77—86.

1964

86. Б. Видоески, Кумановскиот говор. Скопје, 1962. MJ, XV, 1964, бр. 1—2, 225—229.

87. Изместување на синтетичката деклинација. ЛЗб, XV, 1964, бр. 5, 3—10.

88. Крсте П. Мисирков. Сов., XIV, 1964, бр. 1, 3—11.

89. Les formes du type popata, kon'ata. Revue des études slaves, 1964, 40, 119—121.

1965

90. Афирмација на македонскиот јазик. ЛЗб, XII, 1965, бр. 3, 1—9.

91. Историја на македонскиот јазик. Кочо Рацин, Скопје, Просвета, Београд, 1965, 202.

92. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања II. Редактор Блаже Конески. Составиле Тодор Димитровски, Благоја Корубин и Трајко Стаматоски. Институт за македонски јазик, Скопје, 1965, 594.

1966

93. Distributions des balkanismes en macédonien. (Avec O. Jašar-Nasteva et B. Vidoeski). Publié a l'occasion du Ier Congres International des études balkaniques et Sud-est Européennes à Sofia. Séminaire de langue macédonienne. Faculté des lettres de l'Université. Skopje, 1966, 10+22 c.

94. Еден говор на Григор Прличев од 1866 година. MJ, XVII, 1966, 205—215.

95. Климент Охридски, Сов., XVI, 1966, бр. 7, 579—589.

96. Македонски текстови 10—20 век. Составиле Б. Конески и О. Јашар-Настева. Библиотека Литературен збор I, Скопје, 1966, 175.

97. Научната дејност на проф. Васо Томановиќ. Год. збор. на ФФ, 1966, 17—19, 5—12.

98. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања III. Редактор Б. Конески. Составиле Тодор Димитровски, Благоја Корубин и Трајко Стаматоски. Институт за македонски јазик, Скопје, 1966, 606.

99. Un balkanisme dans la langue de la poésie populaire macédonienne (avec O. Jašar-Nasteva). Die Welt der Slaven, 1966, 1—2, 172—173.

1967

100. Избрани дела во седум книги. Култура, Скопје, 1967.

101. Јазикот на македонската народна поезија. MJ, XVIII, 1967, 5—38.

102. О языке македонской народной поэзии. To Honor Roman Jakobson, II, Mouton, The Hague, 1967, 1064—1068.

1968

103. Диференцијација и поларизација на морфемите во македонскиот литературен јазик. Реферати на македонските слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага, Скопје 1968, 29—34.

104. За тврдата и меката промена на именките од женски род во словенските јазици. Нови Сад. Зборник за филологију и лингвистику, XI, 1968.

105. Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици, Култура, Скопје 1968, 35.

1969

106. Зборот и фонетските промени. Пристапни предавања, прилози и библиографија на првите членови на МАНУ, Скопје 1969, 61—65.

1970

107. Димни Марко и димна гора. Прилози на МАНУ, I, 1970, 5—10.

108. Interférence au niveau de la langue de la poésie populaire des peuples balkaniques (со Б. Настева и О. Јашар Настева). Balcanica I, 1970, 1—22.

109. Јоаким Кърчовски, Избрани текстови. Приредил: Блаже Конески, Македонска книга, Скопје, 1970, 60.

110. Кирил Пејчиновиќ, Избрани текстови. Приредил: Блаже Конески, Македонска книга, Скопје 1970, 69.

111. Стихови на глас трпезечки. Годишен зборник ФФ 1970, 22, 373—376.

112. Црковнословенскиот јазик на фреските во Македонија. Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски, кн. 2, МАНУ, Скопје, 1970, 97—100.

1971

113. Варианты церковнославянского языка в Македонии в первой половине XIV в. Исследования по славянскому языкознанию. Москва 1971, 75—78.

114. За Храбровата апологија и за зборот боукарь во неа. Studia Palaeoslovenica, Academia Praha 1971, 175—178.

115. Името на градот Битола. Годишен зборник ФФ, Скопје, 1971, 23, 441—446.

116. Јазикот на македонската народна поезија. Скопје, МАНУ, 1971, 108.

117. Лазар Личеноски, Разгледи, XIII, 1971, бр. 8, 723—736.

1972

118. Праславянские сочетания čr-, čr- в македонском языке. Русское и славянское языкознание, к 70-летию члена-корреспондента АН СССР Р. И. Аванесова. Москва, „Наука", 1972, 131—134.

Годишен зборник ФФ — Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје,

ЛЗб — Литературен збор,

МЈ — Македонски јазик,

Сов. — Современост.

Крум Н. Тотев, редовен професор

1945

1. Како се учеше оваа година македонскиот јазик во нашите гимназии и во професионалните училишта. Просветно дело, I, 1945, бр. 2.

2. Неколку прашања во врска со нашата азбука. Просветно дело, I, 1945, бр. 1.

1946

3. Оформувањето на нашиот литературен јазик и нашата интелигенција, Нов ден, II, 1946, бр. 4—5.

4. Сегашниот период на нашиот литературен јазик. Нов ден I, 1946, бр. 9—10.

1948

5. Крсте П. Мисирков. Нова Македонија, V, 1948.

6. К. П. Мисирков, Неколку зборови за македонскиот литературен јазик, Скопје, 1948 — Предговор.

7. Неколку прашања во врска со нашиот правопис. Нова Македонија, V, 1948.

1949

8. Една навремена македонска книга. Нова Македонија, VI, 1949.

9. Развитокот на нашиот јазик во слободна Македонија, Нов ден, IV, 1949, бр. 7—8.

1950

10. Акцентот во нашиот литературен јазик. МЈ I, 1950, бр. 1.

11. Бл. Конески и Крум Тошев. Македонскиот правопис со правописен речник. Држ. книг. на НРМ, Скопје, 1950.

12. За некои зборови во еден наш историски документ МЈ I, 1950, бр. 6.

13. Неколку забелешки во врска со употребата на личните заменки МЈ I, 1950, бр. 8.

14. Новото издание на македонската граматика од К. Кепески. МЈ I, 1950, бр. 9—10.

15. Пет години развиток на нашиот литературен јазик. МЈ I, 1950, бр. 5.

16. Предговор кон публикацијата Народни умотворби од Пиринска Македонија.

17. Промената на консонантските групи *вн* и *бн* во *мн*. МЈ I, 1950, бр. 3.

1951

18. За подобри и посовремени читанки во нашите училишта. Просветно дело, VIII, 1951.

19. Наставно-методската страна на македонските граматики од К. Кепески. МЈ II, бр. 1.

20 Некои практични морфолошки прашања во врска со минато определено свршено време (аорист) и неговата класификација. МЈ III, бр. 4.

1952

21. Некои практични морфолошки прашања во врска со минато определено свршено време (аорист) и неговата класификација. МЈ III, 1952, бр. 5.

22. Од морфологијата на глаголската активна придавка во нашиот литературен јазик. МЈ III, 1952, бр. 10.

1953

23. Некои прашања во врска со зборовната група заменки. МЈ IV, 1953.

1954

24. Околу прашањето за писменото и усното изразување на учениците. ЛЗб, VIII, 1961.

25. Некои забелешки во врска со учењето на граматиката во средните училишта, I, 1954, 13.

26. „Потка" „запотка", „запотнувам" MJ V, кн. I. 1954.

1955

27. Mazedonische Schriftsprache. Sud osfor schungen, München, 1955.

1956

28. Читанки (и буквари) у Македонији. Енциклоп. Југославије 2, Загреб 1956.

1957

29. Македонски јазик. Енциклопедија Југославије, Загреб 1957.

1958

30. Граматика (Македонија). Енциклопедија Југославије. Загреб 1958.

1959—1970

31. Македонски преглед, Енциклопедија Југославије, Загреб.

32. Неправилна употреба на предлогот *со*. Н. Мак.

33. Глаголите од *е* група. Н. Македонија.

34. Григор Прличев. Предговор кон преводот на *Сердарот*.

35. Лев или Лав Толстој, ЛЗб, VIII, 1961, 1.

36. Околу стручните професорски испити за предметот македонски јазик, ЛЗб, VIII, 1961.

37. Струшкиот говор според некои материјали од XIX век. (Хабилитациона работа во ракопис).

38. Графиски системи употребувани во Македонија меѓу двете светски војни. MJ XIX (1968).

39. Говорите во Струшко. Зборник *Струга и нејзината околина*.

40. Македонскиот јазик денес. Јубиларен зборник *Македонија*.

41. Самуил — Самоил. Списание Историја, Скопје.

42. Лажански ракопис, Мак. јазик.

43. Реч-две о македонском књижевном језику и правопису. Књижевност и језик, Београд.

44. Дијалектолошки материјали од Струга од XIX век, MJ XI-XII, 1960.

Повеќе пригодни статии во дневниот печат, десетина статии читани преку Радио Скопје и Белград.

1970

45. Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник Скопје, 1970 г. (Колективен труд со Б. Видоески, Т. Димитровски, К. Конески и Р. Угринова—Скаловска).

Учебници

46. Одбрани четива за I, II, III клас на осмолетките (заедно со Хр. Зографов и В. Иљоски).

47. Одбрани четива за I, II, III клас на осмолетката.

48. Читанка за V клас на осн. училиште (Неколку изданија).

49. Читанка за VI клас на осн. училиште (Неколку изданија).

50. Читанка за VII клас на осн. училиште (Неколку изданија).

51. Читанка за VIII клас на осн. училиште (со Ѓорѓи Милошев).

52. Примери од литературата за II клас гимназија (со Ѓ. Милошев).

53. Примери од литературата со преглед на литературата за II клас гимназија (заедно со Ѓ. Милошев).

Речници

1961

54. Мал англиско-македонски речник, Просветно дело, 1961. — Редакција на македонската паралела.

55. Речник Француско-македонски — редакција на македонската паралела, Просветно дело, Скопје, 1961.

1962

56. Мал македонско-француски речник, Просветно дело, Скопје 1962. Редакција на македонскиот текст.

57. Мал германско-македонски речник, Просветно дело, Скопје, 1962. Редакција на македонскиот текст.

1963

58. Krum Tošev and Dragi Stefanija, A text. book of the Macedonian langyage, Skopje, 1963, str. 218 (gramatika, tekstovi, rečnik).

59. Бугарско-српскохрватски речник, Нолит—Београд. — Редакција на македонската паралела. Редакција на бугарската паралела.

60. Српско-хрватско-македонски речник, Редакција на македонската паралела.

61. Руско-македонски речник. Редакција на македоската паралела.

62. Македонско-руски речник — ред. на мак. паралела.

63. Македонско-француски речник — ред. на мак. паралела.

64. Бугарско-македонски речник — ред. на мак. паралела.

Редакции

65. Кузман Капидан — народна песна. (Заедно со В. Ильоски).

66. Силјан Штркот — народна приказна (заедно со В. Ильоски).

67. Македонски народни приказни (заедно со В. Ильоски).

68. Проклета сиромаштија — народни приказни (заедно со В. Ильоски).

69. Лисицата стоумница — народни приказни (заедно со В. Ильоски).

70. Мил. Глишиќ — избор од неговите раскази.

71. Неколку зборови за македонскиот литературен јазик, Скопје.

71а. Капиталот I кн. — К. Маркс — јазична редакција.

Преводи

72. Империјализмот како последна фаза од капитализмот од Вл. Ленин.

73. Прилози кон биографијата на Ј. Б. Тито од Дедиер.

74. Сердарот од Гр. Прличев (со предговор).

75. Над 200 пократки раскази од разни автори (српски, хрватски, словенечки, руски, бугарски, чешки, полски, француски и др.).

Д-р Радмила Угринова-Скаловска, редовен професор

1950

1. За јазикот на в. Нова Македонија, Македонски јазик I, 1950, 73—83.
2. За некои глаголи образувани со наставките *-ува, -ава, -ва.* Македонски јазик, I, 1950, 66—68.
3. За употребата на предлогот *на.* Македонски јазик I, 1950, 175—181.
4. Македонскиот јазик во нашите средни училишта, Македонски јазик I, 1950, 8—11.

1951

5. Говорите во Скопско. Серија дипломски работи, кн. 2, Скопје, 1951, стр. 40+1 карта.
6. Заменката на партиципот во атрибутска употреба. Македонски јазик II, 1951, стр. 174—177.

1952

7. Браќа Миладиновци. Нова Македонија, 1952, бр. 2393.
8. Број со именка, Македонски јазик III, 1952, 52—57.
9. Жинзифов, Прличе и Џинот. Нова Македонија, 1952, бр. 2399.

10. Учебникарите од Преродбата. Кузман Шапкаров. Нова Македонија, 1952, бр. 2380.

1953

11. За употребата на посвојната заменка *свој*. Македонски јазик IV, 1953, 55—60.

1954

12. Македонски јазик. Литературен збор I, 1954, бр. 2. Приказ.

1956

13. Благоја Корубин. Македонска граматика за V одделение. Литературен збор, 1956, бр. 3, 186—188.

1957

14. За глаголите со два и повеќе префикси во нашиот јазик. Македонски јазик VIII, 1957, бр. 2, 137—147.

1959

15. За некои зборови со префиксот *су-*. Македонски јазик X, 1959, 51—55.

16. За средновековната писменост во Македонија. Статија во публикацијата „Македонскиот литературен јазик", Скопје, Уред за информации, 1959.

1960—61

17. Две нови збирки народни песни. Приказ. Македонски јазик XI, 1960-61.

18. Две стилски особености во нашиот говорен јазик. Македонски јазик XI, 1960-61, 105—113.

19. За средновековната писменост во Македонија, в. Народна просвета, 1961.

20. Значењата на глаголските префикси во македонскиот јазик. Издание на Институтот за македонски јазик, Скопје 1960, стр. 126.

21. Од најстарата историја на словенската писменост. Литературен збор VIII, 1961, бр. 5.

22. Ханс Холм, Билфелдт, Старословенска граматика. Приказ. Македонски јазик, XII, 1960-61.

1962

23. Поглед на класификацијата на јазиците и на поникнувањето на писмото. Литературен збор IX, 1962, бр. 2.

1964

24. За нашиот удел во речникот на црковнословенскиот јазик. Литературен збор, 1964, бр. 2, 12—15.

1966

25. Македонски текстови од 10—20 век. Составиле Б. Конески и О. Јашар-Настева. Скопје 1966. Приказ. Македонски јазик XVII, 1966.

26. Споменици на старомакедонската писменост. Зборник 1050-годишнина на Климент Охридски, Охрид 1966, стр. 63—72, и Литературен збор 1966, бр. 4, стр. 17—26.

27. Текстови од Климент Охридски, превод од старословенски. Книга за Климента, Скопје 1966.

1968

28. Бугаризмите во современиот македонски писмен јазик. Македонски јазик XIX, 1968, 111—137.

29. Улогата на црковнословенизмите во оформувањето на современиот писмен македонски јазик. Зборник на рефератите читани на Меѓународниот славистички конгрес во Прага 1968. Скопје 1968, 65—70.

1969

30. Јазикот на црковнословенската писменост во Македонија. Литературен збор, 1969, бр. 1, 13—19.

31. Македонски правопис со правописен речник. Соавтор со К. Тошев, Б. Видоевски, К. Конески и Т. Димитровски (автор на делот за транскрипција на туѓите имиња од руски, чешки, полски, грчки, германски, англиски). — Македонски правопис. Школско издание. Скопје 1969.

32. Местото на старословенскиот јаик во наставата по мајчин јазик во школите од II степен. Зборник предавања одржани на семинарот за средношколски професори одржан во јануари 1969. Скопје 1969, 40—48.

1970

33. Енинскиот апостол во споредба со некои други апостоли, Зборник посветен на 1100 години од смртта на Кирил Солунски, Скопје, МАНУ, 1970, 405—417.

34. Историски поглед врз развитокот и употребата на членот во македонскиот јазик. Литературен збор, 1970.

35. J. Kurz, učebnice jazyka staroslovenskeho, Praha 1969, Македонски јазик XXI, 1970. Приказ.

36. Панонски легенди. Превод од старословенски. Македонска книга, изд. Атлас, Скопје, 1970.

37. Старословенски јазик. Учебник по старословенски јазик: граматика, хрестоматија, речник. Стр. 138. Скопје 1970.

38. Траги од глаголската писмена традиција во македонските кирилски споменици во 12 и 13 век. Годишен зборник на Филозофскиот факултет XXII, 1970, 571—580.

Д-р Оливера Јашар-Наспева, вонреден професор

1962

1. Турските лексички елементи во македонскиот јазик (докторска дисертација, дактилографисана), стр. 1—512.

1963

2. Les éléments lexicologiques turcs dans le macédonien, Годишен зборник 15, 409—412.

3. Македонски јазик XI—XII, 1—2, Литературен збор, X, 29—32.

4. Македонските калки од турскиот јазик, Македонски јазик XIII—XIV, 1—2, 109—172.

5. Stanislaw Stachovski, Przyrostki obcego pochodzenia w jeziku serbochorwachim, Krakow 1961, Македонски јазик XIII—XIV, 1—2, 279-282.

6. Турско-македонски вкрстувања и мешања, Годишен зборник 15, 349—384

1964

7. Македонски јазик XIII—XIV, 1—2, Литературен збор, XI, 28—30.

1965

8. За етимолошките реченици на словенските јазици, Македонски јазик, 208—217.

1966

9. За тавтолошките хибридни образувања во македонскиот јазик, Литературен збор XII, 17—22.

10. Петти конгрес на југословенските слависти, Литературен збор, XII, 26—27.

11. Revue des études slaves, Mélanges André Vaillant, Македонски јазик, XVI, 205—208.

12. Distribution des balkanismes en macédonien, (заедно со B. Koneski et B. Vidoeski), I-er Congrès International des études balkaniques et Sud-est Européennes a Sofia. Séminaire de langue macédonienne, Faculté des lettres de l'Université Skopje. Skopje, 1966, 10+22 cartes.

13. Еден значаен придонес на македонската наука, Б. Конески, Историја на македонскиот јазик, Разгледи, VIII, 484—494.

14. За епитетите во јазикот на Кочо Рацин, Современост, (1966), 905—911.

15. За некои аспекти на збогатувањето на лексиката на современиот македонски јазик, Македонски јазик, XVII, 5—29.

16. Интернационалната лексика во современиот македонски јазик, Литературен збор, XIII, 10—16.

17. Нов прилог кон изучувањето на македонските дијалекти: A. Mazon et Maria Filipova-Bajrova, Documents slaves de l'Albanie du Sud II, Pièces complémentaires, Македонски јазик, XVII, 288—231.

18. Првиот меѓународен конгрес на балканолошки и југоисточно-европски изучувања, Литературен збор, XIII, 26—27

19. Un balkanisme dans la langue de la poésie populaire macédonienne, Die Welt der Slaven, XI, H. 1-2, 172—175.

1967

20. Die Verserzählung „Skenderbeg" von Grigor Prličev, Zeitschrift für Balkanologie". V, 34—50.

21. Обратен речник на македонскиот јазик, Македонски јазик, XVIII, 165—167

1968

22. Хибридни образувања во македонската топонимија, Реферати на македонските слависти за VI меѓународен конгрес во Прага, Скопје, 1968, 23—27.

23. За некои фонолошки измени во говорот на турското население во Гостивар, Годишен зборник, XXI, 237—244.

24. За Скендербег кај Григор Прличев, Simpoziumi për Skenderbeun 9—12 maj 1968, Приштина 1969, 361—367.

1969

25. Scanderbeg nella letteratura macedone, V Convegno internazionale di studi albanesi, Palermo 1969, 259—265.

26. Termes maritimes en macédonien, Bollettino del l'Atlante linguistice mediterraneo, № 10—12, Firenze 69—76.

1970

27. Гостиварскиот турски говор (Gostivar türk ağzi) Прилог кон изучувањето на турските говори во Македонија. Гостиварскиот крај, II (Македонскиот, турскиот и албанскиот говор), Гостивар 1970, 271—306.

28. За македонските тајни јазици, Годишен зборник, XXII, 553—568.

29. Interférence au niveau de la langue de la poésie populaire des peuples balkaniques, Balcanica, I, Београд, 1970, 13—22 (заедно со Б. Конески и Б. Настев).

30. Турцизмите кај К. Пејчиновиќ со оглед на религиозната терминологија, Симзиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски, Скопје 1970, 257—267.

1971

31. За фонетската адаптација на турцизмите во македонскиот јазик, Serta Slavica, In memoriam, Aloisii Schmaus, München, 1971, стр. 316—322.

32. Македонскиот јазик и другите балкански јазици, Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1971, 41—48.

33. Some Characteristics of the Macedonian Language, Macedonian Review, Скопје, 1972, 1, 71—74.

1972

34. Bilinguität bei der türkischen Bevölkerung in der Gegend von Gostivar und dadurch bedingte phonetische Veränderungen in ihrem Dialekt, Zeitschrift für Balkanologie" VIII, 1—2, 57—83.

35. Македонски текстови 10—20 век, Скопје 1972, стр. 1—170 (заедно со Б. Конески).

36. Морфолошката адаптација на лексичките заемки во македонскиот јазик, Предавања на V семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1972, 47—57.

37. Од лексиката на Кирил Пејчиновиќ, Зборник Кирил Пејчиновиќ и неговото време, Скопје 1972, 1—10.

38. Стилистичката функција на турцизмите во современиот македонски јазик, реферати на македонските слависти за VII меѓународен славистички конгрес во Варшава, Скопје 1972, 1—9.

39. Turchismi nei documenti ragusei redatti in lingua italiana dal secolo XV al secolo XVII, Bollettino del l'Atlante linguistico mediterraneo, 13, Firenze 1—20.

40. Функционирањето на турцизмите во македонскиот книжевен јазик, Македонски јазик XXIII, 1—10.

D-r Petro Janura, docent

1945

1. Berlini ra, Skopje, Flaka, I, 1945

2. Gligor Gjika, Skopje, Flaka e Vllaznimit, Flaka, I, br. 2, 1945.

3. Në kthetrat e vdekjes, Skopje, Flaka, I, br. 24, 1945.

1946

4. Maksim Gorki si shkrimtar revolucionar, Skopje, Flaka, II, br. 28, 1946.

1950

5. Dr. Henrik Barić, Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i albanskoga jezika, Zagreb, 1950 (соработка).

1952

6. Vlera kulturore e Voskopojës, Skopje, Flaka, VIII, 1952, br. 246 i 247.

7. Disa këshilla mbi detyrat e shkrimtarëve të rij shqiptarë, Skopje, Flaka, VIII, 1952, br. 248.

8. Nji paradi letrare, Skopje, Flaka, VIII, 1952, br. 253.

9. Radu Flora, Ushtari Xhafer, Skopje, Flaka, VIII, 1952, br. 253 (превод).

10. Rreth mbledhjes gjuhësore të Prishtinës, Skopje, Flaka, VIII, 1952, br. 261.

1953

11. Elizer, Skopje, Flaka, IX, 1953, br. 277 (превод).

12. Libër leximi për klasën V, Skopje, 1953 (со К. Тошев; книга).

13. Libër leximi për klasën VI, Skopje, 1953 (со К. Тошев; книга).

1954

14. Arbëreshët e Zadrit, Skopje, Gëzimi, IV, br. 9, 8
15. Vladimir Nazor, Skopje, Gëzimi, IV, br. 8, 7
16. Vërejtje historike dhe kritike rreth leksikologjisë shqipe, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 288 i 289.
17. Dora d'Iastria, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 294.
18. Lirëb leximi për klasën e VIII, Skopje (со К. Тошев; книга).
19. Martin Camaj-Kanga e vrinit, Skopje, Flaka, X. 1954, br. 295.
20. Mërgimet e shqiptarëve në botë, Skopje, Gëzimi, IV, 1954, br. 3, 5—6.
21. Poeta non laureatus, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 283.
22. Pjesa e parë origjinale shqipe në Tratrin e pakicave të Shkupit, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 285.
23. Poezia feminore e Asdrenit, Skopje, Gëzimi, IV, 1954, br. 6, 7
24. Pak fjalë mbi zanafillën dhe evolutën e alfabetit të shqipes, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 292.
25. Shqiptarët në botë, Skopje, Gëzimi, Skopje, IV, 1954, br. 1, 4—5.
26. Shqitarët e Greqisë, Skopje, Gëzimi, IV, 1954, br. 2, 4—5.
27. Shënime rreth gramatologjisë shqipe, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 291.
28. Sami Frashëri në letratyrën shqipe, Skopje, X, 1954, br. 296.
29. Türk edebiyatinda Sami Frashëri, Skopje, Birlik, XI, 1954, br. 254.
30. Flaka e Vllaznimit në shërbim të zhvillimit kulturor, Skopje, Flaka, X, 1954, br. 286.

1955

31. Dy cinakle letrare, Skopje, Flaka, XI, 1955, br. 306.
32. Vërejtje historike rreth evolutës së alfabetit të shqipes, Skopje, Flaka, XI, 1955, br. 304.
33. Filliment kulturare shqipe të shkrueme, Skopje, Flaka, XI, 1955, br. 303.
34. Puna pesëvjecare e „Gëzimit", Skopje, Flaka, XI, 1955, br. 300.

1956

35. Instituti albanologjik në Prishtinë, Skopje, Flaka, XII, 1956 br. 353.
36. Migjeni e dinte mirë sërbokroatishten, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 337.
37. Homer, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 336.
38. Dante, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 337.
39. Servantes, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 338.
40. V. Shekspir, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 339.
41. Molier, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 340.

42. Rabele, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 341.
43. Dante, Ugolino, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 337 (превод)
44. Migjeni në Manastir, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 337.
45. Blaže Koneski si poet, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 340.
46. Blaže Koneski, Procka, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 340 (превод)
47. Ndre Mjeda, Skopje, Flaka, XII, 1956, br. 341.

1957

48. Libër leximi për klasën e VI fillore, II, Skopje, 1957(со К. Тошев; книга).
49. Volter, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 342.
50. La Fonten, Flaka, XIII, 1957, br. 343.
51. Bokaçio, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 344.
52. Rasin, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 345.
53. Jonathan, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 346.
54. Krilov, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 248.
55. Defoe, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 349.
56. Leopardi, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 350.
57. Letratyra orgjinale feminore shqipe në Jugoslavi, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 338.
58. Zef Serembe, poet lirik arbëresh, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 345.
59. Romani i parë ahqiptar në Jugosllavi, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 350.
60. Tufa e Latif Berishës, Skopje, Flaka, XIII, 1957, br. 351.
61. Shembuj nga letratura popullore shqiptare, Skopje, 1957, 250 (книга).

1958

62. Milisav Antonijeviq-Drimkolski, Përmallimi i gurbetcijve, Priština, 1958, 162 (превод).
63. Naim Frashëri — poet lirik, Skopje, Flaka, XIV, 1958, br. 336.
64. Ideja shoqërore në poezinë e Migjenit, Skopje, Flaka, XIV, br. 382.

1959

65. Libër leximi për klasën e VII fillore, Skopje, II 1959 (со К. Тошев; книга). (За овие читанки, од 1953—1959 преводев фрагменти од македонска литература на албански јазик: Шар Планина, Првата акција на партизаните во Македонија (К. Чашуле), Мајка (Р. К. Петковски), Гоце Делчев (В. Малевски), Востанието во Смилево (од списанието Илинден), Мојата Мајка, (Како учев во егзил (Г. Прличев), Тутуноберачите (К. Рацин), (Андре Гурманот (мак. народ. лит.). Простиот чобан (мак. народна приказна), Тешко на сиромавиот зашто и братот нејќе да го помага (мак. народ. фолклор), Улица (С. Јаневски), Крушевскиот манифест, Бегалка (В. Иљоски), Пријатели (Х. Смилевски), Првите искочат (Б. Корубин), Браќа Миладиновци (Г. Абаџиев).

66. Drama origjinale shqipe në Teatrin e Pakicave-Shkup, mbrenda dhjetë vjetëve të këtij teatri, во Алманах, Скопје, 1959, 7—11.

67. Murga-mërga, Priština, Perparimi, 1959, br. 11.

1961

68. Libër leximi për klasën e VIII fillore (Abdulla Zajmi), Priština, 1961, (рецензија).

1962

69. Edhe dy fjalë rreth gjuhës së përbashkët shqipe, Skopje, Flaka, XVII, 1962, br. 603.

70. Gramatika e gjuhës shqipe për klasën e VI fillore (H. Vokshi), Priština, 1962. (Рецензија).

71. Preth zanafillës së gjuhës shqipe, Skopje, Gëzimi, XII, 1962, br. 3, 2, 19.

72. Kur filloi të shkruhet gjuha shqipe, Skopje, Gëzimi, XII, 1962, br. 4, 2, 11.

1963

73. Gjuha popullore dhe ajo letrare shqipe, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, br. 5, 6.

74. Letratyra popullore shqipe, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, 6, 6.

75. Alfabetet e shqipes, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, br. 7, 10—11.

76. Fillimet e letratyrës artistike shqipe, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, br. 8, 6—7.

77. Vragë dhe kunorë, Skopje (Muharem Shhiqi), Koči Racin, 1963 (рецензија).

78 Panair prilli (Maksut Shehu), Детска радост, Скопје, 1963 (рецензија).

79. Shkrimtafët laikë shqiptarë, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, 9, 14—15.

80. Shkolla e Voskopojës, Skopje, Gëzimi, XIII, 1963, br. 10, 14—15.

81. Letratyra duhet të jetë funkcionale për të gjithë masën e popullit, Skopje, Flaka, XVIII, 1963, br. 606.

82. Drejtshkrimi i gjuhës shqipe në rrugë të mbarë, Skopje, Flaka, XVIII, 1963, br. 607.

83. Gjysën shekulli veprimtarie të Fan S, Noli, Skopje, Flaka, XVIII, 1963, br. 610.

84. Nji çështje parimore linguistike, Skopje, Flaka, XVIII, 1963.

85. Naim Frashëri-Vjersha, Priština, 1963, 255 (книга).

86. Numri i parë i Jehonës, Skopje, Flaka, XIX, 1963.

1964

87. Përrala popullore (shqipe), Skopje, 1964, 95 (книга).

88. Vjersha (V. Kunoski), Skopje, 1964 (рецензија).

99. Mëngjezi në fshat (Abdylazis Islami), Детска радост, Скопје, 1964 (рецензија).

90. Zani i Zamares (Ali Gurgulica), Детска радост, Скопје 1964 (рецензија),

91. Komunikativeteti në letratyrë, Skopje, Flaka, XIX, 1964, br. 694.

92. Hove rinore në letratyrën shqipe, Skopje, Студенски збор, XVIII, 1964, br. 696.

93. Ortografia e gjuhes shipe (член на составната редакција), Priština, 1964, 56 стр. (книга).

1965

94. Nga historia e Flakës së Vëllazërimit, Skopje, Flaka, XXI, 1965, br. 722.

95. Luli i vocër në Republikë (Sever Selimi), Детска радост, Скопје, 1965, (рецензија).

96. Të gëzohemi (Vebi Shala) Детска радост, 1965, (рецензија).

97. Vjersha (Rifat Kukaj) Детска радост, 1965, (рецензија),

98. O Lejlek Axhi beg, Skopje, 1965, 77 стр. (книга).

1966

99. Ndre Mjedax (1866 — 1937) në dritën e letërkëmbimeve me albanologun Gustav Majer, Skopje, Flaka, XXII, 1966, br. 800.

1967

100. Fytyra artistike e Asdrenit, Skopje, Jehona, V, 1967, br. 8, 57—78, br. 9, 68—85.

101. Me rastin e njivjetorit të vdekjes së Ali Asllanit, Skopje, Jehona, V, 1967, br. 10, 4—30.

1968

102. Skëndërbeu simbas Naim Frashërit, Skopje, Jehona, VI, 1968, br. 4—5, 51—86.

103. Një panoram e alfabetit të gjuhës shqipe, Skopje, Jehona VI, 1968, br. 8—9, 27—44.

1969

104. Fytyra e Skëndërbeut objekt analogjie ndërmjet Komedisë hyjnore të Dantes dhe Historisë së Skenderbeut të Naim Frashërit, Simpoziumi për Skënderbeun (9—12 maj 1968), Priština, 1969, 347—361.

105. Nga historia e alfabetit tëgjuhës shqipe, Skopje, 1969, 125 (книга).

106. Културно творештво, појави на албанската народност во Македонија, Историја на македонскиот народ, I. Скопје, 1969, 325—327.

107. Кирилица во албанската писменост, Литературен збор, Скопје, XVI, 1969, бр. 6, 15—18.

108. Sufikset nominale shqipe (me shënime komparative), Skopje, Jehona, VII, 1969, br. 1—2, 108—130, br. 3, 87—106.

109. Lexim letrar, Pristina, 1969 (прво издание) 200 страници, (мала антологија со 11 портрети на албански писатели: Mihal Graneno, 28—32 str., Jeronim De Rada, 89—91 str., Gavril Dara i Ri. 106—109. str., Konstantin Kristoforiohi, 124—127 str., Zef Jubani-Ndokilija, Thimi Mitko, Spiro Dine, Shtjefën Gjeçovi, 135——141 str., Naim Frashëri, 146—153 str., Filip Chirika, 182—184 str, Luigj Gurakuqi, 190—192 стр., има и 8 портрети на светски писатели: P. Kornej, Boalo, S. Riçardson, Zhak Zhak Ruso, C. G. Bajron, V. Hugo, A. S. Pushkin, 22

страници; посебни поглавја за класицизмот, рационализмот, илуминизмот, сентиментализмот, романтизмот, илуминистичката вредност на Москополската школа, културна и книжевна албанска преподба, 25 страници).

1970

110. „Flaka", Skopje, Flaka, XXIV, 1970, br. 10.

111. Naim Frashëri sintezë kulture, Skopje, Jehona, VIII, 1970, br. 7—8, 3—18.

112. Mark Gurakuqi, Skopje, Jehona, VIII, 1970, br. 10, 7—77.

113. Vrojtime gjuhësore (fonetikc) dhe folklorike-etnografike të shiptarët e Pologut të Gostivarit (Албанскиот говор и фолклор во Гостиварскиот крај), Гостиварскиот крај (Македонскиот, албанскиот и турскиот јазик), II, Гостивар, 1970, 202—269.

114. Вековна соработка на македонскиот и албанскиот народ, прв дел, во „Заеднички ведрини", — 25 години живот и развиток на народностите во СРМ, Скопје, 1970, 43—47.

1971

115. Nani-Nani, Skopje, 1971, 95 str. (книга).

116. Koncepcionet letrare të Grigor Përliçevit në poemën Skënderbur, Skopje, Jehona, X, 1971, br. 2, 20—36.

1971

117. Ѓорѓи Пулевски како претходник во културната преродба на албанскиот народ, Симпозиум Бигорски, Гостивар, 22—23. X. 1971.

118. Продадена сопруга поради лоши економски причини во албанската и македонската народна литература, Симпозиум Кирил Пејчиновиќ, Тетово, 24. XI. 1971.

119. Alois Schmaus: Les sujets balcaniques dans la poesie populaire „arbëreshë", Македонски фолклор, Скопје, 1969, br. 3—4, 540—541.

1972

120. Lexim letrar, Pr št na, 1972 (второ издание).

121. Shënime anësore rreth zhvillimit të drejtshkrimit të gjuhës shqipe, Конгресот за правопис, Tirana, 20—25. XI. 1972.

Д-р Ружа Паноска, доцент

1959

1. Нешто за изборот на слободните теми — Литературен збор, Скопје 1959, бр. 3—4, 155—159.

1960

2. Методска обработка на две песни: „Смрт мајке Југовића" и „Марко Крале ја укинува свадбарината" — Литературен збор, Скопје, 1960, бр. 3—4, 92—102.

3. Придонесот на класниот раководител во наставно-воспитниот процес — Просветно дело, Скопје 1960, бр. 3—4.

4. Слабости во усвојувањето на литературниот јазик во нашите стручни училишта — Литературен збор, Скопје 1960, бр. 1—2, 23—28.

1961

5. Низ програмата за јазик во средните училишта — Литературен збор, Скопје 1961, бр. 2—4.

1962

6. „Ѓачки растанак" од Б. Радичевиќ — Литературен збор, Скопје 1962, бр. 3—4, 31—34.

1963

7. Писменоста во стручните училишта — Билтен на Заводот за школство на СРМ, Скопје 1963, бр. 2.

1964

8. „Прочка" од Б. Конески — една естетска анализа — Литературен збор, Скопје 1964, бр. 1, 11—17.

9. Шестата песна од „Илијада" — Литературен збор, Скопје 1964, бр. 4, 26—31.

1965

10. Анализа на јазикот во расказот „Селанката од Копачка" од В. Малески — Литературен збор, Скопје 1965, бр. 4, 26—32.

11. Осмо годишно собрание на Друштвото за македонски јазик и литература — Литературен збор, Скопје 1965, бр. 2, 31—32.

12. Седми јуни значаен датум во историјата на македонскиот јазик — Литературен збор, Скопје 1965, бр. 5, 31—32.

13. Учебниците по македонски јазик во училиштата од прв степен — Литературен збор, Скопје 1965, бр. 5, 21—28.

1966

14. Карактеристика на литературен лик — Литературен збор, Скопје 1966, бр. 3, 26—31.

15. Конкретно и преносно значење на зборовите — Многузначност на зборовите — Литературен збор, Скопје 1966, бр. 6, 9—14.

16. Пофалното слово за Св. Кирила од Климент Охридски — Литературен збор, Скопје 1966, бр. 4, 26—30 и во Просветен работник бр. 256, Скопје 1966.

17. Прослава на 1050 годишнината од смртта на Климент Охридски — Литературен збор, Скопје 1966, бр. 5, 31—32 (хроника).

1967

18. Изразната улога на синтаксичките поетски средства во студијата „Богомилите" од К. Рацин — Четврти Рацинови средби, Титов Велес 1967, 49—57.

19. Осврт на некои проблеми за содржината и методологијата на учебниците „Поуки за јазикот за осумгодишните училишта“ „Просветно дело, Скопје 1967, бр. 5—6, 330—339.

20. „Сердарот“ од Гр. Прличев — Литературен збор, Скопје 1967, бр. 3, 22—27.

1968

21. Естетска анализа на одломката „Кузман Капидан“ од истоимената драма на В. Ильоски — Литературен збор, Скопје 1968, бр. 2, 21—25.

22. Језик и књижевно дјело од Д-р Крунослав Пранић — Литературен збор, Скопје 1968, бр. 4, 30 (приказ).

23. Некои карактеристики на јазикот во драмата „Бегалка“ од В. Ильоски — Петти Рацинови средби, Титов Велес 1968, 84—93.

24. Прв семинар за македонски јазик, литература и култура — Македонски јазик год. XIX, Скопје 1968, 230—233.

25. Прирачник за лекторски вежби — Почетен курс — во соработка со Александар Цукески — Издание на Семинарот за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1968, 1—37.

26. Улогата на граматичката анализа за успешно поврзување на теоријата со практиката — Просветно дело, Скопје 1968, бр. 3—4, 116—123.

1969

27. Лексикографија — Речнички состав, видови речници; Речникот на македонскиот јазик — Просветно дело, Скопје 1969, бр. 7—8, 471—476.

28. Некои проблеми на лингвистичката и литературната практика — Литературен збор, Скопје 1969, бр. 4—5, 12—14.

29. II семинар за македонски јазик, литература и култура — Македонски јазик XX, Скопје 1969, 180—182.

1971

30. Гласовните комбинации како функционално градбени елементи во прозата, на Владо Малески — Литературен збор, Скопје 1971, бр. 2, 8—14.

31. Јазикот на Владо Малески (резиме на докторската дисертација), Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје 1971, кн. 23, 579—583.

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈА НА КНИЖЕВНОСТИТЕ НА НАРОДИТЕ НА СФРЈ

Димче Левков, редовен професор

1945

1. Еве излегуе . . . „Просветно дело". Просветно дело, Скопје, I, 1945, бр. 1,1.
2. За редот и дисциплината. Просветно дело, Скопје, I, 1945, бр. 4, 1.
3. Какви не треба да бидат просветните работници. Просветно дело, Скопје, I, 1945, бр. 1, 7.
4. Проблемите за наставен кадар во нашите средни школи. Просветно дело, Скопје, I, 1945, бр. 3, 1—2.

1946

5. За стручните школи. Просветно дело, год. II, Скопје, II, 1946, бр. 10—11, 1.
6. За стручните школи, Нова Македонија, бр. 509, Скопје 1946, 2.
7. Подигање на учителскиот кадар. Просветно дело, Скопје, II, 1946, бр. 8—9, 3—4.
8. Просветното дело во нашата народна република. Нова Македонија, бр. 525, Скопје 1946, 3.

1948

9. Борба против неписмености у НР Македонији. Књижевне новине, Београд, I, 1948, бр. 15, 3.
10. Егзархијата и нејзината политика во Македонија. Нова Македонија, бр. 1166, Скопје 1948, 3.
11. Ставот на големите европски и на балканските држави кон Илинденското востание. Нова Македонија, бр. 1109, Скопје 1948, 3—4.

1949

12. По повод „Македонските учебници во XIX век" од Блаже Конески. Социјалистичка зора, Скопје, I, 1949, бр. 3, 72—84.
13. По повод резултатите од првото полугодиште во средните и учителските школи. Нова Македонија, бр. 1277, Скопје 1949, 3.

14. Студентското движење во стара Југославија. Студентски весник, Скопје, I, 1949, бр. 4, 2.

1954

15. Десет години просвета, наука и култура во Народна Република Македонија. Просветно дело, Скопје, X, 1954, бр. 9—10, 491—502.

16. Јован Јовановиќ Змај. Литературен збор, Скопје, I, 1964, бр. 2, 65—76.

17. Јован Јовановиќ Змај. Современост, Скопје, IV, 1954, бр 9, 623—637.

18. Јован Јовановиќ Змај. Предговор на „Песни", „Кочо Рацин", Скопје 1954, 5—20.

19. Со нов и силен замав се изградува нашата култура, македонска и југословенска, народна и демократска, хумана и социјалистичка. Просветен работник, Скопје, II, 1954, бр. 32, 1—2.

20. Студенти на Скопскиот универзитет. „Десетгодишнина на НР Македонија, АСНОМ 1944—1954", Скопје 1954, 109—111.

1955

21. Ѓура Јакшиќ. Предговор на „Одбрани песни", „Кочо Рацин", Скопје 1955, 5—21.

22. Јован Стерија Поповиќ. Предговор на „Кир-Јања" и „Зла жена", „Култура", Скопје 1955, 7—30.

23. Лаза К. Лазаревиќ. Литературен збор, Скопје II, 1955, бр. 3—4, 140—162.

24. Петар Петровиќ Његош. Предговор на „Горски венец", „Култура", Скопје 1955, 7—29.

25. Светозар Марковиќ. Литературен збор, Скопје, II, 1955, бр. 1, 1—20.

1956

26. Во спомен на Петар Кочиќ. Современост, Скопје, VI, 1956, бр. 9, 631—642.

27. Јован Стерија Поповиќ. Литературен збор, Скопје, III, 1956, бр. 1, 20—38.

28. Стерија по сто години. Разгледи, Скопје, III, 1956, бр. 2/54, 1—2.

29. Српската литература во 50-тите и 60-тите години на XIX век. Литературен збор, Скопје, III, 1956, бр. 4, 203—232.

1957

30. Главни идејни стремежи во српската литература од првата половина на XIX век. Современост, Скопје, VII, 1957, бр. 10, 955—978.

31. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1957, 161—168.

32. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1957, 112—129.

33. Његошевото литературно дело. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1957, 210—220.

34. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1957, 53—61.

35. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело". Скопје 1957, 130—135.

36. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1957, 184—194.

37. Правци и влијанија во српската литература од првата половина на XIX век. Литературен збор, Скопје, IV, 1957, бр. 4, 5—32.

38. Радое Домановиќ. Предговор на „Сатири", „Кочо Рацин", Скопје 1957, 5—32.

1958

39. Јаков Игњатовиќ. Предговор на „Вечниот младоженец", „Кочо Рацин", Скопје 1958, 5—19.

40. Лазар К. Лазаревиќ. Предговор на „Одбрани раскази", „Култура", Скопје 1958, 7—25.

41. Педесет години од смртта на Симо Матавуљ. Хоризонт, Скопје, III, 1958, бр. 6, 1—6.

42. Појавата на селото во српската литература. Литературен збор, Скопје, V, 1958, бр. 1, 10—31.

43. Странски влијанија во српската литература од XVIII век, Литературен збор, Скопје, V, 1958, бр. 4, 227—247.

1959

44. Јован Јовановиќ Змај. Предговор на „Песни", „Кочо Рацин", Скопје 1959, 5—20.

45. Петар Кочиќ — борец и писател. Литературен збор, Скопје, VI, 1959, бр. 3—4, 126—148.

46. Петар Кочиќ (1877—1916). Предговор на „Раскази". „Кочо Рацин", Скопје 1959, 5—28.

47. Петар Петровиќ Његош. Предговор на „Горски венец", „Култура", Скопје 1959, 7—29.

1960

48. Активност „Вардара" — Друштва македонских студената. „Четрдесет година", Зборник сећања активиста Југословенског радничког покрета, 1935—1941 (II део), 4, „Култура", Београд 1960, 68—70.

1961

49. Доситеј Обрадовиќ — голем просветител, човекољубец и патриот. Литературен збор, Скопје, VIII, 1961, бр. 4, 1—13.

50. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1961, 235—241.

51. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ, „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1961, 213—220.

52. Његошевото литературно дело „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1961, 277—284.

53. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1961, 171—178.

54. Општествените и политичките прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1961, 221—226

55. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1961, 256—264.

1962

56. Вук Стефановиќ Караџиќ. Предговор, избор и коментари, „Кочо Рацин“, Скопје 1962, 5—25—163.

57. Животот и делото на Вук Стефановиќ Караџиќ. Литературен збор, IX, бр. 2, 1—10, бр. 3—4, 1—13.

58. П. П. Његош. Предговор, избор и коментари, „Кочо Рацин“, Скопје 1962, 5—25—144.

1963

59. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 253—259.

60. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ, „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 232—239.

61. Његошевото литературно дело. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 293—301.

62. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 186—193.

63. Општествените и политичките прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 240—245.

64. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1963, 273—280.

1964

65. Вук во нашево време. Културен живот, Скопје, IX, 1964, бр. 2—3, 4—7.

66. Милован Ѓ. Гиниќ. Предговор на „Одбрани страници“, „Кочо Рацин“, Скопје 1964, 5—21.

67. Петар Петровиќ Његош. Предговор на „Горски венец“, „Култура“, Скопје 1964, 7—29.

1965

68. Јован Јовановиќ Змај. Предговор, избор и белешки, „Кочо Рацин", Скопје 1965, 5—16—122.

69. Јован Јовановиќ Змај. Народна просвета, Скопје, X, 1965, бр. 22, 13.

70. Светозар Марковиќ. Предговор и избор на „Одбрани страници", „Кочо Рацин", Скопје 1965, 5—26—172.

1966

71. Активноста на друштвото на македонските студенти — „Вардар". Студентски збор, Скопје, XVII, 1966, бр. 33, 2.

72. Иво Андриќ. Избор и поговор на „Одбрани раскази", „Кочо Рацин", Скопје 1966, 5—211—225.

73. Симо Матавуљ. Поговор на „Бакоња фра-Брне", „Кочо Рацин", Скопје 1966, 211—222.

1967

74. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 202—207.

75. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 184—191.

76. Његошевото литературно дело. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 233—240.

77. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 152—159.

78. Општествените и политичките прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 192—197.

79. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1967, 216—223.

1968

80. Говор одржан во Собранието на СРМ по повод донесувањето на Законот за МАНУ. Споменица за формирањето на Македонската академија на науките и уметностите, Скопје 1968, 28—30.

81. Интимната лирика на Змај. Просвета, Скопје, XIII, 1968, бр. 252, 12.

82. Творештвото на Милован Глишиќ. Просвета, XIII, бр. 270, 7.

1969

83. Интимната лирика на Змај. Просвета, Скопје, XIV, 1969, бр. 285, 7.

1970

84. Доситеј Обрадовиќ — голем просветител, хуманист и патриот. „Преглед на литературата со примери" од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело", Скопје 1970, 120—127.

85. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје, 1970, 227—232.

86. Јован Јовановиќ Змај (1833—1904). „Просвета“, год. XV, бр. 302, Скопје 1970, 10.

87. Литературните правци во српската литература од XVIII век. „Литературен збор“, год. XVII, бр. 1, Скопје 1970, 1—11.

88. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1970, 211—217.

89. Његошевото литературно дело. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1970, 256—262.

90. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1970, 177—184.

91. Општествените и политичките прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1970, 218—222.

92. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје, 1970, 240—246.

93. Творештвото на Змај. Просвета, Скопје, XV, 1970, бр. 302, 10.

1972

94. Доситеј Обрадовиќ — голем просветител, хуманист и патриот. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Порсветно дело“, Скопје 1972, 120—127.

95. Ѓура Јакшиќ и неговата поезија. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 235—240.

96. Литературното творештво на Јован Стерија Поповиќ. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 219—225.

97. Милован Глишиќ (1847—1908). „Просвета“, год. XVIII, бр. 346—347, Скопје 1972, 13.

98. Његошевото литературно дело. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 264—270.

99. Општествените, политичките и културните прилики кај Србите во првата половина на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 186—194.

100. Општествените и политичките прилики кај Србите во 50-тите и 60-тите години на XIX век. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 226—231.

101. Поезијата на Јован Јовановиќ Змај. „Преглед на литературата со примери“ од К. Тошев и Ѓ. Милошев, „Просветно дело“, Скопје 1972, 248—254.

102. Творештвото на Милован Глишиќ. Просвета, XVIII, бр. 346—347, 13.

103. Творештвото на Његош. Просвета, Скопје, XVIII, 1972, бр. 348—349, 13.

Академик д-р Харалампие Поленаковиќ, редовен професор*)

426. Достигања на советската македонистика, United Macedonian canadian committee Ilinden 1903—1967, Toronto, 30 july 1967.

427. Clement d'Ohrida. La vie et l'oeuvre (во книгата: Climent d'Ohrida), Skopje, 1968, 17—62).

428. Климент Охридскии. Жизнь и деятельность (во книгата: Климент Охридский, Скопје, 1969, 17—65.

1970

429. Бруно Мерици (1927—1970) (Некролог), ППП, Београд, XXXVI, 1970, 3—4, 351—352.

430. Георгиос Плуминидис, Млетачка штампарија Димитрија и Пана Теодосија, ППП, Београд, XXXVI, 1970, 1—2, 175—176 (Рецензија).

431. Една италијанска историја на македонската книжевност, НМ, 14. VI. 1970.

432. Збогатување на речничкиот израз кај писателите од литературите на малите народи при преведувањето од поразвиените литератури (На еден пример од почетоците на новата македонска книжевност), Седми Рацинови средби, Титов Велес, 1970, 86—94.

433. Климентов комплекс, НМ, 6. XII. 1970.

434. Кузман Шапкарев како стилизатор на македонските народни приказни, Прилози на МАНУ, 1—2, Скопје, 1970, 1—23.

435. Македонские пресельницы и формирование македонского полка в России в XVIII веке, Македония и Македонцы в прошлом, Скопје, 1970, 171—178.

436. Меѓу сонародниците во Канада, Трудбеник, Скопје, бр. 41 од 10. X. 1970 (Статија).

437. Моіата визија на поубавото Скопје, в. „13 ноември", IX. бр. 9 од 3. XI. 1970 (Статија).

438. На 150 годишнината од смртта на Јоаким Крчовски, Културен живот, Скопје, 1970, бр. 10, 30—31.

439. Поетот Константин Миладинов, Преглед на литературата со примери. Учебник за II клас гимназија (од К. Тошев и Г. Милошев), Скопје, 1970, 326—331.

440. Прилог кон дискусијата за споменикот на св. Климент Охридски, весник на Македонската православна црква, Скопје, 1970, бр. 6, 215.

441. Prilozi upoznavanju Kačićeve popularnosti, Filologija, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970, br. 5, 131—137.

442. Симпозиум „1100 годишнина од смртта на Кирил Солунски", Јужнословенски филолог, Београд, 1970, XXVIII, 3—4, 559—600.

443. Словенските просветители Кирил и Методија, Преглед на литературата со примери. Учебник за II клас гимназија (од К. Тошев — Г. Милошев), Скопје, 1970, 18—20.

---

*) Библиографијата протставува продолжение на мојата библиографија што е објавена во Годишниот зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, кн. 22, 1970, 653—666.

444. Учителот и писателот Климент Охридски, Одбрани трудови од „Просветно дело", Скопје, 1970, 134—143.

1971

445. Блаже Конески — книжевен критичар и есеист, НМ од 19. XII. 1971.

446. Грчкиот алфавит употребуван во македонските книжевни текстови во текот на вековите, Slovo, Zagreb, 1971, br. 21, 201—211.

447. „Еве кључ что отворует сердцето ваше" (200 години од раѓањето на Кирил Тетоец Пејчиновиќ), НМ од 28. XI. 1971.

448. Еден пример за редакторска интервенција на Константин Миладинов во Зборникот на браќата Миладиновци, Gedenzkschrift für Alois Schmaus, München, 1971, 583—588.

449. Една италијанска историја на македонската книжевност, Иселенички календар, Скопје, 1971, 64—67.

450. Leksikonski edinici za: Kuzman Šapkarev, G. Todorovski, N. Vapcarov, Rajko Žinzifov vo Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1971, knj. 8.

451. За Зборникот на Миладиновци, Разгледи, Скопје, 1971, бр. 8, 811—825.

452. Kiril Tetoec Pejčinović, Macedonian Rewiew, Skopje, 1971, 1, 67—69.

453. „Книга за научение трих јазиков" од 1841, Културен живот, Скопје, 1971, 9—10, 18—20.

454. Кому му служи ваквата „информација", НМ од 28. II. 1971.

455. (Истава статија препечатена во Политика, Београд, од 14. III. 1971).

456. (Истава статија препечатена во НИН од 14. III. 1971).

457. Кон написот „Што е тоа македонска преродба?", Погледи, Скопје, 1971, бр. 4, 509—514 (полемика).

458. Кон последниот одговор на една вистина, НМ од 28. III. 1971 (полемика).

459. Кон 110 годишнината од печатењето на Зборникот на браќа Миладиновци, НМ, 20. VI. 1971.

460. Љубен Каравелов — критичар на Григор Прличев, НМ, од 7. II. 1971.

461. Народната песна за Кирил Пејчиновиќ, НМ, од 12. IX. 1971.

462. На 150 годишнината од смртта на Јоаким Крчовски, НМ од 9. I. 1971.

463. Наум Охридски — Црноризец Храбар?, НМ од 4. VII. 1971.

463а. Неколико вести о догађајима у Србији распрострањених у Дубровнику и Шибенику, Прилози за књижевност, 1971, XXXVII, 3—4, 371—372.

464. Нови сознанија за една „информација", НМ од 14. III. 1971 (дискусија).

465. О првом преводу из српске књижевности на македонски језик, Књижевност и језик, Београд, 1971, 1, 91—108.

466. Собир на југослависти, НМ од 3. X. 1971.

467. First Slav alphabet, The Indian Express, New Delhi, 29. III. 1971.

468. Фототипско издание на „Огледало" од Кирил Пејчиновиќ, Стремеж, Прилеп, 1971, 4—5, 383—385 (приказ).

469. „Црква Грачалница“ и македонската народна песна, Старине Косова и Метохије, Приштина, 1968—1971, IV—V, 1—3.

470. Црногорците во „Скендербег“ од Прличев, Стремеж, Прилеп, 1971, 4—5, 313—322.

1972

471. André Mazon, Macedonian Scholar, Macedonian Review, Skopje, 1972, 1, 67—70.

472. Блаже Конески — книжевен историчар и есеист, Македонија, Скопје, 1972, бр. 226, февруари, 2—3.

473. Во чест на св. Климент Охридски, Иселенички календар, Скопје, 1972, 117—119.

474. Вечно подвижниот и срдечен балканолог (Портрет на А. Шмаус), НМ од 4 јуни 1972.

475. „Еве клуч што отворует сердцето ваше“, Македонија, Скопје, 1972, бр. 226, февруари, 5—7.

476. За Стратимир, синот на учителот и родољубот Димитрија Миладинов, Нова Македонија, 7 мај 1972, 11.

477. Јордан Цинот — преведувач на Софокле, НМ од 30. IV. и 1 и 2. V.

478. Јордан Хаџи Константинов-Цинот, Преглед на литературата со примери, Скопје, 1972[6], 333—336. (Од К. Тошев и Ѓ. Милошев).

479. Константин Д. Петковиќ и неговите „Очерки Белграда“ од 1853 година, НМ од 14—16. V. 1972.

480. Македонски народни приказни на германски јазик (рецензија), НМ од 22. X. 1972.

481. Неколку забелешки за: Филип Кавраев, „Битола, бабам Битола“ (критика), Развиток, Битола, 1972, бр. 4, 229—233.

482. Необјављени суд о Вукову и Даничићеву језику у преводу Библије, Ковчежић, X, Београд, 1972, 138—139.

483. Ослободување од туѓинското и враќање кон народниот збор (Кон 110 годишнината од смртта на браќата Миладиновци), НМ од 16. I. 1972.

484. Погибија албанских поглавица код Битоља 1830 године у мемоарској, историјској и народној књижевности, Зборник радова посвећених успомени Салке Назечића, Филозофски факултет Сарајево, Сарајево, 1972, 115—119.

485. Погубувањето на албански поглавари кај Битола 1830 г., Развиток, Битола, 1972, X—3, 1—5.

486. Поетот Константин Миладинов, Преглед на литературата со примери, Скопје, 1972[6], 339—345 (од К. Тошев — Ѓ. Милошев).

487. Преглед на македонската книжевност од XIX век на италијански јазик, НМ од 5. XI. 1972.

488. Присуството на книгата во Велес, Керамичар, Титов Велес, 1972, бр. 1, 2, 3.

489. Словенските просветители Кирил и Методија, Преглед на литературата со примери, Скопје, 1972[6], 5—8 (од К. Тошев — Ѓ. Милошев).

490. Српска грађанска поезија у Македонији у XIX веку, Градина, Ниш, 1972—5, 62—74.

491. The Miladinov Brothers, Heroes of the Macedonian Renaissance, Macedonian Review, Skopje, 1972, № 2, 155—160.

492. „Ти стријељај кроз прстен јабуку", Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1972, XXXVIII, 1—2, 98—102.

493. Хероите на македонската преродба — браќата Миладиновци. Кон стогодишнината од нивната смрт. Предавања на V семинар за македонски јазик, литература, и култура, Скопје, 1972, 89—98.

494. Vrasja e krerëve Shqiptarë afér Manastirit në vitin 1830, Jehona, Shkup, 1972, № 9, 85—91.

НМ — Нова Македонија

Д-р Гане Тодоровски, редовен професор

А) *Оригинални дела и редакции*

1951

1. Во утрините. Збирка песни, Скопје, 1951, стр. 90. Издава: Државно книгоиздателство за уметничка литература.

1953

2. Тревожни звуци. Збирка песни. Скопје, 1953, стр. 54. Издава: Државно книгоиздателство за уметничка литература „Кочо Рацин".

1956

3. Словенечки поети. Стихотворен зборник. Приготвиле: Србо Ивановски и Гане Тодоровски, Скопје, 1956, стр. 134. Издавач: Книгоиздателство Кочо Рацин.

4. Спокоен чекор. Збирка песни и препеви. Скопје, 1956, стр. 62. Издава: Издавачко претпријатие „Култура".

1960

5. Божилак. Збирка песни. Скопје, 1960, стр. 54. Издава: Книгоиздателство „Кочо Рацин".

1964

6. Апотеоза на делникот. Збирка песни. Скопје, 1964, стр. 60. Издава: Книгоиздателство Култура.

1966

7. Час по пцости и нежности. Избор од поезијата. Скопје, 1966, стр. 128. Издава: Издавачко претпријатие Мисла.

1967

8. Езерска земја. Мала тематска поезија на македонската поезија. Скопје, 1967, стр 78. На македонски, руски и француски јазик. Избор и уводни излагања: Томе Момировски и Гане Тодоровски. Издаваат: Струшки вечери на поезијата.

9. Песни. Избор од поезијата. Скопје, 1967, стр. 32. Издаваат: „Македонска книга". и „Детска радост".

10. Спокоен чекор. Збирка песни и препеви. Второ издание. Скопје, 1967, стр. 64. Издава: Книгоиздателство Култура.

1968

11. Даме Груев. Студија за животот и делото, Скопје, 1968, стр. 32. Издава: РТВ Скопје, библиотека „Светлини на минатото", четвртото коло.

12. Ѓорче Петров. Студија за животот и делото. Скопје, 1968, стр. 32. Издава: РТВ Скопје, библиотека „Светлина на минатото", трето коло.

13. Правостоина. Антологија на современите поети од албанска народност во Југославија. Избор и препев: Адем Гајтани и Гане Тодоровски, Скопје, 1968 стр. 178. Издава „Македонска книга".

14. Претходниците на Мисирков. Прилози кон прашањето на културно-политичките дилеми на спротивилинденска Македонија (1883—1903). Скопје, 1968, стр. 200. Издава: „Мисла".

1969

15. Македонски монолог. Избор од поезијата. Скопје, 1969, стр. 120. Издава: „Мисла".

16. Македонски монолог. Избор од поезијата. Второ издание. Скопје, 1969, стр. 120. Издава: „Мисла".

1970

17. Горчливи голтки непромолк. Збирка песни. Скопје, 1970, стр. 64. Издава: „Мисла".

18. Избор. Избор од поезијата, во редакција и со предговор на Александар Ежов. Скопје, 1970, стр. 102. Издава: „Македонска книга".

1971

19. Ѓорче Петров: Македонското ослободително дело. Приредил: Гане Тодоровски. Скопје, 1971, стр. 228. Предговор (5—36), Забелешки (195—222), хронологија (2—3—214), библиографија и показалец на имињата (215—225). Издава „Мисла".

20. Н. Вапцаров: Одбрани творби. Приредил: Гане Тодоровски. Скопје, 1971, стр. 226. Предговор (I—XXXVII) Белешки (195—224). Издава: „Мисла".

21. Спокоен чекор. Збирка песни и препеви. Трето издание. Скопје, 1971, стр. 64. Издава: „Македонска книга".

1972

22. Залогот на зачнувачите. Творби на помалупознати македонски писатели и воведувачи на македонскиот јазик во писмената реч од XIX в. Приредил: Гане Тодоровски, Скопје, 1972, стр. 120. Предговор (1—24), белешки, литература, библиографија, речник (96—120). Издава „Македонска книга" (во печат).

23. М. Цепенков: Одбрани творби (Автобиографија, Песни, Црне војвода. Белешки за македонските војводи). Приредил: Гане Тодоровски, Скопје, 1972, стр. 196. Предговор (1—32). Забелешки, литература и библиографија, речник на непознати зборови (176—196). Издава:„Македонска книга“ (во печат).

24. Хрватски поети. Антологија на новата хрватска поезија. Приредиле: Славко Михалиќ и Гане Тодоровски. Скопје, 1972, стр. 198. Издава: „Мисла“ (во печат).

Б) *Прејеви. Одделни книги*

1954

25. А. С. Пушкин: Сказна за царот Салтан. Издава: „Детска радост“, Скопје, 1954, стр. 42 (препевот е заедно со Ацо Алексиев).

1956

26. Иван Мажураниќ: Смртта на Смаил-ага Ченгиќ. Издава: „Култура“, Скопје, 1956, стр. 60.

27. Франце Прешерн: Одбрани стихови. Издава: „Култура“, Скопје, 1956, стр. 64.

1957

28. Александар Блок: Дванаесетминатa. Поема. Издава: „Кочо Рацин“, Скопје, 1957, стр. 32.

1962

29. Силвие Краљчевиќ: Избор. Издава: „Кочо Рацин“, Скопје, 1962, стр. 126 — (со предговор и белешки).

1963

30. Иван Мажураниќ: Избор. Издава: „Кочо Рацин“, Скопје, 1963, стр. 112 — (со предговор и белешки).

31. Милован Данојлиќ: Како спијат трамваите. Издава: „Македонска книга“.

32. Христо Ботев: Одбрани песни. Издава: НИП „Народна задруга“, Скопје, 1963, стр. 44 (со поговор).

1964

33. Борис Пастернак: Поезија. Избор. Издава: „Култура“, Скопје, 1964, стр. 84.

34. Каетан Ковиќ: Итрицата Мица. Издава: „Култура“, Скопје, 1964, стр. 64.

1966

35. Десанка Максимовиќ: Барам помилување. Издава: „Македонска книга“, Скопје, 1966, стр. 112.

1967

36. Витезслав Неввал: Поезија. Избор. Издава: „Култура“, Скопје, 1967, стр. 112.

37. Песни од Црна Африка. Избор по антологијата на Ленгстон Хјуз. Издава: „Македонска книга", Скопје, 1967, стр. 100 — (заедно со Љубица Тодорова).

1969

38. Едгар Алан По: Поезија. Издава: „Македонска книга", Скопје, 1940, стр. 74, (со поговор, хронологија, библиографија и литература).

39. За Македонците. Поетски одгласи за Илинден. Издава: „Македонска куќа", Скопје, 1969, стр. 156.

Д-р Ѓорѓи Сталев, вонреден професор

а) *Од областа на книжевната историја и теоријата на книжевноста*

1962

1. Преглед на книжевностите на народите на СФРЈ — скрипта за II к. при Дописното економско училиште за возрасни — издавач: Дописното училиште, 1962, 144, голем формат.

1963

2. Преглед на македонската литература од XIX век, Култура, Скопје, 1963, 144, мал формат.

1970

3. Македонскиот верс (дисертација), Македонска книга, Скопје, 1970, 316, обичен формат.

1971/72

4. Прличев во своето време и надвор од него, Мисла, Скопје, I, 1971, II, 1972, 57, обичен формат.

б) *Книжевни дела*

1959

5. Смев на крвта, роман, Кочо Рацин, Скопје, 1959, 102.

1969

6. Гороломник пред својот крст, поезија, Мисла, Скопје, 1969, 47.

1971

7. Болен Дојчин, драма во стихови, Современост, 2—3, 1971.

8. Зелени граничиња лаври, роман за деца (за животот на Григор Прличев), Наша книга, Скопје, 1971, 174.

1972

9. Ангелина, драма во стихови, библиотека Современост, книга 5, 1972, 38.

в) *Книги, прејеви и преводи*

1951

10. И. С. Тургенев: Спроти новите дни, Кочо Рацин, Македонска книга, I, 1951, II, 1967, III, 1970. Во двете последни изданија посебен поговор за творештвото на Тургенев (од 185—193).

1953

11. Гр. Прличев: Сердарот, I, 1953, а потоа уште 7 изданија.

12. А. С. Пушкин: Одбрани песни, Кочо Рацин, Скопје, 1953, со посебен предговор за авторот (I—VII).

1954

13. Фр. Прешерн: Сонетен венец, Кочо Рацин, и Народна задруга, I, 1954, II, 1965, Скопје.

1956

14. А. С. Пушкин: Евгениј Онегин, Култура, Скопје, I, 1956, II, 1963 и III, 1967. Посебен предговор за Пушкин и за делото, 7—22.

1958

15. Иван Гундулиќ: Дубравка, Кочо Рацин, 1958, II, 1970.

1959

16. Марин Држиќ: Шега со Станец, Кочо Рацин, 1959, II, 1970. Со посебен предговор за делото на Држиќ, 5—15, петит.

1960

17. М. Ј. Лермонтов: Демон, Кочо Рацин, Скопје, 1960, со посебен поговор за делото.

1961

18. Г. Прличев: Скендербег, Кочо Рацин, Скопје, 1961, предговор, 5—17, голем формат, II поправено издание — 1971.

1962

19. Книга за Бајрон, избор, препев и предговор (V—XVI за Бајрон и 3 стр. за поезијата и за Манфред), изд. Кочо Рацин, 1962.

1964

20. А. С. Пушкин: Сказни, Култура, Скопје, 1964.

21. Добриша Цесариќ: Поезија, Кочо Рацин, Скопје, 1964, со посебен поговор за поезијата на Цесариќ.

22. Тин Ујевиќ: Поезија, Култура, Скопје, избор, препев и поговор за поезијата на Ујевиќ, 61—72.

1965

23. Бранко Радичевиќ: Ученичка разделба, Народна задруга, Скопје, 1965.

24. Мала антологија на француската поезија од XIX век, Кочо Рацин, Скопје, 1965, посебен предговор за авторите и за поезијата.

1966

25. Пол Елијар: Времето не проаѓа, Кочо Рацин, 1966, со поговор за поезијата на Елијар, 75—82.

1967

26. Иво Андриќ: Ex Ponto, Мисла, Скопје, 1967.

27. Данте: Пеколот, Скопје, 1967, со посебен поговор за делото, 219—228.

1971

28. Шекспир: Венецијанскиот трговец, Македонска книга, Скопје, 1971, со поговор за делото, 155—161.

29. Шекспир: Ромео и Јулиета, Македонска книга, Скопје, 1971, со поговор за делото, 183—189.

г) *Преведи на театарски поетски дела*

1967

30. Еврипид — Сартр: Тројанки, изведено во Драмскиот театар од Скопје, 1967.

1968

31. Софокле: Антигона, изведено во МНТ, Скопје, 1968.

1969

32. Аристофан: Лизистрата, изведено во Драмскиот театар од Скопје, 1969.

д) *Оперски дела*

33. Верди: „Набуко", Доницети: „Љубовна напивка", Гуно: „Фауст" и Моцарт: „Дон Жуан" (трите опери беа изведени во МНТ Скопје).

Мирко Павловски, виш предавач

1939

1. Летовање ученика средњих школа у крајевима изразито динамичним, Саопштења и реферати Трећег међународног конгреса слависта, Београд, 1939.

1940

2. Две епске народне песме из Доњег Полога, Јужни преглед, Скопље, 1940.

3. Следбеници Кирила Пејчиновића, Јужни преглед, Скопље, 1940.

1954

4. Кружоците по мајчин јазик и литература како форма за работа, Литературен збор, Скопје, 1954.

1957

5. Јуж Козак, живот, дело и значење, Млад борец, Скопје, 1957.

6. Цирил Космач, живот, дело и значење (од школски аспект за учениците од гимназиите), Млад борец, Скопје, 1957.

1958

7. Вјекослав Калеб, живот, дело и значење, Млад борец, Скопје, 1958.

8. Јован Поповиќ, живот, дело и значење, Млад борец, Скопје, 1958.

9. Матеја Бор, живот, дело и значење, Млад борец, Скопје, 1958.

1959

10. Експериментална настава по мајчин јазик и литература во I кл. гимназија, Литературен збор, Скопје, 1959.

11. Идејно-естетска анализа на лирската песна Кад млидијах умрети, од Бранко Радичевиќ, Литературен збор, 1959, Скопје.

1961

12. Обработка на лирски текстови во основното осумгодишно училиште, Основно училиште, издание на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1961.

1963

13. Семинари и советувања како форма за унапредување на наставата по мајчин јазик и литература, Литературен збор, 1963, Скопје.

1964

14. Обработка на лирските дела предвидени по програмата за I кл. гимназија, со осврт на теоријата на литература, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, 1964, Скопје.

15. Примена и реализација на граматичкиот материјал предвиден со програмата за I кл. гим., Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1964.

16. Утврдување и повторување на минат материјал, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, 1964, Скопје.

1965

17. За суштината и анализата на поетскиот јазик во една уметничка творба, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1965.

18. Интерпретација лирске песме Т'га за Југ (Туга за Југом) Константина Миладинова са аспекта јединства наставе језика и књижевности, Савремена настава, Београд, 1965.

19. Интерпретација на лирската песна Т'га за Југ од Константин Миладинов од аспект на единството на наставата по мајчин јазик и книжевност, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, 1965.

20. Местото, улогата и значењето на граматиката во наставата по мајчин јазик и литература (со осврт на практиката), Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1965.

1966

21. Поправка на писмени работи, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1966.

22. Речници—видови: толковен речник, речник на два јазика, речник на синоними, речник на туѓи зборови, етимолошки речник (методски приказ во IV кл. за училиштата од II степен), Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1966.

1967

23. Тестирањето како нова наставна форма за проверување и оценување на знаењата од граматиката (суштина, значење и техника), Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството, Скопје, 1967.

1970

24. Стажирањето како форма на методско-педагошко и стручно оспособување и усовршување на дипломираните студенти, Просветно дело, 1970 бр. 5—6.

1971

25. Прилог кон дискусијата за новите наставни програми по мајчин јазик и литература, Просветно дело, Скопје, 1971.

Учебници и прирачници

1951

26. Српска читанка за долните класови на гимназиите и осмолетките (во соработка со Хр. Зографов и Ристо Проданов), Скопје, 1951.

1953

27. Примери од литературата за VII кл. гим. (во соработка со Хр. Зографов и Р. Проданов), Скопје, 1953.

28. Примери од литературата за VIII кл. гим. (во соработка со Хр. Зографов и Р. Проданов), Скопје, 1953.

29. Примери од литературата, учебник за V кл. гим. (во соработка со Ѓ. Милошев) Скопје, 1953.

30. Српска читанка за I и II кл. (V и VI оддел.), (во соработка со Хр. Зографов и Р. Проданов), Скопје, 153.

31. Српска читанка за III и IV кл. (VII и VIII оддел.), (во соработка со Хр. Зографов и Р. Проданов), Скопје, 1953.

1964

32. Литература за I к. на гимназиите и средните училишта (во соработка со Хр. Зографов), Скопје, 1964.

1971

33. Културата на писмениот говор на учениците од гимназиите, хабилитација, Филозофски факултет, Скопје, 1971.

34. Основите на македонскиот јазик — учебник за средните воени училишта на Југословенската народна армија (во соработка со Д. Гогушевски), изд. на Југословенскиот завод за проучување на школски и просветни прашања — Белград, печат. во Нови Сад, 1971.

Д-р Томе Саздов, доцент

1959

1. По трагите на Јоаким Крчовски, Разгледи, Скопје, год. I, 1959, бр. 9, 1095—1107.

1962

2. „Ана Каренина" на македонски, Разгледи, Скопје, IX, 1962, бр. 7, 707—711.

3. Два значајна македонска јубиларна издања, Народно стваралаштво, Београд, 1962, 3—4, 255—258.

4. Несоодветно претставување на македонската литература, Литературен збор, Скопје, XI, 1962, бр. 2, 30—32.

5. Теодосија Синаитски, Културен живот, 1962, Скопје, VII, бр. 3—4, 30—32.

6. Читалиштето „Зора" во Крива Паланка, Нова Македонија, 2.XII. 1962, стр. 5.

1963

7. Најголем фолклорист кај Словените, Просветен работник, Скопје, 9.XII.1963.

8. Првите училишта во Крива Паланка, Нова Македонија, 13.I.1963, стр. 8.

1964

9. Ефрем Каранов — значаен наш фолклорист, Разгледи, Скопје, VII, 1964, бр. 4, 385—396.

10. Партенија Зографски како собирач на македонски народни песни, Литературен збор, Скопје, XI, 1964, бр. 2, 6—12.

1965

11. Б. Нушиќ, Сомнително лице, „Култура", Скопје 1965, 107—111, (белешка за авторот).

12. М. Горки, Раскази за деца, „Култура", Скопје 1965, 87—90, (белешка за авторот).

13. Над некои необјавени партизански стихови, Разгледи, Скопје, VIII, 1965, бр. 6 596—615.

1966

14. Борбени народни песни, Културен живот, Скопје, XI, 1966, бр. 2—3, 47—48.

15. За потеклото и поделбата на нашата народна проза, Разгледи, Скопје, IX, 1966, бр. 4, 380—395.

16. Исчезнатото име на народниот творец, Современост, Скопје, XVI, 1966, бр. 2, 140—145.

17. Македонската народна поезија, краток преглед, „Култура", Скопје, 1966, 142.

18. Милован Глишиќ, „Прва бразда и други раскази", „Култура", Скопје, 1966, Белешка за авторот, 89—92.

19. Обид за периодизација на македонското народно поетско творештво, Разгледи, Скопје, VIII, 1966, бр. 6, 580—596.

20. Partizan halk siirimiz, Сеслер, Скопје, 1966, мај, 50—57.

21. П. Кочиќ, „Јазовецот пред суд и други раскази", „Култура", Скопје, 1966, Белешка за авторот, 111—114.

22. Современиот македонски флоклор, Културен живот, Скопје, XI, 1966, бр. 8—9, 24—25.

1967

23. Волшебниот прстен, естонски народни приказни, „Култура", Скопје, 1967, Белешка за естонските народни приказни, 65—66.

24. Македонските народни новели, Современост, Скопје, XVII, 1967, бр. 5, 451—462.

25. Марко Цепенков во нашата фолклористика, Стремеж, Прилеп, 1967, бр. 2, 21—34.

26. Народната проза на Марко Цепенков, зборник „Четврти Рацинови средби", Титов Велес, 1967, 150—156.

27. Нашите народни легенди и преданија, Современост, Скопје, XVII, 1967, бр. 6, 516—521 и бр. 7—8, 687—694.

28. Фр. Бевк, Книга за Тито, „Култура", Скопје, 1967, Белешка за писателот, 95—97.

1968

29. Македонските партизански песни, Зборник на трудови од XIII конгрес на фолклористите на Југославија во Дојран, 1966 година, Скопје, 1968, 55—60.

30. Няколку народни приказки на банатските българи, Език и литература, София, XXIII, 1968, 62—65.

1969

31. Македонските народни пословици и поговорки, Современост, Скопје, XIX, 1969, бр. 1. 26—35.

32. Марко К. Цепенков — собирач и креатор на народните умотворби, сепарат на „Современост", Скопје, XIX, 1969, 249—271.

1970

33. „Грива тресе, бисер рони", епски народни песни, „Заштита", Скопје, 1970 (предговор, стр 5—8, избор и редакција)

34. За условот на фолклорната анонимност денес, Современост, Скопје, 1970, бр. 1, 14—20.

35. Македонија, и посебно Прилеп, во времето на Марко К. Цепенков, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 1970, кн. 22, 205—224.

36. Преглед на македонската народна проза, „Култура", Скопје, 1970, 156.

37. Собирањето на македонски народни умотворби во II половина на XIX век, Историја, Скопје, 1970, бр. 2, 181—193.

1971

38 Афирматор на македонската народна култура, Иселенички календар, Скопје, 1971, 115—117.

39 Григор Прличев и македонското народно творештво, Развиток, Битола, IX, 1971, бр 4, 200—205.

40 Народната револуција во македонската народна поезија, Културен живот, Скопје, 1971, бр. 9—10, 9—10.

41 Охридскиот Омир, Културен живот, Скопје, 1971, бр. 1, 7—8.

42. Предговор кон книгата „Ми долета ред голуби", народни песни од Тетовско, Тетово, 1971, 5—13.

43. The Macedonian Revival and Grigor Prliëev, Macedonian Review, Скопје, 1971, 62—66.

1972

44. Гоце Делчев и народната песна, Културен живот, Скопје, 1972, бр. 1—2, стр. 6—8.

45. Македонски народни приказни, избор, редакција и предговор (стр. 5—8), „Мисла", Скопје, 1972.

46. Марко Цепенков, Собрани дела, том I — Народни песни, Институт за фолклор — „Македонска книга", Скопје, 1972. (Предговор: Марко К. Цепенков, стр. 7—16).

47. Марко Цепенков, Собрани дела, том VIII — Пословици, поговорки и гатанки, Институт за фолклор — „Македонска книга" Скопје, 1972 (избор, редакција и предговор).

48. Macedonian folk songs, „Review", Yuqoslav Monthly magazin, Белград, III—IV, 1972, стр. 42—43.

49. Собирањето на народните умотворби — национален признак, Иселенички календар, Скопје, стр. 91—94.

50. Повеќе био-библиографски прилози во Енциклопедија Југославије, Загреб, 1955—1971 (види: том VII и VIII — список на соработниците) и во Енциклопедија Лексикографског завода Југославије, Загреб, 1955—1964 (види: том VII — список на соработниците).

Вера Антиќ, асистент

1968

1. Беседата на Презвитер Козма, Развиток, Битола, 1968, бр. 6, 419—428.
2. Од есхатолошките апокрифи за Богородица и нивниот одраз во народното творештво на југословенските народи, Македонски фолклор, Скопје, 1968, бр. 2, 207—218.

1969

3. Елементи што се среќаваат во романот за Александар Велики и во нашето народно творештво, Македонска народна и уметничка литература. Шести Рацинови средби, Скопје 1969, 53—62.
4. Епископ Константин Брегалнички, Стремеж, Прилеп, 1969, бр. 8—9, 23—32.
5. За методологијата на новата литературна историја, Литературен збор, Скопје, 1969, бр. 4—5, 41—46.
6. За средновековниот роман „Тристан и Изолда", Стремеж, Прилеп, 1969, бр. 10, 18—27.
7. Застапеноста на средновековната литература во училиштата од II степен, Просветно дело, Скопје, 1969, бр. 7—8, 434—439.
8. Наум Охридски, Културен живот, Скопје 1969, бр. 7—8, 14—17.
9. Од апокрифите на Афродитијан Персијанец, Развиток, Битола, 1969, бр. 4, 289—296.
10. Околу датирањето на Ундолските листови, Македонски јазик, Скопје, XX, 1969, 175—178.
11. Црноризец Храбар и неговото дело „За буквите", Културен живот, Скопје, 1969, бр. 4—5, 20—23.

1970

12. За мотивот на родоскрвната љубов во фолклорот на некои балкански народи, Развиток, Битола, 1970, бр. 1, 49—62.
13. За Тиквешкиот зборник, Современост, Скопје, 1970, 286—292.
14. Кирил Солунски, Македонија, (списание на Матицата на иселениците), ноември 1970.
15. Климентовата и Наумовата традиција денес, Културен живот, Скопје 1970, бр. 7, 17—20.
16. Лазарските песни од Струга и Струшко, Развиток, Битола, 1970, бр. 4—5, 434—442.
17. Листовите на В. М. Ундолски, зборник „Кирил Солунски", Скопје 1970, 389—403.
18. Мотиви што се среќаваат во апокрифната и во народната литература, Македонски фолклор, Скопје, II, 1970, бр. 3—4, 195—208.
19. Некои религиозни мотиви во современото народно раскажување, Македонски фолклор, Скопје, III, 1970, бр. 5—6, 35—42 (и сепарат).
20. Низ Методиевото житие, Македонија, Скопје, 1970, февруари.

21. Рефлекси једног средњевековног романа у нашем фолклору, Народно стваралаштво, Београд, IX, 1970, бр. 33—34, 46—57.

22. „Свети Алексие — човекот божји" и народната приказна „Царскиот син посветен", Развиток, Битола, 1970, бр. 2, 137—146.

23. Стари книжевни споменици од Македонија — Болоњски псалтир, Службен лист на Македонската православна црква, Скопје 1970, бр. 2, 57—59.

1971

24. Битола во ракописната традиција, Прилози, Битола, Друштво за наука и уметност, 1971, 83—89.

25. Богомилската литература, Стремеж, Прилеп, 1971, бр. 4—5, 397—407.

26. Богомилството, средновековните текстови и народната традиција, Современост, Скопје, 1971, бр. 5, 535—548, (сепарат).

27. За некои моменти од животот и делото на Григор Прличев и Охридската архиепископија, Историја, (списание на Сојузот на историските друштва на СРМ), VII, бр. 1, 185—201.

28. За некои особености на евангелието на поп Јован, Весник (Службен лист на Македонската православна црква), септ.—окт.. бр. 5. 165—167.

29. Литературното дело на Климент Охридски, Стремеж, Прилеп, XVI, 1971, бр. 3, 268—279.

30. Наумовата традиција, Иселенички календар, Скопје 1971.

31. Низ страниците од словенската писменост, Стремеж, Прилеп, XVI, 1971, бр. 1, 81—90.

32. Од историјата на средновековниот роман, Стремеж, Прилеп, XVI, 1971, бр. 2, 173—183.

33. Околу датирањето на Тиквешкиот зборник, Македонски јазик, Скопје, XXII, 1971, 113—117.

34. По трагите на современите религиозни песни, Литературен збор, Скопје, XVIII, 1971, кн. 2, 47—64.

35. Свети Ѓорѓи и народната традиција, Народно стваралаштво, Београд, X, 1971, бр. 37—38, 78—83.

36. Стари ракописи од Битола, Развиток, Битола, IX, 1971, јули—август, 206—210.

1972

37. Делото на Константин Брегалнички, Иселенички календар, Скопје, 1972, 98—101.

38. Еден стар мотив во уметничката литература, Стремеж, Прилеп, XVI 1972, бр. 9, 705—718.

39. За некои родови во македонскиот детски фолклор, Рад XVII Конгреса Савеза удружења фоклориста Југославије, Пореч 1970, Загреб, 1972, 439—445, (сепарат.)

40. Од писмената традиција на Велес, Стремеж, Прилеп, XVI, 1972, бр. 10, 788—794.

41. Од писмената традиција во Прилеп, Стремеж, Прилеп, 1972, бр. 8, 620—627.

42. Хагиографската личност на св. Ѓорѓи и мегданот со ламјата, Современост, 1972, бр. 4, 347—368.

Библиографии, йрикази, рецензии:

1968

43. Ново издание на Болоњскиот псалтир, Литературен збор, Скопје, 1968, бр. 4, 30—31.

44. Споменица Климент Охридски, Литературен збор, Скопје, 1968, бр. 5.

1969

45. „За буквите" од Црноризец Храбар, Студентски збор, Скопје, 1969, 31 декември.

46. Јубилеј на Кирил Солунски, Историја, Скопје, 1969, бр. 2.

47. По повод 1100 годишнината од смртта на Кирил Солунски, Трудбеник, Скопје, 1969, 15 февруари.

48. Прилог кон кирилометодиевската библиографија, Историја, 1969, бр. 2, 231—236.

49. Regards sur certains motifs, gu'on recontre dans les chansons populaires religieuses macedoniennes, Bucarest, 1969, 1—3, septembre.

50. Симпозиум за делото на браќата Кирил и Методиј, Историја, Скопје, 1969, бр. 2.

51. Трудови на проф. Харалампие Поленаковиќ објавени во Литературен збор, Литературен збор, Скопје, 1969, бр. 6.

52. 60-годишна на проф. Харалампие Поленаковиќ, Литературен збор, Скопје, 1969, бр. 6, 29—31.

1970

53. Библиографија на објавени научни трудови, прикази, есеи и статии на акад. проф. Д-р Харалампие Поленаковиќ, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 1970, 653—666.

54. Библиографија на објавени трудови на проф. Харалампие Поленаковиќ во врска со средновековната книжевност, Литературен збор, Скопје, 1970, бр. 1, 2, 3.

55. Григор Прличев, Трудбеник, Скопје, 1970, 7 февруари.

56. Кириловото житие, Студентски збор, Скопје, 1970, 16 февруари.

57. Низ Кириловото житие, Студентски збор, 1970, 23 февруари.

58. Нови согледувања од областа на македонската литература, историја и јазик, Трудбеник, Скопје 1970, 12 декември.

59. „Панонски легенди", Скопје 1970, Литературен збор, Скопје, XVIII, 1970, кн. 1, 86—87.

60. Преглед на македонската проза, Литературен збор, Скопје, 1970, бр. 6. 29—31.

61. Прилози од областа на македонската литература и јазик, Литературен збор, Скопје, 1970, бр. 5, 31—32.

62. Развиток на едно творештво: Томе Саздов: Преглед на македонската народна проза, Нова Македонија, Скопје, 1970, 26 ноември.

63. „Стара книжевност", Студентски збор, Скопје, 1970, 20 март.

64. Филолошки и лингвистички студии за делото на Кирил Солунски, Трудбеник, Скопје, 1970, 17 октомври.

1971

65. „Кирил Солунски", Македонски јазик, Скопје, XXII, 1971, 139—140.

66. Нов труд од областа на старата книжевност, Литературен збор, Скопје, 1971, бр. 1, 91—94.

67. „Потеклото на народните приказни" — Томе Саздов, Трудбеник, Скопје, 1971, 1 јануари.

68. „Преглед на македонската народна проза", „Македонскиот верс" и „Љубовни народни приказни" — прикази, Народно стваралаштво, Београд, X, 1971, бр. 37—38, 117—118.

69. Расплет на тајниот говор, За македонските работи, Скопје, I, 1971, бр. 2, 15 декември.

0. Yzar, hair ve savašçi Grigor Prliçev, Sesler, Yil vi, Skopje, 1971, sayi 24 mart, 33—39.

1972

71. Алекдандар Алексиев: Основоположници на македонската драмска литература, Развиток, Битола, X, 1972, бр. 4, 234--236.

72. Словенската ракописна традиција, Вечер, Скопје, бр. 2905, 6. X. 1972.

Д-р Нада Т. Момировска, асистент

1961

1. Кузман Капидан од Васил Иљоски, рецензија, Просветена жена, ноември 1961.

1962

1. Естетско-теоретска анализа на „Месечар" од Славко Јаневски, радио емисија, Радио Скопје, октомври 1962.

2. Југословенскиот расказ — развиток и неговите претставници, радио емисија, Радио Скопје, февруари 1962.

3. Расказот—кратка епска форма, теоретски приказ, Школска емисија, Радио Скопје, јануари 1962.

1967

1. Покојник од Бранислав Нушиќ (адаптирана верзија), рецензија, Културен живот 1967, 4.

2. На дневен ред од Бранко Илиевски, рецензија, Културен живот 1967, 4.

3. Некои стилски особености на современата македонска проза, реферат поднесен на симпозиумот на IV-те „Рацинови средби" Титов Велес, декември 1967, објавен истата година во книгата „Четврти Рацинови средби", 1967, издание на Советот на „Рациновите средби", комисија за симпозиумот.

1968

1. Балада за Орканата од Видое Видически, рецензија, Културен живот 1968, 3.

2. Владимир и Косара од Стефан Таневски, рецензија, Културен живот, 1968, 3.

3. Вител од Коле Чашуле, рецензија, Културен живот, 1968, 3.

4. Немирна рудина од Симон Дракул, рецензија, Културен живот, 1968, 4/5.

5. Партитурата за еден Мирон од Коле Чашуле, рецензија, Културен живот, 1968, 3.

6. Проблемот на отуѓување и комплексот на вина во драмите на Томе Арсовски, реферат поднесен на V-те „Рацинови средби", декември 1968, објавен исто така во книгата „Македонска драма" — прилози од симпозиумот на Рациновите средби.

7. Стилските особености на современата македонска проза, теоретски прилог, Студенски збор, јануари 1968.

8. Хуманизмот на Горки, стручна статија за значењето, карактеристиките и посуштествените обележја на делата на Горки, Културен живот, 1968, 4/5.

1969

1. Бумеранг од Томе Арсовски, рецензија, Културен живот, 1969, 3.

2. Образов од Живко Чинго, рецензија, Културен живот, 1969, 3.

3. Пештера од Миле Неделковски, рецензија, Културен живот, 1969, 3.

4. Чекор до есента од Томе Арсовски, рецензија, Културен живот, 1969, 3.

1970

1. Историската и творечката особеност на Васил Иљоски, оглед, Современост, 1970, 2/3.

2. Прилози кон изучувањето на театарските појави (I продолжение), Современост, 1970, 8/9, 838—849.

1971

1. Прилози кон изучувањето на театарските појави и театарскиот живот (II продолжение), Современост 1/2, 1971.

1972

1. Болен Дојчин од Ѓорѓи Сталев, рецензија, Културен живст, 1972, 1/2.
2. За творештвото и личноста на Ристо Крле, монографија, предговор кон книгата со избор на делата на Ристо Крле, 25 страници, Македонска книга, Скопје, 1972.
3. Насрадин од Илхами Емин, рецензија, Културен живот, 1972, 1/2.
4. По повод и за драмата „Болен Дојчин" од Ѓорѓи Сталев, прилог анализа, Современост, 1972, 1/2.
5. Под пирамидата од Бранко Пендовски, Културен живот, 1972, 1/2.

Томислав Тодоровски, асистент

1971

1. Големите мислители за реализмот како литературен метод, Литературен збор, Скопје, XVIII, 1971, 1, 40—44.
2. Гане Тодоровски: Претходниците на Мисирков, Литературен збор, Скопје, XVIII, 1971, 1, 87—89.
3. Александар Спасов, За македонската литература, Литературен збор, Скопје, XVIII, 1971, 1, 89—91.
4. Книгата „Спомените на Мажовски", Мисла Скопје, 1972, 96.

КАТЕДРА ЗА СЛАВИСТИКА

Д-р Милан Ѓурчинов, редовен професор

I. *Одделни книги*

а) Книжевни критики и огледи

1. „Време и израз", критики и огледи, „Култура", Скопје, 1956, стр. 177.
2. „Присутности", критики и огледи, „Култура", Скопје, 1963, стр. 200.
3. „Македонски писатели", „Мисла", Скопје, 1969, стр. 128.
4. „Определувања", „Култура", Скопје, 1969, стр. 216.

б) Антологии

5. Antologija savremene makedonske proze (во заедница со Д. Солев) „Nolit", Beograd, 1960.
6. Narratori Macedoni, (Антологија на современата македонска проза на италијански јазик) „Maya", Siena, 1967, p. 264.
7. Антологија македонске поезије, „Просвета", Београд, 1969, стр. 324.
8. Bugarska poezija XX veka, „Nolit", Београд, 1969, стр. 257.
9. MAKEDON hikayleri antolojisi, (Антологија на современата македонска проза на турски јазик), „Tekin Yayinevi", Истамбул 1971, стр. 119.
10. La poèsie macedonienne, (Anthologie des origines à nos jours, Introduction, choix et notices par Milan Djurcinov), „Les éditeurs reunis", Paris, p. 238.

II. *Редакции на избрани дела и други изданија*

11. А. П. Чехов за литературата, „Култура", Скопје, 1961, стр. 400. (Избор, предговор и коментари М. Ѓ.)
12. А. П. Чехов, Избор, „Кочо Рацин", Скопје, 1962, стр. 639. (Предговор и белешки М. Ѓ.).

13. Александар Сергеевич Пушкин, „Кочо Рацин", Скопје, 1962, стр. 128 (Избор, предговор и коментари — М. Ѓ.).

14. Борис Пастернак, Поезија, „Култура", Скопје, 1964, стр. 82 (Избор и поговор „Поетската посебност на Борис Пастернак" — М. Ѓ).

15. Избрани романи од Достоевски во 20 тома, „Мисла", 1971, Скопје. (Редакција и предговор кон првиот том: „Фјодор Михајлович Достоевски" — М. Ѓ.).

III. *Одделни прилози во периодиката и сепарати*

1951

1. Поводом нових издања македонске прозе, „Наша реч", Београд, 1951, бр. 2.

1953

2. Како настанал романот „Демони" (Прилог кон мислењата за потеклото на антинихилистичкиот роман на Ф. М. Достоевски), „Млада литература", Скопје, 1953, бр. 6.

3. Стихови и неспокојства, „Млада литература", Скопје, 1953, бр. 5.

1954

4. Гого Ивановски — „Луѓе по патот", „Современост", Скопје, 1954, бр. 1—2.

5. Записи и импресии од еден роман (Е. Хемингвеј — „Да се има и да се нема"), „Млада литература", 1954, бр. 4—5.

6. Коле Чашуле—Раскази, „Современост", 1954, бр. 3.

7. Маргиналии на тема: „ново", „Млада литература", 1954, бр. 2.

1955

8. Една неодговорна аналогија ad hoc. „Разгледи", 30.X.1955, II, 22.

9. За еден вид поезија. — „Млада литература" 1955, бр. 1—2.

10. За ликот на Ставрогин. Одломка. „Рагледи", 24.VII.1955, бр. 2.

11. Книжевната критика вчера и денес. „Разгледи", 2.X.1955, бр. 2.

12. Квадратура младости, „Омладинска ријеч", Сарајево, 26.XI.1955, XII.

3. Мотив и инспирација. „Разгледи", 27.XI.1955, II, 24.

14. Прозниот деби на Блаже Конески, „Современост", 1955, бр. 5.

15. Рабиндрант Тагоре: „Бродолом", „Разгледи", 16.X.1955, бр. 2.

16. Славко Јаневски — „Кловнови и луѓе", „Разгледи", Скопје, 20.II. 1955, бр. 2.

1956

17. Ацо Шопов „Слеј се со тишината" — „Млада литература", VI, 1956, 5—6.

18. Бранко Пендовски „Игра" — „Разгледи", 26.IX.1956, III, 20 (72).

19. Димитар Солев — „Окопнети снегови", „Млада литература," VI, 1956, 5—6.

20. Допири и знаци. „Разгледи", 1956, III, 4.
21. Нова македонска книжевност. Во кн. „Нова Југославија", Београд, 1956.
22. Просторот на една мисла. „Млада литература" 1956, V, 10.
23. Путеви и остварења. НИН, 5.II.1956.

1957

24. „Галеб", (I) „Разгледи", 5.V.1957, IV, I0.
25. Јануарска маргиналија. „Разгледи", 10.II.1957, IV, 4.
26. Кон читателот. „Разгледи", 7 и 21.IV.1957, IV, 8 и 9.
27. Методи и импровизации. „Разгледи". 1. I. 1957, IV, 1.
28. Слепите врати на талентот. Разгледи, 16 и 30. VI. 1957, IV, 13—14.
29. Tragovima zrenja (1946—1956). „Delo", Beograd, 1957, III, 2.

1958

30. А. П. Чехов и Д. В. Григорович. „Разгледи", 7. IV. 1958, V, 8, 9.
31. Ацо Шопов — „Ветрот носи убаво време". „Разгледи", 9. III. 1958, V, 5.
32. Владо Малески „Она што беше небо". „Разгледи", 1958, 1, 3.
33. Димитар Солев „Под усвитеност". НИН, 13. VII. 1958.
34. За писателите и поротниците. „Разгледи", 23. II. 1958, V, 4.
35. Шест кварнерски деноноќија, „Разгледи", 15.VI. 1958, V, 11.

1959

36. Владо Малески „Она што беше небо", НИН, 11. I. 1959, IX, 419.
37. Книжевните погледи на А. П. Чехов во периодот на пресвртните години „Разгледи", 1959, 1, 10.
38. Славко Јаневски „Месечар", „Нова Македонија", 15. II. 1959, XV.
39. Томе Момировски „Чекори", „Нова Македонија", 22. III. 1959, XV.

1960

40. Влада Урошевиќ — „Еден друг град". „Младост", 25.V.1960, V, Политика, 22. V. 1960; Култура — уметност, IV, 163.
41. За македонската литература. „Нова Македонија", 1, 2. и 3. V. 1960, XVI;
42. Писмата на А. П. Чехов за литературата (I). „Разгледи", 1960, III, 4.
43. Србо Ивановски „Осамени". „Разгледи", 1960, II, 6.
44. Три реминисценции (крај). „Разгледи", 1960, II, 9.
45. Три вечери со Жан-Луј Баро. „Нова Македонија", 18. XII. 1960.

1961

46. А. П. Чехов и А. С. Суворин. „Трудови", Скопје, 1961, I, 1—2.

47. Ацо Карамаиов (1927—1944). „Разгледи", IV, 1961, 2.

48. „Антологија модерне руске поезије", „Нова Македонија", 19.XI. 1961.

49. Блаже Конески „Везилка", „Нова Македонија", 5. XI. 1961.

50. Гане Тодоровски „Божилак", НИН, 19.XI.1961.

51. Гане Тодоровски „Божилак", „Нова Македонија". 16. VIII. 1961.

52. Ѓорѓи Абациев — „Пустина", „Разгледи", IV, 1969, 3.

53. Писмата на А.П. Чехов за литературата (II). „Разгледи", 1961, III, 5.

1962

54. Едно надежно деби (Јован Стрезовски: „Луѓе со лузни"); „Разгледи", Скопје, 1962, бр. 6.

55. Љубе Ванковски — „Југ крај градот", „Разгледи", 1962, IV, 8.

56. Македонската поезија во 1961 год „Нова Македонија", 31.XII.1961, 1 и 2. I. 1962.

57. Македонске књижевне теме. „Политика", 15. VII. 1962; „Култура-уметност" VI.

58. Непотврдена присутност. „Разгледи", 1962, бр. 7.

59. Непрестани можности на поезијата „Разгледи", 1962, бр 3.

60. О прози Димитра Солева, (Во кн. Димитар Солев: „Крај пролеќа", Нови Сад, „Прогрес", 1962).

61. Право на копнеж, „Разгледи", 1962, бр. 10.

62. Томе Момировски — „Грешна недела", „Разгледи", 1962, IV, 5.

1963

63. Василиј Аксјонов и неговиот прв роман, „Вечер", 21. XII. 1963.

64. Животот на книгите, „Вечер", 14. XII. 1963.

65. Книго, биди со нас", „Нова Македонија", 8. XII. 1963.

66. Поетската посебност на Борис Пастернак, „Разгледи", 1963, бр. 10.

67. По трагите на квазимодернизмот, „Разгледи", 1963, бр. 5.

68. Симон Дракул — „Белата долина", „Нова Македонија", 6. I. 1963.

1964

69. Ангажираност и литературата, 1—V, „Вечер", 29. XI. 1964.

70. Ангажираност и литературата, „Разгледи" VII, 1964, 3.

71. Една книга вон од серијата (Миле Поповски: „Маратонска битка"), „Вечер", 1. VII. 1964.

72. Запис о Пастернаку, „Борба", 13. XII. 1964.

73. Знаци обнове и освежења (Пред новим значајним остварењима савремене македонске прозе), „Политика", 14. VI. 1964.

74. Књижевна историја и књижевна критика, „Нова Македонија", 27. XII. 1964.

75. Ленинградски дијалози, „Вечер", 11. I. 1964.

76. Македонската литература во 1963 или: време на поезијата „Вечер", 1. I. 1964.

77. О лирском и рефлексивном у поезији Матеја Матевског, „Борба", 23. XI. 1964.

78. Песната како парадокс и подбив (Бошко Смаќоски: „Распродажба на остатоците од пролетта"), „Вечер, 8. XI. 1964.

79. Поет на одмерениот збор, „Културен живот", Скопје IX, 1964, 5—6.

80. Смислата на едно определување (По повод стихозбирката „Непокор" од Анте Поповски), „Нова Македонија", 17. IX. 1964.

81. Што станува со македонскиот роман? „Вечер", 18. I. 1964.

82. Авангардата пред судот на европскиот книжевен форум, „Нова Македонија", 17. X. 1964.

1965

83. Ангажираност во литературата денес. (Од дијалогот на средбата помеѓу италијанските и југословенските писатели), „La battana", Ријека, 1965/5.

84. Дилемите на писателот пред социјалистичката стварност, „Современост", Скопје, 1965, бр. 4.

85. Една антологија, една храброст, една надеж, „Нова Македонија", 23. V. 1965.

86. Животот има предност или една современа варијанта на антидогматизмот (Оглед за книжевното творештво на Василиј Аксјонов). Во кн. „Време е, пријателе", „Кочо Рацин", Скопје, 1965.

87. Искушења савремености, „Борба", 29. XI. 1965.

88. Историја на литературата и литературна критика, во кн.: О историји југословенских књижевности, Бања Лука, 1965.

89. Књижевна историја и књижевна критика, „Разгледи", 1965, VII, 7.

90. „Мали" и „големи" литератури во современиот свет, „Нова Македонија", 18. VII. 1965.

91. Ние пред светот (Поезијата на Ацо Шопов на руски јазик), „Вечер", 13. II. 1965.

92. Ново, младо име (За првата стихозбирка на Иван Чаповски), „Вечер", 6. III. 1965.

93. Новите вредности во уметноста и уметничката критика, „Погледи", Скопје, 1965, бр. 2.

94. Одблесци дневног и прохујалог, „Политика", 14. II. 1965.

95. O sodobni makedonski poeziji, „Dijalogi", Maribor, 1965, br. 10.

96. Поезија-земља без граница, „Политика 18. VIII. 1965.

97. Празник на поетската реч, „Нова Македонија", 20. VIII. 1965.

1966

98. Буна, пораз, тага на белеградските улици (Ф. М. Достоевски и неговиот роман „Злочин и казна"), во кн. „Злочин и казна" Ф. Достоевски, „Кочо Рацин", Скопје, 1966.

99. Достоевски и „Злочин и казна", „Нова Македонија", 13. III. 1966.

100. Живко Чинго, „Нова Македонија", 15. V. 1966.

101. За современата македонска поезија, „Мисла", Скопје, 1966, 1, 9—10.

102. Литературата и револуцијата (Пред прозното творештво на Владо Малески), „Нова Македонија", 11. XII 1966.

103. Литературата, литературната критика, вредности, „Нова Македонија", 6. II. 1966.

104. Можности и видови на поетското остварување денес, „Нова Македонија", 26. VIII. 1966.

105. Нашиот книжевен развиток и новите проблеми, „Нова Македонија" 6. II. 1966.

106. Непредвиђена искушења, „Политика", 6. II. 1966.

107. Савремена македонска поезија, „Октобар", VII—VIII, 1966, 1, 4—5.

1967

108. Блаже Конески, „Везиља". Друго, попуњено изд. Скопје, 1966. „Руковет", 1967, XIII.

109. Илја Еренбург — човек на будна и тревожна совест, „Нова Македонија", 9. IX. 1967.

110. Поезија и иднина, „Нова Македонија", 18. X. 1967.

111. Поезијата и иднината, „Студентски збор", 6. XI. 1967.

112. Попладне кај Пастернакови, „Нова Македонија", 29. I. 1967.

113. Рускиот писател и Октомвриската револуција, I—II, „Нова Македонија", 5 и 12. XI. 1967.

114. Театарот на Таганка, „Нова Македонија", 8. I. 1967.

115. Трагања по коренот и по смислата на продолжувањето, „Разгледи", 1967, IX. 6.

1968

116. Авангардизмот и новата македонска литература. Одделен отпечаток. „Литературен збор", 1968.

117. Александар Блок и неговата поема „Дванаесетминатa", „Нова Македонија", 2. II. 1968;

118. Апотеоза на човековиот подвиг (Максим Горки 1868—1968), „Нова Македонија, 31. III. 1968.

119. За Владимир Костов . . . „Нова Македонија", 18. XI. 1968.

120. Један поглед на македонску поезију, „Књижевност", бр. 6, Београд.

121. Пет поетски збирки („Деницијa", „Каинавелија", „Опаленик", „Време на љубовта", „Се е убава балада"), „Нова Македонија", 4. VIII. 1968.

122. Плодоносне метаморфозе, „Политика", 1. V. 1968.

123. Поезија у будућности, „Политика", 7. I. 1968; Култура-уметност, XII, 550.

124. Poezia contamporana din Macedonia, Gazeta Literatura, 25. I. 1968; Bukurešti.

125. Proza contamporana din Macedonia, Lucaforul, 2. II. 1968.

126. Putovi makedonske poezije „Telegram", Zagreb, 9. II. 1968.

127. Уметност вознемирена и тотална, „Нова Македонија", 2. X. 1968.

1969

128. Доба детињства — доба љубави (Поводом: Димитар Солев — „Зима слободе" и Петре Андреевски — „Деницијa"), „Политика", 1. I. 1969.

129. La poèsie macédonienne d'aujourd'hui, Esprit, Paris, № 9.

130. Значајно остварување на македонската проза (Владо Малески „Разбој", роман), „Нова Македонија", 9. XI. 1969.

131. Некои размислувања за современата македонска драма, Зборник на Петтите Рацинови средби, Титов Велес, 1969.

132. Прави смисао дилеме (О Венку Марковском и његовом месту у Антологији македонске поезије), „Борба", 16. IV. 1969.

133. Револуцијата и литературата, „Нова Македонија", 10. X. 1969.

1970

134. Дилеме и раскршћа критичке мисли, „Политика", 18. IV. 1970.

135. Еснафски дух критике, „Политика", 11. III. 1970.

136. Идејно неутрална критика и стваралаштво, „Социјализам", Београд, бр. 6, 1970.

137. Нашата поезија во изминатава година, (I), „Нова Македонија" 17. VIII. 1970.

138. Нашата поезија во изминатава година, (И), „Нова Македонија", 24. VIII. 1970.

139. Неотуђив поетски збор (Македонската поезија 1945—1970), „Нова Македонија", I. V. 1970.

140. Пронајдени писмата на Марина Цветаева до Пастернак (Публикација на писмото од 9 март 1923), „Нова Македонија", 29. XI. 1970.

1971

141. Дубока, тамна предања, (Петар Бошковски: „Постеља од трња"), „Политика", 9.I. 1971.

142. Едно непознато писмо до Борис Пастернак, Одделен отпечаток, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, кн. 23, 435—440.

143. Литературната критика и дистанцата, „Комунист", 8. I. 1971.

144. Локалната боја и универзалното значење на поезијата, „Современост", бр. 1.

145. Митови и предрасуди, „Комунист", Скопје — Београд, 15. I. 1971.

146. Пастернак и Мајаковски. Одделен отпечаток. Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, кн. 22, стр. 421—441.

147. Плодоносните соништа на македонските младичи (Нашата поезија во изминатава деценија), „Комунист, 22.I . 1971.

1972

148. Андреј Платонов или апотеоза на многугласниот живот, во кн. Андреј Платонов, „Цан", Скопје, 1972, 7—24.

149. Блесокот на големата вода (Живко Чинго. „Големата вода", роман), „Нова Македонија", 6. II. 1972.

150. Еволуцијата на книжевно-критичките пристапи во современата македонска литература (1945—1972) во кн. ПРЕДАВАЊА на V семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1972, 99—107.

151. За Достоевски (Меѓународниот симпозиум во Венеција), „Нова Македонија", 23. IV. 1972.

152. Лектирата на Ацо Караманов, „Нова Македонија" 21. V. 1972.

153. Пракса и клима, „Нова Македонија", 12. III 1972.

154. Разговор со Виктор Шкловски, „Нова Македонија", 30 април, 1 и 2 мај 1972.

155. Современата македонска поезија 1960—1970; во кн. Македонското современо литературно творештво, Просветно дело, Скопје, 1972, 35—44.

156. Триумф и терор на визуелното, „Нова Македонија" 19. III. 1972.

157. Уште еднаш за Ацо Караманов, „Нова Македонија" 28. V. 1972.

Д-р Борис Марков, редовен професор

1953

1. Забелешки за лексичкиот материјал во „Билтенот", Скопје, Македонски јазик, год. IV, 11—18.

2. Предлогот *за* и неговите значења, Македонски јазик, IV, Скопје, 1953, 163—196.

1954

3. Прилог кон тајните јазици, Македонски јазик, V, Скопје, 1954, 208—231.

1955

4. Прилог кон тајните јазици, Македонски јазик, VI, кн. 2, Скопје, 1955, 152—165 (продолжение).

5. Некои хибридни творби во македонскиот јазик, Македонски јазик, VI, кн. 2, Скопје, 152—165.

1956

6. Именските наставки *-ин* и *-јанин*, Македонски јазик, VII, Скопје, 1956, 152—165.

1957

7. Именки со наставката *-ѿел* и придавки на *-ѿелен*, Литературен збор, Скопје, IV, бр. 3, 1957, 138—148.

1958

8. О наставцима *-ана*, *-лија*, *-лук* и *-џија*, Наш језик, Београд, VIII, св. 5—6, 1958, 151—170.

1960

9. Именице с наставцима *-че* и *-чић*, Наш језик, Београд, X. 1960, 228—246.

1961

10. Именската наставка *-арија* во јужнословенските јазици, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. XIII, Скопје, 1961, 239—247.

1962

11. Изразување на поимите velle и guaerere, Годишен зборник на Филоз. факултет, кн. XIV, Скопје, 1962, 279—292.

1963

12. Македонске народне приповетке (избор, предговор и превод од мак. на српскохр. јазик), Народна књига, Београд, 1963.

13. Основните значења на суфиксот *-ишѿе*, Македонски јазик, XIII—XIV, Скопје, 61—56.

1964

13а. Обележување родот на именките во рускиот и македонскиот јазик, Годишен зборник на Филоз. факултет, кн. XVI, Скопје, 1964, 213—235.

14. Транскрипција на руските имиња во македонскиот јазик, Литературен збор, XI, Скопје, 1964, бр. 2, 3—5 и бр. 3—4, 15—19.

1965

15. Nomina auctoris w języku macedońskim, Poradnik językowy, Warszawa, 1965, бр. 6, 231—241.

1966

16. Probleme der zeitgenossischen mazedonischen Schriftsprache, Wiesbaden, Die Welt der Slaven, XI, 1966, 4, 387—395.

17. Некои особености и тенденции кај нашите лични имиња, Литературен збор, Скопје, год. XIII, 1966, бр. 1, 9—15;

18. Руски јазик, учебник за II и III клас гимназија, адаптација на постојниот учебник на В. Николиќ и К. Свинарски од Белград, Просветно дело, Скопје, 1966, II издание 1970 и III издание 1972.

1967

19. Некои особености од вокализмот на западномакедонските говори, Годишен зборник на Филоз. факултет, кн. XIX, Скопје, 1967, 445—453.

20. О грамматическом роде „европеизмов" в южнославянских языках, Советское славяноведение, АН СССР, Москва, 1967, бр. 4, 68—79.

21. Транскрипција на украинските имиња во македонскиот јазик, Литературен збор, год. XIV, Скопје 1967, бр. 2, 1—6.

22. Разлики во родот на именките во рускиот и македонскиот јазик, Билтен на Заводот за унапредување на школството на СР Македонија, Скопје 1967, бр. 1—2, 1—12.

1968

23. Образување на македонските галовни имиња, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. 20, Скопје, 1968, 339—382.

24. Граматичкиот род на именките во однос на оној од другите словенски јазици, Литературен збор, год. XV, Скопје, 1968, бр. 6, 1—9.

25. Fremde Einflüsse bei den mazedonischen Vor-und Familiennamen, Zeitschrift für Balkanologie, VI, Wiesbaden, 1968, I, 63—73.

26. Romanische Spuren in den makedonischen Vor-und Familiennamen Sofia, Actes, du premier congrès international des etudes balkaniques et sud-est europeennes Sofia, 1968, 469—472.

27. Двоен јубилеј на украинската литература, Современост, Скопје, 1968, 338—341.

28. Родот на „европеизмите" во словенските јазици, Литературен збор, бр. 2, Скопје, 1968, 41—47.

1969

29. Наставки со експресивно значење кај именките, Годишен зборник на Филоз. факултет, кн. 21, Скопје, 1969, 245—300.

30. Македонско-руски речник од Ксенија Гавриш, Просветно дело, Скопје, 1969 — редакција.

31. Македонски презимиња со експресив во основата, Onomastica jugoslavica, knj. I, Ljubljana, 1969, 140—155.

32. Language minority problems in Macedonia, Lingual minorities in Europe, Det Norske Samlaget, Oslo, 1969, 86—94.

1970

33. Глаголскиот вид во рускиот јазик со оглед на македонскиот, Годишен зборник, на Филозовскиот факултет, кн. 22, Скопје 1970, 581—622.

34. Образување на глаголскиот вид во современиот македонски јазик, Литературен збор, год. XVII, Скопје, 1970, 11—19.

35. Глаголскиот систем на македонскиот јазик, Литературен збор, XVII, Скопје, 1970, бр. 5, 1—8.

36. Probleme der Sprachminderheiten in Makedonien, Europa ethnica, Wien, 1970, бр. 2, 50—55.

37. Род именица у руском у поређењу са српскохрватским језиком, Филолошки преглед, Београд, 1970, III—IV, 93—114.

38. Украинска поезија (со преводи на млади украински поети), Современост, Скопје, 1970, бр. 1, 82—90.

1971

39. Московски изговор и норме савременог руског књижевног језика, Живи језици, кн. XII—XIII, Београд, 1970—1971. бр. 1—4, 1—13.

40. Именки со значењето *дејство* или *апстракшен* поим, Годишен зборник на Филоз. факултет, кн. 23, Скопје, 1971, 497—556.

41. Besonderheiten und Tendenzen der Bezeichnung des grammatischen Geschlechts in der makedonischen Sprache, Zeitschrift für Balkanologie, Bd. VIII, 1971, 103—117.

1972

42. Видот на глаголите од западноевропска основа во рускиот и македонскиот јазик, Литературен збор, год. XIX, Скопје, 1972, кн. I, 11—24.

43. Nomina singulativa i collectiva во современиот македонски јазик, Јужнословенски филолог, Београд, 1972, 391—402.

44. Die Nomina loci in der mazedonischen Sprache, Berlin, Zeitschrift für Balkanologie, Bd. IX, 1972. а

Прикази

45. Slovo, časopis staroslovenskog instituta, knj. VI, br. 3, Zagreb, 1953, — Македонски јазик, 1955, 82—89.

46. Slavistična revija, V—VII, Ljubljana, 1954 год. — Македонски јазик, кн. VI, 1955, 89—102.

47. Македонско-руски речник, Москва, 1963, — Македонски јазик XV, 1964, 221—227.

48. Народна мудрост — пословици и поговорки на народите на Југославија, Киев 1969, — Литературен збор, год. XVII, Скопје, 1970, бр. 2, 30—32.

49. Написи во: Нова Македонија, Млад борец, Културен живот, Политика.

Д-р Цвејанка Органциева, вонреден професор

1950

1. Александар Пушкин. — Иднина, Скопје, 1950, бр. 1, 39—50.

2. Александар Пушкин. — Нова Македонија, Скопје, 1950.

3. Марко Марулиќ. — Нова Македонија, 1950, септември.

4. По повод драмата „Волци и овци" од Н. Островски на скопската сцена. — Иднина, Скопје, 1950, бр. 3, 87—90.

1954

5. Крилов на македонски. — Литературен збор, Скопје, 1954, бр. 3—4, 194—200.
6. По повод една статија од М. Ѓилас. — Современост, Скопје, IV, 1954, 449—462.

1955

7. Полемички статии во списанието „Разгледи", септември—октомври, 1955.
8. Рецензија на книгата: Македонски народни умотворби, Т. IV, кн. 1. Пословици, во редакција на Д-р. Харалампие Поленаковиќ и Кирил Пенушлиски. Книгоиздателство „Коцо Рацин", Скопје, 1954, — Современост, Скопје, V, 1955, бр. 9, 713—723.

1956

9. Нови материјали за Стефан И. Верковиќ. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, (Ист.-фил. оддел.), кн. 9, 1956, №. 1, 1—13.

1957

10. Мислите на Константин Миладинов за карактерот и значењето на народната поезија. — Литературен збор, Скопје, 1957, бр. 2, 78—81.
11. Поетиката на Есенин и народната поезија. — Млада литература, Скопје, 1957, бр. 5—6, 57—67.
12. Прилог кон проучувањето на врските на Вук Караџиќ со бугарските преродбеници. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, (Ист.-фил. оддел.). Кн. 10—11, 1957—1958, № 5, 99—106.
13. Рецензија на книгата: Югославские народные песни (Гос. изд. худ. лит., Москва) 1956, — Литературен збор, Скопје, 1957, бр. 3, 156—164.

1960

14. Слово за походот Игорев. Превод од староруски и коментар на Тодор Димитровски (Скопје, „Кочо Рацин", 1960). Предговор стр. 5—19.

1961

15. Доситеј Обрадовиќ и народната песна, Стремеж, 1961, бр. 6, 13—19.
16. Konstantin i Dimitar Miladinovi (Povodom 100-godišnjice izlaska njihovog zbornika makedonskih narodnih pjesama), — Književnik, Zagreb, 1961, III, sv. II, br. 28, 483—496.
17. XVIII век и јужнословенска јуначка народна песма. — Живот, Сарајево, X 1961, бр. 6, 386—394.

1962

18. Преводите на македонските народни песни од Зборникот на Миладинови во Русија. — Современост, Скопје, 1962, бр. 1, 29—38.

1964

19. О преводима српских епских песама у руској литератури за Вукова живота. — Анали Филолошког факултета, Београд, 1964, св. 4, 317—332.

1966

20. Како да се обработува А. С. Пушкин на часовите по руски јазик во средните училишта (IV клас). — Просветно дело, Скопје, 1966, бр. 9—10, 552—556.

21. Методиката на советските фолклорни експедиции на Север. — Народно стваралаштво, Београд, 1966, св. 20, 1475—1480.

22. Петар Иванович Прејс и Вук Стефановиќ Караџиќ. — Вуков зборник. Изд. САНУ, књ. CD Београд, 1966, 527—539.

1967

23. Идејниот одраз на Октомвриската револуција врз поетското творештво на Никола Јонков Вапцаров. — Литературен збор, Скопје, 1967, бр. 6, 8—15.

24. Метод изучавања генезиса јужнословенских епских песама — од савременог ка прошлом. — Рад XIII конгреса Савеза фолклориста Југославије у Дојрану 1966, Скопје, 1967, 167—183.

25. Поетиката на македонските народни тажачки со оглед на тажачките кај другите јужнословенски народи. Рад XIV конгреса Савеза фолклориста Југославије у Призрену, 1967 године, Београд, 1972, (во печат), 1—9.

26. Рецензија на трудот: Юлья Беляева, Современая македонска проза (во книгата: Развитие иностранных славянских литератур на современной этапе. — Ин.-т славяноведения АН СССР и Ин.-т литературы им. Т. Г. Шевченко АН УССР), — Современост, 1967, бр. 4, 393—403.

27. Рецензија на книгата: Т. Саздов, Македонската народна поезија, Скопје, „Култура", 1966 г. — Литературен збор, Скопје, 1967, 26—27.

1968

28. Кон прашањето за терминологијата и класификацијата на „религиозно-легендарните" песни кај Јужните Словени. — Рад XV конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије у Јајцу 12—16 септембра 1968 године, Сарајево, 1971, 265—278.

29. Народно-поетските мотиви во македонските револуционерни песни за Гоце Делчев и во руските за Стењка Разин. — Македонски фолклор, Скопје, 1968, бр. 2, 56—65.

30. Почетоци на соработка меѓу јужнословенските и руските слависти. Лукијан Мушицки — Андреј Сергеевич Кајсаров и Александар Иванович Тургенев. — Реферати на македонските слависти за VI меѓународен славистички конгрес во Прага, Скопје, Библ. „Литературен збор", 1968, 97—103.

31. Рецензија на трудот: Алојз Шмаус — „Неомитологизмот" и јужнословенската народна епика (Литературен збор, XIV, 1967 г., бр. 3, стр. 1—107). — Македонски фолклор, Скопје, 1968, 198—200 („Критики, рецензии, белешки").

32. Тематиката на македонските народни тажачки. — Македонски фолклор, Скопје, 1968, бр. 1, 83—90.

1969

33. Поетското влијание на А. С. Хомјаков врз поетското творештво на Константин Миладинов. — Литер. збор., Скопје, 1969, бр. 4 и 5, 28—32.

34. Проблеми и резултати од проучувањето на малешевската епика. — Рад XVI конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије у Игалу, септембра 1969, Цетиње, 1972, 1—9 (во печат).

1970

35. Влијанија на поетиката на народната поезија врз поетското творештво на Рајко Жинзифов. — Македонски фолклор III, 1970, бр. 5—6, 59—65.

36. Народно-поетските традиции во творештвото на Константин Миладинов. — Литературен збор, Скопје, 1970, бр. 2, 6—13.

37. Редок истражувач на македонската епика. — Народно стваралаштво, Београд, 1970, 1—5.

38. Фолклористичкото дело на К. П. Мисирков. — Современост, Скопје, 1970, февруари—март, 194—204.

1971

39. Женидбената народно-поетска симболика во македонските револуционерни и комитски песни. — Македонски фолклор, Скопје, 1971, бр. 1, 1—10.

40. Македонија кај руските патещественици. — Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 19.VIII — 2. IX. 1971 г.), Скопје, 1971, 133—143.

1972

41. Осврт врз изучувањата за настанувањето и развитокот на јужнословенската епика до 1920 г. (Скопје, „Македонска книга", 1972, Ин.-т. за фолклор, Посебни изданија, кн. 1, стр. 1—123).

Д-р Вера Јанева-Стојановиќ, доцент

1955

1. Книжевното дело на Карел Чапек, Млада литература, V, 1955.

2. Чешката експресионистичка проза, Млада литература, 1955.

1956

3. Јан Неруда (есеј), Млад борец, 1956, 3.

1957

4. Чешкиот критичар Франтишек Ксавер Шалда, Млада литература, 1957.

1963

5. Јан Отченашек, поговор кон книгата „Ромео, Јулија и темнината", Кочо Рацин, 1963.

6. Карел Чепек, предговор кон книгата „Одбрани раскази", Кочо Рацин, 1963.

7. Неколку моменти во развојот на современата чешка проза, Современост, 1963, 1.

1965

8. Франц Кафка во рамките на своето време, Разгледи, 1965, 1.

1968

9. Македонистиката на Карловиот универзитет во Прага, Нова Македонија од 17. XI. 1968.

10. Односот на народноста кон уметноста во интерпретацијата на Франтишек Ксавер Шалда, Современост, XI—XII, 1968.

11. Поезија во служба на човекот (есеј за модерниот чешки поет Витјеслав Незвал, по повод десетгодишнината од смртта на поетот), Нова Македонија од 26. V. 1968.

12. По трагите на младата словачка проза, Стремеж, V, 1968.

13. Проблемот на вистината во делата на Карел Чапек, Современост, IV, 1968.

1969

14. Илузија и стварност, (есеј за Милан Кундера), Стремеж, 1969, 2.

1970

15. Визијата на човекот во механизираниот свет, Годишен зборник, Кн. 22, 453—476.

1971

16. Карел Чапек и експресионизмот — докторска дисертација, одбранета на Филозофскиот факултет во Скопје на 29. VI. 1971.

1972

17. Јозеф Холечек и македонската народна песна, Замакедонците работи, 15. II. 1972.

18. Македонското народно творештво во чешката фолклористика, Современост, XXII, 1972, бр. 1—2, 88 — 103.

Преводи

1957

1. Франтишек Ксавер Шалда, „Критика со патос и инспирација", „Разгледи", 1957.

2. Франтишек Ксавер Шалда, „Поетот и општеството", „Млада литература", 1957, Скопје.

3. Јан Неруда, „Трите лилии", расказ, Млад борец, 1957.

1960

4. Карел Чапек, „Одбрани раскази", антолошки избор, „Кочо Рацин", Скопје, 1960, со мој предговор.

1963

5. Јан Отченашек, „Ромео, Јулија и темнината", новела, „Кочо Рацин", Скопје, 1963, со мој поговор.

1965

6. Квјетослав Хватик, „Местото на авангардните струења во чешката култура", Разгледи, септември, 1965.

1968

7. Од лириката на Мирослав Флориан, Радио-телевизија — Скопје, 1968.

1969

8. Милан Кундера, „Шега", роман, „НИП", 1969, Скопје.

Д-р Марија Најческа-Сидоровска, доцент

1. Статии

1962

1. За употребата и изоставувањето на помошниот глагол *быть* во рускиот јазик и неговото преведување на македонски јазик. Литературен збор, 1962, бр. 5.

1966

2. Проблемот на изучувањето на рускиот падежен систем при наставата по руски јазик во нашите школи со краток осврт на третманот на тоа прашање во нашите учебници по руски јазик. Просветно дело, 1966, бр. 9—10.

1969

3. Повратно-стилистичкиот компонент *си* во чешкиот јазик во споредба со македонскиот. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, октомври 1969.

2. Учебници

1969

4. РУСКИ ЈАЗИК за I и II клас на гимназиите (во коавторство со Љ. Ридановиќ и П. Митропан од Белград.). „Просветно дело", Скопје, 1964.

1967

5. РУСКИ ЈАЗИК за III и IV клас гимназија (во коавторство со Јелица Дреновац од Белград). Просветно дело, Скопје, 1967.

1969

6. РУСКИ ЈАЗИК за I и II клас гимназија (во коавторство), II изменето издание. Просветно дело, Скопје, 1969.

3. Преводи

1967

7. *В. И. Ленин*, Што се „пријателите на народот" и како тие се борат против социјалдемократијата, Култура, Скопје, 1967.

1969

8. Историја на средниот век. Универзитетски учебник. Издание на Универзитетот во Скопје, 1969.

1970

9. Ѓаков и Ковальов. Историја на стариот свет, I и II книга, Изд. на Универзитетот во Скопје.

1971

10. *Л. Н. Толстој*. Ана Каренина, II дел. Коста Рацин, Скопје, 1961 (II издание, 1971).

1972

11. *Максим Горки*. Раскази, Избор, Култура, 1972,

12. Резиме на дисертацијата со наслов: „Функции и значења на дативот и нивното изразување во современиот руски, српскохрватски, македонски и бугарски јазик", Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 1972.

Сширо Накев, предавач

1956

1. Наставата по руски јазик во гимназиите. Литературен збор, 4/1956, бр. 4.

1963

2. Руски јазик, учебник за V одделение (рецензија). Просветно дело, 1963, бр. 1—2.

1964

3. Еден нов учебник (рецензија), Просветно дело, 1964.

1966

4. Прошетка низ Москва, — школска радио-емисија по руски јазик во траење од 15 минути, емитувана од Радио Скопје на 2. XII. 1966.

5. Учебник по руски јазик за I клас гимназија (почетен курс) во соавторство со Ружица Станоевиќ и Петар Митропан. „Просветно дело" Скопје, 1966.

1967

6. Во зоолошката градина, — школска радио-емисија по руски јазик во траење од 15 минути, емитувана од Радио Скопје на 14. IV. 1967.

7. Да се посмееме, — школска радио-емисија по руски јазик во траење од 16 минути, емитувана од Радио Скопје на 4. VII. 1967.

8. Кај болниот другар, — школска радио-емисија по руски јазик во траење од 17 минути, емитувана од Радио Скопје на 12. II. 1967.

9. Основни принципи на методиката на наставата по руски јазик. Предавање, одржано на Семинарот за наставниците по руски јазик од средните училишта на СРМ во октомври 1966 г. во Скопје. Отпечатено во Билтенот на Републичкиот завод за унапредување на школството, бр. 1—2 за 1967 г.

10. Работничкото движење во Русија и творештвото на Максим Горки, — школска радио-емисија по руски јазик, емитувана од Радио Скопје на 28. IV. 1967.

11. Разговор на спортски теми, — школска радио-емисија по руски јазик во траење од 15 минути, емитувана од Радио Скопје на 26. V. 1967.

1969

12. Осврт на вежбаниките по руски јазик од V — VIII одделение (рецензија), Просветно дело, 1969, бр. 9—10.

1970

13. За концепцијата на учебникот по руски јазик. Просветно дело, 1970, бр. 3—4.

14. Некои проблеми во врска со контролата на знаењата на учениците по руски јазик. Просветно дело, 1970, бр. 5—6.

1971

15. Глаголите на движење во рускиот јазик и нивното изучување. Просветно дело, 1971, бр. 1—2.

16. Превод од македонски на руски јазик (заедно со Т. Гнуни) на книгата: Создание македонской государственности (1893—1945) од Д-р Александар Христов, Скопје, Култура 1971.

17. Превод од руски на македонски јазик на повеста „Двојник" од Достоевски: Ф. М. Достоевски, Бедни луѓе и Двојник, Скопје, Мисла 1971.

18. Руски јазик според методата на Институтот за странски јазици во Белград, Просветно дело, 1971, бр. 5—6.

1972

19. Некоторие вопросы о месте и роли русской и советской литературы в обучении русскому языку как иностранному в школере (реферат поднесен на Меѓународниот методски симпозиум во Минск, СССР, одржан од 26. VI. — 1. VII. 1972).

20. Размислувања за подготовката на наставниците по странски јазици во нашата Република. Просветно дело, 1972, бр. 3—4.

Д-р Ташко Д. Белчев, асистент

1957

1. Литература и дејствителност (труд објавен во четири продолженија), Демократ, 13, 16, 23 и 27 август 1957.

2. Неколку зборови за поезијата (труд објавен во три продолженија), Демократ, 22, 23 и 24 мај 1957.

3. Советската литература во последните 40 години, Демократ, 12. X. 1957.

1962

4. Проблемите околу македонскиот јазик во странство (глава од поголем труд — елаборат изработен за Институтот за национална историја под наслов „За македонизмот вон границите на Македонија"), Разгледи, Скопје, 1962 бр. 8, 765—787.

5. Писма до госпожата 3, од Кажимеж Браидис, Студентски збор, 29. XII. 1962.

6. Тагата за литературата за едно време, Студентски збор, 14. XII. 1962.

1963

7. Јан Каспрович (I и II) — поетот бара правда за онеправданите, Студентски збор, 26. IV. 1963.

8. Кажимеж Пшерва-Тетмаер — поет на осаменоста и психичкиот умор, Студентски збор, 16. V. 1963.

9. Леополд Стаф — поет што верува во човекот, Студентски збор, 31. V. 1963.

10. Млада Полска — Станислав Виспјањски (I), Студентски збор, 12. IV. 1963.

11. Од проблемите на современата полска поезија и проза, Нова Македонија, 25. III. 1963.

12. Rue de Linee, од Зцислав Умински, Студентски збор, 27. IV. 1963.

13. Што пишуваат сега полските писатели, Нова Македонија, 27. IV. 1963.

1964

14. Полскиот симболизам, Нова Македонија, 5. I. 1964.

15. Седум зелени тетратки, од Јан Курчаб, Студентски збор, 6. III. 1964.

16. Традиции збогатени со нови теми, Нова Македонија, 5. VII. 1964.

17. Учебниците на Кузман Шапкарев, Народна просвета, 25. III. 1964.

1966

18. Браќа Миладиновци (Фрагмент од монографијата под ист наслов), Мисла број 7 и 8 од 1966.

19. Делото на Јулиуш Словацки (Двобој меѓу два великани во полската литература), Мисла, 14. XII. 1966.

1971

20. Козакофилските идеи на Михал Чајковски како прва етапа во развојот на неговото словенофилство, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје, 1971, 335—372.

21. Романот Босна од Михал Чајковски (глава од поголем труд под наслов Јужните Словени во творештвото на Михал Чајковски), Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје, 1971, 321—334.

1972

22. Печатот во Егејска Македонија од 1941 до 1949 год. (глава од поголем труд под наслов: Печатот во Егејска Македонија во периодот на германската окупација и по неа), Гласник на Институтот за национална историја, Скопје 1972, бр. 1, 135—165.

Одделни изданија

23. Пориви (поезија), Нова Македонија, Скопје 1962.
24. Самоил (поема), Скопје 1963.
25. Мирка (раскази), Нова Македонија, Скопје 1964.
26. Бранот на југовината, Нова Македонија, Скопје 1965.

М-р Димитар Бошков, асистент по руска литература

1948

1. „Tikveška legenda" od Lazo Karovski, Mladost, Beograd, 1948, br. 11—12.

1949

2. Rajko Zinzifov, Mladost, Beograd, 1949, br. 3.

1952

3. Стихови за маката и радоста од Ацо Шопов, Млада литература, 1952, бр. 4.

1962

4. Нови документи за Есенин, Нова Македонија од 23. 01. 2962.
5. Поглед свртен во себе. Трибина, Скопје, 1962, бр. 2, 64—74.

1963

6. Дваесеттите години во руската литература, Развиток, Битола. 1963, бр. 1, 38—51.
7. Мајаковски за Есенин, Нова Македонија, Скопје 16. 01. 1963.

1966

8. Творештвото на Достоевски, Нова Македонија, Скопје, 22. 05. 1966.

1967

9. Историјата или поезијата, Нова Македонија, Скопје, 5. 02. 1967.
10. Октомвриската револуција и руската литература, Нова Македонија, Скопје, 31. 12. 1967.
11. Прекрасното е во човекот, Нова Македонија, Скопје, 19. 02. 1967.
12. Техника или поезија, Нова Македонија, Скопје, 30. 01. 1967.
13. Уште една димензија на сознанието, Нова Македонија, Скопје, 19. 02. 1967.

1968

14. За националното во литературата, Нова Македонија, Скопје, 28. 1. 1968.

1971

15. Филозофијата на природата во поезијата на Лермонтов, Скопје, 1971, 9.

16. Две идеи во едно дело, Развиток, Битола, 1971, бр. 1. 45—56.

Евтим Кафеџиски, асистент

1965

1. М. Ј. Лермонтов, „Херој на нашето време". (Во книгата: М. Ј. Лермонтов, „Херој на нашето време", Култура, Скопје, 1965.

1970

2. За техниката и потенцијалите на гротеската. Современост, 1970 бр. 5.

1971

3. В. Ј. Брјусов за Гоголь. Современост, 1971, бр. 6.

4. Проблематиката и уметничката порака на Гоголевиот „Ревизор". Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, кн. 23, 1971.

5. Учество во преведувањето на делата на В. И. Ленин од руски на македонски јазик (том 6) во издание на Култура, Скопје, 1967.

КАТЕДРА ЗА ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Д-р Божидар Настев, редовен професор

1953

1. Интересот на Г. Прличев за францускиот јазик и литература. Македонски јазик, IV, 2, 34—45.

1959

2. Флобер за Стендал, Разгледи, I, 6, 726—734.

1960

3. Густав Флобер, поговор кон преводот на Госпоѓа Бовари, Скопје, Кочо Рацин, 363—374.
4. Густав Флобер, Госпоѓа Бовари (превод), Скопје, Кочо Рацин.

1962

5. Гонкуристот Жан Ко и неговиот роман „Божја милост", Разгледи, февруари, 619—623.
6. Некои аспекти на „новиот роман" во Франција, Разгледи, мај, 873—885.
7. Sainte-Beuve contre Stendhal, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, IV, 295—301.
8. Оноре де Балзак, приредил, предговор напишал и превел, Скопје, Кочо Рацин, 5—155.
9. Жан-Пол-Сартр, Наточениците од Алтона (превод), Скопје, Кочо Рацин.
10. Антоан де Сент-Егзипери, Воен пилот (превод), Скопје, Кочо Рацин.

1963

11. Албер Ками, Литературен збор, X, 1, 14—21.

1964

12. Traductions macédoniennes des oeuvres littéraires françaises, Annales de l'Institut français de Zagreb, 59—66.
13. Балзак, поговор кон преводот на Изгубени илузии, Скопје, Кочо Рацин, 625—640.

1965

14. Trois traductions de Molière en aroumain, Annales de l'Institut français de Zagreb, XIV—XVII, 47—58.

15. За транскрипцијата на француските лични и географски имиња во македонскиот јазик, Литературен збор, XII, 2, 18—26.

1966

16. Молиер, поговор кон преводот на Тартиф, Скопје, Кочо Рацин, 109—121.

17. Комедиографското дело на Молиер. Литературен збор, XIII, 1, 1—9.

18. Sur les éléments aroumains en macédonien, Résumés des Communications linguistiques, Ier Congrès international des Etudes balkaniques et sud-est-européennes, Sofia, 168—178.

19. Анри Барбис и Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, XVII—XVIII.

20. Moliere shez les Aroumains, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, XVII—XVIII.

21. Balzac, Нова Македонија од 7 декември, стр. 9.

22. Molière, Нова Македонија од 21. декември, стр. 9.

23. По трагите на „Човечката комедија", поговор кон преводот на Чичко Горио од Балзак, Скопје, Култура, 271—288.

1967

24. Еден Барбисов апел во заоставштината на Кочо Рацин, Литературен збор, XIV, 2, 18—20.

25. Една значајна книга за Македонија, Современост, XVII, 4, 389—392.

1969

26. Густав Флобер, поговор кон преводот на Госпоѓа Бовари, II издание, Скопје, Македонска книга.

27. Густав Флобер, Госпоѓа Бовари, превод, II издание, Скопје, Македонска книга.

1970

28. Sur le sort des éléments lexicaux italiens en aroumain, Bollettino del' Atlante linguistico mediterraneo, X—XII, Firenze, 135—140.

29. Сведоштва за смртта на Браќата Миладиновци, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, XXII, 385—391.

30. Interférence au niveau de la langue de la poésie populaire des peuples balkaniques, Balkanica, I, Beograd, стр. 13—22 (заедно со акад. Блаже Конески и О. Јашар-Настева).

31. Самуел Бекет, Неименливото (превод), Скопје, Нова Македонија.

1971

32. Македонија во делата на француски писатели (1900—1930), хабилитационен труд, I—VII+1—139.

33. Henri Barbusse and Macedonia, Macedonian Review, 192—197.

34. Жан-Пол Сартр, Валкани раце (превод), Скопје, Нова Македонија.

35. Сатр и неговата ангажираност, предговор кон преводот на Валкани раце, Скопје, Нова Македонија, 9—27.

36. La traduction aroumaine d'une poésie occitane: L' Escriveta, Прилози, II, 1, на Одделението за општествени науки при МАНУ, стр. 87—101.

37. Контакти меѓу македонскиот и ароманскиот јазик, Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура, 82—94.

1972

38. Оноре де Балзак, Селани, (превод), Скопје, Мисла.

39. Балзак и неговата „Човечка комедија", предговор кон „Кринот во долината", Скопје, Мисла, 5—18.

40. Виктор Иго, предговор кон „Клетници", том. I, Скопје, Мисла, 5—26.

Д-р Ѓорѓи Шојтрајанов, редовен професор

1931

1. Хамлет и Дон Кихот, од И. С. Тургењев (превод од руски на српски јазик), во Венац — Београд, књ. XVII, св. 1, (септембар 1931); 24—31.

1932

2. Хамлет и Дон Кихот, од И. С. Тургењев (превод од руски на српски јазик), во Венац — Београд, књ. XVII, св. 4—5, (децембар—јануар 1932); 317—326.

1934

3. Молиер: Сцена са сонетом (превод од француски на српски), во Позоришни лист — Скопје, I, бр. 7 (од 6. XI. 1934); 108—111 и г. I, бр. 8 (од 13. XI. 1934); 114 — 117.

1935

4. Etienne Tabourot des Accords (1549—1590). Etude sur sa vie et son oeuvre littéraire. Dijon, J. Belvet, 1935, 1—236.

1936

5. Историја француске књижевности од 1789 до наших дана, од Албера Тибодеа, во Јужни преглед — Скопје, X, бр. 12 (децембар 1936); 433—436.

1937

6. Бодлерова осећајност, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 6—7 (јуни — јули 1937); 250—260, и сепарат.

7. Главни раднички савез. Оно што је — оно што жели, од Леон Жуо, во Луч — Скопје, I, бр. 1 (јуни 1937); 45.

8. (Македонски) Народни песни од Велес, во Луч — Скопје, I, 6—7 (1937); 278—282 .

9. Историја француског језика од постанка до 1900, од Фердинана Бринов, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 1 (јануар 1937); 41—45.

10. Југословенска књижевност на француском, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 6—7 (јуни — јули 1937); 260—270.

11. Културни догађаји у Француској, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 4—5 (април — мај 1937); 203—205.

12. Људска комедија, од Балзак, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 6—7 (јуни — јули 1937), 279.

13. Максанс ван дер Мерш, во Луч — Скопје, I, бр. 2—3 (август 1937); 112.

14. Поезија Лејле де Дампјер, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 12 (децембар 1937); 478—484.

15. Сили Придом, во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 12 (децембар 1937); 462—475, и сепарат.

16. Шта намеравају да штампају париски књижари—издавачи у току 1937 г., во Јужни преглед — Скопје, XI, бр. 2, (фебруар 1937); 87—89.

1938

17. Роже Мартен ди Гар, во Јужни преглед — Скопје, XII, бр. 2 (фебруар 1938); 74—81, и сепарат.

1940

18. Француска Комедија, во Позоришни лист — Скопје, I (1940); 3—6.

19. О Молиеру, во Позоришни лист — Скопје, I (1940); 6—9.

1941

20. Молиер (Поводом претставе „Уображеног болесника" у Народном позоришту у Скопљу), во Позоришни лист — Скопје, бр. 13 (март 1941); 1—9.

1943

21. Essai sur Candide. Скопје, 1943, III—IX+1—112.

1946

22. Библиотечното дело кај нас, во Просветно дело — Скопје, II, бр. 6, од 25.II. 1946.

23. Значение и задачи на Македонскиот универзитет, во Нова Македонија, Скопје, год. III, бр. 530 од 22 септември 1946.

24. Кратко раководство и напатствие за работата на малите градски библиотеки и народните градски, реонски и селски читалишта. Скопје, 1946 (Издание на Министерството на народната просвета на НР Македонија); 1—23.

25. Татковината во литературната дејност на Рајко Жинзифов, во Нов ден — Скопје, бр. 1—2 (јануари 1946); 83—100.

26. Алфонс Доде, предговор на македонскиот превод на Тартарен Тарасконец, 1—14, и сепарат.

27. Кренкбиј, од Анатол Франс (превод од француски на македонски јазик). Скопје, Државно книгоиздателство на Македонија, 1947; 1—44.

28. Тартарен Тарасконец, од Алфонс Доде (превод од француски на македонски јазик). Скопје, Државно книгоиздателство на Македонија, 1947; 1—136.

29. Candide en Macédoine (белешка за авторот од Луј Арагон, и препечатено VII поглавје од Essai Sur Candide, во Les Lettres Françaises — Paris, од 13 ноември 1947 г.

1948

30. Кола Брењон, од Ромен Ролан (превод од француски на македонски јазик). Скопје, Државно книгоиздателство на Македонија, 1948; 1—307.

31. Франсуа Рабле и Етјен Табуро, во Годишен зборник на Филозофскиот факултет — Скопје, т. I, 1948; 93—109, и сепарат.

1949

32. Библиотеката на Јордан Хаџи Константинов Џинот. Придонес кон културната преродба во Македонија. Годишен зборник на Филозофскиот факултет — Скопје, т. II, 1949; 1—151, и сепарат.

1950

33. Важноста од изучувањето на странските јазици, во Студентски весник — Скопје, год. II, бр. 12 (март 1950).

34. Македонскиот текст на „Богомилите" од К. Рацин, во Македонски јазик — Скопје, год. I (1950), бр. 8, стр. 182—190; бр. 9 и 10, стр. 228—231, и сепарат.

1951

35. Македонскиот текст на „Богомилите" од К. Рацин, во Македонски јазик — Скопје, II, бр. 1 (1951), 17—21; бр. 2, 38—42; бр. 3—4, 47—83, и сепарат.

36. Некои појаснениja за библиотеката на Џинот, во Годишен зборник на Филозофскиот факултет — Скопје, т. IV (1951) 1—32, и сепарат.

1952

37. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со П. Скок — Загреб), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, III (1952); 191—194, и сепарат.

1953

38. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со П. Скок — Загреб), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, IV (1953); 227—230, и сепарат.

39. Педагогијата на Франсуа Рабле, во Просветно дело — Скопје, IX, бр. 7—8 (1953); 20—55, и сепарат.

40. Повистински од себе, врските меѓу романсиерот и неговите личности, од Клод Авлин (превод од француски на македонски јазик), во Современост — Скопје, бр. 1—2 (1953); 78—88 и бр. 3 (1953); 3—14, и сепарат.

1954

41. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, V (1954); 256—260, и сепарат.

1955

42. Десет години од постоењето на Народната библиотека во Скопје, во Библиотекарска искра — Скопје, год. I, бр. 1 (1955); 34—38.

43. За работата на XX-та сесија на Меѓународната федерација на друштвата на библиотекарите, во Библиотекарска искра — Скопје, I, 1 (1955); 41—44.

44. Неколку нови документи за библиотеката на Џинот, во Библиотекарска искра — Скопје, I, 2, (1955); 29—42, и сепарат.

1956

45. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, VI, (1955/56); 276—280, и сепарат.

1957

46. AMURCA, MURGA, MURK во романските и балканските јазици. Од балканската лингвистика, топономастика и ономастика, во Годишњак Балканолошког института Научног друштва НР Босне и Херцеговине, Сарајево, књ. I (1957); стр. 105—179, и сепарат.

47. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, VII (1956/57); 109—117, и сепарат.

48. Волтер — човек што еден век ги брануваше духовите на Франција, во Венец (Вечерен репортер) — Скопје, год. II (1957); бр. 40, 41, 42, 43, 44, 45 и 46 (март, април, мај 1957).

49. Le premier livre de Français (заедно со A. Ringenbach). Скопје, Просветно дело, 1957; 1—123.

1958

50. Le deuxième livre de Français (заедно со A. Ringenbach). Скопје, Просветно дело; 1—132.

51. Општа француска граматика. Дел I: Фонетика, Лексика и Морфологија. Скопје, Просветно дело и Универзитет — Скопје, 1958; 1—550.

52. Пјер Корнеј, предговор кон македонскиот превод од Ацо Шопов на Сид од П. Корнеј. Скопје, Книгоиздателство К. Рацин, 1958; 1—52, и сепарат.

1959

53. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, VIII (1958/59); 174—187, и сепарат.

54. Cat. et arag MORCA et ses annexes dans les langues romanes et balcaniques, во PROGRAMMES du IXe Congrès International de Linguistique Romane, Lisboa, 31 de Março — 4 de Abril 1959. Lisbon ne, 1959; 92.

1961

55. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, IX (1960/61); 207—220, и сепарат.

56. Пјер Корнеј — Историја на СИД, во Македонски народен театар, сезона 1961/62; 1—6.

1963

57. Механографската граматичка анализа и проблемите на лингвистиката, во Филолошки преглед — Београд, I—II (1963); 59—83, и сепарат.

58. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со Ф. Безлај — Љубљана и П. Шимуновиќ и В. Путанец — Загреб), во ONOMA (Interna tional Centre of Onomastics) — Louvain, X (1962/63); 155—167, и сепарат.

1964

59. Високо признание, во Нова Македонија — Скопје XXI, бр. 6477 од 25 октомври 1964.

1965

60. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со Ф. Безлај — Љубљана, П. Шимуновиќ и В. Путанец — Загреб), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, XI, (1964/65); 151—158, и сепарат.

1966

61. МАНУ — Елитно но работно тело, во Нова Македонија од 13 март 1966.

62. Поглед на најновије француске лексикографске радове I, во Филолошки преглед — Београд, I—IV (1966); 59—83, и сепарат.

1967

63. Bibliographie onomastique yugoslave (заедно со В. Путанец и П. Шимуновиќ — Загреб и Ф. Безлај — Љубљана), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, XII (1966/67); 167—176, и сепарат.

64. Општа француска граматика. Део I: Фонетика, Лексика и Морфологија. Београд, Завод за издавање уџбеника СРС, 1967; 1—493.

65. Поглед на најновије француске лексикографске радове II, во Филолошки преглед — Београд, I—IV (1967); 141—145, и сепарат.

1968

66. Bibliographie onomastique yougoslave (заедно со В. Путанец и П. Шимуновиќ — Загреб), во ONOMA (International Centre of Onomastics) — Louvain, XIII (1968), 1, 149—158, и сепарат.

67. Le suffixe — UL/—ULA dans les langues balkaniques, I во Филолошки преглед — Београд, III—IV (1968); 11—20, и сепарат.

68. Учебник од капитално значење, во Вечер — Скопје, VI (1968), бр. 1638 од 17 октомври 1968.

1969

69. Essai sur Candide. Paris, G. Nizet, 1969; I—IX+1—112.

70. Le suffixe —UL/—ULA dans les langues balkaniques II, во Филолошки преглед — Београд, I—IV (1969); 66—86, и сепарат.

71. Првиот директор на Народната и универзитетска библиотека за библиотекарството во СР Македонија, во Библиотекарска искра — Скопје, V, бр. 13 (јануари-јуни 1969); 24—30.

72. Sur la valeur lexicologique et semantique du suffixe UL—ULA—ULE dans les langues balkaniques, во Actes du 2e Congrès international des Etudes du sud-est Européen. Athènes, 1969.

73. Sur le suffixe —UL/—ULA dans l'onomastique balkanique, во Disputationes ad montium vocabula aliourumque nominum significationes pertinentes — actes du 10 Congrès international de sciences onomastiques. Vienne, 1969; 480—489, и сепарат.

1970

74. Etienne Tabourot des Accords (1549—1590), Etude sur sa vie et son couvre littéraire. Genève, Slatkine Reprints, 1070; 1—227.

75. Le motif poetique d'Alba dans une chanson populaire macédonienne, во Revue des langues romanes (Actes du VIe Congrès international des Etudes franco-provençales. Montpellier, 1970); 677—689.

76. Пјер Корнеј, предговор кон македонскиот превод од Ацо Шопов на Сид од П. Корнеј, 2 издание. Скопје, Книгоиздателство Македонска книга, 1970; 5—38.

77. Присутност што обврзува, во Нова Македонија, XXVI, бр. 8375 од 17 мај 1970.

78. Првите целосни преводи на македонски јазик и одгласот за нив во светот, во Зборник 25 години издавачка дејност на Просветно дело — Скопје, Просветно дело, 1970; 61—64.

79. Сумарен историски преглед на проучувањата од областа на француската синтакса. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1970, 1—34, и сепарат.

1971

80. Библиографија на француската синтакса. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1971, (345) 913—(412) 980, и сепарат.

81. Општа француска граматика. Дел II, книга I: Синтакса на менливите зборови. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1971; 1—568.

82. Општа француска граматика. Дел II, книга 2: Синтакса на неменливите зборови и реченицата. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1971, (1)573—(463) 1031.

1972

83. Високи француски признанија, во Нова Македонија, XXVII, бр. 8994 од 6 февруари 1972.

Д-р Лилјана Тодорова, доцент

1966

1. Развојна панорама на литературните списанија во Франција, Современост, Скопје, 1966, бр. 4, 381—389.

1967

2. Baudelaire et les maîtres du symbolisme, Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, Скопје, 1967, бр. 1—2, 100—120.

3. Xavier Marmier dans les Bouches de Cattaro, Actes du Ve Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée, Université de Belgrade, Swets et Zeitlinger, Amsterdam, 1967, 727—737, реферат изнесен на V меѓународен конгрес за компаративна книжевност, Белград, 1967.

4. Од работата на Петтиот меѓународен конгрес за споредбена литература, Литературен збор, Скопје, 1967, бр. 6, 32.

5. Еден од пионерите на споредбената книжевност, Нова Македонија од 10. IX. 1967, Скопје, стр. 9.

1968

6. Sur les traces de Xavier Marmier au Monténégro, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 20, Скопје, 1968, 327—338.

1969

7. Aperçu sur les rapports intellectuels franco-yougoslaves, (depuis les temps les plus anciens jusqu'au XIXe siècle), (Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, бр. 1—2, 1969, Скопје, стр. 85—109), Предавање одржано на Семинарот за професори по француски јазик од подрачјето на СРМ.

8. Contribution à l'étude des contacts culturels franco—yougoslaves jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 21 Скопје, 1969, 223—236.

1970

9. Античкиот мит во театарот на Жироду, Ануј и Сартр, Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, Скопје, 1970, бр. 1—2, 42—46.

10. Xavier Marmier connaisseur et traducteur des littératures slaves, Actes du VIe Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée, Université de Bordeaux, Bordeaux 1970, Реферат од VI меѓународен конгрес за компаративна книжевност, Бордо, 1970.

11. VI конгрес на Меѓународното здружение за компаративна книжевност, Литературен збор, Скопје, 1970, бр. 6, 36.

Преводи:

1965

12. Пруст за литературната критика, Културен живот, Скопје, 1965, бр. 8, 25.

1968

13. Говори од Анатол Франс во Париз и Рим во 1903 година (Х. Андонов-Полјански: Анатол Франс за Македонија, Современост, Скопје, 1968, бр. 9, 827—830.

14. Похвали — поезија од Сен-Џон Перс, со белешка за писателот (заедно со Калајлиева Љубица), Современост, Скопје, 1968, бр. 7—8, 670—677.

Алекса Пејоски, предавач

1965

1. Обработка на лекцијата „La toilette", Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството на СРМ, 1965.

1968

2. Од каде да се тргне во наставата по француски јазик, Просветно дело, 1968, бр. 2—3.

3. Изговорот и интонацијата во наставата по француски јазик, Просветно дело, 1968, бр. 7—8.

1969

4. Диктатот како писмена и усна вежба, Билтен на Републичкиот завод за унапредување на школството на СРМ, 1969, бр. 1—2.

5. Приредбите на странски јазици како форма за продлабочување и проширување на знаењата, Просветен работник.

1970

6. Неформалниот тест на знаење како средство за унапредување на наставата по француски јазик, Просветно дело, 1970.

7. Објаснување на текст во наставата по француски јазик, Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, 1970.

Д-р Љубица Калајлиева, асистент

1964

1. Писма од Волтер и Дидро (превод на македонски јазик), Културен живот, Скопје, 1964.

1967

2. Les propositions infinitives et les propositions participes en langue française, Билтен на Заводот за унапредување на школството во СРМ, Скопје, 1967, бр. 1—2, 122——139.

1968

3. „Похвали", превод на поезија од Сен-Џон Перс (заедно со асистентката Лилјана Тодорова), Современост, Скопје, 1968, бр. 7—8, 670—677.

1969

4. Quelgues expériences dans la correction des fautes de prononciation en français, Билтен на Заводот за унапредување на школството на СРМ, 1969, бр. 2, 109—125.

5. Прозен превод на поезијата „Pour les Macédoniens" од Clovis Hugues, во збирката „За Македонците", Македонска книга, Скопје, 1969.

6. „Француски документи за историјата на македонскиот народ", серија VI, том I (1878—1879), издадена од Архивот на Македонија, Скопје, 1969, превод на предговорот, регистрите и повеќе библиографски единици.

1970

7. „La Macédoine et les Macédoniens", Институт за национална историја, Скопје 1970, превод на статии од македонски на француски јазик.

8. „Законот за архивската граѓа и архивите", превод од македонски на француски јазик, Архив на Македонија, Скопје, 1970.

КАТЕДРА ЗА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Д-р Каталин Ковачевиќ, доцент

1. Der Dichter Stphan Milow und seine Beziehungen zu den Serben und Kroaten (во печат).

1965

2. Три непознати писма Лазе Костића. Зборник на Матица српска, 1965, 13, 2, 382—385.

1967

3. Stephan Milow (von Millenkovich) und seine Beziehungen zu den Serben und Kroaten. U: Österreich in Geschichte und Literatur, XI, 1967, 9, 492—495.

1968

4. Petar Preradovič in den Briefen von Stephan Milow und Ivan Trnski, во Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, 1968, кн. 20, 291—325.

1970

5. Makedonien bei Karl May. Bo Lenau—Forum, Bec 1970.

1971

6. Hölderlin — по повод 200-годишнината од неговото раѓање. Современост, XXI, 1971, 500—503 (на македонски).

Д-р Александра Пајазоглу, доцент

1962

1. Frauengestalt im Drama „Vor Sonnenaufgang" od Gerhart Hauptmann München, 1962.

1968

2. Louis Fürnbergs poetische Gestaltung seines Jugoslaw ienerlebnisses unter besonderer Berücksichtigung des Zyklus „El Shatt". Martin-Luther — Universität, Halle/Saale, 1968, 1—295.

1970

3. Louis Fürnbergs Aufenthalt in Jugoslawien. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 1970.

4. Хуманистичката мисла на Ерих Мариа Ремарк. Поговор кон романот „Враќање", 303—319. Култура 1970.

1971

5. Скопје во романот на Арнолд Цвајг, За македонцките работи, 1971, бр. 2

Димитар Гацов, асистент

1971

1. Interpretation ausgewählter Balladen Schillers. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје 1971, 373—392.

1972

2. Германски заемки во македонскиот јазик. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", Скопје, 1972.

КАТЕДРА ЗА АНГЛИСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Светозар Бркић, вонредан професор

1951

1. Историја котарских ускока, издање САН, I и II том, страна 800 (редакција, индекс имена и ствари).
2. „Lengston Hjuz", Такви су бели људи, Рад, Београд, 1951, 5—8.
3. Lengston Hjuz — Такви су бели људи, превод, Рад, Београд 1951, 1—154.

1952

4. „Erskin Koldvel", Нереди у јулу, Братство Јединство, Нови Сад, 1952.
5. Ernest Hemingvej — За ким звоно звони, превод, Братство Јединство, Нови Сад 1952, 7—459. Исто издала Култура и Матица српска.

1953

6. Vilijem Fokner — Уљез у прашину, превод, Ново покољење, Београд 1953, 23—234. Исто издала Свјетлост, Сарајево 1962.
7. „О поезији америчких црнаца", Поезија америчких црнаца, Ново покољење Београд 1953, 144—149.
8. T. S. Eliot — Поезија и драма, превод, Видици, мај 1953.
9. Herbert Rid — Песничко искуство, превод. Видици, октобра 1953.

1954

10. „Vilijem Vordsvort", Знање, Београд 1954.
11. „Vilijem Vorsvort" — Изабране песме, избор и коментари, Знање, Београд 1954, 1—62.
12. T. S. Eliot — „Шупљи људи", препев. Уметност и критика, април 1954.
13. T. S. Eliot — „Путовање мудраца", препев, Књижевне новине, март 1954.

1956

14. Речник енглеских израза и идиома од М. Раденковић—Михајловић, редакција, Братство Јединство, Нови Сад 1956, 1—714.

15. T. S. Eliot. „Традиција и индивидуални таленат", превод, Књижевност, септембар 1956, 222—228.

16. Антологија савремене енглеске поезије, избор са Миодрагом Павловићем, Нолит, Београд 1957.

17. Белешке о тридесеторици савремених енглеских песника, ibid. 30 страна.

18. „Elizabet Bouin", Slomljeno srce, Братство Јединство, Нови сад, 15.

1957

19. „Енглеска поезија од 1900—1950 — Неки њени видови и основна кретања", Антологија савремене енглеске поезије. Нолит, Београд 1957, 1—89.

20. „Искушења поезије", Дело, јануар 1957, 44—48.

21. „О песницима тридесетих година", Књижевне новине, 1957.

22. „Сан земље у језику" (О поезији Васка Попе), Дело, март 1957, 536—547.

23. Викинзи, превод (према исландским загама), Космос, Београд 1957.

1958

24. „О једном путнику и једном путовању" (о поезији Миодрага Павловића), Дело. јануар 1958, 136—145.

25. Flora V. Simor — Pokahontas, превод, Космос, Београд, 1958, 7—134.

26. Herbert Rid — „Личност песника", превод, Књижевност, април 1958, 277—291.

1959

27. „Енглеска ренесансна драма", Енглеске ренесансне трагедије, Нолит, Београд 1959, 5—27.

28. Енглеске ренесансне трагедије, избор, Нолит, Београд 1959, страна 511.

29. Приповетке Henri Džemsa, избор, Просвета, Београд, 1959, страна 331.

30. Herbert Rid — О природи поезије и природи критике, превод и избор из критичког дела, Нолит, Београд 1959, 1—180.

31. „Herbert Rid — песник као критичар", О природи поезије и природи критике, Нолит, Београд, 1959, 182—192.

1960

32. „Наш хумор и наши о хумору у 'Урнебеснику' Васка Попе", Дело, децембар 1960, 1352—1364.

33. „О генези једног ритма и једне форме" (Santa Maria della Salute), LMS, јули 1960, страна 56—62. Исти рад прештампан у књизи — Младен Лесковац, Лаза Костић, Српска књижевна задруга, Београд 1960.

34. „О једном преводу Лазе Костића и око њега", Л. М. С., број 8—9, 1960, 134—154.

35. Уз један Фокнеров роман", Letopis Matice srpske (LMS) мај 1960, 395—403.

36. Hauerd Spring — Одбегли љубавници, превод, том I и II, Братство Јединство, Нови Сад 1960, 1—627.

1961

37. Вилијем Фокнер — Непобеђени, превод, Рад, Београд 1961, 19—206.

38. Eseji Rabindranata Tagore, избор и превод, Нолит, Београд 1961, страна 181.

39. Избор кинеске филозофије и поезије (Лаоце у целости, Конфучије, Менције и Чуангце). Просвета, Београд 1961, 7—281.

40. „О светлој ловини" Л. М. С., август—септембар, 1961, 120—131.

41. „Радомир Продановић", ibid. 1021—1023.

42. „Сећање на Сиба Миличића", Речи на делу, том III, 1961, 885—888.

43. Helderlin — Залазак сунца, Молба за опроштај, препев, Л. М. С. 8—9, 1961

1962

44. „Vilijem Fokner", Л. М. С., август 1962, 230—238.

45. Глас, песме Радомира Продановића, приредио са Миодрагом Павловићем, СКЗ, Београд 1962.

46. „Интернационална' тема у делу Henri Džemsa и Иве Андрића", Иво Андрић, Центар за теорију књижевности и светску књижевност, Фил. фак. Унив. у Београду 1962, 317—329.

47. „Радомир Продановић", Глас, СКЗ, Београд 1962, 26—35.

48. Хенри Џемс, (Средње године, Олтар мртвих), Приповетке, превод, Просвета, Београд 1962.

49. „Хенри Џемс — роб и победник свог заната", Приповетке, Просвета, Београд 1962, 7—33.

1963

50. „Кортезово море", LMS, 8—9, 1963.

1964

51. „Визија друштвеног поретка", ibid, 243—244.

52. В. Шекспир, Једанаесет сонета, препев, Л. М. С., нов. 1964.

53. Георгије Сеферис, Једанаест песама, препев, Л. М. С., феб. 1964.

54. Џон Вајтинг, Песма за грош, емитована на РТБ, 1964.

55. „Дилен Томас" — Млечна шума, Нолит, Београд 1964, 110—117.

56. Дилен Томас, Под млечном шумом, превод, Нолит, Београд 1964, 1—110.

57. „Енглески роман XX века, од Виде Марковић", Политика 15 марта 1964.

58. Избор песама Југослава Ђорђевића (приредио из посмртних рукописа), Л.М.С. јули 1964, 35—43.

59. „Један спомен и једно сећање" (Дилен Томас и Исидора Сукулић), Л. М. С, јануар 1964, 78—84.

60. „Југослав Ђорђевић, песник и преводилац", Л. М. С., јули 1964, 29—34.

61. Константин Кавафис — пет песама, препев, LMS, фев. 1964.

62. „Лаоце и његово дело Тао Те Кинг", ibid. ст. 17—25.

63. Лаоце, Конфучије, Чуангце, превод, Просвета, Београд 1964, 7—310.

64. „Маска краља и бит човека — Једно схватање краља Лира", Књижевне новине, јуни 1964. Исто у „Годишњаку Шекспировог друштва 1964-65, 87—93.

65. „Мудраци древне Кине", Лаоце, Конфучије, Чуангце, Просвета, Београд 1964, 7—13.

66. Одисеј Елитис, две песме, препев. Л. М. С, феб. 1964.

67. „О централној хармонији", ibid, ст. 167—168.

68. „О антиципацији једног критичког метода". Л.М.С., мај 1964, 377—393. Исто штампано у „Годишњаку" Шекспировог друштва 1964—65.

69. „Чуангце" ibid. ст. 123—127.

1965

70. Бекет, Речи и Музика, превод, РТБ, 1965.

71. V. B. Jejts, Сеновите воде, драма, препев, РТБ, емитована 30. 12. 1965.

72. „Ернест Хемингвеј", Сабрана дела, Матица српска, Нови Сад, књига прва, 7—19.

73. Шекспир, sonet 55. „Годишњак" Шекспировог друштва 1964—65.

1966

74. Данте, сонет, препев, Књижевне новине, феб. 1966.

75. „Дантеов интимни бол", Књижевне новине, феб. 1966.

76. „Т. С. Елиот", Четири квартета, Просвета, Београд 1966.

77. Т. С. Елиот, Четири квартета, препев. билингвално, Просвета, Београд, 1966, 1—95. (Поједини „квартети" штампани раније, „Bunrt Norton" у Антологији савремене енглеске поезије, East Coker, Л.М.С, март 1958; „Dry Salvages", Књижевност, број 11—12, 1965 и „Little Giding", Књижевност, 1, 1966).

1967

78. А. Стриндберг, О савременој драми и савременом позоришту, превод, емитовано на РТБ, 1967.

79. А. Стриндберг, Предговор Госпођици Јулији, превод, 1 на РТБ, 1967.

80. В. Б. Јејтс, Осећање мноштва, превод, на РТБ, 1967.

81. Е. Jonesko, Полазна тачка, превод и коментар, РТБ, 1967. (од 79—82 штампано у часопису „Позориште", Тузла).

82. Ричард Хјуз, Лисица у поткровљу, превод и коментар, РТБ, 1967.

83. Суђи Тарајана, Kometa Ikeja, препев, РТБ, 1967.

84. Сон О Кејзи, Драмски kredo, ТРБ, 1967.

1968

85. „Енглески критичари о Хамлету кроз векове", избор, Хамлет, Просвета, Београд 1968.

86. „Критички текстови о роману Старац и море", Старац и море, Просвета, Београд 1968.

87. Сондерс, Следећи пут ћу вам то отпевати, превод, Атеље 212 — 1968.

88. „Tenison и Јован Јовановић Змај", Сабрана дела ЈЈЗ, Матица српска, 1968.

1969

89. „О Џојсовом последњем роману", Трећи програм, 1969.

1971

90. Антологија енглеске прозе, од њеног настанка до данашњег дана, БГЗ, Београд 1971, страна 232.

91. Искушење светлости, песме, Нолит, Београд 1971.

92. „Ликот на Офелија", Современост, XXII, бр. 8, окт. 1972.

1972

93. „Елизабетанска драма и мрачни ликови у комадима Лазе Костића", Зборник Матице српске за књижевност и језик, Књ, XX/1, 1972, 5—19.

94. „Музичке структуре и песништво са посебним освртом на „Стражилово", Милош Црњански, Институт за књижевност и уметност, Београд 1972.

95. Светла ловина, Nolit, Београд 1972, страна 483.

96. „Стивн Степанчев и његова песничка средина", LMS, септ. 1972. 247—254.

97. Стивн Степанчев, 10 песама, препев, LMS, септ. 1972.

98. Т. В. Елиот — Убиство у катедрали, препев трагедије. Рукопис прихваћен у Југословенском драмском позоришту у Београду.

Даринка Арсова, виш предавач

1961

1. Даринка Арсова и James Leech; A FIRST English Book (учебник за V одделение), „Просветно дело", Скопје, 1961.

1962

2. Даринка Арсова и James Leech: A Second English Book (учебник за VI одделение) „Просветно дело", Скопје, 1962.

3. Даринка Арсова — Неколку методски упатства за работа со учебникот по англиски јазик за V одделение од Д. Арсова и J. Leech, Билтен, 1962, бр. 4, 40—43, Завод за унапредување на школството на СРМ, Скопје.

1963

4. Даринка Арсова и James Leech — A. Third English Book (учебник за VII одделение), „Просветно дело", Скопје, 1963.

1964

5. Даринка Арсова и James Leech — A. Fourth English Book (учебник за VIII одделение), „Просветно дело", Скопје, 1964.

1965

5. Д. Арсова: Изучување на изговорот во наставата по англиски јазик, Билтен, 1965, бр. 1, 31, 31—36 (на Заводот за унапредување на школството на СРМ, Скопје).

1966

7. Даринка Арсова — Како да се предава граматиката по странски јазик, Просветно дело, Скопје 1966, бр. 7—8, 432—438.

1967

8. Даринка Арсова — Обработка на оралниот дел од Учебникот за англиски јазик за V одделение од Д. Арсова и J. Leech, Билтен, 1967, бр. 1—2, стр. 80—100, (Завод за унапредување на школството во СРМ, Скопје).

1968

9. Даринка Арсова и James Leech — Clement of Охрид (превод на статии од Книга за Климент и Споменица Климент Охридски издадени по повод 1050-годишнината од смртта на Климент Охридски), „Македонска книга", Скопје 1968.

Д-р Олга Мишеска-Томиќ, доцент

1964

1. Лингвистички термини у општој употреби у енглеском језику, Лингвист 8, Загреб, 23—24.

2. Превођење са лингвистичког аспекта, Лингвист 8, Загреб, 11.

3. Припрема рукописа научних и стручних радова, Југословенски институт за економска истраживања, Београд, 59.

1965

4. Превођење енглеског члана на српскохрватски језик, магистарски труд (во ракопис), Универзитетот во Белград, III+121 стр.

1968

5. „Definitization of English and Serbo-Croatian Nouns", Exercises in Contrastive Linguistics II, University of Washington, Seattle, 21—30.

6. Definiteness in Serbo-Croatian, магистарски труд (во ракопис), University of Washington, Seattle, стр. 42

7. Dr. Issac Paenson: Englesko-francusko-srpsko-ruski sistematski glosar odabranih ekonomskih i društvenih termina, Ekonomska analiza, 1—2, Beograd, 158—160.

1971

8. Definiteness in English, Macedonian and Serbo-Croatian, докторска дисертација, Универзитет Кирл и Методиј, Скопје, IV

Иванка Ковилоска-Попоска, предавач

1960

1. Блаже Конески, Toward the Macedonian Renaissance. Institute of National History, Скопје 1960, стр. 95. Превод на англиски: Иванка Ковилоска.

2. D. H. Lorens, Sonce, Sovremenost, 1960, jan. 46—66. Превод од англиски: Иванка Ковилоска.

3. O. Henry, Последниот лист. Стремеж, 1960 јан. — фев. Превод од англиски: Иванка Ковилоска.

1961

4. Б. Груиќ, Д. Црвенковски, Англиско-македонски речник. Просветно дело, Скопје — Обод, Цетиње, 1961, 307. Редактор: Иванка Ковилоска.

1963

5. Čarls Dikens, Големи исчекувања. Култура, Скопје, 1963, стр. 562. Превод од англиски: Кванка Ковилоска.

1965

6. Volt Vitman, Песни. Стремеж, 1965, јан. — фев., Превод од англиски: Иванка Ковиловска.

7. Крум Тошев и Драги Стефанија, A Text-book of the Macedonian Language. Скопје, 1965, стр. 238. Превод на англиски и редакција: James Leech и Иванка Ковилоска.

1967

8. Volt Vitman, Пат за Индија, Стремеж, 1967. мај-јуни, Препев од англиски: Иванка Ковилоска-Попоска, 68—77.

9. Иванка Ковилоска-Попоска, Улогата на поетот во светот на Витмановите идеи. Стремеж, 1967, мај-јуни, 77—80.

1968

10. Блаже Конески. The Macedonian Language in the Development of the Slavic Literary Languages. Култура, Скопје, 1968. стр. 39. Превод од македонски на англиски: Иванка Ковилоска-Попоска и Graham Reid.

1970

11. Иванка Ковилоска-Попоска, Трагедијата на Magbet. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитотот во Скопје, Книга 22, Скопје, 1970, 443—451.

12. Иванка Ковилоска-Попоска, Средба со Bertrand Rasel. Погледи, 1970, јануари-април, 204—207.

1971

13. Karolin Kajser, Забавувајќи ги нашите ќерки. Разгледи, 1971, фев. 227—233. Препев на шест песни: Иванка Ковилоска-Попоска, Богомил Ѓузел и Gream Rid.

14. Lajman Endrus. Смртта на Мајаковски; Ikar; De Nada. Разгледи, 1971, јуни, 585—594. Препев од англиски: Богомил Ѓузел, Иванка Ковилоска-Попоска и Gream Rid.

15. Мостови. Мапа поезија и графика. НИП Нова Македонија, Скопје, 1971. Препев на англиски на македонскиот текст: Иванка Ковилоска-Попоска и Gream Rid.

16. Иванка Ковилоска-Попоска, Čarls Dikens: Големите исчекувања, Современост 1971, октомври, бр. 7—8, 724—738.

17. Vistan Hju Odn., Пет песни, Современост, 1971, октомври, бр. 7—8, 706—713. Избор и препев: Иванка Ковилоска-Попоска.

19. Иванка Ковилоска-Попоска, Кон овој избор. С временост, 1971, октомври, бр. 7—8, 713—716.

19. Иванка Ковилоска-Попоска, „Големиот Getzbi“: Уметничка концепција на F. Skot Ficdžerald за насоките на американското општество по Првата светска војна. Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Книга 23, Скопје, 1971, 413—433.

1972

20. Vilijam S. Mervin, Петнаесет песни. Современост, 1972, јан.-фев., бр. 1—2, 76—87. Препев од англиски. Иванка Ковилоска-Попоска.

Д-р Владимир Цветковски, предавач

1964

1. Одбележување на прославата на 400-годишнината на Вилијам Шекспир во СР Македонија, Годишњак Шекспировог друштва, Белград, 1964, 128—130.

1966

2. Англиски заемки во македонскиот јазик, Македонски јазик, Скопје, XVII, 1966, 149—159.

3. Вредноста на новите техники во наставата по странски јазици, Просветен работник, Скопје 1966, бр. 242, февруари.

4. Споредба на две структури од глаголот во англискиот и македонскиот јазик, Просветно дело, Скопје 1966, 1—2, 55—59.

5. Фонолошка адаптација и транскрипција на англиските елементи во македонскиот јазик, Литературен збор, Скопје 1966, 2, 8—13.

1968

6. Од X меѓународен конгрес на наставниците по странски јазици и литератури, Просветно дело, Скопје 1968, 5—6, 304—306.
7. Британски документи за историјата на македонскиот народ, том I, Државен архив на Македонија, Скопје 1968, превод од англиски на македонски.

1971

8. Б. Маламуд: „Милост" — расказ, Развиток, Битола 1971, 4, 188—195, (превод од англиски).
9. Graphemic presentation of the Slavic names in the British diplomatic documents from 1797—1839 sent from the Balkan countries, Годишен зборник, Скопје 1971, 23, 493—495.

1972

10. С. Блоу: Кога би бил татко — расказ, Развиток, Битола 1971, 1—2, 15—24, (превод од англиски).
11. Р. П. Ворен: Кога светлоста ќе позелени — расказ, Развиток, Битола 1972, бр. 1—2, 7—14, (превод од англиски).

М-р Лидија Арсова-Николиќ, асистент

1965

1. За глаголскиот вид во македонскиот јазик. Македонски јазик, Скопје, XVI, 1965, 112—118.

1966

2. Сличности и разлики во гласовниот систем на англискиот и македонскиот јазик. Просветно дело, Скопје 1966, 7—8, 388—398.

1967

3. Забуни при употребата на сегашните времиња во англискиот јазик, Просветно дело, Скопје 1967, 1—2, 458—464.

1968

4. Како да се предава сегашниот перфект во англискиот јазик. Просветно дело, Скопје, 1968, 1—2, 47—52.

Љупка Тодорова-Јанешлиева, асистент

1968

Љупка Тодорова и Гане Тодоровски (избор и превод од англиски), Lengston Hjuz: Песни од Црна Африка, Македонска книга, 1968.

Graham W. Reid, B. A. (Cantab.), лектор

1966

1. Современиот британски роман, Стремеж, Прилеп, XIII, 1966, бр. 3, мај-јуни, 76—80.

1968

2. The Macedonian Language in the Development of the Slavonic Literary Languages (Блаже Конески), превод од македонски на англиски во соработка со Иванка Ковилоска-Попоска, Скопје, 1968, Култура.

1971

3. Забавувајќи ги нашите ќерки и други песни (Karolin Kajzer), превод од англиски на македонски во соработка со Иванка Ковилоска-Попоска и Богомил Ѓузел, Разгледи, XIII, 1971, бр. 2, февруари, 227—233.

4. Смртта на Мајаковски и други песни (Lajmon Endrus), превод од англиски на македонски во соработка со Иванка Ковилоска-Попоска и Бигомил Ѓузел, Разгледи, XIII, 1971, бр. 6, јуни, 585—593.

5. The Macedonian Novel-Writing in Macedonia, превод од македонски на англиски, Сервис за издавачка дејност, Скопје, 1971.

6. Одбрани песни од К. Миладинов, С. Јаневски, А. Шопов, А. Поповски, П. Бошковски и Ч. Јакимовски, превод од македонски на англиски, Macedonian Review, Vol. № 1, 1971, Културен живот, Скопје, 90, 93—99 и 101—103.

7. Одбрани песни од Р. Жинзифов, М. Цепенков, К. Неделковски, С. Ивановски, М. Матевски, Г. Тодоровски, П. Андреевски, Р. Павловски и А. Вангелов, превод од македонски на англиски, Macedonian Review, Vol. I, № 2/3, 1971, Културен живот, Скопје, 202—203 и 236—248.

1972

8. „Поезијата на Том Ган", Стремеж, XVI, 1972, бр. 8, февруари, 585—591.

9. Одбрани песни од А. Поповски, Н. Вапсаров, М. Богоевски, Ц. Андреевски, В. Урошевиќ, Ј. Котески, М. Ренцов, К. Бујуклиев и Т. Петровски, превод од македонски на англиски, Macedonian Review, Vol. II. № 1, 1972, Културен живот, Скопје, 26—27 и 111—122.

Велко Силјановски, лектор

1967

1. За фонетското адаптирање на англиските фонеми во македонскиот јазик, Македонски јазик, 1967.

1968

2. Англиските условни реченици и нивните македонски еквиваленти, Просветно дело, 1968.

3. Улогата на фонетиката во наставата на странски јазици, Просветно дело, 1968.

1969

4. За изговорот на *л*, *лј* и *љ* во македонскиот јазик, Нова Македонија, 6. 9. 1969.

5. За брошурата — Бугарските говори — и авторот Коста Црнушанов, Современост, 1969, октомври—ноември.

1970

6. Консонантни групи во почетна, средишна и финална положба во македонскиот јазик, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1970, книга 22, 623—652.

КАТЕДРА ЗА КЛАСИЧНА ФИЛОЛОГИЈА

Д-р Петар Хр. Илиевски, редовен професор

1955

1. Александар Балабанов — живот и дејност во областа на класичната филологија (некролог). Жива Антика V, 1955, 407—410.
2. W. Brandenstein, Griechische Sprachwissenschaft I (приказ). Ж. А. (Жива Антика) V, 1955, 195—197.
3. Прилози во Енциклопедија ФНРЈ:
   а. Верски школи во Македонија (во соработка со Б. Бошковски),
   б. Илларион Мегленски,
   в. Охридски архиепископ Јован.

1956

4. Дали е дешифрирањето на Ventris „кула од картони"? (Is the Decipherment of Ventris a „House of Cards"?). Ж. А. VI, 1956, 314—336.
5. Две слова на Климент Охридски и едно на Јован Екзарх во еден ракописен зборник од XV век. Македонски јазик VII, 1956, 73—98; препечатена во зборникот: Книга за Климент Охридски, Скопје 1966, 89—113.
6. И. М. Тронский, Очерки из истории латинского языка. Ж. А. VI, 1956, 357—359.

1957

7. С. Я. Лурье, Язык и культура микенской Греции. Ж. А. VII, 1957, 271—277.

1958

8. J. Chadwick, The Decipherment of the Linear B. Ž. A. VIII, 1958, 386—390.
9. Ko-no, Ž. A. VIII, 1958, 310.
10. Po-da-ko, Ž. A. VIII, 1958, 338.
11. The Phonetic Value of the Mycenaean Syllabic Sign, *85 (во соработка со М. Д. Петрушевски). Ž. A. VIII, 1958, 265—278.

1959

12. The Adverbial Suffix *-then* in Mycenaean. Ž. A. IX, 1959, 105—128.

13. В. Георгиев, Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. Ж. А. IX, 1959, 316—321.

14. A. G. Woodhead, The Study of Greek Inscriptions. Ž. A. IX, 1959, 321—322.

1960

15. Bennett-Chadwick-Ventris-Householder, The Knossos Tablets II ed., London 1959. Ž. A. X, 366—369.

16. D. R. Shackleton Bailey, Towards a Text of Cicero ad Atticum, Cambridge 1959. Ž. A. X, 1960, 369—370.

1961

17. E. Vilborg, A. Tentative Grammar of Mycenaean Greek, Götteborg, 1960. Ž. A. XI, 1, 1961, 206—210.

18. J.—P. Olivier, A propos d'une „liste" de desservants de sanctuaire dans les documents en linéaire B de Pylos, Bruxelles 1960. Ž. A. XI, 1, 1961, 210—212.

19. Аблативот, инструменталот и локативот во најстарите грчки текстови (The Ablative, Instrumental and Locative in the Oldest Greek Texts) — докторска дисертација — Скопје, 1961, XII+147.

20. За Македонскиот превод на Дамаскинот. Македонски јазик XI—XII, 1960/61, 33—51.

21. За „Средногорскиот" превод на Дамаскинот. Македонски јазик XI—XII, 1960/61, 53—71.

1962

22. J. Chadwick, The Prehistory of the Greek Language, Cambridge Ancient History, vol. II, ch. 39. Ž. A. XII, 2, 1962, 425—428.

23. Kadmos, Zeitschrift für vor-und frühgriechische Epigraphik, Bd. I, Heft 1—2, Ž. A. XII, 2, 417—421.

24. C. W. Blegen, Troy, Cambridge Ancient History I, chapters 18, 24, vol. II ch. 15, 21, Ž. A. XII, 1962, 2, 421—423.

25. F. Matz, Minoan Civilization, Maturity and Zenith, Cambridge Ancient History, vol. II, ch, 4b, 12. Ž. A. XII, 2, 1962, 423—425.

26. Прилог кон хронологијата на еден балканизам во македонскиот јазик (Конструкции со удвоен објект). Македонски јазик, XIII—XIV, 1962—63, 67—85

1963

27. A Peculiarity of the Arcado—Cyprian Dative. Linguistique Balkanique VI, Acad Bulg. des sciences, Sofia 1963, 35—40.

28. Two Notes on the Fr Tablets. Minos, Revista de filologia egea, Salamanca, VII, 2, 1963, 143—149.

1964

29. Некои лексички особености во Македонскиот превод на Дамаскинот. Македонски јазик XV, 1964, 91—99.

1965

30. Anna Morpurgo, Mycenaeae Graecitatis Lexicon, Romae 1963. Ž. A. XV, 1, 1965, 218—221.

31. Вентрис и неговото откритие. Културен живот, 1962, бр. 6, 36—38.

32. Desborough-Hammond, The End of Mycenaean Civilization, Cambridge Ancient History vol. II, ch. 36, 1962. Ž. A. XV, 1, 1965, 237—239.

33. J. Chadwick — L. Baumbach, The Mycenaean Greek Vocabulary, Glotta, vol. 41, 1963. Ž. A. XV, 1, 1965, 221—224.

34. J. Chadwick, The Mycenae Tablets III, Philadelphia 1963, Ž. A. XV, 1, 1965, 225—227.

35. J. Chadwick—J. T. Killen, The Knossos Tablets, London 1964. Ž. A. XV, 1, 1965, 227—230.

36. L. A. Stella, La civiltà micenea nei documenti contemporanei, Roma, Incunabula Graeca, 1965. Ž. A. XV, 2, 1965, 477—481.

37. L. R. Palmer, The Interpretation of the Mycenaean Texts, Oxford 1963. Ž.A. XV, 1, 1965, 230—235.

38. M. Doria, Avviamento allo studio del miceneo, Roma, 1965. Ž. A. XV, 2, 1965, 483—486.

39. Non-Greek Inflexions or Scribal Errors in the Mycenaean Texts. Ž. A. XV, 1, 1965, 45—59.

40. Потреба од класична настава во нашите школи. Просветно дело, 1965, бр. 10, 451—461.

41. Some Observations on Mycenaean Epigraphy. Klio (Berlin), Bd. L, 39—52.

42. S. Levin. The Linear B Decipherment Controversy Re-examined, New-York 1964. Ž.A. XV, 2, 1965, 481—483.

43. С. И. Радциг, Введение в класическую филологию, Масква 1965, Ж. А. XV, 2, 1965, 485—490.

44. The Linear B. Ideogram 134. Ž. A. XV, 2, 1965, 271—280.

45. F. Stubbings, The Rise of Mycenaean Civilization, Cambridge Ancient History vol. II. sh. 14, 1963. Ž.A. XV, 1, 1965, 235—236.

46. F. Stubbings, The Expansion of Mycenaean Civilization, Cambridge Ancient History vol. II, ch. 22, 1964. Ž.A. XV, 1, 1965, 236—237.

47. F. Stubbings, The Recession of Mycenaean Civilization, Cambridge Ancient History vol. I and II, ch. 27, Cambridge 1965. Ž.A. XV, 2, 1965, 487.

48. C. Gallavotti — A. Sacconi, Inscriptiones Pyliae ad Mycenaeam aetatem pertinentes, Roma 1961. Ž.A. XV, 1, 1965, 215—218;

1966

49. The Recipients of the Py Es Tablets. Proceedings of the 4th International Colloquium on Mycenaean Studies, Cambridge 1966, 238—244.

50. Грчко-словенска културна симбиоза во Македонија. Словенска писменост, 1050-годишнина на Климент Охридски, 1966, Охрид—Скопје, 45—55.

51. V.[1] Georgiev, Introduzione alla storia delle lingue indeuropee, Roma 1966. Ž.A. XVI, 1966, 358—361.

1967

52. Myc. wo-ne-we. Ž.A. XVII, 1967, 23—31.

1968

53. A Re-Examination of the PY Cn Tablets. Atti e Memorie del 1° Congresso Internazionale di Micenologia, Roma 1968, 616—632.

54. W. S. Allen, Vox Graeca, Cambridge 1968. Ž.A. XVIII, 1968, 156—158.

55. J.-P. Olivier, Les scribes de Cnossos, Roma 1967. Ž.A. XVIII, 1968, 148—152.

56. Нови студии врз граматиката и вокабуларот на микенскиот грчки. Ж. А. XVIII, 1968, 141—148.

57. Studia Mycenaea, Brno 1966. Ž.A. XVIII, 1968, 152—156.

1969

58. Graece miceneo. C.J. Ruijgh, Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien, Amsterdam 1967. Studi Micenei ed Egeo-Anatolici IX, Roma 1969, 120—124.

59. Myc. A-da-ra-ko. Ž.A. XVIII, 2, 1968, 216.

60. Myc. We-ra-jo, Ž.A. XIX, 1, 1969, 20.

61. Myc. Ki-zo. Ž.A. XIX, 1, 1969, 24.

62. Myc. Pu-zo. Ž.A. XIX, 1, 1969, 149.

63. Myc. A-ka-ma-jo, A-ka-ma-wo, A-ka-ma-no. Ž. A. XIX, 2, 1969, 174.

64. Myc. Ka-ki-ro, Ka-ke-u. Ž.A. XIX, 2, 1969, 226.

65. Myc. Ko-ti, Ko-te-u. Ž.A. XIX, 2, 1969, 238.

1970

66. Il sincretismo dei casi in miceneo (E' sincretizzato lo strumentale con il dativo?). Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, fasc. XII, Roma 1970, 88—116.

67. Лат. meridies и балк. meriz. Ж. А. XX, 2, 1970, 278.

68. Myc. Me-tu-ro and Ko-tu-ro$_2$. Ž.A. XX, 2, 1970, 214.

69. Myc. Te-ru-ro. Ž.A. XX, 2, 1970, 230.

70. Учество на грчкиот и балканскиот латински во развојот на старословенската деклинација. Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски II, 1970, 81—96.

71. Членот во Македонскиот превод на Дамаскинот. Македонски јазик XXI, 1970, 57—74.

1971

72. Balkan Slav *свои си, себе/ѣ си* and Latin *suus sibi, se sibi*. Ž.A. XXI, 2, 1971, 370.

73. Библиографија на објавени трудови на Михаил Д. Петрушевски. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје XXIII, 1971, 607—611; Ж. А. XXI, 1, 1971, 10—14.

74. Григориј Пелагониски како преводач од грчки. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје XXIII, 1971, 447—478.

75. Една семантичка особеност на суфиксот -εύς во микенскиот грчки. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, XXIII, 1971, 557—576.

76. Кадри за повеќе научни дисциплини. Нова Македонија, март 1970.

77. Класично образование. Нова Македонија, март 1970.

78. Михаил Д. Петрушевски, биографија. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје XXIII, 1971, стр. 1-III.

79. Михаил Д. Петрушевски, биографија и научна дејност (по повод на неговата шеесетгодишнина) Ж. А. XXI, 1, 1971, 5—9.

80. The Knossos Tablets, fourth edition by J. Chadwick, J. T. Killen and J.—P. Olivier, Cambridge 1971. Ž.A. XXI, 2, 1971, 712—714.

81. The Suffix *-ulo/a* in the Mycenaean Personal Names, Proceedings of the V International Colloquium on Mycenaean Studies, Salamanca, Minos XI, 1971.

1972

82. Крнински Дамаскин со посебен осврт кон Македонскиот превод на дамаскинот. Стари текстови бр. III, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", Скопје 1972, 230 стр. + текст 562 стр.

83. Some Observations on the Mycenaean Personal Names of non-Greek Origin. Actes du IIe Congrsè international des études balkaniques. Atina 1972.

Д-р Михаил Д. Петрушевски, редовен професор

Кон Библиографијата, објавена во Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. 23 (1971), стр. 607—611, треба да се додадат и следниве броеви:

1970

124. Прличев и Хомер. Прилози 1, 2, Одделение за општествени науки МАНУ 1970, 122—137.

1971

125. ΔΗΜΗΤΗΡ — ΕΡΙΝΥΣ — ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ. Ж. А. XXI, 2, 1971, 621—633.

126. Ke-re-za. Ž. A. XXI, 2, 1971, 506

127. Un nouvel idéogramme de Cnossos. Ž. A. XXI, 2, 1971, 398.

128. Zum Gesellschaftsaufbau der Mykener — Die mykenische Form wa-na-so-i und ihre Bedeutung. Jb. f. Wirtschaftsgeschichte II, 1971, Berlin, 49—53.

1972

129. Белешки кон неколку Хесихиеви гласи, Ж. А. XXII, 1972, 121—130.

130. Wa-na-so-i et le problème de la palatalisation en grec. Acta Mycenaea, Salamanca 1972, 122—137.

Борка Јосифовска, виш предавач

1953

1. Антично Скупи, Нова Македонија, Скопје, 1953.
2. Античниот театар во Стоби, Нова Македонија, Скопје, 1953.
3. Водич низ Стоби, Централен завод за заштита на културно-историските споменици на НР Македонија, Скопје 1953 (60 страници, 12 табли и план).
4. Депо на римските монети од с. Петралица, Весник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија I, Скопје 1953, бр. 1, 4—6.
5. Неколку неиздадени грчки и латински натписи од Македонија, Жива антика III, 1953, 1—2, 222—244.
6. Проспект за Стоби (7 страници), Скопје 1953.
7. Стоби, Нова Македонија, Скопје 1953.

1954

8. Еден нов натпис од Скупи, Жива антика, 1954, IV-2, 366—368.
9. Три непубликувани латински натписи од Македонија, Жива антика, 1954, IV—1, 194—199.

1955

10. Краток извештај од едно заштитно ископување, Весник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија Скопје, III, 1955, бр. 1, 25—26.
11. Од нумизматичката збирка на Народниот музеј во Битола, Весник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија, Скопје, III, 1955, бр. 3—4, 79—81.
12. Titulus ineditus Scupis repertus, Жива антика, 1955,V-2, 402.

1956

13. Две позноримске гробнице из Драчева, Жива антика, 1956, VI-2, 277—292.
14. Надгробен споменик на L. Apuleius Valens, ветеран од V македонска легија, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје 1956, I, 5, 78—89.

1958

15. Античниот град на Исарот, Разгледи бр. 9 (109), Скопје 11 мај 1958, 9—10.
16. Грчки натпис со сигнатура на уметникот Ἄδυμος Εὐάνδρου, Жива антика, 1958, VIII-2, 295—300.

1959

17. База са посветом П. Мемију Регулу, Жива антика, IX, 1959, 1—2, 285—290.

1960

18. Една римска гробница од Рокомија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје 1960, 12, 197—212 со 4 табли.

1961

19. Водич низ лапидариумот на Археолошкиот музеј, Скопје 1961 (106 страници и 14 табли).

1962

20. Médaillon funéraire de Marvince, Жива антика, XI, 1962, 2, 306.

1963

21. Извештај за заштитното ископување на една халштатска гробница од селото Живојно, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 15, Скопје 1963, 287—310.

1964

22. Један необјављени епиграфски споменик из села Сопишта, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 16, Скопје 1964, 139—149.

23. Један нови војнички натпис из Коњуха, Жива антика, XIII—XIV, 1964, 166—170.

24. Неколико необјављених надгробних споменика из Македоније, Жива антика XIII—XIV, 1964, 157—165.

1965

25. Грчки натпис са архитрава једног храма из села Марвинаца, Жива антика, XV, 1965, I, 137—147.

26. Марвинце, Енциклопедија Југославије 6, Загреб 1965, 34.

27. Прилог локализовању града Агроса у Пеонији, Жива антика, XV, 1965, I, 117—135.

1966

28. Два латинска натписа из Кавгалије, Жива антика, XVI, 1966, 263—269.

29. Егејско-микенски меч од Археолошкиот музеј во Скопје, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 17—18, Скопје 1966, 179—185.

30. Извештај за археолошкото рекогносцирање по долината на Среден Вардар, Зборник на Археолошкиот музеј, IV—V, Скопје 1966, 107—113.

31. Неколку необјавени надгробни споменици од Македонија, Жива антика, XV, 1966, 2, 405—411.

1967

32. Извештај о археолошком ископавању код села Марвинаца, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 19, Скопје 1967, 307—352.

33. Уште еднаш за Идомене, Нова Македонија 1967.

1968

34. Скупи, Енциклопедија Југославије 7, Загреб 1968, 218.

35. Три латинска натписа из Скупа, Жива антика, XVIII, 1968, 73—80.

1969

36. Терминолошки речник из области научних информација, Институт за научно-техничку документацију и информације, Београд 1969 (учествувала како соработник).

1970

37. Депо фолеси од с. Марвинци, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 22, Скопје 1970, 353—372 (со 5 табли).

38. Један латински натпис из Скупа, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје 1970, 22, 319—323.

39. Један заветни жртвеник из Скупа, Жива антика, XX, 1970, 153—157.

1971

40. Add. ad Споменик XXI, 557—Albanopolis, Жива антика, XXI, 1971, 2, во печат.

41. Две римске сепулкралне стеле из Скопја, Жива антика, XXI, 1971, I, 231—240.

42. Један војнички натпис из Скупа, Годишен зборник на Филозофскиот факултет 23, Скопје, 1971, 265—267.

Елена Зографска — предавач.

1963

1. Привремен универзитетски учебник: Избор на латински текстови — Хрестоматија, коментар, речник; коавтор со проф. Б. Стефановиќ, одн. автор на коментарот во првото издание — Скопје 1963, второто издание — Скопје 1970.

1967

2. Кон прашањето на грчките сопствени именки на -η во вулгарниот латинитет. Жива Антика, Скопје, XVII, 1967, 151—159.

1971

3. За Августовиот принципат и неговата идејна подлога. — Жива Антика, Скопје, XXI, 1971, 1, 303—312.

4. Некои моменти од влијанието на грчката антика врз општествениот живот на Македонија во средината на XIX век (Реферат поднесен на Вториот меѓународен конгрес за балканолошки студии, во Атина, во мај 1970), Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје 1971, 241—253.

Љубинка Басотова, лектор

1. A. J. van Windekens. Etudes pélasgique, Приказ, Жива Антика XI, 1, 213—215.

2. Luis Deroy: Initiation a l'épigraphie mycénienne, Жива Антика XII, 2, 426—429.

3. Michel Lejeune: Index invex du grec mycénien, Жива Антика XV, 2, 501—503.

4. „Скендербеј" од Прличев во препев на М. Д. Петрушевски, „За македонските работи", 1, 2.

5. Гај Валериј Катул, Одбрана лирика (превод), Студентски збор, јануари 1972.

6. Приказ на научните статии објавени во Жива Антика, XV, Bulletin acientifique, Томе, 3, №. 1—3.

Да се дополни:

На страна 448 испуштен е следниов текст, кој треба да се надоврзе на крајот од главата „Книга XXII (1970) Содржина“

Божидар Настев
Сведоштва за смртта на Браќата Миладиновци — — — — — 385

Božidar Nastev
Témoignages sur la mort des frères Miladinovci — — — — 391

Krzysztof Wroclawski
Historiczne, legendarne i literackie echa misji Morawskiej Braci Solunskich w Polsce — — — — — — — — — — — 393

K. Wroclawski
Историски, легендарни и литературни еха на мисијата на Моравските Браќа солунски во Полска — — — — — — — 413

Милан Ѓурчинов,
Пастернак и Мајаковски — — — — — — — — — — 421

Milan Đurčinov
Пастернак и Маяковский — — — — — — — — — — 441

Иванка Ковилоска-Поповска,
Трагедијата на Магбет — — — — — — — — — — — 443

Ivanka Koviloska-Popovska
The Tragedie of Macbeth — — — — — — — — — — 451

Вера Јанева-Стојановиќ
Визија на човекот во механизираниот свет во творештвото на Карел Чапек — — — — — — — — — — — — — 453

Vera Janeva-Stojanović
La vision grotesque de l'homme dans le monde mécanique — — 475

Aleksandra Papazoglu
Louis Fürnberg Aufenthalt in Jugoslawien — — — — — — 477

Александра Папазоглу

Престојот на Луј Фирнберг во Југославија — — — — — 527

Божидар Видоески,

Континуантите на вокалните р и л во дијалектиките на македонскиот јазик — — — — — — — — — — — — 529

Božidar Vidoevski

Les continuantes des *r* et *l* vocaliques dans les dialectes macédoniens — — — — — — — — — — — — — — 546

Оливера Јашар-Настева

За македонските тајни јазици — — — — — — — — — 553

Olivera Jašar-Nasteva

Sur les langues secrètes macédoniennes — — — — — — — 568

Радмила Угринова-Скаловска

Траги од глаголската писмена традиција во македонските кирилски текстови од 12 и 13 век — — — — — — — — 571

Radmila Ugrinova-Skalovska

Следы глаголической письменой традиции в македонских кирилловских текстах 12 и 13 вв. — — — — — — — — 580

Борис Марков

Глаголскиот вид во рускиот јазик со оглед на македонскиот 581

Борис Марков

Виды глаголов в русском языке в сопоставлении с македонским 621

Велко Силјаноски

Консонантските групи во почетна, средишна и финална положба во македонскиот јазик — — — — — — — — — — — 623

Velko Siljanovski

Consonantal clusters in initial, medial and final positions in Macedonian — — — — — — — — — — — — — — 652

Вера Стојчевска-Антиќ

Библиографија на објавени научни трудови, прикази, есеи и статии на акад. проф. д-р Харалампие Поленаковиќ — — — 653

На стр. 503 треба да стои: Димче Коцо, редовен професор, д-р h. c. и дописен член на МАНУ

На стр. 523 Љубен Лапе, редовен професор, дописен член на МАНУ

На стр. 549 Д-р Божидар Видоески, редовен професор, дописен член на МАНУ

На стр. 552 Академик Блаже Конески, редовен професор, д-р h. c.

На стр. 625 Д-р Ѓорѓи Шоптрајанов, редовен професор, д-р h. c.

На страна 653 Академик д-р Михаил Д. Петрушевски, редовен професор.